

श्रीमद् जिनलामसूरि विरचित,

श्री

आत्मप्रबोध भाषांतर.

जिन वचनामृत महोदधिमांथी धुरधर गीतार्थ पंडित वचनतरंग बिन्दुरूप सैभ्यन्त, देशविरति,
सर्वविरति अने परमान्मभाव स्वरूप बिगेरे छानेक विपथोपर दृष्टतयुक्त विस्तारणी
विवेचन.

अनुवादक,

स्वर्गस्थ झवेरभाइ भाइचंद शाह,

भावनगर निवासी.

बाबुसाहेव प्रतापचंदजी गुलाबचंदजी मुंवाई निवासीए करेली

छा. ४.

आर्थिक सहायबडे,

५१ ७७/१

छपावी प्रसिद्धकर्त्ता,

श्री जैन आत्मानंद सभा

भावनगर.

वीर संवत् २४३८ आत्म संवत् १७ विक्रम संवत् १९६८ इ. स १९९२

श्री "आनंद" प्रीन्टिंग प्रेस—भावनगर

નરેંદ્ર દેવેંદ્રસુખાનિ સર્વા-અપિ પ્રકામં સુદ્વજાનિદ્વોકે ।
 પરં ચિદાનંદપદૈકહેતુઃ સુહૃદ્વજનસ્તાત્ત્વિક આત્મવોધઃ ॥
 તતો નિરસ્યાઽસ્તિદ્વજ્જુષ્ટકર્મ-વ્રજં મુખીજિઃ સતતં સ્વધર્મઃ ।
 સમગ્ર સાંસારિકદુઃસ્વરોધ-સ્સપર્જનીયઃ શુચિરાત્મવોધઃ ॥

ત્રણ જીવનોમાં ચક્રવર્તી અને ઇંદ્રના સર્વ સુખો અત્યંતપણે સુખભર્યા છે; પરંતુ સિદ્ધિસુખના
 અદ્વિતીય કારણરૂપ 'આત્મગોધની પ્રાપ્તિ' વાસ્તવિકપણે દુર્લભ છે. તેટલા માટે વિચક્ષણ જનોએ
 અમરત દુષ્ટ કર્મના સમૂહને દૂર કરી આત્માને એકાંત દ્વિતકારી અને સંસારની સર્વ આધિ, વ્યાધિ
 અને ઉપાધિઓને સંવર કરનાર પરિત્ર આત્મગોધની ઉપાજના કરવી.

શ્રીમદ્ જિનલાજસૂરિજી.
 (આત્મવોધ)

बाबुसाहेब गुलाबचंदजी अमीचंदजी झवेरी

मुंबई.

Baboosaheb Gulabchandji Amichandji Zaveri

अर्पणपत्रिका.

स्वर्गवासी बाबुसाहेब,

गुलावचंदजी अमीचंदजी पन्नालाल झवेरी,

मुंबई.

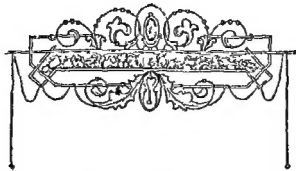
आप व्यावहारिक स्थितिमां सारी प्रवृत्तिवाळा हता. आपनो उच्च कुळमां जन्म थयो होवाथी तेमज बाबु पन्नालाल पुरणचंदजीना पौत्र थता होवाथी जवेरीना धंधामां कुशळ होवासाथे धर्मउपर श्रद्धावाळा हता. आपतुं हृदय नज्जिक, शांत, लुदार अने साधर्मी बंधुआने सहाय करवानी ज्ञानाथी वासित हंतुं. जीवदया अने ज्ञानोद्धारना कार्यो पर आपने खास प्रेम हतो. आपना तेवा प्रेमपात्र धार्मिक कार्यो जोवानो जैनसमाजने वखत आब्या पहेलां लघुवयमां आपनो देहोत्सर्ग थयो ठे, तेवा परक्षोकवासी आत्माने ज्ञावमय शांति आपनारो, अने भव्यात्माने आत्मबोध प्राप्त करवनारो (आत्म स्वरूप ओळखावनारो) आ आत्मप्रबोध ग्रंथ आपना स्मरणीय हृदयमां आरोपित करी तेनी प्रेरणा करनार आपना पितृजक्त पुत्र बाबु साहेब प्रतापचंदजीना पुत्र कर्तव्यने अजिनंदन आपी अमे अति आनंदित थडण ठीये.

आत्मानंद भुवन. }

श्री जैन आत्मानंद सभा,
भावनगर.

પ્રસ્તાવના.

દરેક આત્મામાં અસાધારણ અન્યુદયને આપનાર સામર્થ્ય અને શક્તિઓ વીજરૂપે રહેલી છે. તેમને મનુષ્ય નિશ્ચય વલ્લથી મેલ્લવી શકે છે. નિશ્ચયવલ્લ એ કાંઈ સાધારણ પ્રકારનું વલ્લ નથી, પણ તે મનુષ્ય જીવનની ઝંચામાં ઝંચી શ્રમિકામાં જવાનું સાધન છે. જૈન યોગવિદ્યાનો મહાન્ આરંજ જેને માટે પ્રરૂપિત થયેલો છે, તેવા મનના નિગ્રહનું ફલ પણ નિશ્ચયવલ્લ છે. મનુષ્યની અંતર્ઘટિમાં જે ઉચ્ચ અજિહ્વાપાઓ અને શુદ્ધ વિચારો પ્રગટે છે, તેમની કૃતાર્થતા નિશ્ચયવલ્લમાં જ રહેલી છે. જેનામાં એ અદ્ભુત વલ્લ રહેલું છે, તે ધર્મની ક્રિયા અને તત્ત્વમાર્ગનો પથિક બની શકે છે. વિશ્વોપકારી જગવાન્ તીર્થકરો એ પ્રાણીઓના હિતને માટે જે આજ્ઞારૂપ નિયમો પ્રરૂપેલા છે, તે વધા નિશ્ચયવલ્લથી જ પાઠી શકાય છે. તે નિશ્ચય વલ્લને દૃઢ રાખવાને માટે જ દાન, શીલ, તપ અને જાવ-એ ચતુર્વિધ ધર્મની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. એ ચાર સ્તંભોને અવલંબીને સર્વધર્મશિરોમણિ આર્હતધર્મનો સુંદર પ્રાસાદ રહેલો છે. નિશ્ચયવલ્લ અથવા મનોવલ્લને ધારણ કરનાર જન્મ આત્મા એ પવિત્ર અને સુંદર પ્રાસાદમાં વાસ કરવાનો અધિકારી થાય છે. તે નિશ્ચયવલ્લને ટકાવી રાખવાને માટે જે ગુણોની આવશ્યકતા છે, તે ગુણો આર્હત ધર્મ-શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલા છે, તે શાસ્ત્ર હૃદયોપણા કરે છે કે, “નિશ્ચયવલ્લ મેલ્લવાને માટે સદ્વર્તન ધારણ કરજો. હૃદાસીનતા, શ્રદ્ધા, વિંતા અને જય જે મનોવલ્લને હુલું કરી નાંખનારા છે અને આત્માના જાવી હૃદયને રોકનારા છે તેમને હૃદયમાં પેસવા દેશો નહીં. નિરંતર આત્મચિંતન કરજો, કટુતામાં મથુરતા શીખજો. દુઃખને દુઃખમાં સુખને માની હેતાં શીખજો. દુઃખોને અનુજની ઢીઝા થશો નહીં અને સંતાપના રોદણાં રમશો નહીં. તમારા મનને કર્મ પ્રકૃતિનું જ્ઞાતા અને તત્ત્વજ્ઞાનને સેવવાનું અધિકારી બનાવવા નિશ્ચયવલ્લ આપજો, તેથી તમોને દુઃખમાં પ્રસન્નતા રાખવાનું કાર્ય જરાપણ કઠિન જણાશે નહીં. ”

શાસ્ત્રોની આ વાણી વોલી જવાની કે સાંજલી જવાની નથી પણ તેને ક્રિયામાં-વર્તનમાં મુકવી જોઈએ. એ વર્તનમાં મુકવાને માટેજ આર્હત આગમ ઉપરથી પ્રાચીન વિદ્વાનોએ અનેક લેખ લખેલા છે. પ્રત્યેક લેખની રચના જિજ્ઞાસિત્ત દ્વારે છે, પણ તેમનો પવિત્ર ઉદ્દેશ એક જ હોય છે. તે પવિત્ર ઉદ્દેશથી લ-સ્વાપ્લા ગ્રંથોનો અંદર કેટલું વધું ગૌરવ રહેલું છે ? તેનો ચિતાર સહૃદય વિદ્વાનોજ આપી શકે તેમ છે.

સર્વ દર્શન શિરોમણિ જૈનદર્શનમાં વિશ્વોપકારી મહાત્માઓએ જગ્યા-ત્માઓના હિતની રાતર અનેક ગ્રંથો લખેલા છે. અને તેથીજ નારત્તરૂપ ઉપર વસતી આર્ય પ્રજામાં આર્હત ધર્મની જ્ઞાનસમૃદ્ધિ સર્વોત્કૃષ્ટ ગણાય છે. જોકે તેનાં અનેક કારણો છે, પરંતુ મુખ્ય કારણ તેમના ગ્રંથોમાં વર્ણવેલું ઉચ્ચ પ્રકારનું તત્ત્વજ્ઞાન કેવલ શુદ્ધ નથી, પણ તે સાથે તે ક્રિયા, આચાર અને સંવર્તનના વૈધરૂપ માધુર્યથી જરૂર છે. તેની અંદર હૃદયના ઉચ્ચ જાગરને જાગ્રત કરનારી જાગનાઓ એવી રીતે પ્રભુપેલી છે કે જેમનાથી સંસારી જીવો પોતાના દોષોને દૂર કરવા અને આત્માના ગુણોને સંપાદન કરવા સમર્થ થઈ શકે છે.

આ આત્મમવોધ ગ્રંથ આર્હત ધર્મની જ્ઞાનસમૃદ્ધિના જૈનવના પરિપૂર્ણ વિદ્યાસ રૂપ છે. ઉપર કહેલ નિશ્ચયલ અજવા મનોવલ પ્રાપ્ત કરવાની સામગ્રી આ ગ્રંથમાં ભરપૂર મોલવેલી છે. આત્મા એ પદાર્થની અંદર જે સામર્થ્ય, વીર્ય અને સત્તા રહેલી છે, તેને ઓલવાવવાને માટે જે જે સાધનો જોઈએ, તે સાધનો આ ગ્રંથમાં યુક્તિ અને પ્રમાણ સાથે પ્રતિપાદિત કરેલા છે. મનુષ્યોમાં કર્મજનિત જે જે દોષો રહેલા છે, તેમને ટાળીને તેમના આત્મામાં રહેલા ઉચ્ચ લક્ષણો સ્વીકૃત્તવામાટે સર્વોત્તમ સાધન સમ્યક્ચરજ છે. તે વિષે આ ગ્રંથમાં સવિસ્તર વિવે-ચન કરવામાં આવેલું છે, તે ઉપરથી આત્મા કેવી રીતે પ્રવોધને પ્રાપ્ત કરે છે, અને મવોધ પ્રાપ્ત કરવા માટે આત્માએ શું કરવું જોઈએ ? ક્ત્યાદિ ઉચ્ચ પ્રકારો ગ્રંથકારે એવી શૈલી અને ક્રમથી વર્ણવ્યા છે કે, જેથી આ ગ્રંથનું આત્મમવોધ એ નામ સંપૂર્ણ સાર્થકતાને ધારણ કરે છે. વલ્લી પ્રવોધનો અર્થ જાગૃત્તિ થાય છે, જેનાથી આત્માની પ્રવોધ-જાગૃત્તિ થાય એવા વિચારોનો જેમાં સંગ્રહ છે, એવો આત્મમવોધ ગ્રંથ તેના નામની સંપૂર્ણ કૃતાર્થતા પણ સંપાદન કરેલો.

જ્યાં પ્રકાશ ત્યાં પ્રવોધ હોય છે. ગ્રંથકારમાં પ્રવોધ હોઈ શકતો નથી; તેથી આ ગ્રંથના પ્રકરણને પ્રકાશ નામ આપેલું છે. આ ગ્રંથમાં પ્રકરણ રૂપે ચાર

પ્રકાશો આપેલા છે. પ્રથમ પ્રકાશનું નામ સમ્યક્ત્વનિર્ણય રાખેલું છે. આ પ્રકાશની અંદર આ ગ્રંથના અધિકારીનો નિર્ણય કરી આત્મા શબ્દનો અર્થ, આત્માના પ્રકાર, અને સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી નિરૂપણ કરેલું છે. શ્રાવકપણાના તત્ત્વને પ્રતિપાદન કરનાર સમ્યક્ત્વ તત્ત્વને પ્રરૂપતાં ગ્રંથકારે તેને અંગે આત્મશુદ્ધિનો વિષય ઘણો સરસરીતે વર્ણવ્યો છે. મનુષ્યની માનસ શક્તિઓ અને ગુણો કેવીરીતે વિકાશને પામે છે અને અસાધારણ માનસશક્તિઓ શાથી સ્વીકે છે? એ વાત આત્મશુદ્ધિના વિષયથી સ્પષ્ટ થાય છે. તે ઉપર આપેલ પ્રભાસ ચિત્રકારનું દૃષ્ટાંત એ વિષયનું યથાર્થ સ્પષ્ટીકરણ કરે છે. સમ્યક્ત્વના જોડોના પ્રસંગમાં પંચવિધ વિનયનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરતાં દેવપૂજા અને ચૈત્ય જ્ઞાતિનો વિષય ઘણો જ ચિત્તાકર્ષક રચાયેલો છે. પવિત્ર પ્રભુની પૂજા—જ્ઞાતિથી હૃદય ઉપર ઝંઘામાં ઝંઘી જે જાવના પહેં છે, અને તેથી હૃદય જે દ્રવીજૂત થાય છે, તેનો ચિતાર ગ્રંથકારે તે વિષયની ચર્ચામાં દર્શાવેલો છે. અને તે ઉપર અસરકારક દૃષ્ટાંતો આપી પ્રસ્તુત વિષયને અત્યંત સમર્થ બનાવ્યો છે; જે વાંચતાં આસ્તિક હૃદય જાવોદ્ધાસથી ઝંજરાઈ જાય છે. સમ્યક્ત્વની વિવિધ શુદ્ધિ દર્શાવતાં ગ્રંથકારે સમ્યક્ત્વની મહત્તાનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે અને પછી તેના હુણો ને દૃષ્ટાંત પૂર્વક સમજાવી સમ્યક્ત્વના આઠ પ્રભાવકનું સંવિસ્તાર વ્યાન આપેલું છે. જે પ્રસંગ સમ્યક્ત્વના અધિકારી આત્માઓને અતિ આનંદ ઉપજાવે છે. તે ઉપરથી ગ્રંથકારે સિદ્ધ કરી વતાવ્યું છે કે, દરેક જૈને સમ્યક્ત્વની જાવનાને માટે ઉચ્ચપણે ગતિમાન થવું જોઈએ, તે પ્રમાણે ગતિમાન થતાં ઉચ્ચ વર્તન રાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને કલ્યાણકારક પ્રવૃત્તિ આચરવી જોઈએ અને તેથી દરેક જૈને સમ્યક્ત્વના પ્રજાવક થવું જોઈએ. પ્રવચન, ધર્મકથા, વાદવિવાદ, નિમિત્તજ્ઞાન, તપ, વિદ્યાસિદ્ધિ અને જ્ઞાસનજ્ઞાન એ ઉચ્ચ સાધનોથી પ્રજાવક થઈ શકાય છે, અને પ્રજાવનાને માટે તે સાધનો મેલવવાની આવશ્યકતા છે, એ વાત વિદ્વાન ગ્રંથકારે ઉચ્ચ આશયથી પ્રતિપાદન કરેલી છે. આ જવોદધિમાંથી પ્રસાર થવા ઇચ્છા રાખનારા જન્યાત્માએ ધારણ કરેલા સમ્યક્ત્વને સર્વદા વિમૂષિત રાખવું જોઈએ. એ હેતુને લક્ષ્યને આર્દ્ર આગામમાં દર્શાવેલા સમ્યક્ત્વના નૂપણો વિષે ગ્રંથકારે રસિક વિવેચન કરેલું છે. ત્યાર વાદ સમ્યક્ત્વના પાંચ લક્ષણો હેતુપૂર્વક હતાહરણો આપી સમજાવ્યા છે. પછી ઠ પ્રકારની યતના, ઠ આગાર, છ જાવના અને ઢ સ્થાનકના શુદ્ધ સ્વરૂપ દર્શાવી એ પ્રથમ પ્રકાશને પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ગ્રંથનો વીજો દેશવિરતિ નામે પ્રકાશ છે. આ પ્રકાશમાં ગૃહસ્થ ધર્મનું ઉપયોગી વિવેચન આપેલું છે. ગૃહસ્થની સમાચારી કેવી હોવી જોઈ? કેવા ગુણોથી ગૃહસ્થાવાસ અલંકૃત થાય છે? અને ગૃહસ્થે કેવા વ્રતો પાઠવા જોઈ? એ વિષય ઉપર ગ્રંથકારે પોતાનો વાણીનો વૈજ્ઞવ ભૂચ્ચ પ્રકારે દર્શાવ્યો છે. તેમાંથી એવો ધ્વનિ નિકળે છે કે, જ્ય મનુષ્યે નિશ્ચય વલ્લ વધારવાના સાધનો સંપાદન કરવા, હૃદ્વર્જન એવા મનુષ્યજીવનને સૂર્ય જેવું તેજસ્વી, પ્રતાપી અને સર્વનું શ્રેયઃસાધક બનાવવું, આલસ, પ્રમાદ, વ્યગ્રતા, ક્રોધ, વિંતા, મોહ અને અમર્યાદ આસક્તિ ઇટલાથી અત્યંત સાવધ રહેવું, એ દોષો વિપત્તિઓના મહાસાગરમાં હુવાનનારા છે, એમ માનવું, સપ્તહૃદ્યસનો ઉદયની આશાને નિર્મૂલ કરી દુર્ગતિના દરવાજા તરફ લઈ જનારા છે, એમ નિશ્ચય કરવો. ઢલ પ્રપંચની છાયમાં પણ ભજા ન રહેવું, સત્યનો પ્રાણ જતાં પણ ત્યાગ ન કરવો અને નિશ્ચય વલ્લ અને આત્મવલ્લમાં વિશ્વાસવાળા રહેવું, એ દેશવિરતિ ધર્મના ઉપદેશનું ગૃહસ્થ છે, અને ગૃહસ્થ ધર્મના શુષ્ક સ્વરૂપનો પ્રકાશ છે. તે ગૃહસ્થધર્મને અંગે વાર વ્રતોનું સ્વરૂપ અને સદાચાર જરેલા સદ્વર્તન વિષે ગ્રંથકારે ઘણાં રસિક દૃષ્ટાંતો આપેલા છે. તે પ્રસંગે દાનધર્મનું વિવેચન કરી ગૃહસ્થાવાસમાં કરવા યોગ્ય ઉદારતા જરેલી સરવાલતો વિષે પણ ઇસારો કરવામાં આવેલો છે. તદનુસાર શ્રાવકની ઈકાદશ પ્રતિમા દૃષ્ટાંત સહિત પ્રતિપાદન કરી ગૃહસ્થ શ્રાવકના ભૂચ્ચ જીવનને અર્પનારા કર્તવ્યો દર્શાવ્યા છે; જે મનન પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. આ પ્રકાશના લેખ ઉપરથી ગ્રંથકારે સિષ્ટ કર્યું છે કે, પ્રત્યેક ગૃહસ્થે કર્તવ્યનિષ્ઠ થવાનું છે અને પોતાના જીવનને સદ્જાવનામય બનાવી સર્વ પ્રતિ ભૂચ્ચ પ્રેમની લાગણીથી જોવાનું છે. હૃદયમાં પ્રેમરૂપ અમૃતને જરી મૃતુતા જરેલી વાણી ભચારવાની છે, જે વાણી સર્વ શ્રવણ કરનારને શીતલતા અને શાંતિ ઉપજાવે છે. પ્રત્યેક ગૃહસ્થ દેશવિરતિ છે, છતાં તેની જાવનામાં સર્વ વિરતિપણાનું સ્વરૂપ પ્રકાશિત હોવું જોઈ. તેનું વર્તન દયાલુતાથી રંગાવવું, વિશુષ્ક અને સાત્ત્વિક હોવું જોઈ; જેથી શુષ્કદેવ, ગુરુ અને ધર્મ—એ ત્રિપુટીની આરાધના કરવાની યોગ્યતા તેનામાં પૂર્ણરીતે પ્રાપ્ત થાય છે. સદ્વર્તનની શુષ્કિને સેવનારો ગૃહસ્થ શ્રાવક આત્માના અસાધારણ મહિમાને જાણી શકે છે, તે કોઈપણ જાતના પુરાગ્રહને વશ થતો નથી, મિથ્યાત્વ જરેલા વિચારો તેને રુચિકર લાગતા નથી, તે નિરંતર પોતાની સમ્યગ્ દૃષ્ટિ ઉચ્ચપદ તરફ રાખે છે, અને નીચપદની ઉપેક્ષા કરે છે. તેની ભાવનામાં શ્રેણીવંધ સદ્વિચારો

રહેલા છે. તેની મનોવૃત્તિથી મલિન વાસના સદા દૂર હોય છે અને તેના જીવનનો મવાહ સત્પ્રવૃત્તિ તરફ વળ્યા કરે છે. આવા ગૃહસ્થના ઉચ્ચ જીવનને માટે ગ્રંથકારે ઘણું વિવેચન કરેલું છે.

ત્રીજા પ્રકાશનું નામ સર્વવિરતિ છે. આ સ્થલે વિદ્વદ્વિચ્છરોમણિ ગ્રંથકારે સંયમ માર્ગના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રરૂપણા કરેલી છે. સંયમનું સ્વરૂપ, તેના અધિકારી અને યતિધર્મના દશ પ્રકાર વિષે કરેલું વિવેચન અજ્યાસી વાચકોને અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે. તપ, સ્વાધ્યાય, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, દંત્રવિરતિ વગેરે વિષયો રસિક દૃષ્ટાંત પૂર્વક પ્રતિપાદન કરેલા છે. સંયમ સાધકને હેય અને ઉપા-
દેય શું છે ? તે દર્શાવી ચાર જાવનાનું સુવોધક સ્વરૂપ આપેલું છે. તે પ્રસંગે આ-
પેલા પ્રાચીન ऐतिहासिक દૃષ્ટાંતો ઘણા અસરકારક છે. તે પછી ચાર પ્રતિમાનું સ્વરૂપ આપી સાધુઓનો અહોરાત્રનો કાર્યક્રમ ઉપસ્થિત કર્યો છે. આ પ્રસંગે ગ્રંથકારે સિદ્ધાંતમાં કહેલા સાધુગુણોનું વર્ણન એવી સુંદરતાથી કરી વતાવ્યું છે કે, જેની અસર આસ્તિક વાચકોના હૃદય ઉપર સત્ત્વર આરુઢ થઈ શકે છે.

આ પ્રકાશ ઉપરથી મહોપકારી મહાશય ગ્રંથકર્તાજી સિદ્ધ કરી વતાવ્યું છે કે, અધિકારી મનુષ્યને પોતાનું જીવન ઉચ્ચ સ્થિતિપૂર્ણ જવામાં વે માર્ગ સાધનીય છે. ગૃહધર્મ માર્ગ અને યતિધર્મ માર્ગ. ગૃહધર્મ માર્ગે યથાર્થ રીતે સંપાદન કર્યો હોય તો તે દ્વારા યતિધર્મનો માર્ગ સુગમતાથી પ્રાપ્ત કરાય છે. સર્વ વિરતિ સંયમમાર્ગ એ માનવજીવનની ઉન્નતિનું શિખર છે. તે પર આરુઢ થયેલો આત્મા પરમ આનંદની સમીપ આવવાનો અધિકારી બને છે. સંસારનો ત્યાગ કરવાથી તેના ગ્રંથરૂપ વીજી ઉપાધિઓ દૂર રહે છે, પડેલે તે નિરુપાધિ આનંદનો પૂર્ણ અનુજવ કરવાનો અધિકારી બને છે. આનંદની શીતલ ઝાયામાં વિશ્રાંત થયેલા સંયમીને કોય ચિંતનીય અને ધ્યેય સુખ સાધ્ય થાય છે. તે સર્વદા પોતાના હૃદયને સંવોધીને કહે છે કે, “ મારું જીવન સંયમનો જે આનંદ અનુજવે છે તે આનંદજ મારું લક્ષ્ય છે, મારું જીવન છે, મારા હૃદયનો રવિ છે, અને મારું સર્વસ્વ છે. અગ્નિનો સંવંધ થતાં જેમ પારો ઊઠી જાય છે અને સૂર્યના પ્રકાશનો સંવંધ થતાં જેમ ગ્રંથકાર ઊઠી જાય છે, તેમ મને સંયમનો સંવંધ થતાં આ સંસારની વિવિધ ઉપા-
ધિઓ ઊઠી ગઈ છે. જે હૃદયમાં પૂર્વે ક્રુણે ક્રુણે દુઃખ, કલેશ, જય, ચિંતા અને શોક વગેરે આવોને ઊજા રહેતા હતા, તે અત્યારે સિંહના નાદથી જેમ મૃગવંદ નાશી જાય, તેમ નાશી ગયા છે. સંયમરૂપી સિંહ મારા હૃદયરૂપ શુફામાં બેઠો છે.

તેના મુખમાંથી 'સોડહં' રૂપ મહાનાદ થયા કરે છે, જે મહાનાદનો પ્રતિધ્વનિ ગગનને જેદી લોકાકાશના સર્વ પ્રદેશમાં વ્યાપી જાય છે. ”

આ ગ્રંથના ચોથા પ્રકાશનું નામ પરમાત્મસ્વરૂપ છે. પરમાત્મા કોણ ? પરમાત્માપણું કેવું હોય ? અને તેની પ્રાપ્તિ શી રીતે થાય ? એ વિષયો ગ્રંથકારે સુવોધક વાળીથી વર્ણવેલા છે. જવસ્થ કેવલીનું સ્વરૂપ આપી જિનનિદ્દેપાનું યથાર્થ રહસ્ય દર્શાવેલું છે. તે પછી સિદ્ધ સ્વરૂપ, સિદ્ધોની અવગાહના અને સમસ્ત વસ્તુ વિષયિક કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન સંક્ષિપ્તમાં એવી સ્પષ્ટતાથી નિરૂપિત કરેલા છે કે, જે ઉપરથી ગ્રંથકારની દિવ્ય પ્રતિજ્ઞાવાલી મહાશક્તિ જણાઈ આવે છે. શ્રી અર્હત્ જાપિત જૈનઆગમમાં જેને અનિર્યાચ્ય કહે છે, તેવા સિદ્ધ સુલ્લું દૃષ્ટાંત સહિત વર્ણન કરતાં ગ્રંથકાર વિદ્વાન્ વાચકોના હૃદયને આકર્ષી લે છે. તે પછી સિદ્ધજગવાનના અલૌકિક ગુણોનું વર્ણન કરી અને આત્મવોધની સુર્વજ્ઞતા દર્શાવી શ્રી વિદ્વચ્છિરોમણિ ગ્રંથકાર આ આત્મિકજ્ઞાનના મહોદધિરૂપ ગ્રંથના સામા તટ ઉપર આવી પોહોવે છે—ગ્રંથ સમાપ્ત થાય છે.

આ ટેહા ગહન વિષય ઉપર ગ્રંથકારનો જે મહાન્ ઉદ્દેશ છે, તેને જો પદ્ધતિ કરવા ધારીએ તો આ પ્રસ્તાવના પણ એક ગ્રંથરૂપ થઈ પડે. તેથી સંક્ષેપમાં ઇટલુંજ કહેવાનું કે, પરમાત્મભાવ એ લોકોત્તર દિવ્યજ્ઞાન છે. તે જાવની સાથે સિદ્ધાવસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટ સંબંધ છે. સિદ્ધાવસ્થાનો આનંદ અવર્ણનીય છે—અવાચ્ય છે. તે આનંદના અનુજવીઓજ તેને જાણે છે. આપણે તો તેની જાવના જાવવાની છે, એ જાવના જાવતાં જ વિચાર, વાણી અને કૃતિ આનંદમય બની જાય છે. તે વિષે ઇટલુંજ કહેવું વશ છે.

આ પ્રમાણે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થની સંલયાને જાણે સૂચવતા હોય, તેવા ચાર પ્રકાશથી આ આત્મપ્રવોધ ગ્રંથને તેના વિદ્વાન્ કર્તાએ પ્રકાશિત કરેલો છે. હૃદયમાન જૈનસમુદાયને ધર્મ અને તત્ત્વોની શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ પદ્ધતિને જૈનાગમ પ્રમાણે ઉત્તેજી તેને સ્વાશ્રયનિષ્ઠ તથા કર્તવ્યનિષ્ઠ કરવા આ ગ્રંથ હેતુ છે, ઇટલુંજ નહીં પણ તેના મનન પૂર્વક અન્યાસીને આત્મિક ઉન્નતિના આનંદમય દ્વારસુધી ઉત્તમ સુવોધના શબ્દોથી તે દોરી જાય છે એ નિઃસંદેહ છે.

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી જિનજ્ઞાનસૂરિ સ્વરત્તરગચ્છના એક પ્રહ્યાત આચાર્ય હતા. વિક્રમસંવત્ ૧૭૮૪ ના વર્ષમાં તેમનો જન્મ વિકાનેરમાં થયો

હતો. તેમનું સંસારી નામ દ્વાદ્વચંદ્ર હતું. તેમણે વિક્રમસંવત્ ૧૭૯૬ ના વર્ષમાં વારવર્ષની વયમાં દીક્રા લીધી હતી. તેમના ગુરુનું નામ જિનજ્ઞાનસૂરિ હતું. જિનજ્ઞાનસૂરિ વાલ્યવયમાંથીજ બુદ્ધિશાળી હતા. તેમણે દીક્રા લીધા પછી ંચી જાતનો અગ્ન્યાસ કર્યો હતો. તેમની વ્યાખ્યાન કરવાની શક્તિ ઉત્તમ હતી, આથી લોકો તેમને વહુ માન આપતા હતા. વિક્રમ સંવત્ ૧૮૦૫ના વર્ષમાં તેમની થીશ વર્ષની વય થતાં તેમને સૂરિપદ આપવામાં આવ્યું હતું. ૯ સૂરિપદ નો મહોત્સવ કચ્છદેશમાં આવેલા માંઘવીધંદરની અંદર થયો હતો. તે સ્થળે રહીને તેમણે આ આત્મમવોથ ગ્રંથની રચના કરી હતી. અને તેના મુવોથક વ્યાખ્યાનો કચ્છની જૈનપ્રજાને સંતોષાવ્યા હતા. જેની પ્રશંસાના શબ્દો દેશ વિદેશમાં પણ પ્રસરી ગયા હતા.

સૂરિવર જિનજ્ઞાનસૂરિની વિદ્વત્તા અને વ્યાખ્યાન શક્તિથી ઘણાઓ આ સંસાર તરફ વિરક્ત થઈ તેમની પાસે દીક્ષિત થયા હતા. વિક્રમ સંવત્ ૧૮૧૯ના વર્ષમાં તેમના પરિવારમાં પોણોસો સાયુઓ વિદ્યમાન હતા. એક શિષ્યોના મોટા પરિવાર સાથે તેમણે ગોમો પાર્શ્વનાથજીની તથા આયુની યાત્રા કરી હતી. વિક્રમ સંવત્ ૧૮૩૪ના વર્ષમાં પચાશ વર્ષની વયે તે મહાનુભાવ કાલ્ધર્મને પામ્યા હતા. તેમના સ્વર્ગવાસથી તે દેશની જૈનપ્રજામાં કહેવાયું હતું કે, “ સ્વરત્તર ગચ્છત્તપી ગગનમાંથી એક તેજસ્વી તારો અસ્ત થઈ ગયો. ”

આ ગ્રંથનું ગુર્જર નાપાંતર જાવનગર નિવાસી સ્વર્ગસ્થ શા. ઝવેરચંદ્ર જાડ-ચંદે કરેલું છે. મરહૂમ આર્હત ધર્મશાસ્ત્રના સારા જ્ઞાતા હતા. જાવનગરની શ્રી જૈનપ્રજાના આગેવાન પૈકીના તેઓ એક હતા. અને તેજ નગરમાં સ્થપાવેલ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈનવિદ્યાશાળાના મંત્રી હતા અને પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ ધર્મજ્ઞાન વીજાને આપવું એ જોનો મુખ્ય હેતુ હતો; આથી તેઓ શાસ્ત્રીય જ્ઞાનને સંપાદન કરવામાં અને તેનું દાન વીજાને આપવામાં યાવજીવિત ઉત્સાહી રહ્યા હતા. આર્હત જ્ઞાનના અનુજવનો પરિપાક થયેલો હોવાથી તેઓ આ ઉત્તમ ગ્રંથનું નાપાંતર કરવા શક્તિમાન થયેલા છે, તેમજ તેઓએ જૈન શૈલીને અનુસરી લેખેલી નાપા લાલિત્ય-વાળી છે. કેટલોક પ્રસંગે મૂલ્ય ગ્રંથના આશયને સમજાવવામાં તેમણે સારો સ્પષ્ટાર્થ કરેલો છે. નાપાંતરકાર આ પોતાની કૃતિને પરિપૂર્ણ મુદ્દાંકિત થયેલ જોઈ શક્યા નથી. આ ગ્રંથનો વીજો પ્રકાશ થોમો છપાયા વાદ ગઈ શાસ્ત્રના શ્રાવણ વર્દી ૮ ના રોજ તેમના જીવિતનું અવસાન થયેલું છે, પાત્રલથી તેમના પિતૃજન્મ અને ઉત્સાહી પુત્ર ફત્તેહચંદે પોતાના પિતાની કૃતિને પૂર્ણ રીતે પ્રસિદ્ધ થવા મુખો વિ-

ગેરે વાંચવામાં આ સજ્જાને સારી મદદ કરી છે. જો જાપાંતરકાર આ ગ્રંથના મુદ્ધિત થયેલા વાદ્ય અને આન્યંતર સુંદર સ્વરૂપને પ્રસિદ્ધ થયેલું જોડ શક્યા હોત તો તેમના હૃદયમાં પૂર્ણ સંતોષ થાત અને આ પ્રસિદ્ધ કરનારી સંસ્થાને સારું અર્જનનંદન મળત; પરંતુ કર્મયોગે એમ થની શક્યું નહીં, એટલું અસંતોષનું કારણ થયું છે.

આ પ્રસંગે જાણાવતાં આનંદ બપેઢે કે, નામદાર નીજામ સરકારના ડેવેરી વાવૂ પન્નાલાલ પૂર્ણચંદના પ્રપૌત્ર વાવૂ પ્રતાપચંદજી ગુલાવચંદજી પોતાના સ્વર્ગવાસી પિતા વાવૂસાહેવ ગુલાવચંદજીના સ્મરણાર્થે આ બપયોગી ગ્રંથ પ્રગટ કરવામાં ઉત્તમ સહાય આપી છે. સ્વર્ગવાસી વાવૂ ગુલાવચંદજી પોતાના ઢુંક જીવનમાં પણ ધાર્મિક વૃત્તિ, તેમજ પોતાના ડેવેરી તરિકેના ધંધામાં અસાધારણ ઉદારતાયુક્ત અને કર્તવ્ય નિષ્ઠ થયેલા છે, તેવા પોતાના સ્વર્ગવાસી પિતાના નામના સ્મરણાર્થે પિતૃક્ત યુવાન પુત્ર વાવૂ પ્રતાપચંદજીની આ સત્પ્રવૃત્તિ સ્વેચ્છા ધન્યવાદને પાત્ર છે. બધોગ, જ્ઞાન અને ધાર્મિક કાર્યોમાં ઉત્સાહથી આગલ થતા યુવાન વાવૂ પ્રતાપચંદજીની આ પ્રવૃત્તિ વીજા ગૃહસ્થોને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે, એવી નમ્ર સૂચના આપી તેઓએ આપેલી સહાયતાને માટે અંતઃકરણથી આજાર માનવામાં આવે છે.

સદરહુ ગ્રંથની શુદ્ધિને માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવેલો છે છતાં ઢગ્ગસ્થપનામાં સુલ્લજ એવા પ્રમાદ તથા દષ્ટિ દોષાદિ દોષ કે પ્રેસના દોષને લઈને કોઈપણ સ્થાને સ્વલ્પના થઈ હોય તો મિથ્યાદુષ્કૃત પૂર્વકે ક્ષમા યાચીએ છીએ.

સર્વ જૈનપ્રજા પોતાના ધાર્મિક સાહિત્યના ગૌરવમાં, સમૃદ્ધિમાં તથા કલ્યાણ શક્તિમાં વૃદ્ધિ કરનારા, આ બપયોગી ગ્રંથને પઠન, પાઠન તથા વાંચનનો ઉત્તમ બપયોગ કરી આદર આપશે તો કરેલો શ્રમ સફલ થયેલો માની આ સંસ્થા પોતાની આવી પ્રવૃત્તિમાં વિશેષ ઉત્સાહિત થશે.

છેલ્લે નીચેની જાવનાવડે આત્માનું ઉદ્વોધન કરી આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

“ પ્રવર્તતાં સત્પ્રવૃત્ત્યા, સધર્મસુહૃદોઽસ્થિલાઃ ।

નિવર્તતાં સદા તેષાં, વિપત્તિત્રાંતરાયકૃત્ ” ॥ ૧ ॥

“ સર્વ સાધર્મી ધંબુઓ સત્પ્રવૃત્તિથી પ્રવર્તે અને તેમને તે પ્રવૃત્તિમાં અંતરાય કરનારી વિપત્તિની સદા નિવૃત્તિ પાઓ. ” ॥ ૧ ॥

વીર સંવત ૨૪૩૮, આત્મ સંવત ૧૭
આશ્વિન શુક્ર વૃત્તીયા સ્વીવાર
આત્માનંદ જીવન.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સજ્જા.

જાવનગર.

उपोद्घात.

प्रत्येक ग्रંथના આંતર શરીરની ઘટનાનો આધાર યાસ કરીને તેના અનુ-
બંધ ચતુષ્ટય ઉપર હોવાથી તેની જેવા પ્રકારે સંકલ્પના થયેલી હોય તદનુસાર
વિદ્વજ્ઞનો ગ્રંથ મહત્વતાની સમીક્ષા કરે છે. મંગલ, અજિધેય, પ્રયોજન અને સં-
બંધરૂપ આ ચતુષ્ટય ગ્રંથની આદરણીયતા તરફ દિગ્દર્શન કરાવી વાંચકોને
સન્મુખ થવા પ્રવૃત્તિ કરાવે છે. જે ગ્રંથની આદિમાં અઘાર દોષ રહિત સર્વજ્ઞ
પરમાત્માને નમસ્કાર હોય, જે ગ્રંથમાં આત્માનો ઉદ્વોધન ક્રમ અજિધેય હોય,
જે ગ્રંથનું પ્રયોજન સ્વપરને વ્યાવહારિક માત્ર નહિ કિંતુ આત્મિક હિત શીઘ્રપણે
પ્રાપ્ત કરાવતું હોય, અને જે ગ્રંથમાં દર્શાવેલા આંતરજાવો રૂપ ઉપાયો વડે
કર્મક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલી મુક્તિ સંપાદન થઈ શકે—આવા ગ્રંથો જ્ઞાનિક ફલદાનને
ઊદ્ધેધી અજ્ઞાનિક ફલદાન સાદર કરે તેમાં શું આશ્ચર્ય ! જૈનદર્શનના ગ્રંથ-
કારોએ પ્રથમથીજ આવાજ અનુબંધ ચતુષ્ટયની યોજના કરેલી છે, જે પ્રશસ્ય હોઈ
જ્ઞાનીઓએ પ્રાપ્ત કરેલા ઉત્તમ ફલને અજિહ્વકે છે. સન્મુખ થયેલા વાંચકો પછીથી
ગ્રંથના અજિધેય અંગોનું નિરીક્ષણ કરી સ્વરુચિ અને સ્વાદરૂપ તુલાઓ વડે
ગ્રંથપરત્વે પોતાના અધિકારની તુલના કરે છે; તદનુસાર શ્રવણ મનન કે વાંચન તરફ
પ્રવૃત્તિશીલ બને છે, અને બુદ્ધિના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે ગ્રંથાવશોકનની સમીક્ષા થાય-
છે. શ્રુત, ચિંતા અને જાવનાના સતત પરિશીલન વડે ગ્રંથની આંતર સુંદરતા ઓ-
ઝલવામાં આવે છે અને જાવનાના પરિપાકપણા પછી ગ્રંથના ચર્મદષ્ટિએ દેખાતા
સ્પૂલજાવોનું ચૈતન્યમય આત્મા સાથે આરોપણ થાય છે—અત્ર ગ્રંથકારનો શ્રમ
સંપૂર્ણ ફલપ્રાપ્તિ બને છે.

આત્મા શબ્દનો અર્થ આ આત્મપ્રવોધ ગ્રંથના વ્યાખ્યાકારે ‘અતતીતિ
આત્મા’ ‘તે તે જાવને સતતપણે પ્રાપ્ત કરે તે આત્મા’ એ રીતે શરૂઆતમાં
કહેલો છે, તે અપૂર્વ જાવસૂચક છે. પશ્ચિમથી પૂર્વતરફ જોસંબંધ વહેતા આ જરુ-
વાદના જમાનામાં આત્મા એ શું વસ્તુ છે ? તે અરૂપી હોવા બતાવે કેવા લક્ષણો
વડે ઓઝલ્યા શકાય છે ? અજકુલ્લગતકેસરીની પેઠે પોતાનું સ્વરૂપ કયા સાધનો

वने जाणी शके ठे ? अविद्याना अंधकारमां पनी रहेला आत्मरत्नने शावने खोळी कढाय ठे ? आसोआसादि वाह प्राणोथी जीवन्त कहेवाता—देह एज हुं एवी मान्यता करता मनुष्योनी आत्मा केतुं जीवन अनुजवे ठे ? स्थावर अने जंगम रुप वाह समृद्धिने पोतानी समृद्धि माननाराओ आत्माने ओळखी शक्या ठे के केम ? वैज्ञानिक विद्यार्थी पण आत्मा जेवो कोइ देहगत पदार्थ ठे तेम अनुमान थइ शके ठे ? सुख दुःखनो ज्ञाता कोण होवो जोइए ? आ सर्व स्थितिओ तपासवी मुश्किल ठे तो आत्मज्ञान प्राप्त करी तेनो उन्नतिक्रम नकी करी ते मार्गना अनुयायी थवुं, ए विशेष प्रमाणमां दुर्लभ होय, तेनुं कहेवुंज शुं !

जरुवादना आ जमानाने अंगे एक तरफथी आत्मज्ञान नष्ट थतुं जाय ठे, तो बीजी तरफथी आत्मानुं अस्तित्व प्रतिपादन करनारा शास्त्रो जुदीज दिशामां गमन करता होवाथी आत्मारुप पदार्थनुं वास्तविक ज्ञान प्रकट थइ शकतुं नथी. जुओ ! बौद्ध दर्शन आत्माने छव्यरुपे कणस्थायी मानी वस्तुस्थितिमां सांकर्य उत्पन्न करे ठे, मीमांसको सर्व अवस्थामां आत्माने नित्य अने अव्यय माने ठे, प्रत्येक शरीरे भिन्न जिन्न आत्मा मानतुं सांख्यदर्शन सर्व अवस्थामां आत्माने अकर्ता अने अनोयता माने ठे तेमज नैयायिक दर्शन पण जीवात्मा अने परमात्मा जुदा माने ठे तेथी जीवात्मा परमात्मा थइ शके नहि विगेरे मान्यताने अवलंबी आत्मवादने अन्यथारुपे करेलो ठे. तदुपरांत प्रत्येक प्रमाणनेज माननाराओ आत्मारुप पदार्थ नहीं देखातो होवाथी तेना अस्तित्वनीज उपेक्षा करता होवाथी आत्मवादथी विदूर ठे. आ रीते आत्माने शोधवो अने ते यथार्थ रीते शोधवो ए सामान्य बुद्धिगम्य नथी, परंतु तेने वास्तविक रीते शोधो मूल-स्वरूपनी ओळखाण करावची ए सूक्ष्म बुद्धिगम्य होवाथी जैनदर्शने निवेदन करेला नित्यानित्यरुप, छव्यपर्यायात्मक, निश्चय व्यवहारमय—विगेरे अपेक्षाओ वने जुदी जुदी अवस्थामां प्राप्त थता स्वरूपने शास्त्र साधनवने नीहाळी अनुष्ठान रुप कप, वेद, अने तापरुप कसोटोए चडावी सुवर्णनी जेम आत्मशुद्धि—एकात्म जाव ओळखी काढवो ए आ दश दृष्टांतथी दुर्लभ मनुष्यजन्मनुं अपूर्व कर्तव्य ठे, जे स्वयंसिद्ध ठे अने अध्यात्मज्ञानीओ तेमज संवोधि गया ठे.

चतुर्गतिमां अग्रपद धरावती मनुज गतिने प्राप्त थयेदो मनुष्यमाणी के जेमां अन्य गतिओ करतां बुद्धिमत्ता विशाल प्रमाणमां प्राक् पुण्य कर्मने अंगे मेळेही होय ठे तेओ त्रण प्रकारना जीवन वने जीवता होय ठे. (१) वहि-

રાત્મ જીવન (૨) અંતરાત્મ જીવન (૩) પરમાત્મ જીવન. આત્માને નહિ ઓળ-
 खनार પૌદ્ગલિક જાવોમાં રચી પચી રહેનાર અને સ્થૂલદેહવને અનુગ્રહ અને
 હપયાત યુક્ત વનતા દરેક પદાર્થોની ક્રિયાને પોતાની માનનાર, દરેક પ્રસંગે સ્વત્વનું
 આરોપણ કરનાર, સર્વ મનુષ્યો વહિરાત્મ જીવનવાળા ગણાયલાઢે. આ મનુષ્યોના સાડા
 ત્રણ હાથની અવગાહનાવાળા દેહગત પ્રમાણ વાળો આત્મા પોતાની આસપાસના તેમજ
 વહુ દૂર રહેલા પદાર્થોનો કર્તા પોતાનેજ માને છે. આ સ્વરૂપમાં આત્મસ્વજાવનું આ-
 ર્જાદન થઈ ગયેલું હોવાથી તેઓ મધ્યમ કોટિમાં વર્તે છે. ધીજી કોટિમાં વર્તતા મ-
 નુષ્યો ' આત્માને ઓળાલી હેનારા ' હોય ઢે; તેમને સમજાય છે કે હું, કોણ
 હું ? આ પૌદ્ગલિક સર્વ પદાર્થોથી મારી સ્થિતિ વિવ્રજ્ઞ પ્રકારની ઢે. મારો
 અને તેનો સંબંધ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાની જેવો ઢે; ળતાં આજમુધી દિલ્લસૂદ
 પ્રાણીની જેમ પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા ગળી વંને ંકજ ઢે તેવા જ્ઞાંતિજન્ય અજ્ઞાનમાં
 વાસિત હતો. ચૌદરાજલોકના સર્વ જન્મ પદાર્થોથી પોતાને જુદોજ સમજી હેનારા
 પોતાની મર્યાદાને વાસ્તવિક સ્થિતિમાં સમજી હેનારા મનુષ્યો અંતરાત્મ જીવન
 વને સજીવ ગણાય ઢે; પરંતુ પરમાત્મજીવનયુક્ત મનુષ્યો આત્માને સ્વરૂપવને સં-
 પૂર્ણ રીતે ઓળાલી લીધેલો છે; અને તે ંથી રીતે ઓળાલી લીધેલો ઢે કે, જે પુનઃ
 કદાપિ વિસ્મૃતિના પટમાં અદશ્ય ન થાય ! ંટલુંજ નહિ, પરંતુ તેઓજ જગતના
 સર્વ પ્રાણીઓના આત્માની પ્રરિસ્થિતિ જાણી લીધેલો ઢે. આ મનુષ્યો કદાપિ
 આત્મા શિવાય અન્ય વસ્તુના સંબંધની ડચ્છા કરતા નથી. જ્યાંમુધી દેહધારીપણે
 હોય ત્યાંમુધી આ સંસારમાં વિહરેઢે; પડીથી નિરીહજાવપણે રહેલા દેહસંબંધને
 પળ તજીને પૂર્ણાનંદમય આત્માજ માત્ર લોકોત્રે વિરાજે ઢે; અને તે શાશ્વતપણે
 આત્માનુજવ કરતા સદા જીવન્ત ઢે. આથી ં પળ સિદ્ધ થાય ઢે કે જેટલે જેટલે અંશે
 સાર્થક થાય--આત્મજ્ઞાન-આત્મગ્રોધ પ્રાપ્ત થાય તેટલે તેટલે અંશે આત્માના આ-
 ત્મત્વનો આવિર્જાવ ઢે.

આત્માને હચ્ચ કોટિમાં મૂકવાને માટે, રાગદેષ દૂર કરવાના શિક્ષણને
 ઘણા દર્શનકારો સમ્મત થયેલા ઢે; પરંતુ તેને દૂર કરવાના અનુષ્ઠાનોમાં અનેક
 ગુણ તપાવત ઢે. જૈનદર્શન વને નિરૂપણ કરાયલો આ ક્રમ સર્વ દર્શનોથી અગ્રપદ
 ધરાવે છે, ંસ કહ્યું અતિશયોક્તિ નરેલું કદાપિ થશેજ નહિ. કેમકે કર્મની વંચ,
 નિધત્ત, નિકાચિત, હદય, હદીરણા વિગેરે અવસ્થાઓ, આત્મપ્રદેશની સાથે
 ઘતો, તેમનો સંબંધ, તે વડે આત્માને પ્રાપ્ત થતો અનુગ્રહ અને હપયાત તેમજ કર્મ

પ્રકૃતિઓનું ધાતિત્વ, અધાતિત્વ, સંક્રમણ અને નિષ્ક્રમણ વિગેરે જેવું સૂક્ષ્મતર સ્વરૂપ આ દર્શનમાં વર્ણવેલું છે, તેનો આંશિક જાગ પણ અન્યદર્શનોમાં દ્રષ્ટિગોચર થઈ શકતું નથી; પણ વતાવી આપે છે કે આ સર્વજ્ઞમણીત દર્શન હોવું જોઈએ; અન્યથા આવા પ્રકારની અપૂર્વ હકીકતનો સંજ્ઞા કયાંથી હોઈ શકે? જે દર્શન જનમરમાણુઓને પણ કર્તા માની અન્યનો જગત્ કર્તા તરીકે નિરાસ કરે છે, તે સાથે આત્મા પોતેજ કાર્મણ પરમાણુઓના વશવર્તી પણાથી અનેક પદાર્થો, અનેક સ્થિતિઓ અને નાની નાની અનેક સૃષ્ટિઓ સર્જવાની શક્તિ ધરાવે છે (પછી તે જ્ઞાનથી કે અજ્ઞાનથી ગમે તે રીતે હોય) અને પત્તીથી વિનાશ કરે છે. આવી પરંપરાઓની માન્યતાવાલું જૈનદર્શન આધુનિક પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ માત્રને માનનારી વિજ્ઞાન વિદ્યા (Science) વને શોધસ્રોત્ કરાવવા જઈ સ્વરૂપને મળતું આવે છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ અરૂપી પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી અગોચર આત્મવાદને સુંદર શૈલી વને સ્થાપન કરી, જનવાદથી થયેલા એકાંત અજ્ઞાનને દૂર કરી, સૂક્ષ્મ-દર્શનનો ' પ્રદીપ હસ્તમતિનો ' પેઠે અચ્છો પ્રકાશ આપે છે. વસ્તુસ્થિતિ આ પ્રકારે હોઈ જગત્ના આત્માઓ શિવાય એવા કોઈ જગત્કર્તૃ મહાત્માની સૃષ્ટિના પદાર્થો સર્જનરૂપે જરૂર પડતી લાગતી નથી, કે જે વગર વિશ્વવ્યવસ્થા શૂન્ય બની જાય! પરમાણુઓ પણ અનંત શક્તિવાળા નિવેદન કરેલાં છે. આ ઉપરથી વાસ્તવિક રીતે એ સિદ્ધ થાય છે કે આત્મા એ અસ્તિત્વ ધરાવનારી અપૂર્વ વસ્તુ છે અને તે અનંત શક્તિવાળી છે.

કર્મરૂપ જનમરમાણુઓથી જેનો સ્વજાવ આચ્છાદિત થઈ ગયેલો છે એવા આ આત્માને તે તે જનમરમાણુઓને દૂર કરવાનો આત્મજ્ઞાન માત્ર કરવાનો યથાર્થ ક્રમ હોય અને તેને અનાદિ મિથ્યાત્વરૂપ ધોર નિદ્રામાંથી જાગી આત્મા સમજવા પ્રયત્ન કરે અને સમજી તદનુકૂળ આચરણ કરે તો ઇષ્ટસિદ્ધિ સંપાદન કરે એયુક્તિયુક્ત છે. આ ગ્રંથ ' આત્મમવોષ ' તદનુકૂળ કાર્યવાહકપણે યોજાયેલો છે; તેમાં આત્માની ચાર ભૂમિકાઓ ઉચ્ચ લચ્ચ જાવને અનુક્રમે વહન કરનારી દર્શાવી તેના ઉપર આરોહણ કરવાનો વારંવાર ઉદ્વોષ કરવામાં આવેલો છે. જોકે જૈનદર્શનમાં આત્માની ચૌદ ભૂમિકાઓ—જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના પ્રકટીકરણની જુદી જુદી અવસ્થાઓ પ્રતિસ્થાને વર્ણવેલી છે, ત્યાં ગ્રંથકર્તાએ સંક્ષિપ્તપણે ગ્રહણ કરી આ ચાર ભૂમિકાનું નિરૂપણ કર્યું છે.

(૧) સમ્યક્ત્વ (૨) દેશવિરતિ (૩) સર્વવિરતિ (૪) પરમાત્મજાવ.

सम्यक्त्व भूमिकाना स्वरूप दर्शनमां मिथ्यात्व गुणस्थानकथी आत्मा उच्च स्थाने आवर्ता—तेना मिश्र परिणाम यतां, पञ्चीणी अनिवृत्ति करणरूप आत्मवीर्यथी चतुर्थ गुणस्थानके प्रवेशतां आत्मा सम्यक्त्व भूमिका प्राप्त करे ठे. आ सम्यक्त्वने केवी रीते प्राप्त करवुं ? प्राप्त करनार आत्माना परिणाम केवा होय ? विगेरे प्रथम प्रकाशरूपे क्रमपुरःसर दर्शयेवुं ठे. सम्यक्त्व ए अनादि निष्पन्न जवनी आत्यंतिक निवृत्तितुं बीज ठे एम जैनदर्शन पुनः पुनः मिर्मिम वगानीने कहे ठे; तेथीज कहेवामां आवेवुं ठे के:—

कृष्णपद्मे परिङ्गीणे, शुक्ले च समुदञ्चति ।

द्योतते सकलाध्यक्षाः, पूर्णानन्दविधोः कदाः ॥

‘ मिथ्यात्वरूप कृष्णपद्म पूर्ण यतां अने सम्यक्त्वरूप शुक्लपद्म उदयमान यतां पूर्णानन्दमय आत्मारूप चंद्रनी कसाओ क्रमशः सकलजावोने प्रत्यक्ष करती प्रकाशे ठे ’

श्रीमद् यशोविजयजी.

आम होइ सम्यक्त्वरूप बीज अवश्य मुक्ति फल प्राप्त करावी आपे ठे, *सप्त कर्म प्रकृतिओना सय के लपशमथी उत्पन्न ययेवुं क्षायिक के औपशमिक सम्यक्त्व उत्कृष्ट स्वरूपमां सर्व घाति प्रकृतिओना क्षयरूप क्षायिक सम्यक्त्वरूपे प्रकटे ठे. सप्तकर्मप्रकृतिना क्षय के लपशमरूप आत्मजावनी जागृति ते अंतरात्म्य अवस्था ठे अने सर्व प्रकृतिओना क्षयरूप आत्मजावनी जागृति ते परमात्म्य अवस्था ठे.

ग्रंथकर्ता पूर्वोक्त स्थितितुं ज्ञान करावतां सम्यक्त्वना बाह्य अने आभ्यन्तर स्वरूपतुं दर्शन करावे ठे, ते साथे सम्यक्त्वना सदहणा, क्षिप्त, विगेरे सदसत् प्रकारो दर्शावे ठे.

सम्यक्त्वना अनेक प्रकारो जुदीजुदी अपेक्षाए पण दर्शावे ठे, परंतु व्यवहारथी शुद्ध देव—गुरु अने धर्मनी श्रद्धा अने निश्चयथी अंतरात्म्यपणुं प्राप्त करवुं ए मुख्य उद्देशोमां सम्यक्त्वना पदस्थानको दर्शावतां आ प्रकाश समाप्त करे ठे. त्यार पञ्ची पंचम गुणस्थानक उपर देशविरतिनी भूमिकानो आत्माने अधिकारी बनवे ठे. ‘ ज्ञानस्य फलं विरति ’ ए सूत्रनुं सत्य आत्माने देशविरतिनी भूमिका यथार्थ करावे ठे. केमके आत्माए संसारना क्षणिक पदार्थोने भ्रममूझक जाण्या

* अनतागुबधी ध्वेष—मान—माया—लोभ, मिथ्यात्वमोहनीय, मिश्रमोहनीय, अने सम्यक्त्व मोहनीय.

शी रीते ? शुं कहेवा मात्रयी ? शुं अन्यने उपदेश आपवा पुरता ? शुं पोतानुं स्वार्थी जीवन मृत करवा खातर ? शुं दंभवमे जगत्नी वंचना खातर ? नहिज. वास्तविक स्थिति जाणनार मनुष्य तेज होइ शके के जे जाण्या पडी हेय पदार्थोने तजवानी अजिज्ञापा राखतो जाय-क्रमे क्रमे तजतो जाय अने परिणामे सर्वेने तजी दे. देशचिरतिपाणुं ए गृहस्थने योग्य वारत्रतनी परिपात्रना रूप कर्तव्य विशेष ठे, के जे कर्तव्यवमे आत्मा असत्यमार्गधी दूर रहेवा यथाशक्ति प्रयत्नपरायण थाय ठे, अने सर्व रीते दूर रहेवानी निरंतर अजिज्ञापातुं सेवन करे ठे. पष्ठ तथा सप्तम गुणस्थानके वर्तता आत्मानी व्रीजी जूमिका सर्वविरति ठे. अत्र जतना सर्व पदार्थोपाधी ' अहंमता ' दूर थाय ठे. आरंज समारंजजन्य सर्व पापोनो परिहार थाय ठे. सर्व विरति जूमिकाने प्राप्त थयेला मनुष्य प्राणीओ कोइ प्रकारनुं पाप सेवता नथी, अन्यने तेनुं करवानो उपदेश करता नथी, तेमज तेनुं करनारनी अनुमोदना करता नथी. सांसारिक इच्छा मात्रनो ज्यां त्याग अने एक मात्र आत्मानुजवनीज अपेक्षा अस्त्वद्विषयणे बहेतो होय त्या स्वार्थमय दुनियामां निविमरणे बास करी रहेला क्रोध, कीर्ति, यश, मान, दंज अने प्रपंचोमां अमृत्य समयने गुमाववानो बखत क्याधी होय ? वस्तुतः सर्व विरतिनो आ अमतिहत मार्ग निर्दिष्ट थयेओ छे. आ जूमिकामां बाह्य मर्यादाओमां टकी रहेवाने संस्कार पारुवा माटे अव्ययी मुनिबेप अंगीकार करवो पके ठे अने जावधी कपायादिने निर्मूल्य करवा हिंसा, असत्य विगेरे अव्रतोधी सर्व प्रकारे विमरण करवुं पके ठे. चतुर्थ परमात्म जूमिका अष्टम गुणस्थान वर्ती आत्माधी मांकीने सिद्धपणानी अवस्था पर्यंत ठे. आमां कृपकश्रेणि के उपशम श्रेणिगत आत्मा अंगीयारमुं गुणस्थानक के ज्यां मोहनो सर्वथा उपशम होय ठे, अथवा वारमुं गुणस्थानक के ज्यां मोहनो सर्वथा कृत्य होय छे तेथी, आ वने गुणस्थानके ' वीतराग ' पणे संबोधाय ठे, तयारी ते परमात्मानी कोटिमां आवी शके ठे. चतुर्दश गुणस्थानक सुधी ते जवस्थ परमात्मतामां ठे अने पडीधी शाश्वतपणे सिद्धिस्थ परमात्मतामां वर्ते ठे. आ प्रकाशमां जवस्थ केयझीनुं स्वरूप तथा सिद्धना जोवोनी अंगवाहना तथा सिद्ध सुखनी अनिर्वचनीयतानुं स्फोटन करे ठे. आ रीते विस्तारयी चारे जूमिकानुं स्वरूप ग्रंथकार प्रतिपादन करे छे.

जैनदर्शनरूप प्रासादना चार छार अव्यानुयोग, गणितानुयोग, चरणकुर-

णानुयोग अने कथानुयोग रूप ठे. आ चारेनुं स्वरूप अखिल ग्रंथना सर्वांगमां व्यापेनुं ठे. दरेके ध्व्यानुयोगनी हकीकत प्रसंगे कथाओ, दृष्टांतो अने उपनयो आपी ध्व्यानुयोगना उत्तम पण कठिन विषयने सामान्य बुद्धिजनोने तृप्ति थाय तेनुं वनाववामां ग्रंथकर्ताए अधिक पण उपयोगी श्रम बोधितो ठे; प्रसंगे चैत्यविनय विगेरे प्रकरणोमां गणितानुयोगरूपे चैत्य संख्या विगेरे प्रतिपादन करेली ठे; अने देशविरति तथा सर्वविरति अधिकारमां तो खास करीने चरणकरणानुयोगे अग्रपद धरावतो होवाथी चतुर्गतिना अंतरूप चारे अनुयोगोना प्रकाश पामेलो ठे. प्रसंगोपात्त जगवती तथा राजप्रश्रीय विगेरे सूत्रना आळावाओ साक्षीरूपे दर्शावेला ठे, नीतिशास्त्रना श्लोको उपनय तरीके दाखल करेला छे, अने अशुचिजावनामां गर्जेनुं व्यावहारिक स्वरूप पण बतावी आप्थुं ठे; आ सर्व अंगो एकंदरे तपासतां आ ग्रंथना अधिकारी मनुष्यो प्रति ग्रंथकारनी उपकार्ये बुद्धि सादर थयेली ठे एम स्पष्ट थाय ठे.

ग्रंथना अंतरंग शरीर परत्वे आटव्ही हकीकतना निवेदन पछी कहेवानी आवश्यकता ठे के, अमारा महुंम पिताथी के जेओ आ ग्रंथना भापांतर कर्ता ठे ' महुंम पूज्यपाद श्रीमद् वृद्धिचंदजी महाराज पासे तेओए व्याख्यानां आ सुंदर ग्रंथनो अमुक भाग श्रवण करतां तेनुं भापांतर करवानी इच्छा तेमना हृदयमां प्रकटी. आधी पोताना अनेक व्यवसायोपाधी पण अवकाश मेळवी, महुंम पूज्यपाद पासे आ ग्रंथ साद्यंत वांची लीधो अने पछीथी अनुकूलताए जापांतरनी शुरुआत करी थोना वखतमां ते पूर्ण कर्यो. तयारपत्री अनेक प्रकारनी व्यवसायमय प्रवृत्तिओना उद्भवने अंगे तयार करेलो ग्रंथ एक बाजुएज रह्यो. आ ग्रंथ उपरांत बीजी अनेक परचुरण संक्षिप्त हकीकतोना संग्रह करेलो, परंतु ते अग्निनो भोग थइ परता फस्त आ ग्रंथ अन्यस्थाने होवाथी अवशेष रह्यो; केटलोके वखत बीतवा पत्री अमारा स्वर्गवासी पिताना निकट संबंधमां श्री जैन आत्मानंद सज्जाना सेक्रेटरी मी. वल्लभदास त्रिभुवनदास गांधी आवतां प्रसंगोपात्त एक वखत तेमनी साथे धर्मसंबंधी बातचीत थतां—' उक्त ग्रंथ धणोज उपयोगी छे अने जेनुं भापांतर अमोए कर्तुं छे ' एम अमारा महुंम पिताथीए उक्त सेक्रेटरीने जणाव्युं, जेथी आवो उपयोगी ग्रंथ श्री जैन आत्मानंद सभा तरफथी वहार पमे तो सभाने मोडें मान प्राप्त थवा साथे जैनप्रजा तेनो लाभ सारी रीते संपादन करी शके एम उक्त सेक्रेटरीने हकीकत जणाववाथी तेमणे अमारा पिताथीने उक्त ग्रंथनुं भापांतर सजा

તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવાની માગણી કરી; અમારા પિતાશ્રીએ તે યોગ્ય જાણી આગ્રંથ ઉક્ત સેક્રેટરીને સુપરત કર્યો, ત્યારવાદ શુદ્ધિને માટે અમારા પિતા તરફથી પુનરવલોકન કરી તાકીદે ઢપાય તેમ મોઠવણ કરવા સૂચવવામાં આવ્યું. તદનુસાર આ ગ્રંથ છપાવવાની શરૂઆત કરવામાં આવી. પરંતુ પ્રથમ એકજ પ્રકાશ તેમના વિદ્યમાનપણામાં મુદ્રિત થયા પછી તેઓ કાલની ગતિને આધીન થયા; જેથી ત્યારપછી આ ગ્રંથ તેમના અવસાન પછી દ્વાગભગ એક વર્ષે ઉપરાંત આશ્વિન શુક્લ દશમીએ પૂર્ણ થવા પામ્યો છે; અને ત્યારપછી જનસમૂહ સમક્ષ સાદર કરવામાં આવ્યો છે.

ગ્રંથના સંવંધમાં મસ્તાવના કે ઉપોદ્યાતરૂપે ગ્રંથકાર અથવા તેના અનુવાદક જે દૃષ્ટિવિંદુ વડે લાલી શકે છે તેવું અન્ય લાલી શકતા નથી એ નિઃસંદેહ વાત છે. અમારા મહુમ પિતાશ્રીના હાથથી આ ગ્રંથમાટે તેવું લાલાયું હોત તો તેઓ ધાર્મિકજ્ઞાનના એક સારા અન્યાસી હોવાથી સ્વસ્થ તેને માટે યોગ્ય ન્યાય આપી શકત; પરંતુ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થયા પહેલાં તેઓનો દેહોત્સર્ગ થવાથી તેમ વનવું અશક્ય થઈ પડ્યું છે; જેથી ઉક્ત ભાષાંતરકાર જેવું નહિ પરંતુ તેમના ઋણી પુત્ર તરીકે તેમની સેવારૂપે આ ગ્રંથપરત્વે તેમનાવતીની યત્કિંચિત્ ફરજ બજાવવા તરીકે આ ઉપોદ્યાત લાલી જનસમાજની સેવામાં મૂકવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રીયુત જિનદ્વાભસૂરિ સ્વતરંગચ્છીય છે અને વ્યાખ્યા-કાર શ્રીયુત ક્રમાકલ્યાણકજી છે. સ્વતરંગચ્છમાં પણ અનેક ધુરંધર પંક્તિો નય-ચક્રસારાદિના કર્તા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વિગેરે થઈ ગયેલા છે. તપગચ્છ અને સ્વતરંગચ્છની માન્યતામાં અમુક ફેરફાર પોષધાદિ ક્રિયાકાંડમાં ક્વચિત્ ક્વચિત્ છે; જેથી આ ગ્રંથને અંગે થયેલા પોષધવતના વિવેચનમાં જેટલા પુરતો તફાવત છે તે બંને ગચ્છોને માટે આ ગ્રંથના પા. ૨૪૪^A માં દર્શાવવામાં આવેલો જનમંરુલ સન્મુલ પુરોહિત થયેલો છે. શ્રીયુત જિનદ્વાભસૂરિની વિદ્વત્તાની તુલના તેમના ગ્રંથના અવલોકન પછી જાણી શકાય તેમ છે. તેઓશ્રીએ અન્યગ્રંથોની રચના કરી છે કે નહિ તે જાણવામાં આવી શક્યું નથી; ઢતાં એટલું તો કહેવું અસ્થાને નથીજ કે ‘સામાન્ય અને વિશિષ્ટ સર્વ જનોને એકાંત હિતકારી આ અમૂલ્ય ગ્રંથ છે’ તે સાથે આ અગ્રવોદ્ધના પ્રતિ ‘આ ઉત્તમ ગ્રંથ યાવચંદ્ર દિવાકર યશસ્વી અને અવિચલ રહો’ એવા માંગલિક આશીર્વચન પુરઃસર ચિરમવામાં આવે છે.

તથાસ્તુ

આશ્વિન શુક્લ દશમી

શા. ફતેચંદ શ્વેરજાઈ

ભાવનગર.

विषयानुक्रमणिका.

प्रथम प्रकाश (सम्यक्त्व निर्णय.)

अंक	विषय	पृष्ठ.
१	मंगलाचरण	१
२	आ ग्रंथना अधिकारीओ कोण छे ?	३
३	आत्म शब्दनो अर्थ	५
४	आत्माना त्रण प्रकार	५
५	बहिरात्मानुं स्वरूप	५
६	अंतरात्मानुं स्वरूप	६
७	परमात्मानुं स्वरूप	६
८	आत्मबोध शब्दनो अर्थ	७
९	आत्मबोधनुं महात्म्य	७
१०	आत्मबोध वगरनो माणी केवो होय छे ?	७
११	आत्मबोध थवानुं कारण शुं छे ?	८
१२	सम्यक्त्वने प्रतिपादन करवानी उत्पत्तिनी रीति	८
१३	सम्यक्त्वमां प्रवेश करवानो विधि	८
१४	सम्यक्त्वना जेद	१२
१५	देवगुरुनुं संक्षिप्त स्वरूप	१२
१६	सम्यक्त्वना बीजा बे प्रकार	१७
१७	सम्यक्त्वना बीजी रीति बे जेदो	१८
१८	सम्यक्त्व विपे मार्ग तथा ज्वरनुं दृष्टांत	१८
१९	सम्यक्त्वना त्रण प्रकार	१८
२०	सम्यक्त्वना बीजी रीति त्रण जेद	१९
२१	सम्यक्त्वना चार जेद	१९
२२	सम्यक्त्वना पांच प्रकार	१९
२३	सम्यक्त्वना पांचे प्रकारना काळनो नियम	२१
२४	सम्यक्त्व कोटलीवार पमाय छे ?	२२

અંક	વિષય	પૃષ્ઠ.
૨૫	કયે ગુણસ્થાનકે કયું સમ્યક્ત્વ હોય ?	૨૨
૨૬	સમ્યક્ત્વ કેટલીવાર મૂકાય અને કેટલીવાર ગ્રહણ થાય ?	૨૩
૨૭	સમ્યક્ત્વના દશ પ્રકાર	૨૩
૨૮	ઊપરના પ્રકારોનું વિવેચન	૨૩
૨૯	આકારુચી સમ્યક્ત્વ ઊપર માપતુપતું દર્શાવે	૨૪
૩૦	દુષ્ટારુચી સમ્યક્ત્વ ઊપર ગોવિંદ વાચકની કથા	૨૫
૩૧	સર્વ ધર્મ કૃત્યોમાં સમ્યક્ત્વની પ્રધાનતા	૨૭
૩૨	આત્મશુદ્ધિ ઊપર પ્રભાસ ચિત્રકારનું દર્શાવે	૨૭
૩૩	સમ્યક્ત્વના વીજા જોડો	૨૯
૩૪	સમ્યક્ત્વના ૬૭ જોડોનું સવિસ્તર વિવેચન	૩૨
૩૫	ત્રણ લિંગની વ્યાખ્યા	૩૩
૩૬	છ પ્રકારના વિનયની વ્યાખ્યા	૩૪
૩૭	વિનયના પાંચ પ્રકારની વ્યાખ્યા	૩૪
૩૮	ત્રીજે ચૈત્ય વિષે વિવેચન	૩૫
૩૯	ત્રીજી રીતે ચૈત્યના પાંચ પ્રકાર	૩૬
૪૦	સાધાર્મિક ચૈત્ય વિષે વાર્તિક મુનિની કથા	૩૭
૪૧	ગૃહસ્થોએ પોતાના ઘરને વિષે કેવી પ્રતિમા પૂજવી જોઈએ ?	૪૬
૪૨	ચૈત્ય વિનયનું સ્વરૂપ	૪૭
૪૩	પુષ્પપૂજા વિષે ધનસારની કથા	૪૮
૪૪	આજરણ પૂજા	૫૧
૪૫	ત્રીજી અગ્રપૂજા	૫૧
૪૬	દિપક ઊપર દેવસેનની માતાનું દર્શાવે	૫૨
૪૭	ત્રીજી જ્ઞાપૂજા	૫૩
૪૮	પાંચ પ્રકારની પૂજા	૫૪
૪૯	દેવ દ્રવ્ય ઊપર સાગરશેઠનું દર્શાવે	૫૭
૫૦	ચોથી જ્ઞાતિ	૬૧
૫૧	પાંચમી જ્ઞાતિ	૬૨
૫૨	તીર્થયાત્રા વિષે ધનશેઠની કથા	૬૭

અંક	વિષય	પૃષ્ઠ.
૧૩	આઠ પ્રકારની પૂજા	૬૯
૧૪	સમ્યક્ત્વની ત્રિવિધ શુદ્ધિ	૭૨
૧૫	પાંચ દૂષણ	૭૪
૧૬	શંકા દૂષણ ઉપર બે વેપારીઓનું દ્રષ્ટાંત	૭૪
૧૭	કાંક્રા દૂષણ ઉપર દૃષ્ટાંત	૭૫
૧૮	ત્રીજું વિચિકિત્સા દૂષણ	૭૫
૧૯	ચોથું દૂષણ કુદૃષ્ટિ પ્રસંશા	૭૬
૨૦	પાંચમું દૂષણ મિથ્યાત્વીનો પરિચય	૭૬
૨૧	પાંચમા દૂષણ ઉપર નંદમણિકાર શેઠનું દૃષ્ટાંત	૭૭
૨૨	સમ્યક્ત્વના આઠ પ્રજાવક, ૧ પ્રવચની પ્રમાવક	૮૦
૨૩	પ્રવચન પ્રજાવક ઉપર દેવાર્કિ ગણીની કથા	૮૦
૨૪	ત્રીજા ધર્મકથા પ્રજાવક અને ચાર પ્રકારની કથાઓના લક્ષણ	૮૧
૨૫	ધર્મીકથા પ્રજાવક શ્રી નંદીપેણનું દૃષ્ટાંત	૮૬
૨૬	ત્રીજા વાદી નામના પ્રજાવક કોને કહેવા ?	૯૧
૨૭	ચોથા નૈમીસિક પ્રજાવક કોને કહેવા ?	૯૧
૨૮	પાંચમા તપસ્વિ પ્રજાવક કોને કહેવા ?	૯૧
૨૯	ઠાઠા વિદ્યાવાન પ્રજાવક કોને કહેવા ?	૯૨
૩૦	સાતમા સિદ્ધ પ્રજાવક કોને કહેવા ?	૯૨
૩૧	સિદ્ધ પ્રજાવક ઉપર આર્યસમીતસૂરીની કથા	૯૨
૩૨	આઠમા શાસનપ્રજાવક કોને કહેવા ?	૯૪
૩૩	શાસન પ્રજાવક ઉપર સિદ્ધસેન દિવાકરનું દ્રષ્ટાંત	૯૫
૩૪	બીજે પ્રકારે આઠ પ્રજાવક.	૧૦૨
૩૫	સમ્યક્ત્વના પાંચ નૂપણ.	૧૦૩
૩૬	પહેલા ગુણકર સૂરિનો દૃષ્ટાંત.	૧૦૩
૩૭	સમ્યક્ત્વનું ત્રીજું નૂપણ. જિનશાસન પ્રજાવના.	૧૦૭
૩૮	સમ્યક્ત્વનું ત્રીજું નૂપણ. તીર્થસેવા.	૧૦૮
૩૯	સમ્યક્ત્વનું ચોથું નૂપણ સ્થિરતા	૧૦૯
૪૦	સમ્યક્ત્વનું ચોથું નૂપણ સ્થિરતા વિષે સુદ્ધસાનું દૃષ્ટાંત.	૧૦૯

अंक	विषय			पृष्ठ.
८१	सम्यक्त्वतुं पांचमुं भूषण जक्ति.११५
८२	सम्यक्त्वना पांच दक्षणा.११५
८३	सम्यक्त्वना पहेळा दक्षण उपशम उपर राजर्षिनी कथा.१२०
८४	सम्यक्त्वतुं संवेग नामतुं बीजुं दक्षण.१२५
८५	सम्यक्त्वतुं त्रीजुं दक्षण निवेद१२५
८६	त्रीजा दक्षणउपर दृढप्रहारीतुं दृष्टांत.१२६
८७	सम्यक्त्वतुं चौथुं दक्षण अनुकंपा.१२७
८८	चौथा दक्षण उपर सुधर्मराजानी कथा.१२८
८९	सम्यक्त्वतुं पांचमुं दक्षण आस्तिकता१३१
९०	सम्यक्त्वना पांचमा दक्षण उपर पद्मशेखरनी कथा.१३४
९१	७ प्रकारनी यतना.१३७
९२	७ यतना उपर धनपाळ पुरोहितनी कथा.....१३८
९३	सम्यक्त्वना ७ आगार.१४०
९४	पहेळा आगार राजाभियोगउपर कोपावेश्यातुं दृष्टांत.१४५
९५	बीजो आगार गणानियोग.१५१
९६	त्रीजो आगार वज्रानियोग१५१
९७	चौथो आगार देवानियोग१५३
९८	पांचमो आगार कांतारवृत्ति.१५३
९९	७वो आगार गुरुनिगृह१५३
१००	सम्यक्त्वनी ७ जावना.१५३
१०१	सम्यक्त्वना ७ स्थानक.१५५

द्वितीय प्रकाश (देश विरति.)

१०२	देश विरति१६१
१०३	श्रावकना ३१ गुणो.१६२
१०४	श्रावकना चार व्रत.१६७
१०५	प्रथम व्रततुं स्वरूप.१६८
१०६	अन्वय अने व्यतिरेकयी दयातुं फळ.१७१

અંક	વિષય	પૃષ્ઠ.
૧૦૭	પ્રથમ વ્રતઠપર મુલ્લશાતું વૃત્તાંત.૧૭૧
૧૦૮	વીજું સ્યુલ્લ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રત.૧૭૧
૧૦૯	શ્રાવકના ઘીજા વ્રતઠપર વસુરાજાની કથા.૧૭૭
૧૧૦	ત્રીજું સ્યુલ્લ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત.૧૮૩
૧૧૧	ચોરીના ફલ વિષે વિવેચન.૧૮૫
૧૧૨	અદત્તાદાનના ત્યાગ વિષે નાગદત્તની કથા.૧૮૭
૧૧૩	ચોથું સ્યુલ્લ મૈથુન વિરમણ વ્રત.૧૮૭
૧૧૪	વેશ્યાના અનાસેવન ઠપર વે રાજપુત્રોના દર્શાંત.૧૮૦
૧૧૫	મુશિક અને હુશિકનું અંતર.૧૮૨
૧૧૬	ચોથાવ્રતઠપર મુજ્જાસત્તિનું ધરિત્ર૧૮૬
૧૧૭	પાંચમું સ્યુલ્લ પરિગૃહ વિરમણવ્રત૨૦૧
૧૧૮	પાંચમાદત્ત ઠપર ધનશેઠની કથા૨૦૫
૧૧૯	ત્રણ ગુણવ્રતો—પ્રથમ દિશી પરિમાણ ગુણવ્રત૨૦૯
૧૨૦	પહેલાગુણવ્રતઠપર રાજા અશોકચંદ્રની કથા૨૧૦
૧૨૧	જોગોપજોગ નામે ઘીજું ગુણવ્રત૨૧૨
૧૨૨	ઘાઘીશ અમકોના નામ૨૧૩
૧૨૩	ઘીજા ગુણવ્રતઠપર ચંકચૂલની કથા૨૧૬
૧૨૪	પંદર કર્માદાન૨૨૫
૧૨૫	અનર્થદંન વિરમણ નામે ત્રીજું ગુણવ્રત૨૨૮
૧૨૬	ગૃહસ્થે ચંદરવા ક્યે ક્યે સ્થલે ઘાંધવા જોડણ ?૨૩૧
૧૨૭	ઘીજા ગુણવ્રત ઠપર મૃગમુંદરીની કથા૨૩૧
૧૨૮	ચાર શિક્ષાવ્રત—પ્રથમ સામાયક શિક્ષાવ્રત૨૩૫
૧૨૯	સામાયક લેનારાઓનું કૃત્ય૨૩૭
૧૩૦	મન, વચન અને કાયાના દોષોનું ઘર્ણન૨૩૭
૧૩૧	પ્રથમ સામાયિકવ્રતઠપર દમદંત મહર્ષિનું વૃત્તાંત૨૩૯
૧૩૨	દેશાવકાશિક નામે ઘીજું શિક્ષાવ્રત૨૪૧
૧૩૩	ઘીજા શિક્ષાવ્રત ઠપર ચંકકોશિકની કથા૨૪૩
૧૩૪	ત્રીજું શિક્ષાવ્રત પોષધવ્રત૨૪૩
૧૩૫	ચોથું અતિથિસંવિજાગ નામે શિક્ષાવ્રત૨૪૭

अंक	विषय	पृष्ठ.
१३६	सुपात्र दानना पांच दूषणो२५१
१३७	सुपात्र दानना पांच चूषणो२५१
१३८	सुपात्र दान विषे पंचकशेठनी कथा२५२
१३९	सुपात्र दान उपर जीरण श्रेष्ठ तथा पुरण श्रेष्ठनुं वृतांत२५३
१४०	तीर्थकरोनो दान विधि२५५
१४१	ते दान समये उल्लभ्य यता ठ अतिशयो२५५
१४२	अजवि जीवो केट्ठ्या जावने पामता नधी२५७
१४३	वारवतनो परभंगी एकवीश जांगायुक्तनुं वर्णन२५८
१४४	यावतकथित अने इत्वरकथितनुं स्वरूप२५९
१४५	दश आवकोना वृतांत आनंद आवकनुं वृतांत२६०
१४६	धीजा कामदेव आवकनुं वृतांत२६३
१४७	त्रीजा आवक चुलनीपितानुं वृतांत२६६
१४८	चोया आवक सुरादेवनुं वृतांत२६७
१४९	पांचमा आवक चुल्लशतकनुं वृतांत२६७
१५०	छडा कुंमकोलिक आवकनुं वृतांत....२६९
१५१	सातमां सदाक्षपुत्र आवकनुं वृतांत२६९
१५२	आठमा महाशतक आवकनुं वृतांत२७२
१५३	नवमा नंदनीपिता आवकनुं वृतांत....२७५
१५४	दशमा तेतल्लीपिता आवकनुं वृतांत२७५
१५५	आवकनी अग्यार भतीमानुं स्वरूप२७६
१५६	उक्त विषय माटे केशवनुं वृतांत२७८
१५७	तिथि, वार, नक्षेत्र, आदि आश्रीने साध्य असाध्यनो विचार	१८६
१५८	आवकने निवास करवा योग स्थाननुं स्वरूप....२८९
१५९	नगर आदिकमां वसनारा आवकोण केवा पकोसमा न रहेंवुं. ?२८९
१६०	केवो आवक उत्तम गणाय ?२९०
१६१	चार प्रकारना आवकोनुं वर्णन.२९१
१६२	आवकनुं संक्षिप्त आन्हिक.२९२
१६३	त्रीकाद्व जिन पूजानो विधि.२९६

अंक	विषय	पृष्ठः
१६४	श्रावक रात्रि कृत्य.	५९७
१६५	श्रावकना सद्गुणोत्तुं वर्णन.	५९८
१६६	मंडुकश्रावकनो वृत्तांत.	५९९
१६७	दरिद्र ब्राह्मणनो उपनय—दृष्टांत.	६०१
१६८	श्रावकपणुं भास करवानी इच्छावाळा जव्य पुरुषोए निम्हवादिक कुदृष्टिओना वचनमां विश्वासी न थवुं जोइए.	६०३
१६९	उक्त विषय उपर सुवर्णना कंकण धनावनार पुरुषनुं दृष्टांत.	६०४

तृतीय प्रकाश (सर्व विरति.)

१७०	सर्व विरति.	६०७
१७१	दिक्षा अंगिकार करनार पुरुष, स्त्री अने नपुंसकनुं योग्यायोग्यपणुं.	६०८
१७२	वाळ वयनी दिक्षा उपर अतिमुक्त कुमारनुंवृत्तांत.	६०९
१७३	दिक्षा आपवाने अयोग्य पुरुषनुं वर्णन.	६११
१७४	स्त्री जातीने विषे वीश दिक्षा आपवाने अयोग्य ठे.	६१८
१७५	नपुंसकना सोळ जेद.....	६१८
१७६	दश प्रकारना यतिधर्म	६२१
१७७	मायाकपाय विषे दृष्टांत	६२३
१७८	तपस्यानुं स्वरूप.	६२५
१७९	उणोदरी ममुखनुं स्वरूप.	६२५
१८०	आज्यंतर तपना प्रकार.	६२६
१८१	प्रायश्चित तपना प्रकार.	६२६
१८२	वैयावच्च.	६२७
१८३	स्वाध्याय.....	६२८
१८४	स्वाध्याय ध्यानउपर विद्याधरनुं दृष्टांत.	६२९
१८५	चार प्रकारना ध्यान.	६३१
१८६	संयमनुं स्वरूप.	६३६
१८७	पांच इंद्रियोना निग्रहनुं स्वरूप.	६३७
१८८	इंद्रिय निग्रह उपर वे काचबाना दृष्टांत.	६३८

અંક	વિષય	પૃષ્ઠ.
૧૮૯.	કપાય જયનું સ્વરૂપ.	૩૩૯
૧૮૦	કપાય શબ્દનો અર્થ. ...	૩૩૯
૧૯૧	દંડ વીરતિ સ્વરૂપ. ...	૩૪૦
૧૯૨	સત્ય હપર દત્ત અને કાલકાચાર્યની કથા.	૩૪૫
૧૯૩	કાયગુપ્તિ.	૩૪૬
૧૯૪	પ્રમાદહપર મુખંગલ મુનિનો વૃત્તાંત.	૩૪૭
૧૯૫	હાર જાવનાનું સ્વરૂપ.	૩૫૩
૧૯૬	સંસારજાવનાહપર કુવેરદત્તનું વૃત્તાંત.	૩૫૪
૧૯૭	ધર્મકથકજાવના હપર રૌદ્રિણ્ય ચૌરની કથા.	૩૭૦
૧૯૮	હાર પ્રતીમાનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ.	૩૭૬
૧૯૯	અહોરાત્રિનું સંક્ષિપ્ત કૃત્ય.	૩૭૭
૨૦૦	કૃત્યનો ક્રમ.	૩૮૭
૨૦૧	સિદ્ધાંતોક્ત સાધુ ગુણ વર્ણન.	૩૮૭
૨૦૨	ધર્મની હુર્રજ્ઞતા હપર પશુપાલ અને જયદેવનું વૃત્તાંત.	૩૮૧

ચતુર્થ પ્રકાશ પરમાત્મ સ્વરૂપ.

૨૦૩	પરમાત્મ સ્વરૂપ.	૩૮૫
૨૦૪	પરમાત્મતાની પ્રાપ્તિ.	૩૮૬
૨૦૫	જવસ્ય કેવલીનું સ્વરૂપ.	૩૮૬
૨૦૬	જિન નિક્ષેપાનું સ્વરૂપ (નામ અને સ્થાપના)	૩૮૬
૨૦૭	જિન પ્રતીમાની પૂજાનું સ્વરૂપ.	૩૮૭
૨૦૮	હ્ય જિનનું સ્વરૂપ.	૪૦૩
૨૦૯	જાવ જિનનું સ્વરૂપ.	૪૦૩
૨૧૦	સિદ્ધ સ્વરૂપ.	૪૦૪
૨૧૧	મધ્યમ અવગાહનાનું સ્વરૂપ.	૪૦૮
૨૧૨	જયન્ય અવગાહનાનું સ્વરૂપ.	૪૦૯
૨૧૩	સિદ્ધના જીવોનું લક્ષણ.	૪૧૦
૨૧૪	કેવલજ્ઞાન અને કેવલ દર્શન સમસ્ત વસ્તુનું વિષયપણું ઝેતેની સમજ. ૪૧૦	

२१४	सिद्धना जीवो निरुपम सुखना जजनारां ठे.४११
२१५	सिद्धना सुखनी समान वीजुं सुख नथी तेनुं वर्णन.४११
२१६	सिद्धना निरुपम सुखनुं वर्णन.४११
२१७	निरुपम सुख विषे कथा.४१२
२१८	सिद्ध जगवानना ३१ गुणोनुं वर्णन.४१४
२१९	सिद्धना आठ गुणोनुं वर्णन.४१५
२२०	आत्म बोधनी दुर्लभता.४१७
२२१	मिथ्या दुष्कृत मार्थना.४१८
२२२	ग्रंथकारनो प्रशस्ति.४१९

शुद्धिपत्रक.

पत्र.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
८	१२	पद्मपोपमना	पद्मपोपमना
"	१३	कोटीनी	कोटाकोटीनी
"	१५	दुर्जेधअने	दुर्जेधपदले
१०	२४	कांइ न	कांइसास्वादनगुणस्थान- वर्ती न
१६	१६	अविरुद्ध	विरुद्ध
१८	२०	निर्मल	निर्मल
२०	९	पुरुषअविरति	पुरुष सम्यग्दृष्टिअविरति
२५	१	करवाने के लबार करवाने	करवाने शक्तिमान
		शक्तिमान्	
२५	८	जावनाओ	जावनाए
३५	१७	तीजा	तीर्ता
४३	८	कुरुदहनइ	कुडकुंडदहनइ
"	"	वियडेसु	वियडेसु
४५	१९	पूइजाइ	पूइज्जइ
"	"	निष्कलन	निष्कलन
४८	४	स्पष्ट	स्पष्ट
५०	२९	गयो	गया
५३	२	भेमरागा	प्रेमरागा
५४	६	प्रसादनी	प्रासादनी
५४	१२	अग्गपूआए	अग्गपूआए

पत्र.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
५५	७	यदाणा	य दाण
५५	१९	२	३
६४	१	पुण्णफलं	पुण्णफलं
"	"	पूयाएह	पूयाण्ह
६८	१६	संघ	सय
६९	१	उच्छव	उच्छेय
७०	३	अरुक्कअओ	अरुक्कओ
७२	२१	स्थिरता	स्थित.
७३	२-४	"	"
"	१०	वय	वाया
७८	२	धर्मो	धर्मो
८०	५	प्रवचननी	प्रवचनी
"	२०	यता	तथा
८१	१८	चेतननो अने	ज्ञानरूप
८३	९	देवार्द्धि	देवार्द्धि
८६	२	धर्मकथी	धर्मकथी
९४	१८	सुरि	सुरिण
१००	१५	कोलाहाल	कोलाहल
१००	१७	प्रसाद	प्रासाद
१०८	१८	प्रत्याख्याननुं फल्ल विशेषज्ञान	विशेषज्ञाननुंफल्लप्रत्याख्यान
१२०	१६	हृदयना	हृदयना
१२८	२	सुधर्मा	सुधर्मा
१२५	१८	अभिज्ञाप राखवो	अभिज्ञाप न राखवो
१२९	१५	शोचतेनापि	शोचनेनापि
१३४	६	हृदयमां	हृदयमां
१४१	२२	पत्ती	पत्ती
१४७	फुटनोट	प्रकारनुं	प्रकारनुं
१६१	१२	युक्त शरीरबढे	युक्त थइ
१६३	१	वुड्डाणगो	वुड्डाणगो
१६७	२	मज्जा	मज्ज
"	४	वारसच्चओ	वारसच्चओ
१६८	२३	तेमनो	सूक्ष्मएकेंद्रियनो

પત્ર.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૭૮	૨	દયાહુપણાથી	દયાહુપણાની કસોટીથી
૧૮૩	૮	સ્પૃહ	શૂલ
૧૮૫	૯	પરચૂડ	પરાજૂડ
૧૯૦	૫	હુરહિણિવેસાઝ	હુરહિણિવેસાઝ
૧૯૬	૬	પક્ષષ્ઠં	પક્ષષ્ઠં
"	૯	પંકુત્તં	પાંકુત્તં
૧૯૮	૨૩	દીપથી	દીપથી
૨૦૧	૮	તેનાથી	વાકીનાથી
"	૧૯	વસ્તુ	વાસ્તુ
૨૦૪	૨	વિવિરં	વિવરં
"	૧૩	પટલે	પટલે તેના
"	૧૪	પ્રમાણનું સ્વરૂપ અને	પ્રમાણમાં
૨૦૮	૨૫	અમે	અને
૨૧૦	૧૨	જેવા આ	જેવા મૃદુસ્યે આ
૨૧૩	૫	અનેપણીય	અનેપણીય
૨૨૩	૨૩	જઠ્ઠ	માંસ
૨૨૬	૧૦	દલ્લ	દાલ,
૨૨૮	૧૬	દુધ્યાન	દુધ્યાન
૨૩૧	૭	અનર્થદંત વર્જેલો છે અને	અર્થદંડ વર્જેલો છે તેથી
૨૩૬	૧૦	અંગકારી	અંગીકારી
"	૨૩	તેણે	તેને
૨૩૭	૨	રાજાદિકશ્રાવકનીપાઠઝચાલતાંતેને	રાજાદિકને
"	૧	અથવા શ્રાવક	અથવા
૨૩૮	૨૦	સજ્જન અને પરિજન	સજ્જન અને પરજન
૨૪૧	૫	દિગ્વ્રતને	દિગ્વ્રતનો
૨૪૪	૩	દેહ અને સત્કાર	દેહસત્કાર
"	૧૧	ચતુર્વિધ	ચતુર્વિધ
૨૪૫	૯	પુત્રાં	પુત્રાં
૨૪૯	૯	પોષધ અતિથિ	પોષધ અને અતિથિ
૨૫૪	૧૧	કરાવાને	કરવાને
૨૫૯	૧૦	પદ્મજંગીનો	પદ્મજંગી છે;
"	૧૧	અનુમતિ અને	અનુમતિનો
૨૬૭	૨૦	તેનાનામનું	તેનું

पत्र.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
२६८	१७	वन्या	धन्या
"	१८	पालवापाणुं	पामवापाणुं
२७१	१८	करीतेमांसर्व	करीसर्व
२७५	१६	जणस्स	जणय
३१०	२४	न्दजद्	नजेद्
३११	७	धर्मवालुं अने	धर्मवालुं ते ते
३१६	२३	पत्र	पात्र
३२६	२०	करवा	कराववा
३२७	१८	कर्तो	करवो
३२८	७	प्रवृत्तिवाळाने	प्रवृत्तिवाळा
३३६	७	पर्यायवाळाने	पर्यायवाळाने
३४२	१२	धणी	धणी
३४४	७	करे नहीं,	करे
३५३	७	एवमए	एवमेयं
"	१५	जावेयवा	जावेयेव्वा
३६३	५	पदार्थोनि-पेठे	पदार्थो-पेठे,
३६५	२	अस्थिजज्जा	अस्थिमज्जा
३७६	२२	अवाइगुरव	अवाइमुख
३७८	१८	अव्यवन्न	अव्यवन्न
३७८	१४	उद्धम	उद्धम
३७९	८	तेने विपे	करतां उतां
"	११	सुरासुरादि	सुरसुरादि
"	२५	कायगुत्तो	कायगुत्तो
३८१	फुटनोट	परिद्ध	पसिद्ध
३८६	२१	देवताष्ठित	देवताधिष्ठित
३८८	१७	जैनाजासोए	जैनाभासो
"	२१	उन्वाइ	उववाइ
४००	३	चेहयाणि	चेइयाणि
४०४	१३	प्रमाणे	ज्ञाने
४१०	१६	ज्ञाननना	ज्ञानना
४१४	१८	सामान्य सिद्धोनुं	सिद्धोनुं सामान
		ब्राह्म	ब्राह्म

શ્રી આલમ પ્રબોધ.

(ભાષાંતર.)

। नमः श्री पार्श्वनाथाय ।

श्री आत्मप्रबोध.

प्रथम प्रकाश.

(सम्यक्त्व निर्णय.)

अनंतविज्ञानविशुद्धरूपं निरस्तमोहादिपरस्वरूपम् ।

नरामोरैः कृतचारुज्ञक्तिं नमामि तीर्थेशमनंतशक्तिम् ॥ १ ॥

तुं विज्ञान अनंत ठे, जेतुं स्वरूप निर्मल ठे, जेणे मोह अज्ञान-
आदि पर स्वरूपने टाळेहुं छे अने मतुण्योना इंछ—चक्रवर्ती-
ओए तथा देवताओना इंछोए जेनी मनोहर रक्ति करेक्षी ठे,
एवा अनंतशक्तिवाळा श्री तीर्थकर प्रभुने हुं नमस्कार करुं हुं. ?

अनादिसंवद्धसमस्तकर्म—मद्वीमसत्त्वं निजकं निरस्य ।

उपात्तशुद्धात्मगुणाय सद्यो नमोऽस्तु देवार्थमहेश्वराय ॥ २ ॥

पोतानी अनादिकाळयी वंधाएव्हा समस्तकर्मनी मलिनताने दूर करी
जेमणे शुद्ध आत्मगुण ग्रहण करेवो ठे, एवा देवताओने पूजवा योग्य महेश्वर
श्री वीर जगवान्ने नमस्कार हो. २

જગત્ત્રયાધીશમુખોક્તવાયા વાગ્દેવતાયાઃ સ્મરણં વિધાય ।
વિજ્ઞાવ્યતેઽસૌ સ્વપરોપકૃત્યૈ વિશુદ્ધિહેતુઃ શુચિરાત્મવોધઃ ॥૩॥

ત્રણ જગતના સ્વામીના મુખથી ઉત્પન્ન થયેલ વાગ્દેવતા—સરસ્વતીનું સ્મરણ કરી પોતાના અને પરના ઉપકારને માટે વિશુદ્ધિનો હેતુરૂપ એવો આ પવિત્ર—શુદ્ધ આત્મવોધ ગ્રંથ રચવામાં આવે છે. ૩

ગ્રંથના આરંભમાં સંક્ષેપ કરવાની ઇચ્છાવાળા પુરુષે શિષ્ટપુરુષોના આચરણને આચરવાને અને ગ્રંથની સમાપ્તિ થવામાં અંતરાય કરનારા ઘણાં વિઘ્નોના સમૂહને દૂર કરવાને અત્યંત અવ્યજિચારી અને યોગ્ય ઇદેવતાના સ્તવન વગેરે કરવા રૂપ જેનું સ્વરૂપ છે એવું જાવ મંગલ પ્રાયે કરીને કરવું જોઈએ, એવું વિચારી આદિ પણ ગ્રંથની આદિમાં સર્વ તીર્થકરોને પ્રણામ કરવા પૂર્વક નજીકના ઉપકારી શ્રીવીર પરમેશ્વરને નમસ્કાર કરવા રૂપ અને વાગ્દેવતાના સ્મરણ કરવા રૂપ જાવમંગલનો આશ્રય કરવામાં આવ્યો છે. તેમજ વટ્ટી શ્રોતાઓની પ્રવૃત્તિ માટે આ ગ્રંથનું પ્રયોજન, અજિધેય અને સંબંધ એ ત્રણ પણ નિયમથી કહેવા જોઈએ. આત્મજ્ઞાન મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવનાર હોવાથી સર્વનું ઉપકારક છે, તેથી આદિ પોતાના અને પરના ઉપકારને અર્થે એ પદ કહી સ્વોપકાર અને પરોપકાર રૂપ પ્રયોજન દર્શાવવામાં આવ્યું છે, અને ‘આત્મવોધ’ એ નામ આપી અતિશુદ્ધ આત્મજ્ઞાનનો માર્ગ અજિધેય રૂપે નિરૂપણ કરવામાં આવેલ છે. અને ‘તે આત્મવોધ’ કહેવામાં આવે છે ‘એમ કહી વાચ્ય વાચક જાવ વગેરે સંબંધ સૂચવ્યો છે. તેમાં આત્મવોધનું સ્વરૂપ તે વાચ્ય છે અને ‘આ ગ્રંથ’ વાચક છે. ઇત્યાદિ અહીં ઘણું કહેવાનું છે, પણ તે સદ્બુદ્ધિવાદા પુરુષોએ પોતાની મેદ્ધે ધીજા ગ્રંથોથી જાણી લેવું. ગ્રંથનો વિસ્તાર થવાના જયથી અહીં કહેવામાં આવ્યું નથી.

હવે પ્રથમ જે સામાન્યથી અજિપ્રાય દર્શાવેલ છે, તેને વિવેચન કરી બતાવે છે.

प्रकाश माद्यं वर दर्शनस्य ततश्च देशाद्विरतोर्द्वितीयं ।

तृतीय मस्मिन्सुमुनि व्रतानां वद्व्ये चतुर्थं परमात्मतायाः॥४॥

आ ग्रंथमां प्रथम प्रकाशमां सम्पत् दर्शनतुं स्वरूप बतावेद्वं ठे, बीजा प्रकाशमां देश विरतितुं स्वरूप, बीजा प्रकाशमां उत्तम मुनिव्रततुं स्वरूप अने चौथा प्रकाशमां परमात्म जावतुं स्वरूप दर्शावेद्वं ठे. आ उपरधी परस्पर संबंधवाद्या सम्पत्त्वादि स्वरूपने प्रतिपादन करनारा एवा चार प्रकाशधी प्रतिषेध एवो आ आत्मप्रबोध ग्रंथ ठे, एम सूचवेद्वं ठे.

आ ग्रंथना अधिकारीओ, कोण ठे ?

न संत्यज्जव्या नहि जातिजव्या न दूरजव्या बहु संसृतित्वात् ।

मुमुक्षुवोऽचूरिजवज्रमा हि आसन्नजव्यास्त्वधिकारिणोऽत्र ॥५॥

अजव्य, जातिजव्य अने दूरजव्य ए बहु संसारी होवाधी आ ग्रंथना अधिकारी नधी. जेम्ने बहु जवमां जमण करवानुं नधी एवा मुमुक्षु पुरुषो अने आसन्न जव्य ए आ ग्रंथना अधिकारीठे. ५

आ कहेवानुं तात्पर्य ए ठे के, छुष्ट अंतवाद्या अने अनंत चार प्रकारनी गतिना स्वरूपने प्रसार करनारा आ संसारने विषे आ जगतना सर्व जंतुओना चित्तने चमत्कार करनारा एवा ईश्वरादिक मुर अमुरोए रचेद्या उत्कृष्ट आठ महा प्रातिहार्य वंगेरे सर्व अतिशयोधी युक्त एवा जगद्गुरु श्री बीरमज्जुए सर्व धनघाति कर्मना दह्नीयाना समूहना नागधी उत्पन्न थयेद्वं सर्व झोकाझोक लक्षणवाद्या लक्ष्यने अवलोकन करवामां कुशळ एवा निर्यद्वं केवलज्ञानना बद्धधी त्रण प्रकारना जीवो कहेद्या ठे. ? जव्य, ५ अजव्य, अने ३ जातिजव्य. जे जीवो काद्यादिकना योगनी सामग्री प्राप्त करी पोतानी शक्तिधी सर्व कर्मांने खपावी मुक्तिए गया ठे, जाय ठेअने जवाना ठे, ते सर्व जीवो त्रिकाद्वनी अपेक्षाए जव्य कहेवाय ठे.

જે જીવો આર્ય ક્ષેત્ર ધિગેરેની સામગ્રી ઊતાં પણ તેવી જાતના કોઈ જાતિ સ્વજાવને લઈને સર્વદા તત્ત્વશ્રદ્ધાના અજ્ઞાવથી ક્યારે પણ મુક્તિને પામ્યા નથી, પામતા નથી અને પામવાના નથી, તે અજ્ઞવ્ય કહેવાય-હે.

મુક્તિની પ્રાપ્તિનું મૂળ કારણ સમ્યક્ત્વજ છે, તેને માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે—

દંસણનટ્ટો નટ્ટો દંસણ નટ્ટસ્સ નસ્થિ નિઘ્વાણં ।

સિઝંતિ ચરણરહિયા દંસણરહિયા ન સિઝંતિ ॥ ૧ ॥

જે સમ્યક્ત્વથી ઘ્રષ્ટ થયેલો છે, તે સર્વથી ઘ્રષ્ટ સમજવો, સમ્યક્ત્વથી ઘ્રષ્ટ થયેલા પ્રાણીને મોઢા પ્રાપ્ત થતો નથી; પ્રાણીઓ ચારિત્રરહિત મુક્તિ પામે છે પરંતુ સમ્યક્ત્વરહિત કદાપિ મુક્તિપાર્ગ પ્રતિ પ્રયાણ કરી શકતા નથી.

આદિ જે ‘ચારિત્ર રહિત’ એમ કહ્યું, તે હવ્ય ચારિત્રથી રહિત એમ સમજવું.

વક્ત્રી જે જીવ અનાદિકાલથી આશ્રિત એવા સૂક્ષ્મ જાવનો ત્યાગ કરી જો વાદર જાવને પામે તો તે અવશ્ય સિદ્ધ થાય છે, પરંતુ સર્વ સંસ્કારને કરનારાના વિષયમાં નહીં આવેલી ચ્વાણની અંદર રહેલ સંસ્કારને યોગ્ય એવા પાપાણની જેમ સૂક્ષ્મ જાવનો ત્યાગ કરી કદિ પણ અવ્યવહાર રાશિરૂપ ચ્વાણથી વાહેર આવેલા નથી, આવતા નથી અને આવવાના નથી, તે જાતિજ્ઞવ્ય કહેવાય છે. આ જીવો યાત્ર કહેવાનાજ જ્ઞવ્ય છે, પણ સિદ્ધિ સાધકપણે જ્ઞવ્ય નથી, તેને માટે આગમમાં કહ્યું છે કે—

“ સામગ્ગિઅજ્ઞાવાઓ, વ્યવહારરાસિઅપ્પવેસાઓ ।

જઞ્વાવિ તે અનંતા, જે સિદ્ધિસુહં ન પાવંતિત્તિ ॥૧॥

સામગ્રીનો અજ્ઞાવ હોવાથી જેમનો વ્યવહાર રાશિમાં પ્રવેશ નથી એવા જ્ઞવ્ય જીવો પણ અનંતા છે કે, જેઓ મોઢા મુલને પામતા નથી અને પામવાના નથી. ?

ઉપર કહેલા વિવિધ જીવોમાંથી જે અજ્ઞવ્ય અને જાતિજ્ઞવ્ય—એ વે

રાશિના જીવો નિર્મલ શ્રદ્ધાથી રહિત હોવાથી આ આત્મ પ્રબોધ ગ્રંથને વિષે અધિકારી નથી, માટે વાકીના જન્ય રાશિના જીવો રહ્યા, તેજ આ ગ્રંથના અધિકારી છે.

તે જન્ય જીવો કે પ્રકારના છે. એક આસન્નજન્ય અને ૨ દૂરજન્ય, તેમાં દૂરજન્ય કોને કહેવાય ? તે કહે છે. જેને અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી અધિક સંસાર હજી વર્તે છે, તે દૂરજન્ય કહેવાય છે અને જેને અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી ન્યૂન સંસાર વર્તે છે, તે આસન્નજન્ય કહેવાય છે, તેઓમાં જે દૂરજન્ય છે, તેમને મિથ્યાત્વનો ભ્રમ પ્રવલ્લ હોવાથી કેટલાક કાલ પર્યંત સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિનો અજાણ હોય છે, તેથી તેમનું પર્યટન આ સંસાર અટવીમાં ઘણો કાલ રહે છે, એટલે તેમને આત્મવોધનો સર્ધર્મ માર્ગ પુલ્લજ થાય છે, અને જેઓ આસન્નજન્ય છે, તેમને કાંઈક ન્યૂન અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાલ હોવાથી આત્મવોધનો સર્ધર્મ માર્ગ સુલ્લજ થાય છે. વળી તેમને હલકા કર્મને લઈને તત્ત્વ શ્રદ્ધા સુલ્લજ છે, માટે આસન્નજન્ય જીવો આ ગ્રંથના અધિકારી છે, તે આસન્નજન્ય જીવોના ઉપકારને અર્થે આત્મવોધનું કાંઈક સ્વરૂપ નિરૂપણ કરવામાં આવે છે.

આત્મા શબ્દનો અર્થ.

તે તે જાણને સતતપણે પ્રાપ્ત થાય તે આત્મા કહેવાય છે. (અતતીતિ આત્મા પોતાના ગુણપર્યાયોને ગ્રહણ કરવાની જેનામાં શક્તિ છે, તે આત્મા કહેવાય છે.

આત્માના ત્રણ પ્રકાર.

તે આત્મા ત્રણ પ્રકારના છે. ૧. બહિરાત્મા, ૨. અંતરાત્મા અને ૩. પરમાત્મા.

બહિરાત્માનું સ્વરૂપ.

મિથ્યાત્વના ભ્રમને વશ થઈ શરીર, ઘન, પરિવાર, મંદિર, નગર, દેશ, મિત્ર અને શત્રુ વગેરે દ્રષ્ટ—અનિષ્ટ વસ્તુઓમાં રાગ દેવની શુદ્ધિને

ધારણ કરે એ અને સર્વ અસાર વસ્તુને સાર રૂપે જાણે એ. તે પેહેલા ગુણ ઝાણામાં વર્તનારો જીવ વાદ્ય દષ્ટિષ્ણાને લાગેને બહિરાત્મા કહેવાય એ.

અંતરઆત્માનું સ્વરૂપ.

જે તત્ત્વ શ્રદ્ધાસહિત થઈ કર્મના બંધ વગેરેનું સ્વરૂપ સારીરીતે જાણે એ. જેમકે “આ જીવ આ સંસારને વિષે કર્મ વંધના હેતુરૂપ એવા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગવચ્ચે સમય સમય પ્રત્યે કર્મને વાંચે એ, તે કર્મ જ્યારે હૃદય આવે છે, ત્યારે એ જીવ પોતેજ તેને જોગવે એ. તેને કોઈ બીજો જીવ સહાય પણ કરતો નથી.” આ પ્રમાણે ચિંતવે એ. અને જ્યારે હ્રદય વગેરે કાંઈક વસ્તુ જાય છે, ત્યારે તે આ પ્રમાણે ચિંતવે એ. મારો આ વસ્તુની સાથેનો સંબંધ નષ્ટ થયો. મારું સ્વરૂપ હ્રદયતો જ્ઞાનાદિ એ, જે આત્મ પ્રદેશની સાથે સંબંધ ધરાવે એ, તે હ્રદય કયાંક પણ જવાનું નથી.” જ્યારે કાંઈ હ્રદય વગેરેનો લાજ થાય છે, ત્યારે તે આ પ્રમાણે જાણે એ—“આ પાંદગલિક વસ્તુનો સંબંધ મારે થયો એ ; તેમાં હર્ષ શો ધારણ કરવો ? ” જ્યારે વેદનીય કર્મના હૃદયથી કષ્ટ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તે સમજાવને ધારણ કરે એ અને આત્માને પરજાવથી જિજ્ઞાસની તેને ત્યાગ કરવાનો હપાય કરે એ અને ચિત્તમાં પરમાત્માનું ધ્યાન કરે એ. તેમજ આવાક્યકાદિ ધર્મ કૃત્યમાં વિશેષ લયમવંત થાય એ, તે ચોથા ગુણ-ઝાણાથી ધારમા ગુણ ઝાણાં મુઠી વર્તનારો જીવ અંતર્દષ્ટિથી અંતરાત્મા કહેવાય એ.

પરમાત્માનું સ્વરૂપ.

જે જીવ શુદ્ધ આત્મસ્વજાવને પ્રતિવંધ કરનારા કર્મ શશુઓને હણી અને નિરુપમ કેવલજ્ઞાનાદિકની ઉચ્ચ સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરી સર્વ પદાર્થોના સમૂહને હથેલીમાં રહેલ આપલ્લાની જેમ અથવા હથેલીમાં રહેલ નિર્મલ જંલની જેમ જાણે અને જુવે, તેમજ પરમ આનંદના સંદોહથી સંપન્ન થાય તે તેરમા અને ચૌદમા ગુણઝાણામાં રહેલ આત્મા તથા સિદ્ધાત્મા (શુદ્ધ સ્વરૂપપણે) પરમાત્મા કહેવાય એ.

આત્મવોધ શબ્દનો અર્થ.

વોધન એટલે વસ્તુના યથાર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે વોધ. આત્મા કે. જેનું લક્ષણ આગળ કહેવામાં આવશે, એવો ચેતન અને તેનાથી અજિન્ન સમ્પક્તવાદિ ધર્મ તેનો વોધ, તે આત્મવોધ તેને પ્રતિપાદન કરનારો ગ્રંથ તે ઇપચારથી આત્મવોધ કહેવાય છે. એવી રીતે આત્મવોધ શબ્દનો અર્થ કથો.

આત્મવોધનું માહાત્મ્ય વર્ણવે છે.

જે પ્રાણીને આત્મવોધ થયેલો હોય છે, તે પ્રાણી પરમાનંદમાં મગ્ન હોવાથી કદિ પણ સંસાર મુક્તિનો અજિજ્ઞાપી થતો નથી. કારણ કે, તે સંસાર મુક્તિ અર્થે અને અસ્થિર હોય છે. જેમ કોઈ માણસ વિશિષ્ટ ઇચ્છિત વસ્તુને આપનારા કલ્પવૃક્ષને પ્રાપ્ત કરી તેની પાસે લુપ્તા ઝોજનની માર્ગના કરતો નથી, તેમ પ્રાણી પરમાનંદમાં મગ્ન થઈ સંસાર મુક્તિનો અજિજ્ઞાપી થતો નથી. જેમ સારા માર્ગે ચાલનારો દેશવાતો પુરુષ કુવામાં પડતો નથી, તેમ જે પ્રાણીઓ આત્મજ્ઞાનમાં તત્પર છે, તેઓ કદિ પણ નરકાદિ દુઃખને પામતા નથી. જેણે અમૃતનો સ્વાદ લીધો હોય તેવા પુરુષને જેમ સારા પ્રાણીને પીવાની રુચિ થતી નથી, તેમ જેણે આત્મવોધને પ્રાપ્ત કર્યો છે, તેને વાહરની વસ્તુના સંસર્ગની ઇચ્છા થતી નથી.

આત્મવોધ વગરનો પ્રાણી કેવો હોય છે ?

જેને આત્મવોધ થયો નથી તે પ્રાણીને મનુષ્ય દેહ હોવાથી શીંગમ્ના પુંઝમાં પ્રમુખ કાંઈ હોતું નથી, તોપણ તેને પશુજ જાણવો. કારણ કે, આહાર, નિદ્રા, જન્ય અને મૈથુનવર્મે યુક્ત હોવાથી તેના તે ધર્મ પશુના જેવાં છે, તેમ વડી જે પ્રાણી વસ્તુતાએ આત્માને જાણ્યો નથી, તેને સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ દૂર છે, અને પરમાત્મસંપત્તિનો ઇપલક્ષ્ય તે થતો નથી, અને સંસારની ધન ધાન્ય વિગેરેની સમૃદ્ધિ તેના ઇત્સાહનું કારણ રહે છે તેમજ તેની આશા રૂપી નદી સદા પૂર્ણ રહે છે. તેથી જ્યાંસુધી પ્રાણીને આત્મવોધ થયો નથી, ત્યાંસુધી તેને આ સંસાર સમુદ્ધ હુસ્તર છે; ત્યાંસુધી મોહ રૂપી મહા મુખત તેને ઇર્જય છે અને ત્યાંસુધી અતિ વિપમ એવા કપાયો ટકે છે, તેથી આત્મવોધ સર્વોત્તમ છે.

આત્મવૌધ થવાનું કારણ સમ્યક્ત્વ છે.

કારણ વિના કાર્યની उत्पत्ति થતી નથી એવાં ન્યાય છે, તો આત્મવૌધ પ્રગટ થવામાં કોઈ સત્ રૂપ કારણ હોવું જોઈએ. તે કારણ વસ્તુતાએ સમ્યક્ત્વ જ છે. વીજું કોઈ નથી. આગમમાં પણ સમ્યક્ત્વ શિવાય આત્મવૌધની उत्पत्ति સાંજિલવામાં નથી, તે ઉપરથી આત્મવૌધ સમ્યક્ત્વ મૂલ્ય છે એમ સિદ્ધ થયું.

સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરવાને તેની उत्पत्तिની રીતિ કહે છે.

કોઈ અનાદિ કાલનો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વને લઈને અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન સુધી આ અપાર સંસાર રૂપી ગહનમાં જમી જમી જવ્યપણાના પરિપાકને પામી તેને લઈ પર્વતની નદીના જલના વેગમાં ઘસઘસાતા પાપાણના ઘસારાની જેમ માંન માંન અનાજોગથી નિવૃત્ત એવા યથા પ્રવૃત્તિ કરણરૂપ પરિણામ વિશેષથી ઘણાં કર્મની નિર્જેરા કરતો અને થોડા કર્મને વાંધતો સંક્રી જીવપણું પ્રાપ્ત કરે છે. પછી પદ્મોપમના અસંલ્લેપ જાગથી ન્યૂન એવા એક સાગરોપમ કોટીની સ્થિતિવાદ્યા આયુષ્ય શિવાયના સાત કર્મોને કરે છે. જીવને પોતાના હુષ્કર્મથી उत्पन्न થયેલ ઘાટા રાગ દેપના પરિણામ રૂપ, કઠોર અને ઘાટા લાંબા કાલની લાગેલ ગોપાલજ વક્રગ્રંથિ (ગાંઠ) ના જેવો હુજેંદ્ર અને પૂર્વ કદિ નહીં જોડાઈ ગ્રંથિ છે, એ ગ્રંથિ સુધી અજવ્ય જીવો પણ યથાપ્રવૃત્તિકરણવને કર્મને સ્વપાત્રી અનંતવાર આવે છે. અને તે ગ્રંથિદેશમાં રહેલ અજવ્ય જીવ અર્થવા જવ્ય જીવ સંલ્લેપ અથવા અસંલ્લેપ કાલ સુધી રહે છે. તેમાં કોઈ અજવ્ય જીવ ચક્રવર્તી વગેરે અનેક રાજાઓ જેમને શ્રેષ્ઠ પૂજા, સત્કાર, અને સન્માન આપેલ છે, એવા ઉત્તમ સાયુઓને જોવાથી, અથવા જિન સમૃદ્ધિના દેસવાથી અથવા સ્વર્ગના સુખ વગેરેના મયોજનથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી જવ્ય સાયુપણાને પ્રાપ્ત કરી પોતાની મહત્તા વગેરેની અજિહ્વાપાત્રી જાવસાધુની જેમ પ્રતિજ્ઞેસનાદિ ક્રિયાઓના કલાપને આચરે છે. અને તે ક્રિયાના વલ્લથી ઉત્કૃષ્ટ નવમા ગ્રંથેયક સુધી પણ જાય છે.

અને કોઈ નવમા પૂર્વ સુધી માત્ર સૂત્રપાત્ર જાણે અર્થ જાણતો નથી,

કારણ કે, અજ્ઞવ્ય જીવોને પૂર્વધર દ્વિવિનો અજ્ઞાત છે, તેથી તે માત્ર જ્ઞવ્યશ્રુત મેલવે છે. કોઈ મિથ્યાત્વી જ્ઞવ્ય જીવ તો ગ્રંથિદેશમાં રહી કાંઈક જાણ દશ પૂર્વ સુધી જ્ઞવ્યશ્રુત મેલવે છે, ઇથીજ કાંઈક જાણ દશપૂર્વ સુધી શ્રુત પણ મિથ્યાશ્રુત થઈ જાય. કારણ કે, તે મિથ્યાત્વીએ ગ્રહણ કરેલ છે, અને જેને પૂર્ણ દશપૂર્વ શ્રુત થાય તેને નિશ્ચે સમ્યક્ત્વ થાય છે, અને વાકીના કાંઈ જાણ દશપૂર્વધર ચગેરેમાં સમ્યક્ત્વ થવાની નજના છે એટલે સમ્યક્ત્વ થાય અથવા ન પણ થાય. તેને માટે કલ્પનાપ્યમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ચતુદસ દસય અજિન્ને, નિયમા સમ્મં તુ સેસણ જયણા.”

એ પછી કોઈ મહાત્મા કે જેને પરમ નિવૃત્તિ-મોક્ષનું સુખ નજીક છે અને જેના અનિવાર્ય વીર્યનો વેગ ઘણીરીતે હલ્લાસ પામેલો છે, તે મહાત્મા તી-ક્ષણ સ્વર્ગની ધારાની જેમ પરમ શુદ્ધ અધ્યવસાય વિશેષ રૂપ અપૂર્વકરણવડે જેનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે, એવા ગ્રંથિનો જેદ કરી અનિવૃત્તિકરણમાં પ્રવેશ કરે છે. ત્યાં પ્રતિસમયે શુદ્ધ થતો તે તેજ કર્મોને નિરંતર સ્વપાવતો અને હૃદય આવેલા મિથ્યાત્વને વેદતો તે જે હૃદય આવેલ નથી તેને હપશમ કરવારૂપ અંતર્મુહૂર્ત કાલના પ્રમાણવાલા અંતરકરણમાં પ્રવેશ કરે છે.

તે પ્રવેશ કરવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે.

અંતરકરણની સ્થિતિના મધ્યમાંથી દક્ષિણ દ્વડ જ્યાંસુધી અંતરકરણના દક્ષીણા સઘટ્ટા ક્ષય પામે ત્યાંસુધી પ્રથમની સ્થિતિમાં નાંચે છે. એવી રીતે અંતર્-મુહૂર્તના કાલે કરી સર્વ દક્ષિણાનો ક્ષય થઈ જાય છે. તે પછી જ્યારે તે અનિવૃ-ત્તિકરણ સમાપ્ત થાય અને હૃદીરણા કરેલ મિથ્યાત્વને જોગવાથી ક્ષીણ થતાં, અને નહીં હૃદીરણા કરેલ મિથ્યાત્વને પરિણામ વિશેષથી રોકતાં સ્વારી જમીનની જેમ મિથ્યાત્વનો વિવર પામીને એટલે જેમ સંગ્રામને વિષે મોટો મુજટ વૈરીનો જય કરીને અત્યંત આદ્હાદને પામે તેમ કર્મે આપેલા માર્ગને પામીને પરમ-ઉત્કૃષ્ટ-આનંદમય અને અપોદગલિક એવા હપશમ સમ્યક્ત્વને પામે છે. જ્યારે જીવ હપશમ સમ્યક્ત્વને પામ્યો તે વચ્ચે જેમ હન્હાલાના તાપમાં તપાઈ ગયેલો કોઈ જીવ વાવનાચંદનથી અત્યંત શીતલતાને પામે છે, તેમ તે જીવને હપશમ

ના આત્માની અંદર અત્યંત શીતલતા પ્રગટ થાય છે.

સમ્યક્ત્વને વિષે વર્તાતો જીવ સત્તાને વિષે વર્તાતા એવા મિથ્યાત્વને કારણે પુનઃ પુનઃ રૂપે વ્યવસ્થા કરે છે. જેમ કોઈ મેણાના કોદરાને શોધે છે, તેમ કેટલાએક શુદ્ધ થઈ જાય છે, કેટલાએક અર્થા શુદ્ધ થાય છે અને કેટલાએક તેવાને તેવાજ રહે છે. એમ જીવ પણ અધ્યવસાયે કરીને જિનવચનની રીતે રોકનારા હુદ્દરસનો ભ્રષ્ટ્ર કરી મિથ્યાત્વને શોધે છે, તે શોધતાં ઘડતાં શુદ્ધ, અર્થ શુદ્ધ અને અશુદ્ધ, એમ ત્રણ પ્રકારે થાય છે.

આ ત્રણ પુંજમાં જે શુદ્ધ પુંજ છે, તે સર્વજ્ઞ ભગવંતના ધર્મને વિષે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાં રોકવાવાળો નથી ; તેથી તે સમ્યક્ત્વ પુંજ કહેવાય છે અને ધીજો જે અર્થ શુદ્ધ પુંજ છે, તે મિશ્રપુંજ કહેવાય છે. તે મિશ્રપુંજનો હૃદય દવાથી જિન ધર્મને વિષે હૃદાસીનતા હોય છે, અને અશુદ્ધ પુંજના હૃદયથી અરિહંત—સિદ્ધાદિકને વિષે મિથ્યાપણાની પ્રાપ્તિનો હૃદય થાય છે, તેથી તે મિથ્યાત્વપુંજ કહેવાય છે, એટલે શુદ્ધદેવ અરિહંતને કુદેવ માને અને શુદ્ધ ગુરુને કુ-ગુરુ માને તે મિથ્યાત્વ કહેવાય છે. તેજ અંતરકરણે કરી અંતર્મુહૂર્ત કાલ પર્વેત ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ અનુજન્યા પછી તરતજ નિશ્ચયથી શુદ્ધ પુંજના હૃદયથી ક્યોપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે અને અર્થ શુદ્ધ પુંજના હૃદયથી મિશ્ર અને અશુદ્ધ પુંજના હૃદયથી સાસ્વાદન ગુણસ્થાન પરસવા પૂર્વક મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે. તે સાસ્વાદન ગુણસ્થાન જગન્યપણે એક સમય પ્રમાણ અને ભક્તિથી જ આવડી પ્રમાણ છે. વળી મધ્યમહું ભપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતાં કોઈ જીવ સમ્યક્ત્વની સાથે જ દેશવિરત્તિ પાળાને પણ પામે છે અને કોઈ જીવ પ્રમત્ત જાવના ઘડા ગુણસ્થાનને પામે છે અને કોઈ જીવ સાસ્વાદન ગુણસ્થાન પામી મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ થાય છે. શતકની—બૃહદ્ ચૂર્ણીમાં તે વિષે કહ્યું છે—

ભવસમ સમ્મદિઠી અંતરકરણવિચ્છો કોઈ દેસવિરંપિ ॥
લહર કોઈ પમત્તજાવંપિ સાસાયણો પુણ ન કિંપિ લહે
ઈતિ ॥ ૧ ॥

તોજું કોઈ ન પામે એમ કર્મ ગ્રંથનો અન્તિપ્રાય કહેલો છે. હવે સિદ્ધાંત

નો અજિપ્રાય કહે છે—

અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ કોઈ ગ્રંથિજેદ કરીને તેવી રીતના તીવ્ર પરિણામ સાથે અપૂર્વ કરણમાં આરૂઢ થઈ મિથ્યાત્વના ત્રણ પુંજ કરે છે, તે પછી અનિવૃત્તિ કરણના સામર્થ્યથી શુદ્ધ પુંજના પુદ્ગલોને વેદતા લપશમ સમકિત પામ્યા વગરજ તેને પ્રથમથીજ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.

અન્ય આચાર્ય વહી આ પ્રમાણે કહે છે. “યથાપ્રવૃત્તિ વગેરે ત્રણ કરણ કરીને અંતર કરણને પેહેલે સમયે લપશમ સમ્યક્ત્વ પામે છે, પણ તે ત્રણ પુંજને કરતો નથી અને તે પછી લપશમ સમ્યક્ત્વથી પડી અવશ્ય મિથ્યાત્વમાંજ જાય છે.” આ વિષે તત્ત્વ શું છે ? તે કેવડી જગવાન જાણે છે.

હવે કલ્પ જાપ્યને વિષે કહેલ ત્રણ પુંજનો સંક્રમણ વિધિ વતાવે છે— મિથ્યાત્વના દક્ષિણા રૂપ જે પુદ્ગલો છે, તેમને સ્વેચ્છીને જે સમ્યગ્દષ્ટિ તે જેના પરિણામ વિશેષ વધતા છે તે સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર એ બંનેની મધ્યે સંક્રમાવે છે, અત્રે સમ્યગ્દષ્ટિ મિશ્ર પુદ્ગલોને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે છે, અને મિથ્યાત્વી મિશ્ર પુદ્ગલોને મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે છે અને સમ્યક્ત્વના પુદ્ગલોને મિથ્યાદષ્ટિ મિથ્યાત્વને વિષે સંક્રમાવે છે પણ મિશ્રમાં સંક્રમાવે નહીં—એ પ્રકારે પણ મિથ્યાત્વ ક્ષીણ ન થયું હોય ત્યાંમુધી સમ્યગ્દષ્ટિઓ નિયમા એ ત્રણ પુંજવાલા હોય છે. મિથ્યાત્વનો ક્ષય થતાં નિશ્ચે એ પુંજવાલા હોય છે, અને મિશ્રનો ક્ષય થતાં એક પુંજવાલા હોય છે, અને સમ્યક્ત્વનો ક્ષય થતાં ક્ષાયિક સમકિતી હોય છે. ઉપર જ્યાં જ્યાં સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ એ ત્રણ શબ્દો યોજવામાં આપ્યા છે, ત્યાં ત્યાં મોહનીય શબ્દ સાથે જોડવાથી સમ્યક્ત્વ મોહનીય, મિશ્ર મોહનીય અને મિથ્યાત્વ મોહનીય એમ જુદા નામ પડે છે.

વહી કર્મેગ્રંથના અજિપ્રાયે એમ છે કે, “પહેલવેલો સમ્યક્ત્વ પામેલો જીવ સમ્યક્ત્વમાંથી પતિત થઈ મિથ્યાત્વને પામ્યા બતાં ફરીથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાલી કર્મે પ્રકૃતિને વાંધે છે, અને સિદ્ધાંતના અજિપ્રાય પ્રમાણે એમ છે કે, જેણે ગ્રંથિજેદ કરી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરેલ છે, એવો જીવ સમ્યક્ત્વથી પતિત થઈ પુનઃ કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાંધતો નથી. આ સ્થલે સમ્યક્ત્વના વિચારને માટે ઘણી

ચર્ચા છે, પણ ગ્રંથગૌરવના જયથી તે અહીં કરેલ નથી; તે ધીજા ગ્રંથોધી જાણી લેવું.

સમ્યક્ત્વના જોડ.

સમ્યક્ત્વ કેટલા પ્રકારનું છે ? તેવી શંકા થતાં તેને દૂર કરવાને સમ્યક્ત્વના જોડ થતાવવામાં આવે છે—સમ્યક્ત્વ એક પ્રકારે છે, તેમ વે, ત્રણ, ચાર, પાંચ અને દશ પ્રકારે પણ છે, એમ અનંતજ્ઞાની શ્રી તીર્થંકર જગવાને કહેલું છે.

સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર શી રીતે થાય ? તે કહે છે. તત્ત્વશ્રદ્ધાન દૃઢતાને વિષે શ્રદ્ધા તે સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર છે. શ્રીજિનજગવાને ઉપદેશ કરી થતાવેલા જીવ-અજીવ વિગેરે પદાર્થને વિષે સમ્યક્ પ્રકારે જે શ્રદ્ધા દૃઢતા ધારણની રુચિ તે સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર છે.

સમ્યક્ત્વના હવ્ય અને જાવ એમ બે પ્રકાર થાય છે, જે પરિણામની વિશુદ્ધિથી મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોને વિશુદ્ધ કરવા તે “હવ્યસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે, દૃઢતા તેમાં પુદ્ગલ હવ્યને શોધી શુદ્ધ કરવાથી તે હવ્ય શુદ્ધ થયું, માટે તે હવ્ય સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, અને જે તેના આધારજૂત થઈ જીવને જિનેશ્વર કહેલા વચનને વિષે તત્ત્વશ્રદ્ધા થવી તે ધીજું “જાવસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે.

વહી નિશ્ચય અને વ્યવહારના જોડથી સમ્યક્ત્વ બે પ્રકારનું થાય છે. જ્ઞાન ‘દર્શન અને ચારિત્રરૂપ જે આત્માના શુદ્ધ પરિણામ તે “નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે, ‘અથવા “જ્ઞાનાદિ પરિણામથી આત્મા અજિન છે, દૃઢતા જુદો નથી” આત્મ જે શ્રદ્ધાથી ‘માનવું, તે “નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે. તેને માટે કહું છે કે—

“આત્મૈવ દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણ્યથવા યતેઃ ।

યત્તદાત્મક એવૈય શરીરમધિતિષ્ઠતિ ” ॥ ૧ ॥

યતિને આત્માજ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર છે. કારણકે, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર રૂપજ આત્મા આ શરીરને વિષે રહેલો છે. કારણકે, જોતે આત્માથી જિન હોય તો મુક્તિના હેતુ રૂપ થઈ શકતા નથી.

વહી નિશ્ચયથી પોતાનો જીવજ દેવ નિષ્પન્ન સ્વરૂપવાલો છે, તેમ પોતા-

ચર્ચા છે, પણ ગ્રંથગૌરવના જયથી તે ટ્રહીં કરેલ નથી; તે વીજા ગ્રંથોથી જાણી લેવું.

સમ્યક્ત્વના જ્ઞેદ.

સમ્યક્ત્વ કેટલા પ્રકારનું છે ? તેની શંકા થતાં તેને દૂર કરવાને સમ્યક્ત્વના જ્ઞેદ થતાવવામાં આવે છે—સમ્યક્ત્વ એક પ્રકારે છે, તેમ વે, ગણ, ચાર, પાંચ અને દશ પ્રકારે પણ છે, એમ અનંતજ્ઞાની શ્રી તીર્થંકર જગવાને કહેલું છે.

સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર શી રીતે થાય ? તે કહે છે. તત્ત્વશ્રદ્ધાનાં એટલે તત્ત્વને વિષે શ્રદ્ધા તે સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર છે. શ્રીજિનજગવાને હપદેશ કરી થતાવેલા જીવ-અજીવ વિગેરે પદાર્થને વિષે સમ્યક્ પ્રકારે જે શ્રદ્ધા એટલે ધારણાની રુચિ તે સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર છે.

સમ્યક્ત્વના ધ્રુવ્ય અને જાવ એમ બે પ્રકાર થાય છે, જે પરિણામની વિશુદ્ધિથી મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોને વિશુદ્ધ કરવા તે “ધ્રુવ્યસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે, એટલે તેમાં પુદ્ગલ ધ્રુવ્યને શોધી શુદ્ધ કરવાથી તે ધ્રુવ્ય શુદ્ધ થયું, માટે તે ધ્રુવ્ય સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, અને જે તેના આધારજૂત થઈ જીવને જિનેશ્વરે કહેલા વચનને વિષે તત્ત્વશ્રદ્ધા થવી તે વીજું “જાવસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે.

વહી નિશ્ચય અને વ્યવહારના જ્ઞેદથી સમ્યક્ત્વ બે પ્રકારનું થાય છે. જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ જે આત્માના શુદ્ધ પરિણામ તે “નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે, અથવા “જ્ઞાનાદિ પરિણામથી આત્મા અજિન છે, એટલે જુદો નથી” આવું જે શ્રદ્ધાથી માનવું, તે “નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ” કહેવાય છે. તેને માટે કહું છે કે—

“આત્મૈવ દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણ્યથવા યતેઃ ।

યત્તદાત્મક એવૈષ શરીરમધિતિષ્ઠતિ ” ॥ ૧ ॥

યતિને આત્માજ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર છે. કારણકે, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રરૂપજ આત્મા આ શરીરને વિષે રહેલો છે. કારણકે, જોતે આત્માથી જિન હોય તો મુક્તિના હેતુ રૂપ થઈ શકતા નથી.

વહી નિશ્ચયથી પોતાનો જીવજ દેવ નિષ્પન્ન સ્વરૂપવાલો છે, તેમ પોતા-

नो आत्मा तत्त्व रमणरूप गुरु पण ठे अने पोताना जीवनो जे ज्ञानदर्शन स्व-
चाव तेज धर्म ठे. ते शिवाय कोइ बीजो नथी. आवुं जे श्रद्धान ते निश्चय स-
म्यक्त्व कहेवाय ठे. आ सम्यक्त्वज मोक्षतुं कारण ठे तेथी जीवने स्वरूपना ज्ञान
विना कर्मक्यरूप मोक्ष थतो ज नथी.

अरिहंत जगवान् ते देव ठे, सुधर्मनो उपदेश आपी मोक्षमार्गने देखा-
नार ते गुरु ठे, अने केवळी जगवंते कहेलो दयामृद्व धर्म ते धर्म ठे, इत्यादिक
पदार्थ तरफ सातनय चार प्रमाण अने चार निष्पेक्षने जे तत्त्वश्रद्धान ते निश्चय-
सम्यक्त्वतुं कारणजुत व्यवहारसम्यक्त्व कहेवाय ठे. अहिं कहेवानुं तात्पर्य ए ठे
के, जेना राग, द्वेष, मोह अने अज्ञान गयेला ठे, तेज देव कहेवाय. तेवा देव
तो श्री अरिहंत भगवान् ठे. बीजा हरि, हर ब्रह्मादिक देव नथी, एटले ते
देवोमां देवत्व नथी, कारण के तेअने विपे स्त्री, शस्त्र, जपमाळा आदि रागा-
दिकना चिन्हो प्रगटपणे वर्त्ते ठे.

अहिं शिष्य प्रश्न करे ठे के, “ ते देवोने विपे रागादिक होय तेमां अ-
मारे शी हानि ठे ? ” तेना उत्तरमां गुरु कहे ठे—“ एम कहो नहीं. कारण
के, ते देवो रागादिकथी कटुपित ठे, तेथी तेमनो हजु मोक्ष थयो नथी, तेथी
तेमनामां मोक्षसुख आपवानी योग्यता नथी, माटे तेमनामां देवपणुं नथी, कारण
के, देवतुं सन्मुखपणुं मोक्षसुखने अर्थे ठे, एटले जो देव सन्मुख होय तो मोक्ष-
सुख सुखे मेद्वी शकाय ठे, तेथी एम कहेतुं योग्य नथी. नित्यमुक्त तेजके जे
कर्म करीने दोषाय नहीं, अने रागादि के करीने पण न दोषाय. जे विष्णु, शंकर
अने ब्रह्माने नित्यमुक्त कहा ठे, ते अयोग्य ठे, कारण के, तेमने फरीथी संसा-
रमां जटकवापणुं सांजळवामां आवे ठे, अने तेमने असंख्याता जव करवा पुरा-
णोने विपे कहेला ठे.

अहिं शिष्य प्रश्न करे ठे के, जहो कदि ते देवने मुक्तिना दातापणुं न
होय तो पण तेमनामां राज्य-धन दोदततुं दातापणुं तेमज रागादिक कष्टतुं वार-
वापणुं ठे, तेथी आ जगतमां कहेवाता जे देव-ते नाम देवने विपे साक्षात् जोवामां
आवे ठे.

ગુરુ ઉત્તર આપે છે; “એમ કહેવું યોગ્ય નથી. કારણકે, જો એવા દેવ કહેવાતા હોય તો રાજા પ્રમુખ તથા નેત્રીઓમાં દેવપણું કેમ ન કહેવાય? પણ રાજા પ્રમુખ અને વેંધો સામા પુરુષના કર્મને અનુસારેજ આપનારા છે, તેથી અધિક આપનારા નથી, કેમકે વધારે આપવાની તેમની શક્તિજ નથી, તેમની તેટલીજ પ્રવૃત્તિ છે, વધી તે દેવના સર્વ જક્ત રાજાઓ નીરોગી હોય, તે અનુજવથી પણ વિરુદ્ધ છે. કયું છે કે, —જે પુરુષ (જીવ) પોતે જેવા કર્મ કરે છે અથવા તેણે જેવાં કરેલાં છે, તે જીવ તેવા પ્રકારે કર્મનું શુચ્છાશુચ્છ ફલ જોગવે છે એટલે તેવા પ્રકારના જોગને પામે છે તે વિષે હવે વિશેષ કહેવાથી વસ થયું.

આ જગત્માં જે દેવ કહેવાય છે, તે સર્વ દેવતત્ત્વને હાથક નથી. જે અઢાર વૃષણથી રહિત તથા રાગદ્વેષથી રહિત છે, તે દેવ કહેવાય છે અને તેજ મારા શુદ્ધ દેવ છે. જે પૃથ્વીકાય વગેરે ઠ કાયજીવની વિરાધનાથી નિવૃત્તિ પામ્યા છે અને ઉત્તમ જ્ઞાનવાન છે, તેજ મારા શુદ્ધ ગુરુ છે. પરંતુ જેમની સર્વ આરંજમાં પ્રવૃત્તિ છે અને જે નિરંતર ઢકાય જીવની હિંસા કરનારા છે, તેવા બ્રાહ્મણ, તાપસ વગેરે મારા ગુરુ નથી, એમ નિશ્ચય દૃષ્ટિવંત જન્ય જીવને સમ્યક્ત્વ હોય છે.

અહિં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે, “બ્રાહ્મણ વગેરે કુગુરુને વિષે છકાયની વિરાધના જાહેર હોય, પણ જાતિથી તો તે બ્રાહ્મણ છે.”

ગુરુ ઉત્તર આપ્યો. “શિષ્ય, એમ કહે નહીં. કારણ બ્રાહ્મણ જાતિષ્ઠ હોય, પણ જો તેના આચરણ નિંદનીય હોય તો તે નિંદા કરવા યોગ્ય છે. જુવો પારાશર અને વિશ્વામિત્ર વગેરે ઋષિઓ બ્રાહ્મણ જાતિને અજાણે પૂજનીય કહેવાયા છે. તે વિષે પુરાણમાં લાલે છે કે,—

“શ્વપાકીર્ગર્ભસંજૂતઃ પારાશરમહાસુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાતસ્તસ્માઙ્જાતિરકારણમ્ ॥૧૥

પારાશરમહાસુનિ ચંદ્રાલ્લણીના ગર્જથી ઉત્પન્ન થયા હતા, પણ તપવને બ્રાહ્મણ થયા હતા, તેથી બ્રાહ્મણપણામાં જાતિ કારણ નથી. ?

“कैवर्त्तीर्गर्भसंजृतो व्यासो नाम महामुनिः ।

तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम्” ॥ २ ॥

धीवरनी स्त्रीधी उत्पन्न थयेला महामुनि व्यास तपवने ब्राह्मण थया हता, तेथी ब्राह्मण थवामां जाति कारण नथी. २

“शशकीर्गर्भसंभूतः शुको नाम महामुनिः ।

तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम्” ॥ ३ ॥

हरिणीना गर्जधी उत्पन्न थयेला महामुनि शुकोदेव तपवने ब्राह्मण थया हता, तेथी ब्राह्मण थवामां जाति कारण नथी. ३

“न तेषां ब्राह्मणी माता संस्कारश्च न विद्यते ।

तपसा ब्राह्मणा जातास्तस्माज्जातिरकारणम्” ॥ ४ ॥

ते उपर कहेला मुनिओनी माता ब्राह्मणी न हती, तेमज तेमने संस्कार थयो नहतो; परंतु तेओ ब्राह्मणो थया हता, तेथी ब्राह्मण थवामां जाति कारण नथी. ४

बह्नी बीजे स्यवे पण कहुं ठे के,—

“सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म ब्रह्म चैज्यनिग्रहः ।

सर्वभूतदया ब्रह्म एतद् ब्राह्मणलक्षणम्” ॥ १ ॥

“सत्य ब्रह्म ठे, तप ब्रह्म ठे, इंजियोनो निग्रह करवो ए ब्रह्म ठे अने सर्व प्राणी उपर दया करवी ए ब्रह्म ठे, ए ब्राह्मणा लक्षणो ठे.” १

“शूद्रोऽपि शीलसंपन्नो गुणवान् ब्राह्मणो भवेत् ।

ब्राह्मणोऽपि क्रियाहीनः शूद्रापत्यसमो भवेत्” ॥२॥

શૂઝ હોય પણ જો તે શીઘ્રસંપન્ન અને ગુણવાન્ હોય તો તે બ્રાહ્મણ થાય-
ઢે, અને બ્રાહ્મણ હોય પણ જો તે ક્રિયારહિત હોય તો તે શૂઝના સંતાન જેવો
થઈ જાય ઢે. ?

તેથી સર્વમાં ચિરતિ પ્રમાણજૂત ઢે. ચિરતિનાચ વિના ગુરુપણં પણ
તાર્ય તારકપણાને અયોગ્ય ઢે તે વિષે કહ્યું ઢે કે,—

“ હુન્નિવિ વિસયાસત્તા હુન્નિવિ ધણધન્નસંગહસમેઢ્યા ।

સીસ ગુરુ સમદોસા તારિજ્ઞઙ્ગ જણસુ કો કેણ ” ॥૧॥

“ ગુરુ અને શિષ્ય વંને વિષયમાં આસક્ત ઢે, વંને ધન તથા ધાન્યના
સંગ્રહથી યુક્ત ઢે, તેથી વંને સરસ્વા દોષવાઢ્યા ઢે, તો તેમાં કોણ કોને તારે ?
તે કહે. ” ?

કદિ કહેશો કે, તાપસ વગેરેને શામાટે ગુરુ ન કહેવાય ? કારણ કે,
તેઓ સંયમી, નિઃસંગી અને જંગલમાં રહેનારા ઢે. વઢ્ઢી તેઓ ફુલ ફઢ્યાદિક
ખાનારા ઢે. પણ તેમને ગુરુ કહેવા યોગ્ય નથી, કારણ કે, તેમને સમ્યક્ પ્રકારે જી-
વના સ્વરૂપનો વોધ હોતો નથી, તેમજ તેમનામાં સ્નાન વગેરેનું આરંજપણું રહેલ-
ઢે, તેથી ઢકાયના પાઢ્યક સાધુજ મારા ગુરુ ઢે, એમ સિદ્ધ થાય ઢે. તેમ સર્વજ્ઞ,
અને કેવલજ્ઞાનીએ પ્રરૂપેલ ધર્મજ શ્રેષ્ઠ ઢે, તે મોક્ષપદને આપનારો ઢે, વીજા અન્ય
ધર્મો મોક્ષપદને આપનારા નથી, તેથી તે ધર્મો સર્વજ્ઞના ધર્મ ઢે, એમ કહેવું નહીં,
અને તેમના દેવ તથા ગુરુને સર્વજ્ઞ ન કહેવા, કારણ કે, એક મૂર્તિપણે જે અવિરૂદ્ધ
ધર્મનું જાપણ કરવું, તે સર્વ રીતે અયોગ્ય ઢે. જે ધર્મના વ્યાખ્યાનમાં અનેક પ્રકાર
ના જુદા જુદા વિરૂદ્ધ કથન આવે તે ધર્મનું મૂલ્ય કહેવાય નહીં. જૈન ધર્મના આગ
મમાં જ્યાં જ્યાં જુવો ત્યાં અરિહંત જગવાનનું કથન એકજ પ્રકારનું આવેઢે તેથી
તે ધર્મ માનવાને યોગ્ય ઢે. જ્યાં મોક્ષ માર્ગના હેતુમાં વિરૂદ્ધ કથન આવે ત્યાં ધર્મ
રહેવાનો. સંજવ નથી કારણ, ‘એક કહે આમ કરવું અને એક કહે તેથી વિપરીત
કરવું તેથી આચરનારને કયું કરવું, તે વિષે જબ્ય પ્રાણી શંકા આકાંઢ્યામાં પત્તી
જાય ઢે. અને શંકા વગેરેથી ધર્મ વિમુક્તતાના હેતુ પ્રગટ થાય ઢે. જેમકે વિપ્ણાના
મતમાં આ સૃષ્ટિ વિપ્ણુ મૂલ્ય ઢે, એમ કહે. ઢે અને શૈવમતમાં આ સૃષ્ટિ શિવ મૂલ્ય ઢે,

એમ માને છે, તેમજ શુદ્ધિની વાચતમાં પણ એક જલ્લે કરી શુદ્ધિ માને છે, અને એક રક્ષાવર્તે શુદ્ધિ માને છે. મોઢની વાચતમાં એક આત્માના દ્વાયે કરી મોઢ માને છે અને એક નવ ગુણનો ડુચ્છેદ થાય, ત્યારે મોઢ માને છે. વડી તેમાં દેવ-તાઓ પાઠલથી ડુચ્છેદ કરનારા, વરદાનને આપનારા અને સાંસારિક રીતિમાં વર્તનારા હોય છે, તેથી તેઓ સર્વજ્ઞપણને યોગ્ય શી રીતે થાય ? નજ થાય. તે માટે તેમનો પ્રરૂપેલો ધર્મ પ્રમાણજૂત નથી. જેમ અનેક માણસો ‘અમે, આ, તે, તેઓ, એમ પોતાની મેલે ધર્મ કહે તે પ્રમાણજૂત ગણાય નહીં, તેમ તેમનો કહેલો ધર્મ પ્રમાણ જૂત ગણાતો નથી; કારણકે, તેઓ સર્વજ્ઞના વચનને અનુસારે ધર્મ-ને કહેતા નથી, જે સર્વજ્ઞના વચનને અનુસારે કહેવામાં આવે તેજ ધર્મ ગણાય છે, તેથી કેવલિ પ્રરૂપિત ધર્મજ શ્રેષ્ઠ છે, આ પ્રમાણે સમ્યક્ પ્રકારની શુદ્ધ રુચિ—શ્રદ્ધા હોય તે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. કારણકે, વ્યવહારનયનો મતપણ પ્રમાણજ છે. તે વ્યવહારનયના વલથીજ તીર્થની પ્રવૃત્તિ છે, જો તે નયને પ્રમાણ જૂત ન માનીએ, તો તીર્થનો ડુચ્છેદ થડ જાય.

શાસ્ત્રમાં કશું છે કે,—

“જઙ્ જિણમયં પવજ્જહ, તા મા વવહાર નિચ્છયં મુયહ ।

વવહારનલ્લચ્છેણ તિથ્યુચ્છેઓ જનવસ્સમિતિ” ॥ ૧ ॥

“જો તમારે જિનમત અંગીકાર કરવો હોય તો તમે નિશ્ચય અને વ્યવ-હાર ધંને નયને ડોઢગો નહીં. તેમાં વ્યવહાર નયને ડોઢવાથી. અવશ્ય તીર્થનો ડુચ્છેદ થાય છે.” ૧

સમ્યક્ત્વના વીજા વૈ પ્રકાર.

પુદ્ગલિક અને અપુદ્ગલિક એમ પણ સમ્યક્ત્વના વે જોદ પડે છે. જેમાં મિથ્યા સ્વજાવ ગયો હોય અને સમ્યક્ત્વના પુંજમાં રહેલા પુદ્ગલોના વેદવા રૂપ રૂપોપશમ પ્રાપ્ત થાય, તે પુદ્ગલિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. સર્વથા મિથ્યાત્વ, મિશ્ર સમ્યક્ત્વ પુંજના પુદ્ગલોનો ક્યથવાથી તથા ડપશમથી ડત્પન્ન થયેલ જે નિઃકેવલ જી-વ પરિણામ રૂપ ક્ષાયિક તથા ડપશમ સમ્યક્ત્વ તે અપુદ્ગલિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.

અર્થાત્ પુદ્ગલોનું વેદન સ્વરૂપ તે પુદ્ગલિક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષયોપશમ કરવાથી જે જીવના પરિણામ તે અપુદ્ગલિક સમ્યક્ત્વ એમ સમજવું.

સમ્યક્ત્વના વીજા વે પ્રકાર.

વડી નિસર્ગ અને અધિગમ એમ વે પ્રકારે પણ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. તીર્થંકર તથા ગણધર વગેરેના ઉપદેશ શિવાય સ્વાત્તાયિક કર્મના ઉપશમ ક્ષયપણાથી જે સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થાય, તે નિસર્ગસમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. શ્રી તીર્થંકર ગણધર વગેરેના ઉપદેશથી તથા જિન પ્રતિમા દેશવાથી અને વીજા શુદ્ધ વાદ્ય નિમિત્તના આધારથી કર્મનો ઉપશમ-ક્ષય થતાં જે સમ્યક્ત્વ થાય તે અધિગમ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.

તે વિષે માર્ગ તથા જ્વરનું દૃષ્ટાંત.

... એક વટેમાર્ગ માર્ગથી ભ્રષ્ટ થયો હોય, તે કોઈના વતાવ્યા શિવાય. જમતો જમતો પોતે તેજ સ્થરે માર્ગે જેમ આવી જાય છે, તેવી રીતે નિસર્ગસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. કોઈ વટેમાર્ગ માર્ગથી ભ્રષ્ટ થતાં કોઈના વતાવવાથી સ્થરે માર્ગે આવે તેવી રીતે અધિગમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ કોઈ માણસને જ્વર આવ્યો હોય તે પરિપક્વ સ્થિતિ થતાં ઔષધના ઉપચાર વિના સ્વાત્તાયિક રીતે ઉતરી જાય છે તેવી રીતે નિસર્ગ સમ્યક્ત્વ સમજવું અને જેમ કોઈનો જ્વર ઔષધના ઉપચારથી ઉતરી જાય છે, તે અધિગમ સમ્યક્ત્વ જાણવું. એવી રીતે માણીને મિથ્યાત્વ રૂપ જ્વરના જવાથી સમ્યક્ત્વ માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે નિસર્ગ અધિગમ રૂપ થાય છે.

સમ્યક્ત્વના ત્રણ પ્રકાર.

કારક, રોચક અને દીપક એમ સમ્યક્ત્વ ત્રણ પ્રકારનું છે. જે જીવોને સમ્યક્ પ્રકારના અનુદાનની ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ કરાવે તે કારકસમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. ઇટ્થે તે સમ્યક્ત્વમાં ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ-નિર્મલતારૂપ સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થતાં જીવ સૂત્રમાં કહેવા પ્રમાણે ક્રિયા કરે છે, તેથી તે કારક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. એ કારક સમ્યક્ત્વ વિશેષ નિર્મલ ચારિત્રવાદાનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. માત્ર શ્રદ્ધાન એ રોચક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. એ સમ્યક્ત્વમાં જીવને સમ્યક્ અનુદાનની પ્રવૃત્તિ

રુચે છે, પણ તે કરી શકતો નથી. આ સમ્યક્ત્વ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ એવા કૃ-
પણ અને શ્રેણિક વગેરેને થયું હતું. જે જીવ પોતે મિથ્યાદષ્ટિ અથવા અજ્ઞવ્ય એવા
અંગારમર્દક આચાર્યની જેમ ધર્મકથાવડે જિનેશ્વરના કહેલા જીવ-અજીવાદિ
પદાર્થોને યથાર્થરીતે પરને પ્રકાશે-દીપાવે તેથી તે દીપક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.
દીપક જેમ વીજાના અંધકારને દૂર કરે છે અને પોતાને પ્રકાશ કરતો નથી તેમ
દીપક સમ્યક્ત્વથી વીજાને ગુણ થાય છે અને પોતાને ગુણ થતો નથી, તેથી તે
દીપક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.

અહીં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. જે જીવ પોતે મિથ્યાદષ્ટિ છે, તો પછી તેને
સમ્યક્ત્વ શબ્દ શી રીતે ઘટે ? એ વચનનો વિરોધ આવે છે.

ગુરુ ઉત્તર આપે છે. શિષ્ય, એમ કહે નહીં. તે જીવને મિથ્યાદષ્ટિપણું ઢ-
તાં પણ તેનામાં જે પરિણામ વિશેષ છે, તે નિશ્ચે માણીને ધર્મ પમાનુવાનો હેતુરૂપ
થાય છે એટલે સમ્યક્ત્વનું કારણનૂત થાય છે, તેથી જેમ ધીમાં આયુષ્યનો ઉપ-
ચાર કરવામાં દોષ નથી તેમ કારણને વિષે કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તે સમ્ય-
ક્ત્વ કહેવાય છે.

સમ્યક્ત્વના વીજી રીતે ત્રણ જોડ.

આંપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષયોપશમિક એમ સમ્યક્ત્વના ત્રણ પ્રકાર
પણ થાય છે.

સમ્યક્ત્વના ચાર જોડ.

ઉપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમિક અને સાસ્વાદન-એવા સમ્યક્ત્વના
ચાર જોડ છે.

સમ્યક્ત્વના પાંચ પ્રકાર.

ઉપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમિક, સાસ્વાદન અને વેદક-એમ સમ્યક્ત્વ-
ના પાંચ પ્રકાર પણ થાય છે.

૧. ઉપશમિક—ઉદારણા કરેલા મિથ્યાત્વને અનુજ્ઞથી ક્ષય કરતાં અને
નહીં ઉદારણા કરેલા મિથ્યાત્વને પરિણામની નિર્મલતા વિશેષે કરી સર્વ પ્રકારે

ઉપશમાવતાં—દયાવી દેતાં ઇદ્દે ઉદયમાં ન આવવા દેવારૂપ કરતાં જે પંતન્યનો ગુણ પ્રગટ થાય છે, તે ઉપશમિક સમ્પત્ત્વ કહેવાય છે.

આ સમ્પત્ત્વ અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિને, ગ્રંથિજેદ કરનારને, અને ઉપશમ શ્રેણિના પ્રારંજના કરનારને થાય છે.

૨ ક્ષાયિક—અનંતાનુવંધી કપાયની ચોક્કનીનો ક્ષય થયા પછી અનંતર મિથ્યાત્વ, મિશ્ર સમ્પત્ત્વરૂપ ત્રણ પુંજરૂપ દર્શનમોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થતાં આત્માને જે ગુણ ઉત્પન્ન થાય, તે ક્ષાયિક સમ્પત્ત્વ કહેવાય છે. આ સમ્પત્ત્વ ક્ષપક શ્રેણી અંગીકાર કરનારને હોય છે. “ક્ષપકશ્રેણી અંગીકાર કરનાર પુરુષ આઠ વર્ષથી ઉપરાંત વયવાળો, વજ્રરૂપજનારાચ સંઘયણવાળો, અને ધ્યાનને વિષે ચિત્ત આપનારો હોય છે, તે પુરુષ અવિરતિ હોય, દેશ વિરતિ હોય અથવા પ્રમત્ત—ઊઠા ગુણગાણવાદ્વા અથવા અપ્રમત્ત—સાતમા આઠમા ગુણગાણવાદ્વામાંથી ગમે તે હોય તે ક્ષપકશ્રેણી માંડે છે, ” એમ પ્રવચન-સારોદ્ધાર ગ્રંથને વિષે કહેલું છે.

૩ ક્ષયોપશમિક—ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વને વિપાકના ઉદયે કરી વેદી ક્ષય કરે અને શોષ કે જે સત્તામાં અનુદય આવેલું હોય તેને ઉપશાંત કરે ઇદ્દે મિથ્યાત્વ મિશ્ર પુંજને આશ્રીને રોકે અર્થાત્ ઉદયને અટકાવે. અને શુદ્ધ પુંજને આશ્રી મિથ્યાત્વ ભાવને દૂર કરી ઇદ્દે ઉદીરણા કરેલ મિથ્યાત્વનો ક્ષય કરવાથી અને નહીં ઉદીરણા કરેલ મિથ્યાત્વનો ઉપશમ કરવાથી આત્માને જે ગુણ ઉત્પન્ન થાય તે ક્ષયોપશમિક સમ્પત્ત્વ કહેવાય છે. આ મિથ્યાત્વ શુદ્ધ પુંજ દ્વ-ક્ષણવાલું છે, તે અતિશય નિર્મલ એવા વાદલાની પેઠે છે, તેથી તેમાં યથાવસ્થિત શુદ્ધ તત્ત્વરૂપિનું આચ્છાદન થતું નથી, ઇદ્દે તે આચ્છાદન કરનાર ન હોવાથી તે ઉપચારથી સમ્પત્ત્વ કહેવાય છે.

આર્હિ શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે—ઉપશમ સમ્પત્ત્વ અને ક્ષયોપશમસમ્પત્ત્વમાં શો તફાવત છે ? કારણકે, તે બંને સમ્પત્ત્વમાં કાંઈ વિશેષ જોવામાં આવતું નથી. તે બંનેમાં ઉદય આવેલ મિથ્યાત્વનો ક્ષય અને નહીં ઉદય આવેલ મિથ્યાત્વનો ઉપશમ, એ કહેવામાં આવ્યું છે.

ગુરુ ઉત્તર આપે છે—તેમાં વિશેષણું છે.

ક્ષયોપશમ સમ્પત્ત્વમાં મિથ્યાત્વના વિપાકનો અનુજવ નથી, પણ રક્ષા

ઢાંકી રાખેલા અગ્નિના ધુમાડાની શ્રેણીની જેમ પ્રદેશનો અનુચવ છે, 'અને' ડપશમ સમ્યક્ત્વમાં વિષાક હૃદયથી તથા પ્રદેશ હૃદયથી સર્વથા મિથ્યાત્વનો અનુચવજ નથી, માટે તે વંનેમાં ઇટ્કો તફાવત છે.

૪ સાસ્વાદન—પ્રથમ કહેલા ડપશમ સમ્યક્ત્વથી પરતા ઇટ્કે સમ્યક્ત્વથી પતિત થતાં તે વચ્ચે સમ્યક્ત્વના આસ્વાદસ્વરૂપમય થવાય તે સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. ડપશમ સમ્યક્ત્વથી પરતાં ડતાં ડ્યાંસુધી મિથ્યાત્વ ન પમાય ત્યાંસુધી સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ હોય છે. તે સાસ્વાદનસમ્યક્ત્વનો કાલ્પ જયન્ય એક સમયનો અને ડત્કુટ ડ આવડીનો છે.

૫ વેદક—જેણે ક્ષપક શ્રેણી અંગીકાર કરેલી છે, એવા પુરપને ચાર અનંતાનુવંધી અને મિથ્યાત્વ મિશ્ર પુંજ (વે) ચપાવતાં અને ક્ષાપોપશમિક લક્ષણ રૂપ શુષ્ક પુંજને ચપાવતા, તે શુષ્ક પુંજના પુદ્ગલનો ડેલ્કો પુદ્ગલ ચપાવવાને હજમાલ થતાં તે ડેલ્કા પુદ્ગલને વેદવા રૂપ જે સમ્યક્ત્વ તે વેદક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. તે સમ્યક્ત્વ એક સમયનું છે. વેદક સમ્યક્ત્વ પામ્યા પડી અનંતર સમયેજ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અવગય પ્રગટ થાય છે.

તે પાંચે સમ્યક્ત્વના કાલ્પનો નિયમ કહેડે.

“ અંતમુહુત્તોવસમો ઢાવલિ સાસાણવેઅગો સમચ્ચો ।

સાહીયતિત્તિ સાચર ચ્ચચ્ચો ડુગુણો ચ્ચચ્ચોવસમો ॥૧॥”

ડપશમ સમ્યક્ત્વનો કાલ્પ અંતર્મુહૂર્તનો છે, સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વનો કાલ્પ ડ આવડીનો છે, વેદકનો કાલ્પ એક સમયનો છે, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનો કાલ્પ તેત્રીશ સાગરોપમથી કાંડક અધિકનો છે અને ક્ષાપોપશમ સમ્યક્ત્વનો કાલ્પ ઢાસડ સાગરોપમથી કાંડક અધિક ઇટ્કે ક્ષાપોપશમનો ક્ષાયિકના કરતાં વમણો કાલ્પ છે. આ ડત્કુટ કાલ્પ કહેલો છે. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ જે તેત્રીશ સાગરોપમથી અધિક કહેલી છે, તે સર્વાર્થસિચ્છાદિકની અપેક્ષા સંસારને આશ્રીને સમજવી અને સિચ્છ અવસ્થાની અપેક્ષા એ તો તેની સાદિ અનંત સ્થિતિ જાણવી. જે ક્ષાપોપશમની વમણી સ્થિતિ કહી છે, તે વિજયાદિક અનુચર વિમાનને વિષે તેત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિમાં વે ચાર જવાની અપેક્ષા એ કહી છે. અથવા ચારમા દે-

વસ્ત્રોક્તને વિષે વાઘીશ સાગરોપમની સ્થિતિએ ત્રણવાર જવાની અપેક્ષાએ કહી છે. જે સાધિક—(અધિક સહિત) એમ કહેવામાં આવ્યું છે, તે મનુષ્ય જવના આ-
યુષ્યનો પ્રક્ષેપ કરવાથી જાણવું. આ સર્વ ભત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી. જવન્ય સ્થિતિ
તો વેદક, ઉપશમ અને સાસ્વાદન—એ ત્રણેની એકજ સમયની સ્થિતિ છે અને ક્ર-
યોપશમ તથા ક્ષાયક એ બેદૃશ્ય વે સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ જવન્યપણે અંતર્મુહૂર્તની
છે. આઠ સમયથી માંડીને વે ધર્મીમાં એક સમય આઠો તે અંતર્મુહૂર્ત કહેવાય છે.
તે અંતર્મુહૂર્તના અસંખ્યાતા જોદ છે.

સમ્યક્ત્વ કેટલી વાર પમાય છે.

“ ભક્તોસં સાસાયણં ભવસમિયં હું તિ પંચવારાઓ ।

વેયગ ચ્ચગાઙ્ગસિ અસંખવારા ચ્ચભવસમો” ॥ ૧ ॥

“ આ સંસારને વિષે ભત્કૃષ્ટથી સાસ્વાદન અને ઉપશમિક સમ્યક્ત્વ પાંચ
વાર હોય છે. પણ તે પ્રથમ એકવાર ઉપશમ સમ્યક્ત્વ માત્ર થાય ત્યારે ચાર વખત
ઉપશમ શ્રેણીની અપેક્ષાએ હોય છે. વેદક તથા ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ એકજવાર હોય
છે અને ક્રયોપશમ સમ્યક્ત્વ અસંખ્યાતિવાર હોય છે, તે પણ વહુ જવની
અપેક્ષાએ સમજવું.”

કયે ગુણસ્થાનકે કયું સમ્યક્ત્વ હોય છે.

“ વીયગુંણે સાસાણો તુરિયાશ્સુ અઠિગારચ્ચઉચ્ચસુ ।

ભવસમચ્ચાયગવેયગચ્ચાઓવસમા કમા હુંતિ” ॥ ૧ ॥

સાસ્વાદનસમ્યક્ત્વ વીજે ગુણઝાણે હોય છે. અને ઉપશમસમ્યક્ત્વ ચોથા-
સમ્યક્કૃષ્ટિ ગુણઝાણથી અગીયારમા ગુણઝાણા મુધી આઠ ગુણસ્થાનકે એટલે અ-
વિરતિથી લઈને ઉપશાંતમોહ ગુણઝાણાંમુધી ઉપશમ સમ્યક્ત્વ હોય છે તથા
ચોથા ગુણસ્થાનથી અયોગી ગુણસ્થાનના અંગ મુધી અગીયાર ગુણઝાણે ક્ષા-
યિક સમ્યક્ત્વ હોય છે. ચોથા ગુણઝાણાંથી લઈને અપ્રમત્ત ગુણઝાણાંનાં અંત-
મુધી વેદક સમ્યક્ત્વ હોય છે તેજ ચોથા ગુણસ્થાનથી માંડીને અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન
મુધી એટલે ચાર ગુણસ્થાને ક્રયોપશમિક સમ્યક્ત્વ હોય છે, અર્થાત્ સાતમા ગુ-

ણઠાણા સુધી તે હોય છે. અને ક્ષપકશ્રેણિ માંગવાવાલાને વેદક થઈને ક્ષાયક થાય છે અને આઠમે ગુણઠાણેથી શ્રેણિ માંડે. ”

સમ્યક્ત્વ કેટલીવાર મુકાય અને કેટલીવાર ગ્રહણ થાય.

પ્રથમ મુક્યું પછી ગ્રહણ કર્યું, એવું જે સમ્યક્ત્વાદિ તે ગૃહીતમુક્તને આકર્ષા કહેવાય છે. તે સમ્યક્ત્વ કેટલીવાર ગ્રહણ થાય અને કેટલીવાર મુકાય, તે દર્શાવે છે. તે સાથે એક જીવને એક જન્મમાં કેટલા સમ્યક્ત્વ થાય તે પણ જણાવે છે. જાવશ્રુત, સમ્યક્ત્વ અને દેશવિરતિ નામના ત્રણ સામાયિકવાલાને એક જન્મમાં હજાર પૃથક્ત્વ હોય છે. સર્વવિરતિવાલાને એક જન્મે સો પૃથક્ત્વ આકર્ષા થાય છે. તે ઉત્કૃષ્ટથી જાણવા, અને જગન્મયથી તો એકજ આકર્ષ થાય છે.

સંસારને વિષે રહેલા જીવોને સર્વ જન્મમાં કેટલા આકર્ષા પડે જીવ વ્યવહાર રાશિમાં આવ્યા પછી મોક્ષે જાય ત્યાં સુધીમાં કેટલા આકર્ષા થાય તે વાત જણાવતાં કહે છે કે, અનેક જન્મોમાં એક જીવને ત્રણ જાવશ્રુતાદિકના અસંખ્યાતા હજાર પૃથક્ત્વ આકર્ષા થાય છે એટલે સર્વ ભવની અપેક્ષાએ ત્રણ જાવશ્રુતાદિને ઉત્કૃષ્ટા અસંખ્યાતા હજાર પૃથક્ત્વ આકર્ષા થાય છે. તેમાં જે સર્વ વિરતિ છે, તેને હજાર પૃથક્ત્વ ઉત્કૃષ્ટા થાય છે, અને અવ્યશ્રુતવાલાને અનંતા આકર્ષા થાય છે; કારણકે, તેમાં વેદંજિય આદિ મિથ્યાત્વીઓની ગણના છે.

સમ્યક્ત્વના દશ પ્રકાર.

પ્રથમ આંતરા રહિત કહેલા એવા ઉપશમાદિક પાંચ પ્રકારના સમ્યક્ત્વને નિર્સર્ગ તથા અધિગમ સાથે ગણતાં તેના દશ પ્રકાર થાય છે અથવા પદ્મત્રણા વગેરે આગમોને વિષે નિર્સર્ગ રુચિ વગેરે જેદથી દશ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ કહેલા છે, તેના નામ આ પ્રમાણે છે. ૧ નિર્સર્ગરુચિ, ૨ ઉપદેશરુચિ, ૩ આજ્ઞારુચિ, ૪ સૂત્રરુચિ, ૫ વોજરુચિ, ૬ અજિગમરુચિ, ૭ વિસ્તારરુચિ, ૮ ક્રિયારુચિ, ૯ સંકોપરુચિ અને ૧૦ ધર્મરુચિ.

તે દશ પ્રકારના સમ્યક્ત્વનું વિવેચન.

૧ નિર્સર્ગરુચિ—નિર્સર્ગ એટલે સ્વચ્છાવે કરીને જિનેશ્વરના કહેલા તત્ત્વોને વિષે રુચિ પાય, તે નિર્સર્ગરુચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે; અર્થાત્ જિનેશ્વરે દર્શાવેલા તત્ત્વાદિકતું સ્વરૂપ એમજ છે, તેથી અન્યથા ઠેજ નહીં, આમ જાણે; એટલે જે તીર્થંકર ભગવાને કહેલા જ્ઞવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવના ભેદે કરી તથા નામ, સ્થાપના દ્રવ્યભાવતા જેદે કરી ચાર પ્રકારના જીવાદિક પદાર્થોને જાતિસ્મરણ જ્ઞાનની જેમ ઘીજાના બપોદેશ વિના અથવા શ્રુતજ્ઞાનના વલે કરીને અત્યંત શ્રદ્ધા કરે તે નિર્સર્ગરુચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.

૨ બપોદેશરુચિ—ગુરુ, માતા, પિતા વગેરે વનિલોણ કહેલા વસ્તુતત્ત્વમાં જે રુચિ બત્પન્ન થાય એટલે આંતરા રહિત કહેલા જીવાદિક પદાર્થોને વિષે તીર્થંકર, ગણધર આદિ પુરુષોના તેમજ બ્રહ્મસ્થ પુરુષોના બપોદેશથી જે રુચિ—શ્રદ્ધા બત્પન્ન થાય તે બપોદેશ રુચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.

૩ આજ્ઞારુચિ—સર્વજ્ઞની આજ્ઞા બપર જે જ્ઞવ્ય પુરુષ રુચિ કરે એટલે જે જ્ઞવ્ય રાગ, ક્રોધ, મોહ, તથા અજ્ઞાનથી દેશયકી રહિત થઈ તીર્થંકર તથા ગણધર વગેરેની આજ્ઞા વને પ્રવચનના અર્થ ધયેલા છે, એમ જાણી પોતે બુદ્ધિહીન હોય તો પણ તેને યથાર્થ રીતે માપતુપ મુનિની પેઠે અંગીકાર કરે તે આજ્ઞારુચિ સમ્યક્ત્વવાલો કહેવાય છે. આ સમ્યક્ત્વમાં કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે, આગમને વિષે જે અર્થ જ્ઞાની મહારાજે કહેલા છે તે યથાર્થજ છે—મારે પ્રમાણ છે; કદિ તેમાંથી કોઈ જાગ હું મંદબુદ્ધિ સમજી શકતો નથી તો આગળ બપર વિશેષ અજ્ઞાસથી તે મારા સમજવામાં આવશે. બ્રહ્મ કરવાથી શું પ્રાપ્ત થતું નથી ? તેમ કરતાં કદિ સમજવામાં ન આવે તો મારા કોઈ કર્મનો દોષ છે. આ પ્રમાણે માને છે. પણ જેમાં પોતાને સમજ પડે નહીં તેને અપ્રમાણ માળે નહીં; અને એવી દૃષ્ટિથી પોતે પોતાની મંદ બુદ્ધિ થવાના કારણ પ્રગટ કરે છે. સર્વ જ્ઞવ્ય જીવોએ સમ્યગ્દૃષ્ટિથી જિનેશ્વરના વચન બપર શ્રદ્ધાપૂર્વક એવી પ્રતીતિ કરવી જોઈએ. અને અજ્ઞાસમાં તત્પર રહેવું જોઈએ. એવી રીતે જિનેશ્વરે જે કહેલ તેને પ્રમાણભૂત માને તે આજ્ઞારુચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.

આજ્ઞારુચિ સમ્યક્ત્વ બપર માપતુપનું દૃષ્ટાંત.

કોઈ પુરુષે કોઈ બ્રહ્મ ગુરુ પાસે ધર્મ સાંજલ્લી પ્રતિવેધ પામી દીક્ષા લીધી હતી. ગુરુષે તેને અજ્ઞાસ કરાવવા માંડ્યો, પરંતુ કોઈ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-

ના હૃદયથી તે શિષ્ય એક પદ પણ ધારણ કરવાને કે હચ્ચારકરવાને શક્તિમાન થયો નહીં. આથી ગુરુ કંટાળી ગયા અને તેમણે માન્યું કે, હવે આ શિષ્યને શાસ્ત્રતું અધ્યયન કરાવાથી સર્થું. ઢેવટે એક વસ્તે ગુરુજી તેને કહ્યું કે, “ શિષ્ય, તને કાંઈ પણ આવડે તેમ નથી, માટે તું કેવલ ‘ મારુપ, માતુપ ’ એમ જણ્યા કર. ” તે અલ્પમતિ શિષ્ય તે વાક્ય પણ પૂરી રીતે બોલી શક્યો નહીં. તેને ઠેકાણે ‘ મા-પતુપ ’ એમ બોલવા લાગ્યો. પોતે તે જાણતાં પોતાના આત્માને પડી નિંદતો હતો, પણ કેવલ ગુરુની આજ્ઞાને પ્રમાણ કરી તે હપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખતો હતો, તેથી તે હત્તમ જાણનાઓ કરી ચાર ઘનઘાતીકર્પનો ક્ય કરી તત્કાલ કેવલજ્ઞાનની લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત થયો હતો. આવો પુરુષ આજ્ઞારુચિ કહેવાય ઢે.

૫ સૂત્રરુચિ—સૂત્ર એલ્લે અંગ હપાંગ આદિ આચારાંગમમુખ. જેની અંદર આચારતું લક્ષણ કહેવામાં આવે ઢે, તેને વિપે જેને રુચિ ઢે એલ્લે જણવા જણાવવાની, ધારવાની અને તેના સ્વરૂપના ચિંતવનની પ્રીતિ ઢે, તે સૂત્રરુચિ સમ્યક્ત્વવાન કહેવાય ઢે. અર્થાત્ સૂત્ર જણતાં જણાવતાં તે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય ઢે અને અતિજ્ઞાય સારા અધ્યવસાય હત્તપન્ન થાય ઢે. તે સૂત્રરુચિ હપર ગોવિંદવાચકતું દ્રષ્ટાંત ઢે.

ગોવિંદ વાચકની કથા.

ગોવિંદ નામે એક વૌલ્લ ધર્મનો જન્મ હતો. તે જિનેશ્વરના આગમતું રહસ્ય તથા તત્ત્વ ગ્રહણ કરવા માટે કપટે કરી જૈન સાધુ વની આચાર્ય મહારાજની પાસે જૈન સિદ્ધાંત જણવા આવ્યો. જૈન સિદ્ધાંત જણતાં તેને સૂત્રના અર્થવને તેના પરિણામની નિર્મલતા પ્રગટ થલ આવી અને તેથી સમ્યક્ત્વને પામી જૈન શુદ્ધ મુનિ થલ આચાર્ય પદને પામી ગોવિંદવાચકના નામથી પ્રખ્યાત થયા હતા. આ ગોવિંદ વાચક સૂત્રરુચિ સમ્યક્ત્વવાલા જાણવા.

૬ વીજરુચિ—વીજની પેટે જે એક વચન અનેક અર્થને શોધ કરનાર હોય તે વીજ વચન કહેવાય ઢે, તેવા વચનને વિપે જેને રુચિ હોય તે વીજરુચિ સમ્યક્ત્વવાન કહેવાય ઢે. જેમ વીજ એક હોય ત્તાં અનેક વીજોને હત્તપન્ન કરે ઢે, તેમ આત્માને એક પદ હપર રુચિ હોય તે અનેક પદની રુચિને હત્તપન્ન કરનારી થાય ઢે, એવી જે આત્માને વિપે રુચિ તે વીજરુચિ કહેવાય ઢે. અથવા તે

હપર જલને વિપે પમેલા તેલના વિંદુનું દૃષ્ટાંત છે. જેમ તેલનો વિંદુ જલના એક દેશમાં પમે છે, પણ તે પછી સમસ્ત જલને આક્રમણ કરે છે, તેવી રીતે તત્ત્વના એક દેશમાં આત્માની રુચિ ઉત્પન્ન થઈ, તો તે આત્માની રુચિ તેવી રીતના ક્રયો-પશમથી સમસ્ત તત્ત્વોને વિપે પ્રસરી જાય છે, આનું નામ વીજરુચિ કહેવાય છે.

૬ અજિગમરુચિ—અજિગમ એટલે વિશેષ પ્રકારનું જ્ઞાન, તેને વિપે જેને રુચિ થાય તે અજિગમરુચિ સમ્યક્ત્વવાનું કહેવાય છે. એટલે શ્રુતજ્ઞાનના અર્થને આશ્રીને જેને વિજ્ઞાન-વિશિષ્ટ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તે અજિગમરુચિ કહેવાય છે.

૭ વિસ્તારરુચિ—સાતનયો વમે સંપૂર્ણ છાદશાંગીની વિસ્તાર પૂર્વક વિ-ચારણા કરવામાં જેની રુચિ વૃદ્ધિ પામે છે, તે વિસ્તારરુચિ સમ્યક્ત્વવાળો કહેવાય છે.

૮ વિસ્તારરુચિ સમ્યક્ત્વમાં નૈગમાદિક સર્વનયો વમે તથા પ્રત્યક્ષાદિક પ્રમાણો વમે પદ દ્રવ્યનું અને તેના પર્યાયનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે.

૯ ક્રિયારુચિ—સમ્યક્ પ્રકારે સંયમ-ચારિત્રના અનુષ્ઠાન એટલે ક્રિયા તેની પ્રવૃત્તિને વિપે જે રુચિ થતી તે ક્રિયારુચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. જે પુરુષને ક્રિયારુચિ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલું હોય, તેને જ્ઞાવથી જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર અને ચારિત્રાચાર આદિ અનુષ્ઠાનને વિપે રુચિ ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૦ સંકેપરુચિ—જેનામાં વિશેષ પ્રકારે જાણવાની શક્તિ ન હોય, તેથી જે સંકેપથી જાણવાની રુચિ કરે, તે સંકેપરુચિ સમ્યક્ત્વવાળો કહેવાય છે. તે સમ્યક્ત્વમાં જિન વચન રૂપ આગમને વિપે અકુશલપણું ઘટાં તેમજ વૌઘાદિક કુદર્શનનો અજિદ્યાપી ન ઘટાં ચિદ્વાતિપુત્રની પેઠે હપશમ, વિવેક અને સંવર નામના ત્રણ પદે કરીને તત્ત્વની રુચિ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૦ ધર્મરુચિ—ધર્મ એટલે અસ્તિકાયાદિ ધર્મ તથા શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મ, તેને વિપે જેને રુચિ હોય તે ધર્મરુચિ સમ્યક્ત્વવાળો કહેવાય છે. એટલે જિનેશ્વરે કહેલા ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય વગેરેના મતિ, સ્થિતિ રૂપ હપદ્-જ્ઞકતા આદિ સ્વજ્ઞાવને વિપે અસ્તિપણું તેમજ અંગ-પ્રવિષ્ટ અર્થાત્ અંગ-આગમ

૧ આચારાંગ આદિ અંગ, ઉત્તરાંગ આદિ અંગ અને ઉત્તરાંગનાદિ મકરણે શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે.

ના સ્વરૂપને વિષે તથા સામાયિકાદિ ચારિત્રધર્મને વિષે જે જીવ શ્રદ્ધા કરે છે, તે ધર્મરુચિ સમજવો.

અહિં જે સમ્યક્ત્વના ઉપાધિ જ્ઞેદ વમે જુદા જુદા પ્રકાર કહ્યા છે, તે શિષ્યને વિશેષ શુદ્ધિ ઉપજાવવા માટે કહેલા છે. પરંતુ વસ્તુતાણે તો નિર્સર્ગ અને અધિગમ એ વે જ્ઞેદમાંજ કોઈ કોઈ સ્થલે તે વધાનો અંતર્જાવ થઈ જાય છે. ઘઠી અહિં સમ્યક્ત્વને જીવથી અનિષ્ણપણું જે કહેલું છે, તે ગુણ અને ગુણીનો અજ્ઞેદ જણાવવા માટે કહેલ છે, તે ઉપરથી સમજવાનું કે, જે દશ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ તેજ આત્મા છે, કારણ કે સમ્યક્ત્વ એ આત્માનો ગુણ છે, ઇદ્રે આત્મા તેજ સમ્યક્ત્વ અને સમ્યક્ત્વ તેજ આત્મા, એ તત્ત્વથી જાણવું. આત્મા અને આત્માના ગુણમાં અજ્ઞેદ છે. તત્ત્વથી ગુણ અને ગુણી જુદાં નથી.—એ પરમાર્થ છે.

સર્વ ધર્મકૃત્યોમાં સમ્યક્ત્વની પ્રધાનતા.

“ સમત્તમેવ મૂલં નિદિદ્ધં જિણવરોહિં ધમ્મસ્સ ।

एगंपि “धम्मकिच्चं न तं विणा सोदए नियमा” ॥૧॥

“ જિનવરોએ ધર્મનું મૂલ સમ્યક્ત્વનેજ કહેલું છે, તે સમ્યક્ત્વ વિના ધર્મનું એક કાર્ય પણ નિશ્ચે શોજતું નથી. ” ?

આ અપાર સંસારમાં વહુ પ્રકારે ત્રાણ કરી સ્વેદ પામી ગયેલા જીવ-જીવોએ જેનું સ્વરૂપ પ્રથમ કહેલું છે એવા શુદ્ધ સમ્યક્ત્વવમે પોતાના આત્માનેયુક્ત કરવો. કારણ કે, પોતાની આત્મારૂપી જૂમિને નિર્મલ કરવાથી તે આધારે કરેલા નવ ધર્મના કૃત્યો પ્રજ્ઞાસ ચિત્રકારે રચેલી જૂમિ ઉપરના ચિત્રોની જેમ અસાધારણ રીતે શોજી ભટે છે. કારણ કે, આત્મ શુદ્ધિ કર્યા વિના એક પણ ધર્મકૃત્ય શોજતું નથી; તેથી જીવ-જીવોએ પ્રથમ આત્મશુદ્ધિને વિષે પ્રયત્ન કરવો.

પ્રજ્ઞાસ ચિત્રકારનું દૃષ્ટાંત.

આ જંબૂદ્વીપને વિષે ઝરતક્ષેત્રના મધ્ય જાગે સાકેતપુર નામે નગર છે. તે મનોહર અને ભવ્ય એવા ઘરોથી તથા સુંદર જિન મંદિરોની શ્રેણીથી સુશોજિત છે. નાગ, પુનાગ વિગેરે વિવિધ જાતના વૃક્ષોથી યુક્ત એવા અનેક લગ્નગૃહોએ કરી તે વિરાજિત છે. તેમાં સર્વ શત્રુરૂપી વૃક્ષોને ડાલેલવામાં ગર્જક સમાન મહાવલ્લ નામે

એક રાજા હતો. એક વખતે તે રાજા સન્નાયંનુપમાં ગેરો ગે, તેવામાં અનેક પ્રકારના દેશોમાં ફરનારા પોતાના એક દૂતને આ પ્રમાણે પુછ્યું, “હે દૂત, મારા રાજ્યને વિષે રાજદ્વીપાને યોગ્ય એવી કોઈ વસ્તુ નથી એમ કે ?” દૂતે કહ્યું, રાજેન્દ્ર, તમારા રાજ્યમાં વીજી વસ્તુઓ કે, પણ નેત્રોને આનંદ આપનારી અને અનેક પ્રકારના ચિત્રોથી અલંકૃત એવી રાજકીયા યોગ્ય ચિત્રસન્ના નથી.” દૂતનાં આ વચન સાં- જાળી રાજાનું મન તેવી સન્નાના કુતૂહલથી પૂરિત થઈ ગયું. તત્કાલ તેણે મંત્રીને બોલાવીને હુકમ કર્યો કે, ‘ સત્વર એવી ચિત્રસન્ના કરાવો. ’ રાજાની આજ્ઞા થતાં- જ મંત્રીએ તે આજ્ઞા શિરપર ચઢાવી દીધી, વિસ્તારવાળી અને મનોહર વિવિધ પ્રકારની રચનાથી મુશોક્ષિત એક મોટી સન્ના તૈયાર કરાવી. તે પછી રાજાએ વિ- મલ્લ અને પ્રજાસ નામના બે ચિત્રકારોને બોલાવીને કહ્યું, “ચિત્રકારો, તમે બંને ચિ- ત્રના કામમાં નિપુણ છો, માટે એક આ સન્નાને ચિત્રવાળી કરો, તેમાં સન્નાનો અર્થ જાગ વિમલ્લ ચિત્રે અને અર્થ જાગ પ્રજાસ ચિત્રે,” એમ કહી તેમને અર્થ અર્થ જાગ વહેંચી આપ્યો. પછી તેની મધ્ય જાગે એક પદ્મદો બાંધી રાજાએ તેમને સૂચના આપી કે “ તમારે કોઈ કોઈના ચિત્રો જોવાં નહીં, તમે પ્રત્યેક તમારી શુદ્ધિ પ્રમાણે તેમાં ચિતાર કામ કરો. ”

રાજાની આવી આજ્ઞા થતાં તે બંને ચિત્રકારો એક વીજાની સ્પર્ધાથી પોતપોતાના જાગમાં ચિત્રકામ કરવા લાગ્યા. એવી રીતે ચિત્રકામ કરતાં તેમને ઠ માસ વીતી ગયા. તે પછી ચિત્રકામ જોવાને આતુર એવા રાજાએ તે બંનેની પાસે આવી ચિત્રકામ પૂર્ણ કરવા માટે પુછ્યું, આ વખતે વિમલ્લે કહ્યું, “ સ્વામી, મેં મા- રો જાગ પૂરો કર્યો છે, તે આપ જુઓ. ” રાજાએ તેમાં પ્રવેશ કરી જોયું, ત્યાં વિ- ચિત્ર પ્રકારના ચિત્રોથી અદ્ભુત એવા તે જૂમિ જાગને જોઈને રાજા સંતુષ્ટ થઈ ગયો. ત ત્કાલ રાજાએ વિમલ્લને ઘણું ધન્ય તથા વસ્ત્રાદિકનું ઇનામ આપી તેની ઉપર મહાન્ પ્રસાદ કર્યો. તે પછી રાજાએ પ્રજાસને પૂછ્યું, ત્યારે પ્રજાસે કહ્યું કે, મેં તો હજુ ચિ- ત્રનો આરંભ પણ કર્યો નથી, માત્ર હજુ જૂમિ સંસ્કાર કર્યો છે. એટલે ચિતરવાની જૂમિને શુદ્ધ કરી છે. કારણ જો જૂમિને વરાવર શુદ્ધ કરી હોય તો તે પર ચિતાર કામ ઘણું જ શોધી ઊઠે છે. પછી રાજાએ તે જૂમિ સંસ્કાર કેવો કર્યો હશે તે જોવાને માટે વચમાં રાખેલા પદ્મદાને દૂર કરાવ્યો. તેવામાં તે જૂમિની અંદર ઘણું રમણીય ચિત્રકામ થયેલું જોવામાં આવ્યું. તે જોઈ રાજાએ કહ્યું,—

अरे प्रजास, तू शुं अमने पण उगे ठे ? अहिं तो साक्षात् चित्रकाम देखाय
 " प्रजासे कह्युं, " महाराज, ए साक्षात् चित्रो नथी पण आ सामेना जागना
 जोना प्रतिधियोनो संक्रम थयेदो ठे. " तेना आ वचनो सांजळी राजाए फ-
 वार ते परुदो धंधाव्यो, एटले मात्र एकली जूमि जोवामां आवी. आधी राजा-
 विस्मय पामीने पुच्छुं, " चित्रकार, तं आवा जारे संस्कारवाली जूमि केम
 री ? " प्रजास बोड्यो, " स्वामी, आवी लज्जल जूमि उपर चित्रकाम घाणुं स-
 थाय ठे. चितरेली मूर्तिओना रंगनी कांति अधिक शोचे ठे अने तेपर आझे-
 झा रूप बहुज दीपी नीकले ठे, जेयी प्रेक्षकोना हृदयमां आवेहूय जावनो उ-
 गास थड आवे ठे. " प्रजास चित्रकारना आ वचनो सांजळी राजा तेनी विवे-
 काळी कुशलता उपर हृदयमां संतुष्ट थड तेने इनाम आपी तेनी उपर प्रसाद कर्यो.
 ने तेने कह्युं के, " मारी आ चित्र सजा जे प्रकारनी शोजावाळी थड ठे ते अ-
 ि प्रसिद्धि पामी एवी ने एवी कायम रहो. "

ए कथानो उपनय.

साकेतपुर नगर ते आ महान् संसार समजवो. महाबल राजा ते सम्यक्
 हारे उपदेश आपनार आचार्य समजवा. जे सजा ते मनुष्यगति समजवी. जे
 त्रकार ते जव्य जीव जाणवो. जे चित्रशास्त्रानी जूमि ते आत्मा अने ते जूमि-
 जे संस्कार ते सम्यक्त्व जाणवुं. अने चित्र ते धर्म समजवो. जे अनेक प्रकार-
 चित्रो ते प्राणातिपातनी विरति कोरेवतो जाणवा. चित्रोने दीपावनारा लज्जल
 मुख वणीं ते धर्मेने शोजावनारा अनेक प्रकारना नियमो जाणवा. अने जावनो
 द्दसास ते वीर्य समजवुं.

आ उपरधी ए उपदेश देवानो ठे के, प्रजास चित्रकारनी जेम पंक्ति
 शोए आत्मारूप जूमिने निर्मल करवी के जेधी ते आत्मजूमि लज्जल क्रियारूप
 नेक प्रकारना चित्रोनी अद्भुत शोजाने धारण करे ठे, जे शोजा आ जगतने
 पि अनुपम गणाय ठे. आ प्रजासना दृष्टांतयी सर्व धर्म कार्योंने बिपे सम्यक्त्वहुं
 गानपणुं दर्शव्युं ठे.

सम्यक्त्वना बीजा समस्त भेदो.

हवे विस्ताररुचि जीवोना उपकारने मोटे सम्यक्त्वना समस्त भेदो कहे-

ઢે. ચાર પ્રકારની શ્રદ્ધા, ત્રણ લિંગ, દશ વિનય, ત્રણ શુદ્ધિ, પાંચ દૂષણ રહિત, આઠ પ્રજાવિક, પાંચ નૂપણ, પાંચ લક્ષણ, ૩ જયણા, ૩ આગાર, ૩ જાવના અને ૩ સ્થાનક, એવી રીતે સમ્યક્ત્વના સમસત જેદો થાય ઢે. એ સમસત જેદોએ જે યુક્ત હોય તેને નિશ્ચયથી વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય ઢે.

ચાર શ્રદ્ધા.

૧ પરમાર્થની સ્તવના, ૨ પરમાર્થ જાણનારની સેવા ઇચ્છે તેની ગુરુપણે માન્યતા, ૩ જેમણે સમ્યક્ત્વ વપેરું હોય તેવા વ્યાપન્ન દર્શનીઓનું વર્જવું, ૪ તથા અન્ય દર્શનીઓનો ત્યાગ કરવો. આ ચાર પ્રકારની શ્રદ્ધા કહેવાય ઢે. જેને આ ચાર શ્રદ્ધા હોય તેને અવગય સમ્યક્ત્વ હોય ઢે.

ત્રણ લિંગ.

જેનામાં સમ્યક્ત્વ હોય, તેને ઓલસવાના જે ચિન્હો તે લિંગ કહેવાય : ૧ શુશ્રૂષા, ૨ ધર્મરાગ અને ૩ વૈયાવૃત્ત્ય એ ત્રણ લિંગ જાણવા.

દશ પ્રકારનો વિનય.

૧ અરિહંત, ૨ સિદ્ધ, ૩ ચૈત્ય, ૪ શ્રુત, ૫ ધર્મ, ૬ સાધુવર્ગ, ૭ અચાર્ય, ૮ ઉપાધ્યાય, ૯ પ્રવચન અને ૧૦ દર્શન એ દશનો વિનય કરવો તે દ પ્રકારનો વિનય કહેવાય ઢે. જતિ-વહુમાન આદિથી વિનય કરાય ઢે.

ત્રણ પ્રકારની શુદ્ધિ.

૧ જિન, ૨ જિનમત અને ૩ જિનમતને વિષે રહેલા જે સાધુ સાધુ હિંમોરે, તેનાથી ઘીજાને અસારરૂપે ચિંતવવા-એ ત્રણ પ્રકારની શુદ્ધિ કહેવાય ઢે.

પાંચ દૂષણ.

૧ શંકા, ૨ કાંક્ષા, ૩ વિચિકિત્સા, ૪ કુદૃષ્ટિ પ્રશંસા અને ૫ કુદૃષ્ટિ પરિચય એ સમ્યક્ત્વના પાંચ દૂષણો વર્જવા યોગ્ય ઢે.

આઠ પ્રજાવિક.

૧ પ્રવચની, ૨ ધર્મકથી, ૩ વાદી, ૪ નૈમિત્તિક ૫ તપસ્વી, ૬ મહ

આદિ વિદ્યાવાન ૭ ચૂણ, અંજનાદિકવમે સિદ્ધ, અને ૮ કવિ—૯ આઠ પ્રજાવિક કહેવાય છે.

પાંચ જૂપણ.

૧ જિનમતને વિષે કુશલતા, ૨ જિન શાસનની પ્રજાવના કરવાપણું, ૩ તીર્થસેવા, ૪ જિનમતને, વિષે સ્થિરતા, અને ૫ જિનમતને વિષે જ્ઞાતિ—૯ પાંચ સમ્યક્ત્વના જૂપણ કહેવાય છે. કારણ કે, તે સમ્યક્ત્વને આજૂપણની જેમ શોજા પમાડનારા છે.

પાંચ લક્ષણ.

૧ શમ, ૨ સંવેગ, ૩ નિર્વેદ ॥ અનુકંપા, અને આસ્તિકતા—૯ પાંચ સમ્યક્ત્વના લક્ષણ છે. તે ઉપરથી સમ્યક્ત્વવાન પુરુષ ઓછાસહી શકાય છે.

ઠ યતના.

પરતીર્થિક આદિને ૧ વંદન, ૨ નમસ્કાર, ૩ આહ્વાપ, ૪ સંહાપ, ૫ સ્નાનપાનનું દાન અને ૬ ગંધ પુષ્પાદિક અર્પવા— ૯ ઠ યતના વર્જવા યોગ્ય છે.

ઠ આગાર.

૧ રાજાના હુકમથી, ૨ સમુદાયની આજ્ઞાથી, ૩ વલ્લવાનના હુકમથી, ૪ દેવતાની આજ્ઞાથી, ૫ દુર્લ્લભ આજીવિકાથી અને ૬ મોટા મહાન પુરુષના આગ્રહથી કાંડ કરવું પડે તે આગાર કહેવાય છે, તે ઉપર પ્રમાણે ઠ પ્રકારના આગાર છે.

ઠ જાવના.

૧ આ સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર ધર્મનું મૂલ્ય છે, ૨ આ સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર ધર્મનું ધાર છે, ૩ આ સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર ધર્મનો સ્તંભ છે, ૪ આ સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર ધર્મનું આધારસ્થાન છે, ૫ આ સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર ધર્મનું જાજન છે અને ૬ આ સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર ધર્મનું નિધાન છે. આ પ્રમાણે શાસ્ત્રમાં કહેલ છે, તેનું ચિંતવન કરવું, તે ઠ જાવના કહેવાય છે.

ઠ સ્થાનક.

૧ જીવ છે, ૨ તે જીવ નિત્ય છે, ૩ તે જીવ કર્મો કરે છે, ૪ તે કરેલા

કર્મને જોગવે છે, ૫ મોક્ષ છે અને ૬ મોક્ષનો લપાય છે. એવી અસ્તિ (એ) પણ શ્રદ્ધા કરવી તે જ સ્થાનક કહેવાય છે.

આ પ્રમાણે સમસત્ત જેદે કરી સમ્યક્ત્વ નિર્મલ્લ હોય છે.

તે સમ્યક્ત્વના સમસત્ત જેદોનું સવિસ્તર વિવેચન.

ચાર શ્રદ્ધાનું સ્વરૂપ.

૧ પરમાર્થ સંસ્તવ એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ વગેરે તાત્ત્વિક પદાર્થોનો પરિચય, અર્થાત્ તેના સ્વરૂપ જાણવાનો વિશેષ ભયમ, સ્મરણ, વહુમાન પૂર્વક જીવાદિ પદાર્થોને વિષે જે નિરંતર અન્યાસ તે પ્રથમ શ્રદ્ધા કહેવાય છે. ૨ પરમાર્થને જાણનારાની સેવા એટલે પરમાર્થને જાણનારા આચાર્ય વગેરેની જ્ઞાતિ અર્થાત્ જ્ઞાત્રીની જેમ મુનિના ગુણોની પરીક્ષા કરી તેમની સેવા જ્ઞાતિ કરવી. જે મુનિ સંવેગ એટલે મોક્ષાન્નિદ્વાપના શુદ્ધ રંગના કલ્પદ્રાવણને જીવનારા અર્થાત્ જેના ચિત્તમાં નિરંતર મોક્ષ જવાના તરંગ ભટ્ટી રહ્યા છે, એવા અને જે શુદ્ધ જૈન માર્ગને પ્રરૂપનારા છે, તેવા પુરુષોની સેવા—જ્ઞાતિ કરવાથી સમતારૂપ અમૃતનું પાન મળે છે. અને તેથી આત્માને વિષે આનંદ પમાય છે. ૩ વીજી શ્રદ્ધા છે.

૪ જેમણે જૈન દર્શનનો નાશ કર્યો છે, એવા અને પ્રજ્ઞાના વચનને ભ્રાપનારા એવા નિન્દ્યો વગેરેને વર્જવા. કારણકે તે નિન્દ્યો સમ્યક્ત્વને ગ્રહણ કરી પુનઃ તેનું વપન કરનારા છે. અને પ્રજ્ઞાના વચનથી વિપરીત રીતે વર્તનારા છે, તે ગોષ્ઠા માહિજ વગેરે કહેવાય છે. તેવી રીતે યથાગ્રંથા પુરુષોને પણ વર્જી દેવા. તે લોકો આગમ ઉપર દષ્ટિને બંધ કરી સ્વચ્છંદે વર્તનારા અને સ્વકપોલ કલ્પિત માર્ગે ચાલનારા છે. તેમનું આચરણ ગૃહસ્થના કરતાં પણ નગરું છે. તેઓ કાચું પાણી પીવે છે, માથે તેલ ઘાલી મુંઝાવે છે, કાચા પાણી ન્હાય છે, ધોવે છે, વસ્ત્રો ધોવરાવે છે, ગુપ્ત રીતે સ્ત્રી સેવન કરે છે, અને લોકોમાં પોતાને બ્રહ્મચારી કહેવરાવે છે, ઉપાન પ્રમુલ પેહેરે છે અને મઝધારી થઈ રહે છે. પાસત્યા, હત્તસના, કુશીલિયા, સંસક્તા, યથાચ્છંદા ૫ પાંચ જિન મતમાં અવંદનીય કહેલા છે. મહાવીર પ્રજ્ઞાના વેપની વિર્ભવના કરનારા, મંદ અને અજ્ઞાની એવા ૬ કુગુરુને વર્જવાથી ત્રીજી શ્રદ્ધા પ્રગટે છે.

૪ ચોથી શ્રષ્ઠા કુદર્શનને ત્યાગ કરવા રૂપ છે. કુદર્શન એટલે જૈન શિ-
વાય વૌષ્ઠ વગેરેના દર્શનો તેનો ત્યાગ કરવાથી સમ્યક્ત્વની ચોથી શ્રષ્ઠા
કહેવાય છે. એ ચાર શ્રષ્ઠા હપરથી પુરુષમાં સમ્યક્ત્વની પ્રતીતિ થાય છે. સમ્ય-
ગ્દર્શનવાળા પ્રાણીઓએ પોતાના આત્માના ગુણોને નિર્મલ કરનારી એ પરમાર્થ
પરિચય વગેરે ચાર શ્રષ્ઠાઓને નિરંતર ધારણ કરવી. તેમાં સ્વાસ કરીને ચોથી
શ્રષ્ઠામાં કહેલા કુદર્શનવાળા પુરુષોનો સર્વથા ત્યાગ કરવાનો છે. કારણકે, તે
પોતાના દર્શનની મલિતાના હેતુ રૂપ છે. જો કુદર્શનનો સંગ ન વર્જે તો જેમ ગં-
ગાનું જલ લવણ સમુદ્રના સંસર્ગથી તત્કાલ સ્વાદ ધડ જાય છે, તેમ સમ્યગ્દષ્ટિના
હંચા ગુણો તેવા કુગુરુના સંસર્ગથી તત્કાલ નાશ પામી જાય છે; તેથી સર્વથા તેમ-
નો સંસર્ગ વર્જવો; એવો જિનેશ્વરનો હપદેશ છે.

ત્રણ લિંગની વ્યાખ્યા.

૧ શુશ્રૂષા—એટલે સાંજલવાની ઇચ્છા. સદ્જ્ઞાનના હેતુ રૂપ એવા ધર્મ-
શાસ્ત્ર સાંજલવા હપર પ્રીતિ. સાકરના સ્વાદથી પળ વધારે મધુર અને યુવાન
અને મુંદર સ્ત્રીઓથી પરિવૃત્ત થઈ દિવ્ય ગીતને સાંજલવાની ઇચ્છાવાળા ચતુર
પુરુષને જેવો રાગ થાય, તેથી રીતે ધર્મ સાંજલવાનો આત્માનો જે અધ્યવસાય તે
શુશ્રૂષા નામે સમ્યક્ત્વનું પેહેલું લિંગ-ચિન્હ છે. જ્યારે જવ્ય જીવને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત
થયું હોય, ત્યારે એવા પરિણામ થાય છે.

૨ ધર્મરાગ—ચારિત્રાદિ ધર્મને વિપેરાગ તે ધર્મરાગ નામે ત્રીજું ચિન્હ કહેવાય
છે. એટલે કોઈ મોટી અટવીનું હલ્લંચન કરી આવેલો અને ક્રુધાથી જેનું શરીર
હ્રીણ થઈ ગયું છે, એવો બ્રાહ્મણ જેમ ઘેવર સ્વાવાની ઇચ્છા કરે તેમ સમ્યક્ત્વવાલો
જીવ કોઈ કર્મદોષથી સદતુષ્ટાનાદિ ધર્મ કરવાને અશક્ત હોય પણ તેને ધર્મને
વિપે તીવ્ર અજિહ્વાપ હોય છે, તેનું ધર્મરાગનું ચિન્હ કહેવાય છે.

૩ દેવગુરુની વૈયાવચ્ચ કરવાનો નિયમ એ સમ્યક્ત્વવંતનું ત્રીજું ચિન્હ
છે. દેવ એટલે અતિશય આરાધન કરવા યોગ્ય અરિહંત અને ગુરુ એટલે શુષ્ઠ
ધર્મનો હપદેશ કરનારા આચાર્ય ભગવાન, તેમની વૈયાવચ્ચ કરવામાં યથા-
શક્તિ સેવા પ્રમુખ કરવાનો નિયમ, જે નિયમ શ્રેણિક વગેરેને હતો. મહાન્ શ્રેણિક

રાજાને એવો નિયમ હતો, કે જ્યારે પરમ તીર્થંકર મહાવીર જગવાન જે દિશા વિચરતા હોય, તે સમાચાર જાણવામાં આવે ત્યારે, તે દિશાની સન્મુખ મુર્ચના એકસો આઠ જવનો સાથીઓ કરી પછી દાતણ કરવું, તેવી રીતે દેવપૂજામાં પણ તેને એવો સાથીઓ કરવાનો નિયમ હતો, તે પ્રમાણે તે દરરોજ કરતો અને તેથી તેણે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું હતું. તેવીરીતે બીજા પણ જન્મ જીવોએ પ્રમાણે યથાશક્તિ નિયમો ગ્રહણ કરવા યત્ન કરવો જોઈએ. એ શુશ્રૂષાદિક ગ્રાણે દ્વિગોથી સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિનો નિશ્ચય થાય છે.

દશપ્રકારના વિનયની વ્યાख्या.

૧ અરિહંત એટલે તીર્થંકર જાવજિન વિચરતા જિન, ૨ સિષ્ટ એટલે જેમના અષ્ટ કર્મ રૂપ મદ્દના પરુદ્ધ ક્ષીણ થઈ ગયા છે, એવા સિષ્ટ જગવાન, ૩ ચૈત્ય એટલે જિનેશ્વરની પ્રતિમા—મૂર્તિ, ૪ શ્રુત એટલે સિષ્ટાંત—આચારાંગ આદિ આગમ, ૫ ધર્મ એટલે ક્રમાદિક દશ પ્રકાર રૂપ, ૬ સાધુવર્ગ એટલે શ્રમણ સમૂહ, ૭ આચાર્ય એટલે ઠગીશ ગુણના ધારક અને ગચ્છના નાયક, ૮ ઉપાધ્યાય એટલે શિષ્યો ને સૂત્રો જાણાવનારા, ૯ પ્રવચન એટલે જીવાદિ નવ તત્ત્વોને કહેનાર (અથવા સંઘ) ૧૦ સમ્યગ્દર્શન એટલે સમ્યક્ત્વ અને તેની સાથે અજેદો-પચારથી સમ્યક્ત્વવાન પણ દર્શન કહેવાય છે. પૂર્વે પણ સંજ્ઞા પ્રમાણે કહેવું. એ અરિહંતાદિક દશસ્થાનને વિષે પાંચ પ્રકારે વિનય કરવો.

વિનયના પાંચ પ્રકારની વ્યાख्या.

૧ જક્તિ એટલે સાહામા જવું, અજ્ઞાનાદિક ચાર પ્રકારનો આહાર આપવો, અથવા જે યોગ્ય હોય તે આપવું, તે રૂપ વાહ્ય પ્રતિપત્તિ.—વાહેરની દેશ્વાતી સેવા. આમ જક્તિ કરવાથી અન્ય જનો જાણે કે, ‘આ જક્તિવંત છે,’ તે જોઈ બીજાઓ પણ તેમ કરવાને પ્રવર્તે. આદિ વાહ્ય જક્તિનો અર્થ રાગ વિનાની—ઉપરની જક્તિ એવો અર્થ ન કરવો; કારણકે, સમક્તિગુણ હોવાથી જીવથી અંતર્દશારૂપ પરિણામવાળી જક્તિ થને છે.

૨ વહુમાન એટલે મનમાં અતિશય પ્રીતિ.

૩ વર્ણન એટલે તેમના પ્રજાવિક ગુણોનું કીર્તન—સ્તવન કરવું તે.

૪ અવર્ણવાદપરિહાર એટલે તેમની અપ્રશંસા—નિંદાનો ત્યાગ કરવો. વીજાના ઉત્તમ ગુણોની પ્રશંસા કરે, પોતાના ગુણોની ન કરે, અને જેથી ધર્મની લઘુતા થતી હોય, તેવા કામને ગોપવે—પ્રગટ ન કરે.

૫ આશાતનાપરિહાર—એટલે મન, વચન અને કાયાએ કરીને પ્રતિક્ષ પ્રવૃત્તિનો નિપેધ કરે એટલે જે જે કામ કરે તેમાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મની આશા-તના કરે નહીં અને કરાવે નહીં. અર્થાત્ જિનમતની નિંદા, લઘુતા થવારૂપ આ-શાતના પણ ન કરે. એટલે પોતાના હૃદયને નગારી પ્રવૃત્તિમાં નાંખે નહીં.

આ દશ પ્રકારનો દર્શન વિનય ઉપર કહેલા દશ સ્થાનોને આશ્રીને જા-ણી લેવો. સમ્યક્ત્વ હોયતોજ આ વિનય પ્રગટ થાય છે, તેથી તે દર્શનવિનય કહેવામાં આવ્યો છે.

ત્રીજા ચૈત્ય વિનય વિષે વિવેચન.

ચૈત્યનો અર્થ જિનેશ્વરની પ્રતિમા ધાય છે. અથવા જિનવિંધ ધાય છે. ૯ મન્ત્રની પ્રતિમાં કેવા સ્વરૂપવાળી અને કેટલા પ્રકારની છે? ૧ શિષ્યની શંકા થતાં તેના જેવું દર્શાવે છે. શ્રી જિનેશ્વરના ચૈત્યના પાંચ જેવું છે. ૧ નક્તિ ચૈત્ય, ૨ મંગલ ચૈત્ય, ૩ નિશ્રાકૃત ચૈત્ય, ૪ અનિશ્રાકૃત ચૈત્ય અને ૫ શાશ્વત ચૈત્ય. ગૃહને વિષે શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક લક્ષણાદિક સહિત પ્રતિદિન ત્રિકાલ પૂજા વંદનાદિ કરવાને માટે કરાવેલી જે જિનપ્રતિમા તે નક્તિ ચૈત્ય કહેવાય છે. ૯ પ્રતિમા ઘર દેરાસરમાં ધાપવાને ધાતુની વનેલી અને આદ્ય પ્રાતિહાર્ય સહિત ધાય છે.

ઘરના ઘાર ઉપર રહેલા ત્રીજા કાષ્ટ (ઉત્તરાંગ)ના મધ્ય જાગે સ્થાપે-લા જિનાર્ચને મંગલચૈત્ય કહે છે. લોકો માંગલિકને માટે તે ઘારના કાષ્ટ ઉપર જિનમૂર્તિ કોતરાવે છે. અને જો તે મંગલચૈત્ય હોય તોજ તે. ઘરમાં રહે છે, અન્ય-થા રહેતા નથી. મંગલચૈત્ય વગરના ઘરમાં રહી શકાય નહીં, તે વિષે એક દૃષ્ટાંત કહેવાય છે.

મયુરા નગરીને વિષે મંગલ નિમિત્તે પ્રથમ જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરે છે. જિનવિંધનું સ્થાપન કરે છે. જે ઘરમાં મંગલચૈત્યનું સ્થાપન ન કર્યું હોય તે ઘર

પણી જાય છે. શ્રી સિદ્ધસેનાચાર્યે કહ્યું છે કે “ ઘર ઘર પ્રત્યે ઘારના મધ્ય જાગે —ઉત્તરાંગે શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રજ્ઞની પ્રતિમા સ્થાપે છે.” તે મથુરા નગરીમાં આજે પણ લોકોના ઘરના ઘાર ઉપર મંગલ ચૈત્ય દેખાય છે. જે કોઈ ગચ્છ સંવંધી ચૈત્ય એટલે તપગચ્છ, સ્વરત્રગચ્છ, કે અંચલગચ્છનું ચૈત્ય, તે નિશ્ચાકૃત ચૈત્ય કહેવાય છે. તે ચૈત્યમાં તે તે ગચ્છના આચાર્યાદિકનો તેમાં પ્રતિષ્ઠા પ્રમુખ કાર્યો કરવાનો અધિકાર હોય છે. વીજા ગચ્છના આચાર્યો વીજા ગચ્છ સંવંધી ચૈત્યમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી શકતા નથી.

ઉપર કહેલા નિશ્ચાકૃત ચૈત્યથી વિપરીત જાવવાલું ચૈત્ય અનિશ્ચાકૃત ચૈત્ય કહેવાય છે. તે ચૈત્યને વિષે સર્વ ગચ્છોના આચાર્યો પ્રતિષ્ઠા કરાવી શકે છે. માદારોપણ વગેરે ચૈત્ય સંવંધી સર્વ કાર્યો કરવાનો અધિકાર સર્વ ગચ્છોના આચાર્યોને હોય છે. શત્રુંજયગિરિ ઉપર આદીશ્વર જગવાનનું ચૈત્ય અનિશ્ચાકૃત ચૈત્ય છે, તે ટુંકમાં સર્વ ગચ્છોના આચાર્યો પ્રતિષ્ઠાદિ કરાવી શકે છે. ત્યાં સવાસો-મજીના દેરાસરમાં દેવાજિયતીને નામે ઓલ્લાવાતો ચતિર્વર્ગ તેની માલેકી ધરાવી તેમાં પ્રતિષ્ઠાદિ કરાવે છે, તે નિશ્ચાકૃત ચૈત્ય કહેવાય છે.

પાંચમું સિદ્ધચૈત્ય તે સિદ્ધાચતનના નામથી ઓલ્લાવાય છે. અને તેને શાશ્વત જિન ચૈત્ય પણ કહે છે.

વીજી રીતે ચૈત્યના પાંચ પ્રકાર.

૧ નિત્ય ચૈત્ય, ૨ દ્વિવિધ ચૈત્ય, ૩ જન્તિકૃતચૈત્ય, ૪ મંગલકૃતચૈત્ય અને ૫ સાધર્મિક ચૈત્ય. જે દેવલોકને વિષે શાશ્વત ચૈત્ય છે, તે નિત્યચૈત્ય કહેવાય છે.

બે પ્રકારે જન્તિકૃત કરેલા નિશ્ચાકૃત અને અનિશ્ચાકૃત (જરતાદિકે જેમ કરાવ્યા હતા તેવા) એ બે પ્રકારના ચૈત્ય તે દ્વિવિધ ચૈત્ય કહેવાય છે. તે વીજો અને વીજો જેટ સમજવો. મથુરાનગરીની જેમ મંગલને અર્થે ગૃહઘારના મધ્ય જાગે કાણ (ઉત્તરાંગ) ઉપર કરેલા ચૈત્ય તે મંગલચૈત્ય સમજવું. જે કોઈના નામથી દેવગૃહમાં પ્રતિમા કરાવી સ્થાપે તે સાધર્મિક ચૈત્ય કહેવાય છે. વાર્ત્તક મુનિના પુત્રે પોતાના રમણીય દેવગૃહને વિષે પોતાના પિતાની મૂર્તિ સ્થાપી હતી. તે સાધર્મિક ચૈત્ય કહેવાયું છે.

. . . वार्त्तक मुनिनी कथा. . .

वार्त्तक नामना नगरने विषे अजयसेन नामे राजा હતો. તેને સદ્‌બુ-
ધ્ધિના જંઞાર રૂપ વાર્ત્તક નામનો મંત્રી હતો.

एक वखते ते मंत्री पोताना घरना दीवानखानामां वेठो હતો, તેવામાં
કોઈ પરગામથી મીજમાન આવ્યો. મંત્રી તેને માન આપી તેની સાથે વાર્તાલાપ
કરવા લાગ્યો, તેવામાં ધર્મચોપ નામના મુનિ તેને ઘેર જિજ્ઞાસેવાને આવ્યા. મુનિને
જિજ્ઞાસા માટે આવેલા જાણી વાર્ત્તકની સ્ત્રી ધી, સ્વામી મિશ્રિત એવું એક ક્ષીરનું
પાત્ર જરી તેમને ઘોરાવા આવી. તે વખતે પાત્રમાંથી એક બિંદુ જૂમી ઉપર પડ્યો.
તે મુનિના જોવામાં આવ્યો. તે મહાત્મા જગવંતે ઉપદેશ કરેલા જિજ્ઞાસુગ્રહણના
વિધિને જાણનારા હતા. જિજ્ઞાસુતાલીશ દોષોથી દૂષિત ન હોવી જોઈએ, એમ
તેઓ સમજતા હતા. આથી તે પસંદો બિંદુ જોઈ તેમના મનમાં સ્ફુરી આવ્યું કે,
"આ જિજ્ઞાસુદિંત નામના દોષથી દૂષિત છે, તેથી આ જિજ્ઞાસુ મારે કલ્પે
નહીં." આજુ બિચારી તે મહાત્મા તે જિજ્ઞાસુ ગ્રહણ કર્યા વગર તે ઘરમાંથી બાહર
નીકળી ગયા. ચતુર મંત્રી વાર્ત્તક કે જે ઘરના દીવાનખાનામાં બેઠો હતો, તેણે
મુનિને જિજ્ઞાસુ લીધા વગર પાત્ર જતાં જોયાં. તે જોતાંજ તે મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો
કે, આ મુનિએ મારા ઘરની જિજ્ઞાસુ લીધી નહીં? જેવામાં તેણે આ પ્રમાણે
જોયું, ત્યાં આગળનામાં ધી સાથે મિશ્રિત સ્વામીનો બિંદુ જોવામાં આવ્યો. તે ઉપર
માંસીઓ એકઠી થઈ. તે માંસીઓને જઞ્ઞણ કરવાને ગરોળી દોમી. તે ગરોળીનું
જઞ્ઞણ કરવા ઉંદર દોડ્યો. ઉંદરને મારવા માટે બીલામી દોમી આવી. બીલા-
મીને હણવા માટે પેલા આવેલા મીજમાનનો કુતરો દોડ્યો. તેને મારવાને આમો-
શી પામોશીના કૂતરા દોડ્યા. તે કૂતરાઓને પરસ્પર લડાઈ થઈ એટલે પોતપો-
તાના કૂતરાઓને વારવાને તે મીજમાનના અને આમોશી પામોશીના તથા મંત્રી-
ના સેવકો દોમી આવ્યા. પોતપોતાના કૂતરાનો પકડ કરતાં તેમની વચ્ચે પરસ્પર
લડાઈ સળગી ઊઠી. પછી વાર્ત્તક મંત્રીએ એ સર્વના યુધ્ધને શાંત કરી દીધું. પછી
તેણે પોતાના મનમાં વિચાર્યું કે, "એક ધી સ્વામીનો બિંદુ જૂમી ઉપર પડવાથી
આટલી વધી મારામારી થઈ પડી, તેથીજ તે મહા મુનિએ "આ દૂષિત જિજ્ઞાસુ
ગ્રહણ કરી નહીં. તે મહાત્માએ વિચાર્યું હશે કે જો હું આ દૂષિત જિજ્ઞાસુ

તો મને મોટા પાપનો જાગ લાગી. જશે. કારણકે, આમાંથી પાપનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થયા વિના રહેશે નહીં. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી દૂષિત નિદ્રા પ્રહણ કરી નહિ. તે પછી વાર્ત્તિક મંત્રીએ નીચે પ્રમાણે જૈન ધર્મની પ્રશંસા કરી હતી.

“ અહો ! જગવાન્ જિનેશ્વરનો મુદ્દિવાલો ધર્મ કેવો છે ? વીતરાગ જગવાન્ વિના આવો પાપરહિત ધર્મનો ઉપદેશ દેવાને કોણ સમર્થ છે ? માટે મારે પણ હવે વીતરાગ પ્રજ્ઞના ધર્મને વિકરણ શુદ્ધિથી સેવવો. એ વીતરાગ જગવાન્ મારે સેવવા યોગ્ય છે. અને તેમણે કહેલી ક્રિયાજ પાલ્લી ઉચિત છે. ” આ પ્રમાણે ચિંતવી તે મંત્રી આ સંસાર ઉપરથી વિમુક્ત થઈ ગયો. તેનામાં શુદ્ધ ધ્યાનનો યોગ પ્રગટ થયો. તત્કાલ તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થઈ આવ્યું. તે વાતને દેવતાઓએ તેને મુનિવેશ અર્પણ કર્યો. પછી મંત્રી વાર્ત્તિકે ગૃહનો ત્યાગ કરી શુદ્ધ અનગાર થઈ બીજે સ્થલે વિહાર કર્યો. અનુક્રમે ચિરકાલ સંયમ પાલતાં તેને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પછી તે વાર્ત્તિક નગરને વિપેજ દેહ ત્યાગ કરી તે મોક્ષે ગયો.

તે મંત્રીનો સુલુષ્ટિ નામે પુત્ર હતો. પિતાના સ્નેહે કરીને તેનું હૃદય પુરાઈ ગયું. પછી તે પિતૃવત્સલ પુત્ર એકરમણીય દેરાસર કરાવી તેમાં રજોહરણ તથા મુદ્દ-પત્તીરૂપ પરિહરને ધરનારી પિતાની પ્રતિમા રચાવી સ્થાપિત કરી અને તેની પાસે એક દાનશાળા ભધાવી. આ સાર્થમિક ચૈત્ય કહેવાય છે. એ રીતે ચૈત્યના પાંચ જોડ કહેલા છે.

ઉપર કહેલા ચૈત્યના જોડોમાં જતિકૃત વગેરે ચાર પ્રકારના ચૈત્યોની અંદર કૃત્રિમપણું છે, તેથી તેમાં ન્યૂનાધિક જાવનો સંજવ હોય છે, માટે તેમની સંખ્યાનો નિયમ નથી. એટલે જે કૃત્રિમ જિનજીવન છે, તેને શ્રાવકો જતિકે અર્થે કરે છે. તે અશાશ્વતા જિનજીવન કહેવાય છે. તે જિનજીવનો કાંઈક વધારે અને કાંઈક ઓછા હોય છે, તેથી તેમની સંખ્યાનો નિયમ હોઈ શકતો નથી. અને જે શાશ્વતા જિન ચૈત્યો છે, તેમનું નિત્યપણું છે, માટે તેમની સંખ્યા હોઈ શકે છે તે કારણ માટે આ જિનજીવનને વિષે શાશ્વતજિન સંવંધી દેવકુલના વિવોની સંખ્યા ચૈત્યવંદનની અંતર્ગત રહેલા ‘કમ્મભૂમિ’ इत्यादि ગાથાને અનુસારે કહેવામાં આવે છે. તે ગાથા નીચે પ્રમાણે છે.

થોની સંખ્યા મેલ્લવવાને માટે “ સત્તાણ વર્ફસહસ્સા ” ઇત્યાદિ વે ગાથાઓ કહેલી છે અને તે ઉપરથી સર્વ સંખ્યા પ્રાપ્ત કરાય છે. અહીંઆ ચૈત્યો અને જિન-વિંથોના અવિસંવાદી સ્થાનોને આશ્રીને આ સંખ્યા દેવાની છે. કેટલાક આ-ચાર્ય વિસંવાદિ સ્થાનોને આશ્રીને આંતરારહિત કહેલી સંખ્યાની અપેક્ષા ચૈત્ય અને વિંથોની સંખ્યા વધારે પ્રતિપાદન કરે છે. તે વિષે સંવાચાર નામની ચૈત્યવંદન જાપ્યની ટીકાને વિષે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

“ સગકોમિ દ્વસ્ક વિસયરિ, અહો ય તિરિય છુતિસપણસયરા ।

ચુદ્ધસિદ્ધલા સગ નવર્ફ, સહસતેવિસુવરિલોણ ॥ ૧ ॥

તેરસ કોમિ સયા કોમિગુણ નવર્ફ સદ્ધિલક્ક અહલોણ ।

તિરિય તિદ્ધલ્ક તેણવર્ફ સહસ્સપન્નિમાહુસયચત્તા ॥ ૨ ॥

વાવન્ન કોમિસય ચળવર્ફ દ્વસ્કસહસ ચળયાલ ।

સત્તસયાસદ્ધિજુઆ સાસયપન્નિમાહ વરિલોણ ॥ ૩ ॥

“ અધોલોકને વિષે સાત ક્રોડ અને બાંહેતેર દ્વાલ ચૈત્યો છે. તિર-ઠાલોકમાં પ્રત્યેક જવને એક એક ચૈત્યનો સદ્ભાવ હોવાથી વગ્રીશોને પંચોતેર ચૈત્યો છે. તે ચૈત્યોને વિસ્તાર પૂર્વક કહે છે. પાંચમેરુ, વીશ ગગદંતા પર્વતો, જંબૂ શાલ્મલી પ્રમુખ દશ દ્વલો, ઇંશી વચ્ચારા પર્વતો, એકસો સીતેર દીર્ધ વૈતાલ્ય પર્વતો, ત્રીશ કુલ્લગિરિ પર્વતો, ચાર ઇષુકાર પર્વત, માનુષોત્તર પર્વત, નંદીશ્વર દ્વીપ, કુંભલદ્વીપ, અને રુચકદ્વીપને વિષે અવિસંવાદી સ્થાનોમાં ચારશો ને ત્રેશઠ ચૈત્યો જે પૂર્વે કહેલા છે, તે જાણવા. બાકી રહેલ ચૈત્યોની સંખ્યા વિસં-વાદી સ્થાનને વિષે છે, તે આ પ્રમાણે—પાંચમેરુની અપેક્ષા પાંચ જણશાલ વનને વિષે આઠ આઠ કરિકૂટ (હાથીના આકારના) પર્વતો છે. તે દરેક પર્વત ઉપર એક એક ચૈત્ય હોઈ વધા મઘી ચાલ્લિશ ચૈત્યો આવેલા છે. ગંગા સિંધુ બોરે નદીઓના પ્રપાત કુંમો ત્રણસો ને ઇંશી છે, તે દરેકમાં એક એક ચૈત્ય હોવાથી ત્રણસોને ઇંશી ચૈત્યો ત્યાં રહેલા છે. ઇંશી પચ્ચહ છે. તેમાંપણ ઇંશી ચૈત્યો છે; પાંચ દેવકુરુ અને પાંચ ઉત્તરકુરુને વિષે દશ ચૈત્યો, દ્વગાર કાંચનગિરિઓને વિષે દ્વગાર ચૈત્ય, અને વીશ યમગિરિમાં વીશ ચૈત્યો છે; સીતેર ગંગાદિ મહા નદીઓમાં સીતેર ચૈત્યો છે; વીશ રૂત વૈતાલ્યોને

વિપે વીશ ચૈત્યો છે. જંબૂ, શાલ્મલી, પ્રમુલ, મૂલ દશ વૃક્ષોને વિપે જે દશ ચૈત્યો છે, તે પૂર્વે કહેલા અવિસંવાદી ચૈત્યોની ગણનામાં ગ્રહણ કરેલા છે ; પણ તેના પરિવાર જૂત એવા અગીયારસો અને સાતની સંખ્યાવાળા લઘુ જંબૂ આદી વૃક્ષો છે, તેઓમાં ચૈત્યોની સંખ્યા તેટલી જ છે ; તે આ સ્થલે ગ્રહણ કરવા.

વહી વરીશ રાજધાનીઓને વિપે વરીશ ચૈત્યો છે. એથી વિસંવાદી સ્થાનના સર્વ ચૈત્યોની સંખ્યા બે હજાર, આઠસો અને વારની થાય છે. એવી રીતે અવિસંવાદી તથા વિસંવાદી ધંને સ્થાનોના સર્વ ચૈત્યોની સંખ્યા મેલવતાં કુલ મઢીને વરીશોને પંચોતેર ચૈત્યો થાય છે. અને ઉર્ધ્વ લોકને વિપે ચોરાશી લાલ, સત્તાણું હજાર અને ત્રેવીશ ચૈત્યોની સંખ્યા છે. તે સંખ્યા પ્રત્યેક વિમાને એકેક ચૈત્યના સદ્જાવથી થાય છે. એ પ્રથમ ગાથાનો અર્થ થયો.

વાકીની બે ગાથા વમે તે કહેલા ચૈત્યોને વિપે અનુક્રમે જિન વિંબોની સંખ્યા દર્શાવે છે. અધો લોકને વિપે તેરસોને નેવાશી ક્રોમ અને સાઠ લાલ પ્રતિમાઓ છે. તેટલી સંખ્યા દરેક ચૈત્યે એકસો પંચાશ જિનવિંબના સદ્જાવથી થાય છે. તિરહા લોકમાં ત્રણ લાલ, ત્રણ હજાર, વશો અને ચાલીશ જિન વિંબો છે, તે આ પ્રમાણે—નંદીશ્વર, રુચક અને કુંમલ છીપને વિપે રહેલા સાઠ ચૈત્યોમાં પ્રત્યેકને વિપે એકસો ચોવીશ વિંબોના સદ્જાવથી અને વાકીના સ્થાનને વિપે રહેલા સત્યાવીશસો અને વાવન ચૈત્યોની અંદર એકસો વીશ વિંબોના સદ્જાવથી—ઉપર કહેલી સંખ્યા થાય છે.

તથા ઊપરના લોકમાં એકસો વાવન ક્રોમ, ચોરાણું લાલ, સુમાલીશ હજાર સાતસો અને સાઠ શાશ્વત પ્રતિમાઓ છે. વાર દેવલોકને વિપે રહેલા ચૈત્યોની અંદર પ્રત્યેકે એકસો પંચાશ વિંબોનો સ્વીકાર હોવાથી તેમજ નવપ્રવેયક તથા પાંચ અનુચર વિમાનને વિપે રહેલા ચૈત્યોની અંદર પ્રત્યેકે એકસો વીશ જિનવિંબો હોવાથી ઊપર કહેલી સંખ્યા થાય છે. એ વીજી ગાથાનો અર્થ જાણવો. સર્વ ચૈત્યોના જિનવિંબોની સંખ્યા કેટલી છે ? તેને માટે નીચેની બે ગાથા કહેલી છે.

“ સર્વેવિ અઠ્ઠકોમિ લક્ષા સગવન્ન હસયઅમનનજા ।

તિહુઅણ ચેહ્ય વંદે અસંખુદહિ દીવજોહ્યણે ॥ ૧ ॥

પનરસકોમિસયાઈ કોમિ વાયાદા લક્ષ્મઝડવન્ના ।

અમતીસસહસવંદે સાસયજિણ પમિમતિયલોપ ॥ ૨ ॥

આ ગાથાનો અર્થ સુગમ છે, માત્ર તેમાં પૃથ્વોજ વિશેષ છે કે, સમુદ્ર દ્વીપ જ્યોતિષીના વિમાનો, અને વ્યંતર દેવોના નગરો, અસંખ્યાતા છે, તેમને વિષે રહેલા અસંખ્યાતા ચૈત્યોને હું વંદન કરું હું. અહિં પ્રથમ કરિકૂટાદિ પર્વતોને જે વિસંવાદી સ્થાનપણું કહું છે, તે જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાસિ વિગેરે ગ્રંથોમાં. તે સ્થાનોને વિષે ચૈત્યોને કહેલા નથી, તેથી કહેલા છે. વધી તેને અનુસરતી ક્ષેત્રસમાસની ગાથા આ પ્રમાણે છે—

“ કરિકુરુદહનફ કુરુકંચણજમલસમ ત્રિયલેસુ ।

જિણજવળ વિસંવાઓ જોતં જાણંતિ ગિયત્થા ॥ ૩ ॥

પૂર્વે જે દરેક ચૈત્ય પ્રત્યે એકસો સાઠ જિન વિંચોની સંખ્યા ગ્રહણ કરેલી છે, તે થી પદ્ધતિને અનુસારેજ છે. તથા ચૈતાલ્યને વિષે રહેલા સિદ્ધાયતન—કૂટના અધિકાર વિષે નીચે પ્રમાણે સૂત્ર છે—

“ પૃથ્થળં મહં ઇમે સિદ્ધાયયણે પન્નત્તે કોસં આયામેણં અધ્ધકોસં વિલ્લંજેણં દેસૂણં કોસં ઉદ્ધ ઉચ્ચત્તેણં અદ્ધગાઈ ધણુ સયાઈ વિલ્લંજેણં તાવંતિયં ચેવ પવેસેણં સેયાવર કણગથૂન્નિયાગા દારવણ્ણાજાવવણમાણા તસ્સણં સિદ્ધાયતણસ્સ બહુસમરમણિજસ્સ ભૂમિજાગસ્સ વહુ મજ્ઞાદેસજાગે પૃથ્થળં મહં ઇમે દેવચ્છંદે પન્નત્તે ઇત્યાદિ ॥

આ પાઠમાં એકસો આઠ આઠ પ્રતિમા કહેલી છે અને તે પછી તે જિન પ્રતિમાનો પરિવાર કહેલ છે.

૨ રીતે જંબૂદ્વીપને વિષે રહેલા સર્વ ચૈત્યોને વિષે પ્રત્યેક તેમાં એકસો આઠ જિન પ્રતિમા છે. તે છઠ્ઠા ઝપાંગમાં કહેલ છે; તેને અનુસારે ત્રણ લોકના સર્વ ચૈત્યોને વિષે પ્રત્યેક ચૈત્યે એકસો આઠ જિન પ્રતિમા જાણી લેવી. પણ કાર-

ણથી ‘કમ્પજૂમિ’ ઇત્યાદિ સ્તોત્રને વિષે પણ એજ પ્રમાણે સંખ્યા પ્રતિપાદન કોટલી છે, તેથી સદ્બુદ્ધિવાદાઓએ વિચાર કરવો અને જૈનાગમ સર્વ પ્રમાણ ગ્રૂત માનવો.

આહિ કોઈ પ્રશ્ન કરે કે, “તમોએ એ પ્રકારે ચૈત્યોની અને જિન વિંયોની સંખ્યા પ્રતિપાદન કરી પણ જો ચૈત્યાદિકની સંખ્યા અધિક દશે, તો પછી તેની ઓછી સંખ્યા કહેવામાં મોટો દોષ હતપણ થશે.” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે—“તમે જે શંકા કરી તે સત્ય છે, પણ તે કારણને દાંડને સ્તોત્રને અંતે ત્રિલોકવર્તી સર્વ શાશ્વતા તથા અશાશ્વત જિન ચૈત્યાદિકને નમસ્કારનું પ્રતિપાદન કરનારી ‘જં કિંચિ નામ તિથ્યં ઇત્યાદિ ગાથા કહેલી છે, માટે તેમાં ઉપરનો દોષ હતપણ થશે નહીં. અને તત્ત્વથી તો તેનો નિર્ણય કેવલી અથવા વહુ થુત જાણે. વિવાદ કરવામાં કાંઈ પણ સિદ્ધિ થતી નથી.

સમ્યક્ દષ્ટિઓને તો “તમેવ સઘં નિસ્સંકં જં જિણેહિં પવેઇયં” આ વાવયજ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. તે વિષે હવે વહુ વિસ્તાર કરવાની જરૂર નથી.

હવે અવિસંવાદી તથા વિસંવાદિ બંને સ્થાનકને આથીને ત્રિજીવનને વિષે રહેલા શાશ્વત જિનચૈત્યોનું પ્રમાણ દર્શાવે છે, વાર દેવલોક, નવ ગ્રંથેપક, પાંચ અનુત્તર અને નંદીશ્વર, કુંભજ તથા રુચક નામના છીપોને વિષે રહેલા જિન ચૈત્યો ઘોંતેર યોજન ઝંચા એકસો યોજન હાંવા અને પચાસ યોજન પોહોલા છે. કુલગિરિ, દેવકુરુ, ઉત્તર કુરુ, મેરુવન, ગજદંતપર્વત, વરવારા પર્વત, ઇષ્ટકાર પર્વત, માનુષોત્તર અને અમુરકુમારાદિ દશ નિકાયને વિષે રહેલા ચૈત્યો ઢત્રીશ યોજન ઝંચા, પચાશ યોજન હાંવા અને પચાશ યોજન પોહોલા છે. દીર્ઘ વૈતાલ્ય, મેરુની ચૂલિકા, કાંચનગિરિ, મહા નદીઓ, કુંમો, જંબૂ પ્રમુખ દુક્રો, વૈતાલ્ય, હહો, યમદ્ય પર્વતો, અને કરિકૂટ ગિરિઓને વિષે રહેલા ચૈત્યો ચૌદશીં હુમાલીશ ઘનુપ ઝંચા, એક ગાઝ હાંવા અને અર્ધ ગાઝ પોહોલા છે, રાજધાની, વ્યંતર દેવતાના નગરો, અને જ્યોતિષ્ક વિમાનોને વિષે રહેલા ચૈત્યો નવ યોજન ઝંચા, સામાવાર યોજન હાંવા અને સવાઝ યોજન પોહોલા છે. ઇત્યાદિ સર્વ સદ્બુદ્ધિવંત પુરુષોએ વિચારી લેવું.

જે નંદીશ્વર, રુચક અને કુંમલ એ ત્રણ છીપોને સ્થાને રહેલા સાઠ ચૈત્યોને ચાર ચાર ઘાર છે અને તે શિવાયના સર્વ શાશ્વત ચૈત્યોને ત્રણ ત્રણ ઘાર છે. વઘી શાશ્વત જિન ચૈત્યોમાં રહેલા જિન વિંબોદુઃક્રુપજ્ઞાનન, ચંદ્રાનન, વારિપેણ અને વર્ધમાન એવા ચાર નામે ઓલસવાય છે. અને તે આગમને વિષે પ્રતિપાદન કરેલ છે.

એવી રીતે શાશ્વત જિનચૈત્ય સંવંધી વક્તવ્યતા કહી અને જતિકૃત વિગેરે અશાશ્વત જિનચૈત્યોના ગુણદોષનું વર્ણન કરેલે. કપાલ, નાસિકા, મુખ, ગ્રીવા, હૃદય, નાજિ, ગુલ, સાયલ, જાનુ, પીંચી અને ચરણ પ્રમુખ અગીયાર અંગોમાં જે પ્રતિમા વાસ્તુકાદિ ગ્રંથને વિષે કહેલા પ્રમાણવાળી હોય, નેત્ર, કાન, શાંધ, હાથ અને અંગુલિ આદિ સર્વ અવયવોવને અદ્રૂપિત હોય, સમચોરસ સંસ્થાને રહેલ પર્યંકાસને યુક્ત હોય, કાયોત્સર્ગે કરી વિરાજિત હોય, સર્વાંગે સુંદર હોય અને વિધિવને ચૈત્યાદિકમાં પ્રતિષ્ઠિત કરી હોય, તેવી પ્રતિમા પૂજવાથી સર્વ જીવી પ્રાણીઓને તે મન વાંઝિત આપનારી થાય છે. ઉપર કહેલાં લક્ષણોથી રહિત એવી જિનપ્રતિમા અશુભ અર્થની સૂચક હોવાથી અપૂજ્ય છે. જે પ્રતિમા ઉપર કહેલાં લક્ષણોથી યુક્ત હોય, પણ જો સો વર્ષ અગાઉ કોઈ પ્રકારે અવયવોથી દૂપિત થઈ હોય તો તે પણ અપૂજ્ય ગણાય છે. પણ જો ઉત્તમ પુરુષે વિધિપૂર્વક ચૈત્યાદિકને વિષે પ્રતિષ્ઠિત કરેલાં હોય અને તે સો વર્ષ પછી અંગથી વિકલ થઈ ગઈ હોય તો તેને પૂજવામાં ધીલકુલ દોષ નથી તેને માટે શાસ્ત્રમાં નીચે પ્રમાણે કહેલું છે કે—

“ વરસસયાઓ ઉઠું જં વિંવં ઉત્તમેહિં સંઝવિયં ।

વિયલંગુવિપૂજ્યાઈ તં વિંવં નિક્કલ્લંન જઓ ॥ ૧ ॥

અર્હિં દૃઢો વિશેષ છે કે, મુખ, નેત્ર, મોક અને કટી જાગ આદિ પ્રદેશને વિષે સંસ્થિત થયેલ મૂલનાયક વિંવ સર્વથા પૂજવાને અયોગ્ય છે. અને આધાર, પરિકર અને લાંઝનાદિક પ્રદેશે કરીને સંસ્થિત હોય તો તે પૂજનિક છે. જેમ ધાતુ તથા લેપ આદિના વિંબો વિકલ અંગ થવાથી ફરીથી સમારાય છે, તેમ પાપાણ, કાષ્ટ તથા રત્નમય વિંબ સંસ્થિત થવાથી ફરીથી સજ્જ કરી શકાતા નથી.

તેમ વહી અતિજાય ઝાંગવાહી, હીન ઝાંગવાહી, કૃશોદરી, વૃષ્ણોદરી, કૃશ હૃદયવાહી, નેત્રાદિકથી હીન, ઊંચી દષ્ટિવાહી, નીચી દષ્ટિવાહી, અધો મુખવાહી અને જયંકર મુખવાહી પ્રતિમા દેખનારને શાંત જાવ નહીં ઉત્પન્ન કરનારી તેમજ સ્વામીનો નાશ, રાજાદિકનો જય, ધ્વજનો નાશ, અને શોક-સંતાપ આદિ અશુભને સૂચવનારી હોવાથી તે સજ્જન પુરુષોને અપૂજનીય કહેલી છે. અને યથોક્ત ઊચિત ઝાંગને ધરનારી અને શાંત દષ્ટિવાહી જિનપ્રતિમા સદ્જાવને ઉત્પન્ન કરનારી તથા શાંતિ અને સૌજાગ્યની વૃદ્ધિ કરવા પ્રમુખ શુભ અર્થને આપનારી હોવાથી સદા પૂજનીય કહેલી છે.

ગૃહસ્થોષ પોતાના ઘરને વિષે કેવી પ્રતિમા પૂજવી જોઈએ ?

ગૃહસ્થોષ પોતાના ઘરને વિષે કેવી પ્રતિમા પૂજવી જોઈએ ? તેનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે. પૂર્વે દર્શાવેલા દોષથી રહિત, એકથી ઘણેને અગીયાર આંગળ સુધીન માનવાહી, પરિકર સહિત, - એટલે અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય સહિત, સુવર્ણ, રુપું, રત્ન અને પીત્ત્વાદિ ધાતુમય અને સર્વ ઝાંગે સુંદર, એવી જિન પ્રતિમા ગૃહસ્થે પોતાના ઘરને વિષે સ્થાપી સેવવા યોગ્ય છે. પરિકર વિનાની ઊપર કહેલા માનથી રહિત, પાપાણ, લેપ, દાંત, કાષ્ઠ, લોહ અને ચિત્રમાં આલેખેલી જિનપ્રતિમા ગૃહસ્થને પોતાના ઘરને વિષે પૂજનિક નથી-એટલે પૂજવી ન જોઈએ તેને માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, —

“ સમયાવલ્લિ સૂત્રાઝો લેવોવલ્લકઠદંતલોહાણં ।

પરિવારમાણરહિયં ઘરંમિ નહુ પૂયણ વિંવં ॥ ૧ ॥

તે ઘર દેરાશરની પ્રતિમાની આગળ વલ્લિવાકુલ્લનો વહુ વિસ્તાર ન કરવો ; પણ જાવથી જ નિરંતર ન્હાવણ કરવું, અને ત્રિકાલ પૂજા કરવી, અગીયાર આંગળથી અધિક પ્રમાણવાહી જિનપ્રતિમા ઘરને વિષે પૂજવી નહીં. તેવી પ્રતિમા તો દેરાશરને વિષેજ પૂજવા યોગ્ય છે. તેમજ અગીયાર આંગળથી હીન પ્રમાણવાહી પ્રતિમા મોટા દેરાશરમાં સ્થાપવી નહીં, એ પણ વિવેક રાખવો.

વિધિપૂર્વક જિનવિંવના કરનાર તથા કરાવનારને સર્વકાલ સમૃદ્ધિની

વૃદ્ધિ થાય છે. દારિદ્ર્ય, દુર્જાગ્ય, નગરું શરીર, દુર્ગતિ, હીનવૃદ્ધિ, અપમાન, રોગ અને શોક વગેરે દોષો કોડકાળે પણ થતા નથી.

અહિં જિનચૈત્યના અધિકારમાં ઘણી વાત કહેવાની છે, પણ તે વિષે શ્રીઆચારદિનકર પ્રમુખ ગ્રંથોથી જાણી લેવું. એ પ્રકારે પાંચ પ્રકારના ચૈત્યોની વક્તવ્યતા કહેવામાં આવી, હવે તેના વિનયનું સ્વરૂપ કહે છે.

ચૈત્ય વિનયનું સ્વરૂપ.

દ્વિત્રિપંચાષ્ટાદિજેદૈઃ પ્રોક્તા જક્તિરનેકથા ।

દ્વિવિધા દ્રવ્યજાવાચ્યાં ત્રિવિધાંગાદિજેદતઃ ॥ ૧ ॥

પૂર્વે વિનય, જક્તિ, વહુમાન વગેરે જે કહેલા છે, તેના પ્રકાર કહે છે. જક્તિ એ, ત્રણ, પાંચ અને આઠ વગેરે જેટલોઈ અનેક પ્રકારની છે. તેમાં દ્રવ્ય અને જાવથી એ પ્રકારની છે. અને અંગ, અગ્ર અને જાવ—એમ ત્રણ પ્રકારની છે. તેમાં જલ, વિલેપન, પુષ્પ અને આજરણ વગેરેથી જે અંગ પૂજા થાય છે, તે બતાવે છે. દુઃખે કરોને પ્રાપ્ત થયેલા સમ્યક્ત્વ રત્નને સ્થિર કરવાની ઇચ્છાવાદ્ધા વિવેકી પુરુષે પોતે પ્રથમ પવિત્ર થઈ, વાદર જીવની ચતનાદિકને માટે શુદ્ધ વસ્ત્ર પેહેરી જિનાલ્લયમાં જવું. ત્યાં શ્રી જિનેશ્વર સમાન મુદ્રાએ યુક્ત, એવા શ્રી જિન-વિંધને માર્જન કરી, કપૂર, પુષ્પ, કેશર, તથા સાકર પ્રમુખથી મિશ્રિત મુગંધી જલ-લવને સ્નાન કરવું. તે પછી કપૂર, કેશર, અને ચંદન આદિ દ્રવ્યોથી વિલેપન કરવું, તે પછી પુષ્પ પૂજા કરવી. જલ્ય માણીએ સામાન્ય પુષ્પોથી પ્રત્ય પૂજા ન કરવી. તેને માટે નીચે પ્રમાણે કહેલું છે—

“ ન શુષ્કૈઃ પૂજયે દેવં કુસુમૈર્ન મહીગતૈઃ ।

ન વિશીર્ણં ફલસ્પૃષ્ટૈર્નાશુજૈર્નાવિકાસિજિઃ ॥ ૧ ॥”

સુકાફ ગયેલા, પૃથ્વીપર પડેલા, સરીને વિશીર્ણ થયેલા, ફલોથી સ્પર્શાણેલા, અશુભ અને વિકાસ નહીં પામેલા પુષ્પોથી જિનેશ્વરની પૂજા કરવી નહીં. . ?

“ પૂતિગંધાન્યગંધાનિ આમ્લગંધાનિ વર્જયેત્ ।

કીટકોશાપવિદ્ધાનિ જીર્ણં પર્યુપિતા નિચ ॥ ૨ ॥

નગરા ગંધવાદ્વા, મુગંધ વગરના, શાકા ગંધવાદ્વા, કીનાદ વીધેલા, જુ-
ના અને વાસી પુષ્પોથી પૂજા કરવી નહીં. ૨

હસ્તા ત્પ્રસ્થલિતં ક્ષિતૌ નિપતિતં લગ્નં કચિત્પાદયો
ર્યન્મૂર્છોર્ધ્વગતં ધૃતં કુવસનૈર્નાજેરધો યદ્ ધૃતમ્ ।

સ્પષ્ટં દુષ્ટજનૈર્ધનૈરજિહિતં યદ્ દૂષિતં કીટકૈઃ

ત્યાજ્યં તત્કુસુમં દલં ફલમથો જત્કૈર્જિનપ્રીતયે ॥ ૩ ॥

હાથથી પનીગયેલું, પૃથ્વીપર પડેલું, પગમાં કોઈ ઝેલાળે અમકેલું, મ-
સ્તક ઉપર ચમેલું, નગરા વલ્લોમાં લીધેલું, નાજિની નીચે રાખેલું, હુદ્ડ લોકો-
એ સ્પર્શેલું, ધનથી હળાણલું, અને કીનાદોએ દૂષિત કરેલું એવું પુષ્પ, પત્ર અને
ફલ જિનેશ્વરની પ્રીતિને માટે જત્કોએ ત્યજી દેવું. ૩

ઉપર કહેલા દૂષિત પુષ્પોવને પ્રજ્ઞુની પૂજા કરવાથી માણસ નીચપણા-
ને પામે છે. તેને માટે કહું છે કે,

“ પૂજાં કુર્વન્નંગલગ્રૈર્ધરામા પતિતૈઃ પુનઃ ।

યઃ કરોત્યર્ચનં પુષ્પૈ રુચ્છિષ્ટઃ સોઽજિજાયતે ॥ ૧ ॥ ”

અંગ ઉપર લાગેલા અને પૃથ્વીપર પનીગયેલા પુષ્પોથી જે પુરુષ પૂજા
કરે છે, તે પુરુષ રુચ્છિષ્ટ થઈ જાય છે. પદ્મે નીચપણાને પામે છે. ?

એ કારણ માટે ઉપર કહેલા દોષથી વર્જિત એવા પુષ્પોવને જિનપૂજા
કરવી. તેવા ઉત્તમ પ્રકારના પુષ્પોની પૂજાના પ્રજ્ઞાવથી જવ્ય માણીના ઘરને બિ-
ષે ધનસારની પેઠે સર્વ સુખવાદી સમૃદ્ધિની વૃદ્ધિ વગેરે પ્રગટ થાય છે. અને દા-
રિદ્ર, શોક, અને સંતાપ આદિ પાપના હૃદય દૂર થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે આ
લોકમાં ફલ મળે છે અને પરલોકમાં દેવ લોકના તથા મોક્ષના સુખની પ્રાપ્તિ
થાય છે.

પુષ્પ પૂજા વિષે ધનસારની કથા.

કુસુમપુર નામન નગરને વિષે ધનસાર શેઠ રહેતો હતો. તે હમેશા ત્રિ-
કાલ જિનપૂજા વગેરે કાર્યો કરવામાં તત્પર હતો. એક વખતે અર્ધરાત્રે તે ધનસાર

शेठना मनमां आ प्रमाणे विचार थयो—“ मँ पूर्वजवे सारा काम करेदा हशे, तेथी आ जवमां ते शुज कर्मना वल्लथी मने आ वृद्धि पामती समृद्धि प्राप्त थड ठे. हवे जो हुं आ जवने विषे कांड शुज कार्यनी क्रियानुं सेवन करं तो हुं पा-गे आगामी जवे समृद्धिना सुखने प्राप्त करनारो थइश. वल्ली जे आ समृद्धि देखाय ठे, ते पण हाथीना कर्णनी जेम चंचल ठे, पाटे आ प्राप्त थयेदी बल्ली-ने सफइ करवाने अने परलोकमां सुख पामवाने अर्थे हुं एक जिन प्रासाद करावीश, कारण के, शास्त्रने विषे श्री जिनप्रासाद कराववानुं महा फल कहेलुं ठे. अने तेथी मोय पुण्यनी प्राप्ति दर्शावी ठे. तेथी प्रथम एज कार्य करी मने प्राप्त थयेइ आ मनुष्यजव कोरेनी सर्व सामग्री मारे सफइ करवी उचित ठे. ”

आ प्रमाणे चिंतवन करता धनसार शेठने बाकीनी सर्व रात्रि व्यतिक्रान्त थड गड. ज्यारे प्रजात समय थयो एटडे ते धनसारे न्यायथी उपार्जन करेदी पोतानी बल्लीवमे बावन जिनालयवाळुं एक जिनमंदिर करावानो आरंज कयों. आ कार्यमां प्रतिदिन घणं छव्यनो खर्च थवाथी तेना पुत्रे पोताना पिता धनसारने पूछुं,—“ पिताजी, सर्व छव्यने नाश करनारं आ वृथा काम केम आरंज्युं ठे ? आ काम मने बीझकुल रुचतुं नथी. आ छव्यथी नवा घर, अने नवीन आचूषणो कराव्या होय तो वधारे सारं. कारण के, घर अने आचूषण वगैरे कोइ काळांतरे काम आवे ठे. ” पुत्रनां आ वचनो शेठ धनसारे जाणे सांजळ्या नहोय तेम काढी नाख्यां. तेणे ते उपर बीझकुल ध्यान आप्युं नहों. धनसार शेठे तो उद्वास सहित चरुता परिणामे करी छव्यनो नारे व्यय करी ते जिनालयने पूर्ण कराव्युं. ज्यारे चैत्य पूर्ण थयुं, त्यारे कोइ पूर्वना अंतराय कर्मना उदयथी तेना घरमां रहेदा सर्व छव्यनो नाश थइ गयो. आ वखते तेनो पुत्र अने बीजा मिथ्यात्वी दोको बोझवा लाग्या के “ धनसार शेठे जिनालय कराव्युं, तेथी तेना सर्व छव्यनो नाश थइ गयो. ” ते दोको आम बोझतां तो-पण जेतुं चित्त जैन धर्मेने विषे दृढ ठे एवो धनसार शेठ पोताना छव्यना प्रमाण-मां थोमुं थोमुं पुण्य कर्मां करतो हतो.

एक वखते धर्मगुरु जगवान् ते नगरमां पधर्या. धनसार तेयने वंदना क-

रवाने गयो. गुरूप ए धर्मी शैठने पुछुं, ' केम तमारे मुखशाता ठे ? ' त्यारे शै-
 ठे कहुं, " जगवन, तमारी कृपाथी मुखज ठे, पण धर्मना निंदक लोको बोझे ठे
 के, " जिनालय कराववाथी आ धनसार शैठनुं सर्व छव्य नाश पामी गयुं. "

आची धर्मनी निंदा सांजळी मारा मनने चिंता थाय ठे. मारुं छव्य नष्ट थयुं,
 तेनी चिंता मने बीझकुझ नथी पण धर्मनी निंदा थवाथी मने नारे खेद थाय-
 छे. छव्यने मोटे तो हुं समजुं लुं के, शुज कर्मना उदयथी छव्य बहु वार आवे-
 ठे अने अंतराय कर्मना उदयथी नाश पामे ठे. हे स्वामी, आप ज्ञानना बलथी
 जुओ अने मने कहो के " आ जवने विपे मारुं अंतराय कर्म भुटशे के नहीं ? "

धनसार शैठना आ वचनो सांजळी ते गुरु संतुष्ट थइ गयो, अने तेमणे पोताना
 ज्ञानना बलथी धनसार शैठना अशुज कर्मनो नाश अने शुज कर्मनो उदय जाणी
 बीधो. पढी धर्मनी उन्नति करवाने मोटे गुरूप ते धनसार शैठने सर्व मंत्रोमां
 श्रेष्ठ अने महामंगल रूप नवकार मंत्र साधन विधि सहित आप्यो. धनसार शैठ
 ते मंत्रने विधि सहित जाणी जिनालयमां जइ मूलनायक प्रभुनी आगळ
 रही अष्टमतप आचरवा पूर्वक ते महा मंत्रनो जप करवा लाग्यो. ज्यारे ए
 तपना पारणानो दिवस आव्यो एट्ठे ते दिवसे एक अखंरित उत्तम
 पुष्पोनी माझा श्री जिनेश्वरना कंठमां स्थापी. जेवामां प्रभुनी स्तुति करवा भव-
 त्यो, तेवामां नाग कुमार देवतानो इछ धरणेंछ संतुष्ट थइ ते शैठनी आगळ प्रगट
 थयो. अने बोड्यो, " धनसार शैठ, तमारी जक्तिथी हुं संतुष्ट थयो लुं. जे इच्छा
 होय ते मागी लो. धनसार शैठे प्रभुनी स्तुति पूर्ण करीने कहुं, " देव, जो तमे
 मारी पर संतुष्ट थया हो तो, आ प्रभुना कंठमां आरोपण करेदी पुष्पमाझा बजे
 जे पुण्य प्राप्त थयुं होय, तेनुं फल मने आपो. " धरणेंछे कहुं, " शैठ, ते अर्पण
 करेदी पुष्पमाझाना पुण्यनुं फल आपवाने हुं समर्थ नथी. चोसठ इंजो पण तेनुं
 फल आपवाने शक्तिमान् नथी, मोटे बीजुं कांइ मागो. " शैठे कहुं, " कदि तमे
 वधी पुष्पमाझानुं फल आपवाने असमर्थ हो तो ते माझाने विपे रहेल एकज
 पुष्पनुं फल आपो. " इंछे कहुं, " ते पण आपवाने हुं समर्थ नथी. " धनसार
 शैठे कहुं, " ज्यारे तमारामां एट्ठुं फल आपवानी पण शक्ति नथी तो तमे
 तमारे स्थाने पाडा चाढ्या जाओ. " धनसार शैठना ए वचन सांजळी धरणेंछे
 कहुं, " शैठजी, देवतानुं दर्शन निष्फल होय नहीं, मोटे तमारा घरमां में रत्नोधी

जरेझा. सुवर्णना कदशो स्थाप्या ठे. " आट्ठुं कही धरणेंद्र अट्ठय थइ गयो.

ते पढी धनसार शेठ ज्यां गुरु महाराज हता, त्यां आव्यो. अने तेमनी समझ ते देवेंद्र संबंधी वृत्तांत जणाव्यो. पढी, पोताने धेर आवी पारणुं कर्तुं. पारणुं कर्तुं पढी धनसारे जैनधर्मनी निंदा करवामां तत्पर एवा पोताना पुत्रोने बोझावी पूर्वोते सर्व वृत्तांत कही संनळाव्यो अने रत्न जरित सुवर्णना कदशो बटाव्या. ते पढी श्री जिनश्वरनी पुष्पनी पृजानो महिमा वर्णवी पोताना सर्व कुटुंबने जैनधर्मना मार्गमां स्थिर करीने धनसार शेठ जावजीव सुधी सुखी, जोगी, दानी अने जितेंद्रिय थयो हतो. आ ममाणे पुष्प पूजा उपर धनसार शेठनी कथा ठे.

आचरण पूजा.

विवेकी पुरुषोए सुवर्णना अने रत्नोना चक्षु, श्रीवस्त्र, हार, कुंडल, वी-जोहं, उत्र, मुगट अने तिझक आदि अनेक प्रकारना आचरणो के जे पोते तथा अन्य पुरुषोए अणजोगेवझा होय ते जिनबिंबने घटमान स्थाने आरोपित करवा, जे दमयंती वगरेए करेझा हता. दमयंती के जे पूर्वजवे वीरमती नामे स्त्री होती, तेणीए अष्टापद पर्वतने बिपे चोवीश जिनबिंबोना झळाटने बिपे रत्नना तिझको आरोपित कर्तुं हता. ते पुण्यना प्रजावधी ते बीजे नवे स्वाभाविक तिझकथी अक्षंकृत झळाटवाळी अने तेनी कांतिवने निरंतर अंधकारनो नाश करनारी त्रिखंभना अधिपति नळ राजानी दमयंती नामे राणी थइ होती. ते शिवाय बीजा पण घणां नव्य जीवो आचरण पूजाना प्रजावधी सुखनी श्रेणीने पामेझा ठे. आ ममाणे पेहेझी अंगपूजा कहेवामां आवी.

बीजी अग्र पूजा.

नैवेद्य, फल, अक्षत अने दीवा प्रमुखधी अग्र पूजा धाय ठे. अहिं उत्तम प्रकारना मोदक प्रमुख खाजां ते नैवेद्य कहेवाय ठे. श्रीफल बीजोरा वगरे फल कहेवाय ठे. पोताने जोग्य एवं खंभ रहित अने उज्ज्वल एवं शास्त्रिप्रमुख धान्य विशेष ते अक्षत कहेवाय ठे. ते नैवेद्य, फल अने अक्षत प्रभुनी पासे सुक्वा. ते साधे प्रधान यतना पूर्वक प्रभु समीपे श्रेष्ठ घृतनो दीपक करवो. अहिं विवेकी

ગૃહસ્થે ઇટલું ધ્યાનમાં રાખવાનું કે, તે પ્રજ્ઞના દીપકવર્ત્તે પોતાનું ગૃહકાર્ય કાંઈપણ કરવું નહીં. જો કોઈ એ દીપકવર્ત્તે ગૃહકાર્ય કરે તો તે દેવસેનની માતાની જેમ તિર્યંચ પ્રમુખ યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેથી મોટા છુઃસ્વનું જાનન થાય છે. તે વિષે કહું છે કે, -

દીપં વિધાય દેવાના મગ્નતઃ પુનરે વહિ ।

ગૃહ કાર્યં ન કર્તવ્યં કૃતે તિર્યગ્ જવો જવેત્ ॥૧॥

“દેવની આગલ દીવો કરી તેદીવા વર્તે ગૃહકાર્ય ન કરવું. તેમ કરવાથી તિર્યંચનો જવ પ્રાપ્ત થાય છે.” ?

તે વિષે દેવસેનની માતાનું દૃષ્ટાંત.

ઈંદ્રપુર નામના નગરમાં અજિતસેન નામે રાજા હતો. તે નગરમાં દેવસેન નામે એક શેઠ રહેતો હતો. તે ઉચ્ચમ શ્રાવક હતો. તે હંમેશા ધર્મ કાર્ય કરી મુલ્કે કાંદા નિર્ગમન કરતો હતો. તે નગરમાં ધનસેન નામે એક જંટને વહન કરનારો પુરુષ હતો. તેના ઘરમાંથી એક જંટની નિરંતર દેવસેન શેઠને ઘેર આવ્યા કરતી હતી. જાણવાહક ધનસેન જાકમીઓના પ્રહાર કરી તેણીને તારુન કરતો તો પણ એ જંટની તેના ઘરમાં રહેતી નહીં દેવસેનને ઘેર આવ્યા કરતી હતી. તે જંટનો ને અતિ માર પડતો જોઈ જેનું હૃદય દયાથી આર્દ્ર છે, એવા દેવસેન શેઠે મૂઢ્ય આવીને તે જંટનો સ્વરોડી લીધો અને પોતાને ઘેર રાખી.

એક વખતે ધર્મધોષ આચાર્ય તે નગરને વિષે પધાર્યા. તે સ્વર સાંજાળી ધણા જાણી જોઈ તેમને વંદના કરવાને ગયા. તેમની સાથે દેવસેન શેઠ પણ ગયો હતો. તે વખતે તે ગુરુ તેમને નીચે પ્રમાણે ધર્મોપદેશ આપ્યો.

“ધર્મો જગતઃ સારઃ સર્વસુખાનાં પ્રધાનહેતુત્વાત્ ।

તસ્યોત્પત્તિર્મનુજાત્સારં તેનૈવ માનુષ્યમ્ ॥ ૧ ॥

અપિ લજ્યતે સુરાજ્યં લભ્યંતે પુરવરાણિ રમ્યાણિ ।

નહિ લજ્યતે વિશુદ્ધઃ સર્વજ્ઞોક્તો મહાધર્મઃ ॥ ૨ ॥

ન ધમ્મકજ્જં પરમત્થિ કજ્જં, ન પાણિ હિંસા પરમં અકજ્જં.
ન પ્રેમરાગા પરમત્થિ વંધો, ન વોહિલાજ્ઞા પરમત્થિ લાજ્ઞો॥૩॥

“ સર્વ સુખોનું મુખ્ય હેતુ હોવાથી ધર્મ આ જગતમાં સાર રૂપ છે. તે ધર્મની ઉત્પત્તિ મનુષ્યથી થાય છે, તેથી મનુષ્ય પાણું તેમાં સાર રૂપ છે. કદિ સારું રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય અને મનોહર નગરો મેદાવી શકાય પણ શુદ્ધ એવો સર્વજ્ઞ કથિત ધર્મ મેદાવી શકાતો નથી. ધર્મ કાર્યના જેવું વીજું ઉત્કૃષ્ટ કાર્ય નથી. જીવ હિંસાના જેવું વીજું ઉત્કૃષ્ટ અકાર્ય નથી, પ્રેમરાગના જેવો વીજો ઉત્કૃષ્ટ વંધ નથી અને વોહિલાજ્ઞાના જેવો વીજો ઉત્કૃષ્ટ લાજ નથી.” ૧-૨-૩.

આ પ્રમાણે ધર્મવોષ ગુરુનો ઊપદેશ સાંજળ્યા પછી દેવસેન શેઠે ગુરુને આ પ્રમાણે પુછ્યું,—“ સ્વામી, કોઈ એક ઝંટની છે, તે મારા ઘર શિવાય કોઈ બીજે ઠેકાણે રહેતી નથી, તેનું શું કારણ હશે ? ” ગુરુ મહારાજે કહ્યું; “ જહ, એ ઝંટની પૂર્વ જન્મે તારી માતા હતી. એક દિવસે તેણીએ શ્રી જિનેશ્વરની આગળ દીવો કરી તે દીવાલને પોતાના ઘરના કામ કર્યા. તેમજ પ્રજુ આગળ કરેલા ધૂપના ઝંગારા વને ઘરનો ચુલો સળગાવ્યો હતો. તે પાપને તેણીએ આઘોવ્યું નહીં, અને કાલે કરી મૃત્યુ પામી ગઈ. તે કર્મના યોગે તે અહિં ઝંટની થઈને અવતરી છે. પૂર્વ જન્મના સ્નેહથી તે તારા ઘરને ઢોળતી ગઈ.” આ ચાર્તા સાંજળી દેવસેન શેઠ વગેરે જન્મ લોકો દેવ સંવંધી વસ્તુના એવા ઉપયોગનું ફક્ત જાણી તેનો ત્યાગ કરવાને ઝંજમાલ થયા, અને તે ગુરુ મહારાજને નમી પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા હતા.

આ પ્રમાણે દેવસેનની માતાનું દૃષ્ટાંત લક્ષમાં લઈ સંસારથી જન્મ પામનારા જન્મ જીવોએ દેવની વસ્તુઓવને પોતાના ઘરનું કાર્ય ન કરવું. દેવ ઉપર ચમેટું ધોનું પણ ગ્રહણ કરવું નહીં. દેવની મુશ્વરનું તિલક પણ ન કરવું, અને દેવના જલ્લવને પોતાના હાથ પગ પણ પલાલવા નહીં. દેવ જન્મ વ્યાજે પણ લેવું નહીં. અર્થાત્ દેવ સંવંધી વસ્તુ પોતાના કામમાં કદિપણ લેવી નહીં.

ત્રીજી જાવ પૂજા.

આ ત્રીજી જાવ પૂજા જિનેશ્વરને ચંદન સ્તવન સ્મરણ વગેરેથી થાય છે.

પ્રથમ ઊચિત સ્થાને રહી- ચૈત્યવંદન કરવું. તેમાં શક્રસ્તવ વિગેરે યોજવા. પદ્મે લોકોત્તર એવા તીર્થંકરના ઊતા ગુણોને વર્ણન કરનારા વચનો વડે સ્તુતિ કરવી. તે પછી શ્રી જિનેંદ્રને પોતાના હૃદયકમલમાં સ્થાપી તેમના ગુણોનું સ્મરણ કરવું, તથા પ્રજ્ઞની આગલ નાટકાદિ કરી રાવણની જેમ અસ્વંનજાવ ધારણ કરવો. જેમ લંકાના સ્વામી રાવણે એક સમયે અષ્ટાપદ પર્વતને વિષે જરત રાજાએ કરા- વેલા પોતપોતાના વર્ણ પ્રમાણવાલા ચોવીશ જિનેશ્વરોના પ્રસાદની અંદર ક્લપજા- દિક પ્રજ્ઞોત્તરી હ્રવ્યપૂજા કરી હતી, અને મંદોદરી પ્રમુખ સોલહજાર અંતઃપુર સાથે નાટક કર્યું હતું, તે સમયે તેણે તેની વીણાની તાંત તુટી જતાં પ્રજ્ઞના ગુણ ગાનના રંગમાં જંગ પડવાના જયથો પોતાના શરીરમાંથી નસ રેંચીને સાંધી હતી. તેવી જિન જક્તિથી તે રાવણે તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું હતું. જે રાવણ મહા- વિદેહ દેવને વિષે તીર્થંકર યજ્ઞ.

એ પ્રમાણે વીજા પણ જન્ય જીવોએ જિનપૂજાને વિષે યત્ન કરવો. જો તેને માટે જાણ્યમાં નીચે પ્રમાણે લેખ્યું છે.

“યદ્યપિ મંધઘ્વનદ્વાણ્યલ્લેવણજહારત્તિયાહ દીવાહ જં કિં
તં સઘ્વં પિતરહ અગ્ગપૂઆ ” ॥ ૧ ॥

આ વચનથી જો કે નાટકને અગ્ર પૂજામાં ગણેલ છે, તો પણ તે ના જાવ મિશ્રિત હોવાથી, તેમાં જાવની પ્રધાનતા છે, તેથી તેને ભાવ પૂજામાં કા-
ઠે; તે દોષ નથી, એમ જાણવું. એ પ્રકારે ત્રીજી જાવ પૂજા જાણવી.

પાંચ પ્રકારની પૂજા.

પાંચ પ્રકારની પૂજા આ પ્રમાણે કહેવાય છે. ૧ પુષ્પ પ્રમુખની પૂજા, ૨ જિનેશ્વરની આજ્ઞા, ૩ દેવ હ્રવ્યનું રક્ષણ કરવું, ૪ ઉત્સવ અને ૫ તીર્થ યાત્રા આ પાંચ પ્રકારે જિનેશ્વરની જક્તિ પણ કહેવાય છે તે વિષે કહ્યું છે કે—

“પુષ્પાદ્યર્ચા તદાજ્ઞા ચ, તદ્હ્રવ્ય પરિરક્ષણમ્ ।

ઉત્સવાસ્તીર્થયાત્રા ચ, જક્તિઃ પંચવિધાજિને ” ॥ ૧ ॥

“પુષ્પાદિકથી પૂજા કરવી, જિનેશ્વરની આજ્ઞા માનવી, દેવ હ્રવ્યનું

રક્ષણ કરવું, ઉત્સવો કરવા અને તીર્થ યાત્રા કરવી—એ પાંચ પ્રકારની જિનેશ્વરની જ્ઞાતિ કહેવાય છે. ” ?

જિનેશ્વરની જ્ઞાતિ પાંચ પ્રકારે થાય છે. કેતકી, ચંપક, જાફ, જુફ, શત-પત્ર વગેરે અનેક પ્રકારના ઉત્તમ પુષ્પો તથા ધૂપ, દીપ અને ચંદનાદિ વસ્તુ પૂજા કરવી તે પ્રથમ જ્ઞાતિ કહેવાય છે.

મન, વચન અને કાયાએ કરીને જિનેશ્વરની આજ્ઞા પાલવી એ ત્રીજી જ્ઞાતિ કહેવાય છે. જિનેશ્વરની આજ્ઞા એ સર્વ ધર્મકૃત્યનું મૂલ્ય કારણ છે, જિનાજ્ઞા વિના સર્વ ધર્મ કાર્યો નિર્રથક છે, એમ જાણી જીવ્ય જીવોએ જિનાજ્ઞા પાલવાને ઉપમ કરવો. તેને માટે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ આણાહિત્તવો, આણાહિસંજમો, તહ્ યદાણા માણાણ .

આણારહિત્તો ધમ્મો પલાલ પૂલલ્લ પરિહાહ ॥ ૧ ॥

જમિત્તો જવો આણંતો તુહઆણાધિરહિત્તિહિં જીવેહિં .

પુણજવિયલ્લો તેહિં જેહિં નંગીકયા આણા ॥ ૨ ॥

જો ન કુણહ તુહ આણં સો આણં કુણહ તિહુઆણજણસ્સ .

જો પુણ કુણહ જિણાણં તસ્સાણા તિહુઆણેચેવ ॥ ૩-૧૧”

“ જિનેશ્વરની આજ્ઞા એ તપ, એ સંયમ અને દાન માન એ આજ્ઞાથી સફળ છે. તે આજ્ઞા વિનાનો ધર્મ તે શાલના ફોતરાની જેમ નિષ્ફળ છે.

હે જિનેશ્વર, તમારી આજ્ઞાથી રહિત એવા જીવો આ અનંત સંસારમાં જન્મ્યા છે. અને જે જીવે તમારી આજ્ઞા અંગીકાર કરી નથી, તે જીવની ગતિ ફરીથી પણ તેવીજ થશે. ૨

જે જીવ તમારી આજ્ઞા કરશે નહીં, તે જીવ ત્રણ જગત્ના લોકોની આજ્ઞા કરે છે એટલે તેને ત્રણ જગત્ના જીવોને તાવે રહેવું પડે છે અને જે જીવ તમારી આજ્ઞા માને છે, તેની આજ્ઞાને ત્રણ જગત્ના જીવો માને છે. ૨

દેવ ઇન્દ્રિયનું સમ્યક્ પ્રકારે રક્ષણ કરવું,— દૃષ્ટિ કરવી, તે ત્રીજી જ્ઞાતિ કહેવાય છે. આ સંસારને વિષે સર્વ માણીઓ પોતાના ઇન્દ્રિયના રક્ષણને માટે

તત્પર રહે છે, પરંતુ દેવ ઇચ્છ્યું રક્ષણ કરવામાં - તેને વધારવામાં ઉત્તમ જીવોની જ પ્રવૃત્તિ હોય છે. જેઓ દેવ દ્રવ્યના રક્ષણને માટે સારી રીતે પ્રવર્તે છે, તે પ્રાણીઓ આ લોક તથા પરલોકમાં મુક્તિની પરંપરાને પ્રાપ્ત કરનારા થાય છે, જેઓ દેવ ઇચ્છ્યું ચક્રણાદિક કરે છે, તેઓ આ યજ્ઞ લોકને વિષે અતિ ધોર દુઃખના જાનન વને છે. તે વિષે કહ્યું છે કે,

“જિણ પવયણ બુઢી કરં પજાવગં નાણદંસણ ગુણાણં ।

જસંતો જિણદઢવં અણંત સંસારિઓ હોઈ ॥૧॥

“ જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનારું અને જ્ઞાન તથા દર્શન ગુણોનું પ્રજાવક એવા જિન ઇચ્છ્યું જે પુરુષ ચક્રણ કરે છે, તે અનંત સંસારી થાય છે.” ૧

જિણ પવયણ બુઢી કરં પજાવગં નાણદંસણ ગુણાણં ।

રસંતો જિણ દઢવં પરિત્ત સંસારિઓ હોઈ ॥૨॥

“ જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનારું અને જ્ઞાન તથા દર્શન ગુણોનું પ્રજાવક એવા જિન ઇચ્છ્યું જે પુરુષ રક્ષણ કરે છે, તે પુરુષ જવ સંખ્યાના પ્રમાણવાળો થાય છે. એટલે તેના જવની સંખ્યા પરિમિત થાય છે.” ૨

“ જિણ પવયણ બુઢી કરં પજાવગં નાણદંસણ ગુણાણં ।

વઢંતો જિણદઢવં તિથયરત્તં બહઈ જીવો ॥૩॥

“ જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનારું અને જ્ઞાન તથા દર્શનના ગુણોનું પ્રજાવક એવા જિન ઇચ્છ્યને વધારનારો જીવ તીર્થંકરપણાને પ્રાપ્ત કરે છે.” ૩

આદિ વૃદ્ધિ એટલે નવા નવા ઇચ્છ્યો પ્રક્રેપ કરવા વગેરેથી વધારવું, એમ સમજવું તે પણ પંચ પ્રકારના કર્માદાન રૂપ કુવ્યાપાર વર્જીને સદ્વ્યાપારના વિધિ વ્રમે ઇચ્છ્યની વૃદ્ધિ કરવી. અવિધિ વ્રમે કરેલી ઇચ્છ્ય વૃદ્ધિ ઝગ્ગટી દોષરૂપ થાય છે. તેને માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે,

“ જિણવર આણા રહિયં, વધારંતાવિ કેવિ જિણદઢવં ।

બુઢંતિ જવસમુદ્દે મૂઢા મોદ્દેણ અઈ ॥૪॥

“ जिनेश्वरनी आझाथी रहितपणे जिनछव्यने वधारनारा केटझाएक मूढ थयेझा अज्ञानी जीवो पण मोहवने आ समुझने विषे बुने ठे. ? ”

केटझाएक आचार्य कहे ठे के, थावक शिवायना बीजा पासेथी वधारे ग्रहण करी काळांतरे देवछव्यनी वृद्धि करवी उचित ठे, काहुं ठे के,

“ चेइयदव्वविणासे रिसिघाए पवयणस्सज्झाहे ।

संजयी चउत्थजंगे, मूळग्गि बोहिलाजस्स ॥ १ ॥

चैत्यछव्यनो विनाश करवाथी, मुनिनो घात करवाथी, शासननी निंदा करवाथी अने संयतिनुं चोथु व्रत जांगवाथी बोधिदाजानो मूळमांथी नाश पावे ठे. ? ”

चैत्यछव्यनुं कोड नक्षत्र करतो होय तेनी उपेक्षा करवी, ए चैत्यछव्यनो विनाश समजवो. चैत्यछव्यना नक्षत्र तथा रक्षा करवा उपर घणा दृष्टांतो ठे, पण आ स्यळे सागर शेठनुं दृष्टांत कहेवामां आवे ठे.

सागर शेठनुं दृष्टांत.

साकेतपुर नगरमां सागर नामे एक शेठ रहेतो हतो, ते परम थावक हतो. एक वखते ते नगरना थावकोए ‘ आ सारो थावक ठे. ’ एम धारी तेने चैत्यनुं छव्य सोंपी दीधुं. अने काहुं के, “ सागर शेठ, आ नवीन चैत्य वने ठे, तेनी अंदर सुतार, कमीआ वगेरे जे काम करनारा ठे, तेमने तमारे छव्य चुकवुं. ” सागर शेठे ते छव्य ग्रहण कर्युं. होजने वश थयेझा ते शेठे ते मशुरोने रोकडुं छव्य न आपतां ते छव्यने वदळे दाणा, गोळ, घी, तेद, वख वगेरे पदार्थो आपवा मांड्या, अने ते वस्तुओ खरीद करी तेमां जे नफो मळे ते पोते लेवा मांड्यो. एम करतां रुपीआना अंशीमा जागरूप जे कांकणी थाय ठे, तेवी एक हजार कांकणीनो तेने नफो थयो. आ कृत्य करवाथी ते सागर शेठे अतिघोर दुष्कर्म उपार्जन कर्युं. केटलेक समये ते सागर शेठ ते कर्म आलोच्या विना मृत्यु पावी समुझमां जज्ञ मानुष रुपे उत्पन्न थयो. जातिवंत रत्नोना ग्रहण करनारा

પુરુષોણ સમુદ્ધના જલચર જીવોના ઉપજવને વારનાર અને જલની અંદર ઉઘોત કરનાર તેજ પ્રહણ કરવાને માટે તે જલ મનુષ્યને પકડી વજ્રની ઘંટીમાં નાંખ્યો. તેમાં તે મહાન્ પીનાથી ૭ માસ સુધી હુંદાદ મૃત્યુ પામી ત્રીજી નરકે નારકી રૂપે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી નીકળીને પાંચસો ધનુષ્યના પ્રમાણવાદ્યો મોટો મત્સ્ય થયો. ત્યાં મ્લેચ્છ લોકોણ સર્વ અંગના બેદવારુપ મોટી કદર્થના કરી તેને મારી નાંખ્યો. ત્યાંથી મૃત્યુ પામી તે ચોથી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળી એજ પ્રમાણે બે વાર મત્સ્ય થયો અને બે વાર સાતમી નરકે ઉત્પન્ન થયો. એટલે એક વાર મત્સ્ય અને એકવાર સાતમી નરકે—એવી રીતે ઉત્પન્ન થયો. તે પછી પૂર્વે કરેલા હજાર કાંકણી પ્રમાણ દેવ ઇન્દ્રના ઉપજોગથી અંતર રહિત હજાર-વાર ઘોમો થયો. તે પછી અનુક્રમે જુંઠ, ગામર, હરણ, સાવર, શીયાલ, માર્જાર, હંદર, નૌલ્લીઓ, ગીરોલ્લી, ઘો, સર્પ, વીંછી, પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેલકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, શંખ, છીપ, જલો, કીમી, કીના, કરમીઆ, પતંગીઆ, માંચી, જમર, મત્સ્ય, કાચબો, ગધેમો, પામો, હંટ, સ્વચર, ઘોમો, અને હાથી વગેરે અનેક જાતિમાં સહસ્ર જવ જમ્યો હતો. તે સર્વ તિર્થંચોના જવોમાં શસ્ત્રોના ઘાતની મોટી પીનાઓ સહન કરી મરણ પામ્યો હતો. એવી રીતે થવાથી જેના દુષ્કર્મ ક્ષીણ થયેલા છે, એવો તે સાગર-શેઠનો જીવ વસંતપુર નગરને વિષે રહેતા કૌટિપતિ વસુદત્ત નામના શેઠની સ્ત્રી વસુમતીના હૃદયને વિષે ગર્જપણે ઉત્પન્ન થયો. જ્યારે જીવ ગર્જમાં આવ્યો ત્યારે એ કૌટિ ધનપતિ વસુદત્ત શેઠનું સર્વ ઇન્દ્ર નાશ પામી ગયું. જ્યારે તેનો જન્મ થયો ત્યારે તેનો પિતા વસુદત્ત શેઠ પોતેજ મરણ પામી ગયો. જ્યારે તે બાલક પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે તેની માતા વસુમતી મરણ પામી. ત્યારે લોકોણ તેનું નામ નિઃપુણ્યક પામ્યું. તે જિસ્વારીની વૃત્તિથી હઝરી મોટો થયો.

आयी ते लछेग पामीने देशांतर चाव्यो गयो. फरतो फरतो ताम्रक्षिप्ती नगरीने विषे रहेता विनयंधर नामना एक शेरने घेर नोकर रह्यो. जे दिवसे ते रह्यो, तेज दिवसे ते शेरनुं घर अग्निथी बल्लीने जस्म थड गयुं. एथी शेरने तेने श्वाननी जेम घरनी बाहेर काढी मुक्यो. 'हवे शुं करवुं?' एम मूढ बनी ते पोताना कर्मने निंदवा ह्याग्यो. कहुं ठे के,

“कम्मं कुणंति सबसा, तस्सुदयंमिय परव्वसा हुंति।

सुखं सहइ सबसो निवसइ परवसो तत्तो” ॥१॥

“जे जीवो स्ववश थडने कर्म करे ठे, तेओने परवश थडने कर्म जोगववा पने ठे. पण स्ववशे जे सुख जोगवे ठे, ते परवश पमता नथी.” ?

ते पत्नी पोतानुं जाग्य बीजे स्थळे हशे, ओवुं धारी ते समुझना तीर ऊपर गयो. अने तेज दिवसे एक बहाणमां वेगो. त्यां रहेला धनावह नामना एक खझासीनी साथे ते सुखे छीपांतरमां आवी पोहोच्यो. आ बखते ते हृदयमां फुलाइ गयो अने विचार करवा ह्याग्यो के, 'हवे मारा जाग्यनो लदय थयो, कारण के, हुं वेठा उतां आ बाहाण जांगुं नहीं के बुरुं नहीं. अथवा मारा लुदैवतुं कृत्य हमणा मने विसरी गयुं. हवे बलती बखते मने ए लुदैवतुं स्मरण न थाओ. ” आ प्रकारे चिंतनी ते पाओ बलतां बाहाण पर चरयो. लुदैवे जेम दं-
नयी पात्र जांगे तेम ते बहाणने जांगी नांरुं. तेनासो कटका थड गया. ते बखते निःपुण्यक एक पाटोआने बलगी महाकोष्टे करी केटसेक दिवसे समुझने कांठे आब्यो. त्यां आवेला एक गामना ठाकोरने त्यां सेवक थडने रह्यो. ते ठाकोरना शत्रु जीओअे ते गाम ऊपर धार पामी, अने 'आ ठाकोरनो पुत्र ठे' एम धारी निःपुण्यकने बांधी पोतानी पड्झीमां झड गया. तेज दिवसे बीजी पड्झीना पतिओ आवी ते पड्झीनो नाश कयो. आयी पेला जीओए 'आ कोइ अजा-
गीओ छे' एवुं मानी निःपुण्यकने पोतानी पड्झीमांथी बाहेर काढी मुक्यो.

एवी रीते ते निःपुण्यकने उपद्रवोनो हेतु होवाथी बीजा हजारो ठेकाए-
थी काढी मुकवामां आव्यो हतो अने तेथी तेणे अनेक जातना सुखो जोग-
व्या हता.

एक बखते ते बांझितने आपनारा एक यज्ञना मंदिरमां आबी चढ्यो. त्यां तेणे पोताना दुःख निवेदन करवा पूर्वक एकाग्रताथी ते यज्ञनी आराधना करी. एकवीश दिवस उपवास करतां ते यज्ञ तेने तुज्यमान थयो. यज्ञे प्रत्यक्ष दर्शन आपी तेने कहुं, “ जछ, अहिं दररोज सायंकाळे सोनाना हजार पींठा-बाढो एक मोटो मोर आबी मारी पासे नृत्य करशे, ते नृत्य थइ रखा पढी तेना पींठामांथी दररोज एक एक सोनानुं पींठुं पमशे, ते तारे ग्रहण करवुं. ” यज्ञना आवां बचन सांजळी ते निःपुण्यक खुशी थयो. पढी त्यां रही ते प्रतिदिन ते मोरना सुवर्णना पींठाने ग्रहण करवा लाग्यो. अनुक्रमे तेणे नवसो पींठा एकठा कर्यां. हवे ते मोरनी पासे सो पींठा बाकी रखा. दुर्दैवथी मेराएखा ते निःपुण्यके चिंतव्युं के, ‘ हवे एक एक पींठुं लेवाने माटे आ अटवीमां केटझोक बखत रहेवुं, माटे एक साथे आ बाकी रहेखा सो पींठा मुठीमां ग्रहण करी झलं. ” आहुं चिंतवी ते मोरना बधा पींठा मुष्टिवने ग्रहण करवा गयो, तेवामां ते मोर काकी-नाहुं रुप दाइ उनी गयो अने निःपुण्यके जे पूर्वे नवसो पींठा ग्रहण करेखा होता, ते पण तेनी साथे नाशी गया. कहुं ठे के,

“ दैवमुल्लंघ्य यत्कार्यं क्रियते फलवन्न तत् ।

सरोजश्चातकेनातं गदरंध्रेण गच्छति” ॥ १ ॥

“ जे काम दैव-कर्मने ओळंगीने करवामां आवे, ते सफल थलुं नथी. चातक (बैयो) सरोवरतुं जल मेळवे ठे, पण ते तेना गळाना ठिडमांथी नी-कळी जाय ठे. ” १

ते निःपुण्यक ‘ मने धिक्कार ठे. में फोगटनी उतावळ करी. ’ एम चित्त-वतो ते वनमां आमतेम जमवा लाग्यो. तेवामां एक झानी मुनि तेना जोवामां आव्या. तेणे ते मुनिने नमस्कार करी पोतानो पूर्वजव पुढ्यो. पढी ते मुनिप तेना पूर्वजवतुं स्वरूप यथास्थित कही संजळान्युं. ते सांजळी तेणे पूर्वजवे देव-द्वय बने करेख आजीविकाना पापनी आढोयणा मागी. त्यारे मुनिप कहुं के, प्रथम तो देवद्वय अधिक अधिक आपवुं अने ते आप्या पढी तेनुं सम्यक् प्रकार रक्षण अने वृष्टि प्रमुख करवुं-एम करवुं, ते लागेखा दुष्कर्मानो प्रतिकार (उपाय) ठे, अने तेम करवाथीज सर्व प्रकारे जोगकृष्टि तथा सुखनो हाजं प्राप्त थाय ठे. ”

અને નરત ઐરવતમાં એક એકનો સદ્નાવ હોવાથી ત્રીજીશ ત્રિગયો થાય અને તેમાં પાંચ ભરત, પાંચ ઐરવત અને મહાવિદેહના એકસો સાત એમ કુલ મઠી એકસો સીતેર વિજય થાય છે. તે પ્રત્યેકમાં એક એક દીર્ઘ વૈતાલ્ય પર્વત છે તે દરેક પર્વત ઉપર એક એક ચૈત્ય હોવાથી એકસોને સીતેર ચૈત્ય છે. જંબુદ્વીપમાં છ અને ધાતકીલંક તથા પુષ્કરાર્ચને વિષે ચાર ચાર થઈને ત્રીજા કુલગિરિ પર્વતો છે, તેમની ઉપર ત્રીજા ચૈત્યો છે. ધાતકીલંક અને પુષ્કરાર્ચ બંનેમાં બે બે ફક્ત પર્વતોમાં ચાર ચૈત્યો છે. અઢીદ્વીપની મર્યાદા કરનાર સમયક્ષેત્રરૂપ માનુષોત્તર પર્વતને વિષે ચાર દિશાઓમાં ચાર ચૈત્યો છે. તથા આઠમા નંદીશ્વર દ્વીપમાં વાવન ચૈત્યો છે તે આ પ્રમાણે—પૂર્વ દિશાએ આવેલા નંદીશ્વરના મુખ્ય જાગે અંજનના જેવા વર્ણવાળા અંજનગિરિ છે. તેની ચાર દિશાએ ચાર વાવ્યો છે, તે વાવ્યોના મધ્યભાગે શ્વેત-વર્ણના ચાર દધિમુખ પર્વતો છે. ચાર વિદિશામાં વચેનો સદ્નાવ હોવાથી રક્તવર્ણના આઠ રતિકર પર્વતો છે. તે આઠ, ચાર અને એક એમ મઠીને પૂર્વ દિશાએ તેર પર્વતો થયા, તે તેર પર્વતો ઉપર તેર ચૈત્યો છે. તેથી રીતે પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તર—એ ત્રણે દિશાએ કહેલા નામ પ્રમાણે તેર તેર પર્વતો છે, એમ ચારે દિશાઓ મઠી વાવન પર્વતો થયા. તે દરેક પર્વત ઉપર એકેક ચૈત્ય હોવાથી વાવન ચૈત્યો થાય છે. અગ્રીઆરમા કુંભસદ્વીપને વિષે ચાર દિશાઓમાં ચાર અને તેરમા રુચકદ્વીપને વિષે ચાર દિશાઓમાં ચાર ચૈત્યો રહેલા છે; એમ સર્વની સંકલ્પના કરી તિરછા લોકમાં ચારસોને ત્રેશત ચૈત્યો થાય છે; તે ચૈત્યોની ઇંદ્ર પચાસ હજારને ચાર જિનવિંશો છે; અહીં પણ દરેક ચૈત્યને વિષે એકસો આઠ વિંશો રહેલા છે.

હવે ઊર્ધ્વ લોકને વિષે સુધર્મા દેવલોકથી આરંભીને પાંચ અતુત્તર વિમાન સુધી ચોરાશી લાલ, સત્તાણ હજાર અને ત્રેવીશ વિમાન છે. તે દરેક વિમાને એક ચૈત્યનો સદ્નાવ હોવાથી ચૈત્યો પણ તેટલાજ છે. તે સર્વ ચૈત્યોમાં મઠી પચાસ ક્રોમ, ઝોતેર લાલ, અઠ્યોતેર હજાર, ચારસોને ચોરાશી જિનાર્થનો છે. કારણ કે દરેક ચૈત્યે એકસો આઠ જિનાર્થોના સદ્નાવ હોવાથી તેમની સંખ્યા તેટલીજ થાય છે.

એ પ્રમાણે ત્રણ લોકને વિષે રહેલા શાશ્વત જૈન ચૈત્યોની અને જિનવિં-

एक वखते ते वांछितने आपनारा एक यज्ञना मंदिरमां आवी चढ्यो. तेणे पोताना छुःख निवेदन करवा पूर्वक एकाग्रताथी ते यज्ञनी आराधना. एकवीश दिवस उपवास करतां ते यज्ञ तेने तुष्यमान थयो. यज्ञे प्रत्यक्ष नि आपी तेने कथुं, “ जज्ञ, अहिं दररोज सायंकाळे सोनाना हजार पींगानो एक मोटो मोर आवी मारी पासे नृत्य करशे, ते नृत्य थइ रखा पडी तेना ग्रामांथी दररोज एक एक सोनानुं पींगुं पमशे, ते तारे ग्रहण करवुं. ” यज्ञना वां वचन सांजळी ते निःपुण्यक खुशी थयो. पडी त्यां रही ते प्रतिदिन ते रना सुवर्णना पींगाने ग्रहण करवा लाग्यो. अनुक्रमे तेणे नवसो पींग एकठा पीं. हवे ते मोरनी पासे सो पींग वाकी रखा. छुदैवथी मेराएला ते निःपुण्यके तव्युं के, ‘ हवे एक एक पींगुं लेवाने माटे आ अटवीमां केटझोक वखत रहेवुं, टे एक साथे आ वाकी रहेला सो पींग मुठीमां ग्रहण करी लउं. ” आइ तवी ते मोरना वधा पींग मुष्टिवने ग्रहण करवा गयो, तेवामां ते मोर काकी-लुं रुप दइ उनी गयो अने निःपुण्यके जे पूर्वे नवसो पींग ग्रहण करेला ता, ते पण तेनी साथे नाशी गया. कथुं ठे के,

“ दैवमुह्यं यत्कार्यं क्रियते फलवन्न तत् ।

सरोजश्चातकेनाप्तं गद्वरंध्रेण गच्छति” ॥ १ ॥

“ जे काम दैव-कर्मने ओळंगीने करवामां आवे, ते सफल थतुं नथी. तातक (थपैयो) सरोवरनुं जड मेळवे ठे, पण ते तेना गळाना डिङ्गमांथी नीळी जाय ठे. ” १

ते निःपुण्यक ‘ मने धिक्कार ठे. में फोगटनी उतावळ करी. ’ एम चिंत-तो ते धनमां आपतेम जमवा लाग्यो. तेवामां एक ज्ञानी मुनि तेना जोवामां ग्राव्या. तेणे ते मुनिने नमस्कार करी पोतानो पूर्वजव पुत्रयो. पडी ते मुनिप तेना पूर्वजवनुं स्वरूप यथास्थित कही संजळाव्युं. ते सांजळी तेणे पूर्वजवे देव-जव्य वने करेल आजीविकाना पापनी आलोयणा मागी. त्यारे मुनिप कथुं के, प्रथम तो देवजव्य अधिक अधिक आपवुं अने ते आप्या पडी तेनुं सम्यक् प्रकारे रक्षण अने वृद्धि प्रमुख करवुं—एम करवुं, ते लागेला छुष्कर्मनो प्रतिकार (उपाय) ठे, अने तेम करवाथीज सर्व प्रकारे जोगवृद्धि तथा सुखनो प्राप्त थायठे. ”

અને નરત ઐરવતમાં એક એકનો સદ્નાવ હોવાથી ચોત્રીશ વિગયો થાય અને તેમાં પાંચ ભરત, પાંચ ઐરવત અને મહાવિદેહના એકસો સાઠ એમ કુલ મઢી એકસો સીતેર વિગય થાય છે. તે પ્રત્યેકમાં એક એક દીર્ઘ વૈતાલ્ય પર્વત છે તે દરેક પર્વત ઉપર એક એક ચૈત્ય હોવાથી એકસોને સીતેર ચૈત્ય છે. જંબુદ્વીપમાં ૪ અને ધાતકીલંક તથા પુષ્કરાર્ષ્વને વિષે ચાર ત્રાર થઈને ત્રીશ કુલગિરિ પર્વતો છે, તેમની ઉપર ત્રીશ ચૈત્યો છે. ધાતકીલંક અને પુષ્કરાર્ષ્વ વંનેમાં બે બે ફક્તુકાર પર્વતોમાં ચાર ચૈત્યો છે. અઢીદ્વીપની મર્યાદા કરનાર સમયક્ષેત્રરૂપ માનુષોચાર પર્વતને વિષે ચાર દિશાઓમાં ચાર ચૈત્યો છે. તથા આઠમા નંદીશ્વર દ્વીપમાં ઘાવન ચૈત્યો છે તે આ પ્રમાણે—પૂર્વ દિશાએ આવેલા નંદીશ્વરના મુખ્ય જાગે અંજનના જેવા વર્ણવાળા અંજનગિરિ છે. તેની ચાર દિશાએ ચાર વાઙ્યો છે, તે વાઙ્યોના મધ્યભાગે શ્વેત-વર્ણના ચાર દધિમુલ પર્વતો છે. ચાર વિદિશામાં બંનેનો સદ્નાવ હોવાથી રક્તવર્ણના આઠ રતિકર પર્વતો છે. તે આઠ, ચાર અને એક એમ મઢીને પૂર્વ દિશાએ તેર પર્વતો થયા, તે તેર પર્વતો ઉપર તેર ચૈત્યો છે. તેથી રીતે પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તર—એ ત્રણે દિશાએ કહેલા ત્રણ પ્રમાણે તેર તેર પર્વતો છે, એમ ચારે દિશાઓ મઢી ઘાવન પર્વતો થયા. તે દરેક પર્વત ઉપર એકેક ચૈત્ય હોવાથી ઘાવન ચૈત્યો થાય છે. અગ્નીઆરમા કુંરુલદ્વીપને વિષે ચાર દિશાઓમાં ચાર અને તેરમા રુચકદ્વીપને વિષે ચાર દિશાઓમાં ચાર ચૈત્યો રહેલા છે; એમ સર્વની સંકલનાએ કરી તિરહા લોકમાં ચારસોને ત્રેશઠ ચૈત્યો થાય છે; તે ચૈત્યોની અંદર પચાસ હજારને ચાર જિનવિંધો છે; અહીં પણ દરેક ચૈત્યને વિષે એકસો આઠ વિંધો રહેલા છે.

હવે ઊર્ધ્વ લોકને વિષે સુધર્મા દેવશ્લોકથી આરંભીને પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી ચોરાશી લાખ, સત્તાણુ હજાર અને ત્રેવીશ વિમાન છે. તે દરેક વિમાને એક ચૈત્યનો સદ્નાવ હોવાથી ચૈત્યો પણ તેટલાજ છે. તે સર્વ ચૈત્યોમાં મઢી એકાણું ક્રોર, ઠોંતેર લાખ, અઠ્યોતેર હજાર, ચારસોને ચોરાશી જિનવિંધો છે. કારણ કે દરેક ચૈત્યે એકસો આઠ જિનવિંધોના સદ્નાવ હોવાથી તેમની સંખ્યા તેટલીજ થાય છે.

એ પ્રમાણે ત્રણ લોકને વિષે રહેલા શાશ્વત જૈન ચૈત્યોની અને જિનવિં-

“સત્તાણવદ્દ સહસ્સા લક્ષ્ણપદ્મ અઠ્ઠકોઢિયો ।

ચત્તસય છાયાસિયા તિલુકે ચેદ્દ વંદે ॥ ૧ ॥

વંદે નવકોઠિસયં પાણવીસં કોઠિત્તેવજ્ઞા ।

અઠ્ઠાવીસ સહસ્સા ચત્તસય અઠ્ઠાસિયાપન્નિમા ” ॥ ૨ ॥

આઠ કોઠ, અષ્ટપદ્મલાલ, સત્તાણુહજાર, ચારસોને ઠયાશી, ઇટ્ઠા જિન ચૈત્ય ત્રણ લોકને વિપે છે તેમને હું નમસ્કાર કરું છું. તથા નવસો પચવીશ કોઠ ત્રેપનલાલ, અઠ્યાવીશ હજાર, ચારસો અઠ્યાસી ઇટ્ઠા જિનાર્થે ત્રણલોકને વિપે છે, તેમને હું નમસ્કાર કરું છું.

હવે ત્રણ યુવનને વિપે કહેલા પ્રમાણની શાશ્વત જિનયુવન તથા જિન-વિંચોની જે સંખ્યા છે, તે કહે છે. તેમાં અષ્ટોલોક પાતાલને વિપે દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાના વિનાગે રહેલા યુવનપતિના દશ નિકાયને વિપે સર્વ સંખ્યા સાતકોટી અને ચોતેરલાલ, યુવનો છે. તે દરેક યુવનને વિપે એક એક ચૈત્યનો સદ્જાવ હોઈને શાશ્વત જિનચૈત્યો પણ તેટલાજ છે તે ચૈત્યોને વિપે રહેલા, જિનવિંચોની સર્વ સંખ્યા આઠસોને તેત્રીશકોટી, અને ઝોતેર લાલની છે, તે દરેક ચૈત્યને વિપે એકસોને આઠ જિનપ્રતિમાનો સદ્જાવ હોઈને ઊપર પ્રમાણે જિનવિંચો છે.

હવે તીરઠા લોકને વિપે અને પાંચ મેરુને વિપે પંચાશી ચૈત્યો કેવી રીતે છે ? તે કહે છે. તે મત્યેક મેરુમાં ચાર ચાર વન છે. તે દરેક વનને વિપે ચોર દિશાએ ચાર ચાર ચૈત્યો છે. તે દરેક મેરુને એક એક ચૂલિકા છે, તે ઊપર એકેક ચૈત્ય એમ એકેક મેરુને વિપે સત્તર સત્તર ચૈત્ય છે, ઇટ્ઠે તે પાંચ મેરુનાં સર્વ મઠીને પંચાશી ચૈત્યો થાય છે. તથા તે દરેક મેરુની વિદિશામાં ચાર ચાર ગજદંતા પર્વત મઠી વીશ ગજદંતા પર્વતો છે. અને તેની ઊપર વીશ ચૈત્યો તથા પાંચ પાંચ દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુને વિપે આવેલા જંબૂ શાલ્મલિ મમુલ દશ વૃહોની અંદર દશ ચૈત્યો છે. મત્યેક મહાવિદેહને વિપે શોઠ શોઠનો સદ્જાવ હોવાથી એંશી વત્સારા

મુનિનાં આવાં વચન સાંજઠી તેણે એવો નિયમ ગ્રહણ કર્યો કે “ જ્યાં સુધી પૂર્વે ગ્રહણ કરેલા દેવહવ્યથી હજાર ગાળું હવ્ય ન અપાય ત્યાંસુધી આહાર, વસ્ત્રાદિકના નિર્વાહથી જરા પણ અધિક હવ્ય મારે ગ્રહણ કરવું નહીં. ” આવો નિયમ ગ્રહણ કરી તેણે શ્રાવકનો ધર્મ અંગીકાર કર્યો. તે પઠી તે નિઃપુણ્યક જે જે વેપાર કરવા લાગ્યો, તેમાં તે ઘણું હવ્ય કમાવા લાગ્યો. તે પોતાના આહાર વસ્ત્રના નિર્વાહ જેટલું રાखी વાકીનું હવ્ય દેવ કાર્યમાં અપતો. એમ કરતાં થોડા દિવસમાં તેણે દેવ નિમિત્તે દસ લાચ કાંકણી હવ્ય આપી દીધું. તેટલું હવ્ય આપી તે દેવનો અનુભવી થયો. પઠી ઘણું હવ્ય ઉપાર્જન કરી તે પોતાના નગરમાં આવ્યો. ત્યાં તે સર્વ ધનાઢ્ય શેઠોમાં મહાન્ શેઠ ગણાયો. પોતાના અને પરના કરાબેલા સર્વ હૈત્યોને વિષે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે અર્ચન જતિ પૂર્વક નિરંતર પૂજા પ્રજાવના કરવા લાગ્યો. અને સમ્યક્ પ્રકારે દેવ હવ્યનું રક્ષણ અને યોગ્યતા પૂર્વક દેવ હવ્યની વૃદ્ધિ વગેરે કરી તેણે અરિહંત જતિરૂપ પ્રથમ સ્થાનક આરાધ્યું અને તેથી કરીને તેણે જિનનામ કર્મ-તીર્થકર નામ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. જ્યારે અવસર પ્રાપ્ત થયો, ઇચ્છે તેણે ગીતાર્થ ગુરૂની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે પઠી સિદ્ધાંતનો અન્યાસ કરી તે ગીતાર્થ થયો. અને તેણે ધર્મદેશનાથી ઘણાં જવ્ય જીવોને મતિવોધ કર્યો. ઢેવટે તેણે અનજ્ઞાન લઈ કાલ કરી સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનને વિષે દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં દેવતાની સમૃદ્ધિ જોગવી મહા વિદેહ ક્ષેત્રને વિષે તીર્થકરની સંપત્તિ જોગવી તે મોક્ષપદને પ્રાપ્ત થયો. એ પ્રકારે દેવહવ્યના અધિકારમાં સાગર શેઠની કથા કહેવાય છે. એવી રીતે જિનેશ્વરની ત્રીજી જતિ કહેવામાં આવી.

ચોથી જતિ.

જે નિશ્ચે કરી જવ્યજીવો અઘાડુત્સવ, સ્નાત્ર, હૈત્યધિવની પ્રતિષ્ઠા, વગેરે ઉત્સવો કરે તથા શ્રીપર્યૂષણ પર્વને વિષે કલ્પસૂત્રની ચાંચના પ્રમુખ શાસનની પ્રજાવના કરે, તે જિનશાસનની ઉન્નતિના હેતુ હોવાથી તે પણ જિનપૂજાન કહેવાય છે. કહું છે કે.—

“ પ્રકારેણાધિકાં મન્યે જાવનાતઃ પ્રજાવનામ્ ।

જાવના સ્વસ્ય લાજ્ઞાય સ્વાન્યયોસ્તુ પ્રજાવના ॥ ૧ ॥

“ કોઈ પ્રકારે જાવનાથી પ્રજાવના અધિક છે એમ હું માતું હું, કારણ કે, જાવના પોતાનાજ દ્વાજને માટે થાય છે અને પ્રજાવના પોતાના અને વીજાના વંનેના દ્વાજને માટે થાય છે. ૧ ”

પાંચમી જ્ઞાતિ.

તીર્થયાત્રા કરવી એ જિનેશ્વરની પાંચમી જ્ઞાતિ કહેવાય છે. શત્રુંજય, ગિરનાર, અર્ધુદાચલ, અષ્ટાપદ, સંમેતશિખર, આદિ સર્વ તીર્થોને વિષે જિનવંદન કરવા અને તે દેવની સ્પર્શનાદિક કરવાને માટે જવું, તે તીર્થયાત્રા કહેવાય છે ; એ તીર્થયાત્રા પણ જિનજ્ઞાતિ ગણાય છે. તે તીર્થોમાં શત્રુંજય તીર્થ સર્વ તીર્થોનો રાજા છે અને ત્રણ લોકમાં તેના જેવું વીજું તીર્થ નથી. કહ્યું છે કે.

“ નમસ્કારસમો મંત્રઃ શત્રુંજયસમો ગિરિઃ ।

વીતરાગસમો દેવો ન જૂતો ન જવિપ્યતિ ॥ ૧ ॥ ”

“ નવકારના જેવો મંત્ર, શત્રુંજયના જેવો ગિરિ અને વીતરાગના જેવો દેવ થયા નથી, અને થશે નહીં. ? ”

શ્રી શત્રુંજય તીર્થના સ્પર્શવા પ્રમુખે કરી મહાપાપી પ્રાણીઓ પણ સ્વર્ગાદિકના સુખને જોગવનારા થાય છે. અને જે પુણ્યવંત પ્રાણીઓ છે, તે અદ્ય-કાલમાં સિષ્ટિપદને પામે છે. તેને માટે કહ્યું છે કે.—

“ કૃત્વા પાપસહસ્રાણિ હૃત્વાજંતુશતાનિચ ।

ઇદં તીર્થં સમાસાધ્ય તિર્થચોઽપિ દિવંગતાઃ ॥ ૧ ॥

एकैकस्मिन् पदे दत्ते शत्रुंजयगिरिं प्रति ।

जवकोटि सहस्रेभ्यः पातकेभ्यो विमुच्यते ॥ २ ॥ ”

“ હજારો પાપ કરીને અને હજારો પ્રાણીઓને મારીને તિર્થચો પણ આ શત્રુંજય તીર્થને પ્રાપ્ત કરી સ્વર્ગે ગયેલા છે. ?

શત્રુંજય પર્વત પ્રત્યે એક એક પગલું ચરવાથી પ્રાણી કોરુહજાર જવના પાપમાંથી મુકાય છે. ?—૨

તેમ વઢી કહું છે કે.—

‘ઢઢેણંજત્તેણં અપાણણં વ સત્તજત્તાઢ
જો કુણ્ણ સત્તુંજે સો તઢ્ય જ્ઞવે લઢ્હણ્ણ સિલ્લિં’

ઢઢ જત્તવઢે પાણીથી રહિત સાતયાત્રા શત્રુંજય પર્વત ડપર કરનાર પાણી ત્રીજે જ્ઞવે મુક્તિ પામે છે. વઢી આ પ્રકારે જે મનુષ્ય હૃદયે જ મનુષ્યજન્મ પામીને સિલ્લાચલ તીર્થની યાત્રા કરીને પોતાનો જન્મ સફલ કરે છે તેને ધન્ય છે ! જે પાણી તથામકારનો યોગ્ય સામગ્રીના અજ્ઞાવથી પોતે યાત્રા કરવાની શક્તિ રહીત છે તોપણ અન્ય યાત્રિકોની અનુમોદના કરે છે તેમને પણ ધન્યવાદ છે. જે પાણીઓ શ્રી સિલ્લાચલને પોતાની દૃષ્ટિ અવઢાંકન કરે છે અને પોતાના શરીરના ંગોપાંગોવઢે સ્પર્શે છે તેમજ ઋપજાદિ દેવોતું અર્ચન કરે છે તેઓ પણ અનેકશઃ સ્તુતિપાત્ર છે. પરમતિ યાત્રા સંબંધે ડપદેશ આપતાં હીંચે મુજબ કહે છે.

વપુઃ પવિત્રીકુરુતીર્થયાત્રયા । ચિત્તંપવિત્રીકુરુ ધર્મવાંઢયા ॥
વિસં પવિત્રીકુરુ પાત્ર ઢાનતઃ । કુલં પવિત્રીકુરુ સઢ્ઢારિત્રતઃ ॥

અર્થ—તીર્થયાત્રા વઢે શરીરને પવિત્ર કરો, ધર્મ ઇચ્છા વઢે ચિત્તને પવિત્ર કરો, હવ્યને સુપાત્ર ઢાનવઢે પવિત્ર કરો અને ડત્તમ આચારના પાલનવઢે કુલને પાવન કરો. આ પ્રકારે ડપદેશ આપ્યા કરે તથા મુક્તિનગર મતિ પ્રયાણ કરવા ઇચ્છતા લોકોને સુખે કરીને આરોહણ કરવાને માટે ડત્તમ પગધીયારૂપ વિમલાચલ તીર્થને હું વ્યારે નેત્રયુગલ વઢે નીરસીશ તેમજ સ્વશરીર વઢે વ્યારે હું તે તીર્થીધિરાજને સ્પર્શવાં જામ્યશાલ્લી થશ્શ. આ મારો જન્મ તીર્થના ઢર્શનાદિ વિના ફોકટ જાય છે ં રીતે સ્વચિત્તમાં જાવના જાવે છે તેવા પાણીઓ પોતાના સ્થાનકે રહેલા ઢર્તા પણ તીર્થ યાત્રાના મહા ફલને પામે છે. જેઓ ઢતી સામગ્રી ં યાત્રા કરતા નથી તેઓ ઢીર્ઘસંસારી જાણવા. શ્રી શત્રુંજય ગિરિ ડપર થોરું પણ કરેલું પુણ્ય મહા ફલ ઢાયક થાય છે, કહું છે.

“ નવિ તં સુવન્નજૂમિજૂસણ ઢાણેણ અન્નતિથ્યેસુ ।

જં પાવઙ્ પુણ્ણફલ્લં પૂયાપ્પહવણેણ સત્તુજે ॥ ૧ ॥ ”

“ અન્ય તીર્થોમાં સુવર્ણ, જૂમિ અને આજૂપણોના દાન કરવાથી જે પુણ્ય થતું નથી, તે પુણ્ય શત્રુનય તીર્થે ઉપર પૂજા અને ન્હાવણ કરવાથી થાય છે ? ”

વક્ત્રી તીર્થે યાત્રા કરનારા પ્રાણીઓએ યાત્રા વચ્ચે જૂમિ સંચારો, શી-લ્લવ્રત, અને એકાહાર પ્રમુખ ઠંડાનાં કરવાના છે. અને તેમ કરીને રહેવાથી ત્યાં તીર્થયાત્રાનો પ્રયાસ વિશેષ ફલદાયક અને આપનારો થાય છે. તે ઠંડાનાં ‘ઢરી’ કરીને કહે છે. ઠ રીકાર નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે.

“ એકાહારી જૂમિસંસ્તારકારી

પદ્ધત્યાં ચારી શુદ્ધસમ્યક્ત્વ ધારી ।

યાત્રાકાલે યઃ સચિત્તાપહારી

પુણ્યાત્મા સ્યાદ્ બ્રહ્મચારી વિવેકી ॥ ૧ ॥ ”

“ યાત્રા વચ્ચે જે વિવેકી પુરુષ એકાહાર—એક વચ્ચે આહાર વરનાર, જૂમિ સંસ્તારકારી—જૂમિ ઉપર સંચારો કરનાર, પગવચ્ચે ચારી—ચાલનાર, સચિત્તાપહારી—સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ કરનાર અને બ્રહ્મચારી—બ્રહ્મચર્ય પાલનનાર રહે છે તે પુણ્યાત્મા કહેવાય છે. ? ”

વક્ત્રી કહ્યું છે કે,

“ શ્રીતીર્થપાંથરજસા વિરજી જવંતિ

તીર્થેષુ વંચ્રમણતો ન જવે ચ્રમંતિ ।

અવ્યવ્યયાદિહ નરાઃ સ્થિરસંપદઃસ્યુઃ

પૂજ્યા જવંતિ જગદીશમથાર્ચયંતઃ ॥ ૧ ॥ ”

“ જન્ય પ્રાણીઓ તીર્થેના માર્ગના રજવચ્ચે વિરજ પાપરહિત થાય છે તીર્થોમાં ભ્રમણ કરનારાઓ આ સંસારમાં ભ્રમણ કરતા નથી. જેઓ તીર્થેકેત્રમાં અવ્યવ્યય કરે છે, તેઓ સ્થિરસંપત્તિવાળા થાય છે અને ત્યાં જગત્પતિને પૂજનારાઓ બીજાઓને પૂજવા યોગ્ય થાય છે. ” ?

આ પ્રમાણે તીર્થ સેવાનું મહાફલ જાણીને જીવ્ય જીવોષ શ્રી શંકુજયાદિ મહાતીર્થની યાત્રાને વિષે આદર સહિત થવું. અને તેમાં પોતાનું દ્રવ્ય સફલ કરવું વળી તીર્થની યાત્રા કરવાને ઇચ્છતા એવા વીજા યાત્રાલુઓને શંકલ (જાતુ) આપવા વગેરેથી સહાય કરવી. તીર્થ યાત્રા કરનારે ધનશેઠની જેમ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તીર્થની ઉન્નતિ કરવી, લઘુતા કરવી નહીં.

તે વિષે ધનશેઠની કથા.

હસ્તિનાગપુર નગરને વિષે અનેક કોટી જીવ્યનો સ્વામી ધનશેઠ નામે એક પરમ શ્રાવક હતો. એક દિવસે રાત્રે ધર્મ જાગરણ કરતાં તેણે પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું. “ હું નિથે પૂર્વ જન્મના પુણ્યને લીધે આ મનુષ્ય જન્મ પામ્યો હું. તે સાથે આર્પણેત્ર, ઉત્તમ કુલ, રૂપ અને લક્ષ્મીના સમૂહને પ્રાપ્ત થયો હું. તેમ વળી જેમ મોટા પુણ્યના લદયથી રંક પુરુષ નિધાનને પ્રાપ્ત કરે, તેમ હું શ્રી જિનશ્વરે કહેલા ધર્મને પામ્યો હું. પણ જ્યાં સુધી શ્રી વિમલાચલ અને રૈવતાચલ આદિ તીર્થમાં રહેલા શ્રી આદીશ્વર મજુ તથા નેમિનાથ મજુ વગેરે તીર્થંકરોના વિવેચના દર્શન, વંદન, અને પૂજનાદિ સત્કૃત્યો મેં કર્યા નથી, ત્યાં સુધી આ સર્વ સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી શું ? તેમજ આ વૈનવથી પરિપૂર્ણ એવા કુંડલ, યુદ્ધ વગેરે પ્રાપ્ત થયા, તે શા કામના ? ”

આ પ્રમાણે ચિંતવી મનાત કાલે રાજાની આજ્ઞા લઈ તેણે હસ્તિનાગ પુરનગરમાં ઉદ્યોષણા કરી મોટો સંઘ એકઠો કર્યો. પછી શુભ દિવસે તે મોટા સંઘની સાથે હસ્તિનાગપુરની બાહર નીકળ્યો. અને તેણે શાસનના અધિપતિ શ્રી વીર મજુના ચૈત્યને સાથે લીધું. માર્ગમાં ઠેકાણે ઠેકાણે મોટી સમૃદ્ધિથી ચૈત્યોને પૂજતો, જીર્ણ ચૈત્યોનો લક્ષાર કરતો, મુનિરાજના ચરણ કમલને વંદન કરતો, સ્વામિવાતસલ્ય કરતો અને કરુણાથી વીન જનોને નિરંતર વાંઝિત દાન આપતો તે ધન શેઠ અનુક્રમે શંકુજય પર્વત પાસે આવી પોહોચ્યો. તે ગિરિપર આરુઢ થયો અને ત્યાં આદીશ્વર મજુને મોટી સમૃદ્ધિથી નમન પૂજન કરી અઘાડ ઉત્સવ આદર્યો. તે સિદ્ધકેત્રને સ્પર્શી, વંદન, પૂજન અને જેટ વગેરે કરી તેણે પોતાના જન્મને સફલ કર્યો.

તે પછી તે ધનશેઠ ગિરનાર પર્વત ઉપર આવ્યો. ત્યાં મુખ્ય ચૈત્યને વિષે

यादव कुळना मंमनरूप अने सर्व ब्रह्मचारीओना समूहमां मुगट समान एवा श्री नेमिनाथं प्रभुने त्रण प्रदक्षिणा करी नमस्कार कर्षो. ते पढी सुगंधी जळवने. प्रभुने न्हावण करावी उत्तम वावना चंदननुं विझेपन करी सारा उत्तम वस्त्रोधी. अने मणि सुवर्ण तथा रत्नो आचरणोधी श्री नेमिप्रभुना विंवने नूपित कर्षु. ते पढी प्रभुना कंठमां पंचवर्णी पुष्पमाळा आरोपित करी, तेमनी समीपे अष्टमंगळनुं आझेखन करी श्रीफडने होकित कर्षु. पढी धूपनो उत्क्षेप, दीपक, ठव चामर अने चंदरवा प्रमुख स्थापी मोटी ध्वजा चमावी. इत्यादि अनेक प्रकारनी पूजा करी. नक्तिथी उद्धसित एवा रोमांचने धारण करतो ते धनशेठ जेवामां श्री नेमिप्रभुना मुखकमळने अवज्ञोक्तो हतो, तेवामां महाराष्ट्र देशना मध्य जागे आवेक्षा मलयपुर नगरथी श्वेतांबर साधुओनो घेपी, दिगंबर मतनो जक्त वरुण नामनो एक क्रोमवति शेठ पोताना संघने लइ त्यां आवी चमयो. अर्ही धनशेठे करेळी प्रभु पूजाने देखी ते वरुण शेठना हृदयमां छेप उत्तम थइ आव्यो ते रोपातुर थइने आ प्रमाणे धनशेठ मत्से बोड्यो. “ तत्त्वथी विमुख एवा श्वेतांबर श्रावकोए निर्ग्रंथोमां श्रेष्ठ एवा आ जगवानने सग्रंथ केम कर्षो ? परिग्रहवाळा केम वनाव्या ? आ प्रमाणे कही ते मिथ्यायुचिवाळा वरुण शेठे तरतज उतावळा थइ प्रभु उपर चमावेक्षा, वस्त्र, आनूपण, पुष्पमाळा वोरने विंव उपरथी दूर कराव्या. अने हाथी पगझाना जळवने ते जिनविंथनी पखाळ करावी आ वखते जिनेश्वर देवनी अविधि-आर्शांतना करनारा ते वरुण शेठनी साथे धनशेठने घणो वचनविवाद थयो. ते पढी ते वंने संघपतिओ परस्पर आमर्ष राखी पोतपोताना परिवार साथे तत्काळ पर्वत उपरथी नीचे उतर्या अने विक्रमराजाना गिरिनगर नामना नगरनी समीपे आवी पोहोच्या त्यां ते वंनेनी वच्चे पोतपोतानी पर्पदा करी पोतपोताना तीर्थनी स्थापना करवा महान् वादविवाद थयो. राजा विक्रमे आ तेमनो वृत्तांत होकोना मुखथी सांजळयो एटवे पोते राजा तेमनी पासे आव्यो अने तेमने वादविवाद करतां अटकावी कहुं के, “ हुं तमारो वाद काळे सवारे दूर करीश. हमणां कोइए कदाग्रह करवो नहीं. ” आ प्रमाणे कही राजा विक्रम पोताने स्थाने चाड्यो गयो. राजा गया पढी तेओ वंने संघपतिओ पण पोताना स्थाने गया. आ वखते धनशेठ ‘ प्रजाते कोनुं तीर्थ स्थापाशे. ’ एवी चिंता करवा लाग्यो अने तेथी तने निष्ठा आवी नहीं. तेणे पोताना चित्तने शासन देवीना

ध्यानमां लगाव्युं. तेवामां शासन देवी प्रत्यक्ष प्रगट थइ नीचे प्रमाणे बोली—

“ वरसिठजिठ सुपठइसमयेंदा छठाजयनठमामणागऽवि-
निययमाणे कुणसु दुस्कामिणं ” ॥ १ ॥

“ प्रधान अने मोटामां मोटा धर्मेने तथा आगमने तुं पाम्यो ठे, एट्ठे
हवे तारो जय नष्ट थयेछो समजजे. तेथी मनमां जरा पण दुःख धरुं नही.
अने मनने निश्चित राखुं. ” १

“ जं चिइवंदणमज्जगाहं उज्जितसेलइच्चाइं पखिविय नि-
वसहाए जयं धुवं तुज्ज दाहामि ” ॥ २ ॥

“ जे चैत्यवंदनना मध्यमां “ उज्जितसेलसिहरे ” ए गाथा ठे, ते प्र-
क्षित गाथा ठे; एम तेना कहेवाथी तने राजा विक्रमनी सजामां अवश्य जयद्व-
दमी अपावीश. ” २

आ बात सांजळी धन शेठ हर्षित थइ गयो. पढी तेणे राजिने सुखेथी
निर्गमन करी. प्रजात थतां राजा विक्रमे ते बंने संघपतिओने पोतानी सजामां
परिवार सहित बोलाव्या. तेओ राज सजामां आव्या अने राजानी आह्वाथी
ते बंने पक्षकारोए पोतपोतानो वृत्तांत जणाव्यो. ते सांजळी राजा विक्रम बोव्यो
“ संघपतिओ, तमो बंने जैन आगमना ज्ञाता ठो; जैन धर्मेना श्रद्धाळु ठो
अने जिनशासनना प्रजावक करवाने विषे प्रवीण देख्वाओ ठो, ते ठतां तमोए
आहुं अघटित कार्य केम आरंभ्युं ठे ? प्रथम धन शेठे नम्रताथी कहुं, “ राजेंछ,
अमोए अमारा तीर्थमां वल्ल-आभूषणोए करी जिनपूजा करीए डीए, तेनो आ
छुए बुद्धिवाळो शेठ शामाटे बिनाश करे ठे ? त्यारे वरुण शेठे जणाव्युं, “ स्वा-
मी, अमो अमारा तीर्थने विषे कोइने अविधि-आज्ञातना नहीं करवा दइए.
आ प्रमाणे बंनेना वचन सांजळी राजाए संशय द्यावीने कहुं, “ आ तमारा
बंनेमां कोहुं तीर्थ हशे, ए शी रीते जाणवामां आवे ? ” धनशेठे कहुं, “ स्वामी,
आ तीर्थ अमारं ज ठे कारणके, अमारा चैत्यवंदननी अंदर ‘ उज्जित सेलसि
हरे ’ इत्यादि गाथा बांवा वलतथी चाली आवे ठे. जो आपने तेमां शंका रहे-

તી હોય તો આ અમારા સંઘમાંથી બાહ્યક, તરુણ, અને વૃષ્ઠમાંથી ગમે તેની પાસે ચૈત્યવંદન સૂત્ર બોલાવો, પટલે આપને સ્વામી થશે. ” વરુણ શેઠે કહ્યું, “ મહારાજા, આ નવીન ગાથા રચી આ કપટી શેઠ પોતાના વધા સંઘને વચ્ચે શીલવ તો ન હોય ? તે શી સ્વર પદે ? ” વરુણ શેઠના આ વચ્ચન સાંજઠી રાજા પોતાને સ્વામી કરવાને માટે એક સેવકને પવનગતિ નામની ઝાંટની ડાબે બેસાડી પોતાના શેઠેરની નજીક રહેલા શ્રેણિપટ્ટી નામના ગામમાંથી શીલાદિક ગુણો વધે પ્રસિદ્ધ, ડાહ્યા જૈન ધર્મના જાણ એવા ધનશેઠની એક પુત્રીને તત્કાલ ત્યાં બોલાવી. તે શેઠ પુત્રી ત્યાં આવી પટલે રાજાએ શ્વેતાંબર સંઘની સમક્ષ તેણીને પુછ્યું, “ જ્ઞેન તને ચૈત્યવંદન આવડે છે ? તેણીએ કહ્યું, સ્વામી, તે મને સારી રીતે આવડે છે. ” રાજાએ કહ્યું, ત્યારે તું તે સત્તર કહી સંજઝાવ. ” રાજાની આજ્ઞાથી તે બાલાએ અતિ ગંજીર સ્વરથી પ્રથમ સંપૂર્ણ ચૈત્યવંદન ત્યાંસુધી કહ્યું કે, ય્યાંસુધી નીચેની ગાથા બોલવામાં આવી.

“ ઝજિંતસેલસિદ્ધેરે, વિસ્કાનાણં નિસિદ્ધિયા જસ્સ ।

તં ધમ્મચક્કવટ્ઠિં, અરિઠ્ઠનેર્મિ નમંસામિ ” ॥ ૧ ॥

આ ગાથા સુધી ય્યારે તે બાલા ચૈત્યવંદન બોલી, તે સાંજઠી સર્વ પરિવાર સહિત રાજા વિક્રમતું હૃદય હર્ષથી ડહાસિત થઈ ગયું. તત્કાલ તે પ્રસન્ન થઈ બોલ્યો, “ આ શ્વેતાંબર સંઘ જીત્યો છે. નિશ્ચયથી આ સીર્ય તેનું જ છે. ” રાજાના આ વચ્ચન સાંજઠી દારી ગયેલો વરુણ શેઠ લોકોના સુખથી પોતાની નિંદા, અને ધન શેઠની પ્રશંસા સાંજઝાવતો કચવાતે મને પોતાનો સંઘ ભડા ચાલ્યો ગયો, અને પોતાને સ્થાને આબ્યો.

ત્યારથી એ ગાથા ચૈત્યવંદનની ઝંદર અઘાપિ જણાય છે. જો કે આ ગાથા અભિરતિ દેવતાએ રચેલી હોવાથી વિરતિવંતોને જણવી અયુક્ત છે, તોપણ તે શાસનની ડહાલિની દેવ રૂપ છે, તેથી પૂર્વાચાર્યોએ-ગીતાર્થ પંક્તિઓ તેનો નિષેધ કરેલો નથી; તેથી સજ્જન જાણનારો તે અવશ્ય જાણવા યોગ્ય છે. તેમ જમી તેવા પૂર્વાચાર્યોના આચરણને જે અન્યથા કરે છે, તેને આગમને વિષે દંડ આપવો કહ્યો છે. શ્રી જહ્નુ બાહુ સ્વામીએ સુચકાંગ સૂત્રની નિર્ણયક્રિયા તથા અધ્યયનમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ આયરિયપરંપરણ આગયં જો ઉચ્ચવબુદ્ધિષ્ કોવિય
 ઇચ્છે ય વાઙ્ગમાલિનાસંસનાસિદ્ધિશ્ ” ॥૧॥

આચાર્યની પરંપરાએ આવેલાનો જે ઉચ્છેદ કરે છે, તે જમાલિની પેઠે
 અનેક દુઃખોને સહન કરે છે. ” ૧

તે પઢી જેનો વિજય થયો છે, એવા તે ધનશેઠનો વિક્રમ રાજાએ સારો
 સત્કાર કર્યો અને ઘણું સન્માન આપી તેને વિદાય કર્યો. પઢી ધનશેઠ પોતાના
 સંઘની સાથે ફરીવાર ગિરનાર પર્વત ઉપર આવ્યો અને ત્યાં શ્રી નેમિપ્રજ્ઞની
 ઉત્તમ વદ્ધાન્તરણો અને પુષ્પોથી પ્રથમના કરતાં વિશેષ પૂજા કરી. તેણે ત્યાં યા-
 ચકોને અગણિત દાન આપી અઘાઠ ઉત્સવ કર્યો. પઢી પોતે પોતાના સંઘને
 સાથે લઈ, ત્યાંથી નીકળ્યો અને અનુક્રમે માર્ગે ચાલતાં હસ્તિનાગપુર આવી પો-
 હોંચ્યો. ત્યાં રાજા વગેરે મજા જને તે ધનશેઠનું ચારે સન્માન કર્યું. તે પઢી ધન-
 શેઠ ચિરકાલ સુધી શ્રાવક ધર્મને પાઠી અને અનેક પ્રકારે જિન શાસનની મજા-
 વના કરી અંતે સદ્ગતિનો જાજન બન્યો હતો. આ પ્રમાણે વૃષ્ઠ સંપ્રદાયથી આ
 ધન શેઠની કથા દ્વારા પાંચમી જાતિ કહેલી છે, જેની અંદર પાંચ પ્રકારની
 પૂજા કહેવામાં આવી છે.

આઠ પ્રકારની પૂજા.

હવે આઠ પ્રકારની પૂજા કહે છે, તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ વરગંધધૂવચુસ્કપદિં, કુસુમેદિં પવરદીવેદિં ।

નેવજ્જફલ્લજલ્લેદિય, જિણપૂયાઅઠ્ઠહા હોશ્ ” ॥ ૧ ॥

“ ૧ ઉત્તમ ગંધ-ચંદનાદિક ધ્વજ, ૨ અગર પ્રમુલ મુગંધી ધૂપ, ૩ અ-
 સ્ખંભિત અદ્ભુત, ૪ પંચવર્ણી પુષ્પો, ૫ નિર્મલ છત્રથી પૂરિત સુવર્ણ મણિમય પાત્ર-
 વાક્ષો દીપક, ૬ લારુવા પ્રમુલ નૈવેદ્ય, ૭ શ્રીફલ્લ પ્રમુલ ફલ્લ, અને ૮ નિર્મલ-
 પવિત્ર જલ્લ એમ આઠ પ્રકારે પૂજા કહેવાય છે. તે આઠ પ્રકારની પૂજાનું ફલ્લ નીચે
 પ્રમાણે કહે છે—

“ અંગગંધસુવન્નવન્નં રૂવં સુહં ચ સોદ્ધગં ।

પાવઢ પરમ પયં પિહુ, પુરિસો જિણગંધપૂયાણ ॥ ૩૧ ॥

જિણ પૂયણેણ પુંસો, હોઈ સુગંધોસુગંધ ધૂવેણ ।

દીવેણ દિત્તમંતો, અસ્કઅઓ અસ્કપહિં તુ ॥ ૩૨ ॥

પૂયઈ જો જિણચંદં, તિણિવિ સંજાસુ પવર કુસુમેહિં ।

સો પાવઢ સુર સુક્કં, કમેણ મુક્કં સયા સુક્કં ॥ ૩૩ ॥

દીવાલી પવ્વદિણે, દીવં કાઠણ વઠ્ઠમાણમે ।

જો હોયઈ વરસફલે, વરસંસફલં જવે તસ્સ ॥ ૩૪ ॥

હોયઈ વહુ જત્તિ જુઓ, નેવજ્જં જો જિણંદ ચંદાણં ।

મુંજઈ સો વરજોણ, દેવાસુરમણ્ણનાહાણં ॥ ૩૫ ॥

જો હોયઈ જલ્લજરિયં કલ્લસં જત્તિહ્યવીયરાગાણં ।

સો પાવઢ પરમપયં સુપસથ્યં જાવસુહીણ ॥ ૩૬ ॥”

“પુરુષો જિનની ગંધપૂજા કરવાથી મુગંધી અને સુવર્ણ વર્ણી રૂપ વાલા શરીરને પામે છે. તથા સૌજાગ્ય, મુલ્ક અને અનુક્રમે મોક્ષ મુલ્કને પ્રાપ્ત કરે છે. ૩૧

મુગંધી ધૂપવને જિનપૂજા કરવાથી પુરુષ મુગંધી થાય છે, દીપપૂજા કરવાથી દીપ્તિવાદો—તેજસ્વી અને અદ્વૈત પૂજાથી અદ્વૈત મુલ્કવાલો થાય છે. ૩૨

જે પુરુષ શ્રાવે કાલ્પ ઉત્તમ પ્રકારના પુણ્યોથી જિનપૂજા કરે છે, તે દેવતાના મુલ્ક પામી અનુક્રમે સદા મુલ્કવાલા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. ૩૩

જે દીવાલીના પર્વને વિષે શ્રી વર્ધમાન પ્રજ્ઞની પાસે દીપક પ્રકટી ઉત્તમ પદ્ધતિને મુલ્ક, તે પુરુષનું આશુ વર્ષ સફળ થાય છે. ૩૪

જે પુરુષ ઘણી જાતિવાદો થઈ શ્રી જિનવંચને નૈવેદ્ય ધરે છે, તે પુરુષ દેવ, અસુર અને મનુષ્યોના સ્વામીના જોગને જોગે છે. ૩૫

જે પુરુષ જાતિથી શ્રી વીતરાગ પ્રજ્ઞને જડનો જરેલ કલશ દોલે, તે પુરુષ જાવ શુષ્કિવને શ્રેષ્ઠ થઈ ઉત્તમ એવા મોઢપદને પામે છે. ૩૬

ઉપર પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારે કહેલી જિનપૂજા જન્ય પુરુષોએ મન, વચન, અને કાયાની શુષ્કિ પૂર્વક કરવી. જો જિનજાતિ શુષ્ક જાવથી કરી હોય, તે યોગી હોય તો પણ મોટા ફલને આપનારી થાય છે તે વિષે કશું છે કે—

“ યાસ્યા મ્યાયતનં જિનસ્ય લભતે ધ્યાયંશ્ચતુર્થં ફલં
પથં ચોત્થિત્ત્વં જ્યતોઽષ્ટમમયો ગંતું પ્રવૃત્તોઽધ્વનિ ।
શ્રદ્ધાહુર્દશમં વહિર્જિનગૃહા ત્પ્રાપ્તસ્તતો દ્વાદશં
મધ્યે પાદ્મિકમીક્ષિતે જિનપતૌ માસોપવાસં ફલમ્ ॥

“ હું જિન મંદિરમાં જઈશ ’ એવું ચિંતવવાથી પુરુષને એક ઉપવાસનું ફલ મળે છે. અને ત્યાં જવાને ઝાટે ત્યારે ઠઠ તપનું ફલ મળે છે. જ્યારે તે પ્રત્યે માર્ગે ચાલવા માંડે ત્યારે અષ્ટમનું ફલ મળે છે. જિનગૃહની બાહર નમીક આવે ત્યારે ચાર ઉપવાસનું ફલ મળે છે, ચૈત્યમાં આવે ત્યારે પાંચ ઉપવાસનું ફલ મળે છે, ચૈત્યની મધ્યે આવે ત્યારે પંચર ઉપવાસનું ફલ મળે છે અને જિનેશ્વરનાં દર્શન કરે ત્યારે માસોપવાસનું ફલ મળે છે. ” ?

આહિં તેવી જ રીતની જાવશુષ્કિ તે મુખ્ય કારણ સમજવું. એવી રીતે આઠ પ્રકારની પૂજા કહેલી છે. આદિ શબ્દથી સત્તર પ્રકારની અને એકવીશ પ્રકારની પૂજા પણ કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—

“ ન્દવણ વિલેવણ વચ્છજુગ, ગંધારુહણં ચ પુષ્પરોહણયં ।
માલારુહણં વલ્લય, ચુન્ન પન્નાગાણ આજરણે ॥ ૩૭ ॥
માલ કલ્પાવંસ ધરં, પુષ્પ પગરં ચ, અઠ મંગલ યં ।
ધૂતુસ્કેવો ગીયં, નદં વજ્જં તહા જણિયં ” ॥ ૩૮ ॥

“ ૧ નિર્મલ જડ વડે સ્નાન, ૨ ચંદનાદિક ધમે નવ અંગે નવ તિલક, ૩. વસ્ર યુગલ પેઢેરાવવા, ૪ વાસ ચૂર્ણનો પ્રક્ષેપ, ૫ ધિકસ્વર પુષ્પો. ચમાવવા, ૬

મઠ કંઠે મુંધેલ પુષ્પમાલનું આરોપણ, ૭ પંચવર્ણી પુષ્પો ધનં સર્વ અંગે શોભા કરવી—અર્થાત્ ફુલની આંગી રચવી, ૮ કપૂર, કૃષ્ણાગર પ્રમુખ મુગંધી ઘસ્ય ધમે પૂજન કરવું, ૯ ધ્વજા ચઢાવવી, ૧૦ ઢઝ, મુગટ ઘેરે આનૂપણો પેહેરાવવા, ૧૧ પુષ્પનું ગૃહ કરવું, ૧૨ મજુની આગલ પાંચવર્ણી પુષ્પોનો ઢગલો કરવો, ૧૩ અકૃત ઘેરે અષ્ટમંગલ આલેખવા, ૧૪ મુગંધી ધૂપ ઝલેવવો, ૧૫ ગીત-ગાન કરવા, ૧૬ અનેક પ્રકારના નૃત્ય કરવા,—નાટક કરવા, ૧૭ અને શંખ, નગારા-ઘેરે વાજિત્રો વગારવા ૫ સત્તર પ્રકારી પૂજા કહેવાય છે.

૧૬વીશ પ્રકારની પૂજા નીચે પ્રમાણે કહેલી છે—

જિણપન્નિમાણં પૂયા, મેયા ઇગવીસ નીરચંદણયં ।

જૂસણપુષ્કો વાસં, ધૂવં ફલ્લદીવ તંદુલયં ॥ ૩૯ ॥

નેવજ્ઞં પત્ત પૂગી, વારિ સુવચ્છં ચ ઢત્ત ચામરયં ।

વાજિત્તગીય નટં, યુદ્ધકોસં બુદ્ધ ઇયહીરં ॥ ૪૦ ॥ ”

“ ૧ સ્નાન, ૨ ચંદન, ૩ આનૂપણ, ૪ પુષ્પ, ૫ વાસણેપ, ૬ ધૂ-પ, ૭ ફલ્લ, ૮ દીપક, ૯ અકૃત, ૧૦ નૈવેદ્ય, ૧૧ પાન, ૧૨ સોપારી, ૧૩ જલ્લ, ૧૪ વસ્ત્ર, ૧૫ ઢઝ ૧૬ ચામર, ૧૭ વાજિત્ર, ૧૮ ગીત ૧૯ નાટક, ૨૦ સ્તુતિ અને ૨૧ જંનારની વૃદ્ધિ. ૫ પ્રમાણે ૧૬વીશ પ્રકારની પૂજા કહેવાય છે. ”

તે શિવાય ૧૬ સો આઠ ઘેરે વીજા પૂજાનાં ધર્મા જેદો કહેલા છે; તે વીજા શાસ્ત્રીય ગ્રંથોથી જાણી લેવા. ૧૬વી રીતે ચૈત્ય વિનયની અંદર આવેલ દશ પ્રકારના વિનય માંહેલો આ વિનયનો ત્રીજો જેદ કહેવામાં આવ્યો. વાકી-ના વિનયના વીજા જેદોની સચિસ્તર વ્યાખ્યા પંક્તિો વીજા મોટા ગ્રંથોમાંથી જાણી લેવી.

સમ્યક્સ્વની ત્રિવિધ શુદ્ધિ.

અનુક્રમે સમ્યક્સ્વની ત્રણ પ્રકારની શુદ્ધિની વ્યાખ્યા કરે છે. ૧ જિન, ૨ જિનમત અને ૩ જિનમતને વિષે સ્થિરતા. ૫ સમ્યક્સ્વની ત્રિવિધ શુદ્ધિ છે.

આ પ્રકારે ઘીઝી રીતે પણ સમ્યક્ત્વની ત્રણ પ્રકારની શુદ્ધિ કહેલી છે.

પાંચદૂપણ.

૧ શંકા દટ્ટે રાગદેપથી રહિત, યથાર્થ ઉપદેશના કરનાર અને સર્વજ્ઞ
 એવા જિનેશ્વરના વચનને વિષે સંશય એ શંકા સમ્યક્ત્વને વાધિત કરનારી છે,
 તેથી તે સમ્યક્ત્વનું પહેલું દૂપણ કહેવાય છે. તેથી સમ્યક્ત્વ દર્શનીઓએ એ શં-
 કાનો સર્વથા પરિહાર કરવો જોઈએ. બહી તે શંકાથી લોકમાં પણ માણસ પોતાના
 કાર્યને સિદ્ધ કરી શકતો નથી. શંકાહુ માણસનું કાર્ય નાશ પામી જાય છે.
 જેઓ નિઃશંક રહેનારા છે, તેઓના કાર્ય અવગ્ય સિદ્ધ થયેલા દેખાય છે. તે
 વિષે બે વ્યાપારીઓનું દૃષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ છે.

શંકા ઉપર બે વ્યાપારીઓનું દૃષ્ટાંત.

કોઈ એક નગરીમાં બે વ્યાપારીઓ રહેતા હતા. તેઓ બંને કોઈ પૂર્વ ક-
 ર્મના યોગથી જન્મથીજ દરિદ્રી હતા. એક વ્યવસ્થે તેઓ જ્યાં ત્યાં નમતા હતા,
 તેવામાં કોઈ સિદ્ધ પુરુષ તેમના જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ સંપત્તિની સિદ્ધિ
 કરવાને માટે તેઓ બંને તે સિદ્ધ પુરુષની સેવા કરવા લાગ્યા. એક દિવસે તેમની
 સેવાત્તિક્તિથી પ્રસન્ન થયેલા તે સિદ્ધ પુરુષે તે બંનેની વચ્ચે બે કંથાઓ (મંત્રિત-
 વસ્ત્રો) આપી. અને તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું, “વેપારીઓ, આ બે કંથા ચમત્કારી
 છે. તમારે તેને કંઠને વિષે ધારણ કરવી. ૪ માસ સુધી આ કંથા તમે ધારણ
 કરશો, દટ્ટે પડી દરરોજ તે કંથા તમોને પાંચસો સોનેયા આપશે.” સિદ્ધ પુરુ-
 પના આ વચનો સાંજળી તે બંને વ્યાપારીઓ તે કંથાઓ લઈ પોતપોતાને સ્થાને
 આવ્યા. તે બંનેમાંથી એક વ્યાપારી શંકાશીલ હતો, તેણે વિચાર કર્યો કે, “આ
 કંથા ૪ માસ સુધી ધારણ કર્યા પડી પદ્મ આપશે, એની શી સ્વામી?” આવી
 શંકા લાવી તેણે તે કંથાનો ત્યાગ કરી દીધો. બીજાએ એવી શંકા કરી નહીં.
 તેણે નિઃશંક થઈ અને લોકલજ્ઞાને ઢોમી દડ તે કંથાને ૪ માસ સુધી ધારણ
 કરી. આથી તે કંથાના પ્રજાવથી તે મોટી સમૃદ્ધિવાદો શેઠ બની ગયો. તેની
 આવી સમૃદ્ધિ જોઈ પેલા કંથાને ત્યાગ કરનારા વ્યાપારીને યાવજીવિત પશ્ચા-
 ત્તાપ થયા કર્યો. ધનાઢ્ય બનેલો વ્યાપારી યાવજીવિત મુલ્કી, જોખી અને દાની

ઘયો-હતો.”

આ દૃષ્ટાંતે ઉપરથી સમજણ લઈ જવ્ય પુરુષોએ ઉત્તમ વસ્તુમાં જરા પણ શંકા ન કરવી જોઈએ.

‘કાંક્રા’ એટલે અન્ય દર્શનનો અજિહ્વાપ. તે ઉત્પન્ન ઘવાથી પરમાર્થ રીતે શ્રી અરિહંત જગદાને કહેલા આગમ ઉપર અવિશ્વાસ થાયએ, તેથી તે સમ્યક્ત્વને દૂષણ કહેવાય એ. સમ્યક્ત્વંત પુરુષોએ તે કાંક્રા દૂષણનો પરિહાર કરવામાં યત્ન કરવો. કારણકે, લોકમાં પણ કાંક્રા કરનારો પુરુષ ઘણાં હુઃસ્થાનો જાગી થતો દેસાચ એ. તે વિષે એક દૃષ્ટાંત કહેવાય એ.

કાંક્રા ઉપર દૃષ્ટાંત.

“ એક નગરને વિષે કોઈ એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે હમેશાં ‘ ધારા ’ નામની પોતાની ગોત્રદેવીનું આરાધન કરતો હતો. એક વખતે તેણે ભોકોના મુલથી ‘ ચામુંડા ’ દેવીનો પ્રજાવ સાંજલ્યો. તે સાંજલી તે ચામુંડા દેવીનું આરાધન કરવા લાગ્યો. એટલે ધારા અને ચામુંડા બંને દેવીઓની આરાધના કરવા લાગ્યો. અને તેમ કરતાં ઘણો સમય વીતી ગયો.

એક વખતે તે બ્રાહ્મણ ગ્રામાંતર જતો હતો. માર્ગમાં ચામુંડાનાં એક નદીનું ચોતરફ પૂર આવ્યું. તે પૂરમાં બ્રાહ્મણ સપડાઈ ગયો અને તણાવા લાગ્યો. જ્યારે તે પૂરની બાહેર નીકળી ન શક્યો, ત્યારે તે ઝંબે સ્વરે પોકાર કરી કહેવા લાગ્યો “ હે ધારાદેવી, દોમો દોમો, હે ચામુંડા, મારી રક્ષા કરો, રક્ષા કરો. ” આવા પોકારથી તે બંને દેવીઓનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. તેના પોકારથી બંને દેવીઓ ત્યાં હાજર થઈ, પરસ્પર દુર્વ્યાયી તે બંનેમાંથી એકે દેવી તે બ્રાહ્મણની સહાય કરવાને ગઈ નહીં. બ્રાહ્મણનું રક્ષણ થયું નહીં. બ્રાહ્મણ આર્ષ તથા રૌદ્રધ્યાન થતો તે પુરના જલમાં ડુબી ગયો હતો.

આ દૃષ્ટાંતે ઉપરથી આત્મ હિતેન્દુ પુરુષોએ ધીજા મતની કાંક્રા ન કરવી. એ પ્રકારે કાંક્રા નામનું સમ્યક્ત્વનું વીજું દૂષણ દૃષ્ટાંતે પૂર્વક કહેલું એ.

ત્રીજું વિચિકિત્સા દૂષણ.

જિનેશ્વરની આજ્ઞાને અનુસરી ચાલનારા અને શુદ્ધ આચારને ધારણ

કરનારા મુનિ આદિ. આદિ શબ્દથી શ્રાવકો પણ હેવા. તેમની જે નિંદા કરવી, તે વિચિકિત્સા નામે ત્રીજું દૂષણ કહેવાય છે. તે સમ્યક્ત્વને દૂષિત કરનારું હોવાથી તેને દૂષણ તરીકે કહેલું છે. એ વિચિકિત્સા દૂષણને સર્વથા વર્જિત કરવું. જેમને સમ્યક્ત્વ રત્ન પ્રાપ્ત થયેલ છે, અને જેઓ સમ્યક્ત્વને વિષે પ્રયત્નવંત છે, એવા પુરુષોની તથા ધીજા હરકોઈ પુરુષની નિંદા કરવી યોગ્ય નથી. તેમાં જે નિર્દોષ એવા સાદુ પ્રમુખ ઉત્તમ પુરુષો છે, તેમની નિંદા તો સર્વથા વર્જવી, એવો ન્યાય છે. જે શ્રદ્ધાહુ એવા ધીજાની આગલ પોતાના ગુરુજનની નિંદા કરે છે, અને જેઓ સ્વયં મંગલરૂપ અને મંગલના કારણરૂપ એવા ત્યાગી ગુરુઓને સન્મુખ આવતા જોઈ “આ અમંગલનું કારણરૂપ મારે અપશુકન થયાં. હવે આથી મારા કાર્યની સિદ્ધિ નહીં થાય.” આ પ્રમાણે પોતાના મનમાં ચિંતવે છે, તેઓ મહા મૂઢપણાવાળા, જિન-વચનથી વિમુક્ત, ઇકાંતે મિથ્યાદષ્ટિવાળા અને હુષ્કર્મના બંધક બાળવા. જ્ઞાની મહારાજ કહે છે કે, તેવા હુદ્દ માણીઓની આશ્લોક તથા પરલોકમાં પ્રાપ્ત કરીને કોઈ વસ્તુ પણ વાંઝિત કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. એ સમ્યક્ત્વનું વિચિકિત્સા નામે ત્રીજું દૂષણ કહેલ છે.

કુદૃષ્ટિ પ્રશંસા.

- મિથ્યાત્વની પ્રશંસા કરવારૂપ સમ્યક્ત્વનું ચોથું દૂષણ છે.

કુદૃષ્ટિ એટલે સ્વરાય દષ્ટિવાળા, જેનું શુદ્ધ દર્શન નથી, એવા અશુદ્ધ ધર્મવાદી કુતીર્થી, તેમની જે પ્રશંસા કરવી. તે સમ્યક્ત્વનું ચોથું દૂષણ છે. તે પ્રથમ કહેલા હેતુથી વર્જવું. કારણ કે, તે સમ્યક્ત્વને મલિન કરે છે.

જેઓ કુતીર્ધિઓના કાંઈક અતિશય વગેરે જોઈ “આ ઠીક છે, આ મત ગ્રાહ્ય છે, કારણ કે જેની અંદર આવા અતિશયવાળા હોય છે.” આ પ્રમાણે જે પ્રશંસા કરે છે, તે મૂઢ નિષ્કારણ પોતાનું શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ રત્ન મલિન કરે છે.

મિથ્યાત્વીનો પરિચય.

મિથ્યાત્વીઓનો પરિચય રાખવો, એ સમ્યક્ત્વનું પાંચમું દૂષણ છે. ઉપર કહેલા કુદૃષ્ટિઓની સાથે આઘાપ સંઘાપ પ્રમુખથી પરિચય કરવો, તે પણ સમ્યક્ત્વને દૂષિત કરે છે, માટે એ પાંચમા દૂષણનો સર્વથા પરિહાર કરવો. જેઓ સુદૃષ્ટિ-

वाळा मुनिओ वगेरे होय तेमनोज परिचय करवो. कुदृष्टिओनो परिचय न करवो. कुदृष्टि—अन्य मतिओनो परिचय करवार्थी नंद मणिकार शेठनी पेजे प्राप्त थयेले सम्यक्त्वरूप रत्न नाश पामे ठे.

नंद मणिकार शेठनुं दृष्टांत.

एक वखते राजगृह नगरने विपे श्री चरम तीर्थकर श्री वर्धमान मनु समोसर्पा हता. श्रेणिक वगेरे श्रध्दालु लोको तेमने वंदना करवाने आव्या हता. ते समये सौधर्म देवझोकनो निवासी दर्दुरांक नामे देव पोताना चार हजार सामानीक देवताओना परिवार साथे त्यां मनुने वंदना करवा आव्यो. तेणे सूर्याज देवनी पेजे श्री धीर मनुनी आगळ वत्रीश प्रकारनुं नाटक करवा मांग्युं. ते नाटक कर्पा पडो ते देव पोताने स्थाने चाळ्यो गयो. ते पडो श्री गौतम गणधरे जगवंतने पुत्र्युं के, “ जगवन्, आ देवताए आवी ऋद्धि क्या पुण्यथी प्राप्त करी ठे ? ” मनुए उत्तर आप्यो. ” आ नगरमां नंदमणिकार नामे एक शेठ वसे ठे. एक वखते मारा मुखथी धर्म सांजळीने तेणे सम्यक्त्व सहित आवक धर्मेने अंगीकार कर्पो. ते पडो घणां काझ सुधी तेणे आवक धर्म पाळ्यो हतो. एक वखते कोइ कर्पना योगथी तेने कोइ कुदृष्टिनो परिचय थयो. तेनो परिचय बधवाथी तेने कोइ शुष्क मुनि महाराजना परिचयनो अजाव थयो. आथी तेना हृदयमां मिथ्या बुद्धि वृद्धि पामी. ते पूर्वं घणो सदबुद्धिवाळो हतो, पण मिथ्यादृष्टिना सहवासथी अनुक्रमे बुद्धिमां मंद जावने पामी गयो. ते मिश्र परिणामथी काळ-क्षेप करवा लाग्यो.

एक दिवसे ते नंद मणिकार शेठ ग्रीष्मरतुमां पोपथ साथे अउमनो तप ग्रहण कर्पो. वे दिवसे तेणे ए व्रत पाळ्युं. बीजे दिवसे मध्य रात्रे तेने अतितीव्र जलनी तुपा लागी. तुपानी वेदनाथी तेनामां आर्त्तध्यान उत्पन्न थयुं. ते आ प्रमाणे चिंतवना लाग्यो. ” आ संसारने विपे जे पुरुषो परोपकारने माटे वाळ्यो तथा कुवाओ करावे ठे, तेओने धन्य ठे. धर्मेना उपदेशकोए नवाण कराववाना धर्मेने उत्तम कथो ठे. जेओ ते धर्मेने निंदे ठे, तेओनी युक्ति खोदी ठे. वाव्य कुवा वगेरे नवाण करावनाराने माटे शास्त्रमां कथुं ठे के. ”

“ धन्यास्त एव संसारे कारयन्ति बहूनि ये ।

વાપી કૂપાદિ કૃત્યાનિ પરોપકૃતિ હેતવે ॥૧॥

ધર્મોપદેશકૈશ્વાપિ પ્રોક્તો ઽસૌ ધર્મ ઉત્તમઃ ।

યેત્વાહુર્હૃદ્દતામત્ર તદ્વૃત્તિર્દશ્યતે વૃથા ॥૨॥”

“જેઓ વાવ્ય, કુવા વગેરેના કૃત્યો પરોપકારને માટે કરાવે છે, તેઓ આ સંસારમાં ધન્ય છે. ધર્મના ઉપદેશકોષ્ટ એ ધર્મને ઉત્તમ કહેલો છે. જે લોકો એ ધર્મને દૂષિત કહે છે, તેમનું વચન વૃથા છે.” ૧-૨

વહ્ની કહું છે કે,

“ગ્રીષ્મર્તૌ હૃર્વજ્ઞાઃ સત્વાસ્તૃપાર્તા વાપિકાદિપુ ।

સમાગત્ય જહ્નં પીત્વા જવંતિ સુખિનો યતઃ ॥૩॥”

“ગ્રીષ્મઋતુને વિષે હૃર્વજ્ઞા, તૃપાર્તા પીનિત થઈ વાવ્ય અથવા કુવા વગેરેમાં આવીને જહ્નપાન કરી સુખી થાય છે.”

“અતોહમપિ ચ પ્રાતર્વાપીમેકાં મહત્તરમ્ ।

કારચિષ્યામિ તસ્માન્મે સર્વદા પુણ્યસંભવઃ ” ॥ ૪ ॥

“અહીં હું પણ પ્રાતઃકાલે એક મોટી વાવ્ય કરાવીશ, તેથી મને સર્વદા પુણ્ય થવાનો સંજ્ઞ છે.” ૪

આ પ્રમાણે મનમાં ચિંતવતા તેણે વાકીની સર્વ રાત્રિ પ્રસાર કરી પ્રાતઃકાલે પારણું કરી શ્રેણિકરાજાનો હુકમ હાથે તે વૈષ્ણવગિરિ પર્વતને વિષે આવ્યા અને ત્યાં આવીને તેણે એક મોટી વાવ્ય કરાવી. તે વાપિકાની ચારે દિશાએ અનેક પ્રકારના વૃક્ષોથી સુશોભિત અને દાનશાલા, મઠ મંરૂપ તથા દેવકુલ પ્રમુલ્યો મંનિત એવા વન કરાવ્યા. મિથ્યાત્વીના પરિચયથી આ પ્રમાણે તેણે પોતાના ધર્મનો ત્યાગ કરી દીધો. અનુક્રમે મવલ કર્મનો ઉદય થવાથી તેનામાં મોટા સોઝ રોગ ઉપ્પન્ન થયા. તે સોઝ રોગના નામ આ પ્રમાણે છે. ૧ કાસ, ૨ શ્વાસ, ૩ જ્વર ૪ દાહ, ૫ કુક્ષિમાં શૂઝ, ૬ જગંદર, ૭ હરસ, ૮ અજીર્ણ, ૯ દૃષ્ટિરોગ, ૧૦ પૃથ્વ શૂઝ, ૧૧ અરુચિ, ૧૨-સ્વજહ્ન, ૧૩ જહ્નોદર, ૧૪ માથાનો પીના, ૧૫ કર્ણ વેદના અને ૧૬ કોદ આ સોઝ રોગો તેને ચારે પીના કરવા હાવ્યા. આ રોગોથી

जेतुं शरीर पीडित थयेतुं छे, एवो ते शेष अतिशय वेदना जोगवी मृत्यु पायी गयो. मरण वखते तेतुं ध्यान तेनी वाव्य उपर हतुं, तेथी ते मरण पायीने तेज वाव्यमां गर्जज देमकापणे उत्पन्न थया. ते वाव्य जोडने ते वाव्य पोतानी करावी छे, एम थतां तेने जाति स्मरणज्ञान उत्पन्न थड आव्युं. ते ज्ञान उत्पन्न थवाथी तेना जाणवामां आव्युं के, जैन धर्मनी विराधना करवाथी आ फल प्राप्त थयुं. छे, तेथी तेना हृदयमां वैराग्य उत्पन्न थड आव्युं. आथी ते देमको विचार करवा लाग्यो के, " आजथी हवे मारे निरंतर उठ तप करवो. पारणाने दिवसे वाव्यना कांठा उपर आवी स्नान करता एवा दोकोथी प्राप्त थयेझा जझतुं पान करवुं अने प्राप्त थयेझी मृत्तिकालुं नक्षण करवुं. " आवो विचार करी तेणे तेवो अभिग्रह धारण कयों.

एक वखते ते वाव्यने विपे स्नान करवाने आवता एवा दोकोथी मार्ह आगमन तेना सांजळवामां आव्युं, तेथी मने ते पोताना पूर्व जवनो धर्माचार्य मानी एक सहस्र पत्रवालुं कमल मुखमां द्वाद मने वंदना करवाने नीकळ्यो. ते वखते केदझाएक दयालु दोको मने वंदना करवा आवता हता, तेमणे दयाबुद्धिथी ते देमकाने वारवार वाव्यना जझमां नांखवा मांखयो. उतां पण मने वंदना करवामां एकाग्रचित्तवालो ते देमको वाव्यमांथी वाहेर नीकळी जेवामां आवतों हतो, तेवामां जक्तिथी जेतुं मन उडझास पोमेतुं छे एवो श्रेणिकराजा थणो परिवार द्वाडेने मने वंदन करवा आवतों हतो, ते तेज मांग नीकळ्यो. कर्म योगे ते देमको श्रेणिकराजाना घोरानी खरी नीचे चकदाड गयो. शुज ध्यानथी त्यांज मृत्यु-पायी ते सौधर्म देवदोकने विपे दर्शुरांक नामे महा समृद्धिवान् देवतारूपे उत्पन्न थयो. तरतज तेने अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं. तेथी तेणे पोताना पूर्व जवनो वृत्तांत अवदोकी अर्हीं मारा समवसरणनी बीना जाणी तत्काल अर्हीं मने वंदना करवाने आव्यो अने पोतानी सर्व समृद्धि देखानी पात्रो पोताना स्थान प्रत्ये चाव्यो गयो. हे गौतम, ए प्रमाणे ए दर्शुरांक देवनो वृत्तांत में समने कसो छे."

गौतम मुनि ए पुनः प्रजुने प्रश्न कयों " जगवन्, ए देवता अर्हांधी च्यवीने कयां जशे ? " जगवाने कयुं, " ते महाविदेह क्षेत्रने विपे उत्पन्न थगे."

मिथ्यात्वीना परिचयथी केवुं नउरें फल मळे छे? ते विपे आ नंदमणि-

કારણું દૃષ્ટાંત સાંજલી સમ્યક્ત્વંત પુરુષોએ સર્વથા કુદૃષ્ટિના પરિચયનો ત્યાગ કરવો. અને સમ્યક્દૃષ્ટિના પરિચયને વધારવો.

આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વને દૂષિત કરનારા સમ્યક્ત્વના પાંચ દૂષણો જે કહેવામાં આવ્યા તેઓથી સમ્યક્ત્વ મદ્ધિન થાય છે, માટે તે પાંચે દૂષણોનો સર્વથા પરિહાર કરવો.

સમ્યક્ત્વના આઠ પ્રજાવક.

હવે સમ્યક્ત્વના આઠ પ્રજાવક કહે છે. જેનાથી સમ્યક્ત્વનો પ્રજાવ વધે તે પ્રજાવક કહેવાય છે.

૧ પ્રવચની પ્રજાવક.

પ્રવચન એટલે છાદશાંભી. તે જેને અતિજ્ઞાનની પેઠે હોય તે પ્રવચનની કહેવાય છે. વર્તમાનકાળને યોગ્ય એવા જે જે સૂત્રો છે, તેના અને તેના અર્થના ધારણ કરનારા—તીર્થના ચહન કરનારા જે આચાર્ય તે પ્રવચની કહેવાય છે. દેવર્ધિગણી ક્રમાશ્રમણાદિક પ્રથમ પ્રવચનના પ્રજાવક થયા હતાં.

દેવર્ધિગણિની કથા.

એક વચ્ચે રાજગૃહી નગરીને વિષે ચરમ તીર્થકર શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞ સમો-સર્પા હતા. દેવતાઓએ મનોહર સમવસરણ રચેલું હતું. વાર પરિપદો તેમાં એકઠી મળી હતી. તે વચ્ચે સુધર્મા ઇંદ્ર આવ્યો. તે જગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અને વંદન કરી પોતાને યોગ્ય સ્થાને બેઠો. તે પછી પ્રજ્ઞે જણ સહિત મેઘના જેવા ધ્વનિથી સ્વરની મધુરતાથી પરમાનંદરૂપ અમૃતને ઝરનારી, મહા નિવિરુ મોહરૂપ અંધકારનો નાશ કરનારી, સર્વ જગતનાં પ્રાણીઓને ચમત્કાર કરનારી અને મનને હરનારી એવી દેશના આપી. દેશનાને અંતે સૌધર્મપતિ ઇંદ્રે વિનયથી વીરપ્રજ્ઞને પુછ્યું, “ જગવન, આ અવસર્પિણી કાલમાં તમારું તીર્થ કેટલો કાલ પ્રવર્તશે. પછી શી રીતે તેનો વિચ્છેદ થશે ? ” ઇંદ્રનો આ પ્રશ્ન સાંજલી વીર પ્રજ્ઞે કહ્યું, હે ઇંદ્ર, એકવીશ હજાર વર્ષ દુષપ નામે પાંચમા આરા સુધી મારું તીર્થ પ્રવર્તશે. તે પછી પાંચમા આરાના બેઢે દિવસે પેહેઢા પોહોરમાં ? શ્રુત, ૨ સૂરિ, ૩ ધર્મ અને ૪ સંઘ-એ ચાર વિચ્છેદ પામશે. વીજે પોહારે વિમળવાહન રાજા થતા તેનો

સુધર્મા નામે મંત્રી અને રાજનીતિ નાશ પામી જશે. સાયંકાળે વાદર અગ્નિનો વિ-
ચ્છેદ થઈ જશે. આવી રીતે મારા તીર્થનો લચ્છેદ થઈ જશે.

ઈંદ્રે પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો; “સ્વામી, તમારું પૂર્વગત શ્રુત કેટલો કાલ રહેશે?”
મન્ત્રુષ ઉત્તર આપ્યો. “ઈંદ્ર, એક હજાર વર્ષ પર્યંત મારું પૂર્વગત શ્રુત રહેશે. તે
પછી તેનો લચ્છેદ થઈ જશે.

ઈંદ્રે પુનઃ પુછ્યું,—સ્વામી, કયા આચાર્ય મહારાજની પડી સર્વ પૂર્વગત
શ્રુત વિનાશ પામશે ? ”મન્ત્રુષે બોલ્યા—“દેવર્ષિગણી ક્રમાશ્રમણની પડી સર્વ પૂર્વ-
ગત શ્રુત વિચ્છેદ પામી જશે. ” ઈંદ્રે ફરીથી પુછ્યું, “જગવન, જે દેવર્ષિગણી
થવાના છે, તેમનો જીવ હાસ્ય ક્યાં છે ? ” મન્ત્રુષે કહ્યું, “ઈંદ્ર, જે તારા પેદાશ
સૈન્યનો અધિપતિ આ હરિણગમેષી દેવ તારી પાસે રહેલો છે, તે દેવર્ષિગણીનો
જાવી જીવ છે. મન્ત્રુષનાં આ વચન સાંજળી ઈંદ્ર વિસ્મય પામી ગયો અને તે પો-
તાની પાસે રહેલા હરિણગમેષી દેવની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. તે દેવે પણ આ
પોતાનો વૃત્તાંત સાંજળી લીધો. તે પડી ઈંદ્ર પરિવાર સહિત મન્ત્રુષને નમી પોતાને
સ્થાને ચાહ્યો ગયો.

તે હરિણગમેષી દેવે અનુક્રમે આયુષ્યના દક્ષિયાની હાનિ થતાં ૪ માસનું
આયુષ્ય થાકતાં મનુષ્યનું આયુષ્ય વાંધ્યું, તે પડી પોતાની પુણ્યમાળાનું કરમાઈ જતું
અને કષ્ટપટ્ટકોનું કંપન વગેરે ચ્યવવાના ચિન્હો દેખી તેણે ઈંદ્રને આ પ્રમાણે
વિનંતિ કરી. “સ્વામી, તમે અમારા પોષણ કરનારા મન્ત્રુષે તેથી મારા પર ક્રુ-
પા કરી પટલું કરો કે, જેથી મને પરજવને વિષે ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય. હું ફરીથી
યોનિરૂપ યંત્રના સંકટમાં પડી વે પ્રકારના ઐધ્યકારથી જેના ચેતનનો અને ચક્ષુ-
નો લોપ થયેલો છે એવો વની ગર્જની ઔરમાં લોપાળતા શરીરને અગ્નિથી તાપ
થાય અને સૂચી (સોઈ)ના સમૂહથી પણ અધિક શરીરને વેદના થાય, તેવા
દુઃખો જોગવવા જતાં હું ધર્મકર્ણીને જુલો જણા, માટે મારે સ્થાને ઉત્પન્ન થયેલા
વીજા હરિણગમેષી દેવને મને વોધ કરવા મોકલજો. ઇથી આપનું સ્વામિપણું પર-
જવને વિષે પણ સફળ થશે. ”

તે દેવતાના આ વચનો ઈંદ્રે અંગીકાર કર્યા, તોપણ એ હરિણગમેષી
દેવતાએ પોતાના વિમાનની જાંતી ઉપર વજ્ર, રત્નવને નીચે પ્રમાણે અક્રોરો લખ્યા.

“ जे हरिणगमेपी देव आ स्थाने उत्पन्न थाय, तेणे मने परजवने विषे प्रतिबोध करवो, जो ते नही करे तो तेने ईक्ष्णा चरणकमलनी सेवामां विमुख-
पणानो दोष दागरो. ”

आयुष्य पूर्ण थया पत्नी ते हरिणगमेपी देव त्यांची च्यवीने जंबूद्वीपमां आवेला नरतज्ञेवनी अंदर सौराष्ट्र देशमां वेडाकुलनगरना राजा अरिदमनना सेवक कार्मर्षि क्षत्रियनी स्त्री कलावतीनी कुक्षिने विषे पुत्ररूपे उत्पन्न थयो. ते कार्मर्षि सेवक काश्यप गोत्री हतो, ज्यारे ए गर्जमां आग्यो त्यारे तेनी माता क-
लावतीए स्वमाने विषे एक महार्क्षिक देवने जोयो हतो. अनुक्रमे शुच दिवसे ए पुत्रनो जन्म थयो. तेहुं नाम देवर्षि पारुशुं, पांच धात्रीओयी पाळन करातो ते पुत्र चार वर्षनो थयो. पिताए तेने वे कन्याओ परणावी, देवर्षि ते कन्याओनी साथे विषय जोग जोगवतो हतो. ते युवान थयो त्यारे तेने अधर्मी जनोनो सह-
वास थयो हतो. पोतानी समान वयना राजपुत्रो तथा क्षत्रिय पुत्रोनी साथे ते सोकारनोवार्ता करतो हतो, ते धर्मनी वार्ता जाणतो नहीं तेम सांजळतो पण नहीं. ते आ रीते पोतानो काळ निर्गमन करतो हतो.

हवे पेला विमानने विषे नवो हरिणगमेपी देव उत्पन्न थयो. उत्पत्ति समये जे पूजा आदि करणी करवा योग्य ठे, ते करी ते सुधर्मा ईक्ष्नी सत्तामां सेवाने माटे आग्यो, तेने देखी ईक्षे पुत्रुं के, “ तूं नवो उत्पन्न थयो ठे ? ” ते-
णे हा कही एदळे ईक्षे तेने आज्ञा करी के, तारा स्थान उपर थयेला पेहेलाना हरिणगमेपी देवने तारे प्रतिबोध करवो. ” ईक्ष्नी आ आज्ञा तेणे अंगीकार क-
री. ते पत्नी ते पोताने स्थाने चाट्यो गयो.

एक वखते ते हरिणगमेपी देवे पोताना विमाननी दीवाळ उपर पेला अक्रो अवज्ञोक्या, ते वांची तेणे एक पत्र लख्यो. तेमां नीचे प्रमाणे श्लोक ल-
ख्यो हतो.

“ स्वन्नित्तिलिखितं वाक्यं, मित्र त्वं सफट्ठी कुरु ।

हरिणगमेपिको वक्ति, संसारं विषमं त्यज ॥ १ ॥ ”

“ हे मित्र, तारा विमाननी जीते लखेहुं वाक्य तुं सफज्ज कर. अने ह-
रिणामेषी देव कहे ठे के, आ विपम संसारने ठोमी दे. ? ”

आ श्लोक देखी तेणे पोताना एक सेवकने बोझावी कर्तुं के, “ आ
पत्र तारे देवर्द्धिने आपवो. ” एम कही ते सेवकने विदाय कर्यो. ते सेवक ज्यां
देवर्द्धि हतो त्यां आव्यो अने आकाशमां रही तं पत्र तेनी पासे नाखयो. देवर्द्धि-
ए आकाशमांथी परता ते पत्रने देखी लझे वांच्यो, पत्र तेनां अर्थ तेना समज-
वामां आव्यो नहीं. ते पत्री केटझोक समय चीती गयो. पत्री पेझा देवताए सप्ता-
मां आवी तेने ए श्लोक कथो, तोपण देवर्द्धि प्रतिबोध पाम्यो नहीं.

एक वखते देवर्द्धि सीकार करवाने नीकड्यो हतो. कोइ अटवीमां आ-
वतां एक बराह तेनी नजरे आव्यो. तत्काळ तेणे पोताना घोराने वाहनी पुंढे
देमाव्यो. बराहनी पाळळ ते अटवीमां दूर चाट्यो गयो. तेवामां पेझा हरिणग-
मेषी देवे तेने जय बताव्यो. एक केशरीसिंह लजो ठे अने पाळळ मोटो खामळे,
ते खामनी वे पमले वे मोटा बराह घुर्घुर शब्दो करतां लजा ठे. नीचे धरतीकंप
घाय ठे अने उपरथी पयरावो बर्षादं पके ठे. आ प्रमाणे मृत्युना जयने उत्पन्न
करनारा कारणेने देखी ते देवर्द्धि जयथी व्याकुल थइ गयो. अने चार दिशा
तरफ जोवा लाग्यो. तेणे चोतरफ जोयुं पण कोइ तेना मरणनो निवारक जोवामां
आव्यो नहीं, तेथी ते विशेष चिंता करवा लाग्यो. ते समये पेझा देवताए रुद्र
दृष्टि चिन्तोकीने कर्तुं, “ केम हजुसुधी मारा कहेला श्लोकनो अर्थ नथी जाणतो ? ”
देवर्द्धि जय पामीने कर्तुं, “ हुं कांइपण जाणतो नथी. ” पत्री ते देवताए तेने
तेना पूर्वजवनो बथो वृत्तांत कही संजळ्ळव्यो. अने पत्री कर्तुं के, “ जो तुं
व्रत ग्रहण कर तो तने ठोमी दर्ज-आ मरणांत कष्टमांथी तारं रक्षण करं. ” ते
सांजळी ते देवर्द्धि ते अंगीकार कर्तुं, पत्री ते देवताए ते देवर्द्धिने त्यांची उपामनी
होहीताचार्यनी पासे मुक्या अने त्यां तेमणे जिनेश्वर जगवान्नी दीक्षा ग्रहण
करी. दीक्षित थयेझा देवर्द्धि आगमनुं पूर्ण ज्ञान संपादन कर्तुं अने पोते यथा-
र्थ गीतार्थ थया. गुरुनी पासे जेठुं पूर्वश्रुतहंतं, तेठुं तेमणे जणी लीधुं. ते पत्री
तेओ श्री केशीगणधरना संतानिक देवगुप्त गणी पासे आव्या अने तेमनी पासे
प्रथम पूर्व अर्थयुक्त अने धीजुं पूर्व मात्र सूत्ररूपे जणया हता. तेमना वियागुरु

સ્વર્ગવાસી થયા પછી ગુરુમહારાજાએ દેવર્ષિને ગીતાર્થ જાણી પોતાની પાટે સ્થાપિત કર્યા અને તેમને ગણીપદ આપ્યું. અને વીજા ગુરુએ તેમને ક્રમાશ્રમણ પદ આપ્યું. ત્યારે મહાનુજાએ દેવર્ષિ ગણી ક્રમાશ્રમણ, એ નામથી પ્રખ્યાત થયા હતા.

તે સમયે પાંચસો આચાર્યો વિદ્યમાન હતા, તેઓમાં દેવર્ષિગણી ક્રમાશ્રમણ યુગ પ્રધાનપદને ધારણ કરનાર, કલિકાલ કેવલો, સર્વ સિદ્ધાંતની વાંચના આપનારા, અને જિનશાસનની પ્રજાવના કરનારા થયા હતા.

એક વખતે મહાનુજાએ દેવર્ષિગણી શ્રી શત્રુંજય પર્વત ઉપર આવ્યા હતા. ત્યાં ષઙ્ગસ્વામીએ સ્વાપેશ્વ શ્રી આદીશ્વર મંત્રીની પ્રતિમાને નમી તેમણે શ્રી કવચયજ્ઞની આરાધના કરી હતી. શ્રી કવચયજ્ઞે પ્રત્યક્ષ થઈને ગણીને કહ્યું કે, “ મારું શું કામ છે ? ” તે વખતે મહાનુજાએ દેવર્ષિગણીએ કહ્યું, હું યજ્ઞદેવ, હમણાં ચાર વર્ષનો છુકાલ થયેલો છે. શ્રી સ્કંદિલાચાર્યે મયુરમાં સિદ્ધાંતની વાંચના કરી, તો પણચાલતા સમયને અનુસારે મંદબુદ્ધિપણથી સાધુઓ આત્મમોને વિસરી જાય છે, અને જશે. તેથી તમારી સહાયથી તે સિદ્ધાંતોને તારુપત્ર ઉપર લેખવાની મારી ઇચ્છા છે. તેમ કરવાથી જિનશાસનની ઉન્નતિ થશે. કારણ કે, મંદ બુદ્ધિવાળા પુરુષો પણ પુસ્તકતું અવલંબન કરીને સુલે શાસ્ત્રાચ્ચાસ કરી શકશે. ”

દેવર્ષિગણીના આ વચનો સાંજળી તે યજ્ઞ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો “ હું તમોને એ કાર્યમાં સાંનિધ્ય કરીશ. તમો સાધુઓને એકઠા કરો. પછી આચાર્યે કહ્યું કે, તમો મંત્રી, તારુપત્ર વિગેરેનો મોટો જથ્થો એકત્ર કરાવો. કેટલાએક લઘીઆને પણ એકઠા કરો. અને તે સાથે સાધારણ ઋત્ય પણ એકત્ર કરો. ” આ પ્રમાણે કહી તે ગણી ત્યાંથી વિહાર કરીને વલ્લજીપુરમાં આવ્યા હતા. ત્યાં પેલા યજ્ઞે પુસ્તક લેખવાની સર્વ સામગ્રી એકઠી કરી હતી. પછી ઇષ્ટ અને ગીતાર્થ દેવર્ષિગણી જેમ જેમ અંગ-અંગના આજ્ઞાવા કહેતા ગયા, તેમ તેમ લઘીઆઓએ પ્રથમ સ્વરનારૂપે લેખી લીધા. તે પછી તે ગણી મહારાજાએ સંયોજના કરાવી મૂલ પત્રમાં લેખાવ્યા હતા. અઘાપિ પણ તે કારણને લઈને અંગોને વિષે અપાંગોની સાફી આપવામાં આવે છે. વલ્લી વચ્ચે વચ્ચે વિસંવાદની સંખ્યાનો

નિયમ ન હોવાંથી માયુરી વાચના પણ દેખાઈ આવે છે. તેમ વઢી પૂર્વે આર્યરક્તિસૂરિ મહારાજાએ સિધ્ધાંતોને વિષે જુદા જુદા અનુયોગ કર્યા, સ્કંદિલાચાર્યે તેમની વાંચના કરી અને દેવર્દિગણીએ તેમને પુસ્તકારૂઢ કર્યા હતા. તે કારણને લઈને સુધર્મા સ્વામીના વચનો કોઈ કોઈ ઠેકાણે વિસંસ્પૃહ દેખાય છે. ઇટલે તેમાં પાઠાંતરો જોવામાં આવે છે; તે પણ આ છુપ્ય કાલ્પનોજ પ્રજાવ છે. તથાપિ સમ્યક્ દૃષ્ટિ જીવોએ આ જિન આગમને વિષે જરા પણ સંશય કરવો નહીં. તે સમયે દેવતાના સાંનિધ્યથી એક વર્ષની અંદર એક કોડી પ્રમાણ જૈન પુસ્તકો લેખવામાં આવ્યા હતા. શ્રીશ્રીમત્તુના નિર્વાણ પછી નવસો પેંશી વર્ષ અતિકાંત થયા પછી સર્વ સિદ્ધાંતોના લેખનાર અને યુગ પ્રધાન પદને ધારણ કરનાર શ્રી દેવર્દિગણી ક્ષમાશ્રમણ શ્રી જિનશાસનની બહુ પ્રકારે પ્રજાવના કરી ઠેકઠે સિધ્ધિગિરિ ઉપર અનશન કરી દેવલોકે ગયા હતા.

આવા પ્રકારના આચાર્યો શ્રી જિનશાસનના પ્રજાવક કહેવાય છે. ધીજા ધર્મકથા નામે પ્રજાવક કહેવાય છે. જેમની ધર્મકથા પ્રશસ્ત હોય તે ધર્મકથા કહેવાય છે. તેઓ ક્ષીરાશ્રવ લઘ્વિ પ્રાપ્ત કરી જલ્પ સહિત મેયની ગર્જના જેવી વાણી વને આક્રેપણી, વિક્રેપણી, સંવેદની, અને નિવેદની—એવી ચાર જાતની દેશના વને લોકોના મનને પ્રમોદ ઉત્પન્ન કરે તેવી ધર્મ કથાઓ કરે છે અને તેમનાથી ઘણાં જન્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરે છે. તેવા ધર્મકથા શ્રી મંદિપેણ વિગેરે હતા.

તે ચાર પ્રકારની કથાઓના લક્ષણો.

૧ જેમાં હેતુ દર્શાવ વને સ્પષ્ટાદની પશ્ચત્તીથી પોતાનો મત સ્થાપન કરવામાં આવે, તે આક્રેપણી કથા કહેવાય છે.

૨ જેમાં પૂર્વાપર વિરોધવને મિથ્યા દૃષ્ટિના મતનો તિરસ્કાર કરવામાં આવે તે વિક્રેપણી કથા કહેવાય છે.

૩ જે માત્ર સાંજલવાથી જન્ય જીવોને મોક્ષનો અનિશ્ચાય થાય, તે સંવેદની કથા કહેવાય છે.

૪ જેમાં સંસારના જોગના અંગની સ્થિતિ—સક્રાણહું માત્ર વર્ણન કરવાથી

ज जन्म जीवने ते वैराग्यनुं कारण थाय, ते निर्वेदनी कथा कहेवाय ठे.

धर्मकथी श्री नंदिषेणुं दृष्टांत.

कोइ एक नगरपां मुखप्रिय नामे एक धनवान् ब्राह्मण रहेतो हतो. एक वखते तेणे मिथ्यात्वथी मोहित थइ यइ करवानो आरंभ कयों. ते यइमां रांधेना अन्ननी रक्षा करवा माटे तेणे एक जीम नामना पोताना सेवकने आह्वा करी. ते वखते ते जीमे एवो उराव कयों के, ब्राह्मणेने जमाड्या पडी जे बाकी अन्न रहे ते मने आपवुं. 'आवा उरावथी तेणे ते अन्ननी रक्षा करवाने कबुल कयुं हतुं. मुखप्रिय ब्राह्मणे ते उराव कबुल कयों अने ते जीमने अन्ननी रक्षा करवाने राख्यो. ते गृहस्वामी मुखप्रिय ब्राह्मणे ब्राह्मणे जमी रक्षा पडी वधेहुं अन्न पोताना सेवक जीमने आपी दीधुं. जीम सेवावृत्ति करतो हतो, तोपण ते सम्यक् दृष्टि हतो. तेणे ते अन्नथो जैन मुनिओने प्रतिज्ञाजित कर्मा. अने बीजा अन्य दर्शनीओने पण दया दाननी बुद्धिथी आप्युं; आथी ते जीमे जोगकर्म उपाज्जन कयुं. केटलेंक समये ए जीम सेवक मृत्यु पापीने देवता थयो. देवताना मुख जोगवी त्यांथी च्यवीने ते राजगृह नगरीना राजा श्रेणिकने घरे पुत्ररूपे उत्पन्न थयो. त्यां तेहुं नंदिषेण नाम पादवामां आव्युं. पेक्षा मुखप्रिय ब्राह्मणनो जीव मृत्यु पापी केटलाक जव जमी ते काळे कदलीना वनने विषे कोइ हाथिओना टोळामां एक हाथिणीनी कुक्षिने विषे उत्पन्न थयो. ते वखते हाथिणीओना यूथपति गर्जेछ विचार करतो के, जो कोइ नवीन हाथी मोटो यूथपति थशे, तो ते मारो पराजव करशे. 'आहुं विचारी ते यूथपति हाथिणीओने मसव समये कोइ हाथी अवतरे त्यारे तेने हणी नांखतो हतो. जेना गर्जेमां पेक्षा मुखप्रिय ब्राह्मणनो जीव अवतरेल ते हाथिणी ते यूथपतिथी पोताना गर्जेहुं अकुशल जाणीकपटथी हांगरी थइ अने हलवे हलवे हाथीनी पाछळ चाखवा लागी. कोइ कोइवार एक वे दिवसे ते पोताना यूथपतिना टोळाने मळवा लागी. एक वखते कपट करी हाथिणी टोळायी विखूटी पमी कोइ तापसना आश्रममां आवी तेणी पोतानी सुंदवने ते दयालु तापसना चरणनो स्पर्श करवा लागी अने तेने चारं-चारनमवा लागी. दयालु तापसणे ते हाथिणीने गर्जवती जाणी तारो गर्ज कुशल रहो ' एम आशीष आपी पोताना आश्रय नीचे राखी. हाथिणीए एक

दिवसे एक पुत्रने जन्म आप्यो. तापसना पुत्रोए तेनी परिपालना करवा मानी अने ते गजपुत्र सुरक्षित थयो. हाथिणी अरण्यमां चरवा जती अने आश्रममां पोताना पुत्रने स्तनपान करावा आवती हती. हाथिणीतुं ते बालक लछरवा लाग्युं अने तापसोना बालकोनी साथे क्रीडा करवा लाग्युं. तापसोना कुटुंबोनी साथे हल्लीमल्ली गयेलो ते गजबालक हंमेशां पोतानो सुंदमां जल लावी आश्रमना वृक्षोने सिंचन करतो हतो. आ भ्रमाणे वृक्षोने सिंचन करतां गजेंद्रना बालकने जोडने ते तापसोए तेतुं नाम सेचनक पाड्युं. ते सेचनक ते स्थले लछरी वृष्टि पानी बोश चर्पनो गजेंद्र थयो. एक वखते ते महान् हस्ती वनमां फरतां पैला मोटा गजेंद्रना जोचामां आव्यो. तत्काल ते गजेंद्र तेना उपर धसी आवतां आ युवान हस्तीए पोताना लग्न बलथी ते यूथपति गजराजने मारी नांख्यो. अने पोते यूथपति बनी गयो. तेणे विचार्युं के “जेम मारी माताए पैला यूथपतिना जयथी मने तापसोना आश्रममां जणी मोटो कराव्यो, तेवी रीते बी-जी हाथिणीओ न करे.” आवुं धारी पोतानुं यूथ दस तापसोना आश्रममां गयो अने त्यां ते तापसना कुंपराने तेणे जांगी नांख्युं. ते जोड तापसो तेनी उपर रोपाविष्ट थइ गया अने ते प्रदेशना राजा श्रेणिकनी पास तेनी फरीवाद करी. राजा श्रेणिक तापसोनुं ते कष्ट जोड कांड प्रयोगथी ते नवीन यूथपतिने बंधनमां लाव्यो. अने बंधनना स्थानमां यंत्रवादी सांकळोथी तेने बंधाव्यो.

एक वखते तापसोए ते बांधेला सेचनक हाथीने जोडने काहुं के, ‘तैं जेवुं कर्म कर्युं, तेवुं तने फल मळ्युं डे.’ आ वाक्य सांजळतांज ते गजेंद्र क्रोधातुर थइ गयो अने तत्काल ते बंधनने तोमरी ते तापसोने मारवाने पाळळ दोळ्यो. तापसो व्याकुलपणाना शब्दो पोकारता नाशी गया. तापसोना पोकार सांजळी श्रेणिक राजानो पुत्र नंदीपेण ते हस्तीने वश करवा माटे दोमरी आव्यो. नंदीपेणने जोतांज ते गजेंद्र तत्काल लहापोह करवा लाग्यो. अने तेम करतां तेने अबधिज्ञान उत्पन्न थइ आव्युं. तेने पोताना पूर्व जवनो वृत्तांत याद आवी गयो. कुमार नंदीपेण पण ते हाथीने जोड स्निग्ध हृदयवालो थइ गयो. पूर्व जवना स्नेहथी तेणे गजेंद्रने केटलाएक वचनो कही प्रतिबोध आप्यो. पत्नी संतुष्ट थपेला गजेंद्रनी उपर बेसी कुमार नंदीपेण तेने बंधन स्थानमां लाव्यो अने त्यां तेने बांधी दीधो.

आ खबर सांजळी श्रेणिकराजाए प्रसन्न थइ पोताना कुंमारनो जारे सत्कार कयों अने तेने पांचसो कन्याओ परणावी. एक बखते श्रीवीर जगवान् राजग्रह नगरीमां समोसया. आ शुच खबर सांजळी तेमने बंदन करवाने पोताना पिता श्रेणिक राजनी साथे कुमार नंदीपेण पण गयो हतो. श्रीवीरमज्जुए धर्मदेशना आपी. ते सांजळी नंदीपेण प्रतिबोध पाम्यो. तत्काज नंदीपेणे वीरमज्जुनी पासे दीक्षा आपवानी मागणी करी. तत्काज मज्जुए विचार्युं के, “अमाराथी तेने धर्मेनी वृष्टि थशे.” आवुं विचारी ‘यथा सुखं देवानुमिय’ एम कहि पड़ी ‘अने प्रतिबंध करशो नहीं’ एवं बीजुं वाक्य कयुं नहीं कारण के, तेमणे जायुं हतुं के, आगळ उपर आ नंदीपेणने व्रतमां विघ्न थवानुं डे.

नंदीपेण कुमार ते पड़ी मज्जुने बांदी घेर आव्यो. तेणे व्रत लेवाने माटे पोताना मातापितानी आज्ञा मेळवी. पड़ी ते मोटा उत्सव पूर्वक दीक्षा ग्रहण करवा तत्पर थयो. आ बखते शासन देवताए आकाश बाणीधी जणायुं, “कुमार नंदीपेण, तुं दीक्षा लेवाने तैयार थयो डे, पण हजु तारे जोगनिक कर्मनो उदय डे, माटे केडझोक बखत तेनी राह जो. पड़ी दीक्षा ग्रहण करजे.” शासन देवताए आ ममाणे कयुं, तोपण नंदीपेणे ते मान्युं नहीं अने तत्काज पोताना मननी दृढता विचारीने ते श्री वीरमज्जुनी पासे गयो अने तेमनी पासे दीक्षा ग्रहण करी. दीक्षा लीधा पड़ी ते बुद्धिमान् नंदीपेण मुनिए अनुक्रमे दशपूर्व ज्ञाननो अन्यास कयों. अने ते राजर्षि छुप्कर तपस्या करवा लाग्या. आ तेना आचरणथी तेओ पूर्ण रीते लब्धिवान् थया हता. वीरमज्जुए जे धारणा धारी हती, अने शासनदेवे तेने माटे जे वचनो उचार्यो हता, ते सफल थवानो बखत आव्यो. मुनि नंदीपेणने तेमना जोग कर्मनो उदय थइ आव्यो. मननी चंचळताथी पूर्वे जोगवेत्ता अने रमण करेला वैपयिक विचारो तेना स्मरण मार्गमां आववा लाग्या. तेना मनमां मनोजवनो उदय थयो. ज्यारे पोते ए कामपीमाने सहन करवा असमर्थ थया एट्यो सूत्रने विषे कहेला विधि ममाणे मनने वश करवाने अने पोताना विचारी देहने कृश करवाने माटे घणी आतापना करवा लाग्या. हमेशा विशेष तप आचरवा लाग्या. तोपण तेमनी जोगनी इच्छा निवृत्त थइ नहीं.

જ્યારે કોઈ પણ રીતે તેની કામચંદના જ્ઞાત થઈ નહીં ઇટલે તેમને પોતાના શુદ્ધ વ્રતનો જંગ થવાનો મહાન જય લાગો આવ્યો. તત્કાલ તેમણે ચિત્તવ્યું કે, “ વ્રતનો જંગ થયા કરતાં મરણ પામવું સારું છે. ” આથી તેઓએ મૃત્યુ પામવાને માટે ગળે પાણ નાંચ્યો. તત્કાલ તે સ્વર્ગ જાણી દેવીએ તેનો ફાંસો તોમી નાંચ્યો તોપણ તેઓ ઇટલેથી અટક્યા નહીં. તત્કાલ તેમણે વિષ જફળ કર્યું. દેવતાના પ્રજાવધી તે વિષ અમૃત રૂપ થઈ ગયું. પછી અગ્નિમાં પડી પ્રાણ કાઢવા તૈયાર થયા. દેવતા પ્રજાવધી તે અગ્નિ પણ ઝુટાડ ગયો. એવી રીતે મરણને માટે કરેલા તેમના સર્વ પ્રયોગો નિષ્ફળ થઈ ગયા હતા.

એક વખતે તે નંદીપેણ મુનિ રાજગૃહ નગરીમાં અગમના પારણા માટે જિજ્ઞાસેલા નીકળતાં એક વેડ્યાના ઘરમાં પેશી ગયા. ત્યાં જઈ તેમણે કહ્યું, “ હે ગૃહનાયિકા, જો તારી શ્રદ્ધા હોય તો મને જિજ્ઞાસા આપ. તને ધર્મ જ્ઞાન થશે.

વેડ્યાએ નંદીપેણ મુનિના આ વચન સાંજલી હસતા હસતા કહ્યું, “ મહારાજ, તમે ધર્મ જ્ઞાન આપો એ, પણ તે ધર્મ જ્ઞાનમાં સિદ્ધિ નથી. અર્થ જ્ઞાનમાં છે. ” વેડ્યાના આ વચન સાંજલી તે વચ્ચે અજિમાન રૂપી પર્વત હપર આરુઢ થયેલા એવા મુનિ નંદીપેણ વેડ્યામત્યે ઘોઘી લઘ્યા કે, ‘ તમારે અર્થ જ્ઞાન થાઓ. ’ આ વાક્ય સુરવ્રાંથી નીકળતાં તેમના તપની લાભિથી તે વેડ્યાનું ઘર સામાવાર ક્રોમ સૌનેયાથી પૂરાઈ ગયું હતું. તે વિષે નિશીથ સૂત્રના ઢાઢા અધ્યયનમાં નીચે પ્રમાણે કહેલું છે.

“ ધર્મજ્ઞાનં તત્રો જાણ, અર્થજ્ઞાનં વિમગ્નિત્રો ।

તેણાવિ લલ્લિજુત્તેણ, એવં જવગ્તિ જાણિયં ” ॥૧॥

“ ધર્મજ્ઞાન ઘોઘે છે, તેવામાં તો તેણીએ (વેડ્યાએ) અર્થ જ્ઞાન માગ્યો. તેણે પણ લલ્લિ જુક્ત થઈ ‘ એમ જ થાઓ ’ એમ કહ્યું. ” ?

શ્રી ઋષિમંદલની ટીકા વગેરેમાં વડ્ડો વીઝી રીતે કહ્યું છે, તેથી તત્ત્વની વાત તો કેવડી જગવાન જાણે.

વેડ્યા અત્યંત વિસ્મય પામી ગઈ અને હતાવળી ઝડી મુનિના ચરણમાં આવીને નમી પડી. તેણીએ હાવજાવ કરી મુનિના ચિત્તમાં વિકાર હત્તજ ક-

रवा आ प्रमाणे बोझी. “स्वामी, तमोए आ सोनयायी मने वेचाती दीधी ठे, तेथी आ धन साथे मने तमे ज जोगवो.” आ प्रमाणे कही मोहना चाळा करती अने प्रेम वचनोने माधुर्य साथे बोझती वेड्याए मुनिना हृदयने क्षोज पमा-नी दीधुं. मुनि जोग्य कर्मना उदयथी क्षोज पामी वेड्याने वश थड तेणीना आवासमांज रहा. तोपण मुनिए ते वखते एवो नियम राग्यो हतो के, वेड्याने त्यां आवनारा कामी पुरुषोमां दररोज दश पुरुषोने धर्मनो उपदेश करी प्रतिबोध पमारुवा. ज्यारे तेमां एक पण न्यून रहे त्यारे तेनी जग्याए पोताने रही प्रतिबोध पामवो. आ नियमने दडने मुनि वेड्याना गृहचार आगळ उजा रहेता अने जे कामी पुरुषो त्यां आवे, तेमने अनेक प्रकारनी युक्तिनी रचना साथे आक्केपणी वंगरे चार प्रकारनी धर्म कथाओ कहेता हता. अने धर्म करावता हता. तेओ-मांथी तेमणे केडझाएकने तो श्रीजिनेश्वर समीपे महाव्रत देवरावता अने केडझा-एकने सम्यक्त्व मूळ वार व्रतो अंगीकार करावता हता. आ प्रमाणे धर्म कथाथी जव्य जीवोने प्रतिबोध आपता अने पोते शुद्ध थावक धर्मने पाझता वार वर्ष बीती गया हता. हवे तेमना जोग्य कर्म जीर्ण थड गया, आथी एक दिवसे नव कामी पुरुषोने प्रतिबोध आप्यो.

दशमा पुरुषने शोधतां एक सोनी मझी आव्यो. तेने अनेक प्रकारनी युक्तिथी प्रतिबोध आपवा मांड्यो, पण ते धीउ पुरुष प्रतिबोध पाम्यो नही. ज्यारे तेने घणुं समजाव्यो, त्यारे तेणे मुनिने कथुं. “अरे जाड, विषय रुप कादवमां बुझेझा तारा आत्माने तारवाने तुं पोते समर्थ नथी तो, पडी बीजाने शो उपदेश आपे ठे?” आ अरसाभां वेड्याए ते नंदिपेणने जोजन करवाने बो-झाव्या, पण दश पुरुषोने प्रतिबोध करवानी पोतानी प्रतिज्ञा पूर्ण थड नथी, त्यां सुधी तेओ जोजनने इच्छता नथी. रांधेझी रसवती वे त्रण वार शीतळ थड गड. ज्यारे नंदिपेण आव्या नही एट्ठे वेड्या तेमनी पासे आवी अने हसती हसती बोझी—“स्वामी, जों कोड दशमो पुरुष मझतो न होय तो तमे पोतेज दशमा थाओ. अने तमारी प्रतिज्ञा पूर्ण करी आवीने जमी व्यो.”

वेड्याना आ वचनो सांजळी मुनि नंदिपेण के जेयना जोग्य कर्म पूर्ण थड गया ठे, एवा तेओ फरीवार मुनिवेष दाड श्री वीर प्रज्जुनी पासे आव्या

અને તેમણે તેમની પાસે મહાવ્રત અંગીકાર કર્યો. પછી શુદ્ધ-નિર્મલ ચારિત્ર પા-
લી અંતે સમાધિથી કાલ્પ કરી દેવદોકને પ્રાપ્ત થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને તેઓ મહા-
વિદેહ દેવને વિષે જઇ મોક્ષ પદને પ્રાપ્ત થશે. આ વૃત્તાંત શ્રી વીર ચરિત્ર ઉપરથી
લેવામાં આવ્યો છે. મહા નિર્ણય સૂત્રમાં તો નંદિપેણને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થ-
યેલી, એમ લાલેચું છે. તેમાં તત્ત્વ શું છે ? તે કેવલિગમ્ય છે. આ પ્રકારે આ ધર્મ-
કથા નામના શાસનના વીજા પ્રજાવક જાણવા.

ત્રીજા વાદી નામના પ્રજાવક.

વાદી, પ્રતિવાદી, સત્ય અને સત્યાપતિ એ ચતુર્વિધ પરપદાને વિષે પ્રતિ-
પક્ષનું નિરાકરણ કરવા પૂર્વક સ્વપક્ષનું સ્થાપન કરવા જાપણ કરે તે વાદી નામે
શાસનના ત્રીજા પ્રજાવક કહેવાય છે. જે વાદ લઘ્વિથી સંપન્ન અથવા વસ્તુકવાદી
હોઇ દેવતાઓના વૃંદોથી પણ જેમના વચનનો વૈજય મંદ કરી શકાય નહીં એવા
હોય તે વાદી કહેવાય છે. તે ઉપર પ્રત્યક્ષાદિ સર્વ પ્રમાણોમાં કુશલ અને પ્રતિ-
વાદીનો જય કરી રાજધારમાં મોટા માહાત્મ્યને પામેલા મદ્ધવાદીનું દૃષ્ટાંત છે. તે
મદ્ધવાદી શાસનના ત્રીજા પ્રજાવક જાણવા. તે મદ્ધવાદીની કથા અન્ય ગ્રંથોથી
જાણી લેવી.

ચોથો નૈમિત્તિક નામે પ્રજાવક.

નિમિત્ત ઇચ્છે દ્વાજ તથા અદ્વાજને સૂચનારું ત્રૈકાલિક જ્ઞાન; તેને જે
જાણે છે અથવા જાણે છે, તે નૈમિત્તિક કહેવાય છે. જિનમતના પ્રતિસ્પર્ધીને જીત-
વા માટે જહ્નવાહુ સ્વામી પ્રમુખે અનેક નિઘ્ન જરેલા ચપલકારો ધતાવ્યા હતા.
ચોથા નૈમિત્તિક નામના શાસનના પ્રજાવકમાં મહાનુજાવ જહ્નવાહુ સ્વામીનું વૃત્તાંત
પ્રસિદ્ધ છે. તે વૃત્તાંત વીજા ગ્રંથોથી પ્રખ્યાત થયેલું હોવાથી અહીં આપવામાં
આવ્યું નથી.

પાંચમો તપસ્વી નામે પ્રજાવક.

વિશેષ બલ્લુટ અને દુઃખથી કરી શકાય તેવા અષ્ટમ પ્રમુખ તપને જે
આચરે તે તપસ્વી કહેવાય છે. જે તપસ્વી શાંત રસથી જરપુર થઇ અષ્ટમ, ચાર
ઉપવાસ, પાંચ ઉપવાસ, પદ્મ, માસલમણ વગેરે અનેક જાતની તપસ્યા કરી

જિનમતની પ્રજાવના કરે છે, તે વીર શાસનનો પાંચમો તપસ્વી નામે પ્રજાવક કહેવાય છે. તે વિષે શ્રીવીર પ્રત્યુષ વર્ણન કરેલા ધના કાંકરી નામના સાધુ વગેરેના વૃત્તાંતો પ્રખ્યાત છે. તે તપસ્વી નામે પાંચમા પ્રજાવક જાણવા.

ઊઠો વિદ્યાવાન્ નામે પ્રજાવક.

વિદ્યા દૃઢો પ્રજ્ઞાતિ પ્રમુલ શોભ વિદ્યાદેવીઓ અને શાસનદેવી તેઓ જેમને સહાયચૂત છે, તે વિદ્યાવાન્ નામે શાસનનો ઊઠો પ્રજાવક કહેવાય છે. તે ઉપર મહાનુજાવ વજ્ર સ્વામીનું વૃત્તાંત પ્રસિદ્ધ છે.

સાતમો સિદ્ધ નામે પ્રજાવક.

સિદ્ધ ચૂર્ણ, અંજન, પાદલોપ, તિલ્લક, અને ગુટિકા તથા વૈક્રિય પ્રમુલ સિદ્ધિઓ જેને પ્રાપ્ત થાય, તે સિદ્ધ નામે સાતમો પ્રજાવક કહેવાય છે. તે સિદ્ધ ચમત્કાર કરેલા સંઘાદિક કાર્યો સાધવાને માટે અને તે ચમત્કારદ્વારા મિથ્યાત્વનો નાશ કરવા માટે તેમજ શાસનની પ્રજાવના વધારવાને માટે અવસર પ્રમાણે તે ચૂર્ણ, અંજન વગેરેને જોડવામાં કુશલપણ વતાવે છે. તેવા સિદ્ધોમાં આર્યસમિત આચાર્ય વગેરેના વૃત્તાંતો પ્રખ્યાત છે. તેઓ શાસનના સાતમા પ્રજાવક જાણવા.

આર્યસમિત સૂરિની કથા.

આજીર દેશમાં અચલપુર નામે એક નગર છે. તે નગરમાં જિન શાસનને દીપાવનારા અને મોટી સમૃદ્ધિમાન ઘણાં શ્રાવકો રહે છે. તે અચલપુરની સમીપે કન્યા અને વીણા નામની બે નદીઓ આવેલી છે. તે નદીઓને મધ્ય જાગે એક વ્રજદીપ છે. તેની અંદર ઘણા તાપસો વસે છે. તે તાપસોમાં એક તાપસ પાદલોપની ક્રિયાને વિષે પ્રવીણ છે. તે હમેશાં પાદ લોપ કરી સ્થલ માર્ગની જેમ જલ માર્ગે ચાલતો હતો. તે ક્રિયાર્થી લોકોને અતિ આશ્ચર્ય પમાડતો તે તાપસ વેળા નદી ઉતરી પારણું કરવાને અચલપુરમાં આવતો હતો. જોલ્લા લોકો તે તાપસનો આ ચમત્કાર देखી છુઃસહ એવા મિથ્યાત્વના તાપથી તપેલા દોષથી પામ્મની જેમ તેના દર્શન રૂપ કાદવમાં ડુબી ગયા. તે લોકો જિનમતની શ્રદ્ધાવાદના શ્રાવકોને જિનમતની અવગણના કરતા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—શ્રાવકો, જુલો,

अमारा शासनने विषे गुरुनो जेवो प्रत्यक्ष प्रजाव ठे, तेवो तमारा शासनमां नथी; तेथी अमारा धर्मेनी समान बीजो कोड धर्म नथी. ”

तेमना आ वचन सांजळी “ ए जोडा लोकोनुं मिथ्यात्वने विषे स्थिर थवापणुं न थाओ ” एम चिंतवी ते श्रावको ते मिथ्यात्वीओना वचनने अनेक युक्तिओथी प्रतिहत करी ते तापसने दृष्टिथी पण जोता नहीं. एक दिवसे आचार्यपणानां संपूर्ण गुणोथी अलंकृत अने अनेक सिद्धिओथी संपन्न एवा श्री वज्रस्वामीना माया श्री आर्यसमितसूरि त्यां आवी चढ्या. तेमना आगमनो वृत्तांत सांजळी नगरना सर्व श्रावकोए मोटा आरुंवरथी सामा जड तेमना चरणकमळने विषे बंदना करी. पडी ते श्रावकोए पेडा तापसे करेदी जिन शासननी लघुतानो वृत्तांत दीन वचनोथी सूरिजीने निवेदन कयों. ते सांजळी आर्यसमितगुरुए ते श्रावकोने आ प्रमाणे कथुं, “ श्रावको, ए कपटी तापस पादक्षेपनी क्रियाथी मूढ लोकोने उगे ठे; तेनामां बीजी कोड जातनी तपशक्ति नथी. ”

सूरिवरना आ वचनो सांजळी ते श्रावको ते गुरुने सविनय वंदना करी पोताना स्थान तरफ आव्या. तेमणे तत्काळ ते धूर्त तापसनी परीक्षा करवानो विचार करी ते तापसने अति आदरपूर्वक एक श्रावके पोताने घेर जिज्ञा माटे आर्मन्त्रण कयुं. घणा जक्त अने रागी लोकोथी परिवृत थयेदो ते तापस उत्सुक थड ते श्रावकने घेर जमवा आव्यो. ते तापसने आवतो जोड अवसरने जाणनारा ते श्रावके एकदम वेडा थड तेने बहु मान आपी एक लंचा आसन उपर बेसार्यो, पडी लुण्णजन्मथी ते तापसना चरणलुं द्वादन करवा मांरुं. ते कपटी तापस पोताना पाद क्षेपनो नाश थवाना जयथी चरणलुं द्वादन इच्छतो न हतो, तोपण ते श्रावके जक्ति दर्शावतां अति आग्रहथी पाद प्रद्वादन कयुं. ते एवी रीते मर्दन करीने कयुं के जेथी क्षेपनो गंध पण तेमां रड्यो नहीं. पडी अनेक जातनी रसवती पीरसी तेने जमाड्यो. तापस मिष्ट रसवतीने जमतो पण पोताना चरणक्षेपनो नाश थवाथी कदर्थना थवाना जविष्यना जयथी चिंतातुर रहेतो हतो. तेने रसवतीनो स्वाद पण वे स्वाद लागतो हतो. जोजन कर्या पडी ते वेणा नदीने कांटे आव्यो. तेनी ते चमत्कारी क्रिया जोवाने हजारो लोको एकठा थया हता. तेमां श्रावको पण मोटी संख्यामां हाजर हता. ते वखते कपटी तापसे विचार कयों के,

તે શ્રાવકે ચરણનો લેપ ધોડ નાંચ્યો હે, ઝતાં તેની અંદર લેપનો કાંઈક અંશ રહે
હો હશે, તેથી જલ્દી માર્ગે ચાલવામાં હરકત નહીં આવે. આત્મ ચિંતવી તે તાપસ
હિંમત લાવીને વેળા નદીના પૂરમાં પેગો. તેમાં પેસતાંજ તે જલ્દમાં રુવવા લાગ્યો.
'હું રુચું હું રુચું હું રુચું હું' એમ તેણે પોકાર કરવા માંડ્યા, તે વચ્ચે કેટલાક દયાહુ
શ્રાવકોએ અનુકંપા કરી તેની પાઝલ દોમી તેને જલ્દની વાહેર કાઢ્યો. તે વચ્ચે
તેનું પોગલ સર્વના જાણવામાં આવ્યું. કેટલાક લોકો 'અરે ! આ કપડીએ
આપણને ઘેતર્યા હતા, ' એમ કહેવા લાગ્યા. તે પછી કેટલાક તેના રાગી બનેલા
મિથ્યાત્વીઓ પણ તત્કાલ જૈનધર્મના રાગી બની ગયા. તે વચ્ચે શ્રી જિન શાસ-
નની પ્રજાવના કરવાને ઇચ્છતા અને અનેક યોગના સંયોગને જાણનારા શ્રી આર્ય
સમિત સૂરિ ત્યાં આવ્યા. તેમણે તે વેળા નદીમાં એક ચૂર્ણ નાંચીને સર્વ લોકોની
સમક્ષ કયું કે, " વેળાનદી, અમારે તારી પેટી પાર જવાની ઇચ્છા છે. " આટલું
કહેતાંજ તે નદીના યે કાંઠા એકદમ જેગા મટી ગયા. તે જોઈ સર્વ લોકો આશ્ચ-
ર્ય પામી ગયા. તે પછી તે મહાન્ આચાર્ય અમંદ આનંદથી પૂર્ણ એવા ચતુર્વિધ
સંય સહિત તે નદીના સામેના તીરની જૂમિ ઉપર આવી પહોંચ્યા. અને ત્યાં તેમ
ણે સત્ય ધર્મોપદેશ આપી સર્વ તાપસોને પ્રતિવોધ આપ્યો. આચાર્યના પ્રતિવોધથી
જેમના હૃદયમાં સર્વ મિથ્યાત્વ મલ્લ નાશ પામ્યો હે, એવા તે સર્વ તાપસોએ પ્રતિવોધ
પામી તે આચાર્યની દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તે તાપસ સાધુઓથી બ્રહ્મ દોષિકા
નામે એક શાસ્ત્રા ચાલી હે તે આગમમાં પ્રસિદ્ધ હે.

આ પ્રમાણે મહાનુજાબ આર્યસમિતસૂરિ તે પાશંતીઓના તીવ્ર મતનું
સ્ખંભન કરી, જિનમતની જારે પ્રજાવના વધારી, અને તે ઉત્કૃષ્ટ એવા જિનમતને
વિપે રક્ત થયેલા જન્યજનોના મનને હર્ષમય કરી ત્યાંથી ધીજે સ્થલે બિહાર
કર્યાં હતો. ત્યાં રહેલા સર્વ શ્રાવકો અનેક પ્રકારની ધર્મક્રિયા બને જિન શાસ-
નની ઉન્નતિ કરતાં મુલે શ્રાવક ધર્મ પાલતાં અનુક્રમે સદ્ગ જાનન થયા

त्पन्न करनार अने अनेक जापाए ग्रंथित एवा गद्यमय तथा पद्यमय प्रबंधोनुं वर्णन करे ते 'कवि' कहैवाय छे. आपणा सत्यधर्मनी वृद्धिने अर्थे सुंदर तथा रसिक वचनोनी रचना करी राजा प्रमुख उत्तमजनोने ते प्रतिबोधे छे, तेथी ते कवि ए शासननो आठमो प्रजाधिक गणाय छे. ते उपर सिद्धसेन दिवाकरनुं दृष्टांत आपवामां आवे छे.

सिद्धसेन दिवाकरनुं दृष्टांत.

उज्जयिनी नगरीने विषे श्री विक्रमादित्य नामे राजा हतो. तेने देवसिका नामनी मातानी कुक्षिमांथी उत्पन्न थयेद्वो अने सर्व विद्यामां प्रवीण एवो मुकुंद नामे एक पुरोहित पुत्र हतो. एक वखते ते मुकुंद वाद-विवाद करवाने माटे नृगुपुर (जरूच) तरफ चाह्यो. रस्तामां चाक्षता जैनोना गुरु वृद्धवादी आचार्य तेने सामा मळ्या. तेमनी साथे ए मुकुंद वाद करवाने तैयार थयो. ते वखते बनेनी वच्चे एवी प्रतिज्ञा करवामां आवो के, जे कोइ जेनाथी हारे ते तेनो शिष्य थाय. आवी प्रतिज्ञा करी तेमणे तेज स्थळे कोइना क्षेत्रमां वादनो आरंज कयों, ते स्थळे हार जीतमां साझी तरीके गोवाळीयाओने राखवामां आव्या. तत्काल मुकुंद आचार्यनी साथे प्रथम वादनो आरंज कयों. अने संस्कृत जापामां पूर्व पक्ष ग्रहण कयों. ते वखते गोवाळीया लोको संस्कृत जापा समजी शक्या नही, एट्ठे तेमणे जणाव्युं के अमे आ जापामां कांइ पण समजता नथी. तोपण मुकुंद संस्कृत जापा बोली नही एट्ठे गोवाळीयाओए जाण्युं के, आ पुरोहित कांइ पण समजतो नथी. 'पड़ी गुरु महाराज अवसर जाणी रजोहरणने कटी साथे वांयी चर्पटीथी नृत्य करतां बोव्या—

“नवि चोरीए नवि मारीए, परदारा गमण निवारीए;

थोवा थोवं दाइए, सग मटामट जाइए.

१

कालो कंवळ अरुणी बट्ट, गजें जरिओ दीवर पट्ट;

एवर पनीओ नीळे जारु, अवर कीशुं छे सग निवारु. २

તે શ્રાવકે ચરણનો લેપ ધોઈ નાંખ્યો છે, ઠતાં તેની અંદર લેપનો કાંઝક અંશ રહેલો હશે, તેથી જલ્દી માર્ગે ચાલવામાં હરકત નહીં આવે. આશું ચિંતવી તે તાપસ હિંમત લાવીને વેળા નદીના પૂર્માં પેઝો. તેમાં પેસતાંજ તે જલ્દીમાં સુવચા લાગ્યો. 'હું સુચું હું હું સુચું હું' એમ તેણે પોકાર કરવા માંડ્યા, તે વચ્ચે કેટલાક દયાહીન શ્રાવકોએ અનુકંપા કરી તેની પાઝલ દોઢી તેને જલ્દીની વાહેર કાઢ્યો. તે વચ્ચે તેનું પોગલ સર્વના જાણવામાં આવ્યું. કેટલાક લોકો 'અરે ! આ કપટીએ આપણને ઢેતર્યા હતા, ' એમ કહેવા લાગ્યા. તે પછી કેટલાક તેના રાગી ઘનેલા મિથ્યાત્વીઓ પણ તત્કાલ જૈનધર્મના રાગી બની ગયા. તે વચ્ચે શ્રી જિન શાસનની પ્રજાવના કરવાને ઇચ્છતા અને અનેક યોગના સંયોગને જાણનારા શ્રી આર્ય સમિત સૂરિ ત્યાં આવ્યા. તેમણે તે વેળા નદીમાં એક ચૂર્ણ નાંખીને સર્વ લોકોની સમક્ષ કહ્યું કે, " વેળાનદી, અમારે તારી પેઝી પાર જવાની ઇચ્છા છે. " આટલું કહેતાંજ તે નદીના બે કાંઠા એકદમ જોગા મળી ગયા. તે જોડ સર્વ લોકો આશ્ચર્ય પામી ગયા. તે પછી તે મહાન આચાર્ય અમંદ આનંદથી પૂર્ણ એવા ચતુર્વિંશ સંઘ સહિત તે નદીના સામેના તીરની જૂમિ ઉપર આવી પહોંચ્યા. અને ત્યાં તેમણે સત્ય ધર્મોપદેશ આપી સર્વ તાપસોને પ્રતિવોધ આપ્યો. આચાર્યના પ્રતિવોધથી જેમના હૃદયમાં સર્વ મિથ્યાત્વ મટા નાશ પામ્યો છે, એવા સે સર્વ તાપસોએ પ્રતિવોધ પામી તે આચાર્યની દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તે તાપસ સાધુઓથી બ્રહ્મ દોષિકા નામે એક જ્ઞાત્રા ચાલી છે તે આગમમાં પ્રસિદ્ધ છે.

આ પ્રમાણે મહાનુજાવ આર્યસમિતસૂરિ તે પાશંકીઓના તીવ્ર મતનું સ્વંન કરી, જિનમતની જારે પ્રજાવના વધારી, અને તે ઉત્કૃષ્ટ એવા જિનમતને ધિપે રક્ત થયેલા જલ્પજનોના મનને હર્ષમય કરી ત્યાંથી યીજે સ્થલે વિહાર કર્યો હતો. ત્યાં રહેલા સર્વ શ્રાવકો અનેક પ્રકારની ધર્મક્રિયા બંધે જિન શાસનની ઉન્નતિ કરતાં મુલે શ્રાવક ધર્મ પાલતાં અનુક્રમે સદ્ગતિના જાજન થયા હતા. આ પ્રમાણે તે આર્યસમિતસૂરિનું દૃષ્ટાંત 'સિદ્ધ' નામના જ્ઞાસનના સાતમા પ્રજાવક વિષે જાણવું.

જ્ઞાસન કવિ નામનો આઠમો પ્રભાવક.

જે નવ નવા વચનોની રચનાઓથી મુશોજિત, શ્રોતૃવર્ગના મનને હર્ષ

त्पन्न करनार अने अनेक जापाए ग्रंथित एवा गद्यमय तथा पद्यमय प्रबंधोनुं वर्णन करे ते 'कवि' कहेवाय छे. आपणा सत्यधर्मनी वृष्णिने अर्थे सुंदर तथा रसिक, वचनोनी रचना करी राजा प्रमुख उत्तमजनोने ते प्रतियोधे छे, तेथी ते कवि ए शासननो आठमो प्रभाविक गणाय छे. ते उपर सिद्धसेन दिवाकरनुं दृष्टांत आपवामां आवे छे.

सिद्धसेन दिवाकरनुं दृष्टांत.

उज्जयिनी नगरीने विषे श्री विक्रमादित्य नामे राजा हतो, तेने देवसिका नामनी मातानी कुक्षिमांथी उत्पन्न थयेछो अने सर्व विद्यामां प्रवीण एवो मुकुंद नामे एक पुरोहित पुत्र हतो. एक वखते ते मुकुंद वाद-विवाद करवाने माटे जृगुपुर (जरूच) तरफ चाह्यो. रस्तामां चाक्षता जैनोना गुरु वृष्ववादी आचार्य तेने सामा मळ्या. तेमनी साथे ए मुकुंद वाद करवाने तैयार थयो. ते वखते बनेनी वच्चे एवी प्रतिज्ञा करवामां आवो के, जे कोऽ जेनाथी हारे ते तेनो शिष्य थाय. आवी प्रतिज्ञा करी तेमणे तेज स्थळे कोऽना क्षेत्रमां वादनो आरंज कर्यो, ते स्थळे हार जीतमां साझी तरीके गोवाझीयाओने राखवामां आव्या. तत्काळ मुकुंदे आचार्यनी साथे प्रथम वादनो आरंज कर्यो. अने संस्कृत जापामां पूर्व पक्ष ग्रहण कर्यो. ते वखते गोवाझीआ लोको 'संस्कृत जापा समजो शक्या नहीं, एटझे तेमणे जणाव्युं के अमे आ जापामां कांइ पण समजता नथी. तोपण मुकुंदे संस्कृत जापा ठोमी नहीं एटझे गोवाझीयाओए जाएयुं के, 'आ पुरोहित कांइ पण समजतो नथी.' पड़ी गुरु महाराज अवसर जाणी रजोहरणने कटी साथे बांधी चर्पटीथी नृत्य करतां बोल्या—

“ नवि चोरीए नवि मारीए, परदारा गमण निवारीए;

थोवा थोवं दाइए, सगग मटामट जाइए.

१

कालो कंवन्न अरुणी बट्ट, ठाउँ जरिओ दीवरु पट्ट;

एवरु पमीओ नीले जारु, अवर कीशुं छे सगग निलारु. २

અર્થ—જોરી કરવી નહીં, કોઈ જીવને મારવા નહીં, પરસ્ત્રી ગમન કરવું નહીં, વધારે શક્તિ હોયતો વિશેષ દાન આપવું અને અદ્વયશક્તિ હોય તો થોડું દાન આપવું, એમ કરવાથી મુલ્યે દેવલોકમાં જવાય છે. જેમની પાસે કાઠી કાંવ-લો હોય છે, જેઓ વૃક્ષનો ઢાલના વલ્લો પેહેરે છે અને જેઓ છાતથી નરેલી દોળી ઉપર સેટલા રાખી લોઢા મુગંધી આવાના વૃક્ષ નીચે રહેલા છે, એવા ગો-વાલીયાઓને ગુરુ મહારાજ કહે છે કે, તમારે આવી સામગ્રી છે તે ઇત્યાં તમારા જાગ્યમાં થોડું શું સ્વર્ગ છે ? તમારે તો અહીંજ સ્વર્ગ છે. ?-૨

આચાર્યની આ વાણી સાંજલી તે ગોવાલીયાઓ યુશી યુશી થઈ ગયા અને સર્વે એકી સાથે કહેવા લાગ્યા કે, આ મહારાજે આ મુકુંદને જીતી લીધો છે. તે પછી તે ટુષ્ટવાદો આચાર્ય રાજસનામાં ગયા અને ત્યાં મુકુંદની સાથે ચર્ચા કરી તેને પરાજીત કરી દીધો અને તેને પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો. અને તેનું કુમુદચંદ્ર એવું નામ રાખ્યું. કુમુદચંદ્ર તે આચાર્યની પાસે અજ્ઞાસ કરી આગલ વધ્યા. પછી ગુરુએ તેનું સિદ્ધસેન દિવાકર એવું નામ આપ્યું. અને ત્યારથી તે એજ નામથી વિખ્યાત થયા હતા.

‘ એક વખતે સિદ્ધસેન દિવાકરનો પાસે કોઈ જટ વાદ કરવાને આવ્યો હતો. તેને સંજલાવવા માટે તે જનુર વિદ્યાને “ નમો અરિહંતાણ ” ઇત્યાદિ પ્રા-કૃત પાઠને વદલે “ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોષાધ્યાય સર્વ સાધુજન્યઃ ” એવા સંસ્કૃત વોલ્યા હતા. એ સંસ્કૃત વાક્ય ચાંદ પૂર્વનો આદિમાં રહેલું હતું. એક દિવસે દિ-વાકરે પોતાના ગુરુને પુછ્યું કે, આપણા સર્વ જૈન આગમો પ્રાકૃત જાણમાં છે, તે સં-સ્કૃતમાં હોય તો કેવા બને ? જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું તે સર્વને સંસ્કૃતમાં ગોઠવી દઉં. ત્યારે ગુરુએ સિદ્ધસેન દિવાકરને નીચેના શ્લોકથી કહ્યું—

“ વાલ્લસ્ત્રી મંદમૂર્ખાણાં, નૃણાં ચારિત્રકાંક્ષિણામ્ ।

અનુગ્રહાય તત્ત્વજ્ઞૈઃ, સિદ્ધાંતઃ પ્રાકૃતઃ કૃતઃ” ॥૧॥

વાલ્લ, સ્ત્રી, મંદ બુદ્ધિ, અને મૂર્ખ એવા ચારિત્રના અજિહ્વાપી પુરુષોની પર અનુગ્રહ કરવા માટે તત્ત્વજ્ઞ પુરુષોએ જૈન સિદ્ધાંતને પ્રાકૃત કરેલો છે. ?

તેથી હે શિષ્ય, તારા હૃદયમાં પ્રાકૃત આગમને સંસ્કૃત કરવાની જે સ્કુ-
રણા થઈ, તેથી તને પ્રાયશ્ચિત્ત લાગ્યું છે. અને તેથી તને ગચ્છની વાહેર મુકવા-
ની શિક્ષા કરવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે કહી તે, આચાર્યે સિષ્ડસેન દિવાક-
રને ગચ્છની વાહેર મુકી દીધા હતા. આ વચ્ચે સમસ્ત સંધે આવી સૂરિવરને
વિનંતિ કરી કે, “ સ્વામી, સિષ્ડસેન દિવાકર કવિત્વ વગેરેના ગુણોથી યુક્ત છે,
તેથી તે શાસનના પ્રજાવક છે, માટે તેમને ગચ્છની વાહેર મુકવા ન જોઈએ. આ
પ્રમાણે સંયના અતિ આગ્રહ પૂર્વક કહેવાથી ગુરુએ કહ્યું કે તે સિષ્ડસેનદિવાકર
અવ્યયી મુનિવેશનો ત્યાગ કરી અને જાવથી મુનિવેષને ધારણ કરી અનેક પ્રકા-
રના તપ કરતાં હોય છે અઢાર રાજાઓને પ્રતિવૌધ પમાડી જૈનો કરશે અને એક
નવું તીર્થ પ્રગટ કરશે, ત્યારે હું તેને ગચ્છની અંદર લઈશ. તે શિવાય હોવામાં
આવશે નહીં ” ગુરુના આ વચન સાંજળી સિષ્ડસેનદિવાકરે વિચાર કરી તે ગુ-
રુના વચનને અંગીકાર કર્યું અને ત્યાંથી વિહાર કરી તેઓ હજ્જયિની નગરીમાં
આવ્યા.

એક વચ્ચે સિષ્ડસેનદિવાકર કોઈ શેરીમાંથી ધીજી શેરીમાં પેશતા હ-
તા, તેવામાં ધોના લેણવવા માટે જતાં એવા વિક્રમ રાજાએ તેમને જોયા. તત્કાલ
રાજાએ દિવાકરને પુછ્યું, કે, “ તમે કોણ છો ? ” સિષ્ડસેનદિવાકરે હત્તર
આપ્યો, “ અમે સર્વેજ્ઞ પુત્ર છીએ. ” તત્કાલ રાજાએ તેમને માનસિક નમસ્કાર
કર્યો. સિષ્ડસેનદિવાકરે તેમને હંચે સ્વરે ધર્મજ્ઞાન દીધો, ત્યારે રાજાએ આશ્ચર્ય
પામીને પુછ્યું કે, “ તમે કોને ધર્મજ્ઞાન આપ્યો ? ” દિવાકરે કહ્યું, “ જેણે અ-
મોને નમસ્કાર કરેલો છે, તેમને અમે ધર્મજ્ઞાન આપ્યો છે. ” તે સાંજળી રાજા
આશ્ચર્ય સાથે સંતુષ્ટ થઈ ગયો અને તેણે હર્ષથી તેમને વિનંતિ કરી કે, “ તમારે
તમારા પવિત્ર ચરણવને મારા સજ્જા મંરૂપને પવિત્ર કરવો. ” આમ કહી વિક્રમ-
રાજા પોતાને સ્થાને આવ્યો ગયો હતો.

એક વચ્ચે સિષ્ડસેનદિવાકર વિક્રમરાજાના ચાર નવા શ્લોકો રચી રાજા-
રે ગયા અને તેમણે દારપાલ પાસે નીચે પ્રમાણે રાજાને કહેવરાવ્યું—

“ દિદ્ધકુર્મિં કુરાયાતો, દારે તિદ્ધતિ વારિતઃ ।

હસ્તન્યસ્તચતુઃ શ્લોકો, યદ્વાગચ્છતુ ગચ્છતુ ॥ ૧ ॥

“राजाने मल्लवानी इच्छायी जिह्नुक आव्यो ठे; पण छार उपर अट-
काववायी ते त्यां उजो ठे. तेना हायमां चार श्लोक ठे; ते आपनी पासे आवे
के पाओ जाय.” ?

राजाए उत्तरमां नीचे प्रमाणे कहेवरान्युं—

दीयंतां दशजङ्गाणि, शासनानि चतुर्दश ।

हस्तन्यस्तचतुः श्लोको यद्वा गच्छतु गच्छतु ॥ १ ॥

जेना हायमां चार श्लोको ठे, ते जिह्नुकने दश लाख डब्य अने चौद
गामोना पट्टा करी आपो. ते खुशी होय तो आवे अने खुशी न होय तो पाओ
जाय,” १

ते पत्री सिद्धसेन दिवाकर राजानी पासे गयो. ते बखते महाराजा वि-
क्रम पूर्व दिशा तरफ सिंहासन उपर बेठा हुता. त्यां जड ते कवीश्वर नीचे प्र-
माणे नवीन श्लोक बोढ्या—

“आहूते तव निःस्त्राने, स्फुटिते रिपुहृदयटे ।

गदिते तत्प्रियानेत्रे, राजंश्चित्रमिदं महत्” ॥ १ ॥

“हे राजा, तमारा नीशाननो रंको बागतां तमारा शत्रुओनो हृदयरूप
घनो फूटी जाय ठे अने तेमनी स्त्रीओना नेत्र गळे ठे. आ एक मोठुं आश्चर्य
ठे.” ?

आ श्लोक सांजळी राजा विक्रम दक्षिण दिशा तरफ मुख करीने बेठा.
कारणके, ते श्लोकयी प्रसन्न थपेझा राजाए मनमां चिंतवुं के, “मैं आ जिह्नुक
कविने मारुं पूर्व दिशानुं राज्य आपी दीधुं.”

ते पत्री आचार्य पुनः सन्मुख आवी नीचे प्रमाणे श्लोक बोढ्या—

“अपूर्वेयं धनुर्विद्या, जवता शिक्षिता कुतः ।

मार्गणौघः समन्येति, गुणो याति दिगंतरम् ॥ २ ॥

हे राजा, कोड अपूर्व धनुर्विद्या तपो क्यांथी शीलया के जेथी त-

મારી આગલ માર્ગણ-વાણોના સમૂહ આવે છે અને ગુણ (પણછ) વીજી દિશા-માં જાય છે. પટલે કહેવાનો આશય એવો છે કે, ધનુર્વિદ્યા જાણનાર પુરુષ માર્ગ-ણ-વાણોના સમૂહને વીજા તરફ ફેંકે છે, અને ગુણ-પણછ ઝંચી ચને છે. પરંતુ તમારે તો વાણો તમારી પાસે આવે છે, અને પણછ વીજી દિશામાં જાય છે. આ વિરોધનો પરિહાર એવી રીતે છે કે, હે રાજા, તમારી આગલ માર્ગણ-યાચક લોકોના સમૂહ આવે છે અને તેથી તમારા ગુણો વીજી દિશાઓમાં ફેલાય છે. ૧

આ શ્લોક સાંજલી રાજા વિક્રમ પશ્ચિમ દિશા તરફ મુખ રાખીને બેઠો પટલે દક્ષિણ દિશાનું રાજ્ય તેને આપી દીધું. તે વચ્ચે સિદ્ધસેન આચાર્ય નીચે પ્રમાણે ત્રીજો શ્લોક બોલ્યા—

“ સરસ્વતી સ્થિતા વચ્ચે, લક્ષ્મીઃ કરસરોરુહે ।

કીર્તિઃ કિં કુપિતા રાજન્ , યેન દેશાંતરં ગતા ॥ ૩ ॥”

હે રાજા, તમારા મુખમાં સરસ્વતી રહેલ છે અને તમારા કરકમલમાં લક્ષ્મી રહે છે. તોપણ કીર્તિ શા માટે કોપ પામી છે કે જે રીસાડને દેશાંતરમાં વાલી ગઈ છે. ” ૩

આ શ્લોક સાંજલી રાજા વિક્રમ ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખીને બેઠો; ત્યારે સિદ્ધસેનાચાર્ય તેની સન્મુખ થઈ નીચેનો ચોથો શ્લોક બોલ્યા—

“ સર્વદા સર્વદો સીતિ, મિથ્યા સંસ્તૂયસે બુધૈઃ ।

નારયો લેજિરે પૃથં, ન વક્ષઃ પરયોપિતઃ ” ॥ ૧ ॥

હે રાજા, તું હમેશા સર્વદ-સર્વ વસ્તુઓને આપનારો છે, એમ વિદ્વાનો તારી સ્તુતિ કરે છે, તે મિથ્યા છે, કારણ કે તારા શત્રુઓને તું પીઠ આપી નથી અને પરસ્ત્રીઓને ઢાતી આપી નથી અર્થાત્ જે સર્વ વસ્તુનો દાતા હોય તે તેવી વસ્તુને શા માટે ન આપે ? કહેવાનો આશય એવો છે કે, તું કદિપણ રણનૃમિમાં થી પાઠો ફર્યો નથી કે જેથી તારા શત્રુઓ તારી પીઠ જુએ અને તું કદિપણ પરસ્ત્રીને ઢાતી સાથે દવાવી નથી કે જેથી તે તારી ઢાતીને મેલે. ” ૪

આ શ્લોક સાંજલી સંતુષ્ટ થયેલા રાજા તત્કાલ પોતાના સિંહાસન ઉપ-રથી બેઠો થયો અને તેણે ચારે દિશાઓનું રાજ્ય સૂરિવરને આપવા માંમરું, ત્યારે

सूरि सिद्धसेन दिवाकरे कह्युं. “ राजन्, मारे राज्यनी कांइ जर नथी. ” राजाए पुछ्युं, “ त्यारे तगारे शुं जोइए ढीए ? ” सूरिजी बोल्या. “ हुं मात्र एटहुं मायुं हुं के ज्यारे हुं तमारी पासे आवुं, त्यारे तमारे मारा मुखधी धर्म सांजळ्यो. ” राजाए ते बात अंगीकार करी. ते पढी आचार्य सिद्धसेन दिवाकरं पोताने स्थाने चाब्या गया हता.

एक बखते आचार्य सिद्धसेन उज्जयिनी नगरीमां आवेना महाकाइ शंकरना प्रासादमां जइ ते शंकरना द्विगं उपर पग करी सुइ गया हता. मातःका-
हे ते शंकरना पूजारीओए आवी तेमने पोकार करी. उठारवा मांड्या, तोपण तेओ उठ्या नहीं. ते बखते ते दोकोए जइने राजानी आगळ फरीयाद करी के, राजेन्द्र, कोइ जिह्नुक महाकाइ शिवना द्विगं उपर पग करीने सुतो ठे. अमोए तेने घणुं कथुं तोपण ते उठतो नथी. “ दोकोना आ बचनो सांजळी राजा वि-
क्रमे हुकम कयों के, “ तेने मारीने काढो. ” तत्काइ राजानी आज्ञा मेझवी ते दोको त्यां आव्या अने चाबुक तथा हाकरीओना प्रहारथी सिद्धसेनने मारवा लाग्या. जेभ जेभ ते आचार्यना शरीर उपर घा पडवा लाग्या, तेवी रीते राजाना अंतःपुरमां राजानी राणीना शरीर उपर घा पडवा मांड्या, आवी जनानामां मोटो कोझाहाइ लठ्यो अने ते सांजळी राजा त्यां दोमी आव्यो अने आश्च-
र्यथी पुछवा लाग्यो के, ‘ आ शुं थयुं ? तेवामां कोइए आवी राजाने जणाव्युं के, “ महाराज, कोइ महाकाइ प्रसादनी अंदर जिह्नुकने ताडना करे ठे, ते तामना-
ना महारो अंतःपुरमां राणी साहेबने वागे ठे. राजा तत्काइ महाकाइ प्रासाद-
मां गयो, त्यां तेमणे सिद्धसेन आचार्यने जोया अने तत्काइ ओझखी लीधा. तत्काइ तेमणे दोकोने तामना करतां अटकाव्या अने पढी बथो वृत्तांत सांजळ्यो. राजाए आचार्यने पुछ्युं के, “ तमे, महादेवना द्विगं उपर चरण शामाटे मुक्या हता ? आ महादेव ए मोटो देव ठे अने स्तुति करवा योग्य ठे. ” आचार्य क-
हुं, राजन्, महादेव तो अनन्य देव ठे जे महादेव ठे. तेनी हुं स्तुति करुं हुं, ते तमे सावधान थइने सांजळो. “ आ प्रमाणे कही सिद्धसेन आचार्य कव्याणमं-
दिरस्तोत्र रचवानो आरंज कयों. ज्यारे तेमणे अगीयारयां श्लोकनुं आदिपद “ यस्मिन् हरप्रभृतयोऽपि हृतप्रजावाः ” आ प्रमाणे कहुं, त्यारे तत्काइ पृथ्वी कंपायमान थवा लागी. अने अधिनो धुमामो नीकझवा लाग्यो. कृणवारमां ते

शिवलिंगना बे करुका थया अने तेमांथी तेजनो समूह चारे तरफ प्रसरि गयो. तेम घतांज तेमांथी घरणेंद्र सहित श्री पार्श्वनाथजीनी प्रतिमा प्रगट थइ आवी. ते वखने आचार्ये ते स्तोत्रने संपूर्ण करी आ प्रमाणे कथुं, " राजन्, अहिं प्रथम अवन्तिमुकुमालनो लोकप्रसिद्ध पुत्र हुतो. तेना पिता नखिनीगुल्म विमानमां गया हता. तेओ जे स्थाने कायोत्सर्ग करीने रखा हता, ते स्थाने तेणे महाकाल नामे लोक प्रसिद्ध नवो प्रासाद करावी आ प्रतिमानी प्रतिष्ठा करी हती. केट्ठलोक काद्व गया पडी मिथ्यादृष्टिओए ते पार्श्वनाथना प्रतिविबने आच्छादित करी ते ठेकाणे आ शिवलिंगनी स्थापना करी दीधी हती. अत्यारे मारी आ स्तुतिना प्रभावयो ते द्विग फाटी तेमांथी ते प्रतिमा प्रगट थइ ठे. " आचार्यना आ वचन सांजळी वि-
क्रम राजाना हृदयमां चमत्कार साथे हर्ष उत्पन्न थइ आव्यो. तत्काळ तेज वखते राजा विक्रमने जिनोक्त तत्त्वना स्वरूप उपर पूर्ण श्रद्धा थइ अने तेने सम्पत्त्व रत्ननी प्राप्ति थइ आवी. उदार महाराजाए तेज क्षणे ते पार्श्वनाथ प्रभुनी नित्य पूजाना निर्वाहने माटे एकसो गाम अर्पण कर्या अने पोते श्रावक धर्म अंगी-
कार कर्यो. आचार्य सिद्धसेन दिवाकरे महाराजा विक्रमनी आज्ञामां वर्तनारा बीजा अदार राजाओने प्रतिबोधित कर्या. आचार्यना गुणोना समूहयो रंजित थयेझा विक्रम राजाए आचार्यने बेसवा माटे एक पादखी जेट करी हती. ते पछी ते महान् आचार्य ते पादखीमां वेशो निरंतर राजघारमां जता हता. ते पछी दृढवादी आचार्यना सांजळवामां आवुं के, सिद्धसेन दिवाकर जे कार्य करवा माटे गया हता, ते कार्य तो सिद्ध थइ गयुं ठे, परंतु तेओ प्रमादरूपी कादवमां मग थइ गया ठे—राजमानना पाशमां सपकाइ गया ठे, माटे मारे त्यां जइ तेमने प्रतिबोध आपवो, अने तेमने प्रमादमांथी मुक्त करी सन्मार्गे दोरवा. " आवुं वि-
चारी दृढवादी गुरु विहार करी लज्जयिनी नगरीमां आव्या. सिद्धसेन विक्रम राजाना बहुमानयो तेमनी पासे जइ शक्या नहीं, तेथी दृढवादी आचार्यपादखी उपारुनार जोड़ुं रूप धारण करी तेने घारे लज्जा रखा. ज्यारे सिद्धसेनसूरि पादखीमां वेशी राजजुवन तरफ जता हता, तेद्वामां ते दृढवादीसूरिजीए एक जोड़ने बदले पोते पादखी उपारुनी अने दृष्टपणाने दइने तेओ मंद मंद गतिथी चालवा लाग्या. तेमने मंदगतिथी चालतां जोइ सिद्धसेन दिवाकर नीचे प्रमाणे बोल्या—

“ જૂરિભારજરાક્રાંતઃ સ્કંધઃ કિં તવ વાધતિ ।

“ ઘણા ચારથી આક્રાંત થયેલા તારા સ્કંધને ગું કાંઈ વાધા થાપ છે ? ”

આ વાક્યમાં ‘ વાધતિ ’ એ અગુચ્છ રૂપ છે. કારણકે, ‘ વાધ્ ’ ધાતુ આત્મનેપદ હોવાથી તેનું સ્વરૂપ ‘ વાધતે ’ થવું જોઈએ. આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે પ્રમાદથી તેથી જૂલ કરી પદ્યે ગુરુ નીચે પ્રમાણે કહ્યું.

“ ન તયા વાધતે સ્કંધો યથા વાધતિ વાધતે ” ॥ ૧ ॥

જેવી રીતે વાધતે ને વદલે તું વાધતિ એવું અગુચ્છ રૂપ બોલ્યો, તે મને જેવું પીઠે છે, તેવી સ્કંધને પીઠા થતી નથી. ”

આ સાંજઠી તે આચાર્ય સિદ્ધસેન ચમત્કાર પાળો વિચારમાં પડી ગયા. તત્કાલ તેમણે વિચાર્યું કે, ‘ આ કોણ છે ? ’ તેમને જોતાજ તેમના જાણવામાં આવ્યું કે, ‘ આ તો વૃદ્ધવાદી ગુરુ છે. ’ તત્કાલ પોતે પાંદડાની ડાબી ડાબી તેમના ચરણમાં નખી પડ્યા અને ‘ મારો અપરાધ ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો ’ એમ કહેવા લાગ્યા. પછી ગુરુ સિદ્ધસેનને ફરીથી પ્રતિવોધ પમાડી સંઘની સમક્ષ મિથ્યા-હુકુત આપવા પૂર્વક તેમને સંઘમાં છીધા હતા.

મહાતુજાવ દિવાકર પછી ચિરકાલ સુધી શ્રી વીરશાસનની પ્રજાવના કરી પ્રાંતે સદ્ગતિના જાજન વ્યાપ્ત હતા. આ પ્રમાણે તે આચાર્ય કવિ નામના આઠમા પ્રજાવક જાણવા. એવી રીતે શાસનના આઠ પ્રજાવક કહેવાય છે. તે પ્રવચનની આદિ આઠ પ્રજાવકો જિનશાસનને શોજાવે છે. પોતાના પ્રકાશક સ્વભાવ-વાહું જે પ્રવચન કહેવાય છે, તેને દેશ, કાલ, જાત, જન્મ તથા જોગની યોગ્યતા પ્રમાણે સહાય કરવાથી—જેઓ પ્રકાશ કરે છે, તેથી તેઓ પ્રજાવકો કહેવાય છે. તેઓની ક્રિયારૂપ પ્રજાવના સમ્યક્ત્વને નિર્મલ કરે છે.

ત્રીજે પ્રકારે આઠ પ્રજાવક.

તે આઠ પ્રજાવકને ત્રીજે પ્રકારે પણ દર્શાવે છે.

“ અશ્સેસદ્દિ^૧ ધમ્મકદિ^૨,

વાઈ આયરિય^૩ સ્વગ^૪ નેમિત્તિ^૫ ।

વિજ્ઞાવ^૦ રાયગણ^૮ સં—

મયાય તિત્થં પજાવંતિ ॥ ૧ ॥

અતિશય ઋષિવાદ્યા અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની, આમર્ષ ઔપધિ પ્રમુખ લઙ્ઘિવાન્ તે પેહલા; વીજા ધર્મકથી, વીજા વાદી, ચોથા આચાર્ય, પાંચમા કૃપક—મોટી આતાપના પ્રમુખ લેનાર તપસ્વી, ઊઠા નિમિત્તિ, સાતમા વિદ્યાશ્રેષ્ઠ અને આઠમા રાજવદ્ધજ તથા ગચ્છ—સમુદાયવદ્ધજ અર્થાત્ મહાજનમાન્ય એ પ્રમાણે આઠ પ્રજાવક વીજે પ્રકારે જાણવા.

સમ્યક્ત્વના પાંચ ચૂપણ.

જિનશાસનમાં એટલે અરિહંતના દર્શનમાં કુશલપણ, એ પેહેલું ભૂપણ છે. તે સમ્યક્ત્વને શોનાવે છે, મોટે ચૂપણ કહેવાય છે. તેથી સમ્યગ્દર્ષિ જીવોએ તેવી કુશલતા મેલવવામાં વિશેષ ઝયમ કરવો. અરિહંતના વર્ણનને વિષે કુશલ એવો પુરુષ હવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવાદિકને અનુસારે અનેક પ્રકારના ડપાયો યોજી વીજા અજ્ઞાની જીવોને સુલે કરી પ્રતિવોધ પમાને છે. તે વિષે કમલ નામના એક શ્રાવક પુત્રને પ્રતિવોધ પમામનાર શ્રીગુણાકરસૂરિનો વૃત્તાંત મળ્યાત છે. વીજા ઓએ તે સૂરિવરની જેમ જિનમતને વિષે કુશલતા કરવી જોઈએ.

શ્રીગુણાકરસૂરિનો વૃત્તાંત.

એક નગરને વિષે ધન નામે શ્રાવક રહેતો હતો. તે ધનવાન્, શુદ્ધિમાન્ અને ગુણી હતો. તેથી તે મહાજન મૈમ્લમાં માન્ય થઈ પડ્યો હતો. તે ધન શેઠને કમલ નામે એક પુત્ર હતો. તે ઘણો કલ્લાવાન્ અને ચતુર હતો. પણ ધર્મે તરફ અરુચિ ધરનારો હતો. ધર્મના તત્ત્વ ઊપર તેની વીલકુલ અપ્પા નહતી. તેનો પિતા ધન શેઠ તેને ઘણું સમજાવતો પણ તે માનતો નહતો. જ્યારે તેનો પિતા કાંઈ પણ તત્ત્વની વાત કહે ત્યારે તે ઊઝીને નાશી જતો હતો. આથી ધન શેઠ ઘણો કંટાળી ગયો હતો.

એક વસ્તે ધન શેઠના મનમાં વિચાર થયો કે, જો કોઈ આર્હત ધર્મના પ્રવીણ આચાર્ય અહીં આવે તો મારા પુત્રને લાજ થયા વિના રહે નહીં. કોઈ

પવિત્ર મહાત્માની સેવા કરવાથી આ કમલને ધર્મની પ્રાપ્તિ થયા વિના રહેશે નહિં. આ અરસામાં કોઈ આચાર્ય મહારાજ તે નગરની સમીપે આવેલા વનમાં આવી સમોસર્યા. આ સ્વર સાંજની નગરના લોકો તેમને વંદના કરવાને ગયા. તેમની સાથે ધન શેઠ પણ ગુરુને વંદના કરવા આવ્યો. ગુરુ તેઓને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. દેશના સમાપ્ત થયા પછી વીજા નગરજનો તેમને વંદના કરી પોત પોતાને સ્થલે ચાલતા થયા. પાછલ રહેલા ધન શેઠે તે મહાનુજાવને આ પ્રમાણે વિનંતિ કરી—“સ્વામી, મારો પુત્ર કમલ ધર્મના વિચારથી તદન અજ્ઞાત છે. ધાર્મિક તત્ત્વ ઉપર તેની શ્રદ્ધા હત્વન્ન થતી નથી. તો કૃપા કરી આપે તેને પ્રતિબોધ આપવો જોઈએ. આપના જેવા ગીતાર્થ ગુરુનો વોધ કદિપણ નિષ્ફલ થતો નથી. ધન શેઠના આ વચનો સાંજની આચાર્યે તે વાત માન્ય કરી પછી તત્કાલ શેઠ ઘેર આવ્યા અને તેમણે તેના પુત્ર કમલને આ પ્રમાણે કહ્યું,—“પુત્ર, આજે એક ગીતાર્થ ગુરુ વનને વિષે પધાર્યા છે, તો તારે ત્યાં જઈ તેમના વચન સાંજલવા.” પિતાના કહેવાથી કમલ તે આચાર્યની પાસે આવ્યો અને નમ્રમુલ્લ ઘડ તેમની પાસે બેઠો. આચાર્યે તરત સાતનય યુક્ત એવા હ્રવ્યગુણ પર્યાયવર્તે નિર્મિત વિચારવાલો દેશના આપી. દેશના સમાપ્ત થયા પછી આચાર્યે પુક્યું, “જી, અત્યાર સુધીમાં તારા સમગ્રવામાં કાંઈ આવ્યું?” કમલે પ્રત્યુત્તર આપ્યો, “જગવાન, કાંઈક જાણ્યું છે.” આચાર્યે કહ્યું, “શું જાણ્યું?” કમલે બોલ્યો, “જગવાન, આ નજીક રહેલ વોરમીના વૃક્ષના ચિહ્નમાંથી મંકોરા નામના એકસોને આઠ તેંડિંજી જીવો નીકળીને વીજા ચિહ્નમાં પેઠા. તે મારા જાણવામાં આવ્યું. પુનઃ આચાર્યે પૂછ્યું, “એ તો ઠીક, પણ અમારા કહેવામાંથી કાંઈ જાણ્યું?” કમલે કહ્યું, “ના, કાંઈ જાણ્યું નથી.” કમલનું આ વચન સાંજની આચાર્યે જાણ્યું કે, ‘આ અયોગ્ય છે’ પછી તેઓ મૌન ધરી રહ્યા. પછી કમલ હઠીને પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. વીજે દિવસે કમલનો પિતા ધન શેઠ આચાર્યને વંદના કરવાને આવ્યો. તે વચ્ચે આચાર્યે કમલની સર્વ વેદ્યા તેને જણાવી પછી આચાર્યે ત્યાંથી ચિદ્ધાર કરી વીજે સ્થાને ચાલ્યા ગયા હતા.

એક વચ્ચે કોઈ વીજા આચાર્ય તેજ વનમાં આવી સમોસર્યા. ધનશેઠ તેમને વંદના કરવાને આવ્યો, અને પૂર્વની જેમ તેણે પોતાના કમલપુત્રનો વૃત્તાર્થ તેમની આગલ નિવેદન કર્યો. આચાર્યે ધનશેઠને કહ્યું કે, તે કમલને અહિં મોકલ

बाबो. अने तेने कहेवुं के, तेणे गुरुनी पासे नीची दृष्टि न रहेवुं, तेम गुरुनी सामे जेया करवुं अने गुरु बोझे तेमां उपयोग राखवो. ” आचार्यनी सूचना उपरयी धन शेठे कमळ पुत्रने ते प्रमाणे करवाने कही गुरुनी समीपे मोकट्यो. कमळ गुरुं मुख जोतो तेमनी समीपे वेजो. गुरुए पुत्र्युं, “जइ, तुं कांइ पण तत्त्व जाणे ठे ?” कमळे कथुं, “हा, हुं त्रण तत्त्वो जाणुं छुं. मन इच्छित एवं पहेलुं अशन, वीजुं पान अने त्रोजुं शयन. ए त्रण तत्त्वो जाणुं छुं. ” आचार्य हसने बोड्या— “आ तो गामनी आना वचन जेश वचनो ठे. परंतु जे इश्य एटझे जाणवा योग्य, हेय एटझे त्याग करवा योग्य अने उपादेय एटझे ग्रहण करवा योग्य हांप, तेमां थो कांइ जाणे ठे ? कमळे कथुं, “एमांयो तो हुं कांइपण जाणतो नयी. तमे पोते कही तो हुं श्रद्धायो सांजळोश. ” ते बलते आचार्य तेने प्रतिबोध पमा-रवा माट वे त्रण घनी मुथी तत्त्वना निर्णय रूप देशना आपी निवृत्त थया. पत्री तेमणे कमळने पुछुं के, “जइ, कहे, हवे तें शुं तत्त्व जाणुं ?” अद्वयमति कमझ बोड्यो, गुरुजी, में कांइ वीजुं जाणुं नयो. मात्र तमे बोझता हता, त्यारे तमारो हनीओ एकसो ने आठ बार लंचो नांचो थतो मारा जेवामां आव्यो, ए में जाणुं ठे. ते शिवाय हुं कांइपण समज्यो नयी. ” कमळना आ वचनो सांजळी आचार्य खेद सहित बोड्या के, “आ तो अंध आगळ आरली यइ. ” पत्री ते कमळ चाड्यो गयो अने ज्यारे धन शेठ तेमने बांदवा आव्यो एटझे आचार्य कमळनी ते चेष्टा धन शेठने निवेदन करी पत्री आचार्य त्यांयो विहार करी बी-जे स्थले चाड्या गया हता.

एक दिवसे डव्य, क्षेत्र, काझ अने जावने अनुसारे परने प्रतिबोध करवा-मां कुशळ एवा कोइ बीजा आचार्य पाझा तेज वनमां आवी चड्या. तेमना आग-मनना खबर सांजळी लोको श्रेणिवंध तेमने बंदना करवाने गया. साथे धनशेठ पण त्यां गयो हतो. देशना पूर्ण थया पत्री धनशेठे गुरुने निवेदन कथुं. स्वामी, मारो पुत्र कमळ धार्मिक विचारमां अत्यंत अज्ञात रहे ठे. पूर्वं अहिं पधारेला आचार्योए तेने अतिशय बोध आप्यो हतो, ते उतां ते प्रतिबोध पाम्यो नहीं. प्रथम आचार्य प्रतिबोध आपतां तेणे मंकोमानी गणत्री करी अने बीजा आचार्य बोध आपतां तेणे तेमना कंठनो हनीयो उंचा नीचो थवानां गणत्री करी. तेयी कोइपण प्रकारे ते अज्ञानो पुत्रने आप प्रतिबोध आपो के जेथी ते अज्ञानी पुत्र-

तुं विध्यात् रूप अंशकार नष्ट थइ जाय. अने तेने सम्पत्तरत्ननी प्राप्ति घाय. जो मारो पुन गाढ अज्ञानपांथी मुक्त थये तो आपने महान् दान थये." आचार्ये विचार कराने जणाव्युं, "शेठ, आ तमारा पुत्रनी बुद्धि लौकिक व्यवहारमां केरो ठे ? धनशेठे कयुं, "स्वामी, एक धर्म विचार बिना बीजी सर्व वास्तवमां ते निपुण ठे." आचार्य उत्साह द्वावने कयुं, "त्यारे तो ए तमारो पुत्र सुवो-
ध्य ठे; माटे अवसरे तेने अहिं मोक्षत्रयो." पत्नी धनशेठे पोताने घेर आवी कम-
लनी पासे ते आचार्यना गुणोनी प्रशंसा करी के, "पुत्र, कोइ उत्तम आचार्य
आयेता ठे, ते त्रिकाज्ञदर्शी छे अने सर्व माणी मात्रनी मुख दुःखनी मृत्ति
जाये ठे, माटे तारे त्यां जइ तेपने मज्जुं अने पुज्जुं." तत्काज कमल पिताहुं
वचन अंगीकार करी आचार्यनी पासे आव्यो. अने विनययी वंदना करी तेमनी
पासे बेडो. आचार्य तेना मननो अजिप्राय जाणवाने कयुं, "जइ आ तारा हा-
थना मणिवंशमां मत्स्यना मुख सहित शीघ्र फल आपनारी धनरेखा देखाय छे."
कमले विनययी पुज्जुं, "महाराज, ए रेखातुं शु फल थये ?" गुरुए "मच्छ्रेण
य सहस्त्रयणं" इत्यादि गाथा बोझी कयुं के, जइ, ए रेखायी अमारा जाणवामां
आये ठे क, "तारो जन्म शुक्रपद्ममां ठे अने तारा ग्रहे समन्तावने भजनारा
थये." तत्काज कमल चतुर्कार पामी त्यांथी लउी पोताने घेर आव्यो अने
जन्मरत्रिका झइ आवो तेणे गुरेने बतावी. गुरुए जन्मपत्रिकापांथी पूर्वे कहेझा
ग्रहोने बतावी दीथा. अने कयुं के, तारो अमुक वर्षे विवाह थयेझो ठे अने अ-
मुक वर्षे तने तावनी पीडा थइ हती. "आ प्रमाणे गुरुतुं वचन सांजळी कमल
चमत्कार पामी गयो अने तेणे घेर आवी पोताना पिताने जणाव्युं के, "गुरु
स्वरेखर त्रिकाज्ञज्ञानी ठे." ते पत्नी कमल दररोज गुरेने वंदना करवा जतो हुतो.
आचार्य तेज नगरमां चातुर्मास्य रखा. तेओ हंमेशां कौतुक जरेझी कयाओ कही
धर्मोपदेश आपना द्वाग्या, आवी कमल धर्मनो विशेष जाण थवा द्वाग्यो. तेना
हृदयमां अर्हित धर्म उपर श्रद्धा थइ आवी अने तेथी तेणे अनुक्रमे थावकना
वार व्रतो ग्रहण कर्षा. ठेवटे गुरुनी कृपाथो ते पोताना पिता करतां पण वधारे
धर्म पर दृढतावाझो थयो. चातुर्मास्य बीत्या पत्नी ते आचार्य त्यांथी विहार करी
बीजे स्रष्टे चाह्या गया. कुमार कमल थावक धर्मने चिरकाल पाझी अंते सद्-
गतिहुं पात्र थयो हुतो. आ उपरथी समजवार्तुं के, बीजाओए थण तेवी रीते

જન્ય જીવોનો હપકાર કરનારં શ્રી બૈન શાસનને વિષે કુશલપણું રાખવું; તેમ કરવાથી સમ્યક્ત્વ રત્ન આ જગતમાં નિઃસીમ શોજાને ધારણ કરનારં થાય છે. એ પ્રમાણે જિનદર્શનમાં કુશલપણારૂપ સમ્યક્ત્વના પેદેલા ચૂપણ ઉપર શ્રાવકપુત્ર કમલને પ્રતિબોધ કરનાર આચાર્યનું દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવ્યું.

સમ્યક્ત્વનું વીજું ચૂપણ.

સમ્યક્ત્વનું વીજું ચૂપણ શ્રી જિનશાસન પ્રજાવના છે. આગામિકના વચ્ચથી અથવા જ્ઞાનના વચ્ચથી શ્રી જિનશાસનનું વિશેષ દીપકપણું કરવું, તે જિનશાસનની પ્રજાવના છે. પૂર્વે આઠ પ્રજાવકના જેદથી તે આઠ પ્રકાર કહેવામાં આવ્યું છે. પૂર્વે કહેલાનું અહિં પુનઃ જે ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું, તે પોતાને અને પરને હપકારકારી હોઈને તેમજ તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધવાને લાગે તેનું માધાન્ય જણાવવાને માટે છે. તેમ વ-
લી જે વચનો સદ્ચૂત અર્થને પ્રકાશ કરનારા અને રાગદ્વેષને દૂર કરનારા છે, તેને વારંવાર ગ્રહણ કરવામાં કાંડ પણ દોષ નથી; કારણકે, તે સદ્બોધની દૃષ્ટિ-
નું કારણ રૂપ છે. તે વિષે શ્રી હમાસ્વાતિવાચક મહારાજાએ પ્રશમરતિ પ્રકર-
ણમાં કહ્યું છે—

“યે તીર્થંકૃત્પ્રણીતા, જાવાસ્તદનંતરૈશ્વ પરિકથિતાઃ ।

તેષાં વહુશોઽપ્યનુકીર્તનં જવતિ પુષ્ટિકરમેવ ॥ ૧ ॥

“જે તીર્થંકર પ્રણીત જાવો છે, તે આંતરા રહિત કહેલા હતાં તેમનું વહુ વાર અનુકીર્તન—સ્મરણ કરવું, તે પુષ્ટિને કરનારં જ થાય છે.” ૧

યદ્વદ્વપજ્ઞુક્તમપિ સદ્, ભેષજમાસેવતેઽર્તિનાશાય ।

તદ્વદ્વગાર્તિહરં, વહુશોઽપ્યનુયોજ્યમર્થપદમ્ ॥ ૨ ॥”

“જેમ ઔષધ એકવાર લેવાનું હોય પણ તે પીમાનો નાશ કરવાને ફરી-
વાર લેવાય છે, તેવી રીતે રાગ રૂપી પીમાનો નાશ કરવા માટે અર્થના પદો ધણી
વાર કહેવામાં આવે છે.” ૨

“યદ્વદ્વિપધાતાર્થ મંત્રપદૈઃનપુનરુક્તદોષોઽસ્તિ ।

તદ્વદ્વગાર્તિહરં પુનરુક્તમદ્વદ્વમર્થપદમ્ ॥ ૩ ॥

થવાથી યોગનો નિરોધ થાય છે. તે પછી પર્યક્ષાને સિદ્ધિનું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વના ત્રીજા નૂપણ તીર્થસેવાનું ફલ જાણી સમકિતવંત પુરુષો તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવી.

સમ્યક્ત્વનું ચોથું નૂપણ.

સમ્યક્ત્વનું ચોથું નૂપણ સ્થિરતા છે. સ્થિરતા એટલે ચિત્તની ચપલતાનો અજાવ. જૈનધર્મને વિષે પોતાનું અથવા પરનું સ્થિરપણું કરવું—દૃઢ ચિત્ત રાખી રહેવું, તે સ્થિરતા કહેવાય છે. પરતોર્થીઓની મહાન્ સમૃદ્ધિ જોવામાં આવે તોપણ સુલસાની પેટે નિઃપ્રકંપ રહેવું, જિન વચન ઉપર અવિચલ શ્રદ્ધા રાખવી. તેવા જીવો દૃઢધર્મી કહેવાય છે. જે દૃઢધર્મી પુરુષો હોય છે, તેઓ અરિહંતના પ્રરુપેક્ષા આગમમાં પ્રશંસનીય ગણાય છે. તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે, “ચાર પ્રકારના પુરુષો હોય છે. ૧ પ્રિયધર્મી છે પણ દૃઢધર્મી નથી. ૨ દૃઢધર્મી છે, પણ પ્રિયધર્મી નથી. ૩ દૃઢધર્મી છે અને પ્રિયધર્મી છે અને ૪ દૃઢધર્મી નથી તેમ પ્રિયધર્મી પણ નથી. આ ચાર પ્રકારના પુરુષોમાં ત્રીજો પ્રકાર સર્વોત્તમ છે. અને તે જન્ય પુરુષો પ્રહ્ણ કરવા યોગ્ય છે.

સ્થિરતા વિષે સુલસાનો વૃત્તાંત.

જંબુદ્વીપના નરત ક્ષેત્રને વિષે મગધ નામે દેશ છે. તે દેશની રાજધાની રાજગૃહી નગરી છે. તે નગરીમાં પ્રસેનજિત્ર નામે રાજા રાજ્ય કરે છે. તે સર્વ હિત કક્ષામાં કુશલ છે. તેને નાગ નામે એક સારથિ હતો. તે રાજા પ્રસેનજિત્રના ચરણ કમલની સેવામાં સદા તત્પર રહેતો હતો. તેને સુલસા નામે સ્ત્રી હતી. તે પતિવ્રતા અને જૈન ધર્મ ઉપર પૂર્ણ રાગી હતી. તે ગુણવતી વાલા સર્વદા શુદ્ધ નિષ્ઠાથી દેવ નિષ્ઠા અને પતિ નિષ્ઠા કરતી હતી.

એક દિવસે નાગસારથિએ કોઈ ઘરમાં ગૃહસ્થને પોતાના હૃદયમાં પુત્રને સ્મારતો જોયો. પોતે અપુત્ર હોવાથી તે જોઈ હૃદયમાં અતિશય પરિતાપ પામ્યો અને પોતાના મુખને હાથ ઉપર રાખી આ પ્રમાણે મનમાં કહેવા લાગ્યો—“અહો ! હું કેવો મંદ જાગ્યશાનું બું કે, મારે એક પણ પુત્ર નથી. આ જાગ્યવાનું પુરુષને ધન્ય છે કે જેને હૃદયને આનંદ આપનારા ઘણા પુત્રો છે.” આવું ચિંતવતો

નાગસારથિ પોતાને ઘેર આપ્યો. પોતાના પતિને આપ ચિંતા કરતો જોઈ સતી પુત્ર-
સાથે કહ્યું, “સ્વામી નાથ, તમારા હૃદયમાં શી ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ છે? તમારું ચિંતાનુર
મુલ જોઈ મારા હૃદયને પરિતાપ થાય છે. માટે જે સત્ય હોય તે કહો. ” નાગસા-
રથિ પંદ સ્વસ્થી બોલ્યો—“ પ્રિયા, આને એક ગૃહસ્થને મેં પોતાના ઇત્સંગમાં
પુત્રને રમાડતો જોયો, તે ઉપરથી મને પુત્રની ચિંતા ઇત્પન્ન થઈ આવી છે. આજ
સુધી મારે કોઈ પણ પુત્ર થયો નથી, એથી હું મારા આત્માને હુર્જાગી માનું હું.
મને અત્યાર સુધી એક પણ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો નહીં, એ મારા હૃદયને શાલ્યની જેમ
પીસે છે. ” સ્વામીના આવા વચનો સાંજની મુઠ્ઠાસાથે કહ્યું—“ સ્વામી, ચિંતા
કરશો નહીં. પુત્રને ઇત્પન્ન કરવા માટે તમે કોઈ યોગી વૃત્તિવાળું પાણિગ્રહણ કરો.
કોઈ પણ રીતે તમારા મનની ચિંતા દૂર કરવી એ મારી ફરજ છે. ”

નાગસારથિ બોલ્યો—“ પ્રિયે, એ વાત મારી આગળ કહીશ નહીં. આ
જન્મમાં મારે તું એક જ પ્રિયા છે. તારા શિવાય યોગી સ્ત્રીને હું મનથી પણ ઇચ્છતો
નથી. મારામાં પુત્ર દર્શનની અનિચ્છા ઇત્પન્ન થઈ છે પણ તે પુત્ર તારી કુશિલ્પી
ઇત્પન્ન થયેલો જ ઇચ્છું હું. યોગી સ્ત્રીથી ઇત્પન્ન થયેલા પુત્રને જોવાની મારી ઇચ્છા
નથી. માટે હું સતી છે, તેથી કોઈ દેવતાની આરાધના કરી તેની પાસે પુત્રનું વર-
દાન માગ, જેથી મારો મનોરથ સિદ્ધ થાય. ” મુઠ્ઠાસા પતિના આવા વચન સાંજ-
ની બોલ્યો,—સ્વામિનાથ, જો આપણા કર્મમાં પુત્ર હશે તો આપણને અવશ્ય
પ્રાપ્ત થશે. તે શિવાય કદિપણ પુત્રની પ્રાપ્તિ નહીં થાય. વાંચિત અર્ચનની સિદ્ધિ
કરવાને માટે મન, વચન અને કાયાથી યોગી કોઈ પણ દેવની આરાધના કરીશ
નહીં. આપણે તો શ્રી અરિહંત દેવની આરાધના કરીશું. જે જગવાન્ સર્વ કદ
સિદ્ધિના કારણ રૂપ કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. હું સર્વ મનોરથોને પૂરનારા ‘આચામ્બ્ર
પ્રમુલ તપને આચરિશ. એનાથી આપણાં કર્મની સિદ્ધિ થશે. કોઈ જાતની ચિંતા
કરશો નહીં. ” સતીના આ વચનો સાંજની નાગસારથિને આશ્વાસન મળ્યું. તે
પછી સતી મુઠ્ઠાસા આદિનાથ પ્રમુલ સર્વ જિનેશ્વરોની ત્રિકાલ પૂજા કરવા લાગી
અને યોગી ધાર્મિક કાર્યો તથા તપસ્યા કરવામાં તે તત્પર બની ગઈ.

કેટલોક સમય બીટ્યા પછી દેવલોકમાં ઇંડની સજાની અંદર મુઠ્ઠાસાના

धार्मिकपणानी प्रशंसा करवामां आर्या ते वखते एक मिथ्यात्वी देवता ते प्रशंसा सांजळी शक्यो नहीं, तेथी ते सुन्नसाना परीक्षा करवाने पृथ्वी उपर आव्यो. ते साधुनो कर्त्रिम वेप पेहेरी सुन्नसाना घरमां पेजो. आ वखते सुन्नसा पोताना घरमां जिनेश्वर प्रभुनी पूजा करवामां आसक्त हती, तोपण तेणीए ज्यारे मुनिने घेर आवेझा जेया, एटझे ते तत्काझ वेठी थड अने अतिशय जक्ति पूर्वक तेणे मुनिना चरणकमळमां बंदना करी सतीए मुनिने विनयशी पूजुं, “महाराज, हुं कारण पधार्या डो ?” कपटी मुनिए कथुं, “बाड, अमारी साथे एक बीजा साधु डे, तेमने एक रोग थयेझो डे. ते रोगतुं उदेन करवाने झरूपाक तेझ जोडए डीप; तेहुं तेझ तमारा घरमां हशे, माटे ते डेवा आव्यो डुं ”

मुनिना आ वचनो सांजळतांज सती सुन्नसा पोताना ओरमां गर्डे अने झरूपाक तेझनो एक घनो लावी तेणीए मुनिना आगळ मुक्यो. पोते ते घडानुं डांकणुं उवारुवा मान्यु, तेडझामां देवना प्रजावशी ते घनो फुटी गयो. आर्या सुन्नसाना हृदयमां जरा पण खेद थयो नहीं. ते पाछी घरमां जडेने बीजो घनो लावी ते घनो उपाकतांज जांगी गयो. तोपण ते अखिभ हृदये पाडो बीजो घनो लावी, ते पण प्रयमनी जेम जांगी गयो. हवे तेणीना घरमां चोयो घनो नहतो, तेथी ते घनानो अपशोप न करतां पोताना मनमां कहेवा झागी के, “अरे ! हुं केवी निर्जागी ! आ माहं तेझ ग्झान मुनिना उपयोगमां आव्युं नहीं. ” सती सुन्नसाने आम चिंतवती जाणी, तेनी उत्तम जावना जोड ते देव प्रसन्न थड गयो. तत्काझ तेणे पोतानुं स्वरूप प्रगट कर्तुं. ते बोड्यो—“सती आविका तमने धन्यवाद घटे डे. ईंके देवतानी सजार्मां तमारी प्रशंसा करवा मानी ते वखते में अद्वयबुद्धिवाडे तेमां शंका करी. पडी तमारी परीक्षा करवाने हुं मुनिनो वेप धारण करी अहिं आव्यो हतो. ईंके कोरझी प्रशंसायां पण बधारे तमारामां धर्मनी स्थिरता जोड हुं संतुष्ट थड गयो डुं, तेथी जे तमोने दृष्ट होय ते मागी द्यो. ” आ वखते सती सुन्नसाए प्रसन्न थडेने कथुं, “देव, जो तमे मारी उपर संतुष्ट थया हो तो मने पुत्र रूप वाञ्छित वर आपो. ” सतीनी आ मांगणी उपरयी ते देवताए तेणीने ब्रीश गुटिकाओ आपी अने कथुं के, “तमारे आ गुटिकाओ अनुक्रमे जडण करवी तेथी तमारे तेडझा सुंदर पुत्रो थशे. ते शिवाय मारा योग्य कांड पण कार्य आर्या पने तो मने संचारजो. ” आटडुं कही ते

દેવ અદૃશ્ય થઈ ગયો. દેવ અદૃશ્ય થયા પછી ચતુર સુમત્સાએ વિચાર કર્યો કે, આ ગુટિકાનું અનુક્રમ જરૂર કરવાથી વત્રીશ પુત્રા થશે. તો તે પુત્રોના મમ્મ મૂત્ર વિગેરે અગ્નિને કાંઈ સાફ કરશે ? અને તેમની વરદાસ શા રીતે થઈ શકશે ? માટે આ વત્રી ગુટિકા આપી એક સાથે સ્વામી વત્રી સારી છે, તેમ કરવાથી વત્રીશ સફળવામાં એક જ પુત્ર થશે. ” આનું વિચારી સુમત્સા તે વત્રીશ ગુટિકાઓને એકી સાથે જરૂર કરી ગઈ. તે પછી સુમત્સાનો ધારણા પ્રમાણે બન્યું નહોતું પણ દેવવાળે તેણીના હૃદયમાં વત્રીશ ગર્ભ હતો. અનુક્રમે હૃદયની મોટી વૃદ્ધિ થવાથી સતી સુમત્સાને જાણ પોતા થઈ પડી. ગર્ભના ચારનો પોતાને નહોતું સહન કરવાથી સુમત્સાએ કાચોત્સર્ગ કરી પેટમાં દેવતાનું સ્મરણ કર્યું. તત્કાલ તે દેવતા ત્યાં હાજર થયો અને પોતાના સ્મરણનું કારણ પૂછ્યું. સુમત્સાએ તે દેવની આગળ પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત જણાવી દીધો. તે બલને દેવ બોલ્યા. “ જલ્દ, તેં એકી સાથે વત્રીશ ગુટિકા લાવી, તે ઘણું અપોગ્ય કર્યું છે. હવે તારા ગર્ભમાં વત્રીશ વાસનાનો હતો. થયા છે. તેઓ બધા એકી સાથે અવતરશે અને સારા આપુષ્યવાદમાં થશે. તે સર્વનું મરણ એક જ બલને થશે. પરંતુ તું ગર્ભ પીડાનો નય રાખીશ નહીં. હું તને તે વિષે સહાય કરીશ. ” આ પ્રમાણે કહી સુમત્સાના ગર્ભની પીડાને હરીતે દેવ પોતાને સ્થાને આવ્યો ગયો. પછી સુમત્સા ગર્ભની પીડાથી રહિત થઈ અને સુલેગર્ભનું વહેન કરવા લાગી. સમયપૂર્ણ થયો પછી તેણીએ વત્રીશ સફળવાદમાં વત્રીશ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. નાગસારથિએ મોટા આનંદથી એ વત્રીશ પુત્રોનો જન્મોત્સવ કર્યો. અનુક્રમે તે વત્રીશ પુત્રો મોટા થઈ યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયા. સારથિએ તે વત્રીશ કુમારોને રાજા શ્રેણિકની સેવામાં રાખ્યા. તેમની ઉત્તમ સેવાથી શ્રેણિક રાજા તેમની ઉપર સંતુષ્ટ રહેતો હતો.

એક દિવસે રાજા શ્રેણિકે પ્રથમથી સંકેત કરી ચેતારાજાની પુત્રી સુજ્યે-
 ઘાને ગુપ્ત રીતે લાવવાનો યોજના કરી. તે યોજના પારપાનવાને ચંપા નગરીની સામે હુપી સુરંગ કરાવી અને તે સુરંગમાં નાગસારથિના વત્રીશ પુત્રોની સાથે રથમાં બેસી શ્રેણિકરાજા તે નગરના દરવાજામાં પેટા. રાજકુમારી સુજ્યેષ્ઠા પણ પ્રથમ ચિત્રમાં જાંપેતા મગવપતિ શ્રેણિકને ઓઢાલી પોતાની નાની બેન ચેત્તુળાને એ વૃત્તાંત કહ્યો હતો. ચેત્તુળા પોતાની બેનના વિયોગને સહન કરવા અસમર્થ હતી, તેથી તે પણ તે રથમાં સાથે આવી. રસ્તામાં જતાં સુજ્યેષ્ઠા પોતાના આચૂપણનો

કંમોઓ જુલ્હી જવાયી તે લેવાને પાઝી ગઈ તે વચ્ચે સુઝસાના વઝીશ પુત્રોણ રાજા શ્રેણિકને જણાવ્યું કે, “ સ્વામી, આપણે આ શત્રુના ઘરમાં ઘણીવાર રહેવું યોગ્ય નથી. ” રાજાને તે વાત સ્વચ્છર લાગી. તત્કાલ તે ચેલ્લણને જ લઈને ત્યાંથી આગત્ત ચાલ્યો ગયો. પાઝલથી સુઝેટ્ટા સ્નાનરણનો કંમોયો લઈ આવી. તેણે તે સ્વદેશ શ્રેણિકનો રથ જોયો નહીં. પોતાનો મનોરથ અપૂર્ણ રહ્યો, આથી તેના મનમાં લાગી આવ્યું. તેમ વઝી પોતાની વેન ચેલ્લણનો વિયોગ પણ તે સહન કરી શકી નહીં, આથી તેણીએ ઊંચે સ્વરે પોકાર કર્યો—“ હા, હા, કોઈ ચેલ્લણને હરી જાય છે. ” આ પોકાર રાજાના સાંજલવામાં આવતાં ચેલ્લો રાજા તત્કાલ ક્રોધ પામી તૈયાર થઈ ગયો. તે વચ્ચે તે રાજાની પાસે રહેલો વૈરંગિક નામનો સુઝટ તે રાજાને નિવારી પાંતે ચેલ્લણને પાઝી બાલવા દોમી ગયો. તે, વેગથી દોમતાં શ્રેણિકના રથની થોડે દૂર આવી પોહોચ્યો. તેણે જોરથી એક પછે બાળ માર્યું કે જેથી સુઝવાના વઝીશ પુત્રો એકી સાથે હણાઈ ગયા. પઝી, તેણે તે સાંકળો સુરંગમાંથી તે વઝીશ રથો સ્વચ્છર માંડ્યા તેવામાં શ્રેણિક રાજા પોતાનો રથ વેગથી આગલ ચલાવી ગયો. તે વચ્ચે વૈરંગિક સુઝટ પાંતાનો મનોરથ સિદ્ધ ન થવાથી નિરાશ થઈ પાછો ફર્યો. તેણે સહેદ મને તે દૃષ્ટાંતે ચેલ્લો રાજાને જણાવ્યો. અને પઝી તે પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો.

રાજા શ્રેણિક સુઝેટ્ટાને વડલે ચેલ્લણને લઈને પોતાની રાજધાની ‘રાંજ-મુહ નગરીમાં આવી પોહોચ્યો. ત્યાં જઈ તે ગાંધર્વ વિવાહનો વિધિથી ચેલ્લણને પરણ્યો. રાજાના મુલ્યથી નાગસારથિ અને સુઝસા પોતાના વઝીશ પુત્રોના મરણનો દૃષ્ટાંત સાંજલ્હી અતિ શોકાતુર થઈ ગયા. અને તેનો જારે વિદ્યાપ કરવા લાગ્યા. તે બંને દંપતી શોકના મહાસાગરમાં મગ્ન થયેલા જાણી રાજા શ્રેણિક અને અનંબકુમારે તેમને આ પ્રમાણે પ્રતિવોધ આપ્યો. “ જહ, તમે આર્હત ધર્મના જ્ઞાતા અને વિવેકી છો. આ સંસારનું સ્વરૂપ તમારા જાણવામાં છે, તેથી તમારે વિશેષ શોક કરવો નહીં. આ સંસારને વિષે જે કંઈ આ સાક્ષાત્ જાણે દેખાય છે તે સર્વ વિનાશી છે અને મરણ પામવું, એ સર્વ જીવોને સાધારણ છે, તેથી શોકનો ત્યાગ કરી ધર્મના સાધનરૂપ ધૈર્યનું અવલંબન કરવું. ” આ પ્રમાણે પ્રતિવોધ આપી રાજા શ્રેણિક પોતાના કુમાર અનંબ મંત્રી સાથે પોતાને મેહેલ ગયો. તે પઝી બંને

दंषति पोताना पूर्वना कर्मना विपाकने प्रमाण करी शोकरहित थइ गया. अने आर्हत धर्मना आराधनमां विशेष उजमाइ थया हता.

एक वखते श्री वीरप्रभु चंपा नगरीना उद्यानमां समोसर्पा. सर्व पर्षदा तेमने वंदना करवाने आबी. जगन्ते धर्मनी देशना आपी. आ वखते दंरु, उग्र, अने 'कापाय वल्लने धारण करनार अंवरु नामनो एक परिव्राजक के जे श्री वीर प्रभुनो उत्तम श्रावक हतो, ते वीरप्रभुने नमी योग्य स्थाने वेशी प्रभुना मुखयी धर्मदेशना सांजळतो हतो, ते प्रभुने वंदना करी आ प्रमाणे बोधयो— “स्वामी, हाइ राजगृह नगरने विषे जवानी मारी इच्छा छे.” प्रभुए विचार करीने कयुं, “देवानुमिय, जो तमारे त्यां जवुं होय तो त्यां नागसारथिने घेर अ-मारी श्राविका सुलसा छे, तेने मयुर वाणीथी धर्मशुद्धि साथे सुखशाता पुठजो.” प्रभुनी आ आज्ञाने अंगीकार करी अंवरु श्रावक द्वाविना वल्लधी आकाश मार्गे चाद्री राजगृह नगरीमां आव्यो. ते नागसारथिना घरना छार आगळ आ बी उजो रह्यो, ते वखते तेणे पोताना मनमां चिंतव्युं के, “जगवान् वीरप्रभु जेने माटे कादजी राखेछी छे, एवी सुलसा धर्मेने विषे केवी हद हशे ? तेनी परीक्षा करवी जोइए.” आनुं चिंतवी तेणे तत्काद्व वैक्रिय द्वावि वने बीजुं रूप करी सुलसाना घरमां प्रवेश कयों. तेणे घरमां पेशी प्रथम सुलसानी पासे जिज्ञा मागी. सुलसाए ‘सत्पात्र शिवाय बीजाने जिज्ञा आपवी नहीं’ एवो नियम ग्रहण करेछो हतो, तेथी ते प्रतिज्ञा पादवाने तेणे अंवरु श्रावकने पोताने हाथे जिज्ञा आपी नहीं. अंवरु त्यांथी पावो फर्यो अने नगरनी बाहेर पूर्वमां जइ तेणे ब्रह्मानुं स्वरूप विकुर्व्युं. चार मुख अने चार चूजाओ धारण करी. अंग ऊपर ब्रह्मसूत्र अने कंठमां रुद्रमाळा आरोपित करी. ते सावित्री साथे हंसना बाहन उपर बेजो हतो. ते रक्तवर्णी ब्रह्मा वनी चारे मुखे चार वेदोनो ध्वनि करवा द्वाग्यो. आ ब्रह्माना प्रत्यक्ष दर्शन करवाने राजगृही नगरीना हजारो लोको आ-बवा द्वाग्या. केट्ढाएक तेनी जक्ति करवाने, केट्ढाएक कौतुक जोवाने अने केट्-ढाएक मननी इच्छा पूरी करवाने ते स्यदे एकठा थवा द्वाग्या. आ चार्त्ता सती सुलसाना सांजळवामां आबी तोषण सम्यक्त्वने विषे हद नियमवाळी ते रमणी

ते कपटी ब्रह्मानी पासे गड़ नहीं. ज्यारे सुन्नसा तेने वंदन करवा आवी नहीं एट्ठे ते अंबरु श्रावके बीजे दिक्से दक्षिण दिशामां विष्णुनुं स्वरूप धारण कर्युं. तेणे गरुड उपर आसन कर्युं, पीळा बल्लो धारण कर्या, चारे झुजामां शंख, चंक्र, गदा अने शार्ङ्ग धनुष्य राख्वा, ते साथे द्वाझी तथा बीजी गोपांगनाओ सहित झीळा प्रदर्शित करी. तेना दर्शन करवाने अनेक लोको दोली गया. पण मिथ्या-त्वीओना परिचययी जय पामती ते शुक्ल श्राविकाते स्थाने गड़ नहीं. ज्यारे सुन्नसा पोताना विष्णुना स्वरूपयी द्वाझाणी नहीं एट्ठे ते अंबरे बीजे दिक्से पश्चिम दिशामां शंकरनुं रूप चिकुव्युं. ते महादेव वाचना चर्मने धारण करी वृषजनावाहन उपर बेठा हता. व्रण नेत्रो अने मस्तक उपर चंद्र धारण कर्यो. जटायुं गंगा, गजचर्मना बल्लो, शरीरे जस्म, एक हाथमां त्रिशूल, बीजा हाथमां खण्णर, गदायां रुद्रमाळ अने खोळायां पार्वती धारण करेवा हता. ते शंकर रूपे लोकोने कहेतो हतो के, आ जगन्ना सर्व प्राणीओने संहार करनार हुं हुं. मारा जेवी कोइनामां शक्ति नयी अने मारा शिष्या कोइ परमेश्वर ज नयी. नगरना सर्व लोको तेना दर्शन करवाने जवा द्वाग्या पण सम्यक्त्वयो विज्ञापित एवी सुन्नसा त्यां गड़ नहीं. ते पोताना धर्मने विषे दृढता धारण करीने वेशी रही.

अंबरु श्रावके जाएयुं के, सुन्नसा पोताना धर्ममां दृढ रही ठे. पंडी चो-थे दिक्से तेणे उत्तर दिशामां समवसरणनी रचना करी. आठ प्रातिहार्य स-हित जिवेंद्रनुं रुद्र धारण करी तेरां ते विराजित थयो. ते वार्ता सांजतु पण लोको तेने वंदना करवाने गया. अने नगरना लोकोने आर्हत धर्मनो उपदेश आ-पवा मांड्यो. तथापि धर्मने विषे दृढतावाझी सुन्नसा ते स्थळे गड़ नहीं. आ बात अंबरुना जाणवामां आवतां तेणे सुन्नसाना मनने झोज यमारुजाने माटे एक पु-रुपने तेणीने घेर मोऊओ. ते पुरुषे सुन्नसाने घेर आवा आ पना ऐ कर्युं,—“ज-हे, आ नगरानो बाहेर श्री अरिहंत जगवान् समोसर्पा ठे, तेमने वंदना कर-वाने माटे तमे केम जता नथी ? ” सुन्नसा बोली “ हे महाजाग, हाद्व आ पृ-थ्वीने विषे श्रीवीर जगवान् शिष्या बीजा कोइ तीर्थकर विद्यमान नयी. अने श्री वीरजगवान् तो हाद्व बीजा देश तरफ विचरे ठे, तेओ एकदम अर्ही शीरी-ते आवे ? कोइपण रीते बोरप्रभुनो अर्ही आववानो संजव नयी. ” सुन्नसानो

आ वचन सांजळी ते पुरुषे कहं, “अरे जोड्डी स्त्री आतो पचवीशमा तीर्थकर ठे; तेओ ह्मण्णज उत्पन्न थयेइहा ठे, माटे तमे पोते तेमनी पासे जइ केम बंदना करता नथी ?” सुद्धसाए आक्षेप करीने कहं, “जइ, ए वात तदन अर्घटि ठे. आ जगतने विषे पचवीशमा तीर्थकर कदिपण थताज नथी. मने तो हागेडे के, आ कोइ मायावी पुरुष ठे. ते कपटना आरुंवरथी जोडा होकोने ठगे ठे. तेवा धूर्तनी पासे मारे शा माटे आवहुं जोइए ?” सुद्धसाना आ वचन सांजळी ते पुरुषे विचार करीने कहं, “जइ, तमारे एवी शंका शा माटे दाववी जोइए. ए धूर्त होय के कपटी होय तोपण ते जैन शासननी उन्नतिनेतो करनारो ठे. गमे ते रीते शासननी उन्नति थती होय, तेमां दोष जोवानो नथी.” सुद्धसा जरा नाखुश थइने बोड्डी—“जइ, आवी वात कहेवा उपरथी मने हागे ठे के, तुं पण जोळो (मूर्ख) माणस ठे. जो तुं ज्ञानवने विचार करीश तो तने माळुम पंढरो के, असद् व्यवहारथी शासननी उन्नति थती नथी पण उद्वटी होकोमां हांसी थाप ठे.” सुद्धसानां आवां हदता जरेलां वचनो सांजळी ते पुरुष त्यांधी चांदी नीकळ्यो अने अंबरनी आगळ आवी तेणे ते सर्व वृत्तांत निवेदन कयों ते उपरथी अंबरे पोताना हृदयमां विचार कयों के, “वीर मज्जुए सच्चा समझ जे सुद्धसाने धर्मज्ञाज पूज्यो, अने तेणीनी संज्ञावना करी ते सर्व रीते घटित ठे. ते बखते नीचे प्रमाणे वे पय बोड्यो हतो—

“ मया व्यामोहितं विश्वं, विश्वं न सुद्धसा पुनः ।

तमसा अस्यते लोको, न प्रदीपशिखा पुनः ॥ १ ॥

तथामुष्य मनोरूढं, विपुलै र्हतां गुणैः ।

स्थालु मिष्टे मया तत्र, महिमा नहि मादृशाम् ॥ २ ॥”

“ मॅ वषा विश्वने मोहित कयूं, पण सुद्धसाने मोहित करी नहीं. अंधकार होकोने ग्रसे छे पण ते दिवानी शिखाने ग्रसी शकतुं नथी. ?

आ सुद्धसानुं मन अरिहंतोना विशाल गुणोधी एवुं रुंधाइ गयुं छे के जेमां मारा जेवाओनो महिया रही शके तेवो अवकाश रखा नथी. २

आ पद्योने कही ते अंवरु आवके विचार्यु के “सुखसाने में घणी रीते चढायमान करी ते ठतां पण ते जरा पण चक्षित थऽ नहीं. तेथी तेनी दृढताने पूर्ण धन्यवाद घटे ठे ”

आहुं विचारी ते अंवरु आवके पोतानुं मायारूप फेरवी स्वाभाविक रूप धारण कर्यु, अने ते हृदयमां प्रसन्न थइने सुखसाना घरमां आव्यो. सती सुखसा तेने मूलरूप धारी जोइ बेठी थइ सामी आवी अने तेने एक साधर्मि बंधु तरीके मान आपी आ प्रमाणे बोझी—“हे ऋण जगत्ना स्वामी श्री वीरप्रभुना आवक, तमे कुशल ओ ? ” एम सुखशातानुं प्रश्न करी तेना चरणनुं प्रक्षालन करी तेने पोताना गृह चैत्यनुं धंदन करान्युं अंवरु आवक पण विधि पूर्वक चैत्यबंदन करी सुखसा प्रत्ये बोझ्यो—“हे महासति, आ जरतक्रेत्रेने विपे तमे एकज धर्मने विपे दृढतावाला अने पुण्यवान् ओ; कारणके, श्री वीर प्रभुए मारे मुखे तमोने धर्म-ज्ञान कहेबराव्यो ठे.

अंवरुना मुखथी आ वात सांजळी सुखसा अतिशय आनंदवाली थइ गइ. अने जे दिशामां प्रभु विहार करता हता, ते दिशा तरफ अंजलि जोनी, प्रभुने हृदयमां धारण करी तेणे उत्तम वाणीथी प्रभुनी स्तुति करी.

आ बखते तेणीनो आशय विशेष जाणवाने भाटे अंवरु आ प्रमाणे बोझ्यो—“महासती, आ नगरनी बाहेर हमणा ग्रह्या, विष्णु अने शंकर प्रत्यक्ष आव्या हता, तेमना दर्शन करवाने तमे गया हता के केम ? सुखसा बोझी—“ देव, जे पुरुषो जैन धर्ममां अनुरक्त थया होय, तेओ रागद्वेषरूप शत्रु-ओने जीतनारा, जव्यजनानो उपकार करनारा, सर्वज्ञ अतिशय संपन्न अने पोताना तेजयी सूर्यने पण पराजित करनार एवा देवाधिदेव श्री महावीर प्रभुने मूकी राग, द्वेष तथा मोहथी पराजित पामेझा, निरंतर स्त्री सेवामां तत्पर रहेनारा, बंध बंधन वगेरे क्रियाने आचरनारा आत्म धर्मने नहीं जाणनारा अने सूर्यनी आगळ खद्योत जेश ते देवोने जोवा केम उत्साह करे ? अर्थात् नज करे. कोइ पुरुषे परम आल्हादने आपनारा अमृततुं पान कर्यु होय तेने खारं पाणी पीवानी इच्छा केम धाय ? कदिपण न धाय. जेणे हीरा, माणिक तयारत्नोनो बेपार कयों होय तेने कांचना कम्बुकानो बेपार करवो केम रुचे ? हे देवता, तमे जिनेश्वरना

कहेला जावने जाणोळो, अने तेमाणे प्ररूपेला धर्मेने विपे रक्तो, ते उतां तमे मने आवो प्रश्न केम करो ओ ? ” मुलसानी आ वचनो सांजळी अंवर अत्यंत प्रसन्न थइ गयो. तेणे मुलसानी धर्म उपरनी स्थिरतानी प्रशंसा करी. पढी तेणे ब्रह्मा, विष्णु, वगेरेना स्वरूपने धारण करवानो पोतानो सर्व वृत्तांत मुलसानी आगळ कही संजळान्यो. पढी तेणीने मिथ्याछुफ्त कही ते पोताने स्थाने चा-
ख्यो गयो हतो. पढी अंवरने श्री वीरप्रभु पासे ग्रहण कर्मा ठे, वार व्रत जेमाणे एवा सातसो शिष्यो थया हता. एक वखते ते अंवरना शिष्यो कांपिलपुरथी विहार करी पुरिमताळपुर जाता हता. मार्गे जतां तेओ तृपाथी आकुळ व्याकुळ थइ गया. तेवामां गंगा नामनी एक मोटी नदी आबी पण कोइ जळ आपनार त्यां न हतुं. तेओ सर्वे अदत्तादानथी विरक्त हता. एटवे तेओ परस्पर आ प्रमाणे कहेवा लाग्या. हे देवानुमियो, आपण सातसोमांथी कोइ एक पोताना व्रतनो जंग करी जो जलपान कराये तो वाकीना वधाना व्रतनुं रक्षण थाय. आ प्रमाणे कहेवामां आव्युं तोपण कोइ पोताना व्रतनो जंग करवा तैयार थयुं नही. पढी सर्वे ते स्थळे अनशन व्रत ग्रहण कर्तुं. हृदयमां श्री महावीर प्रभुनुं ध्यान करतां अने पोताना गुरु अंवरने नमन करतां तेओ समाधि मरणथी काद करी पांचमा देवज्ञोक्तेने प्राप्त थया हता.

अंवर श्रावक मूल परिव्रानक हतो, पण ते आर्हत धर्मेने प्राप्त कर्मा पढी स्थूलहिंसानो त्याग करतो, नदी वगेरे जलाशयोमां क्रीमाने न करतो, नाटक, तथा विकथादिक अनर्थ दंरने नहीं आचरतो, तुंबी, लाकडां के माटीनां पात्रोने वर्जी बीजा पात्रोने नहीं स्वीकारतो, गंगानी मृत्तिका शिवाय बीजी वस्तुओथी विज्ञेपन न करतो, कंदमूत्रनुं जक्षण ओमी देतो, आधाकर्मिक आहारनो परिहार करतो, मात्र मुद्रा अटंकारने धारण करतो, कापाय वस्त्रोने पहेरतो, जलने गळी पान करतो, 'अर्थ आढक प्रमाण जलथी स्नान करतो अने श्री जिन मणीत धर्मेने विपे बुद्धिने राखतो पोताना जीवनने सफल करतो हतो. जेवटे ढ मासनुं अनशन ग्रहण करी अंवर श्रावक समाधिथी मृत्यु पामी पांचमा दे-
वज्ञोक्तेने प्राप्त थयो हतो. ते देवज्ञोकर्मा दिव्य जोगने जोगवी अनुक्रमे मनुष्य जव पामी चारित्रनी आराधना करी मोक्षपदने पामओ.

સતી સુલસાણ હૃદયમાં ધર્મની સ્થિરતા ધારણ કરી અને સમ્યક્ત્વને ઉત્તમ પ્રકારે દીપાવી તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું હતું. તે મહા સતી આ જરત ક્ષેત્રને વિષે આવતી ચોવીશીમાં શ્રી નિર્મમ નામે પંચરમા તીર્થંકર થશે. એવી રીતે વીજા જન્મ જીવોએ પોતાનું સમ્યક્ત્વ રત્ન દીપાવવા માટે, ધર્મ ઉપર સ્થિરતા કરવા માટે સર્વદા પ્રયત્ન કરવો. જેથી આ ત્રણ જગતના શિશુર ઉપર રહેલા મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ અવગ્રહ થશે. એવી રીતે સમ્યક્ત્વની સ્થિરતા ઉપર સુલસાનો દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવ્યો.

સમ્યક્ત્વનું પાંચમું જૂષણ જક્તિ.

પ્રવચનનો વિનય કરવો—વૈયાવચ્ચ કરવી—તે જક્તિ કહેવાય છે. એ સાચા જાણે કરવાથી સમ્યક્ત્વને જોનાવે છે, માટે તે સમ્યક્ત્વનું જૂષણ કહેવાય છે. તેનાથી અનુક્રમે માનુષી તથા દૈવી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે અને પરિણામે તે મોક્ષને આપે છે. તે ઉપર શ્રીવાહુ તથા સુવાહુ આદિના દૃષ્ટાંતો પ્રખ્યાત છે. શ્રીવાહુ સાધુએ ઉદ્ધસિત જાવથી પોતાના ગુરુ આદિ પાંચસો સાધુઓને આહાર દ્વારા આપી તેમજ વીજી વૈયાવચ્ચ કરી ઉત્તમ પ્રકારની જક્તિ કરી વતાથી હતી. તેનાથી તેણે જોગ્ય કર્મ ઉપાર્જન કર્યું હતું. સુવાહુ મુનિએ પણ તેમની વૈયાવચ્ચ—જક્તિ કરી અતિશય જુજવજ્જ ઉપાર્જન કર્યું હતું. તે પછી વંને મુનિઓએ પૂર્વોક્ત પ્રકારે જક્તિ કરતા પોતાના સમ્યક્ત્વને સારી રીતે જોનાવ્યું હતું. તે જક્તિના પ્રભાવથી ઉત્તમ પુણ્ય સંપાદન કરી તેઓ દેવલોકમાં ગયા અને ત્યાં દિવ્ય મુલ્કનો અનુજવ સહ તે વંને શ્રીઋષ્યજનદેવ મન્ત્રના મુગ રૂપે અવતર્યા હતા. પહેલાં જે વાહુમુનિનો જીવ હતો તે જરત ચરુવત્તી થયો અને સુવાહુનો જીવ બલ્લવાન્ વાહુવજ્જી થયો હતો. વંને નિરુપમ એવા મનુષ્ય મુલ્કને પ્રાપ્ત કરી એકંદે મોક્ષના પરમ મુલ્કના જોક્તા થયા હતા. તે વિષે વિસ્તારથી જાણવું હોય તો અન્ય ગ્રંથોથી જાણી લેવું. એ પ્રમાણે પ્રવચનની જક્તિનું પદ્મ મોડું છે, એમ માની ભવ્ય જીવોએ તેને વિષે વિશેષ ધ્યાન કરવો—એવી રીતે સમ્યક્ત્વને દીપાવનારા પાંચ આજૂષણો કહેવામાં આવ્યા.

સમ્યક્ત્વના પાંચ લક્ષણો.

^૧ઉપશમ, ^૨સંતેગ, ^૩નિર્વેદ, ^૪અનુકંપા, ^૫આસ્તિકતા—એ સમ્યક્ત્વનાં પાંચ લક્ષણો કહેવામાં છે.

૧. **અપશમ**—મોટા અપરાધ કરનારા માણસ અપર પણ કોપ ન કરવો, તે અપશમ કહેવાય છે. તે અપશમ કોઈ પ્રાણીને કષાયની પરિણતિના કટુ ફલ જોવાથી થાય છે. અને કોઈને સ્વાનાવિક રીતે ધાય છે. અર્થાત્ અપરાધી માણસનું પણ પ્રતિફલ ચિંતવું નહીં તે અપશમ કહેવાય છે. આ અપશમથી પોતાનામાં પ્રાપ્ત થયેલા સમ્પત્તિની ઓછાઈ થાય છે; તેથી વિવેકી પુરુષો એ અપશમ જાણને સર્વદા ધારણ કરવો. અપશમનાવ ઇચ્છો વધો અપયોગી છે કે તે સર્વ કાર્યોને સ્હેલાઈથી સાધે છે. ક્રોધના હૃદયથી કદિ કાર્ય નહીં થઈ શકે, પણ તે અપશમથી પુનઃ પ્રાપ્ત થાય છે, તે વિષે શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“કોદેણ પ હારવિયં, અપ્પજ્જંતં ચ કેવલં નાણં ।

દમસારેણ ચ રિસિણા, અવસમ જુત્તેણ પુણ લલ્લં” ॥૧॥

શ્રી દમસાર મુનિએ ક્રોધે કરીને અપચ થઈ કેવલજ્ઞાન ગુમાવ્યું હતું, પણ અપશમ જાણથી પાડું, તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તે કથા આ પ્રમાણે છે.

દમસાર રાજર્ષિની કથા.

આ જંબૂદ્વીપમાં આવેલા નરતક્ષેત્રની અંદર કૃતાંગજ્ઞા નામે નગરી છે. તેમાં સિંહરથ નામે એક રાજા થયો હતો, તેને મુનંદા નામે રાણી હતી. તે રાણીના હૃદયથી દમસાર નામે એક કુમાર થયો હતો. તે ઘણો જ બુદ્ધિમાન હતો. તે વાણવપ્રમાજ વૈતેર કઢામાં મરીણ બની ગયો; તેથી તે તેના પિતાને હૃદયના આનંદને અપજાવતો હતો. અનુક્રમે દમસાર યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો. પિતાએ તેને ઘણી રાજકન્યાઓની સાથે પરણાવી યુવરાજ પદ અપર નીમી દીધો. રાજકુમાર દમસાર પત્ની મુલે કાલ નિર્ગમન કરતો હતો.

એક દિવસે તે નગરની સમીપે જંગલમાં મહાવીર સ્વામી સમોસર્યા. દેવતાઓએ આવી તેમનું સમવસરણ કર્યું, પર્યંત વંદન કરવાને આવી. આ વચ્ચે રાજા સિંહરથ પોતાના કુમારની સાથે સરિવાર તેમને વંદના કરવાને આવ્યો. ઊંચ, ચામર વગેરે રાજચિન્હોને દૂર મૂકી રાજા પ્રજ્ઞાની સમીપે આવ્યો. પ્રજ્ઞાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અત્યુચ્ચ નક્તિ સાથે વિધિપૂર્વક વંદના કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠો.

પડી પ્રજુએ મનુષ્ય તથા દેવતાનો પર્યાપ્ત પ્રકારની ધર્મદેશના આપી. પર્યાપ્ત ધર્મની દેશના સાંજળી પોતપોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ. તે વખતે દમસાર કુમારે જગવંતને પ્રદક્ષિણા કરી વિનયપૂર્વક આ પ્રમાણે કહ્યું, “સ્વામી, આપે સર્વ વિરતિરૂપ ધર્મનો જે હપદેશ આપ્યો, તે મને રુચ્યો છે; માટે હું આપની પાસે દીક્ષા લઉંશ. પણ જો મારા માતા પિતા આજ્ઞા આપશે તોજ હું દીક્ષા લઉંશ. ”

પ્રજુએ ગંજીર સ્વરથી કહ્યું, “ દેવાનુપ્રિય, જેમ સુખ હપજે તેમ કરો; પણ પ્રતિબંધ કરશો નહીં. ” પ્રજુના આ વચન સાંજળી દમસાર કુમાર ધેર આવ્યો અને તેણે પોતાના માતાપિતાને આ પ્રમાણે કહ્યું,—“ પૂજ્ય માતાપિતા, આજે મેં શ્રી ધીરપ્રજુને જાણીથી વાંચ્યા છે તેમનો હપદેશ મને રુચિર લાગ્યો છે. જો તમે મને આજ્ઞા આપો તો હું તે પ્રજુની પાસે ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા રાખું છું. ” કુમારનાં આ વચન સાંજળી માતા પિતાએ કહ્યું, “ વત્સ, તું હજી બાલક છે. તે જોગ્ય કર્મને જોગવેલા નથી, તેથી તારાથી ચારિત્ર પાઠી શકાય નહીં. સંયમ માર્ગ પાલવો ઘણુંજ મુશ્કેલ છે. તીવ્ર તરવારની ધાર હપર ચાલવા જેવો છે. તારું શરીર ઘણુંજ મુકોમલ છે, તેથી તારાથી મુનિના પૈરિપહો સહન થઈ શકશે નહીં; માટે આ સંસારના સુખ જોગવ્યા પડી યોગ્ય વયે ચારિત્ર હું ગ્રહણ કરજે. ” માતા પિતાના આ વચનો સાંજળી દમસાર કુમાર નમ્રતાથી બોલ્યો—“ પૂજ્ય માતા પિતા, તમોજે જે સંયમની હુષ્કરતા થતાવી તે યથાર્થ છે, પરંતુ તે હુષ્કરતા કાપર પુરુષોને લાગે છે. ધીર પુરુષોને લાગતી નથી. ધર્મધીર પુરુષો સંયમની ગમે તેવી મુશ્કેલી હોય તોપણ તેને સાધ્ય કરવાને સમર્થ થઈ શકે છે. તેને માટે કશું છે કે,—

“ તાં તુંગો મેરુગિરિ, મયરહરો હોઈ તાવહુત્તારો ।

તા વિસમા કજ્જગઈ, જાવ ન ધીરા પવજ્જંતિ ” ॥ ૧ ॥

“ જ્યાં સુધી ધીર પુરુષો પ્રવ્રજિત થયા નથી, ત્યાં સુધી તેમને મેરુપર્વતહંચો લાગે છે, સમુદ્ર હુસ્તર લાગે છે, અને કાર્યની ગતિ વિષમ લાગે છે. ” ?

“ હે પૂજ્ય માતા પિતા, આથી હું સંયમ ગ્રહણ કરવાને હૈમિત ધરું છું. મને સંપૂર્ણ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયેલ છે. પૂર્વે મેં અનંતીવાર સંસારના નિઃસાર મુલો, જોગવેલા

हे, तेवा असार सुखने विषे हवे मारी इच्छा नथी. संसारनी आधि तरफ मने संपूर्ण तिरस्कार हे, तेथी तमे मने अविद्वंवे आह्वा आपो; जेथी हूं संयमने आंगीकार करू. ”

दमसार कुमारनो संयमने विषे आवो जाव जोइ तेमज दृढ निश्चय जाणी पोता पिताए तेने संयम देवानी आह्वा आपी. पत्नी तेमणे पोताना कुमारनो दीक्षोत्सव कर्यो. पवित्र धृतिवाळा दमसारे वर्द्धमान परिणामथी श्रीवीरप्रभु पासे आनंद पूर्वक दीक्षा दीधी. पत्नी तेना माता पिता परिवार सहित पोताने स्थाने चाट्या गया हता.

राजपिं दमसार ते पत्नी चारित्र धर्मेने ययार्थ रीते पाइवा लाग्या. ठग, अठम वगैरे तपस्या करी तेमणे कर्म निर्जरा करवा मांकी,

एक दिवसे महानुजाव दमसार मुनिए श्री वीरप्रभुनी पासे एवो अजि-ग्रह ग्रहण कर्यो के, “ हे जगवन्, हुं जावजीव सुधी मासखमण तप आंगीकार करीने विचरीश. ” वीरप्रभुए कथुं, “ देवानुमिय, जेय तमने सुख उपजे तेम करो. ” पत्नी राजपिं दमसार मुनि ए महा तपने आचरवा लाग्या. घणा मास सुधी ए तपस्या करवाथी तेमनुं शरीर शुष्क थइ गथुं. मात्र शरीरमां हारुपिंजर रहेहुं हे. आ वखते जगवान् महावीर प्रभु चंपा नगरीमां समोसर्पा हता. महा-त्मा दमसार मुनि तेमनी पासे आवी चड्या. एक समये ते राजपिं मासखमणना पारणाने दिवसे पेहेल्ली पोरिसीए स्वाध्याय ध्यान करी बीजी पोरिसीए ध्यान करतां तेमना मनमां एवो विचार उत्पन्न थयो के, आजे वीरप्रभुने एवो प्रश्न कर-चो के, हुं जव्य हुं के अजव्य हुं. चरम हुं के अचरम हुं. मने केवलज्ञान थरो के नही थाय ?” आवो विचार करी तेओ ज्यां वीरप्रभु विराजमान हता, त्या आवी तेमने त्रण भदक्षिणा आपी वंदना करी आगळ वेजा. तेवामां त्रिकालदर्शी वीरप्रभुए कथुं, “ दमसार मुनि, आजे ध्यान करतां तमोए मने पुत्रवाने माटे एवो अध्यवसाय कर्यो हतो के, हुं जव्य हुं के अजव्य, हुं चरम हुं के अचरम अने मने केवलज्ञान थरो के नही ?

“आ वात सत्य हे ?” प्रभुना आ वचनो सांजळी दमसार मुनिए कथुं, “ स्वामी, ए वात सत्य हे. ” पत्नी प्रभुए कथुं, “ राजपिं, हुं अजव्य नथी पण जव्य छे. हुं

अचरम शरीरी नथी, पण चरम शरीरी ठे. तने प्रथम प्रहरनी अंदर केवलज्ञान उदय आव्युं हतुं पण कपायना उदयथी तेमां विद्वं वथो ठे. अने हजु विद्वं पण थशे.” आ वखते दमसार मुनि बोल्या—“ जगवन्, हवेथी हुं सर्वथा कपायनो त्याग करीश. ते पढी त्रीजी पोरिस्तीमां ते राजर्षि भजुनी आझा दस मासखमणने पारणे जिज्ञा लेवा माटे नीकळ्या. ते वखते तेओ इर्यासमिति पाह्नी चाक्षता हता, चाक्षता चाक्षता तेओ चंपा नगरीना मार्गमां आव्या. ते वखते सूर्य मस्तक पर तपे ठे. ग्रीष्मऋतुना सखत तापथी तपेह्नी रेती अग्निनी ज्वाळा समान धवती हती, ते उपर मुकवामां आवता चरणमां महा पीना थती हती. तापनी पीनाथी आकुळ व्याकुळ थयेझा मुनि पोटाना मनमां चिंतव्युं के, “ आ ग्रीष्मऋतुनो ताप घणो दुःसह छे, मोटे कोइ जाणीता माणसने चंपा नगरीनो रस्तो पुछुं. एदळामां कोइ मिथ्यादृष्टि पुरुष ते मार्गे प्रसार थतो जेवामां आव्यो. ते मुनिने सन्मुख आवतां जोइ पेळा मिथ्यादृष्टि पुरुषना मनमां आव्युं के ‘ आ तो अपशुक्न थया. ’ आहुं चिंतवी ते नगरने दरवाजे उजो रवो. त्पारे मुनि ते साधुने पुढ्युं— “ जह्, आ नगरमां कये मार्गे जवाय ठे ? ” ते मिथ्यात्वी विचार्युं के, आ मुनि मने अपशुक्न रुप थयेझ ठे, तेथी तेने जुळो पाह्नी दुःखी करुं ’ आहुं चिंतवी तेणे साधुने कहुं, “ महाराज जे रस्तो देखाय ठे, ते रस्ते चाळो एदळे नगरमां जवाशे अने ज्यां वस्तीवाळा घर हशे ते स्थळे आवी पोहोंचाशे. ” मुनि तेणे बतावेळे मार्गे चाळ्या. ते मार्ग एदळो वधो विषम हतो के मुनि तेमां एक भगवुं पण जरि शक्या नही. भगवां जरतां तेने जारे पीना थइ आवी. ते मार्गे घरोनो पडवारानो जाग जेवामां आव्यो. कोइ पण माणस तेमने सामे मळ्यो नही. आथो ते राजर्षिना मनमां क्रोध कपायनो उदय थइ आव्यो. तत्काळ तेमणे पोटाना मनमां चिंतव्युं,— “ अहा ! आ नगरना लोको छुट ठे. कोइ पापीय मने नठारो मार्ग बताव्यो, तेथी हुं घणोज दुःखी थयो. एवा छुट पुरुषो जिज्ञा आपवाने योग्य ठे. तेने माटे कहुं छे के,—

“ मृडुत्वं मृडुपु श्लाघ्यं, काठिन्यं कठिनेषु च ।

भृंगः क्षिणोति काष्ठानि, कुसुमानि दुनोति न ॥ १ ॥

कोमळ वस्तुनी अंदर कोमळता अने कठिन वस्तुनी अंदर कठिनता

વચ્ચાણવા યોગ્ય છે. જેમકે જમરો કાપ્પને ઢોલે છે. અને પુણીને ઢોલતો નથી. ?

તેથી આ ગામના છુટ લોકોને હું કાપ્પમાં પામીશ. ”

આ પ્રમાણે વિચારી તે મુનિએ કોપથી આકુલ-વ્યાકુલ થઈ કોઈ ઘાયા-વાઝા પ્રદેશમાં ઝાઝા રહી ઉત્થાનશ્રુત ગણવાનો મારંજ કર્યો. જે ઉત્થાનશ્રુતમાં હાથેગેને ઉત્પન્ન કરનારા સૂત્રો રહેલા છે. તે સૂત્રોના પ્રજાવથી જે દેશ, નગર કે ગામ મુલે વસવા યોગ્ય હોય તે છુટલે વસવા યોગ્ય થઈ જાય છે. રાજપિં દમસાર મુનિએ તે સૂત્રને ગણાવવાનો આરંજ કર્યો. જેમ જેમ તે મુનિ તેને ગણવા લાગ્યા, તેમ તેમ ચંપાનગરની અંદર અનેક જાતના અકસ્માતો થવા લાગ્યા. નગરના સર્વ લોકો નયનીત થઈ ગયા. અને શોકાકુલ થઈ પોતપોતાના ધન ધાન્યાદિકનો ત્યાગ કરી, માત્ર જીવિત લઈ દશે દિશાઓમાં નાશવા લાગ્યા. ડ્યારે પ્રજા નાશવા લાગી દૃઢે રાજા પણ પોતાના સમૃદ્ધિમાન મહેલનો ત્યાગ કરી નાશી ગયો. સર્વ નગર શૂન્ય થઈ ગયું. આ વચ્ચે નગરનો આવો દેસ્વાવ જોઈ અને લોકોને કાપ્પ પામતા વિલોકી તે મુનિના હૃદયમાં પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો. તત્કાલ તેઓ તે સૂત્રની ગણના કરવાથી નિવૃત્ત થઈ ગયા. તેમણે પોતાના મનમાં ચિંતવ્યું “ અરે ! આ મે શું કર્યું ? મેં કારણ શિવાય આ લોકોને છુટલી કર્યા. સર્વજાતું વચન અન્યથા હોય નહીં. વીર પ્રજુએ મને કહ્યું કે, ‘કષાપના હૃદયથી હું કેવલ-જ્ઞાનને હારી ગયો છે. ’ એ વીરનું વચન યથાર્થ થયું છે.” આ પ્રમાણે ચિંતવી અતિ કરુણારસમાં મગ્ન થયેલા મુનિએ સર્વ લોકોને સ્થિર કરવા માટે સમુત્થાન-શ્રુતને ગણવા માંડ્યું. એ શ્રુતના સૂત્રોને ગણવાથી દેશ, નગર કે ગામ સુવાસિત થાય છે. તેમણે આઠાદ આપનારા તે સૂત્રોનું પરાવર્તન જેમ જેમ કરવા માંડ્યું, તેમ તેમ સર્વ લોકો પ્રમુદિત થતા નગરમાં પાઝા આવવા લાગ્યા. રાજા પણ સહર્ષ થઈ પોતાના દરવારમાં આવ્યો. સર્વ નગર નિર્જય થઈ ગયું. અને સર્વ લોકો સ્વસ્થ થઈ ગયા.

પછી દમસાર મુનિ તપથી કૃશ થઈ ઉત્ક્રુષ્ટ એવા શમરમાં મગ્ન થતા તે નગરમાંથી આહાર પાળી લીધા બગર પાઝા વઘ્યા અને વિનય સહિત પ્રજુની પાસે આવ્યા. રાજપિં દમસાર મુનિને જોઈ વીરપ્રજુ બોલ્યા “ રાજપિં, ચંપા નગ-રીમાં જિજ્ઞાસે અર્થે જતાં કોઈ મિથ્યા દષ્ટિના વચનથી ક્રોધ પામી પછી ક્રોધથી

જ્ઞાત થઈ તું અહીં આવેલો હું એ વાત યથાર્થ છે. ” ? મુનિએ કહ્યું, હા, એ વાત યથાર્થ છે. પ્રજુ વોલ્યા—“ મુનિ, જે કોઈ સાધુ અથવા સાધ્વી કપાયને વહન કરેલે, તે આ સંસારને દીર્ઘ કરે છે અને જે હપશમ જાવને ધારણ કરે છે તેનો સંસાર અલ્પ થઈ જાય છે. ” પ્રજુના આ વચનો સાંજીલી દમસાર મુનિએ કહ્યું,—“ જગવન્, કૃપા કરી મને હપશમનું સારચૂત પ્રાયશ્ચિત્ત આપો. પડી પ્રજુએ તપકરવા રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું. પડી તે મહર્ષિએ પ્રજુની પાસે અગ્નિગ્રહ લીધો કે “ સ્વામી, જ્યારે મને કેવલજ્ઞાન હપ્તન થશે ત્યારે હું આહારને ગ્રહણ કરીશ. ” આવો અગ્નિગ્રહ ધારણ કરી તે મહાત્મા દમસાર મુનિ તપ તથા સંયમથી પોતાના આત્માને જાવતા વિચરવા લાગ્યા. પ્રમાદથી હપ્તન થયેલા દોષને નિંદતા અને શુદ્ધ અધ્યવસાયને ધારણ કરતા તે મહર્ષિને તે પડી સાતમે દિવસે કેવલજ્ઞાન હપ્તન થઈ આવ્યું. દેવતાઓએ આવી તેમના કેવલજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો. મહર્ષિ દમસાર કેવલી જલ્પજીવેને પ્રતિજ્ઞા આપી વાર વર્ષ સુધી કેવલીપર્યાય પાડી અંતે અનજ્ઞાન કરી મોક્ષપદને પ્રાપ્ત થયા હતા. આ પ્રમાણે હપશમ જાવ હપર દમસાર મુનિનું સુવોધક દૃષ્ટાંત છે. એવીરીતે વીજા પણ સમ્યક્ત્વધારી જોશે સર્વ આનંદનર તાપને નિવારવા માટે અને પોતાના તથા પરના હપકારન કરનારા હપશમ રસને વિષે મગ્ન થવું કે, જેથી પરમાનંદના મુલની શ્રેણી હલ્લસિત થાય છે, એ હપશમ નામનું પ્રથમ લક્ષણ કહેવામાં આવ્યું.

સંવેગ નામનું વીજું લક્ષણ.

અતિશય શ્રેષ્ઠ એવા દેવ તથા મનુષ્યના મુલનો અગ્નિલાપ રાખવો, એ સંવેગ નામનું સમ્યક્ત્વનું વીજું લક્ષણ કહેવાય છે. સમ્યગ્દષ્ટિ પુરુષ ઈશ્વર તથા ચક્રવર્તીના મનોહર મુલને પણ અનિત્ય અને દુઃખાનુવંધી માને છે અને શાશ્વત-નિત્ય આનંદના સ્વરૂપવાળા મોક્ષમુલનેજ વાંઝે. એ સમ્યક્ત્વનું વીજું સંવેગ લક્ષણ કહેવામાં આવ્યું.

સમ્યક્ત્વનું ત્રીજું લક્ષણ નિર્વેદ.

નારકી તથા તિર્યંચ આદિ સાંસારિક દુઃખથી કંટાળી જવું, તે નિર્વેદ નામે સમ્યક્ત્વનું ત્રીજું લક્ષણ કહેવાય છે. સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રાણીઓ જેમાં જન્મ મર-

णादि गहन दुःख रहेहुं ठे एवा आ संसाररूप बंदीखानामां कर्मरूपी पोत्रीसो अनेक प्रकारनो कदर्यना करे ठे, तेनो प्रतिकार करवाने असमर्थ अने ममत्वथी रहित एवो प्राणी दुःखे करी संसार उपर विरक्त थइ जाय ठे. एवी रीते बीजुं संशेग अने बीजुं निर्वेद ए उन्नय वक्रणो! भोक्षपदने आपनार होवाथी सम्य-
गदृष्टि पुरुषोए दृढप्रहारीनी जेम तेनो सर्वथा आश्रय करवो.

दृढप्रहारीनुं दृष्टांत.

माकंदी नगरीने बिषे 'सुनछ' नामे एक शेर रहेतो हतो. तेने 'दत्त' नामे एक पुत्र हतो. दत्त बासवपमांथीज उन्मत्त जेवो हतो. ते बीजा बाळकोनी उपर दृढ प्रहार करतो तेथो लोकोमां ते दृढप्रहारीना नामथी ओळखातो हतो. दत्तना तोफानथी लोको तेना पिता सुनछनेउपको आपवा आबता हता. सुनछ पोताना उन्मत्त ठोकराने घणो रीते वारतो तो पण ते उच्छेखन्न ठोकरो रंजान ठोनतो नहीं. हमेशा नाना बाळकोनो उपर प्रहार कर्या करतो हतो. दृढप्रहारीना आवा नगारा बर्तनयो कंठ्याळी लोकोए राजानी पासे फरीयाद करी. राजाए हुकम कर्पो पटसे सुनछ शेठे दत्तने पांताना घरमांथी काढी मुक्यो. दत्त घर ठोकीने चाव्यो गयो. तेनो स्वभाव अतिशय क्रूर होवाथी कोइ ठेकाणे ते निवासने पामो शक्यो नहीं. ते फरतो फरतो कोइ चोर लोकोनो पझीमां गयो. त्यां संसर्गना दोषथी वृषित थइ ते चोर वनी गयो. एक वखते कोइ दरिद्री ब्राह्मण ना घरमां ते चोरी करवा पेठो. तेवामां तेना आंगणामां रहेझी गाय पोताना शींगमाथी तेने मारवा समुल दोकी आवी. घातकी दृढप्रहारीए पोताना हाथमां रहेझा खज्जथी ते गायने मारी नांखी. ते वखते घरमां सुतेजो ब्राह्मण हाथमां लाकनी वइ तेनो सामो आव्यो. दृढप्रहारीए तेने पण खज्जथी मारी नांख्यो. ते वखते ते ब्राह्मणी सगर्ना छो पोकार करवा लागी. घातकी चोरे जेणीने पण ठार मारी नांखी. ते वखते तेणीना उदरमांथी गर्ज बाहेर नीकळी तरफरवा लाग्यो. तेने जोतां ज ते दृढप्रहारीना हृदयमां कोइ शुन कर्मनो उदय थइ आव्रतां तत्काज्ज बैराग्य उत्पन्न थइ आव्यो. ते घातकी चोरे पोताना मनमां आ प्रमाणे चिंतवुं, "अहो! शुं में पापीए आतुं घोर पाप कर्तुं? मारा मानुष्य जन्मने धिक्कार ठे के जे जन्म आवा पापना समूहने करनार थइ परतुं." आतुं चि-

તેવી તેણે પંચમુદ્રિ લોચ કરી ચારિત્રનો અંગીકાર કર્યો અને એવો અન્નિ-
ગ્રહ ધારણ કર્યો કે, “જ્યાં સુધી મને આ કરેલા પાપનું સ્મરણ થઈ આવે ત્યાં
સુધી મારે અન્નપાણી ગ્રહણ કરવા નહીં, આવો અન્નિગ્રહ ગ્રહણ કરી તે
દુઃખહારી મુનિ તે નગરની પૂર્વ દિશાને દરવાજે કાયોત્સર્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા. તે
મુનિને એવી સ્થિતિમાં જોઈ નગરના મૂર્ખ લોકો તેની ઉપર ઘુમ તથા પથ્થરની
દ્રષ્ટિ કરવા લાગ્યા; તો પણ તે જ્ઞાની મુનિ ક્રમાગુણને ધારણ કરી રહેતા હતા.
તેમના વશીચૂત થયેલા ચિત્તની અંદર કોઈ પણ જાતનો ક્રોધ થતો
ન હતો. તેવી રીતે દોઢ માસ સુધી રહેતાં તેને પોતાના પાપનું વિસ્મરણ
તદન ન થયું, ત્યારે તે બીજે દરવાજે જઈ કાયોત્સર્ગ ધ્યાને રહ્યા, ત્યાં પણ તેમને
તેવીજ રીતે વન્યું હતું. તેવી રીતે તે ચારે દરવાજે ફરી તેણે સર્વ પ્રકારના ઉપદ્રવો
ને સહન કર્યા. અને સર્વ પ્રકારની પીડા વેડો પોતાની દૃઢતાને અવગણી રાખી
હતી. તે પછી આ દુઃખમય સંસારથી વિરક્ત અને પરમ સંવેગના રંગથી વ્યાપ્ત
થયેલા તે મહર્ષિને ઠ માસે તે પૂર્વનું પાપ મૂતપાંચો નટ થતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન
થયું પછી તત્કાલ તેઓ મોક્ષપદને પ્રાપ્ત થયા હતા. એ પ્રકારે સંવેદ તથા નિર્વેદ
ઉપર દૃઢ પ્રહારી મહર્ષિની કયા પ્રભુતા છે તે કથાનું શ્રવણ કરી બીજા આત્મ-
હિતાર્થી પુરુષોષ તે ઇન્ય લક્ષણોને યત્ન પૂર્વક ધારણ કરવા.

સમ્યક્ત્વનું ચોથું લક્ષણ અનુકંપા.

દુઃખી પ્રાણીઓના દુઃખને નિષ્પક્ષપાતથી નિવારણ કરવાની જે ઇચ્છા
તે અનુકંપા કહેવાય છે. એ સમ્યક્ત્વનું ચોથું લક્ષણ છે. દુષ્ટ સ્વભાવવાળા સિંહ,
બાય વગેરેન પગ પોતાના સંતાનો ઉપર કરુણા હોય છે, પણ વસ્તુતાય તે કરુણા
કહેવાતી નથી, કારણકે, તે પક્ષપાતને લઈને કરુણા છે. જે પક્ષપાત વગર સ્વાભા-
વિક કરુણા હોય તે અનુકંપા કહેવાય છે. તે અનુકંપા હવ્ય અને જાવ એ બે
પ્રકારે છે. દુઃખીયાને દેખી પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તેના દુઃખનો પ્રતિકાર કરવો,
તે હવ્યથી અનુકંપા કહેવાય છે. જેઓ ધર્મ રહિત છે, તેને ધર્મ પ્રમાણે અથવા
આ સંસાર તરફ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરાવવો, એ જાવથી અનુકંપા કહેવાય છે. સમ્ય-
ગ્દ્રષ્ટિ પુરુષોષ ઈશ્વરત્તને આશ્રીને સુધર્મ રાજાની પેઠે તે ઇન્ય પ્રકારની અનુકં-
પાનો સર્વદા આશ્રય કરવો.

• સુધર્મ રાજાની કથા.

પંચાલ દેશમાં વરશક્તિ નામે એક નગર હતું. તેમાં દયાથી જંતું આર્ષ હૃદય ઢે, અને જે જૈન ધર્મમાં પૂર્ણ રાગી ઢે, એવો સુધર્મા નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને જયદેવ નામે એક નાસ્તિક મંત્રી હતો. એક વખતે પરદેશમાંથી આવેલા કોઈ ચર પુરુષે સજા મંરુષમાં ઘેરેલા રાજાનો આગળ વિનંતી કરી કે, “સ્વામી મહાવ્રત નામનો એક સીમાનાનો રાજા ઘણો હન્યત્ત થઈ ગયો ઢે. તે અનેક ગામોનો નાશ કરે ઢે અને સાર્થપતિઓને હુંડે ઢે. તે હુણ રાજા તમારા શિવાય કોઈથી વશ થઈ શકે તેમ નથી.” તે ચંરના આવા વચન સાંજળી રાજાએ પોતાના મંત્રીની સામે જોયું, ઇટલે મંત્રી વિનયથી બોલ્યો, “મહારાજા, એ બીચારો રંક રાજા આપની આગળ કોણ માજ ઢે ? જ્યાંસુધી આપ મહારાજાએ તેનું આક્રમણ કર્યું નથી, સ્થાંસુધી એ ગર્જના કરે ઢે. તેન માટે કહું છું કે,

“તાવદ્ગર્જંતિ માતંગા, વને મદજ્જરાલસાઃ ।

શિરોઽવદ્ગન્નદ્વાંગૂઢો યાવન્નાત્યાતિ કેશરી” ॥ ૧ ॥

“જ્યાંસુધી મસ્તક પર પુંઢનો ચમાવી કેશરીસિંહ આવ્યો નથી, સ્થાં સુધી મદના નારથી જરપૂર એવા ગર્જેછો વનમાં ગર્જના કરે ઢે.” ?

મંત્રીનાં આવાં વચનો સાંજળી રાજાએ ચિંતવ્યું કે, જે તાવાનો રાજા પોતાના દેશ કે મંરુલનો નાશ કરનાર થાય, તેને અવગચ વશ કરવો જોઈએ. નહીં તો તેને નીતિના જંગનો પ્રસંગ માત્ર થાય ઢે. નીતિ શાસ્ત્રમાં લખે ઢે કે, “હુણસ્વ દંરુઃ સ્વજનસ્ય પૂજા” ઇટલે જે હુણ હોય તેને દંરુ આપવો અને જે સ્વજન હોય તેની પૂજા કરવી; માટે આ કાર્યમાં જરા પણ વિહંવ ન કરવો.” આતું ચિંતવી રાજાએ આજ્ઞા કરી પોતાના સૈન્યને એકતું કર્યું અને પોતે સજ્જ થઈ તે મહાવ્રત શત્રુ હપર ચમ્પાઈ કરવા ચાલ્યો. અતુરુમે તેના દેશમાં આવ્યો, અને ઘોટી લમાઈ કરી તે રાજાને ક્ષણવારમાં હરાવો દોધો. તે રાજાતું સર્વસ્વ હરી લઈ રાજા સુધર્મ પાછો ફરી પોતાની રાજધાની પાસે આવ્યો. નગરના મહાજન મંનલે ઘોટા આમં- વરથી સામૈયું કર્યું અને રાજાનો પ્રવેશોત્સવ કર્યો. ઘોટા સૈન્યથી પરિવ્રત થયેછો રાજા જેવામાં નગરના મુરુષ દરવાજા પાસે આવ્યો, તેવામાં તે દરવાજો અકસ્માત

તુટી પડ્યો. મોટું અપશુકન થઈ પડ્યું. પછી રાજા પાછો વહી નગરની બાહરે પનાવ નાચીને રહ્યો. પછી મંત્રીએ હજારો લોકોને કામે લગાડી તત્કાલ તે દરવાજો પાછો ખોલો કરાવ્યો. પછી વીજે દિવસે રાજા પ્રવેશ કરવાને આવ્યો, તેટલામાં પાછો તે વીજો દરવાજો પણ તુટી પડ્યો, પુનઃ પાછો ફર્યો અને ત્રીજી વાર પણ તેમજ વન્યું; પછી રાજાએ કંટાળી પોતાના મંત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ મંત્રીશ્રી, જયદેવ, આ દરવાજો વારંવાર કેમ પડતો હશે? હવે તે કયા ઉપાયે સ્થિર થઈ શકશે? ” મંત્રીએ કહ્યું, “ મહારાજ, મેં તે વિષે એક નિમિત્તિયાને પૂછ્યું હતું, મારા પૂછવાથી તે નિમિત્તિયાએ મને કહ્યું કે, “ આ દરવાજાના અધિષ્ઠાપક દેવ કોપ પામ્યા છે; તે દરરોજ આ દરવાજાને પામી નાચે છે. જો રાજા પોતાને હાથે અથવા પોતાના માતાપિતાને હાથે એક મનુષ્યનો વધ કરી તેના રુધિરથી આ દરવાજાનું સિંચન કરે તો તે દરવાજો સ્થિર રહેશે. તે શિવાય પૂજા, બલિદાન વગેરે વીજા ઉપાયોથી તે સ્થિર રહેશે નહીં. ” મંત્રીના આ વચન સાંજની દયા ધર્મી રાજા બોલ્યો. “ મારે એ દરવાજાને સ્થિર રાખવાની કાંઈ જરૂર નથી. જીવનો વધ કરવો, એ મહા પાપ છે, એવું મહા પાપ મારાથી કદિપણ બનશે નહીં. તેને માટે કહ્યું કે,

“ ક્રિયતે કિં સુવર્ણેન, શોજતે નાપિ તેન ચ ।

કર્ણસ્તુલ્યતિ યેનાંગ, શોજા હેતુર્નિરંતરમ્ ॥ ૧ ॥ ”

“ તે સુવર્ણ શા કામનું છે? અને તેનાથી શું શોજા પ્રાપ્ત થાય તેમ છે? કે જેનાથી કાન તુટી જાય. ”

માટે મારે તેથી હિંસા કરીને નગરમાં જવાની જરૂર નથી. જ્યાં હું રહું, તેજ નગર છે. ” રાજાના મનની આવી દૃઢતા જોઈ મંત્રીએ નગરના મહાજનને બોલાવીને કહ્યું, “ લોકો, આ નગરનો દરવાજો મનુષ્યનું બલિદાન આપ્યા શિવાય ટકી શકવાનો નથી તે મનુષ્યનું બલિદાન કરવામાં રાજા ચિરુષ્ક છે, એટલે રાજાની આજ્ઞા શિવાય તે વની શકે તેમ નથી, માટે હવે તમને યોગ્ય લાગે તેમ કરો. ” મંત્રીના આવા વચન સાંભળી સર્વ મહાજન મંદુર રાજાની પાસે આવ્યું અને તેમણે રાજાને જણાવ્યું, “ સ્વામી, જે કામ આપનાથી વની શકે તેનું ન હોય તો તે કામ અમે મઢીને કરીશું, તમે પોતે તેમાં મૌન પકડીને રહો. ” રાજાએ

કહ્યું, “ પ્રજાજનો, એમ બને નહીં. પ્રજાર્થી પુણ્ય કે પાપ જે કાંડ થાય છે, તેનો ઊંડો જાગ રાજાને પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી તેવા પાપ કામનો જાગ લેવાની મારી ઇચ્છા નથી. ” મહાજનોએ પુનઃ આગ્રહથી જણાવ્યું, “ સ્વામી, તેના પાપનો જાગ ગ્રમારો અને પુણ્યનો જાગ તમારો છે, એમ માની અમોને આફા આપો. અને કૃપા કરી માન ધરીને વેશી રહો. ” પ્રજાજનના આવા આગ્રહથી રાજા માન ધરીને વેશી રહ્યો. પછી નગરજનોએ પ્રત્યેક ઘરે ફરી ડગરાણું કરી ઘણું ઇચ્છ્યું. તે ઇચ્છ્યુંથી એક સોનાનો પુરુષ બનાવ્યો. પછી તે પુરુષને એક ગામમાં વેસાડી તેની કોટિ ઇચ્છ્યુંની પત્રિકા મુકી નગરમાં એવી ઉદ્ઘોષણા કરાવી કે, “ જે કોઈ માતા પિતા પોતાને હાથે પુત્રહું મહું મરડી મારી દેવતાને વલ્લિદાન આપે તેને આ સુવર્ણનો પુરુષ અને કોટિ ઇચ્છ્ય આપવામાં આવશે. ” આવી જાહેર-ઉદ્ઘોષણા નગરમાં ચારે તરફ પ્રવર્તાવી. તે નગરમાં વરદત્ત નામે એક દરિદ્રી બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને રુદ્રસોમા નામે એક સ્ત્રી હતી. તે યજ્ઞીજ દ્વોજી અને નિર્દય હતી. તે દંપતીને સાત પુત્રો હતા. જ્યારે આ ઉદ્ઘોષણા સાંજઝવામાં આવી ત્યારે તે દરિદ્રી વરદત્તે આવી પોતાની સ્ત્રી રુદ્રસોમાને વધી વાત કહીને પૂછ્યું “ પ્રિયે આપણે સાત પુત્રો છે. તેમાં ઇંદ્રદત્ત નામે સર્વથી નાનો પુત્ર છે. જો આપણે તેને વલ્લિદાનમાં આપીએ તો આપણને આ ઇચ્છ્યની પ્રાપ્તિ થાય અને આપણે દારિદ્ર્ય દૂર થઈ જાય. જેનો પાસે ઇચ્છ્ય હોય છે, તે સર્વે સદ્ગુણી ગણાય છે તેને માટે સારું છે કે,

“ યસ્યાસ્તિ વિત્તં સ નરઃ કુલ્લીનઃ

સ પંડિતઃ સ શ્રુતિમાન્ ગુણજ્ઞઃ ।

સ એવ વક્તા સચ દર્શનીયઃ

સર્વે ગુણાઃ કાંચનમાશ્રયંતે ॥ ૧ ॥ ”

“ જેની પાસે ઇચ્છ્ય છે, તે પુરુષ કુલ્લવાન, પંડિત, વિદ્વાન, ગુણજ્ઞ; વક્તા અને દર્શનીય ગણાય છે, તેથી સર્વે ગુણો ઇચ્છ્યને આશ્રીને રહેલા છે. ”

તેમ વક્તી કહ્યું છે કે,

“ પૂજ્યતે યદપૂજ્યોઽપિ, યદગમ્યોઽપિ ગમ્યતે ॥

વંચતે યદવંચોઽપિ, તત્પ્રજાવો ધનસ્ય ચ ॥ ૧ ॥

“ જે અપૂજ્ય ઠતાં પૂજાય છે, અગમ્ય ઠતાં ગમ્ય થાય છે અને અવંદનીય ઠતાં વંદનીય થાય છે, તે ઇચ્છ્યનો પ્રજાવ છે. ? ”

હે સ્ત્રી, તેથી જો આપણાં ઘરમાં ઇચ્છ્ય આવશે તો આપણે સર્વોપરિ થઈશું. અને પુત્રને વેચશાથી થયેલા પાપને વહુ વ્રત્તજોજન વગેરે કરીને દૂર કરીશું. આ કામમાં કોઈ જાતની ચિંતા કરવી નહીં. ” પતિના આ વચન સાંજઢી તે નિર્દય સ્ત્રીએ તે વાત અંગીકાર કરી. પછી ચરદત્ત વ્રાહ્મણે મહાજનના પટહનો સ્પર્શ કરીને કહ્યું, “હું મારા પુત્રને વહિદાનમાં આપવાને તૈયારહું, મને આટલું ઇચ્છ્ય આપી દો. ” મહાજને કહ્યું, “ જો તું તારી સ્ત્રી સહિત તારા પુત્રનું ગર્હ મરની દેવતાને વહિદાન આપે તો પછી આ સર્વ ઇચ્છ્ય તને આપવામાં આવશે. ચરદત્તે તે વાત કથુદ્ધ કરી. આ વચ્ચે તેનો પુત્ર ઇચ્છદત્ત પોતાના માતા પિતાની સ્વાર્થમય ચેષ્ઠા જોઈ વિચાર કરવા લાગ્યો—“ અહા ! આ સંસારનું સ્વરૂપ કેવું સ્વાર્થમય છે ? પરમાર્થે કરી કોઈ કોઈને વદ્ધજ નથી. કહું છે કે,

“ શૂદ્ધ ક્ષીણફલં ત્યજંતિ વિઢગાઃ શુષ્કં સરઃ સારસાઃ ” ઇત્યાદિ

“ જેના ફડો ક્ષીણ થઈ જાય એવા વૃક્ષનો પડ્ડીઓ ત્યાગ કરે છે. અને શુકાઈ ગયેલા સરોવરનો ત્યાગ સારસ પડ્ડીઓ કરે છે. ”

ઢલ્લી જે દરિહી હોય, તેને પ્રાપ્ત કરીને દયા હોતી નથી. કહું છે કે,—

“ બુદ્ધુક્ષિતઃ કિંન કરોતિ પાપં, ક્ષીણા જના નિષ્કરૂણા જવન્તિ ।

“ જુલ્યો માણસ શું પાપ નથી કરતો ? જે માણસો ઇચ્છ્યથી ક્ષીણ થઈ જાય છે. તે નિર્દય બની જાય છે. ”

ઇચ્છદત્ત પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે ચિંતવવા લાગ્યો. પછી ચરદત્તે પોતાના પુત્રને મહાજનને સોંપ્યો મહાજને તે પુત્રને વહુ, આજીવણ વગેરેથી સણગાવ્યો. પછી તેના લલ્લાટ ઉપર તિલક કરી મુઢમાં તાંબૂલ આપ્યું. એવી રીતે તેને

સુશોજિત ધનાવી રાજાની પાસે લાવવામાં આવ્યો. રાંજા પણ અલંકૃત થઈ તેના માતા પિતા અને નગરજનોથી વીંટાણા ઇંદ્રદત્તને પ્રસન્ન વદનવાળો જોઈ ચમત્કાર પામીને બોલ્યો—“ હે ઇંદ્રદત્ત, તને આ વચ્ચે વલિદાનમાં લઈ જાય છે, તે બતાવું કેમ પ્રસન્ન વદન દેખાય છે ? તને મૃત્યુનો જય કેમ લાગતો નથી ? ” ઇંદ્રદત્ત બોલ્યો. “ દેવ, જ્યાં સુધી જય નથી આવ્યો, ત્યાં સુધી વ્હીવું નહીં, જય આવ્યા પછી નિઃશંક થઈને તે સહન કરવું, તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ તાવજ્ઞયસ્ય જેતવ્યં, પાવજ્ઞયમનાગતમ્ ।

આગતં તુ જયંવીહ્ય, પ્રહર્તવ્યમશંકિતઃ ”

જ્યાં સુધી જય આવ્યો નથી, ત્યાં સુધી તેનાથી જય રાખવો, પણ જ્યારે જય આવી પમે ત્યારે નિઃશંકપણે તે ઉપર પ્રહાર કરવો. ”

આશ્ચર્ય કહી તે ઇંદ્રદત્તે કહ્યું, આ વચ્ચે હું એક નીતિનું વચન બોલું છું, તે તમારે સર્વને સાવધાન થઈને સાંજલવા યોગ્ય છે. “ લોકોમાં કહેવાય છે કે, પિતાએ સંતાપેલો વાલક માતાને શરણે જાય છે માતા પિતાથી પરિતાપ પામેલો વાલક રાજાને શરણે જાય છે અને રાજાએ સંતાપેલો મહાજનને શરણે જાય છે. હે રાજા, જ્યાં માતા પિતા પોતે પુત્રનું ગળું મરતી તેને મારવા તૈયાર થાય છે, તેમાં રાજા શ્રેય છે અને મહાજન હવ્ય આપી હણવાને માટે ગ્રહણ કરે છે, ત્યાં એક પરમેશ્વર શિવાય વીજા કોની શરણે જવું ? અને કોની આગળ તે દુઃખ નિવેદન કરવું ? હવે તો પરમેશ્વરનું શરણ લઈ ધૈર્યને ધારણ કરી દુઃખને સહન કરવું, મહારાજા, આવો વિચાર કરવાથી મારા મનમાં મરણનો શોક થતો નથી.”

ઇંદ્રદત્તના આ વચનો સાંજલી રાજાનું હૃદય કરુણારસમાં મગ્ન થઈ ગયું. તેણે આર્ષ હૃદયથી જણાવ્યું, “ લોકો, તમે જાણો આ દીન વાલકને હણવા તત્પર થયા છો ? આવું પાપ કરવાની શી જરૂર છે ? પાપના હેતુરૂપ એવા આ નગર અને તેના સ્થિર દરવાજાની મારે કોઈ પણ જરૂર નથી. આ જગતમાં સર્વ સંસારી પ્રાણીઓ જીવિતના અર્થી છે, કોઈ પણ મરણની ઇચ્છા કરતું નથી; તેથી આત્માના હિતેષ્ટુ પુરુષોએ કોઈ પણ જીવની હિંસા ન કરવી જોઈ. સર્વ જીવોને ધિરે અનુકંપા રાસવી જોઈ. ” આ પ્રમાણે રાજાને દયા ધર્મમાં દૃઢ રહેલ

તથા ઈંદ્રદત્તને સત્ત્વવંતે દેહી તે નગરની પ્રતોલીનો અધિષ્ઠાયક દેવ પ્રસન્ન થઈ ગયો. તત્કાલ તેણે તે વંનેની ઊપર પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી અને તે દરવાજાને સર્વના જોતાં સ્થિર કરી દીધો. તે દેશાવ જોડ સર્વ નગર જનો વિસ્મય પામી ગયા.

પછી રાજાના ગુણોનું કીર્તન કરતા અને દયામય જૈન ધર્મની અનુમોદના કરતા લોકો રાજાની સાથે મોટા હત્તસવ સહિત નગરમાં પેઝા હતા. પેઝો ઈંદ્રદત્ત પણ હર્ષ પામતો પોતાના માતા પિતાની સાથે ધેર ગયો. ત્યારથી ઘણા જન્ય જનોએ દયામય જૈન ધર્મને અંગીકાર કર્યો હતો. એ પ્રમાણે અનુકંપા નામે સમ્યક્ત્વના ચોથા લક્ષણ ઊપર સુધર્મ રાજાનું દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવ્યું. એવી રીતે ચીજા પણ જન્ય જનોએ આત્મ ધર્મને ઓઝાલાવનારા, અને સર્વ સુખની શ્રેણીને પ્રતિપાદન કરનારા એ અનુકંપા લક્ષણને ધારણ કરી જગતના સર્વ માણી ઊપર અનુકંપા રાખવી.

સમ્યક્ત્વનું પાંચમું લક્ષણ આસ્તિકતા.

જેની મતિ અસ્તિપણાને વિષે હોય તે આસ્તિક કહેવાય છે. તે આસ્તિકપણાનો જાવ અથવા ક્રિયા તે આસ્તિકતા અથવા આસ્તિક્ય કહેવાય છે. અન્ય-મતના તત્ત્વો સાંજલે છે તો પણ શ્રી જિનોક્ત તત્ત્વને વિષે જે આકાંક્ષા રહિત પ્રીતિ ધારણ કરવામાં આવે છે એટલે જિન વચન ઊપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવામાં આવે તે આસ્તિક્ય કહેવાય છે. તેવા આસ્તિકપણાને લડને સમ્યક્ત્વ સારી રીતે ઓઝાલાય છે, તેથી તે સમ્યક્ત્વનું લક્ષણ કહેવાય છે. સમ્યક્ત્વ પ્રત્યક્ષ જણાતું નથી તે વગર લક્ષણથી ઓઝાલાય છે. તેવા આસ્તિક્યવાદો પુરુષ તે આસ્તિક કહેવાય છે. તેને માટે આગમને વિષે કહ્યું છે કે,

“ મન્નઈ તમેવ સચ્ચં નિસ્સંકં જં જિણેહિ પન્નત્તં ।

સુહ પરિણામો સમ્મં કંલાઈ વિસુત્તિયારહિઓ ” ॥૧॥

“ જે જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલ છે, તેને સત્યજ માને છે અને તે પણ નિઃશંકપણે માને છે, અને જે આકાંક્ષા વગેરે દોષથી રહિત વગર શુદ્ધ પરિણામ તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. ?

આ ગાથા ઊપર પદ્મશેખરની કથા પ્રસ્તુત છે, તે કથાની અંદર આ ગા-

ધાનો જાવાર્ય આવી જાય છે.

પદ્મશેખરની કથા.

જંતૂછીપમાં જરતકેત્રની અંદર પૃથ્વીપુર નામે નગર છે. તે નગરને વિપે પદ્મશેખર નામે રાજા રાજ્ય કરે છે.

એક દિવસે તે નગરની પાસે આવેલા ઘનમાં ઘણા મુનિઓથી પરિવૃત્ત થયેલા શ્રી ચિનયંધર નામે આચાર્ય સમોસર્યા. તેમના આગમનની વાર્તા સાંજલી રાજા પ્રમુખ ઘણા લોકો તેમને વંદના કરવાને આવ્યા. ગુરુવર્યે સર્વ જીવોના હપકારને માટે ધર્મદેશના આપી. તે વચ્ચે રાજા પદ્મશેખરે ગુરુ પાસેથી જીવા-જીવાદિ નવ તત્ત્વોનો પરમાર્થ જાણી તેને વજ્રશ્લેષની પેઠે પોતાના હૃદયમાં ધારણ કર્યો હતો. વોજા પણ ઘણા જીવ્ય જીવોએ તે સમયે ગુરુ પાસેથી સમ્યક્સ્વ રત્નને પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તે પછી રાજા પ્રમુખ સર્વ લોકો ચિનયથી ગુરુ મહારાજને નમન કરી પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા. પછી ગુરુ મહારાજ ત્યાંથી વિહાર કરી વીજે સ્થલે ચાલ્યા ગયા હતા.

ત્યારથી રાજા પદ્મશેખર શ્રી જિનોક્ત તત્ત્વોને વિપે આસ્તિકતાને ધારણ કરી સુલે કાઢા નિર્ગમન કરતો હતો. કદિ કોઈ પુરુષ જિનોક્ત નવ તત્ત્વોની હપર શ્રદ્ધા ન રાખે અને પોતાનો મંદ શુષ્કિને લઈને તે તરફ અજાવ દર્શાવે તો રાજા પદ્મશેખર જેમ સારાઈ ટુપનને વશ કરે તેમ તેને વાદયો જોતી વશ કરી આર્હત ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજાવતો હતો. વઠી તે રાજા કોઈ વાર ઘણા લોકોની સજા વચ્ચે ગુરુ તત્ત્વની આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરતો હતો—“ હે જીવ્ય લોકો, આ સંસારમાં ગુરુ સર્વોત્તમ છે. જે સદા આ લોકની મમતાયો રહિત, જીવદયાના પ્રરૂપક, છુટ્ટ વાદિગણને જિતનાર, કપાય રહિત, હપમા રહિત, હપશમ રસના સમૂહથી પરિપૂર્ણ હૃદયવાલા, રાગદ્વેષયો વર્જિત, સંસારયો ચિરક્ત, કામ વિકારને નાશ કરનાર, સિષ્કિ રૂપો સ્ત્રી હપર પરિચાર કરનાર, સર્વ જીવનો પરિહાર કરનાર, ચારિત્ર રૂપ મહારત્નને ગ્રહણ કરનાર, સર્વ જીવો હપર કહણા રસને વર્ષાવનાર, અને હુર્યર પ્રમાદ રૂપ ગજવટાનો નાશ કરવામાં સિંહ સમાન છે, તે શુદ્ધ ગુરુ કહેવાય છે. જે પ્રાણીઓ મનુષ્યત્વ વિગેરે સર્વ ધર્મની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી એવા ગુણવાલા ગુરુને સેવે છે, તેવાઓને ધન્ય છે. અને જેઓ તેમના હપદેશ વચન રૂપ

અમૃતનું પાન કરે છે, તેઓને વિશેષ ધન્ય છે. ” આવા વચનો કહી રાજા પદ્મ-
શેખર ઘણા જલ્દી આત્માઓને પ્રતિવોધિત કરતો હતો અને અનેક આત્માઓના
પાપકર્મના મૂલને પ્રજ્ઞાલિત કરતો હતો.

જ્યારે રાજા આલો પ્રતિવોધ આપતો હતો, તેવામાં એક વિજય નામે શેઠ-
નો પુત્ર તે સ્થાને બેઠો હતો. રાજાના વચનમાં તેને પ્રતીતિ આવી નહીં. તેથી
તેણે ડાહ્યા બંને જણાવ્યું, “ મહારાજા, તમે જે ગુરુની પ્રશંસા કરો છો, તે સર્વ
ગુરુઓ પોતરાની જેમ સાર બારના છે; કારણ કે, પવનને ચક્ષુએ જોઈ શકાય તેટલો
ચપલ ચિત્તવાદા તે મુનિઓ વિષયોમાં આસક્ત એવી પોતાની ઇંદ્રિયોને રોકવાને
કેમ સમર્થ થઈ શકે ? ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ પણ તે ઇંદ્રિયોને રોકવાને સમર્થ થઈ
શકતા નથી. ” તે શ્રેષ્ઠ પુત્રના આ વચનો સાંજળો રાજા પોતાના મનમાં ચિંત-
વવા લાગ્યો. “ આ કોઈ દુર્બુદ્ધિ અને બાંધાઈ છે. આ અદ્વૈતમાત્રી માણસ આવા
વિપરીત વચનોથી જોઈને લોકોને જમાવી સન્માર્ગથી ભ્રષ્ટ કરશે, માટે આ યુવા-
નને કોઈ પણ રીતે પ્રતિવોધ કરવો જોઈએ. ” આતું ચિંતી રાજાએ યજ્ઞ નામના
એક સેવકને એકાંતે બોલાવીને કહ્યું, “ યજ્ઞ, તારે આ વિજયની સાથે ગાઢ મૈત્રી
કરવી અને તેનો વિશ્વાસ મેલવવો. પછી તેના રત્નના કરંડીયામાં આ મારું મહા
મૂલ્યવાળું રત્નાન્તરણ નાંચી દેવું. ”

રાજાની આવી આજ્ઞા થવાથી તે યજ્ઞે તે વિજય શેઠની સાથે ગાઢ મૈ-
ત્રી કરી અને તેનો પૂર્ણ વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો. તે પછી એક દિવસે તે રત્નાન્તરણ
વિજયના કરંડીયામાં નાંચી તે વૃત્તાંત રાજાને નિવેદન કર્યો. તે પછી રાજાએ ત-
ત્કાલ નગરની અંદર ત્રણવાર હૃદયોપણા કરાવી કે, “ સર્વ લોકોને સ્વસ્ત્ર આ-
પવામાં આવે છે કે, આજે રાજાનું એક રત્નાન્તરણ ગુમ થયેલું છે, તો જો કોઈ
તે લીધું હોયતો તેણે જલ્દી આપી દેવું. જો તે નહીં આપી જાય અને પાછળથી
તે જાણવામાં આવશે તો તેના લેનારને સખ્ત શિક્ષા કરવામાં આવશે. ” આવી
હૃદયોપણા કરાવી સર્વ નગરના લોકોના ઘર શોધવા માટે પોતાના સેવકોને હુ-
કમ કર્યો. સેવકોએ લોકોના ઘર શોધવા માંડતાં વિજયના ઘરનો શોધ કર્યો.
શોધ કરતાં રત્નના કરંડીયામાં રત્નાન્તરણ જોવામાં આવ્યું. તે જોઈ તેમણે વિજ-
યને પૂછ્યું, “ વિજય, આશું ? આ રાજાનું રત્નાન્તરણ તમારા કરંડીયામાં ક્યાં-

थी ? ” विजये कथुं, “ हुं कांड़पण जाणतो नथी. ” राजपुरुषोए कथुं, “ पोते रत्नाचरणनी चोरी करी अने कहे ठे के, हुं कांड़ जाणतो नथी. ए केथुं कहे-
 वाय ? शा माटे चोरीने लुपावे ठे ? ” विजय जयथी कांड़ बोझी शक्यो नहीं.
 ते मौन धरीने रह्यो. “ पञ्जी राज सेवकोए तेने पकडी बांधी दीधो अने तेने
 राजानी समीपे द्वाव्या. राजाए सेवकोने ठानी रीते सूचना करी के, ” हुं आ-
 झा कहं तोपण तपारे तेनो वध करवो नहीं. पञ्जी राजाए प्रकाशधी सजा समझ
 कथुं, “ आ चोर ठे, माटे तेने हणी नांखे. ” राजानी आबी आझा धवाधी
 राज सेवकोए विजयने वध करनारने सांपी दीधो. विजयना सगांओ, स्नेहीओ
 अने संबंधीओ ते जोता हता, पण तेने खरो चोर जाणी तेओ तेने ठोमाववाने
 आगळ पड्या नहीं. विजये पोताना मनमां जाएथुं के, हवे मारा जीवितनो अं-
 त आबी जशे. पञ्जी ते पेक्षा यझने दीन वचनोधी कहेवा लाग्यो, “ मित्र, तुं
 हरेक रीते राजाने प्रसन्न करी मने ठोमाव अने मने जीवितनुं दान आप. ” ते-
 नी आबो दीनवाणी सांजळी यझने दया आबी तेणे राजाने विनंति पूर्वक कथुं,
 “ स्वामी, आ मारा मित्र विजयनो योग्य दंन दइ ओमो दो अने सर्व कष्टा-
 एना साधन रूप एवा जीवितनुं तेने दान आपो. ” यझना आ वचनो सांजळी
 राजा कोपायमान बझने बोड्यो—“ यझ, आ चोरने ओमो देवो ए मने योग्य
 द्वागतुं नथी. तोपण तारा वचननुं मान राखवाने एक लुपाय ठे के, ते विजय
 मारा घरमांथी एक तेजथी जरेथुं पात्र हाथमां ले अने तेमांथी एक बिंदु पण
 नीचे पड़े नहीं. तेथी रीते आखा नगरमां जमीने मारो पासे द्वाधीने मुके, तो
 हुं तेने जीवतो राखीश. ते शिवाय तेने जीवतो राखवामां आवशे नहीं. ” यझे
 राजानो आ हुकम विजयने जणाव्यो. मरणना जयथी जय पामेझा विजये पो-
 ताना प्राण वचावाने ते सर्व कथुं पञ्जी राजा पयशेखरे पोताना नगर जतेने
 बोझाबी आ प्रमाणे आझा करी. नगरजनो, आजे आपणा नगरमां प्रत्येक स्थाने
 विविध जातना वार्जाओ वगमावो. मनोहर रूपने धारण करनारी अने सर्व इंद्रि-
 योना सर्वस्वने हरनारी वेड्याओने घेर घेर नचावो. ” राजानी आबी आझा
 धवाधी लोकोए आखा नगरमां तेवी गोठवण करी दीधो. पञ्जी विजय ते तेजनुं
 पात्र दइ नगरमां फरवा नोकळ्यो. ते शब्द, रूप, रस, अने गंध योरे विपयोनो
 अति रसिके दतो, छातां मरणना जयथी ते जितेंद्रिय, निर्विकारी अने मनने

जीतनारो थइ कोइ पण स्थले स्वद्वाना पाम्या वगर आखा नगरमां जमी राजानी सजामां आव्यो अने यत्नथी जाळवेहुं ते तेद्वजुं पात्र राजानी आगळ मुकी ते प्रणाम करीने उजो रह्यो. राजा हास्य करीने बोळ्यो—“ विजय, तुं नगरमां फर्यो ते बखते वाद्य, गीत, अने नृत्यो थतां हतां, ते ठतां ते तारा विद्युत्ना जेवा चपळ मनने अने ईडियोने केवी रीते वश करी ?” विजय बोळ्यो—“ स्वामी, मरणना जयथी हुं तेम करी शक्योहुं. कहुं ठे के, “ मरणसमं नत्थि जय ” “ मरण समान बीजुं जय नथी. ”

राजाए कहुं, “ विजय तुं विपयोमां तृपातुर ठे, ते ठतां ते एक जवमां मरणना जयथी प्रमादने हणी नांख्यो, तो जे मुनिओ अनंत जवना जीरु ठे अने तत्त्वोने जाणनारा ठे, तेओ अनंत अनर्थो उत्पन्न करनारा प्रमादने केम सेवे ? ” राजाहुं आ वचन सांजळी विजय एकदम प्रतिबुद्ध थइ गयो. तेना मोहनो उदय नाश पामी गयो. जिनमतना परमार्थने जाणी तेणे श्रावक धर्मेने अंगीकार कर्यो. ते बखते सर्व लोको आनंद पामी गया. अने राजाना सद्गुणोने प्रेमपूर्वक गावा द्वाग्या.

आ प्रमाणे राजा पद्मशेखरे घणां जन्मजीवोने जैन धर्मेमां स्थापित करी अने जैन धर्मेना महिमाने बधारी सुखे राज्य पावन कर्तुं हतुं. ठेवटे आस्तिक्य रूप सम्पत्त्वना लक्षणना प्रजावथी ते चिरकाद्व राज्य करी देवगतिने प्राप्त थयो हतो.

जन्म जीवोए आ पद्मशेखर राजाना चरित्रने सांजळी पोताना हृदयमां आस्तिक्य रूप सम्पत्त्वना लक्षणे धारण करतुं के जेथी भोक्क संपत्ति प्राप्त थाय ठे.

ब प्रकारनी यतना.

“ परतीर्थिकादि बंदनेत्यादि ” परतीर्थिओ एट्ठे परिव्राजक, संन्यासी जिह्वा, अने चौत वगेरे वगेरे शब्दथी शिव, कृष्ण, ब्रह्मा, बौद्ध, ममुख देवोतुं ग्रहण करतुं. तथा अरिहंतनी प्रतिमा रूप एवा स्वदेवो पण जो दिगंबर वगेरे कुतीर्थिओए ग्रहण करेदा अने चौत एट्ठे चौत मत्तिओए अंगीकार करेदा होय तेमने बंदन स्तवन न करतुं. ते पेहेली यतना कहेवाय ठे.

તેવા દેવોને નમસ્કરણ પટલે મસ્તક વરે પંચાંગ વંદન ન કરવું, તે વીજી યતના કહેવાય છે. સમ્યક્ત્વ વંત પુરુષોએ આ વંદેનો ત્યાગ કરવો. તેનો ત્યાગ ન કરવાથી જો તેવા દેવોને વંદન-સ્તવન વગેરે કરવામાં આવે તો તેના જન્ત દ્વોકો મિથ્યાત્વ વગેરેમાં સ્થિર થાય છે.

પ્રવચન સારોષ્ઠાર નામના ગ્રંથમાં લખેલું છે કે, મસ્તકે કરી જે કરવામાં આવે તે વંદન કહેવાય છે અને પ્રણામ પૂર્વક શ્રેષ્ઠ ધ્વનિ વરે ગુણોનું કીર્તન કરવું, તે નમસ્કરણ કહેવાય છે. તેને માટે વીજે સ્પષ્ટે પણ આ પ્રમાણે લખેલું છે.

“વંદણ થં કરજોરુણ, શિરસાં નમણ પુયણં ચ ફહ્નેયં ।

વાયાઈ નમુકારો, નમંસણં મણ પ્પસાઓત્તિ” ॥ ૧ ॥

“કર જોરુવા તે વંદન, મસ્તક નમાવવું તે નમન, વચને કરી નમવું, તે નમસ્કરણ અને મનનો પ્રસાદ-પ્રસન્નતા નમંસન સમજવું.” ?

પરતીર્થિઓએ પ્રથમ નહીં બોલાવ્યા બતાં, તેમની સાથે આલાપ ન કરવો તે વીજી યતના કહેવાય છે. સમ્યક્દષ્ટિ પુરુષોએ તેવી આલાપનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

પરતીર્થિઓની સાથે સંલપન કરવું, પટલે વારંવાર ન બોલવું, એ ચોથી યતના કહેવાય છે. સમ્યક્ દષ્ટિઓએ સંલપન ન કરવું જોઈએ. પરતીર્થિઓની સાથે વિશેષાજ્ઞાપણ કરવાથી અતિ પરિચય થાય છે અને તેને લાગે આચાર ભ્રષ્ટ થવાય છે. મિત્રમિત્ર મિથ્યાત્વનો હૃદય થઈ આવે છે. કદિ પરતીર્થિઓ પ્રથમ બોલાવે તો સંત્રમ રહિત થઈ દ્વોકાપવાદના જયથી તેની સાથે થોડું બોલવું.

તે પરતીર્થિઓને અજ્ઞાન, પાન, શ્વાદિમ અને સ્વાદિમ તથા વસ્ત્ર પાત્ર અનુકંપાદાન સિવાય વીજી રીતે ન આપવા એ પાંચમી યતના કહેવાય છે. વીજી રીતે આપવાથી જો તે વીજા દ્વોકોના જોવામાં આવે તો તેમનું વહુમાન થાય છે અને તેથી મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. માત્ર પરતીર્થિઓને અનુકંપાદાન કરવાની જ જાણ છે. અનુકંપા શિવાય ધર્મ શુદ્ધિથી તેમને કાંઈ પણ આપી શકાતું નથી. અનુકંપાદાન દેવામાં કાંઈ પણ દોષ નથી. તેને માટે કહ્યું છે કે—

“सर्वेहिं पि जिणेहिं, दुज्जय राग दोस मोहेहिं।

सत्तानुकंपणट्ठा, दाणं न कहिंपि पमिसिद्धं ॥ १ ॥

“ जेमणे राग, छेप अने मोहनो त्याग करेलो ठे, एवां सर्व जिनेश्वरोए सर्व प्राणीओने अनुकंपादान करवानुं कदिपण प्रतिपेधुं नथी. ” ?

वळी सम्यग् दर्शनी पुरुषोए परतीर्थिकोए ग्रहण करेला जिनविबोनी पूजा निमित्ते गंध, पुष्पादिक वस्तु सम्यग्दर्शनीओए मोकलबी नहीं. आदि शब्दधी विनय, बैपावच, यात्रा, स्नात्र वगैरे न करवा. तेम करवाधी होकोने मिथ्यात्वमां स्थिर करवापणुं थाय छे, तेम न करवाधी ए ठळी यतना कहेवाय ठे.

आ ठ यतना साचवी पर तीर्थाओना परिचयनो सर्वथा त्याग करनारा नव्यात्माओ जो राजाना पुरोहित धनपालनी पेंठे सम्यक्त्वनुं ठह्मधन करता नथी.

धनपाल पुरोहितनी कथा.

अवति नगरीमां भोज राजाने सर्वधर नामे एक पुरोहित हुतो. तेने धनपाल अने शौचन नामे वे पुत्रो हुता. वने पुत्रो पांशित्य वगैरे गुणोधी ते महाराजाना मानीता थया हुता. एक दिवसे श्री सिद्धसेनसूरिनां संतानिक श्री भृगुस्थित नामना आचार्य नव्य जनोने प्रतिबोध करवा माटे त्यां आची चव्वा. पुरोहित सर्वधर हमेशां आचार्य पासे जतो आवतो, तेथी तेने आचार्य उपर प्रीति थइ.

एक वखत पुरोहित सर्वधरे आचार्यभूने पुत्रपुं, स्वापी, मे मारा व-
जाना आंगणांमां कोटि चव्व, दायेतुं हतुं हाव मे तेनी मणी हापास करी तो पण
माते चव्व मुने हाय दागतुं नथी, तो हवेति चव्वनी, मासि हा सीते थसो ? ते
महाकृपा करी जणानो, आचार्य हास्य करी वचन आप्पो, नच जो ते चव्व
ही मुने प्राप्त थाय तो तारे सुंकरवुं सर्वधरे कबु, स्वापी तो ए चव्व मुने
प्राप्त थाय तो हुं तामोने अज्ञो अर्थ वेहेनी आपुं, राख कोइ मफास्थी तो चव्व
ते सर्वधरने धितावी आपुं सर्वधर ते चव्वनो दगडो, जो नसल्लि दार्थ थइ गयो.
पुत्री तेना वे सरखा जामना दगडा करी तेमांथी एक दगडो राखो माटे निर्धारी
हो हाना अज्ञो अर्थ प्रथमां श्री उद्योतं मुनिने लिथं श्री नर्ममनि सरि हव प्रिय, हवें ठे.

ગુરુને વિનંતિ કરી. “સ્વામી, આ અર્થુ ડ્રવ્ય આપ ગ્રહણ કરો.” ગુરુવોલ્યા—
“જહ અમારે મુનિને ડ્રવ્યનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. અમોણ તો પ્રથમ પાસે રહેલા
ડ્રવ્યનો ત્યાગ કરી દીધો ઢે.

સર્વધર વોલ્યો—“ત્યારે શું તમે સાર રૂપ અર્થ ડ્રવ્ય માગોઝો?” ગુરુ
કહ્યું, “હા, જે તમારા ઘરમાં અર્થુ સાર રૂપ હોય તે આપો.” સર્વધરે કહ્યું,—
“મારા ઘરમાં શું સાર રૂપ ઢે?” આચાર્ય વોલ્યા—“તમારા ઘરમાં સાર રૂપ વે
પુત્રો ઢે, તેમાંથી એક પુત્રને આપો.” ગુરુના આ વચનો સાંજઢી તે પુરોહિત
ચકિત થઈ ગયો અને દાણવાર મૌન ધરીને રહ્યો. પઢી તે આચાર્ય મહારાજ ત્યાંથી
વિહાર કરી ધીજે સ્થાને ચાલ્યા ગયા હતા.

પઢી પુરોહિત સર્વધર તે ગુરુના ઉપકારનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. તે સ્મ-
રણ કરતાં તેના મનમાં આવ્યું કે, તે ઉપકારી ગુરુનો પ્રત્યુપકાર કરવાને સમર્થ
થઈ શક્યો નહીં. આ પશ્ચાત્તાપથી તેને હૃદયમાં લાગેલા શલ્યની જેમ પીના થવા
લાગી. તેથી સ્થિતિમાં કેદ્વોક કાઢ નિર્ગમન કર્યો પઢી તે રોગગ્રસ્ત બની ગયો.
રોગી અવસ્થામાં રહેતા તે ઢેહી સ્થિતિમાં આવી પડ્યો. તે વચ્ચે તેના બંને પુ-
ત્રો પોતાના ધર્મને ડચિત પથી અંતક્રિયા કરવા માંડી. તે વચ્ચે પિતાનું મન
દુઃખી થતું જોઈ તેના પુત્રો પૂછ્યું, “તાત, તમારા ચિત્તમાં કોઈ ચિંતાની પીના
હોય તેનું દેખાય ઢે, તો તે શી ચિંતા ઢે? તે કૃપા કરી નિવેદન કરો.” પુત્રોના
આ વચનો સાંજઢી સર્વધરે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો. તે પઢી કહ્યું કે, “પુત્રો,
તમારા બંનેમાંથી એક જણ જૈનધર્મની દીક્ષા ઢ્યો. તેમ કરવાથી હું ક્રણમુક્ત થઈ-
શ. તમારા જેવા પુત્રો મને ક્રણમુક્ત કરવો જોઈય.” પિતાના આ વચન સાંજઢી
ધનપાદ જય પામી નીચું મુલ કરી રહ્યો. તે વચ્ચે શોજને કહ્યું,—“તાત, હું
દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ, તમે તે જૈન મુનિના ક્રણમાંથી મુક્ત થાઓ. અને હૃદયમાં
પરમાનંદ જાવને ધારણ કરો.” પુત્રના આ વચનો સાંજઢી તે સર્વધર પુરોહિત
કાલ ધર્મને પામી દેવલોકે ચાલ્યો ગયો. તે પઢી શોજને પિતાની ઉત્તર ક્રિયા
કરી શ્રી વર્ષ્માન સૂરિના શિષ્ય શ્રી જિનેશ્વર સૂરિ પાસે જૈન દીક્ષા ગ્રહણ કરી.
આથી તેનો વંધુ ધનપાદ રોપાવિષ્ટ થઈ ગયો અને ત્યારથી તે જૈન ધર્મનો પૂર્ણ રૂપે
થવા લાગ્યો. તેણે પોતાની સત્તાથી અવંતિમાં સાધુઓના આગમનનો નિષેધ કરા-

વ્યો. આથી અવંતિના સંધે ગુરુને આ પ્રમાણે પત્રથી લખી જાણવું—
 “સ્વામી, આપે શોજનને દીક્રા આપી ઉપદ્રવ ભજો કર્યો છે. શોજનને દીક્રા ન આપી હોત તો શું ગચ્છ શૂન્ય થઈ જાત ? શું તે નિર્વેશ થઈ જાત ? ગચ્છ તો એક રત્નાકર રૂપ છે. શોજને દીક્રા લીધી તેથી તેનો જાડ, ધનપાદ્મ પુરોહિત મિથ્યાત્વીપણાથી રોપાવિષ્ટ થઈ આર્હત ધર્મની ઘણી હાનિ કરે છે.” ગુરુ આ વૃત્તાંત જાણી વિચારમાં પડ્યા. તેમણે પોતાના શિષ્ય શોજનને મીતાર્થ જાણી શુદ્ધ દિવસે તેને વાંચનાચાર્યનું પદ આપ્યું હતું. તે પછી તેમને એક મુનિ યુગલ સાથે તે ઉપદ્રવની શાંતિને માટે અવંતિ તરફ મોકલ્યા. શોજનાચાર્ય ગુરુની આજ્ઞા માન્ય કરી ત્યાંથી વિહાર કરી ભજ્જયિની નગરી પ્રત્યે આવ્યા. તે વસ્તે રાત્રિ હોવાથી નગરના દરવાજા બંધ હતા એટલે તેઓ રાત્રે બાહરે રહ્યા હતા. માતઃકાલે પ્રતિક્રમણ કરી તેઓ નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, તેટલામાં પુરોહિત ધનપાદ્મ તેમને સામો મળ્યો. તે જૈન ધર્મનો પૂર્ણ છેપી હોવાથી પોતાના વંધુ શોજનને આ પ્રમાણે ઉપહાસ્યનું વચન કહ્યું—

“ગર્દનદંત નદંત નમસ્તે ”

“ગધેનાના જેવા જેના દાંત છે, એવા હું જગવાન, તને નમસ્કાર છે.”

આ વચન સાંજળી શોજનાચાર્યે પોતાના જાડને ઓઢાંચી તેના પ્રત્યુત્તરમાં આ પ્રમાણે કહ્યું.

“કપિવૃષ્ણાસ્ય વયસ્ય સુખં તે ” ।

“વાંદરાના વૃષ્ણ જેવા સુખવાળા હો જાડ, તને સુખશાંતિ છે ? ”

આ પ્રતિહાસ્યનું વચન સાંજળી ધનપાદ્મે કહ્યું, “તમારો નિવાસ ક્યાં છે ? ” શોજનાચાર્યે કહ્યું, “જ્યાં તમારો નિવાસ છે, ત્યાં ” પછી ધનપાદ્મ પોતાના જાડના વચનને ઓઢાંચી લજ્જા પામી ત્યાંથી કોડ કાર્યને માટે ચાલ્યો ગયો હતો. તે પછી શોજનાચાર્ય પ્રત્યેક જિનમંદિરે ચૈત્યવંદન કરી જેવામાં ચૈત્યની બાહરે આવે છે, તેટલામાં નગરનો સંઘ એકઠો થઈ ગયો. અને તે ગુરુની સામે આવી તેમના ચરણમાં નમી સમીપ બેઠો. શોજનાચાર્યે હૃદય વાણીથી તેને ધર્મદેશના આપી. પછી સર્વ સંઘની સાથે તેઓ પોતાના જાડ ધનપાદ્મના ઘર તરફ ચાલ્યા.

ते बखते बंधु धनपाद सन्मुख आव्यो अने विनययी नमस्कार करी गये।
 दंड गयो। त्यां तेमने वसवाने माटे एक सुशोभित चित्रशाळा आपी। ते
 तेणे पोतानी माता अने स्त्री वगैरेनी पासे उत्तम प्रकारनी रसवती तैयार करा-
 ज्यारे ते रसवती शोचनाचार्य पासे निवेदन करी, त्यारे आचार्य ते स्वीक-
 र्हात। तेमणे जणाव्युं के, आधाकर्षिक आहार जैन साधुने अग्राह्य ठे ते
 गुरुनी आज्ञा मेलवी तेमनी साथे रहेंवा वे मुनिओ अस्वादु आवकोने
 आहार देवाने गया। ते बखते धनपाद तेमनी साथे चाट्यो, ते समये कोइ था-
 कने घेर गोचरीए जतां एक गरीब श्राविकाए एक दर्हांतुं पात्र ते मुनिनी आ-
 धर्युं। अने कहुं के, “मारा घरमां आ वस्तु ठे, ते वोहोरो।” मुनि पृच्छुं, “
 दर्हां शुद्ध ठे ?” श्राविकाए कहुं, “महाराज ते ऋण दिवसतुं ठे।” तत्काळ मु-
 नोह्या के, “तो ए दर्हां अमारे देवा योग्य नही। कारण के, श्री जितेंद्र
 आगममां ऋण दिवसतुं दर्हां देवानो निषेध करेदो ठे। आ सांजळी साथे आवें
 धनपाळे पृच्छुं के, “महाराज, आ दर्हां अशुद्ध केम ठे ?” मुनि कहुं, “
 विषे तमारे तमारा जाइने पुडी जोवुं।” पडी धनपाळ ते दर्हांतुं पात्र दंड
 शोचनाचार्य पासे आव्यो अने ते आचार्यने बतावी कहुं के, “आ दर्हां अशु-
 केम ठे ? ते दोकोमां अमृत तुव्य कहेवाय ठे। जो तमें आ दर्हांमां जीव देवा
 तो हुं श्रावक थइ जाळं अने जो नहीं देखामो तो हुं जाणीश के, तमें जो
 दोकोने उगनारा ओ।” पोताना जाइनां आवां वचन सांजळी शोचनाचार्य क
 “हुं तमोने हमाणां जीव वतानुं, पण पडी तमारे तमारुं वचन पाळवुं जोइशे
 धनपाळे ए बात कबुल करी पछी शोचनाचार्य एक द्वाखनी घेपडी मंगल
 पछी दर्हांना पात्रतुं मुख बंध करी, तेनी परते एक छिड करी ते पात्र तम
 मुखुं। पडी ते छिडमांथी दर्हां पेडा द्वाखना अलुतामां पुनः द्वागुं, त-
 तेनी अंदर धोवा जीवुआओ जोवामां आव्या। तत्काळ तेमणे ते धनपादने व-
 द्या धनपाद ते जाइता जीवोने जोइ पोताना मुनपां अतिशय आधर्य पा-
 गयो। तत्काळ तेना हृदयमां एवी जावना प्रगद थइ आवी के, जैन धर्मेने धन्य
 पडे ठे। तत्काळ ते पोताने मुखे आर्हत धर्मेनी भशंसा करवा द्यागो। तेन हृदय
 तत्त्व कचिरूप सम्यक्त्व प्रगद थइ आव्युं। पडी तेणे पोताना जाइ शोचनाच-
 पासे वारवत अंगीकार कर्पो अने ते शुद्ध श्रावक बनी गयो। ते श्री अरिहंत

देव, उत्तम साधु ते गुरु, अने जिनें ज्ञापित ते धर्म मानतो अने हृदयनें श्री पंचपरमेष्ठितुं ध्यान धरतो ते आत्म साधन करवा द्याग्यो. तेणे अन्य तदन'गेनी दीधो. ते द्वादशव्रत धारी उत्कृष्ट श्रावक बनी गयो.

शोचिताचार्य आ प्रमाणे पोताना, बंधुने प्रतिबोध आपी गुरुनी समीपे होता, धनपाद्व ठ यतना पाळतो सुखे करी सम्यक्त्व धर्मेने आराधतो गुमावतो हतो. एक वखते कोइ दुष्ट ब्राह्मणे आवी जो जराजाने कहुं, "महा-
तमारो पुरोहित धनपाद्व जैन थइ गयो ठे. ते जिनेश्वर विना बीजा कोइ देवने नमतो नथी." ते ब्राह्मणना आ वचनो सांभळी राजाए पोताना मनमां र कर्यो के, जो ए बात सत्य होय तो तेनी परीक्षा करीए. ते पंडी राजा एक दिवसे धनपाद्वने साथे दइ महाकादना मंदिरमां गयो. जो ज राजाए तद्वेश्वर शंकरने प्रणाम कर्यो. धनपाद्व शंकरने नम्यो नहीं. तेणे पोताना मां रहेल मुद्दिकानी अंदर स्थापित एवा जिनेश्वरनी प्रतिमाने नमस्कार
जो जराजाने ते चालुर्यथी जाणी लीधुं. पंडी राजा पाताने स्थाने आव्यो, एणे चंदन पुष्प वगेरे पूजानी सामग्री आपी धनपाद्वने आज्ञा करी के, नपाद्व आ पूजानी सामग्री दइ देवनी पूजा करी आबो. " आवी आज्ञा तेनी पाद्वळ गुप्त बातमीदारो मोकड्या. धनपाद्व राजानी आज्ञाथी तत्काद्व
थइ प्रथम देवीना मंदिरमां गयो. त्यांथी जयज्जीत थइ बाहेर नीकळी शिवा-
मां गयो. त्यां पण आसपास फरी बाहेर नीकळी विष्णुना मंदिरमां पेठो. त्यां
तुं उत्तरीय वस्त्र नांखी रूप दांकीने बहार नीकळी श्री ऋषजदेवना मंदिरमां
त्यां शांतचित्ते नक्तिजावथी श्री जिनेश्वरनी पूजा करी राजद्वारे आवी
च्यो. राजाए मोकडेल्या गुप्त दूतोए ते वृत्तांत राजाने ठानी रीते कही दीधो
राजा जो जे धनपाद्वने पुत्र्युं. "केम धनपाद्व, तमे देवपूजा करी ?" धनपाद्वे
आण्यो. "स्वामी, में सारी रीते पूजा करी." त्यारे राजाए पुनः जणाव्युं.
पाद्व, तमे जवानी देवीना मंदिरमां जयज्जीत थइ बाहेर केम नीकळी गया ?"
पाद्व बोड्यो "स्वामी, ते देवीना हाथमां त्रिशूल हंतुं. द्वादश प्रदेशमां प्रकुटी
वेडी हती अने ते पानातुं मर्दन करतां होता. तेथी हुं तेंपनाथी जयपामीने
र नीकळी गयो हतो. कारण के, में जाण्युं के, आ जवानीने युष्प केरवानो

अवसर ठे, पूजानो अवसर नहीं, आवुं विचारी में तेमनी पूजा करी नहीं." राजाए पुनः पुच्छुं, " धनपात्र, त्वारे तैं शंकरनी पूजा केम न करी ?" धनपात्रे उत्तर आप्यो " स्वामी, जेने कंठ न होय तेने पुष्पमाला शी रीते पेहेरावाय ? जेने नासिका न होय, तेने सुगंध केम अर्पय ? जेने कान न होय तेने गीत शी रीते सज्जळावाय ? अने जेने चरण न होय तेने चरणमां वंदना शी रीते घाय ? आवुं विचारी द्विगुरु ते शंकरनी पूजा में करी नहीं. आ अर्थने अनुसरतो श्लोक ते आ प्रमाणे बोध्यो हतो.

"अकंठस्य कंठे कथं पुष्पमाला, विना नासिकायाः कथं धूप गंधः ।
अकर्णस्य कर्णे कथं गीतनादः, अपादस्य पादे कथं मे प्रणामः ॥१॥"

आ श्लोक बोझी रहा पड़ी राजा जोजे पुनः प्रश्न कयों. " धनपात्र, त्वारे विष्णुना मंदिरमां जइ तेमनी पूजा केम न करी ? अने तेमने वल्लधी दांकी तुं जलदी बाहेर केम नीकली गयो ?" धनपात्रे कयुं, " राजेंद्र, विष्णु पोतानी खोने साथे राखी रहेला हता. तेथी में विचार कयों के, आ वखते विष्णु जनानामां एकांत रहेला छे, माटे हमणां पूजानो वखत नहीं कोइ साधारण पुरुष पण जो पोतानी स्त्री पासे एकांते रखो होय ते वखते तेनी समीपे सारा माणसे न जहुं जोइए तो आ तो कृष्ण वासुदेव के जे त्रण खंरना स्वामी कहेवाय छे, ते मनी पासे केम जवाय ?" आवो विचार करी हुं तेमनी पूजा कर्पा बगर पात्रो बध्यो हतो. बझी में विचार्युं के, " चौंटे जता आवता लोकोनी दृष्टिए आ देखाव आवशे, " आवुं विचारी में तेमनी उपर वल्ल दांस्युं हतुं. " धनपात्रना आ बचन सांजळी राजा जोजे कयुं, " त्वारे मारी आझा शिवाय, तैं ऋषभदेवनी पूजा केम करी ?" धनपात्रे कयुं, " स्वामी, तमे मने देवनी पूजा करवानी आझा करी हती अने ते देवपणुं तो में ऋषभदेव जगवान्मां जोयुं, तेथी में तेमनी पूजा करी हती. जेमना स्वरूपतुं वर्णन आ प्रमाणे छे.

" प्रशम रसनिमग्नं दृष्टियुग्मं प्रसन्नं

वदनकमलमंकः कामिनी संगशून्यः ।

करयुगमपि धत्ते शस्त्र संबन्ध वन्धं

तदसि जगति देवो वीतरागस्त्वमेव " ॥ १ ॥

“જેમના વે નેત્રો સમતા રસમાં નિમગ્ન છે. જેમનું વદન કમલ પ્રસન્ન છે, જેમનો ઉત્સંગ સ્ત્રીના સંગથી રહિત છે અને જે શસ્ત્રોનાં સંવધથી રહિત એવા વે હાથને ધારણ કરે છે, એવા હે ઋષ્યજનદેવ જગવાન, આ જગતમાં તમેજ એક વીતરાગ દેવ છો. ” ?

આ શ્લોક વોલ્યા પડી ધનપાલે વિશેષમાં જણાવ્યું, “ સ્વામી, જે રાગ-દ્વેષથી યુક્ત હોય, તે દેવ કહેવાતા નથી; કારણ કે, તેમનામાં દેવપણાનો અજાવ છે. તેવા દેવો આ સંસારના તારક થઈ શકતા નથી. જેઓ આ સંસારના પારને ઉતારનારા છે, તેઓજ આ લોકમાં દેવ કહેવાય છે, અને તેવા દેવ તો શ્રી જિનેશ્વર એકજ છે, તેથી ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા પુરુષોએ તેવા દેવનીજ સેવા નક્કિ કરવી જોઈએ. ”

ધનપાલના આવા બુદ્ધિવાળા વચનો સાંજળી જોજ રાજાના મનમાં કુદેવને માટે શંકા ઉત્પન્ન થઈ અને તેણે ધનપાલની પ્રશંસા કરવા માંની. એક વાર તે મિથ્યાત્વી બ્રાહ્મણોની મેરણાથી જોજ રાજાએ એક મોટા યજ્ઞનો આરંભ કર્યો. જ્યારે યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિનો સમય આવ્યો ત્યારે એક વોકમને હોમવા માટે ત્યાં લાવવામાં આવ્યો. હોમ કરતાં વોકમો પોકાર કરવા લાગ્યો, તે જોડ રાજા જોને ધનપાલને પુછ્યું, “ જહ ધનપાલ, આ વોકમો શું બોલે છે ? તે કહે. ? તે વચ્ચે ધનપાલે કહ્યું, “ મહારાજ, તે વોકમો આ પ્રમાણે બોલે છે—

“ નાહું સ્વર્ગફલોપભોગ રસિકો નાજ્યર્થિતસ્ત્વં મયા

સંતુષ્ટ સ્તૃણ ભક્તિણેન સતતં સાધો ન યુક્તંતવ ।

સ્વર્ગે યાંતિ યદિ ત્વયા વિનિહિતા યજ્ઞે ધ્રુવં પ્રાણિનો

યજ્ઞં કિં ન કરોષિ માતૃપિતૃજિઃ પુત્રૈસ્તથા વાંધૈઃ ॥ ૧ ॥

હે સાધુ પુરુષ, હું સ્વર્ગના ફલનો ઉપભોગ કરવામાં રસિક નથી. તે ફલને માટે મેં તારી માર્થના પળ કરી નથી. હું હમેશાં ઘાસ खाઈ સંતુષ્ટ રહું છું, તે છતાં તું મને મારે છે, તે ઘટિત નથી. યજ્ઞમાં હજીજા પ્રાણીઓ જો સ્વર્ગે જતા હોય તો તું તારા માતા પિતા, પુત્રો અને વાંધોને મારી યજ્ઞ કેમ કરતો નથી? ”

ધનપાલના મુસ્તથી આ શબ્દો સાંજની રાજા જોજ કોપાયમાન થઈ ગયો. પણ તે વચ્ચે તે મૌન ધરીને બેસી રહ્યો.

એક વચ્ચે રાજા જોજે એક મોટું સરોવર કરાવ્યું. વર્ષાઋતુ આવવાથી તે સરોવર જલથી પરિપૂર્ણ થઈ ગયું. તે સ્વર જાણી રાજા જોજ પાંચસો પંખિતોનો પરિવાર લઈ તે સરોવર જોવાને આવ્યો. ચતુર પંખિતો પોતપોતાની શુષ્કિને અનુસારે નવા કાવ્યોથી તે સરોવરનું વર્ણન કરવા લાગ્યા. ધનપાલ તે વચ્ચે મૌન ધરીને રહ્યો. તે સમયે જોજ રાજાએ ધનપાલની સામે જોડેને કશું કે, ધનપાલ, તમે પણ સરોવરનું વર્ણન કરો. રાજાની આજ્ઞા થવાથી ધનપાલે આ પ્રમાણે એક નવીન કવિતા રચી સરોવરનું વર્ણન કર્યું.

“એવા તન્નાગ મિપતો વરદાન શાલા

મત્સ્યાદયો રસવતી પ્રગુણા સદેવ ।

પાત્રાણિ યત્ર વક સારસ ચક્રવાકાઃ

પુણ્યં કિયન્નવતિ તત્ર વયં ન વિદ્મઃ ॥ ૧ ॥

“આ સરોવર એક ઉત્તમ દાનશાલા છે. તેની અંદર મત્સ્ય વગેરે સદા-કાલ તૈયાર થયેલી ઝમકદાર રસોડ છે. વગલા, સારસ અને ચક્રવાક પક્ષીઓ તેમાં પાત્રરૂપ છે. તે દાનશાલાનું પુણ્ય કેટલું થશે, એ અમે જાણી શકતા નથી.” ૧

ધનપાલના આ વચ્ચો સાંજની રાજા જોજ મનમાં રોપાવિષ્ટ થઈ ગયો. તેણે પોતાના મનમાં ચિંતવ્યું કે, “ધનપાલ ઘણોજ હુદ્ડ છે. મારી કીર્તિને વધારનાર જે કામ છે, તે જોડેને ઈર્ષ્યા કરે છે. વળી આ તેના વચ્ચો ઉપરથી જણાય છે કે, તે મારો શત્રુરૂપે પુરોહિત છે. જો એમ ન હોય તો બીજા વાસણોએ આ સરોવરનું વર્ણન કરી મારી કીર્તિ વધારી પ્રશંસા કરી અને આ હુદ્ડ પુરોહિતે મારી નિંદા કરી. માટે મારે પોતાને આ ધનપાલને સચ્ચ શિક્ષા કરવી જોઈએ. બીજી કોઈ શિક્ષા કરવાની જરૂર નથી, માત્ર તેના બે નેત્રો કાઢી નાંચવા, એટલે તેને સચ્ચ શિક્ષા થશે.” આનું વિચારી મૌન ધરી રાજા પોતાની સ્વારી લઈને દરબાર ગદમાં આવવા નીકળ્યો. ચૌદામાં આવતાં એક દૃષ્ટ મોડી તેને સામી

मळी. तेणीए एक बालिकाना हाथंतुं अवलंबन' व्हीधुं हतुं. ते मोशीने जोड राजाए पोताना पंढितोने कहुं.

“करकंपावै शिर धुणै, बुढी कहा कहेह” ?

“आ बुढी हाथ कंपावे ठे अने मस्तक धुणावे ठे, ते उपरधी ते शुं कहे- वा मागे ठे ? ते कहो.

राजानो आ प्रश्न सांजळी एक पंढिते कहुं.

“हकारंता यम जनां, नशंकार कोइ. ॥१॥”

“यमराजाना सुजदो तेने हणाणी, हणाणी, एम हाकोटा मारे ठे, त्यारे ते मस्तक धूणावीने ‘ना ना’ एम कहे ठे पद्वे यमराजाना सुजदो तेने बेवा हाकोटा मारे ठे त्यारे ते मोशी ना पामेडे.

आ वखते धनपादो कहुं, “राजेंछ, आ मोशी शुं कहे ठे ? ते सांजळो

किं नंदिः किं मुरारिः किमु रतिरमाणः किं नन्नः किं कुबेरः
किंवा विद्याधरोऽसौ किमथ सुरपतिः किं विधुः किं विधाता ।
नायं नायं नचायं न खड्डु नहि नवा नापि नासौ न चैपः
क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तो यदिह महीतले ज्ञपति जोजदेवः ॥ १ ॥

आ पृथ्वी उपर क्रीडा करवाने प्रवर्तेशा जोजराजाने जोड कोड बालिका आ बुद्ध मोशीने पुछे ठे के, “शुं आ नंदि (शंकर) ठे? शुं आ कृष्ण ठे? शुं आ कामदेव ठे? शुं आ नन्नराजा ठे? शुं आ कुबेर ठे? शुं आ विद्याधर ठे? शुं आ इंद्र ठे? शुं आ चंद्र के शुं आ विधाता ठे? ते वखते मोशी ना पामे ठे के, ए सर्वमांथी कोड नथी, कोड नथी, कोड नथी. परंतु ते आ पृथ्वीपट उपर क्रीडा करवाने माटे प्रवृत्त थयेझा जोजराजा छे, ?

धनपादना मुखथी आ रसिक कविता सांजळी जोजराजा हृदयमां सं- तुष्ट थइ गयो. तेणे संतुष्ट थडने कहुं, धनपाद, हुं तमारी उपर मसन थयो हुं, माटे

જે ડચ્છા હોય તે માગી દ્યો.” આ વચ્ચે પ્રથમ સરોવરના વર્ણનથી નાચૂશ થયેલા રાજાના અન્નિપ્રાયને બુદ્ધિવલ્લથી જાણીને કહ્યું, “રાજેન્દ્ર, મને જે નેત્રો આપો.”

રાજા આ વચનો સાંજઠી અતિ વિસ્મય પામી ગયો. તેણે પોતાના મનમાં ચિંતવ્યું કે, “મેં આ વાત કોડને જાણાવી નથી, તે ઠતાં આ ધનપાદના જાણવામાં શી રીતે આવી હશે ?

આં ઉપરથી મને લાગે છે કે, આ ધનપાદના હૃદયમાં કોઈ અસૌકીરિક જ્ઞાન હોયું જોડે.” આવું ચિંતવી તે ધનપાદનો તેણે અનેક ફનામો આપી મોટો સત્કાર કર્યો. તે પછી રાજાએ ધનપાદને જે નેત્રોના વરદાનને માટે પૂઠી જોયું, ત્યારે ધનપાદે કહ્યું કે, “સ્વામી, શ્રી જૈનધર્મની સેવાથી મારામાં એવી અસૌકીરિક બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ છે, તેના વલ્લથી હું તે જાણી શક્યો છું.” આ સાંજઠી રાજાજોજની જૈન ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા થઈ અને તેણે જૈન ધર્મની પ્રશંસા કરી હતી. પછી ધનપાદ કવિ શુદ્ધ શ્રાવક બન્યો. હતો. તેણે શ્રાવક ધર્મ વિધિ, ઋષ્યપંચાશિકા વગેરે કેટલાક ગ્રંથોની રચના કરી આર્હત ધર્મની ઉન્નતિ કરી હતી. શ્રાવક ધર્મ વિધિ પ્રકરણમાં એક નીચે પ્રમાણે ગાથા લેખેલી છે.

જતથપુરે જિણ્નવણં સમયવિજ્ઞ સાધુ સાવયા જતથ ।

તતથ સયા વસિયલ્લં પઠર જલ્લં ઇંધણં જતથ ” ॥૧॥

જે નગરમાં જિન જવન હોય, અવસરને જાણનારા સાધુઓ અને શ્રાવકો હોય અને ઘાણું જલ્લ તથા ઇંધણા હોય તે નગરમાં સદા વાસ કરવો. ?

આ પ્રકારે જાવજીવ મુદ્ધી ઠ યતના પાઠી સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મને આરાધી તે ધનપાદ અંતે દેવગતિને પામ્યો હતો. એવી રીતે યતનાને વિષે ધનપાદનું વૃત્તાંત કહેવામાં આવ્યું.

ઠ આગાર.

આગાર ઠ કહેવાય છે. ? રાજાજિયોગ, ૨ ગણાજિયોગ, ૩ વસાજિયોગ, ૪ દેવાજિયોગ, ૫ ગુરુનિગ્રહ અને ૬ વૃત્તિકાંતાર. એ ઠ આગારોના નામ છે. પોતે અણજાણતાં રાજાના હુકમથી કરવું પડે તે પેહેલો રાજાજિયોગ કહેવાય છે. શ્રાવકની ડચ્છા ન હોય પણ રાજાની આજ્ઞાથી કરવું પડે છે. પદ્મે

जे क्रियाना करवाना पक्षखाण, कर्मा होय, पण राजाना फरमानधी ते घव्यधी करवी पणे ते पेढेढो आगार ठे. तेवा आगारने दाड निषिद्ध क्रिया करवाधी सम्यक्त्वनो नाश गणातो नधी. ते ठपर कोशा वेश्यानुं दृष्टांत कडेबाय ठे.

कोशा वेश्यानुं दृष्टांत.

पाटलीपुर नगरमां कोशा नामे एक वेश्या रહેती होती. तेणीए श्री स्यू-
ल्लज्ज मुनिनी पासे सम्यक्त्व प्रमुख बार वतो प्रहण करेला होता. एक वखते
संतुष्ट थपेला राजाए ते वेश्याने एक रथकारने आपी दीधी. कोशा राजानी आ-
भित होती, पट्टे राजाए तेणीने हुकम कर्यो के, तारे रथकारनी साथे रहेवुं. को-
शा दड आविका होती. तेधी तेणीने रथकारनी साथे रहेवुं पसंद पर्युं नही, तेम
ते अंतःकरणधी पण रथकारने इच्छती नहती. परंतु राजाना हुकमधी तेणीने
रथकारनी साथे रहेवुं पर्युं. ते पडी कोशा रथकारनी साथे रही तेनी आग-
ल श्री स्यूल्लज्ज मुनिनी प्रशंसा करती होती. ते आ प्रमाणे प्रशंसानो श्लोक
बोली होती.

“ संसारेऽस्मिन् समाकीर्णे बहुजिः शिष्टजंतुजिः ।

स्यूल्लभज्ज समः कोऽपि नान्यः पुरुषसत्तमः ॥ १ ॥ ”

“ घणां शिष्ट जंतुओधी व्याप्त एवा आ संसारमां स्यूल्लज्जना जेवो
कोड बीजो उत्तम पुरुष नधी. ? ”

स्यूल्लज्ज मुनिनी आ प्रशंसा सांजली ते रथकार खुशी वतो दतो.

एक वखते ते रथकार कोशा वेश्याना मनने रंजन करवा माटे पोताना
घरना बागमां गयो. त्यां जड एक गोखमां वेशी ते पोतानी कला तेणीने
बताववा लाग्यो. प्रथम तेणे पोतानुं एक बाण आंबानी हुंब उपर नांख्युं, बी-
जा बाणधी ते बाणने अने बीजा बाणधी बीजा बाणने—एम पोताना हाथ
सुधी बाणोनी श्रेणी करी ते आंबानी हुंबने हाथवने खंची लीधी अने ते को-
शा वेश्याने आपी, अने तेणीनी सामे जोयुं. आ वखते वेश्याए कयुं, “ तमे त-
मारी चाझाकी बताधी त्यारे हवे मारी चाझाकी जुवो. पडी तेणीए एक पाळ-
मां सर्सवना दाणानो दगलो कर्यो, तेमां पुण्योधी आच्छादित करेस सोय मुकी ते

ઊપર તેણી નૃત્ય કરવા માંડ્યું, પણ તે સોયની આણીથી તેણીના વે પગ વીં-
ધાણા નહીં અને સર્સવનો ઢગલો જરા પણ વીંસાયો નહીં. કોશાનું આવું ચાતુર્ય
જોઈ તે રથકારે કહ્યું, વેશ્યા, તને પૂર્ણ સાવાશી ઘટે છે. તારું આવું અદ્ભુત ચા-
તુર્ય જોઈ હું સંતુષ્ટ થયો છું. તારી ઇચ્છા આવે તે માગી લે. હું તને જે માગ તે
આપવા તૈયાર છું. વેશ્યા બોલી—“રથકાર, તું સુશી થયો, પણ આમાં મેં શું
કર્યું છે ? અન્યાસથી ગમે તે થઈ શકે છે, અન્યાસની આગલ કાંઈ પણ હુકમ
નથી. તેને માટે કહું છે કે,

“સુકરં નર્તનં મન્યે સુકરં હંવિકર્ત્તનમ્ ।

સ્થૂલજ્ઞોઽપિ યચ્ચક્રે શિક્ષિતં તત્તુ હુષ્કરમ્ ॥ ૧ ॥”

“આવું નૃત્ય કરવું સહેલું છે અને આમ હુંવ કાપવી સુગમ છે, એમ હું
માનું છું, પણ મહામુનિ સ્થૂલજ્ઞ મુનિએ જે કરી વતાવ્યું અને શીખવ્યું છે તે
અતિ હુષ્કર છે. ?”

વેશ્યાએ વિશેષમાં જણાવ્યું કે, “શકમાલ મંત્રીના પુત્ર શ્રી સ્થૂલજ્ઞ
મુનિ પૂર્વે મારી સાથે ચાર વર્ષ સુધી જોગજોગવી પડી પુનઃ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી
અહિંજ મારા ઘરની ચિત્રશાસ્ત્રામાં, શીલ્પ વ્રતને પાઠી ચાતુર્માસ રહ્યા હતા, તે
વચ્ચે તેમને અનેક જાતના જોગ્ય પદાર્થો આપવામાં આવ્યા હતા. વિકાર થવાનું
એકજ કારણ હોય તો તે લોહમય શરીરવાદ્વા પુરુષના વ્રતને નાશ કરનારું થાય
છે તો પડી પરુસ જોગન, ચિત્રશાસ્ત્રમાં નિવાસ, યૌવનવય, અને વર્ષાશ્રુ પ્રમુલ્લ
વિકારના કારણો વ્રતને નાશ કરનારા કેમ ન થાય ? પરંતુ તે વધા કારણો તે
મહામુનિ રૂપ પર્વતને સિંહની પાઠની જેમ કોઈ પ્રમાણવાને અસમર્થ થયા હતા.
એ મહાનુજાવ મુનીશ્વરને વિષે મારા કરેલા દ્વાવજાવો પણ જલ્પના પ્રહાર
અને વિરાગિણીના હારની જેમ નિર્થક થયા હતા. પોતાના વ્રતનું રક્ષણ ક-
રવાને ઇચ્છતા એવા મનુષ્યો જે સ્થાનમાં સ્ત્રી હોય, તેની સમીપે એક દ્વણમાત્ર પ-
ણ રહેવાને સમર્થ નથી, તો શ્રી સ્થૂલજ્ઞ મુનિ અદ્યયવ્રત વાદ્વા થઈને મારી સ-
મીપે મુલે ચાતુર્માસ રહ્યા હતા. તેથી વધારે શું કહેવું ? ડંકામાં ઇટલુંજ કહેવાનું
કે, મહામુનિ સ્થૂલજ્ઞ મુનિના જેવા અતિ હુષ્કર કાર્યના કરનાર કોઈ પણ પુ-
રુષ આ પૃથ્વી ઉપર થયેલ નથી. ”

મહાનુજાવ સ્થૂલજઙ્ગ મુનિની આત્મી પ્રશંસાનું વર્ણન સાંજઠી તે રથ-
કાર હૃદયમાં પ્રતિવોધ પામી ગયો અને તે કોશા વેડ્યાને વારંવાર નમી સ્તુતિ ક-
રવા લાગ્યો. સ્તુતિ કર્યા પછી તેણે કોશા વેડ્યાને કહ્યું, “ જઞ્ઞે, તમે મને આ સં-
સાર રૂપ સમુદ્રમાં નુવતો વચાવ્યો છે. હું તમારો હૃદયથી આજ્ઞાર માનું હું. ”
આટલું કહી તે રથકારે ગુરુની પાસે જડને^૧ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. પવિત્ર હ-
ૃદયા કોશા વેડ્યા પણ સમ્યક્ત્વ યુક્ત થઈ ચિરકાલ પર્યંત શ્રાવક ધર્મ પાત્રી બેઠે
સદ્ગતિનું પાત્ર બની હતી. એવી રીતે રાજાજિયોગ ઉપર કોશા વેડ્યાનું દૃષ્ટાંત
કહેવામાં આવ્યું.

ગણાજિયોગ.

વીજો ગણાજિયોગ છે. ગણ એટલે સ્વજનાદિકનો સમુદાય, તેનો જે અ-
જિયોગ એટલે હુકમ. તે વીજો ગણાજિયોગ કહેવાય છે. જે કાર્ય સમ્યક્ત્વવંતને
કરવું અયોગ્ય હોય પણ કદિ તે સ્વજન સમુદાયના આગ્રહથી કરવું પડે એટલે
જવ્યથી કરવું પડે નાવથી નહીં, પણ તેથી કરીને સમ્યગ્દૃષ્ટિને ધર્મનું ઉદ્ધંધન
થતું નથી. તે ઉપર વિષ્ણુ કુમાર પ્રમુખનું દૃષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ છે. વિષ્ણુ કુમારે ગચ્છના
આગ્રહવાળા આદેશથી વૈક્રિય લલિધવને રૂપ (આકાર)ની રચના કરી જિ-
નમતના પૂરાંદેખી નમુચિ નામના પુરોહિતને પોતાના ચરણના પ્રહારવને મારી
સાતમી નરક ચૂમિનો અતિથિ કર્યો હતો. પછી તે વિષ્ણુ કુમાર મુનિ તે પાપની
આશ્વોષણ કરી પોતાના સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મને આરાધી ઉત્કૃષ્ટ મુખને પ્રાપ્ત
થયા હતા. એવી રીતે આગદ્ધ પણ નાવના પૂર્વક ઉદાહરણો જોતીને
વાંચી લેવા.

૩ વજ્રાજિયોગ.

વજ્ર એટલે પરાક્રમ—હઠ પ્રયોગ, તેવને વજ્રાત્કાર કરી અજિયોગ (હુ-
કમ) કરવો, તે વીજો વજ્રાજિયોગ કહેવાય છે. એટલે સમ્યક્ત્વ વંતની પાસે કા-
ફ વજ્રવાન પુરુષ પોતાના વજ્રથી અનુચિત કાર્ય કરાવે, તે વજ્રાજિયોગ કહેવાય
છે. તેવા વજ્રાજિયોગથી જો સમ્યગ્ દૃષ્ટિ પુરુષ ધર્મનું ઉદ્ધંધન કરે તો તે દૂષિત
ગણાતો નથી.

૪ દેવાજિયોગ.

કુદ્ધ દેવતા વગેરેના અજિયોગથી કાંઈ પણ ધર્મ વિરુદ્ધ કાર્ય કરવું પડે તે ચોથો દેવાજિયોગ કહેવાય છે. તેવા દેવના ચઢાત્કારથી કાંઈ પણ ધર્મનું અતિક્રમણ કરનાર પુરુષ દૂષિત થતો નથી. કારણ કે, દેવતા પોતાની શક્તિથી અનેક જાતની હેરાનગતિ કરી શકે છે ; માટે તે દેવાજિયોગ આગારમાં ગણાય છે.

૧ કાંતાર વૃત્તિ.

કાંતાર એટલે જંગલ, તેને વિષે વર્તવું, અર્થાત્ જંગલમાં નિર્વાહ કરવો તે કાંતાર વૃત્તિ કહેવાય છે. કાંતાર—જંગલ પીમાનો હેતુ હોવાથી તેની અહિં વિવઢા કરેલી છે. જેમ જંગલમાં રહેવું પીમાકારી છે, તેમ તેવી રીતે નિર્વાહ કરવો તે પીમાકારી છે. તેવા કારણથી ધર્મનું હલ્લંચન થાય, તો તે નિર્દોષ છે.

૬ ગુરુ નિગ્રહ.

ગુરુ એટલે માતા પિતા પ્રમુખ વન્ધિયો, તેમનો નિગ્રહ એટલે તેમના આગ્રહથી કબજે રહેવું પડે તે ગુરુ નિગ્રહ કહેવાય છે. ગુરુ—વન્ધિયો કયા કયા કહેવાય ? તેને માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે,

“માતા પિતા કલાચાર્ય એતેષાં જ્ઞાતયસ્તથા ।

વૃષ્ટા ધર્મોપદેશારો ગુરુર્વર્ગઃ સતાંમતઃ ॥ ૧ ॥”

માતા, પિતા, કલાચાર્ય અને તેમના કુડુંબીઓ, વૃષ્ટ અને ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા—એ સર્વ ગુરુ વર્ગ કહેવાય છે. એમ સત્પુરુષોએ માનેલું છે. ?

કદિ કોઈ વન્ધિયના આગ્રહથી ધર્મનો અતિક્રમ કરવો પડે તો તે જિન-શાસ્ત્રમાં આગાર કહેલ છે, એટલે અપવાદ કહેલ છે. તેવા ધર્મના હલ્લંચનથી દોષિત થઈ શકાતું નથી.

આ પ્રકારે જોઈ સમ્યક્ત્વ મૂલ્ય વાર વ્રત અંગીકાર કરેલા છે, એવા પ્રાણીઓને જે પરતીર્થ વગેરેનું બંદન પ્રમુખ નિષેધ્યું છે, હતાં રાજા જિયોગ વગેરે ઠ

કારણોને લઈને તે ચક્તિ રહિત કવ્યથી આરાધે તો પણ તે સમ્યક્ દષ્ટિ હોવાથી પોતાના સમ્યક્ત્વનું ઇશ્વર્યન કરતા નથી, એમ જાણવું. આ ઠ આગારો-અપવાદો જે અલ્પ સત્ત્વ વાદ્યા છે, તેમને માટે કહેલા છે પરંતુ જેઓ મહા સત્ત્વવંતે તેમને માટે તો આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“ ન ચલંતિ મહા સત્તા સુન્નિજ્જમાણાઓ સુદ્ધ ધમ્માઓ ।

દ્યુરેસિં ચલ્લણનાવે પશ્ચન્નંગો ન ઇણહિં ॥ ૧ ॥

મહાસત્ત્વવાદ્યા પુરુષો જો તેમના શુદ્ધ ધર્મને કોઈ જેદવા આવેતો પણ તેઓ ચલ્લાયમાન થતા નથી. અને જેઓ અલ્પસત્ત્વવાદ્યા છે, તેઓ કદિ ચલ્લાયમાન થાય તો તે સ્વજાતને લઈને તેમની પ્રતિજ્ઞાનો જંગ થતો નથી. ”

તે ઉપર ટીકાકાર લખે છે કે, “ મહાસત્ત્વવંત પુરુષો કદિ કોઈ રાજાદિ તેમને તેમના ધર્મથી ચલ્લિત કરવા તત્પર થાય તો પણ તેઓ મોટા સત્ત્વવાદ્યા હોવાથી ચલ્લિત થતા નથી. પણ જેઓ અલ્પ સત્ત્વવાદ્યા છે, તેઓ ચલ્લિત થવાના સ્વજાતવાદ્યા છે, એટલે તેઓ રાજાદિકના અનિયોગના કારણથી ચલ્લાયમાન થઈ જાય છે; તેથી તેમને માટે આઠ આગાર કહેલા છે, તેથી કરીને તેમની પ્રતિજ્ઞાનો જંગ થતો નથી.

ઠ જાવના.

હવે ઠ જાવનાની વ્યાખ્યા કરે છે. એ ઠ જાવના જાવવાથી સમ્યક્ત્વ દૃઢ થાય છે.

પેહેલી ભાવના.

આ સમ્યક્ત્વ પાંચ આણુવત, ત્રણ ગુણવત, અને ચાર શિક્ષાવત-એ ચાર વ્રતોનું અને પંચમહાવ્રત રૂપ ચારિત્રનું મૂલ્ય કારણ છે; એમ શ્રી તીર્થકરોષ તથા ગણધરાદિકોષ કહેલું છે. જેમ મૂલ્ય વગરનું દૃઢ તીવ્ર પવનથી કંપાયમાન થઈ પડી જાય છે, તેમ સમ્યક્ત્વ રૂપ મૂલ્યવાનું ધર્મ રૂપી દૃઢ કે જે અતિ દૃઢ અને મજબૂત છે, તે ધર્મ વૃદ્ધ સમ્યક્ત્વ રહિત હોય તો કુતીર્થ-કુમત રૂપી તીવ્ર પવનથી ચલ્લાયમાન થઈ જાય છે, તે સ્થિરતાને પામતું નથી; તેથી સમ્યક્ત્વને ધર્મ, કુ-

ક્રમું મૂલ્ય કહેલું છે. જો મૂલ્ય દટ હોય તો વૃક્ષને કોઈ જાતિની હાનિ થતી નથી. એ પેહેલી જાવના જાણવી.

વીજી જાવના.

આ સમ્યક્ત્વ ધર્મરૂપ નગરમાં પ્રવેશ કરવાનું દ્વારરૂપ છે, જેમ નગર ચારે તરફ દટ કિલ્લાવાલું હોય, પણ જો તેને દરવાજો ન હોય તો તે નકામું ગણાય છે. કારણ કે, લોકોને નિર્મળ અને પ્રવેશ કરવાનો તેમાં અજ્ઞાય છે. તેથી રીતે ધર્મ રૂપી નગર જો સમ્યક્ત્વરૂપ દ્વારથી રહિત હોય તો તે તદ્દન નકામું છે. તેમાં પ્રવેશ કરવો અશક્ય છે, માટે સમ્યક્ત્વને ધર્મરૂપ નગરના દ્વાર તુલ્ય કહેલું છે.

ત્રીજી જાવના.

આ સમ્યક્ત્વ ધર્મરૂપી પ્રાસાદનું પ્રતિષ્ઠાન ઇટલે પાપારૂપ છે, જેની ઊપર પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરાય તે પ્રતિષ્ઠાન કહેવાય છે. જો પાપો મજબૂત હોય તો પ્રાસાદ મજબૂત રહે છે, અને પાપો મજબૂત ન હોય તો પ્રાસાદ દટ રહેતો નથી, તે ક્ષય થાય છે. તેથી ધર્મ રૂપી પ્રાસાદ સમ્યક્ત્વ રૂપ પાપારથી મજબૂત રહે છે.

ચોથી જાવના.

આ સમ્યક્ત્વ ધર્મ રૂપી જગતના આધાર જૂત છે. જેમ આ જગત પૃથ્વી તક્ષના આધાર વિના રહી શકે નહીં, તેમ ધર્મ રૂપી જગત સમ્યક્ત્વ રૂપ આધાર વિના રહી શકતું નથી.

પાંચમી જાવના.

સમ્યક્ત્વ એ ધર્મને રહેવાનું પાત્ર રૂપ છે. જેમ કુંભી બગેરે પાત્ર વિના ક્ષીર પ્રમુખ પદાર્થો રહી શકતા નથી, તેઓ વિનાશ પામી જાય છે, તેમ સમ્યક્ત્વ રૂપ પાત્ર વિના ધર્મ રૂપ વસ્તુનો સમૂહ વિનાશ પામી જાય છે; માટે સમ્યક્ત્વને પાત્ર કહેલું છે.

ઠાઠી ભાવના.

- સમ્યક્ત્વ એ ધર્મનું નિધાન-જંકાર રૂપ છે. જેમ નિધાન વાર વધુ મૂલ્યવાણા મોતી, મણિ, ધુવળી વગેરે કવચ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી, તેમ સમ્યક્ત્વ રૂપ મોટા નિધાન

વિના નિરુપમ સુખને આપનાર ચારિત્ર રૂપ ધર્મરત્ન પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી, તેથી તે સમ્યક્ત્વને નિધાનની હપમા આપેલી છે.

આ પ્રમાણે ઢ જાવના વડે જાવેલું એવું સમ્યક્ત્વ મોક્ષના સુખનું સાધક વડે છે.

ઢ સ્થાનક.

જે ઢ સ્થાનકને યથાર્થ રીતે ધોરે તે સમ્યક્ત્વને સંપાદન કરી શકે છે. તે ઢ સ્થાનક આ પ્રમાણે છે.

૧ અસ્તિ જીવઃ । ૨ સ ચ નિત્યઃ । ૩ સ પુનઃ કર્માણિ કરોતિ । ૪ કૃતં ચ વેદયતિ । નિર્વાણમસ્તિ અસ્ય જીવસ્ય । ૬ અસ્તિ પુનર્મોક્ષોપાયઃ ।

૧ અસ્તિજીવઃ । જીવ વિદ્યમાન છે. પ્રત્યેક પ્રાણીઓને પોતાના સંવેદન-અનુ-જ્ઞાવ પ્રમાણે સિદ્ધ ચૈતન્યની અન્યથાપણાની અપ્રાપ્તિ છે એટલે પોતાના આત્માના અનુજ્ઞાવથી વીજા આત્માની અંદર જણાતી જીવપણાની પ્રાપ્તિ છે. આ જે ચૈતન્ય છે, તે જૂતોનો ધર્મ નથી. પણ જીવનો ધર્મ—સ્વજ્ઞાવ છે. જો તે જૂતોનો સ્વ-જ્ઞાવ હોય તો તે ચૈતન્યની સર્વ સ્થાને અને સર્વ કાલે પ્રાપ્તિનો પ્રસંગ આવે. જેમ પૃથ્વી ભૂતમાં કઠિનતા છે, તેમ ચૈતન્યમાં નથી તે હપરથી સર્વ જૂતોમાં સર્વ કાલે ચૈતન્યની પ્રાપ્તિ થતી નથી. હુરુના ઢેફામાં તથા મુરુદામાં પણ ચૈતન્યની અપ્રા-પ્તિ છે, માટે ચૈતન્ય જૂતોનું પણ કાર્ય નથી. તેનામાં અત્યંત વિદ્મક્ષણપણું હોવાથી ચૈતન્યને તેના કાર્ય કારણ જાવની પણ અપ્રાપ્તિ છે. કઠિનતાદિ સ્વજ્ઞાવવાદ્વા ભૂ-તો પ્રત્યક્ષ પ્રતીત થાય છે અને ચૈતન્યતો તેનાથી વિદ્મક્ષણ છે, તેથી ચૈતન્ય અને જૂતોનો કાર્ય કારણ જાવ શી રીતે ઘટે ? તેમ ચૈતન્ય જૂતોનો ધર્મ પણ નથી તેમ કાર્ય પણ નથી. તેથી પ્રત્યેક પ્રાણીને સ્વસંવેદન (સ્વાનુજ્ઞાવ) પ્રમાણે જીવ છે, એ વાત સિદ્ધ થાય છે. જેનું આ ચૈતન્ય તે જીવ છે, આથી નાસ્તિક મત પરાસ્ત થઈ જાય છે.

૨ સ ચ નિત્યઃ । તે જીવ નિત્ય છે. એટલે હપત્તિ તથા નાશથી રહિત છે. કારણ કે તેને હપત્ત કરવાના કારણોનો અજ્ઞાવ છે, તેમજ સર્વ પ્રકારે તેનામાં વિનાશપણાનો સ્વજ્ઞાવ નથી, તેથી તે નિત્ય છે. જો અનિત્ય હોય તો વંધ મોક્ષ-નું એકાધિકરણપણું ન થાય. તે વિષે કહે છે. જો જીવ—આત્માને નિત્ય ન મા-

ને અને પૂર્વાપર ક્ષણે શ્રુતિ એવા અનુસંધાન રૂપ લક્ષણ અંગીકાર કરે તો કર્મનો વંધ બીજાને થાય અને મોક્ષ બીજાનો થાય. તે તો એક જુલ્યો રહે અને બીજો વૃત્ત થાય એમ ધને. દયા કોઈ સ્વાય અને રોગ કોઈ બીજાનો મટે, એવો પ્રસંગ આવે. તપનો ક્લેશ બીજો સહે અને સ્વર્ગ ધોજાને મહે, તેવા અતિ પ્રસંગ પાળાના દોષથી એ વાત ઘટિત થતી નથી. આથી કરી વાંચ્ય મતનો નિરાસ કરવામાં આવ્યો; વૈષ્ણોના સિધ્ધાંત રૂપ અંધકારનો નાશ કરી દીધો.

૩ જા પુનઃ કર્માણિ કરોતિ । તે જીવ વડી કર્મોને કરે છે. એટલે મિ-
થ્યાત્વ, અધિરતિ અને કપાયાદિ વંધના હેતુથી યુક્ત હોવાથી તે જીવ નવા કર્મ
કરે છે. જો એમ ન હોય તો દરેક પ્રાણીને પ્રસિદ્ધ અને વિચિત્ર એવા મુલહુઃસ્વા-
દિકનો અનુજવ અપાસ થાય અને આ લોકમાં તો જીવ અનેક પ્રકારના મુલ
હુઃસ્વનો અનુજવ કરે છે, તેથી તે વિચિત્ર મુલહુઃસ્વનો અનુજવ નિર્હેતુક નથી.
તે શી રીતે ? નિર્હેતુકપણું બતાવે નિષ્પન્ન એવો આત્મા કમલના પત્રની પેઠે નિર્લેપ
હોય છે. તે ઉપરથી એવો સિધ્ધાંત થાય છે કે, સર્વ કાલે એ સદ્જાવના અનાવ-
નો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થવાથી તેમ થાય છે ; માટે આ જીવને મુલહુઃસ્વના અનુજવનું કા-
રણ પોતાના કરેલા કર્મજ છે ; બીજું કોઈ નથી. તે ઉપરથી એમ પણ સિધ્ધ થ-
યું કે, એ જીવ કર્મોનો કર્તા છે; આથી કપિહના મતનો નિરાસ કરેલો છે. અ-
ર્હિ કોઈ શંકા કરે કે, “આ જીવ તો સર્વકાલે મુલ્લાજિન્નાપીજ છે કોઈ કાલે તે હુઃ-
સ્વની વાંછના રાખતો નથી, ત્યારે તે પોતે કર્મોનો કર્તા થઈ હુઃસ્વના દહને આ-
પનારા કર્મો કરે છે ” ? તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, જેમ રોગી માણસ રોગની નિ-
વૃત્તિ ઇચ્છે છે. તે રોગથી પરાજવ પામી અપથ્ય સેવન કરવા વડે ઉત્પન્ન થવાના
જાવી કણોને જાણે છે, તે બતાવે તે અપથ્ય સેવે છે, તેવી રીતે જીવ પણ મિ-
થ્યાત્વાદિકથી પરાજવ પામતા બતાવે અને કોઈ પ્રકારે તે જાણતા બતાવે પણ હુઃસ્વ-
ના ફલને આપનારા કર્મોને કરે છે; તેથી તેમાં કોઈ જાતનો દોષ આવતો
નથી.

૪ કૃતં ચ વેદયતિ । તે જીવ કરેલા કર્મને વેદે છે, એટલે તે કરેલા શુચા-
શુચ કર્મોને જોગવે છે. તેનું અંગીકારપણું અનુજવ પ્રમાણ, લોક પ્રમાણ અને
આગમ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે જો સ્વકૃત કર્મના ફલને જોગવનાર જીવને

અંગીકાર ન કરીએ તો સુખ દુઃખના અનુભવનું કારણ સાતા અસાતા વેદનીય કર્મનો ભપ્તોગ નાહિં થાય, અને તેમ બંને જીવને સિદ્ધ અને આકાશની પેઠે સુખદુઃખનો અનુભવ થશે નહીં. અને આ વાત તો પ્રસિદ્ધ છે કે દરેક પ્રાણી-ને સુખદુઃખનો અનુભવ સ્વસંવેદન જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણવળે સિદ્ધ છે. તે માટે અનુભવ પ્રમાણથી જીવને પોતાના કરેલા કર્મનું જોગવવાપણું સિદ્ધ થયું તેમ લોકને વિષે પણ આ જીવ પ્રાપ્ત કરીને કર્મનો જોક્તા સિદ્ધજ છે. જેમ લોકને વિષે કોઈ પુરુષને સુખી દેખી વીજા લોક કહે છે કે, “ આ પુરુષ પુણ્યવાન છે તેથી આવા સુખનો અનુભવ કરે છે. ”

તેને માટે જૈન આગમમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે.

સર્વં ચ પાસતયા જુજ્ઞ, કમ્મમણુજાવર્તજ્ઞયં

“ સર્વને પ્રદેશપણે ભોગવે, તથા વિપાકપણે જોગવે ભજય પ્રકારે જોગવે છે. ”

તેમ અન્ય શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ નાનુક્તં ક્ષીયતે કર્મ કટ્વકોટિશતૈરપિ ”

“ ક્રોધો ગમે યુગ વળા જાય, પણ કરેલું કર્મ જોગવ્યા વિના ક્ષય પામતું નથી. ”

આ ભપ્તોગી સિદ્ધ થયું કે, “ આ જીવ કરેલા કર્મનો ભોગવનાર છે. આથી જેઓ જીવને કર્મનો જોક્તા માનતા નથી, તેવાઓના મતને પરાસ્ત કર્યો છે. ”

૫ નિર્વાણમસ્તિ અસ્ય જીવસ્ય । વળી તે જીવને નિર્વાણ છે એટલે તેનો મોક્ષ થાય છે. આ જીવની રાગ, દ્રેષ, મદ, મોહ, જન્મ, જરા, મરણ, રોગાદિ દુઃખના ક્ષયરૂપવાળી જે અવસ્થા, તે મોક્ષ કહેવાય છે; તે મોક્ષ આ જીવને હોય છે. વળી ‘ તે મોક્ષનો સર્વથા નાશ નથી, એથી દીપકના બુદ્ધાવારૂપ અજાવરૂપે નિર્વાણ કહેવાય છે ’ આ વચનોથી અસદ્રૂપ કદાગ્રહને નિરૂપણ કરનારા સૌગત લોકોના મતનો નિરાસ કરવામાં આવ્યો છે. સૌગતમતવાળા તો નિર્વાણને માટે આ પ્રમાણે કહે છે—

“દીપો યથા નિર્વૃત્તિમચ્યુપેતો નૈવાવર્તિ ગચ્છતિ નાંતરીક્ષમ્ ।

દિશં ન કાંચિદ્દિશં ન કાંચિત્ સ્નેહદ્વયાત્કેવલમેતિ શાંતિમ્ । ૧ ।

જીવસ્તથા નિર્વૃત્તિમચ્યુપેતો નૈવાવર્તિ ગચ્છતિનાંતરીક્ષમ્ ।

દિશં ન કાંચિદ્દિશં ન કાંચિત્ ક્લેશદ્વયાત્કેવલમેતિ શાંતિમ્ । ૨ ।

દીપક નિર્વાણ (બુદ્ધાવપણા) ને પ્રાપ્ત થતાં તે પૃથ્વીમાં, અંતરીક્ષ-આ-
કાશમાં, દિશા અને વિદિશામાં ચાલ્યો જતો નથી, પણ કેવલ સ્નેહ (તેજ) નો
દ્વય થવાથી તે શાંતિને પામે છે. તેવી રીતે જીવણ નિર્વૃત્તિ (નિર્વાણ) ને પ્રાપ્ત
થતાં પૃથ્વી, આકાશ, દિશા કે વિદિશામાં જતો રહેતો નથી, પણ કેવલ બલેશનો
દ્વય થવાથી તે શાંતિને પામે છે. ૧—૨

આ સૌગતનો યત તદન અયુક્ત છે; કારણ કે જો તેમ હોય તો ચારિત્ર
લેવા વગેરે પ્રયાસ નિરર્થક થાય છે. વલો તેમાં આપેલું દીપકલું દૃષ્ટાંત પણ ઘટ્ટું
નથી; કારણ કે દીપકની અગ્નિનો સર્વથા વિનાશજ નથી. તે તો તેવી જાતિના
પુદ્ગલના પરિણામની વિચિત્રતા છે; એટલે અગ્નિના પુદ્ગલો પોતાના દેદીપ્ય-
માન રૂપનો ત્યાગ કરી અંધકારના રૂપાંતરને પામે છે, તેમ દીવો બુદ્ધા જતાં
કેટલોએક કાલ અંધકારના પુદ્ગલ રૂપ વિકાર પ્રાપ્ત થાય છે, તે પુનઃ
ચિરકાલે તરતજ પ્રાપ્ત કરાતો નથી; તે અંજનના રજની પેઠે સૂક્ષ્મ અને
સૂક્ષ્મતર પરિણામના સંદ્ધાવંધી પ્રાપ્ત કરવામાં આવતો નથી; અહીં આપેલાં અંજનના
રજનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે.—જેમ અંજનની કાલી રજ પવને કરી હરાતી ઝંખી
જાય છે, તે પરિણામની સૂક્ષ્મતાથી પમાતી નથી, તે ઠતાં તે અસત્ નથી તેહું
છતાંપણું છે; તે ઉપરથી સિદ્ધ થયું કે, જેમ આંતરા રહિત કહેલું સ્વરૂપ પરિણા-
માંતરને પામી દીપકનો નિર્વાણ કહેવાય છે, તેમ જીવ પણ કર્મ રહિત થઈ કેવલ
અમૂર્ત જીવ સ્વરૂપ લક્ષણ રૂપ પરિણામાંતરને પ્રાપ્ત થયો તેનો નિર્વાણ કહેવાય છે.
તેથી હ્રસ્વાદિદ્વયરૂપવાદી ઠતી એવી જીવની અવસ્થા તેજ તેનો નિર્વાણ
મોક્ષ છે.

૬ અસ્તિ પુનર્મોક્ષોપાયઃ । જીવને મોક્ષ મેલવવાનો ‘ઉપાય’ છે. ‘એટલે
સમ્પન્ન જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્ર મોક્ષના સાધક હોવાથી તે તેના ‘ઉપાય’ રૂપ છે.

તે આ પ્રમાણે—મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, જીવ હિંસાદિક છુટ્ટ હેતુઓનો સમુદાય સર્વ કર્મોના જાણને ઉત્પન્ન કરવાને સમર્થ છે અને તેના વિરોધી રૂપ સમ્યક્ દર્શનાદિકનો અગ્ન્યાસ સકલ કર્મોને નિર્મૂલ કરવા સમર્થ છે, તે આ પ્રમાણે; મિથ્યાદૃષ્ટિ વને કરેલો જે ઉપાય, તે મુક્તિનો સાધક થશે, એમ કહેવું તથા મિથ્યાત્વીનો કરેલો ઉપાય હિંસાદિક દોષવને પાપ ઘાલો હોવાથી સંસારતું કારણપણું છે, આ હપરથી મોક્ષના ઉપાયના અજાણને પ્રતિપાદન કરનાર કણાદમતનો તિરસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે. એવી રીતે જીવના અસ્તિત્વ વગેરે ઠ સ્થાનકો સમ્યક્ત્વના કહેલા છે. જેના આત્માને ચિપે એ ઠ સ્થાનકની પ્રતીતિ છે, તેને સમ્યક્ત્વ હોય છે. આહિં પ્રત્યેક સ્થાનકે આત્માદિકની સિધ્ધિને માટે થાણું કહેવાતું છે, પણ ગ્રંથની ગહનતા થઈ જવાના નયથી તે કહેવામાં આવ્યું નથી.

એવી રીતે સમસત્ત મેદથી સમ્યક્ત્વને કહ્યું છે. એ સમસત્ત મેદથી યુક્ત એવા સમ્યક્ત્વને આરાધવાથી જગ્ય આત્મા મોક્ષ માર્ગનો અધિકારી વને છે. વલ્લો આહિં જે જગ્ય પ્રાણીઓ વસ્તુમાત્રના પ્રમાણની સિધ્ધિમાં પરસ્પર સાપેક્ષ કાલ્પાદિક પાંચને કારણપણે પ્રમાણ કરે છે, તેને તેવા પ્રકારના સમ્યક્ત્વ રત્નતું સ્વામિપણું પ્રાપ્ત થાય છે, વીજા એકાંતવાદીઓને થતું નથી. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“કાલ્પો સહાવ નિયઃ પુઞ્વકયં પુરિસકારણે પંચ ।

સમવાય સમ્મત્તં, ઇગંતે હોઃ મિચ્છત્તં ॥ ૧ ॥

કાલ્પ, સ્વજ્ઞાવ, નિયતિ, પૂર્વકૃતકર્મ, અને પુરુષકર્તૃ (પુરુષાર્થ) એ પાંચ કારણ માને તેને સમ્યક્ત્વ હોય છે. અને તેમાં જે એકાંત માને તેને મિથ્યાત્વ હોય છે. ?

ઈત્યં સ્વરૂપં પરમાત્મરૂપ નિરૂપકં ચિત્રગુણં પવિત્રમ્ ।

સમ્યક્ત્વરત્નં પરિગૃહ્ય જગ્યા જજંતુ દિવ્યં સુખમદ્ગયં ચ ॥ ૧ ॥

આવી રીતે પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાતું, પરમાત્માના રૂપને પ્રરૂપણ કરનારું અને વિચિત્ર રૂપવાતું સમ્યક્ત્વ રત્ન ગ્રહણ કરીને હે જગ્ય પુરુષો, તમે દિવ્ય અને અદ્વિત સુખને જજો. ?

“ प्रवचनसारोष्धारा—द्यनु सारेणैष वर्णितो मयका ।

सम्यक्त्वस्य विचारो निजपरचेतः प्रसत्तिकृते ॥ २ ॥

पोताना अने बीजाना चित्तनी प्रसन्नताने माटे प्रवचन सारोष्धार वेगे
ग्रंथोने अनुसारे में आ सम्यक्त्वनो विचार वर्णन करेद्वो ठे. ? ”

इति श्री जिनजक्त सूरिंजना चरणकमलने विषे ज्ञमर तुल्य एवा श्री
जिनज्ञाज सूरिण संग्रह करेद्व आ आत्मप्रबोध ग्रंथनो सम्यक्त्व निर्णय नामनो
प्रथम प्रकाश समाप्त थयो.

इति प्रथमः प्रकाशः ।

अथ द्वितीय प्रकाश. (देशविरति.)

बीजा देशविरति प्रकाशमां जेतुं स्वरूप प्रथम कहेवामां आव्युं छे, एवो सम्यक्त्वमूल आत्मबोध प्रकट थवायी केटलाएक आसन्न जव्य जीवोना चारित्र मोहनीय कर्मनो क्य अथवा उपशम थवायी तेमने देशविरति आदि बाननी प्राप्ति थाय छे, ते वतावे छे.

“ सदात्मबोधेन विशुद्धिजाजो जव्याहि केचित्स्फुरितात्मवीर्याः ।
जजंति सार्वोदित शुद्धधर्म देशेन सर्वेण च केचिदार्याः ॥१॥

निरंतर आत्मबोध बडे विशुद्धिने प्राप्त थएला केटलाएक जव्य प्राणीओ पोताना वीर्यने देशधी अने केटलाएक सर्वधी फोरवी सर्वहु मनुए कहेला शुद्ध धर्मने नजे छे. ”

कहेवानो आशय एवो छे के, केटलाएक सर्वहु प्राणीत विरतिक्षण शुद्ध धर्मने देशधी नजे छे अने केटलाएक सर्वधी एट्छे सर्व विरति जावने नजे छे. तेमां प्रथम देशविरति पामवानुं स्वरूप प्रगट करेछे. आ संसारने विषे बीजा कपायनी चोकनीनो क्य अथवा उपशम थतां मनुप्य, अने तिर्यचो सम्यक्त्व युक्त शरीर बडे जे देशविरति प्राप्त करे छे, तेनी शुद्ध व्याख्या करवामां आवे छे. देश एट्छे कोइ जाग ते बने प्राणातिपातादि पाप स्थानकोधी निवृत्त थवुं-पाछा हउवुं, ते देशविरति कहेवाय छे. ते निर्मल देशविरतिपणुं बीजा अप्रत्याख्यान क्रोध, मान, माया अने दोष लक्षणरूप चार कपाय कीण अथवा उपशान्त थता आ संसारने विषे सम्यक्त्व युक्त एवा मनुप्य तथा तिर्यचबने प्राप्त करी सकाय छे; ते शिवाय बीजाधी पमातुं नथी. कारणके, देवता अने नारकीओने ए देशविरतिनी प्राप्तिनो

અસંજવ છે. તેથી આર્હે તેમનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું નથી. વઢી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિને સમયે રહેલી કર્મની સ્થિતિ મધ્યેથી પટ્યોપમ પૃથક્ત્વ ત્વક્ષણરૂપ સ્થિતિનો ક્ષય થવાથી દેશવિરતિ પ્રાપ્ત થાય છે. તેને માટે પ્રવચન સારોદ્ધાર ગ્રંથના ૨૪૯મા ધારમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“સમ્મત્તમિયલલ્લે પલિય પુહુત્તેણ સાવત્થો હોઈ.

ચરણોવસમ્મલાયાણં સાયર સંલંતરા હુંતિ ॥ ૧ ॥”

જેટલી કર્મની સ્થિતિમાં સમ્યક્ત્વ પામવાપણું છે તેમાંથી પટ્યોપમ પૃથક્ત્વ કાઢવી સ્થિતિ ત્વપાવતાં શ્રાવક થાય છે. અને સંસ્થાતા સાગરોપમે ઉપશમ ચારિત્ર અથવા ક્ષાયિક ચારિત્ર પામે છે; પટ્ટે દેશવિરતિ પામ્યા પછી સંસ્થાતા સાગરોપમે ચારિત્ર પામે, તે પછી સંસ્થાતા સાગરોપમે ઉપશમ શ્રેણીને પામે, તે પછી સંસ્થાતા સાગરોપમ જતાં ક્ષપકશ્રેણી પામે અને તે પછી તેજ જવામાં મોક્ષ થાય છે.

‘ એ પ્રકારે દેશવિરતિને રહેવાનો કાલ જપ્ત થઈ અંતર્મુહૂર્તનો છે. અને હત્કુદ્ધથી દેશે હાળા પૂર્વ કોટીનો છે; એવા પ્રકારની દેશવિરતિ જેને વિદ્યમાન છે, તે દેશવિરતિ શ્રાવક કહેવાય છે તે શ્રાવકને બે પ્રકારના કહેલા છે. વિરતા અને અવિરતા. જેમણે દેશવિરતિપણું અંગીકાર કરેલું છે, તે આનંદાદિક શ્રાવકોની પેઠે વિરતા શ્રાવકો કહેવાય છે. અને જેમણે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કરેલું છે, તે અવિરતા કહેવાય છે. સત્યકિ વિચાર, શ્રેણિક તથા કૃષ્ણ વગેરે અવિરતા શ્રાવકો હતા:

આ વીજા દેશવિરતિ પ્રકાશને વિષે જેમણે દેશવિરતિપણું અંગીકાર કરેલું છે, એવા શ્રાવકોનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. તેનું નિરૂપણ કરવા માટે પ્રથમ શ્રાવકની યોગ્યતાને દર્શાવનારા તેના એકવીશ ગુણો કહે છે.

“ધમ્મરયણસ્સ જુગ્ગો અલુદ્દો રૂત્તવંપગ્ગ સોમો ।

લોગપ્પિઓ અકૂરો ત્તીરુ અસગ્ગો સદલ્લિન્નો ॥ ૧ ॥

લજ્જાહુઓ દયાહૂ, મજ્જત્યો સોમદિઠિ ગુણરાગી ।

.. સક્કહ સુપરકજુત્તો સુદીઠદસ્સી વિસેસન્નૂ ॥ ૨ ॥

બુદ્ધાણગોવિણીઓ, કયન્નુઓ પરહિયત્થ કારીય ।

તહ ચેવ લુલ્હ લરકો ડગવીસ ગુણો હવહ સહો ॥ ૩ ॥”

૧ ધર્મ રૂપ રત્ન ને યોગ્ય, એવો થાવક અદ્ભુત્તુ એટલે ડંચી જાતનો અર્થાત્ સુખે કરીને ધર્મને જાણનાર.

૨ રૂપવાન્ એટલે સંપૂર્ણ અંગ ડપાંગવાંલો, મનોહર, સૌમ્ય એટલે સદા-ચારની પ્રવૃત્તિ ઘમે નબ્બ લોકોને ધર્મને વિષે ગૌરવપાણું ડપજાવનારો. અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે, નંદિપેણ, હરિકેશી મમુલ્લ કુરૂપવાલા હતા, તેઓમાં પણ ધર્મની પ્રાપ્તિ સાંનલવામાં આવે છે. અને તમે તો રૂપવાનને જ ધર્મના અધિકારી કહો છો, તેનું શું કારણ?” તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે, “રૂપ એ પ્રકારનું છે. એક સામાન્ય રૂપ અને ઘોડું અતિશયવાલું રૂપ તેમાં જે સંપૂર્ણ અંગોપાંગવાલું રૂપ કે જે નંદિપેણ ને હતું, તે સામાન્ય રૂપ સમજવું. અને જે કેવલ શેષ સદ્ગુણ સદ્જાણે કુરૂપપાણું છે, તે કાંઈ પણ દોષવાલું ગણાતું નથી. તેમ અતિશયી રૂપ તો જો કે તીર્થંકરાદિકનું જ સંજ્ઞા છે તોપણ જે રૂપે કરીને કોઈ દેશમાં અને કોઈ કાલે અને હરેક વખતે વિષે વર્તે તો એવો પુરુષ ‘આ રૂપવાન્ છે’ એમ લોકોને પ્રતીતિ ડસાત્ કરે છે, તે જ અહીં અધિકારી જાણવો એટલે તે અતિશય રૂપમાં તેવા થાવકોને શાસ્ત્રકારે ગણ્યા છે, એમ જાણવું.

૩ વલી પ્રકૃતિ સૌમ્ય એટલે સ્વજાણે કરીને સૌમ્ય-શીતલ આકૃતિ વાલો નયંકર આકૃતિવાલો નહીં. તેથી સૌમ્ય પ્રકૃતિવાલો વિશ્વાસ કરવા હાયક હોય છે. એવા પ્રકારના જીવો ઘણું કરીને પાપવ્યાપારમાં પ્રવર્તેલા નથી અને તેઓ સુખે કરી આશ્રય કરવા યોગ્ય હોય છે.

૪ લોકપ્રિય આલોક તથા પરલોક સંબંધી વિરુદ્ધ કાર્યોને વર્જવાથી અને દાન શીઝાદિગુણે કરીને સર્વ લોકોને પ્રિય હોય છે. એવો લોકપ્રિય થાવક સર્વ પ્રાણીઓને ધર્મ તરફ બહુમાન ડસાત્ કરાવે છે.

૫ અકૂર-એટલે કિલ્લટ અધ્યવસાયવાલો ન હોય. જે કૂર હોય તે પરના ટિંકાને જોવામાં ઘેપટ હોય છે, તેથી તેનું મન કલુષિત રહે છે. માટે તે ધર્મનું અનુગ્રાહન આચરતો હોય તોપણ તે ધર્મના આચરણના ફલને મેલવી શકતો નથી.

तेथी अक्षरपणुं राखवुं युक्त ठे.

६ जीह एटझे आक्षोक तथा परद्वोकना कण्ठेथी जय पामनार शीश-
वाळो जे भीरु होय ते निःशंकपणाथो अधर्ममां प्रवर्ततो नथी.

७ अशठ-एटझे निष्कपट आचारने विषे रहेनार. शाठ्यपणाथी वंचन,
मपंचना चातुर्य वने सर्व लोकोने अविश्वासनुं कारण थाय ठे, तेथी अशठपणुं
राखवुं युक्त ठे.

८ सदाक्षिण्य-एटझे दाक्षिण्यताथी युक्त पोतानुं कार्य ठोमीने पर-
कार्य करवामां रसिक हृदयवाळो एवो पुरुष सर्व लोकोने माननीय होय ठे.

९ लज्जाह्व-माकृत शैलीवने लज्जावादो ते अकृत्य सेवननी वार्ताथीज
लज्जा पामी जाय ठे. अने लज्जाने लज्जे पोते अंगीकार करेझा सत् अनुष्ठाननां
ते कदि पण त्याग करी शकतो नथी.

१० दयाह्व-एटझे दुःखी माणीओनुं रक्षण करवानो अजिज्ञापी. धर्म
रूपी वृक्षनुं मूल दयाज ठे.

११ मध्यस्थ, रागद्वेष रहित बुद्धिवादो, एटझे सर्व ठेकाणे रागद्वेष
रहित रहेनारो. तेवा पुरुषनुं वचन सर्व जगत्ने ग्रहण करवा योग्य थाय ठे.

१२ सौम्यरुष्टि-कोझे लक्षेग नहीं करनार. जेना दर्शन मात्रथी
प्राणीओने प्रीति उत्पन्न थाय ठे.

१३ गुणरागी-गांजीर्य, स्वैर्य प्रमुख गुणोने विषे राग-प्रीतिवादो. ते
ते गुणोने पक्षपाती होवाथी सदगुणोने बहु प्रकारे अंगीकार करे ठे अने नि-
र्गुणो-अवगुणो तरफ लपेझा करे ठे.

१४ सत्कथ-सुप्रकृत्युक्त-सदाचारनो धारक होवाथी सद्वृत्तिना कहेनारा
जे सहायो ते वने युक्त. तथी ते कोइ पर तीर्थीओथी उन्मार्गे लड जड शकतो
नथी. अहिं कोइ आचार्य सत्कथ अने सुप्रकृत्युक्त-एवा वे जुदा गुणो गण्ठे ठे.

१५ सुदीर्घदर्शी-झांवा विचार करी सुंदर परिणाम वने कार्य करनार,
साहसथी के उतावळथी कार्य नहीं करनार. ते निश्चयथी पारिणामिकी बुद्धि
वने आ लोकमां सारा परिणामवादा कार्योने आरंज करे ठे.

૧૬ - વિશેષજ્ઞ—સારાસાર વસ્તુના વિજ્ઞાનને જાણનાર, તે વિશેષજ્ઞ કહેવાય છે. જે વિશેષજ્ઞ ન હોય તે દોષને ગુણપણે અને ગુણને દોષપણે અંગીકાર કરે છે, તેથી વિશેષજ્ઞ પાણું ઘણું જ ગોચરનિક છે.

૧૭ વૃદ્ધાનુગ—વૃદ્ધ પુરુષોની પરિપક્વ બુદ્ધિને અનુસારે ચાલનાર. એટલે ગુણ ઉપાર્જન કરવાની બુદ્ધિએ વૃદ્ધોને સેવનાર. વૃદ્ધોના વચનને અનુસરી ચાલનારો પુરુષ કદિપણ આપત્તિને પામતો નથી. તે સંપત્તિને જ પામે છે. તેને માટે શાસ્ત્રકાર આ પ્રમાણે લખે છે.

“વૃદ્ધવાક્યં સદામાન્યં, પ્રાયશ્ચ સુગુણૈર્નરૈઃ ।

પશ્યહંસાવને વૃદ્ધા, વૃદ્ધવાક્યેન મોચિતાઃ ॥ ૧ ॥”

ગુણી પુરુષોએ સર્વદા પ્રાયે કરી વૃદ્ધના વચનને માનવું. વનમાં વંધાણા હંસો વૃદ્ધના વચનથી મુક્ત થયા હતા, ?

૧૮ વિનીત—વિનયવાદો. મહાન્ પુરુષોનો વિનય કરનાર. વિનયથી તત્કાલ જ્ઞાનાદિકની સંપત્તિ પ્રકટ થાય છે.

૧૯ કૃતજ્ઞ—કરેલાને જાણનાર—કદર જાણ. તેવીજાણે કરેલ આ લોક સંબંધી ઉપકારને જાણે છે. તેને ગોષ્વતો નથી. પરોપકાર ગોષ્વવાથી કૃતજ્ઞ થવાય છે. અને તેથી સર્વત્ર નિંદા પાત્ર થને છે. તેથી કૃતજ્ઞ થવું યુક્ત છે.

૨૦ પરહિતાર્થકારી—વીજાના હિતને કરનારા અર્થોને સાધનાર. અહીં કોઈ શંકા કરે કે, પ્રથમ સદાક્ષિણ્ય એ ગુણથી પરહિતકારીપણું આવી જાય છે, તો પછી આ વીજી વાર તે ગુણ શામાટે કહ્યો ? તે વંનેમાં શો તપાવત છે ? તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, સદાક્ષિણ્ય એ દાક્ષિણ્યતા કરવાનો ગુણ છે, પણ તે વીજાની પ્રાર્થના કરવાથી કરવામાં આવે છે અને આ પરહિતાર્થકારીનો ગુણ તો સ્વજ્ઞાવધીજ છે. તે પુરુષ પ્રાર્થના કર્યા વિના સ્વજ્ઞાવધીજ પરહિત કરવામાં પ્રવર્તે છે. તેથી તે નિરિચ્છકચિત્તપણે વીજાઓને ઉત્તમ ધર્મને વિષે સ્થાપિત કરે છે.

૨૧ દ્વબ્ધઘ્ન—શીઘ્રવા યોગ્ય આચરણ ઉપર લઘુ આપનાર—પામનાર. જાણે પૂર્વ જન્મે તેણે અજ્ઞાપાસ કર્યો હોય, તેમ તે અનુષ્ઠાનને જાણે છે. તેવા શ્રાવકને વંદન તથા પ્રતિજ્ઞેસ્વનાદિક ધર્મ કૃત્ય સત્ત્વર પ્રાપ્ત થાય છે.

આ પ્રમાણે એકવીશ ગુણોથી યુક્ત એવો આવક હોવો જોઈએ. ત્રણ કહેલા એકવીશ ગુણવાદ્વા જન્ય આવકને વિષે દેશવિરતિપણની યોગ્યતા આ છે. તેને માટે કહું છે કે,

“ જે ન સ્વમંત્રિ પરીસદ, જયસયાણ સિણેહ વિસય લાભેદિં ।
સવ્વવિરહં ધરેલ, તે જુગ્ગા દેસ વિરહ્ય ” ॥ ૧ ॥

“ જે પ્રત્યાશ્વાનાવરણી કષાયના ઇંદ્રિયવાદ્વા જીવો પરિપદ જય, સ જન સ્નેહ, અને વિષય લોચના કારણો વગેરે સર્વ વિરતિ ધારણ કરવાને સમર્થ નથી, તેઓ દેશવિરતિને યોગ્ય હોય છે. ” ૧

અહિં કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે, ઉત્તમ ધર્મની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી વિવેકી પુરુષોએ પ્રથમથી સર્વ વિરતિનો આદર કરવો. પણ જેઓ ક્રુધા, તૃષ્ણા, નિશ્વાસ સહન કરવા તથા મલ્લ ધારણાદિક પરિપદોને સ્વયં જીરૂ છે, તેમજ અત્યંત મી તિપાત્ર એવા માતા પિતા, સ્ત્રી, પુત્રાદિ સ્વજનોનો ત્યાગ કરી એકાકી રહેવાને અસમર્થ છે; અને પૂર્વના પુણ્યયોગે પ્રાપ્ત કરેલા ઇંદ્રિયોના વિષયોને છોડવા અશક્ત છે, તેઓને સર્વ વિરતિ રાખવાને ભત્સાહ કરતી નથી. “ સર્વ પ્રાણીઓ પ્રપ્ત ન થાઓ, સર્વનો નાશ થતાં જેવો તેવો લાજ મળે તે પણ શ્રેયકારી છે ” એમ ચિંતવી તેમણે દેશવિરતિનો અંગીકાર કરવો જોઈએ જો ઊપર કહેલા સ્વરૂપવાદ્વા પ્રતિબંધક કારણોનો અજાત હોય તો સર્વ વિરતિ અંગીકાર કરવી ભણ છે. તેને માટે આવશ્યક ધર્મીમાં કહું છે કે,

“ વિસયસુદ પિવાસાપ, અદ્વવા બંધવજાણાણુરાણ ।

અચ્ચયંતો વાવીસં પરિસદે હુસ્સદે સદ્દિતં ॥ ૧ ॥

જહ ન કરેહ વિસુદ્ધં સમ્મં અહુક્કરં તવચ્ચરણં ।

તો કુજ્ઞા ગિદ્ધિધમ્મં નયવજ્ઞો હોહ ધમ્મસ્સ ” ॥ ૨ ॥

“ જે વિષયની તૃષ્ણાથી, અથવા સ્વજનના અનુરાગથી વાવીશ પરિપદોને સહન કરવાને સમર્થ ન થઈ શકે. તેમજ શુદ્ધ ચારિત્રને ન આચરી શકે અને અતિ દુષ્કર તપને ન કરી શકે. તો તેણે મૃદુસ્થ ધર્મને આદરવો, જેથી તે ધર્મ વર્જનિક ન થાય. ૧-૨

આવા દેશવિરતિને અંગીકાર કરનારા શ્રાવકો જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એમ ત્રણ પ્રકારના છે. તેને માટે કહ્યું છે કે

“આઝઠિ યૂઢાહિંસાઈ મજામંસાઈં ચાઈઓ ।

જહન્નો સાવઝો વુત્તો જો નમુક્કારધારઝો ॥ ૧ ॥

ધમ્મજુગ્ગણાઈઝો છકમ્મો વારસઙ્ગાઝો ।

ગિહથ્થો સુન્નાયારો સાવઝો હોઈ મજ્જિમો ॥ ૨ ॥

ઝકોસેણં તુ સઢ્ઢોઝ સચિત્તાહાર વજ્જિઝો ।

एकासणगभोइय बंभयारीतहेवय ॥ ૩ ॥”

“જે શ્રાવક પ્રયોજન વિના સ્પૃહા હિંસાદિ કરે નહીં, મધ્ય, માંસાદિક અજઞ્ઞ વસ્તુનો ત્યાગ કરે, નમસ્કારરૂપ મહા મંત્રને ધારણ કરે અને દરરોજ નવકારસીંહું પચ્ચલાણ કરે તે જઘન્ય દેશવિરતિ શ્રાવક કહેવાય છે. જે શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય એવા ગુણોથી યુક્ત હોય છે, નિરંતર ૪ આવશ્યકને આચરે છે અને વાર વ્રતને અંગીકાર કરે છે તે સદાચારવાન ગૃહસ્થ મધ્યમ શ્રાવક કહેવાય છે. જે શ્રાવક સર્વદા સચિત્ત આહારને વર્જે છે, નિરંતર એકાસણાદિક કરે છે, અને બ્રહ્મચર્યને પાલે છે તે ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક કહેવાય છે.”

“હેવે વાર વ્રતરૂપ લક્ષણવાળું દેશવિરતિનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરવાને પ્રથમ તે વાર વ્રતના નામ આપે છે.”

૧ માણિવધ, ૨ મૃપાવાદ, ૩ અદત્તાદાન, ૪ મૈથુન, ૫ પરિગ્રહ, ઘડી સ્પૃહાપણે વિરમચારૂપ પાંચ આણવ્રત તથા ૬ દિશિપરિમાણ, ૭ જોગોપ જોગમાન, ૮ અનર્થદંરૂ વિરમણ—એ ત્રણ ગુણવ્રત તથા ૯ સામાયિક, ૧૦ દેશ-વકાશિક ૧૧ પોપથ અને ૧૨ અતિથિ સંવિજાગ એ ચાર શિક્ષાવ્રત—એ સર્વ મઠી વારવ્રત કહેવાય છે. કહ્યું છે કે,

“^૧પાણિવહ ^૨મુસાવાય ^૩અદત્ત ^૪મેદ્દુણ ^૫પરિગ્રહે ચેવ ।

^૬દિસિ ^૭જોગ ^૮દંરૂ ^૯સમઈ ^{૧૦}દેસે ^{૧૧}તહપોસહ ^{૧૨}વિભાગો ॥૧॥

અહીં આ પ્રમાણે જાવતાં સમ્યક્ત્વના દ્વાજ પછી યૃહરથ પ્રાણાતિપા-
તાદિના આરંભની નિષ્ક્રિય સદ્ગતિ પામવારૂપ ગુણોને જાણતા સતા વારવ્રત
ગ્રહણ કરે છે. તે વારવ્રતમાં સર્વ સારજૂત પ્રાણીવધની નિષ્ક્રિય છે, તેથી તેને જૈન
શાસનમાં પ્રથમ કહેલું છે. પ્રાણીઓના વધથી વિરમનું, તે પ્રાણિવધ વિરમણ
અથવા પ્રાણાતિપાત વિરમણ—અહિંસાવ્રત કહેવાય છે. જીવ હવ્યનું અમૃત્વણું
છે, માટે તેની હિંસા થવી અયોગ્ય છે, તેથી સર્વ પ્રાણીઓના દશ પ્રાણનો વિનાશ
કરવો, તે હિંસા કહેવાય છે. તેને માટે દ્વચું છે કે,

“ પંચેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધં વદ્ધં ચ ભચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસમથાન્યદાયુઃ ।

પ્રાણા દશૈતે જગવદ્ધિરુક્તાસ્તેપાં વિયોગી કરણં તુ હિંસા ॥૧૧”

“ પાંચ ઇન્દ્રિયો, ત્રણ વદ્ધ, શ્વાસોચ્છ્વાસ અને આયુષ્ય એ દશ પ્રાણ
જગર્વતે કહેલા છે, તેમનો વિયોગ કરવો, તે હિંસા કહેવાય છે. ? ”

તે પ્રાણનો વિયોગ ન કરવો તે રૂપ જે વ્રત તે અહિંસા વ્રત કહેવાય છે.
જૈન ધર્મનું મૂલ જીવદયા છે, તેથી સર્વ વ્રતોને વિષે અહિંસા વ્રતને પ્રથમ ગણવામાં
આવેલું છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

“ ધ્વક્ષ્ચિઅ ઇત્યવયં નિવિઠં જિણવરોહિં સવ્વેહિં ।

પાણાદ્વાય વિરમણં અવસેસા તસ્સ રક્ષણા ” ॥૧૨॥

સર્વ જિનવરોએ જિન શાસનમાં પ્રાણાતિપાત વિરમણ એ એકજ વ્રત કહેલું
છે. વાકીના જે યીજાવ્રતો કહેલા છે, તે પહેલા વ્રતની રક્ષાને માટે છે. ?

આ સંપૂર્ણ વીશ વિશ્વા પ્રમાણ વાઢી દયા સાધુઓને હોય છે અને
શ્રાવકોને સદા વિશ્વા પ્રમાણ દયા હોય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ થૂલા સુહુમા જીવા સંકપ્પારંજઓ અ તેં હુવિહા ।

સાવરાહ નિરવરાહા સાવિક્ષાચેવ નિરવિક્ષા ॥ ૧ ॥

સૂક્ષ્મ અને વાદર એવા જીવના વે જેદથી પ્રાણિ વધ વે પ્રકારનો છે, ?
તેમાં વેંદિર્ય પ્રમુલ સ્થૂલ વાદર કહેવાય છે અને એકેન્દ્રિય સૂક્ષ્મ વાદર કહે-
વાય છે; કારણકે, તેમનો શસ્ત્રાદિ પ્રયોગે કરી વધ થવાનો અજ્ઞાત છે.

હવે ગૃહસ્થોને તો સ્થૂઢ વાદર પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્તિ થઈ શકે પણ સૂક્ષ્મ પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્તિ થઈ શકે નહીં, કારણકે તેમને પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ, પ્રમુખથી પચન પાચનાદિ સમસ્ત ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ રહેલી છે. .

એવી રીતે સ્થાવર જીવની હિંસાનો નિયમ ન હોવાથી વીશમાંથી દશ વિશ્વા અપગમે ઇટલે તેમને દશ વિશ્વા દયા રહે છે.

સ્થૂઢ પ્રાણિવધ સંકલ્પ અને આરંજ-અમ બે પ્રકારનો છે. 'હું મારું' એ પ્રકારે મનમાં જે સંકલ્પ થાય તે સંકલ્પથી પ્રાણિવધ કહેવાય છે. રેવતીવાસી તથા ઘર પ્રમુખનો જે આરંજ, તેમાં પ્રવર્તવું, તે વીજો આરંજથી પ્રાણિવધ કહેવાય છે. તેમાં સંકલ્પથી સ્થૂઢ પ્રાણિવધમાંથી નિવૃત્ત થવું, એ ગૃહસ્થથી બની શકે છે, પણ આરંજથી નિવૃત્ત થવું, એ બની શકતું નથી. જો આરંજથી નિવૃત્ત થવા ઇચ્છા રાખે તો તેના શરીરનો અને કુટુંબાદિકનો નિર્વાહ થઈ શકે નહીં; તેથી આરંજોત્પન્ન હિંસાનો અનિપેધ થતાં દશ વિશ્વામાંથી પાંચ વિશ્વા દયા અપગમે ઇટલે વાકી પાંચ વિશ્વા દયા રહી. હવે જે સંકલ્પથી વધ છે, તે પણ બે પ્રકારે છે. સાપરાધ અને નિરપરાધ. તેમાં જે સાપરાધ ચાર, જાર પુરુષ બગેરેનો વધ સંકલ્પથી વર્જી શકે નહીં અને નિરપરાધનો વધ સંકલ્પથી વર્જી શકે, એમ સાપરાધ હિંસાનો નિયમ ન હોવાથી પાંચ વિશ્વા દયામાંથી અઢી વિશ્વા દયા અપગમે ઇટલે વાકી અઢી વિશ્વા દયા રહી. હવે નિરપરાધ વધ છે, તે સાપેક્ષ અને નિરપેક્ષ એમ બે પ્રકારે છે. તેમાં અપેક્ષા ઇટલે શંકા તેનાથી યુક્ત તે સાપેક્ષ શંકાસ્થાન કહેવાય છે અને તેથી જે વિપરીત ઇટલે અપેક્ષા રહિત તે નિરપેક્ષ કહેવાય છે. તેમાં ગૃહસ્થ શ્રાવક સાપેક્ષ હિંસા વર્જી શકતો નથી, નિરપેક્ષ હિંસા વર્જી શકે છે. જેમ કોઈ રાજાના અધિકારી શ્રાવકે વાર વ્રત ંગીકાર કર્યા હોય તે પોતાના ધર્મેનો જાણ હોવાથી તેને શંકા રહે છે, તેથી કોઈ નિરપરાધી પુરુષ હોય તો પોણ તેને વધનો નિપેધ કરી શકતો નથી અને રાજા અથવા કોઈ શત્રુના પુત્રનો પણ અપરાધ છતાં વધ અટકાવી શકતો નથી, તેથી સાપેક્ષ હિંસાના ન વર્જવાથી અઢી વિશ્વા દયામાંથી સવા વિશ્વા દયા ગઈ ઇટલે વાકી સવા વિશ્વા દયા રહે છે; તેથી ગૃહસ્થ શ્રાવક સવા વિશ્વા દયા પાઠી શકે છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

" સાહુ વીસં સહે, તસ સંકપ્પા વરાહ સાવિસેં ।

અદ્વદ્વત્રો સવાત્રો, વિસોઅત્રો પાણ અદ્વાપ ” ॥૧॥

સાધુને વીશ વિશ્વા દયા છે અને શ્રાવકને આરંજ, સાપરાધ અને સાપેક-
પણે ધાવર જીવ હણાવાને લીધે સવા વિશ્વા દયા છે. ?

અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે, નિયમિત સ્થાનથી વીજા સ્થાનમાં શ્રાવક પો-
તાની ઇચ્છા પ્રમાણે જીવવધ જલ્દે કરે, તેમાં કોઈ જાતનો દોષ નથી. તેના ઉત્ત-
રમાં કહે છે કે ત્રસ જીવ વગેરેથી જુદા એવા સ્થાવરાદિકને વિષે શ્રાવકોની યતના
હોય છે, પણ નિર્દયતા હોતી નથી. એ જાવાર્થ સમજવાનો છે. “ મેં તો સંકલ્પથી
નિરપરાધી ત્રસ જીવના વધતું પચ્ચલાણ કરેલું છે, વીજાતું કર્યું નથી ” આ
પ્રમાણે ચિંતવી શ્રાવક પૃથ્વીકાય વગેરેનું, તથા આરંજથી ત્રસાદિકતું નિઃશંકપણે
ઉપમર્દન કરે નહીં અને જો નિર્વાહ થતો હોય તો ઘનતા સુધી સ્થાવરાદિકતું
પણ ઉપમર્દન ન કરે. કદિ નિર્વાહ ન થાય તો, તે વિચાર કરે કે, “ આ સાધુ-
ઓને ધન્ય છે, કે જેઓ સર્વ પ્રકારના આરંજથી મુકાયા છે, અને હું તો મહારં-
જને વિષે મગ્ન થઈ પડ્યો છું. હવે હું એમાંથી કત્યાર મુક્ત થઈશ. ” આમ વ્યાધી
ચિંતવી શંકા સહિત તેને વિષે પ્રવર્તે છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ વજ્રઃ તિવ્વારંજં કુણઃ અકામો અનિવ્વહંતોય ।

થુણઃ નિરારંજજણં દયાલુઓ સવ્વજીવેસુ ” ॥૧॥

આ ગાથાનો અર્થઠૂંઠપર આવી ગયો છે.

વઢી કોઈ કહે છે કે, અનિયમિત-અમત્યારુયાત વસ્તુને વિષે શી યતના
હોય ? આમ વોલ્લજુંજ ન જોઈએ. કારણકે, યતના શિવાય પ્રાણાતિપાત વિરમણ
વ્રતના ફલનો અજાવ થાય છે. વઢી જે વ્રત છે તે પુણ્યને માટેજ આદરથી કરા-
ય છે, પોતાના ઉચ્ચારેલા નિર્વાહને માટે કરાતું નથી. અને વઢી તે પુણ્ય મનના
પરિણામથીજ થાય છે. જો સ્થાવરાદિકને વિષે નિર્દયપણું થાય તો પઢી સર્વ ઉકા-
ણે તેનું નિર્દયપણુંજ હોતું જોઈએ. કારણકે, જીવપણું સર્વ ઉકાણે સમાન છે, માટે
જ નહીં પચ્ચલાણ કરેલા સ્થાવરાદિકને વિષે પણ યતના કરવી જોઈએ. તે વિષે
કહ્યું છે કે,

“ જં જં ઘર વાવારં કુણ્ઠ ગિહી તથ્ય તથ્ય આરંજો ।

આરંભેવિહુ જયણં તરતમ જોણ્ણ ચિંતેઝ ” ॥ ૧ ॥

“ ગૃહસ્થ જે જે ઘરના કામ કરે છે, ત્યાં ત્યાં આરંજ રહેલો છે, પણ શ્રાવક તે આરંભને વિષે તરતમના યોગે કરી યતના કરે છે.” ૧

અદ્યપારંજી જે કાર્ય સાધ્ય હોય, તેમાં મહારંજ કરે નહીં એટલે વહુ સાવધ કર્મને ત્યજી અદ્ય સાવધને આચરે તે તરતમ યોગ કહેવાય છે.

હવે અન્વય અને વ્યતિરેકથી દયાનું શુભાશુભપણું દર્શાવે છે.

“ યો રક્ષતિ પરજીવાન્ રક્ષતિ પરમાર્થતઃ સ આત્માનમ્ ।

યો હંત્યન્યાન્ જીવાન્ સં હંતિ નર આત્મનાત્માનમ્ ॥ ૧ ॥

જે વીજા જીવોની રક્ષા કરે છે, તે પરમાર્થપણે પોતાના આત્માની રક્ષા કરે છે અને જે વીજા જીવોની હિંસા કરે છે, તે પોતાને હાથે પોતાના આત્માની જ હિંસા કરે છે. ૧

અન્વય અને વ્યતિરેકથી દયાનું ફલ.

હવે અન્વય અને વ્યતિરેકથી દયાનું ફલ કહે છે. સુખ, સૌજાગ્ય, વલ્લ, આયુષ્ય, ધુષ્ટિ, કાંતિ, અને લક્ષ્મી, આદિ જે ફલો છે, તે દયાના ફલો છે. વહુ રોગ, શોક, વિયોગ, દુર્વલ્લતા અને ભય, વગેરે હિંસાના ફલો છે. ઉપલક્ષણથી સંપત્તિ, સ્વર્ગ, વગેરે જે સ્મણિક છે, તે દયાના ફલ છે અને નરકાદિકમાં પરુષા રૂપ તે હિંસાના અનિષ્ટ ફલ છે. આ પ્રમાણે સમજી લેવું.

પ્રથમ વ્રતનું દૃષ્ટાંતથી વર્ણન.

“ જે ય સંસારજં દુઃખં મોક્તુમિચ્છંતિ જંતુણો ।

અણુકંપાપરા નિચ્ચં સુદ્ધસુદ્ધ હવંતિ તે ॥ ૧ ॥ ”

જે પ્રાણીઓને આ સંસારમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખથી મુક્ત થવાની ઇચ્છા હોય, તેમણે સુદ્ધસની જેમ અણુકંપા—દયામાં તત્પર થવું. ૧

સુદ્ધસનું વૃત્તાંત.

રાજગૃહી નગરીમાં કાશ્વકસૂરિયો નામે એક કસાઈ રહેતો હતો. તે પોતાની

ज्ञातिना पांचसो घरमां मोटो हतो. तेने सुलस नामे एक पुत्र हतो. तेने अजय-कुमार मंत्रीनो समागम थइ आव्यो. आर्या ते दयाधर्मने माननारो श्रावक थइ गयो. सुलसने पिता काळकसूरियो दयाधर्मणी तदन रहित हतो. ते हमेशा पांचसो पामानो वध करतो हतो. राजा श्रेणिक तेने अटकावतो तोपण अजयवपणाने ब्रह्मणे ते तेवा निंद्य काममांथी निवृत्ति पाम्यो नहीं. अंते ते मोटो उग्र पापणी जरेखा पिम्बालो काळक छुष्ट क्षेत्रायाना योग्यी मृत्यु पामी सातमी नरके गयो.

ज्यारे ते मृत्यु पाम्यो एट्ळे तेना ज्ञाति जनोए तथा कुटुंबीओए आर्या सुलसने कहुं के, “हवे तुं तारा पिताना पदने ग्रहण कर अने कुटुंबतुं जरणपोपण कर. ” सुलसे जवाव आप्यो के, “ते शी रीते करुं ? ” त्यारे कुटुंबीओए कहुं के, कुलक्रमणी चाळता आवेला रीवाज प्रमाणे दररोज पांचसो पामाओने मार अने तेमांथी उत्पन्न थयेला इव्यथी अमारुं जरण-पोपण कर. ”

कुटुंबीओनां आवां वचन सांजळी सुलस बोदयो-“ अरे ! कुटुंबीओ, एवी मोटी हिंसा करी उपाजन करेलुं धन तमे खाओ अने तेनाथी उत्पन्न थयेलुं पाप मारे एकने जोगवतुं पमे, ए केम वने ? ” सुलसनां आवां वचन सांजळी ते कुटुंबीओए जणायुं के, “जो एम होय तो अमे वधा तारा पापने वेहेची ब्रह्मण.” आ समये पोताना कुटुंबीओने प्रतिबोध आपवाने माटे सुलसे एक कुहबानीनो धा करी पोतानो पग जरा डेदी नांख्यो अने तेनी पीमाथी पोते आक्रंद करतो बोदयो, “ मने जारे वेदना थाय डे, माटे तमे वधा मारा कुटुंबीओ आ मारी पीमाने वेहेची ह्यो. ” तेनां आ वचनो सांजळी कुटुंबीओए कहुं, “ जाइ सुलस, वेदना वेहेची क्षेत्रातुं सामर्थ्य अमारामां नथी. ” सुलसे कहुं, ज्यारे तमारामां तेतुं सामर्थ्य नथी तो नरकना हेतुरूप अनेक पामाओना वधथी उत्पन्न थयेला माा पापने तमे शी रीते वेहेची क्षेत्रो ? ”

सुलसनां आ वचन सांजळी सर्व कुटुंबीओ मौन घरीने वेशी रखा. पळो सुलस पोताना कुटुंबीओने बोध आपी प्राणीना वधथी निवारी सद्व्यवहारथी तेमनुं पाठन करवा द्याग्यो. ते यावज्जीवित शुद्ध श्रावक धर्मने पाळी मृत्यु पामो स्वर्गे गयो हतो. एवी रीते पहेला अहिंसा व्रतना आराधन उपर सुलसतुं दृष्टांत कहेवाय डे. एवी रीते बीजा जव्यजीवोए पण उत्तम धर्मनुं मूळ अने सर्व

અર્થની સિધ્ધિને અનુકૂળ એવું એ વ્રત પ્રયત્નવશે સેવવું. તેને માટે જાવનાની ગાથા આ પ્રમાણે છે—

“ ધન્ના તેન મણિજ્ઞા, જેહિં મણવયણકાયસુહીણ ॥

સવ્વજિયાણં હિંસા, ચત્તા એવં વિચિંતિજ્ઞા ” ॥ ૧ ॥

“ જેમણે મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ કરી સર્વ જીવની હિંસા ઊભી છે, તેમને ધન્ય છે અને તેઓ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે, એમ ચિંતવવું.” ?

વીજું સ્થૂલ મૃપાવાદ વિરમણ વ્રત.

મૃપા એટલે અસત્ય વચન, તેનાથી વિરમવું—નિવૃત્તિ થવું, એ વીજું મૃપાવાદ વિરમણ વ્રત કહેવાય છે. તે વ્રત કન્યાદ્વીક વગેરેની નિવૃત્તિ કરવારૂપ છે. તેને માટે કહે છે—

“ કન્નાગોભૂઅલીઞ્ચં, નાસાવહારં ચ કૂરુસલ્લિક્કં ।

ધૂલ્લમલીઞ્ચં પંચહ, ચણ્ણ સુહુમંપિ જહસત્તિ ” ॥ ૧ ॥

“અતિ સ્થૂલ વસ્તુ સંબંધી એટલે અતિ હુણ્ણ અધ્યવસાયથી ઉત્પન્ન થયેલ અલીક (જુલું) મૃપાવાદનો પાંચ પ્રકારે ત્યાગ કહે છે. તે પાંચ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે.

કન્યાદ્વીકં ૧ ગવાલીકં ૨ જુવલીકં ૩ ન્યાસાયહારઃ ૪ કૂટસાક્કિકં ચ ૫ ॥

નિર્દોષ કન્યાને પણ ‘આ વિષ કન્યા છે’ એમ કહેવું, તે કન્યાદ્વીક કહેવાય છે. વહુ દૂધવાલી ગાયને થોડા દૂધવાલી કહેવી, અને થોડા દૂધવાલી ગાયને વહુ દૂધવાલી કહેવી, તે ગવાલીક કહેવાય છે. પારકી જમીનને પોતાની કહેવી તે જુવલીક કહેવાય છે. હપ્પલ્લક્કણથી તેવી રીતે દ્વિપદ (મનુષ્ય) ચતુષ્પદ (પશુ) અને અપદ (સર્પાદિ) વગેરેનું અલીક જાણી લેવું.

અહિં પ્રશ્ન કરે છે કે, જો તેમ હપ્પલ્લક્કણથી સમજવાનું હોય તો સર્વ સંગ્રહાદિકને અર્થે હિપદાદિકનું ગ્રહણ કેમ ન કર્યું ? તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે, લોકોમાં

કન્યાદિક અલીક અતિ નિંદનીય ગણાય છે, માટે તે વર્જવાને અર્થે તેનું મુલ્ય-
પણે ગ્રહણ કરેલું છે, તેથી તેમાં કાંઈ પણ દોષ નથી.

ન્યાસ એટલે યાપણ તેનો અપહાર એટલે ઓઢવવી, તે ન્યાસાપહાર
કહેવાય છે. આ ન્યાસાપહાર અદત્તાદાનનું સ્વ ષડ્ શકે છે, પણ ઓઢવવા સ્વ
વચનનું પ્રધાનપણું હોવાથી, તેને મૃપાવાદમાં ગણેલું છે. છાંચ વગેરેના લોઝથી
અથવા મત્સર જાત્ર વગેરે પરાજવણાથી પ્રમાણ કરેલા દ્રવ્યને અન્યથા રીતે
સ્થાપન કરવું, જેથી સોટી સાફી પૂરવી પમે તે કૂટસાક્ષિપણું કહેવાય છે.
આ જોદમાં પારકા પાપને દટ કરવાપણું હોવાથી પૂર્વના જોદથી તેનું જુદાપણું છે
એટલે ચોથો અને પાંચમો જોદ જુદો છે.

૧લી રીતે સ્થૂઝ મૃપાવાદને દર્શાવી હવે ગૃહસ્થને માટે સૂક્ષ્મ અલીકની
યતના કહે છે. એટલે ગૃહસ્થે સ્થૂઝ મૃપાવાદનો ત્યાગ કરવો અને સૂદ્ધ મૃપાવાદમાં
યતના કરવી. સૂદ્ધ એટલે અલ્પવસ્તુ સંવંધી મૃપાવાદ તેનો યથાશક્તિ ત્યાગ કરવા
યત્ન કરવો. અર્થાત્ જો નિર્વાહ ચાહે તો સૂદ્ધ મૃપાવાદ પણ બોલવું નહીં, અને
નિર્વાહ ન ચાહે તો તરતમ યોગથી યતના કરવી. કહેવાનો આશય એવો છે કે,
થોભાથી નિર્વાહ થતો હોય તો વધારે મૃપા બોલવું નહીં. તે સત્ય વ્રતનો પ્રતિષ્ઠા
આ પ્રમાણે છે, તે કહે છે—

“ જે સત્ય વવહારા, તેસિં હુઠાવિ નેવ પહવંતિ ।

નાશ્ક્રમંતિ આણં તાણં દિવ્વાઈં સઘ્વાઈં ” ॥ ૧ ॥

જે સત્યવાદી છે, તેમને છુટ પુરુષો પણ કષ્ટ આપવાને સમર્થ થતા નથી
અને સર્વ દિવ્યો તેમની આજ્ઞાનું અતિક્રમણ કરી શક્તા નથી. ” ૧

તે વિષે શ્રી કાલિકાચાર્ય અને દત્તપુરોહિતની કથા કહેવાય છે, તે ત્રીજા
પ્રકાશમાં કહેવાશે.

તેમ વઢી કહ્યું છે કે, -

“ જલમગ્નિર્દિદ્ કોશો વિષં માપાશ્ચ તંડુલાઃ ।

‘કાલં ધર્મઃ સુતસ્પર્શો દિવ્યાનાં દશકં મતમ્ ” ॥૧॥

“ जल, अग्नि, शत्रु, कोश, विष, माष (अमृद), तंडुल, काष्ठ, धर्म, सुतनो स्पर्श-ए दश दिव्य कहेवाय ठे. ” ?

ए रुप सर्व दिव्यो तेमनी आझातुं उच्छ्वसन करता नथी. ते आझा आ प्रमाणे ठे. “ हे जल, तूं मने सुचामीश नहीं. ” “ हे अग्नि, तूं मने बाळीश नहीं. ” इत्यादि आझाओ जाणवी.

हवे सत्यतुं प्रतिपक्षी असत्य ठे, तेने निंदे ठे.

“ वयणस्मि जस्स वयणं, निच्च मसच्चं वहेइ वच्चरसो ।

सुद्धीए जलन्हाणं, कुणमाणं तं हसंति बुद्धा ” ॥१॥

जेना मुखने विषे सर्व जगतने अनिष्ट अने अपवित्र एवो असत्य वचन रुप विष्टारस निरंतर ब्रह्मा करे ठे ते पुरुष शुद्धिने माटे जलमां स्नान करे ठे, तेने जोइ पंक्ति पुरुषो हसे ठे. ” ?

कहेवानो आशय एवो ठे के, पुरुष असत्य वचन बोझी निरंतर पोताना आत्माने मद्धिन करे ठे अने मात्र त्वचा लपर रहेला मळने पखालवा जलथी पवित्र थवा इच्छा राखे ठे, ते तेनी केवी मूर्खता कहेवाय ? ते विषे बीजा मतवा-
लाओ पण आ प्रमाणे कहे ठे.

“ चित्तं रागादिभिः क्लिष्टमलीकवचनैर्मुखम् ।

जीवघातादिभिः कायो, गंगा तस्य पराङ्मुखी ” ॥१॥

जेतुं चित्त रागादिकधी क्लेशवाहुं ठे, असत्य वचनोधी मुख क्लिष्ट थयुं ठे, अने जीवहिंसा वगेरही काया क्लिष्ट थड ठे, तेवा पुरुषधी गंगा चिमुख थाय ठे. ” ?

“ सत्यं शौचं तपः शौचं, शौचमिन्द्रिय निग्रहः ।

सर्वं नूत दया शौचं, जलशौचं च पंचमम् ” ॥ १ ॥

“ सत्य वचन बोधवुं-सत्य रीते चावुं, ए पेहेवुं शौच ठे; तप आच-
खुं, ए बीजुं शौच ठे; इंद्रियोनो निग्रह करवो, ए जीजुं शौच ठे; सर्व प्राणी मात्र

ઉપર દયા રાખવી, એ ચોરું શૌચ છે અને જલ્લતું શૌચ-એ પાંચમું શૌચ છે. ” ૧

અહિં સર્વ પ્રકારના શૌચને વિષે સત્યતા એ પ્રધાન છે, માટે તેનું પ્રથમ ગ્રહણ કરેલું છે અને જલ્લ શૌચ એ વાલ્લ ઘટિપણાથી રહેલું છે, માટે તેને બેઠ્ઠું ગણેલું છે. તે વિષે કાનું છે કે,—

“ મુયત્તણંપિ મત્તે, સારં સારંજવયણસત્તીઓ ।

નિમ્મંરણં ચિયવરં, જલંત અંગાર સિંગારા ” ॥ ૧ ॥

“ અસત્ય જાપણવાદ્યા અને મર્મને લઘાઢવાદિ પાપ સહિત એવા વચન-સંવંધી જે શક્તિ, તેનાથી મુંગાપણું વધારે સારું છે, તે ઉપર દૃષ્ટાંત આપે છે કે, ધગધગતા અગ્નિના અંગારાથી શરીરનો જે શૃંગાર કરવો તેના કરતાં આચૂપણનો અજાવ હોય તે સારો છે. ”

આ કહેવાનો આશય એવો છે કે, જેમ શરીરની શોજા માટે કરેલો અંગારાનો શૃંગાર હલ્લો દાહાદિ અનર્થના હેતુરૂપ છે, તેમ પોતાની નિપુણતાને માટે આરંજેલું અસત્ય વચન હલ્લું નરકાદિકને વિષે પામનારું થાય છે—અનેક હુઃખોનું કારણ બને છે, તેનાથી મુંગાપણું ઉત્તમ છે.

આ વીજું મૃપાવાદ ત્યાગ રૂપ વ્રત પાઠ્યા અણપાઠ્યાનું ફલ દેખાડે છે.

“ સચ્ચેણ જિઓ જાયફ, અપ્પન્નિહય મહુર ગહિર વર વયણો ।

અલ્લિણં મુહરોગી, હીણસરો મમ્મણો મૂઝો ” ॥ ૧ ॥

સત્યવ્રત વડે જીવ આલોકને વિષે વિશ્વાસ તથા યશનું પાત્ર થાય છે અને પરલોકને વિષે અપ્રતિહત, મહુર અને ગંજીર પ્રધાન એવા વચનોને બોલનારો થાય છે. અપ્રતિહત એટલે વજ્રની પેઠે કોઈઠેકાણે સ્વલ્પના ન પામેતેનું, મહુર એટલે પરિપક્વ સેલ્લમીના રસના પાન જેવું, ગંજીર એટલે જલ્લ સહિત મેઘની ગર્જનાની પેઠે અને પ્રધાન એટલે સ્પષ્ટ અક્ષરવાલું મનોહર; એમ સમજવું.

વલી અસત્ય વચન બોલવાથી આલોકને વિષે અવિશ્વાસનું તથા હુરાશ-રણનું નાજન થાય છે અને પરલોકને વિષે મુલ રોગી, હીન સ્વરવાલો અને મન્યમ બોલનારો મુંગો થાય છે. જે બોલતાં બતાં સ્વલ્પિત થાય તે મન્યમ કહેવાય છે. આ

व्रत बाणीना विषयवाहुं होवाथी तेनुं फल पण बाणीना विषयमांन कहेहुं ठे. नहीं तो आ व्रत विराधना रहित पालवाथी स्वर्गादिकनुं फल होय ठे अने विराधना सहित पालवाथी नरकादिकनुं फल होय ठे, एम समजनुं. आ व्रतने मादे व्यतिरेकवने दृष्टांत कहे ठे—

“ दप्पेण अलियवयणस्स जं फलं तं न सक्किमोवोत्तुं ।

दक्खिणाद्विण्ण विगमो, वसू सत्तमं नरयं ” ॥ १ ॥

“ पोताना मतनी स्थापनाना गर्वथी—आग्रहथी जे अझीक बोझहुं, एट्ठे जिनमत विरुद्ध नापण करवुं, तेनुं फल आ अनंतानंत संसारमां भ्रमण करवारूप पाय ठे. तेने कहेवाने उग्रस्थ अने प्रमाणोपेत आयुष्यवादा समर्थ थइ शकता नथी. दाक्षिणात्यीक ए शब्दनो एवो अर्थ ठे के, दाक्षिण्य एट्ठे गुरु तथा स्त्रीना अनुरोधना हेतुथी जे अझीक एट्ठे असत्य कहेहुं ते. ए रीते बोझेझां असत्य वचनथी ज्यारे पुर्गति पाय ठे तो पढ़ी अनिमान वने कहेलां असत्य वचनथी केहुं नञाहं फल थाय ? ए दाक्षिणात्यीकथी वसुराजा सातमी नरके गयो हतो.”

वसुराजानी कथा.

माहद्वेशमां शुक्तिमती नामे नगरीने विषे अज्जिचंइ नामे राजा हतो. तेने वसु नामे एक पुत्र हतो. तेज नगरमां जिनमतथी वासित हृदयवादा क्षीरकदंबक नामे एक उपाध्याय वसे ठे. बाह्यवयथी पंक्तिना जेवा आचारवादां अने सत्यव्रतमां रक्त वसुकुमार तेमनी समीपे विद्याभ्यास करतो हतो. ते वखते पर्वतक नामनो उपाध्यायनो पुत्र अने एक नारद नामनो विद्यार्थी पण तेज उपाध्याय पासे जणता हता. ते वने वसुकुमारना सहाध्यायी हता.

एक दिवस आ त्रणे विद्यार्थीओ अज्यासनो श्रम द्वागवाथी आंगणानी भूमिमां सूता हता, तेवामां तेमना गुरु क्षीरकदंबके आकाशमांथी कोइ चारण ऋषिना मुखथी आ प्रमाणे बाणी सांजझी—“ जे आ आंगणानी भूमिमां त्रण विद्यार्थीओ सुतेझा छे, तेओमांथी एक उच्च गतिने पामशे अने वे नरके जशे.” आ बाणी सांजझी उपाध्याय क्षीरकदंबके पोताना मनमां बिचार्युं के, चारण

મુનિની વાણી મૃપા હતોતી નથી. તેથી આ ત્રણેમાં નરક ગામી કે કોણ છે ? અને સદ્ગતિને પામનાર કોણ છે ? તેની પરીક્ષા કરું. અને તે પરીક્ષા દયાલુપણથી થઈ શકશે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ચતુર ડપાધ્યાયે આટાના ત્રણ કુકડા બનાવ્યા. આ કુકડા બનાવી તે ત્રણે શિષ્યોને એક એક કુકડો આપ્યો. અને કહ્યું કે, “ હે શિષ્યો, તમારે કોઈ પણ ન દેખી શકે એવે સ્થળે જઈ આ કુકડાને હળી નાંચવો. ” ગુરુની આવી આજ્ઞા થવાથી વસુ અને પર્વતક વંને એ જુદા જુદા એકાંત પ્રદેશમાં જઈ નિર્દયપણાથી તે પિટના કુકડાને મારી નાંચ્યા. પેલા ત્રીજો શિષ્ય નારદ તે કુકડાને એકાંતે લઈ જઈ આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો—“ ગુરુ આમોને આવું જયંકર કામ કરવાની આજ્ઞા કેમ કરી હશે ? આવા નિરપરાધી માણીને કયો પુરુષ હણશે ? વઢી તેમણે કહ્યું છે કે, “ જ્યાં કોઈ ન દેખે તેવે સ્થળે કુકડાને મારજો. ” ગુરુનાં આવાં ઘવન ઉપરથી તેમનો અનિમાય એમ જણાય છે કે, આ કુકડાને મારવોજ ન જોઈય. કારણકે, ગમે તેવા એકાંતમાં જઈએ, તો ત્યાં કુકડો તો જુવે છે, અને હું પણ જોઈ હું. અને જ્ઞાનીઓ પણ જુવે છે. જ્યાં કોઈ દેખતું નથી, એવું સ્થાન કોઈ કેજ નહીં. તેથી હું એમ માતું હું કે, ગુરુ દયાલુ હોવાથી તેમણે અમારા શિષ્યોની પરીક્ષા કરવા માટે આ હુકમ કરેલો છે. ” આવું વિચારી તે નારદે કુકડાને માર્યો નહીં. તે પછી તે નારદ શિષ્ય પોતાના ગુરુનાં પાસે આવ્યો. તેણે કુકડાને ન હણવાનો હેતુ કહી સંજ્ઞાવ્યો. તે શિષ્યનો વૃત્તાંત સાંજઠી ગુરુ નારદની ઝર્ધગતિ થવાનો નિશ્ચય કર્યો અને અતિશય સંતુષ્ટ થઈને નારદની પ્રશંસા કરી. તેવામાં પેલા વસુ અને પર્વત વંને કુકડાને હળીને આવ્યા અને તેમણે પોતાનો વૃત્તાંત ગુરુ સમીપે જણાવ્યો. ગુરુ “ તમે પવિત્ર મૂર્ત્યુ છો, ” એમ કહી તેમને ધિક્કાર આપ્યો. અને ગુરુ પોતાના હૃદયમાં અતિશય રોદ પામી ગયા. ગુરુ તે વસ્તુ પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે, મારા જેવો ગુરુ મદ્યા ઝતાં આ વંને શિષ્યો ત્રારી ગતિએ જાય તો પછી તેમાં મારું શું માહાત્મ્ય ? અથવા જેતુ આદુપ્ય ક્ષીણ થઈ ગયું છે, એવા પુરુષને મોટો રાજવેદ્ય હોય તો પણ તે શું કરી શકે ? હંચા પ્રદેશમાં મેઘ વૃદ્ધિની જેમ એ વંને શિષ્યોને જણાવા કરેલો મારો શ્રમ નિષ્ફલ થયો. હવે નરકની પીમાના કારણ રૂપ એવા આ ગૃહના આરંજની શી જરૂર છે ? ”

આવો વિચાર કરો તે ક્ષીરકદંબક ડપાધ્યાયે સંસારનો ત્યાગ કરી

चारित्र्य अंगीकार कर्तुं. ते पत्नी पर्वतक तेनी पाट ऊपर वेगो हतो.

पेड़ो नारद शिष्य के जे शास्त्रनो महान् वेत्ता हतो, ते पोतानी इच्छा प्रमाणे त्यांघी बीजे स्थले चाब्यो गयो. राजा अजिचंजे पण दीक्षा ग्रहण करी. ते पत्नी तेनो कुमार वसु राज्यासन ऊपर वेगो. वसु नीतिथी राज्य करतो हतो अने ते सत्यवादीपणाथी आसी पृथ्वी ऊपर प्रख्याती पाम्यो हतो. ते कदि पण मृषावाद बोद्धतां नहीं. एक समये कोइ एक जिह्व विंध्याचल पर्वतनी अटवीमां फरतो हतो. तेणे एक हरिण ऊपर बाण ओर्युं. ते बाण स्वयना पामी वधे पत्नी गंतुं; हरिणने बाणु नहीं. आथी आश्चर्य पामी ते जिह्व पांतातुं बाण व्यर्थ थवानुं कारण शोधना लाग्या. तेनुं कारण शोधतां एक आकाशमां स्वच्छ स्फटिक शिखा तेना जोवामां आवी. तेने पोताना हाथनो स्पर्श कर्यो. ते बखते ते शिखानी नीचे आसपास पेड़ा मृगने चरतो जोयो. ते जोतांज जिह्वे विचार कर्यो के, “ मारुं बाण स्वयना पाम्युं, तेनुं कारण आ शिखाने जे. आ अति स्वच्छ-निर्मल शिखा वसुराजाने योग्य जे. ” आतुं विचारी ते जिह्व ठानी रीते वसुराजा पासे आव्यो अने तेने शिखानो वृत्तांत कथो. ते ऊपरथी वसुराजाए ते जाल्ले धन आपी ते शिखा ग्रहण करावी. पत्नी वसुए एक सारा कारीगर पासे ते शिखानी वेदिका करावी तेने एकांते गोठवी अने ते ऊपर पांतातुं सिंहासन स्थापित कर्तुं. शिखाना प्रजावथी ते सिंहासन आकाशमां रहुं. ते बखते लोको कहेवा लाग्या के, “ वसुराजाना सत्यना प्रजावथी आ सिंहासन आकाशमां रहुं जे. अने आ राजाना सत्यथी देवताओ पण तेने सेवे छे.

एक बखते नारद प्रीतिथी पर्वतकने घेर आव्यो. ते बखते ते पर्वतक ब्राह्मणोनी सजामां ऋग्वेदनी व्याख्या करतो हतो. ते बखते “यजैर्यष्टव्यं” एतुं सूत्र आव्युं. पर्वतके तेनो एवां अर्थ कर्यो के, “ बोकनाथी यज्ञ करवो. ” आ बखते ते सांजळी नारद बोव्यां. “आः शांतं पापं” “ अरे पाप शांत थयुं. ” पत्नी तेणे पोताना हाथ वने कान दांकीने कथुं, “ जाइ, प्रातिथी आ शुं बोद्धे जे? ” आपणा उपाध्याये तो ‘आज’ शब्दना अर्थ त्रण वर्पनी जुन। शब्द एवां बह्यो जे. पर्वतकने ते सांजळी गुरुना कहेला ते अर्थनुं स्मरण थइ आव्युं परंतु समीप रहेला लोकोना मनमां पोतानो अविश्वास न ऊपजे एवा

ફરાદાયી તે ગર્વિત થઈને બોલ્યો. “ અરે નારદ, તુંજ આંતિમાં પડ્યો છે; તેથીજ તું મને પ્રાંતિવાદો કહે છે. કારણ કે, ‘મેય’ શબ્દના કહેનારા ગુરુની નિષંદૃ પ્રંથની સાક્ષી છે. ” નારદે કહ્યું, “ શબ્દ વે પ્રકારનો છે. એક મુખ્ય અર્થને કહેનારો અને બીજો ગૌણ અર્થને કહેનારો”. તેથી “ ઉજાયંતે ઇતિ અજાઃ ” ન ઉત્પન્ન થાય તે ‘અજ’ કહેવાય. આ પ્રકારે ધ્યુત્પત્તિ કરી ગુરુ ‘અજ’ શબ્દનો ગૌણ અર્થ કહેલો છે; પણ તે મુખ્ય અર્થ નથી. બુદ્ધિમંતોને નિષંદૃનો કહેલો શબ્દાર્થજ પ્રમાણ છે, એમ માનીએ તો પડી ગુરુ શા માટે કરવા ? માટે હે પર્વતક, ધર્મોપદેશક ગુરુ આ ધાર્મિક શ્રુતિનો હોપ કરે તો તે પોતાના બેલોકનો હોપ કરે છે. ”

નારદનાં આ વચનો સાંજલી પર્વતક ગુસ્સો કરીને બોલ્યો—“ નારદ, આલો ફોગટ શબ્દવાદ શા માટે કરે છે. આપણે બંને તે વિષે પણ” લક્ષ્ય. જેનો પક્ષ જુઓ ઈરે તેની જિહ્વાનો ઢેદ કરવો. અને આપણા પ્રમાણપણામાં વસુરાજાને રાખો. તેઓ જાણેલા છે; તેથી તે જે કહે તે આપણે પ્રમાણ કરવું. ” પર્વતકનાં આ વચન સાંજલી ‘ પોતાનો પક્ષ સત્ય છે’ એવું દૃઢતાથી માનનાર નારદના મનમાં કાંઈ પણ ક્લોજ થયો નહીં. તેણે તે વાત કચુલ કરી. પડો તે કોઈ કાર્ય માટે નગરમાં ગયો.

પાંડલથી પર્વતકની સ્નેહાલ માતાએ પુત્રનું એવું જારે પણ જાણી આ પ્રમાણે કહ્યું, “ વત્સ, તે તારા આત્માને નાશ કરનારું પણ કર્યું છે; કારણકે, મેં પણ તારા પિતા પાસેથી સાંજલ્યું છે કે, અજા ઇટ્થે વ્રીહિ-જુની માંગર સમ-જવી. તે શિવાય બીજો અર્થ તેનો થતો નથી; તેથી હજુ પણ નારદને બોલાવી તારા અસત્ય વચનને અંગીકાર કર અને તેને સ્વમાવ. ગર્વ એ જેમ રોગનું મૂલ્ય અ-જીર્ણ છે, તેમ સર્વ આપચિનું મૂલ્ય છે. તેનો પરિહાર કર. ”

માતાનાં આ વચન સાંજલી પર્વતક બોલ્યો—“ માતા, એમાં શો જય રાસ્ત-વાનો છે ? મરણનો જય રાસ્તવો એ ઘટિત નથી. જે પ્રાણી જન્મ્યા છે, તે અવશ્ય મરવાનાજ છે. હવે તો જે થવાનું હોય તે થાય પણ જે બોલ્યા તેમાં ફરવાનું નથી. ”

પુત્રનાં આવાં વચન સાંજલી પોતાના પુત્રની આપત્તિ દૂર કરવા માટે

वसुराजानी पासे आबी. वसुराजाए प्रणाम करी ते मातानो कुशल मभ पुत्रवा वगेरेथी सत्कार कयों. पड़ी ते विनीत राजाए जणाव्युं, “माता, आजे अहीं पथारी तमे मारी उपर मोटी कृपा करी डे. आपना आगमननुं कारण शुं डे? आपनी डी इच्छा डे? ते जणावो.” माताए ‘चिरंजीव’ नी आशीप आपी आ प्रमाणे कयुं, “राजा, हुं मारा पुत्रने जीवतो जोडं, एवुं करो.” वसुराजा आश्चर्य पापीने बोळ्यो—“जडे, तमारो पुत्र मारो गुरुजाइ डे, तेम वळी मारा गुरुनो पुत्र होवाथी ते मारो गुरु डे, तो तेनो डेपी कोण थयो डे? तेनुं नाम आपो.” माताए कयुं, “तेना पोताना मुख शिवाय तमारा गुरुजाइनां बीजो कोइ डेपी नथी.” आउलुं कही तेणीए पोताना पुत्रना विवादनो सर्व वृत्तांत कही संज-ळाव्यो. पड़ी तेणीए वसुराजाने प्रार्थना करी के, “तमारे मारा पुत्रना वचनने सत्य करवुं.” तेणीनां आवां वचन सांजळी वसुराजाए कयुं, “जडे, हुं कोइ दिवस कोइ पण वखते मिथ्या वचन बोझतो नथी; तो खोटी साझीमां अने गुरुना वचनने उलटुं करवामां हुं मिथ्या केम बोझुं? ए मारथी कदिपण वनवाहुं नथी”, तेणीए विनंति पूर्वक जणाव्युं, “जाइ, आबो विचार करशो नहीं, जीवरक्षाहुं पुण्य तमोने धाओ, अने मृषा बोलवाथी थयेनुं पाप मने लागो.” आ प्रमाणे ते-णीए तीव्र आग्रहथी कयुं, एउत्ते वसुराजाए ए बात मान्य करी.

बीजे दिवसे प्रातःकाले वसुराजा सजामां आव्यो, ते वखते पेला नारद अने पर्वतक वाद करतां करतां राजानी सभामां आव्या अने तेमणे ऊंचे स्वरे पोतपोतानो पङ्क वसुराजा आगन्त निवेदन कयों. ते समये सजामां बेतेझा मध्य-स्थ दृष्टिवाळा सन्य लोकोए वसुराजाने आ प्रमाणे कयुं, “महाराना, आ पृथ्वी आपनाधीज सत्यवती कहेवाय डे. आपे वाक्यत्रयथी कदि पण सत्यव्रतनो त्याग कयों नथी. सत्य व्रतना प्रभावथी देवताओ पण आपना सेवक थइ आपना सिंहासनने आकाशमां धारण करी राखे डे, तेथी हे सत्यना समुझ महाराना, ते सत्यवाणीथी आप आ वनेना वादने शमावो धो.”

सन्य लोकोए आ प्रमाणे कयुं तो पण जेनी बुद्धि अष्ट धपेझी डे एवा वसुराजाए पोताना सत्यव्रतनो जंग करी कयुं के “गुरुए ‘अज’ शब्दनो अर्थ ‘मैप’ बकरो एम कयुं डे.” आ प्रमाणे राजाए खोटी साझी आपी. आ वखते

“आ वसुराजा मझिनात्मा ठे, ते मारा निर्मद्व स्वल्पने अधःपात करे ठे, एवो जाणं रोप उत्पन्न थयो होय, तेम ते स्फटिकनी शिखा तत्काळ फाटी गइ. अने कोपायपान थयेव्हा देवताओए वसुराजाने, सिंहासन ऊपरथी पानी नांख्यो. आ वखते नारदे कहं, “अरे धर्मभ्रष्ट राजा, ताहं मुख जोवा योग्य नथी.” आ प्रमाणे तेनी निंदा करी नारद त्यांथी चाट्टी नीकळ्यो. ते वखते दोकोए पेला पर्वतकने कहं के, “हे मूढ, तें आवा गुप्त अने मझिन विचारथी आ शुं कयुं? आ प्रमाणे दोकोनी निंदा थवाथी ते पर्वतके मानभ्रष्ट थइ ते नगरनो त्याग करी दीधो. ते पत्नी वसुराजाने राजदेवीए पेटमां प्रहार कयों, तेथी ते मृत्यु पापी असत्यनी सहायथी सातमी नरके गयो हतो. ते पत्नी वसुराजानी गाढी ऊपर जे पुत्र वेसे तेनां राजदेवी नाश करवा द्यागी. अनुक्रमे राजदेवीए तेनी पत्नीना आठ पुत्रोने मारी नांख्या हता. कहं ठे के,

“यो यः सूनुरुपाविक्ष्यत् पट्टे तस्यापराधिनः ।

स स देवतया जघ्ने यावदष्टावनुक्रमात्” ॥ १ ॥

“ते अपराधी वसुराजानी पाट (सिंहासन) ऊपर जे जे पुत्र वेसता, तेने देवताए मारी नांख्या हता. अनुक्रमे एवी रीते आठ पुत्रो मार्या हता.” ?

आ घात पत्र चरित्रादिकमां कहेव्ही नथी, तो तेमां तत्त्व शुं ठे ? ते तो केवळी जाणें. ते विषे एम पण कहं ठे के,

“न जुक्त माजन्म कदापि जुक्तमते विपं हन्ति यथा मनुष्यम् ।

कदाप्यनुक्ता वितथा तथा गीरुक्तावसाने वसुमाजघान” ॥ १ ॥

“जन्म पर्यंत न खायेवुं विप पण जो एक वार खावामां आचार्यु तो ते मनुष्यने हणें ठे. तेवी रीते वसुराजाए कदि पण अस्त्य वाणी कही न हती, पण एक वार असत्य वाणी कही तो तंणीए ते वसुराजानो नाश कयों हतो.” ?

एवी रीते बीजा अणुव्रत ऊपर वसुराजानी कथा कहेवाय ठे, आ प्रकारे मृपावादनां विपाक सांजळी सर्व जव्य जीवोए तेनो परिहार करवा तत्पर थवुं. तेम थवाथी सर्व प्रकारनी इष्ट सिद्धि प्राप्त थाय ठे, तेने माटे आ प्रमाणे जावना ठे—

“ योवंपि अलोय वयणं जे न हु जासंति जीवियंतेवि ।
सच्चे चेवरयाणं तेसिं नमो सब्ब साहूणं ॥ १ ॥”

“जेओ जीवितनो अंत थाय तो पण थोरुं खोडं पण बोले नहीं अने
जेओ सत्य बोद्धवामां तत्पर रहे, तेवा सर्व साधुआने मारो नमस्कार हो.”

त्रीजुं स्थूळ अदत्तादान विरमण व्रत.

स्थूळ एवुं अदत्तादान एटले नहीं आपेन्न वस्तुनं ग्रहण करवुं,
तेनाथी विराम पामवुं, ते स्थूळ अदत्तादान विरमण नामे त्रीजुं अणुव्रत कहेवाय
डे. ते सचित्तादि स्थूळ वस्तुनी चोरी न करवारुप डे. तेने माटे कहुं डे के—

“ तइय वयंमि वइज्जा, सचित्ताचित्त स्थूळ चोरिज्जम् ।

तिणमाइ तणुअ तेणिय, मेसो पुण मोत्तुमसमत्थो ॥ १ ॥”

“ त्रीजा अणुव्रतने विपे सचित्त-अचित्त स्थूळ चोरीने वर्जवुं. केमके, वृण
वगेरे सूक्ष्म वस्तुनी चोरीने मुक्वाने ते असमर्थ डे. ” १

सचित्त एटले द्विपद (मनुष्य) चतुष्पदादि अने अचित्त एटले सुवर्ण, रुपुं वगेरे.
उपद्रवणथी आभूषण, वस्त्र वगेरेनुं ग्रहण करवु. तेनो स्थूळपणे त्याग करवो.
स्थूळपणे स्थूळ बुद्धिथी. चारनो व्यपदेश हेतुपणथी पण जाणवो, तो पढी
सूक्ष्मनी शी वार्त्ता ? ते आ प्रमाणे-तृण-घासनी सळी, लोढानी सळी, नदीतुं
जल, वनना फुल, ब्रांणा, ईंधणा वगेरेनी सूक्ष्म चोरीनो त्याग करवाने गृहस्थ
असमर्थ डे, कारण के, तेवी वस्तुओ लीधा शिवाय गाय वगेरेना निर्वाहनो अ-
नाथ थाय डे. तेवी सूक्ष्म वस्तुनी चोरीनो त्याग तो सूक्ष्मदृष्टवाळा पुरुषो करी
शके छे. ते स्थूल चोरी जेट्वा प्रकारे त्याग करवा योग्य डे, ते कहे डे—

“ नासीकयं निहिगयं, पम्भियं वीसारियं ठिअं नद्वं ।

पर अत्थं हीरंतो, निअअत्थं को विणासेइ ॥ १ ॥”

थापण मुकेतुं, दाटेलुं, पम्भी गयेतुं, वीसराइ गयेतुं, पण्णी मरी
जवांथी कोइए ग्रहण न करेन्न तेथी नष्ट थयेतुं—एवुं परजब्ब हरण करी पो-

चोरी कुलनी कीर्त्तिने कलंकित करनारी ठे, तेथी हे जन्म, तुं कंदि-
पण चोरी करीश नहीं; कारणके तेथी आ जवमां कारागृहमां निवास, बंध,
बंध अने हाय, नाक तथा पगने कापवा वगरे घशां दुःखो प्रत्यक्ष आवी पने
ठे अने तेमां बली परजव्यनी प्राप्तिनो संदेह ठे, एट्ठे ते मळे अथवा न मळे
तेवी शंका ठे. ?

जे मूर्ख लोको परजव्यनी चोरी करीने संपत्तिनी इच्छा करे ठे, ते
बिपतुं नकाण करी जाववानी इच्छा करे ठे, पण तेओ उलटा विनाशने पामे ठे.

उपर कहेला लक्षणोधी व्यतिरेक रीते (लुटी रीते) वर्त्तनाराओनी
प्रशंसा करे ठे.

“ते धन्ना सप्पुरिसा, जेसिं मणो पासिऊण परभूइं ।

एसा परजूइ चिय, एवं सकप्पणं कुणइ” ॥१॥

“जे पुरुषो पारकी संपत्तिने देखी” ते संपत्तिने होवार्थी ते बंध बंधादिकतुं
कारण थाय ठे अने तेनाथी उजयंतोकरमां पराजव थाय ठे, ” एवो संकटप करे
ठे, ते पुरुषोने धन्य छे. तेओने पुण्यवान् समजवा. तेओ पर संपत्तिने पराजवरूप
जाणे एट्ठे तेनाथी सर्वदा दूर रहे ठे.”?

चोरीना फलो कहे ठे.

“बह्वंधरोहे मच्चू, चोरिज्जाठं हवति इहलोए ।

नरय निवाय धणस्कय, दारिदाइं च परलोए” ॥१॥

“चोरी करवार्थी बंध, बंध, रोध, अने मृत्यु आलोकमां थाय ठे अने
परलोकमां नरकमां पात, धननो क्षय अने दारिद्र्य वगरे थाय ठे.” ?

अहीं बंध एट्ठे लाकनी वगरेनो ग्रहार, बंध एट्ठे दोरी, सांकळ वगरेतुं
बंधन तथा रोह एट्ठे कारागृहमां वास अने मृत्यु एट्ठे शिरच्छेदनादिक जाणवुं.

अदत्तादानना त्यागनुं दृष्टांत सहित फल आ प्रमाणे ठे—

“जं इत्थ जण पसंसाइ परजवे सुगइमाइ होइ फलो ।

मुक्के अदत्तदाणे तं जायं नागदत्तस्स” ॥१॥

“अदत्तादाननो त्याग करवायी आ जवमां होशोनो पशंसा अने पर जवमां सुगति चोरे फल प्राप्त थाय ठे. ते अदत्तादानना त्यागयी नागदत्तने शुच फल प्राप्त थयुं हतुं. ते स्वरूप तेनी कथायी जाणी वेलुं.”

नागदत्तनी कथा.

वाराणसी नगरीमां जितशत्रु नागे राजा हतो. ते नगरमां धनदत्त नामे एक शेर रहतो हतो. ते शेरने धनश्री नाम पुरु ली हती. तेगीना उदरयी नागदत्त नामे एक पुत्र उत्पन्न थयो हतो. नागदत्तने वाय्यवयय। सद्गुरुनो याग थइ आव्यो. आथी तेणे जैन धर्माने अंगीकार कयों हतो. अनुक्रमे गुरुनो उपदेश सांजळी ते आ संसार उपरथी विरक्त थयों हतो. तेणे गुरु पामेथी अदत्तादान विरमण व्रत ग्रहण कयुं हतुं. जो के बीजा व्रतो पण तेणे अंगीकार कयों हतो, तथापि अदत्तादान विरमण व्रतमां ते विशेष चुस्त हतो.

एक दिवसे ते नगरना नगरशेठनी नागवधु नामनी कन्या जिनपूजा करवा मोटे जिनालयमां जती हती. रस्तामां पेक्षे नागदत्त तेणीनी दृष्टि पमयो. तेने जोतांज ते घाला तेना रूपमां मोहित थइ गइ. तत्काळ तेणीए चिंतव्युं के, “मारे आ जवमां आ नागदत्तज जर्चा पात्रों.” आ प्रमाणे निश्चय करी ते घाला पोताने घेर आयी अने ते पोताना चिंतित अर्थने पिता पोने निवेदन कराव्यो. पोतानी पुत्रोनो आवो निश्चय जाणी तेणीनो पिता नागदत्तना पिताने घेर गयो अने तेनी आगळ पोतानी कन्याना अजिग्रह जणाव्यो. ते शेर ते बात मान्य करी. पत्नी नागदत्त के जे आ सांसारिक जोगनी इच्छा राखतो नथी तोपणे पिताना आग्रहयी तेने मान्य करवुं पमयुं, पत्नी नागदत्तनी साथे ते नगर शेठनी पुत्री नागवधुनुं वैधीशाळ-विवाह करवामां आव्यो. ते पत्नी एवुं वधुं के ते नगरना कोटवाळे एक वखते नगर शेठनी कन्याने जोड ते उपरथी मोहित थइ तेणे नगरशेठनी पास पोताना माळरो मोल्ल! ते कन्याना यागणा करी. नगर शेठे तेना माणसाने कयुं के, “कोटवाळने कल्ल के, डा कन्या धनदत्त शेठना पुत्र नागदत्तने आरी दीधा ठे. तेरी हने वंजाने आपना हुं समर्थ नथी. नीतिशास्त्रमां कयुं ठे के, “सकृत् कन्या प्रदीयते” “कन्या एक बारज अपाय

हे. ” शेरना आ बचनो ते माणसोए कोटवाडने कया; तेथी कोटवाड कोपाय-
मान धड गयो; ‘त्यारयी ते नागदत्तना जिडोनी गवेपणा करवा लाग्यो.

एक दिवसे राजा एक अतिचपट घोडा उपर बेसी रखवाची फरवा
नीकड्यो. दैन्योग राजाना कानमांथी कुंरुज पडी गयुं. राजा नगरमां आवतां तेने
पोताना कुंरुजनी खबर एकी एटले तेणे पोत्रीसना माणसो घारा आखा नगरमां
ते कुंरुजनी गवेपणा करवा गांन, पण कोइ स्थळे कुंरुजनो पतो लाग्यो नही.

ते अदसरे नागदत्त जिनालयमां दर्शन करवा जतो हुतो. तेणे मार्गमां कुंरुज पमेजुं
जायुं. पोते अदत्तादानना पचखाण करेना तेथी तेणे ते कुंरुज द्वायुं नही. तत्काळ
ते जिनालयमां जड मज्जुनी पूजा करी तेथनी सयीपेते कायोत्सर्ग करीने रव्यो. आ बखते
द्वययोगे पेन्नो कोटवाड त्यां आरी चरये’ पमेजुं कुंरुज तेना जोवामां आवयुं. ते लड
देरासरमां गयो. त्यां नागदत्तने कांयस्मर्गे रह्यो जायो. लाग आवेन्नो जाणी ते
दुष्ट बुद्धिए नागदत्त उपर कतंक लगामवाने ते कुंरुज तेना कानमां पेहेरावी
दीयुं. अने पडी तेने गाढ बंधनयी बांधी राजानी पास हाजर कर्यो. राजाए
तेना कानमां मत्यक्ष कुंरुज जोड ‘आ चोर हे’ एवो निश्चय करी तत्काळ कोप
पामी तेना बध करवानो कोटवाडने हुकम कर्यो. कोटवाल पोतानी धारणा सफल
घयेली मानी खुशी थयो. पडी ते कोटवाड नागदत्तने चोरना जेथी विटंगना
करतो बांधी शहरमां फेरववा लड गयो. ज्यां नगरशेठनी पुत्री नागवसु पोतानी
हवेल्लीना गोखमां वेठी हत्ती, ते गोरा नीचे धड नागदत्तने काढवामां आव्यो. पो-
ताना शुद्ध श्रावक जर्त्तानी आवी अवस्था जोड हृदयमां खेद पामती नागवसु
वाला श्री जिनमन्नी ब्रह्मा निवारवाने अने पोताना जर्त्तारना संकटनो नाश
करवाने तत्काळ वेडा. धड पोताना गृह देरासरमां आवी त्यां शासनदेवीनुं स्म-
रण करी, ‘ज्यारे आ अकार्य नाश पावो त्वारे हुं कायोत्सर्ग पारीश” एवी
मनमां धारणा करी ते वाला धर्मध्यान धरती श्री जिनप्रतिमा आगळ काजस्सग
ध्याने उज्जी रही.

अहि कोटवाड नागदत्तने लड स्मशान भूमिमां आव्यो. त्यां तेने शूली
उपर चमाव्यो, तेवामां शूली जांगी गड. पुनः चमाव्यो, त्वारे पण पाडी जांगी.

એમ ત્રણ વાર નાંગી તોપણ નિર્દય કોટવાલે તેને પાત્રો ચમાવ્યો, તેવામાં શ્રી જન ધર્મના પ્રતાપથી જ્ઞાસનસુરીય કરેલી સહાય થઈ તે શૂદ્રીને ઝેકાણે એક મુંદર સિંહાસન થઈ ગયું. પછી છુટ કોટવાલે તે નાગદત્ત ઉપર સ્વજ્ઞના મહાર કરવા માંડ્યા, તો તે મહાર પુષ્પની માત્રારૂપે પરિણમ્યા. આ દેસાવ જોડ લોકો વિસ્મય પામી ગયા. તેમણે જડને રાજાને આ ચમત્કારી શૂદ્રાંત કહ્યો. તે સાંજેલી અતિ આશ્ચર્ય પામેલો રાજા તે સ્થલે આવ્યો. ત્યાં તેણે નાગદત્તને સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર બેઠેલો વિલોક્યો. તેના અંગ ઉપર અનેક આભૂષણો રહેલા જોવામાં આવ્યા. તત્કાલ રાજા પ્રસન્ન થઈ ગયો અને નાગદત્તની આગલ પોતાનો અપરાધ તમાચી તેને માંદા ગર્જેઝ ઉપર વેસારી મહોત્સવ પૂર્વક નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. નાગદત્તને વિષે ધર્મનો પ્રતાપ જોડ લોકો શ્રીજનધર્મની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. પેલી નાગવસુ તેવા આર્મવરવાલા નાગદત્તને પોતાની હવેલીના મોસ પાસે નીકલતો જોઈ ઘણી રુચી થઈ અને તેણીય ગ્રહણ કરેલા કાયોત્સર્ગને પારી દીધો.

તે વચ્ચે કોટવાલે નાગદત્તની ઉપર સોડું દૂષણ આપ્યું હતું, એવો નિશ્ચય થવાથી રાજા તેની ઉપર ઘણો રોપાતુર બની ગયો. તેણે કોટવાલનું સર્વ ક્ષમ્યલઈ લીધું અને તેને જાનથી મારવાની આજ્ઞા કરી. આ સમયે દયાને વિષે જેનું હૃદય તત્પર છે એવા નાગદત્તે રાજાને વિનંતિ કરી તે કોટવાલને જીવતો રચાવ્યો. તે પછી નાગદત્ત પોતાને વિષે નાગવસુ કન્યાનો તાત્વિક પ્રેમ જાણી માતા પિતાય કરેલા મહોત્સવ પૂર્વક શુચલ્લમે તેણીને પરણ્યો. તે પછી તેણીની સાથે ચિરકાલ પર્યંત સાંસારિક મુલ જોગથી અંતે સદ્ગુરુ સમીપે તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે સમ્યક્ પ્રકારે સંયમની આરાધના કરી સમાધિ પૂર્વકે કાલ કરી દેવપદને પ્રાપ્ત થયો હતો.

આ પ્રમાણે ત્રીજા અદત્તાદાન વિષય વ્રતને વિષે નાગદત્તની કથા કહેવાય છે. તે ઉપરથી સર્વ જન્મ આત્માઓએ સર્વથા અદત્તાદાનનો ત્યાગ કરવો.

તે વ્રતની જાવના આ પ્રમાણે છે—

“ જ્ઞાનમવિચિંતેઅવ્વં, અદિન્નદાણાજ નિચ્ચ વિરયાણં ।

સમેતિણમણિમુત્તાણં, નમો સયા સન્ન સાહુણં ” ॥૧॥

“ જેઓ અદત્તાદાનથી નિત્ય વિરામ્યા છે અને જેઓ તૃણ અને મણિ-મોતીને તજી દેનારા છે એવા સર્વ સાધુઓને સદા નમસ્કાર છે ” ૫

ચોથું સ્થૂલ મૈથુન વિરમણ વ્રત.

હવે ચોથું સ્થૂલ મૈથુન વિરમણ વ્રત કહે છે. સ્થૂલ ઇર્ષ્ય મૈથુન ઇટ્થે સ્થૂલપણે કામસેવન, તેનાથી વિરમ પામવું, તે ચોથું સ્થૂલ મૈથુન વિરમણ વ્રત કહેવાય છે. અર્થાત્ પરસ્ત્રી વગેરેનો ત્યાગ કરવા રૂપ તે વ્રત છે. તે આ પ્રમાણે—

“ ઓરાલિય વેનલ્લિય, પરદારાસેવણં પમુત્તૂણં ।

ગેહિવણ ચલત્થે, સદારત્તુદિં પવજિજ્ઞા ” ॥ ૧ ॥

“ ઔદારિક અને વૈક્રિય પરસ્ત્રીનું સેવન મુકીને ગૃહસ્થ ચોથા વ્રતને વિષે સ્વદાર સંતોષના વ્રતને ગ્રહણ કરે છે. ” ?

અહિં ઔદારિક અને વૈક્રિય એવી પરની-પોતાનાથી જુદાની અર્થાત્ મનુષ્ય, તિર્યંચ અને દેવતાની-મનુષ્યની પરણેલી, અથવા ગ્રહણ કરેલી-રાખેલી વગેરે સ્ત્રીઓ તથા તિર્યંચણી અને દેવીઓ, તેમનું સેવન, તેનો ત્યાગ કરી ગૃહસ્થ ચોથા વ્રતને વિષે સ્વદાર સંતોષ અંગીકાર કરે ઇટ્થે પરસ્ત્રી તથા વેશ્યાને વર્જી પોતાની સ્ત્રીમાં સંતુષ્ટ થઈ રહે.

અહિં પ્રશ્ન કરે છે કે, શ્રાવકોને વૈરાદિ દોષને उत्पन्न થવાને લીધે પરદારાનો સંસર્ગ કરવો યુક્ત નથી; એ તો ઠીક, પણ જે વીજી સ્ત્રીઓ નદીના જલની પેઠે સર્વને સાધારણ હોય છે, તેમનો ઉપજોગ કરવામાં શો દોષ છે ? ” તેના ઉત્તરમાં ગુરુ કહે છે—“ એમ ન કહો. કારણ કે, તેવી સ્ત્રીનો ઉપજોગ પણ સર્વ ધુરાચારોની શિક્ષાનું મૂલ્ય હોવાથી આલોક તથા પરલોકમાં મહા દુઃખનો હેતુ છે, તેથી તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો યુક્ત છે. કહું છે કે,—

“ જંપંતિ મહુર વયણં, વયણં વંસંતિ ચંદમિવ સોમં ।

તહવિ ન વિસસિયવ્વં, નેહ વિમુક્કાણવેસાણં ” ॥ ૧ ॥

“ વેશ્યા સ્ત્રી સુલ્લક્ષણા સ્ત્રીનાં જેવાં સાકર સાથે મળેલા દૂધની સમાન મધુર વચન વોલ્લે છે. ચંદ્રમા જેવું સૌમ્ય વદન દેખાતું છે, તોપણ એ સ્નેહહીન વેશ્યાઓનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. ” ?

“ મા જાણહ જહ મજ્ઞં, વેસાહિઅજ્ઞં સમમણ્ણ્યાવં ।

आना जेवुं महत्ताना जंगलुं वीजुं कोइ कारण नथी, के जेथी पोतानी विवाहित प्रेमवती कुट्टीन स्त्रीओनो त्याग करी स्वार्थी अने निःस्नेह एवी वेइयाने विपे तमे प्रीति बांधो डो. " इत्यादि पिताए तेमने शीखामण आपी तोपण तेमना मनमां तेनी कांड पण अस्सर थइ नहीं. तेओ उलटा चाबुकना प्रहारने नहीं गण-नारा अश्वनी पेडे तोफानी अने बंधनस्थान जेणे तोमी नांखुं डे एवा मदोन्मत्त हाथीनो पेडे स्वेच्छायी वेइयानी साथे विशेष विज्ञास करवा लाग्या. एक बार एवुं बगुं के, ते वंने एक वेइया रूप वस्तुना अजिझापी होवाथी तेमनामां परस्पर छेप उत्पन्न थइ आब्यो, तेओ कटीवच्छ थइ हाथमां खऊ दइ जाणे बैरी होय तेम निर्द्वज्जपणे कझह करवा लाग्या. आ खबर राजाना जाणवामां आव्याथी तेना हृदयमां घणो परताप थइ आब्यो. तेणे तेमने सुधारवा माटे घणाउपायो कर्यो पण तेओ जरा पण सुधर्यो नहीं. जाणे असाध्य व्याधिइ ग्रस्त थया होय अथवा कोइ प्रबल पिशाचे डल्या होय, तेम वनी गयेला ते कुमारोने माटे सुधारवाना उपायनी अशक्यता जाणी आखरे ते राजाए पोतानी वै राणीओ साथे काल-कूट ढेर खावुं अने तेथी तेओ त्रणे मरणने शरण थइ गया. ते वंने कुमारो पर-स्पर युद्ध करतां अने लोकोमां निंदाता महा दुःखना जाजन थया हुता. आ उपरथी नव्य जीवोए वेइयावुं व्यसन के जे दुःखे त्यजी शकाय तेवुं डे, तेम जाणी ते करवुं नहीं. उत्तम श्रावके परस्त्रीने विपे कायनो संसर्ग न करवो जोइए. तेणे तो सदा स्वदार संतोषना व्रतमां रहेवुं जोइए. जो एम करवामां न आवे तो कामांधपणानी प्राप्ति थाय डे अने ते कामांधपणुं श्रावकने अनुचित डे. तेने माटे कहे डे के,—

“ कामं कामंधेणं, न सावणण कयावि होयव्वं ।

देह धण धम्मस्सकयकारिणीहि कामंमि अइगिच्छी” ॥१॥

“ काम—विषयना अजिझापथी अंधनी जेम जेनी विवेकरूपी दृष्टि नाश पामी डे, ते कामांध कहेवाय डे. उत्तम श्रावके तेवा कामांध थवुं न जोइए. कामांधपणायी कामने विपे दोखुपताने दइने धर्म, देह अने धननो क्षय थाय डे. ” १

आ प्रमाणे कामांधपणामां दोषोने जाणी गृहस्थे पोतानी स्त्रीमां पण अत्यंत आसक्ति न राखवी. आ शीजलुं स्वरूप पुरुषोने आश्रीने कहेवुं डे,

હવે સ્ત્રીઓને આશ્રીને કહે છે—

“ જહ નારીઓ નરાણાં, તહ તાણ નરાવિ પાસજૂયાજ ।

તમ્હા નારીઓ ત્રિહુ, પરપુરિસપસંગ મુજ્જાંતિ ” ॥ ૧ ॥

“ આ લોકમાં સંયમ રૂપ વાહાગમાં વિચરતા પુરુષરૂપી મૃગોને સ્ત્રીઓ તેમની સદગતિમાં જવામાં વિગ્નરૂપ, પાશરૂપ થાય છે—તેવી રીતે સ્ત્રીઓને પુરુષો પાશરૂપ થાય છે. કામદેવ ઝનય અંશે અવદ્વંધવીને રહેલ છે, ઇટલે સ્ત્રી તથા પુરુષ ધેનેમાં વ્યાપીને રહેલ છે, તેથી શીલના અજિહ્વાપી પુરુષો પરસ્ત્રીના સંગને વર્જે છે. ” ૧

एव ही रीते स्त्रीઓ પણ પોતાના પતિ શિવાય અન્ય પુરુષોની સાથે પ્રસંગ, ગુપ્ત વાર્તાલાપ, एकान्ते वास, मुखदर्शन અને मन्मन आद्वाप वगैरे कामोद्दीपक परिचयનો પરહરે છે. ब्रह्मव्रतનો આદર કરતી સ્ત્રીઓ—પોતાના જીવનને વર્જીને સામાન્ય રીતે બીજા પુરુષ માત્રનો ત્યાગ કરવો.

હવે કુશીલ અને કુઃશીલનો અંતર વે ગાથાથી કહે છે—

“ તે સુર ગિરિણોવિ ગુરુ, જેસિં સીલેણ નિમ્મલાવુછી ।

ગયસીલગુણે પુણ મુણ, મણુણ તણુણ તિણાઓવિ ॥૧॥

વગ્ધાણ્યા જયાદુ, હુદાવિજિઆ ન સીલવંતાણં ।

નિય છાયંપિ નિરરિકય, સાસંકા હુંતિ ગયસીલા” ॥ ૨ ॥

“ જેમની બુદ્ધિ શીલગુણે કરીને નિર્મલ છે, તે પુરુષો મેરુપર્વતથી પણ મોટા છે; કેમકે, મેરુપર્વતનું લક્ષ્ય યોજનનું પ્રમાણ છે અને તે પુરુષોના યશનું પણ જીવનને વિષે વ્યાપકપણું છે અને જે પુરુષો શીલગુણે રહિત છે, તેઓ તૃણથી પણ લઘુ છે. વૃણ લઘુ હોવાથી તેને વાયુ લઇ જાય છે અને તેથી તે પર્વત પાપાણ વગેરેમાં સ્થાવરના પામતું રહે છે અને કુશીલ પુરુષ ઘણાં સંચિત કરેલા કુપ્કૃતવસ્તુ મેરાયેલો સતો આ ગ્રાણ જીવનને વિષે જમતો કોઈ ઠેકાણે પણ સ્થિરતા પામતો નથી; તેથી કુશીલ પુરુષ વૃણથી પણ લઘુ છે. જે શીલવંત પુરુષો છે, તેમને વાયુ આદિ શબ્દથી સર્પ, અગ્નિ, પિશાચ વગેરે હુદ્ડ જીવો જયના હેતુ થતા નથી; અર્થાત્ જયના કરનારા થતા નથી, અને કુશીલ પુરુષો છે, તેઓ—

“ સર્વત્ર શુચયો ધીરાઃ સ્વકર્મ વલ્લગર્વિતાઃ ।

કુકર્મનિરતાત્માનઃ પાપાઃ સર્વત્ર શંકિતાઃ ” ॥ ૧ ॥

“ જે ધીરપુરુષો છે, તેઓ સર્વત્ર પવિત્ર અને પોતાના સત્કર્મના વલ્લથી ગર્વ ધરનારા હોય છે અને પાપી પુરુષો તો કુકર્મને વિષે સદા ત પર રહી સર્વત્ર શંકાવાદી હોય છે. ” ૧

શીલ્પવાલા પુરુષોને કોઈ ટેકાણેથી જય ઉત્પન્ન થતો નથી. તેને માટે આ પ્રમાણે લખે છે—

“ જહ્નણો વિ જહ્નં જહ્નદિવિગોપયં વિસહરાવિરજ્જૂઓ ।

સીલ્પજુઞ્જાણં મત્તા, કરિણો હરિણોવમાહુંતિ ” ॥ ૧ ॥

“ શીલ્પવાદી પુરુષોની આગલ અગ્નિ જહ્ન થઃ જાય છે, સમુદ્ર સ્વાયં-ચીયું થઈ જાય છે, સર્પ દોરડું થઈ જાય છે અને મટો મત્તા હાથી હરિણના જેવો થઈ જાય છે. ” ૧

एव ही रीते शिल्पना प्रभावही सर्व वष्टोनो नाश थाय, एम कथुं. हवे शिल्पना प्रभावही मनोवाञ्छित दान थवानु कहं ठे.

“ वित्थरश्जसंवद्भु वतंच विलसंति विविद् रिच्छीओ ।

सेवंति सुरा सिद्ध्यंति मंतविज्जा य सीद्धेण ” ॥ ૧ ॥

“ શીલ્પ પાલવાથી યજ્ઞ વિસ્તાર પામે છે, વલ્લ વધે છે, અનેક પ્રકારની ઋષિઓનો વિશ્વાસ થાય છે, દેવતાઓ સેવા કરે છે અને મંત્ર તથા વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે. ” ૧

શીલ્પ સર્વ વીજા અલંકારો કરતાં વિશેષ અવંકાર રૂપ છે, તે દર્શાવે છે.

“ किमंरणे हि कज्जं, जइ सीद्धेण अज्जंकिओ देहो ।

किं मंडणे हि कज्जं, जइ सीले हुज्ज संदेहो ” ॥ ૧ ॥

“ શીલરૂપ આચૂપણથી દેહ અલંકૃત હોય તો પત્તી વીજા આમૂષણું શું કામ છે ? અને જો શીલરૂપી આચૂપણ ન હોય તો પત્તી વીજા આચૂપણ શા

કામના છે ? ” ૧ .

અહિં શિષ્ય શંકા કરે છે કે, પુરુષોને તો હૃદયનું દૃઢતાપણું હોવાથી શીલ હોઈ શકે પરંતુ સ્ત્રી જાતિનાં હૃદય તુચ્છ અને ચપલ હોવાથી તેમજ તેમનામાં પુરુષોને આધીન રહેવાપણું હોવાથી તેઓને શીલ શી રીતે રહી શકે ? ” આ શંકાના સમાધાનમાં ગુરુ કહે છે કે, એવી શંકા કરવી અયુક્ત છે. કારણ કે, સર્વ સ્ત્રીઓ એક સ્વભાવવાળી હોતી નથી. સ્ત્રીઓમાં પણ ઘણી સ્ત્રીઓ મુશીલ ધર્મના અનુયાયી અને શાસ્ત્રના શ્રવણ કરવાથી શોભનિક હોય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ નારિઓ વિ અણેગા સીલગુણેણં જયસ્મિ વિસ્ત્રાયા ।

જાસિં ચરિત્તસવણે મુણિણો વિમણેચમકંતિ ” ॥ ૧ ॥

“ મુનિજ્ઞા, સીતા, ડાંપદી આદિ અનેક સ્ત્રીઓ શીલગુણ વળે આ જગત્માં વિખ્યાત થયેલી છે. તેઓનાં ચરિત્રો સાંનઢી મુનિઓ પણ પોતાના મનમાં ચમત્કાર થામી જાય છે. ” ૧

તે વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ અજ્ઞાઓ વંજિ સુંદરી, રાફ મઈ ચંદણા પમુસ્કાઓ ।

કાલત્તણ વિ જાઓ, તાઓ વિ નમામિ જાવેણ ” ॥ ૧ ॥

“ આર્યા વ્રાહ્મી, સુંદરી, રાજિમતી, અને ચંદન વાલા, પ્રમુખ સતીઓ ત્રણ કાલને વિષે પણ શીલગુણથી ચલિત થઈ નથી, તે સતીઓને હું જાવથી નમું હું. ” ૧

આ જિનશાસનને વિષે જો કે ધર્મ પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલો છે અને મોટા મોટા ગ્રંથોના કર્તાઓ પણ પુરુષોજ હોય છે, તેથી પુરુષ જાતિનું પ્રધાનપણું છે. પરંતુ જે કાપર પુરુષો છે, તેમને સ્ત્રીઓ પાશરૂપે છે, એવા વ્યવહાર નયનું અવલંબન કરીને પ્રાયઃ ઉત્કૃષ્ટ મુનિઓએ સ્ત્રીની નિંદા કરેલી છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ સોઝસરી હુરિયદરી, કવરુકુંજિ મહિલિઆ કિલ્લેસકરી ।

ધર વિરોઝણ ધરણી, હુસ્કલણી સુલ પડિવસ્કા ” ॥ ૧ ॥

“ स्त्री शोकनी सरिता ठे, पापनी गुफा ठे, कपटनी कुंभी ठे, क्लेशनी करनारी छे, वैर विरोध करनारी ठे, दुःखनी खाण ठे अने सुखनी प्रतिपक्षी ठे.”

तथापि निश्चय नयथी विचार करतां पुरुषपणुं अने स्त्रीपणुं—वने स्तुति के निर्दिष्टा हेतु नथी. केपके सुशीलता अने दुःशीलतानुं पुरुषपणुं अने स्त्रीपणुं कारणभूत ठे. तेने माटे कहुं ठे के,

“ इत्थि वा पुरिसंवा निस्संकं नम सुसील गुणपुट्टं ।

इत्थि वा पुरिसं वा चयसु लहु सील पझट्टं ” ॥ १ ॥

“ स्त्री अथवा पुरुष गमे ते होय, पण शीलगुण जेनामां स्पष्ट होय, तेने नमस्कार थाओ. अने स्त्री अथवा पुरुष गमे ते होय पण जो ते शीलगुणथी भ्रष्ट होय तो तेनो त्याग थाओ. ” १

दुःशीलतानुं फल शुं ठे ? ते कहे ठे—

“ पंडुत्तं पंडत्तं, दोहग्गा मरुवयाय अवलत्तं ।

डुस्सीलया लयाए, इणमो कुसुमं फलं नरओ ” ॥ १ ॥

“ पांशुरोग—कोढ, नपुंसकपणुं, दुर्जग्य, कुरूप, अल्पआयुष्य, अने निर्वलता ए दुःशीलता रूप लताना पुण्यो ठे, अने नरक तेनुं फल ठे. ” १

सुशीलतानुं फल शुं छे ? ते कहे ठे—

“ आरोगं सोहग्गं, संघयणं रूव मानवत्तं मउलं ।

अन्नं पि किं अदिज्जं, सीलव्वय कप्परुक्कस्स ” ॥ १ ॥

“ शील व्रत रूपी कल्पवृक्ष, आरोग्य, सौभाग्य, संघयण, रूप, आयुष्य, अने अतुल्य वल्ल आपे ठे. तेनार्थी बीजुं अदेय शुं ठे ? अर्थात् सर्व आपेठे.” १

हवे शीलव्रतनुं दृष्टान्तीय वर्णन करे छे—

“ चालणी जलेण चंपा, जीए लग्घाडिअं कवामतिअं ।

कस्स न हरेइ चिन्तं, तीए चरिअं सुजहाए ” ॥ १ ॥

“ जेणीए चालणी बने जल काढीने चंपानगरीना वण दरवाजा लयाव्या

હતા, તે સુજઞા સતાનું ચરિત્ર કોના ચિત્તને ન હરે ? ” ?

સુજઞાનું ચરિત્ર.

વસંતપુર નગરમાં જિનદાસ નામે એક શ્રાવક રહેતો હતો. તેને અત્યંત શીલગુણવાદી જિનમતી નામે સ્ત્રી હતી. તેમને સુજઞા નામે એક પુત્રી થઈ હતી. સુજઞા વાલ્યવયથી સમ્યક્ત્વ ધર્મને ધારણ કરનારી શ્રાવિકા થઈ હતી. તે વાજ્રા ઘણીજ સ્વરૂપવતી હતી. આથી ઘણા મિથ્યાત્વી વણિકોના પુત્રોએ તેણીના રૂપમાં મોહિત થઈ શ્રાવક જિનદાસ પાસે તેણીનો માગણી કરવા માંની તોપણ જેમ કાગડો ફીરતું જોજન ન પ્રસ કર, તેમ મિથ્યાત્વીપણાને છડીને તેઓ તેણીને જિનદાસ પાસેથી પ્રાપ્ત કરી શક્યા નહીં.

એક વખતે બુદ્ધિદાસ નામનો એક વૌદ્ધ ધર્મી વણિક પુત્ર ચંપાનગરી-માંથી વેપાર કરવાને વપંતપુરમાં રહેવા આવ્યો. તે કોઈ વ્યાપારને પ્રસંગે જિનદાસને ઘેર આવતાં સૌંદર્યવતી સુજઞા તેના જાંઘામાં આવી. તત્કાલ મોહ ધામી તેણે જિનદાસની પાને પાણિગ્રહણ કરવા માટે સુજઞાની માગણી કરી. જિનદાસે તેને મિથ્યાત્વીપણાના કારણથી આપવાની ના કહી. બુદ્ધિદાસ પછી તે કન્યા મેલ્લવવાના ઇરાદાથી કપટી શ્રાવક થઈ કોઈ ચિત્તક્ષણ જૈન મુનિની સેવા કરવા લાગ્યો. તે અલ્પ સમયમાં તે મુનિ પાસેથી શ્રાવકના આચાર શીખી ગયો અને સાચા શ્રાવક જેવો બની ગયો. તેનામાં શ્રદ્ધા ન હતી, પણ તે નિરંતર દેવપૂજા, સાધુ સેવા અને આવડ્યકાદિ ધર્મ કૃત્યો કરવા લાગ્યો. અનુક્રમે તેને જિનદાસની સાથે મૈત્રી થઈ, અને પરિચય વધતો ગયો. આસરે બુદ્ધિદાસને શુદ્ધ શ્રાવક જાણી જિનદાસે પોતાની પુત્રી સુખઞા તેની સાથે પરણારી. કપટી બુદ્ધિદાસ સુજઞાની સાથે વિપયજોગ જોગવવા લાગ્યો અને મુલે કાલ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

એક વખતે જેણે વ્યાપારમાં ઘણું હવ્ય ઉપાર્જન કર્યું એ, એવા બુદ્ધિદાસે પોતાના દેશમાં જવા માટે પોતાના સસરા જિનદાસની રજા માગી. તે વખતે જિનદાસે કહ્યું, “ વત્સ, તમે સ્વદેશમાં જવાની ઇચ્છા રાખો એ, તે ઠીક એ; પરંતુ તમારા માતા પિતા વિપરીત ધર્મગત્તા એ તે પાપા જેમ ધોમ્મને ન સહન કરી શકે, તેમ મારી શ્રાવિકા પુત્રી સુજઞાને તેઓ કેમ સહન કરી શકશે ? ” બુદ્ધિદાસે કહ્યું, “ જી, તમે તે વિષેની ચિંતા રાખશો નહીં. હું તેમને જુદા ઘરમાં

राखीश; परंतु मने स्वदेश जवानी आझा आपो." पत्नी ससराए कथुं, "त्यारे खुशीथी जाओ. मार्गमां तमारं कव्याण थाओ." ससरानी आझा थतां बुद्धि-दास पोतानी स्त्री मुजझा साथे रथमां वेसी मार्गे चाल्यो अने अतुक्रमे ते चंपा-नगरी आबी पोहोच्यो. पोतानी स्त्री मुजझाने जुदा वासगृहमां राखी पोते माता पिताने घेर गयो, अने तेमने आनंदथी मव्यो. तेणे पोतानो सर्व वृत्तांत माता पिताने जणाव्यो. पत्नी पोताना कार्यमां तत्पर थइ पोताने घेर रहेवा द्वाग्यो.

मुजझा जुदा घरमां रही निष्कपट वृत्ति वने अरिहंत प्रज्ञानो धर्म सेवती हती; परंतु तेणीनी सासू अने नणंद तेणीनां छिओ जोयां करती हती. एक वखते एवं बन्युं के, कोइ जैन मुनि जिज्ञाने माटे मुजझाना वासगृहमां आबी चाब्या गया. ते जोइ ते बुद्धिदासने तेनी माता अने व्हेने कथुं के, "जाइ, तारी बहु कोइ जैन मुनिनी साथे रमे ठे." बुद्धिदास बोव्यो, "तमारे एबी जुडी बात कहेवी नहीं; कारण के, मारी स्त्री कुझीन, जैन धर्ममां रक्त अने संती ठे. ते कदि पण कुशीझा थायज नहीं. तमे धर्मनी इर्ष्याथी आवो मिथ्या आरोप चडावी कहो ओ. तमारे आवुं अघटित न बोझवुं जोइए." बुद्धिदासनां आवां वचनो सांजली ते मुजझानी सासू अने नणंद ते मुजझाना विशेष छिओ जोवा द्वाग्या.

एक वखते कोइ जैन मुनि मुजझाने घेर जिज्ञा लेवाने आब्या. तेज वखते पवनवने तेमना नेत्रमां भरतुं तराणं परुथुं. ते साधुमां जिनकट्पीपाणुं हतुं, एट्ठे तेओ शरीर संस्कारथी विमुख हता. आथी तेमणे ते तराणाने नेत्रमाथी दूर कर्तुं नहीं. आ समये मुजझा जिज्ञा आपवा आबी. ते वखते तेणीना जो-चामां आव्युं के मुनिना नेत्रमां कांइक पीरु थाय ठे. आथी तेणीए चाझाकीथी जिह्मना अग्र जागथी ते मुनिना नेत्रमांथी तराणं दहरी छीधुं. तेम करतां, ते-णीना कपाळमां करेदुं कुंकुमनुं तिलक ते मुनिना द्वाटाट उपर चोटी गथुं. मुनि जिज्ञा दइ तेणीना घरमांथी बाहेर नीकट्या, ते वखते छिओ जोनारी तेणीनी सासू पोताना पुत्रने बोलावी ते मुनिना ललाटनुं तिलक प्रत्यक्ष वताच्युं. तेवी निज्ञानी जोइ बुद्धिदासे पोतानी मातानुं वचन कबुल कर्तुं अने मुजझाना शील विपे तेने शंका लग्न थइ. त्थारथी बुद्धिदास मुजझानी उपर विरक्त थइ गयो.

सती मुजझा पोताना पतिने पोतानी उपर निःस्नेह जाणी मनमां विचार करवा द्वागी. "अहा ! मारी उपर दृष्टा दोषारोप थयो. कही मारा निमित्ते

श्री जिनशासनने पण आ अपवाद लाग्यो, माटे हवे मारुं जीवित नकामुं ठे. जाव-
तनो त्याग करीने पण हुं आ मखिनता दूर करुं तो ठीक. " आहुं विचारी सती
सुजझाए आ प्रमाणे अजिग्रह धारण कर्यो. " ज्यां सुधी आ मारा अपवादनी
मखिनता दूर न थाय, त्यां सुधी हुं कायोत्सर्गने पाराश नहीं. " आवो अजिग्रह
झड़ तेणीए जिन पूजा करी अने शासनमुरीनी मनमां धारणा करी. संध्याकाळे
घरना एक खूणाभां कायोत्सर्ग करीने रह्यो. तेणाना सम्पक् ध्यानथी आकर्षणशी
शासन देवीए प्रगट थइ सुप्रधाने कथुं,—"हे वत्से, हुं तारा बोलाववाथी आवी
हुं, माटे जे कार्य होय ते कहे. ते बखते सुजझादेवी ते देवीना वाक्य सांजळी
कायोत्सर्ग पारी सहर्षा थइ देवीने नमन करी बांझी—" हे देवी, मारा निमित्ते
शासनने लागेहुं कझंक दूर करो." देवी बोल्या—" वत्से, तुं खेद करीश नहीं.
तारुं कझंक दूर करवा माटे अने श्री जिनशासननी प्रभावना बघारवा माटे
प्रातःकाळे सर्व शुज थशे. तुं निश्चित थइ शयन करी जा. " आ प्रमाणे कही
देवी अदृश्य थइ गया. ते पत्नी सुजझा निश्चित थइ सुइ गइ. प्रातःकाळ ते
जाग्रत थइ देव पूजा, गुरु पूजा वगेरे आवश्यक करी परवारी.

आ समये नगरना दरवाजा के जे रात्रे बंध करेला, ते ऊचकी शक्या
नहीं. राजाना माणसोए धणुं कथुं, पण कोइ रीते दरवाजाना कमानी ऊचकता
न होता. आथी नगरना लोको मुंकाइ गया. तेमनां दोरो पशुओ हुधा अने
तृपाथी आकुल व्याकुल थवा लाग्या. पोतानी प्रजाने माये आहुं नारे डारल
थतुं जोइ राजा हृदयमां आकुल-व्याकुल बनी गयो. राजाए, विचार्युं के, आ कार्य
कोइ देव तरफथी थयेहुं होतुं जोइए, आहुं विचारी राजा पोते पवित्र थइ धूप
दीप करी अंजलि जोमी आ प्रमाणे बोळ्यो—" हे देवदानवो, सांजळो.
तेमाराभांथी जे कोइ मारी ऊपर कोपायमान थया होय तो तमे. आ मारा धूप
दीपथी प्रसन्न थाओ. " राजाना आ शब्दाथी तत्काळ आ प्रमाणे आकाश
वाणी प्रगट थइ.—

" जलमुद्धृत्य चाक्षिन्याः कूपतस्तनुवक्ष्या ।

काचिन्महासती. पुर्याः कपाटांश्चलुकैस्त्रिभिः ॥ १ ॥

आच्छोटयति चेच्छीघ्रमुद्धतं तैः खिदा अपि ।

કપાટા ઘાર દેશસ્થા, નોચેન્નૈવ કદાચન ॥ ૨ ॥

યુગ્મમ્ ।

“જો કોઈ સતી સ્ત્રી કાચા સૂઝના તંતુ વડે ચાંદણીને વાંધી, તે વડે કુવામાંથી જડ લઈ આ નગરના દરવાજાને ત્રણ ઝંજલિ ‘ઠાટે’ તો તે નગર ઘારના કમારો લયમો, જશે. તે શિવાય કદિ પણ લયમશે નહીં. ” ૧, ૨

આ પ્રમાણે આકાશવાણી સાંજલી રાજાએ સતી સ્ત્રીઓને આજ્ઞા કરી એટલે નગરની કૃત્રિયાળીઓ, બ્રાહ્મણીઓ અને વણિક સ્ત્રીઓ કુવાને કાંટે આવી ચાંદણી વડે જડ ખરવા લાગી, પરંતુ કાચા સૂઝના તંતુઓ તુટી જવા લાગ્યા. કેટલીકેક ચાંદણીઓ કુવામાં પડી. કોઈનાથી તે કામ થઈ શક્યું નહીં. વધીઓ વિદ્વત્તી થઈ પાડી ચાલી ગઈ. અને હૃદયમાં અત્યંત રેવડ પામવા લાગી.

આ વચ્ચે વિનયવતી મુજબા પોતાની સાસુ પાસે આવી અને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી—“હે માતા, જો તમારી આજ્ઞા હોય તો હું કુવામાંથી ચાંદણી વડે જડ કાઢી આ નગરના દરવાજા લયમવાની ઇચ્છા રાખું છું. ” સાસુએ ‘ઝંચે સ્વરે કહ્યું, “અરે જૈન મુનિને સેવનારી, તારાથી એ કાર્ય વનશે નહીં, તારું સતીપણું હું સારી રીતે જાણું છું. ” હવે વીજા લોકોને જણાવવાનું શું કારણ છે? મેં એકઢીએ જાણ્યું, એટલું વસ છે. ” નગરની વધી સ્ત્રીઓ જે દરવાજાને લયમવા સમર્થ થઈ નથી, તો હવે તું શી રીતે થઈશ ” ? મુજબા બોલી—“માતા, તમે કહો છો, તે યુક્ત છે, પણ હું પંચની સાક્ષીએ મારા સતીપણાની પરીક્ષા કરી શકોશ, તમારે આ કાર્યમાં મને અટકાવવી નહીં. ” આટલું કહી તે સતી મુજબા, તેણીની સાસુ અને નાણંદ હાસ્ય કરતી હતી, તે ત્રતાં તત્કાલ સ્નાન કરવા ગઈ. સ્નાન કરી દેવગુરુને નમન કરી તે કુવાને કાંટે આવી. ત્યાં નચકાર મંત્ર પૂર્વક શાસન દેવીનું સ્મરણ કરી સૂર્ય સન્નિધિ ઝળી રહી આ પ્રમાણે બોલી—“જો હું જૈન ધર્મ અને શીલ રૂપ અલંકારને ધરનારી હોઉં તો આ કાંચે તાંતણે વાંધેલી ચાંદણી વડે કુવામાંથી પાણી નીકળજો. ” આ પ્રમાણે કહી તે સતીએ કાચા તંતુઓથી વાંધેલી ચાંદણી કુવામાં નાંચી અને તત્કાલ તેણીએ ચાંદણીને જડ સાથે બાહરે કાઢી. આ શીલનો પ્રજાવ પ્રત્યક્ષ જોઈ રાજા વગેરે સર્વે સાન-

दार्थ्य थड़ गया. राजा पोताना परिवार साथे ते सतीनी आगळ आओ अने
 आ प्रमाणे बोळ्यो-“ हे पतिव्रता, हे सती, आप कृपा करी आ नगरना दरवाजा
 ऊयामो अने लोकोना संकटने दूर को.” पत्नी सती मुजडा नगर जनोयी
 बाँडाएली, बिकस्वर नेत्र तथा मुखवाली अने बिरुदावली बोलनाराओ जेनी
 आगळ जय जय शब्द करी रवा ठे, एवी थड़ प्रथम नगरना दक्षिण दरवाने
 आवी. त्यां नयकार मंत्र बोली तेणीए जलनी त्रण अंजलिओ ते दरवाजा ऊपर
 छांटी, एटले जेम जांगुलि मंत्रना जाय वने सर्पना विषयी आर्त एवा नेत्रो
 लघमी जाय तेम नगरना दरवाजा लघमी गया. ते बखते आकाश मार्गे हुंहु-
 जिनो नाद थयो अने देवताओए जैन धर्मने आश्री जपध्वनि कर्यो. आधी
 नगरना लोको पणांज आश्चर्य साथे हर्षित थड़ गया. ते पत्नी सती मुजडाए
 पश्चिम अने उत्तर दिशाना दरवाजाओ तेवी रीते ऊयाव्या. पत्नी मुजडाए कर्ण
 के, में श्री जैन धर्मना पसाययी त्रण दरवाजा लघाव्या ठे. हवे आ नगरमां जे
 कोइ स्त्री सतीपणानो गर्व करती होय तो तेणी आ चोथो दरवाजो लघामे.”
 आटवुं कही सती मुजडा पात्री वडी अने तेणीए ते दरवाजो लघाव्यो नहीं.
 पत्नी बीजी कोइ स्त्री ते पुर छारने लघामी शकी नहीं. ते चंपानगरीतुं छार
 अद्यापि बंधज रहेतुं छे; एम संजझाय ठे. सती मुजडानुं आ चरित्र जोइ ते-
 णीनी सासू अने नणंद ज्याममुखी थड़ गड. तेणीना पति बुद्धिदासतुं मुख तो
 पोतानी स्त्रीतुं आवुं आदरचूत शील जोइ शरद् ऋतुना चंडनी पेडे देदीप्यमान
 थड़ गयुं. नगरना लोको ते सतीनी स्तवना करवा लाग्या. राजाए अत्यंत हर्ष
 पामी सती मुजडाने उच्चम वस्त्राङ्कारो आप्या अने मोटा उत्सवधी तेणीने तेने
 घेर पोहोचामी. पत्नी ते महासतीना प्रतिबोधयी राजा विगेरे सर्व लोकोए जैन
 धर्मनो अंगीकार कर्यो. सर्वे ते सतीनी स्तवना करतां पोतपोताने घेर चाट्या गया.
 पात्रवधी मुजडाना ससराना कुटुंबे घणो पथाचाप कर्यो. पत्नी तेओए सतीनी स.
 मीपे जइ जैन धर्मने अंगीकार कर्यो. सती मुजडानो स्वामी बुद्धिदास के जे कप-
 टी आवक हतो, ते पत्नी सत्य आवक बनी गयो. अने सत्य प्रेमधी मुजडा सा-
 थे रही सुखे काल निर्गमन करवा लाग्यो. ते बने दंपती गृहस्थ धर्म पाव्री अते.
 संयमने आराधी सद्गतिना जाजन थया हता.

એવી રીતે ચોથા વ્રત ઉપર સતી સુજ્ઞાની કથા કહેવાય છે. આ પ્રકારે શીઝ વ્રતનું માહાત્મ્ય સાંજઠી વીજા પણ નવ્યજનોએ આદર પૂર્વક શીઝ વ્રત પાલવાને તત્પર થવું. તેની જાવના આ પ્રમાણે છે—

“ ચિંતેઞ્ચવં ચ નમો, તેસિં તિવિહેણ જેહિઞ્ચવંચં ।

ચત્તં અહમ્મમૂલં, મૂલં નવગમ્ભવાસાણં ” ॥ ૧ ॥

“ જેમણે મન, વચન અને કાયા—એ ત્રણ પ્રકારે અર્ધમનું અને આ સંસારમાં ગર્જાવાસનું મૂલ રૂપ એવું અપ્રસાર્ય ઢોની દીધું છે, તેમને નમસ્કાર હો. ” ૧

પાંચમું સ્થૂલ પરિગ્રહ વિરમણ વ્રત.

સ્થૂલ પણ પરિગ્રહનું પરિમાણ કરી તેનાથી વિરામ પામવું, એ પાંચમું સ્થૂલ પરિગ્રહ વિરમણ વ્રત કહેવાય છે. જેમકે,

“ ગેહી ગિહ્ધિ માણંતં, પરિહરિય પરિગ્ગહે નવવિહંમિ ।

પંચમવણ પમાણં, કરેજ્જ ઇચ્છાણુમાણેણં ” ॥ ૧ ॥

“ પાંચમા સ્થૂલ પરિગ્રહ વિરતિ નામના વ્રતને વિષે ગૃહસ્થ અનંત ઇન્દ્રિય-ઇષણાનો ત્યાગ કરી નવ પ્રકારના પરિગ્રહનું પ્રમાણ કરે છે—આટલું મારે મોકલું છે, એવી અવધિ કરે છે. ” ૧

પરિગ્રહના નવ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે.

૧ ક્ષેત્ર, ૨ વાસ્તુ, ૩ હિરણ્ય, ૪ સુવર્ણ, ૫ ધન, ૬ ધાન્ય, ૭ દ્વિપદ, ૮ ચતુષ્પદ અને કુપ્ય—એવા નવ પ્રકાર છે. તેમાં પેહેલું ક્ષેત્ર તે ત્રણ પ્રકારનું છે. ૧ સેતુ ક્ષેત્ર, ૨ કેતુ ક્ષેત્ર અને ૩ ઝનય ક્ષેત્ર. જે રેંદ પ્રમુખના જલ્લથી સિંચાય, તે સેતુ ક્ષેત્ર કહેવાય છે, જે આકાશના પાણીથી સિંચાય તે કેતુ ક્ષેત્ર કહેવાય છે અને જે ધંનેના પાણીથી સિંચાય તે ઝનય ક્ષેત્ર કહેવાય છે.

વસ્તુ એટલે ઘર, હાટ, ગામ, નગર વગેરે. તેમાં ઘર ત્રણ પ્રકારનું છે. ૧ સ્વાત, ૨ ઊચ્ચિત્ત અને ૩ તદ્વજય. જે ભૂમિગૃહ—જોપસાદિ ગૃહ તે સ્વાત-

ગૃહ કહેવાય છે. જે મેહેલ, હવેલી વગેરે તે હચ્છિત ગૃહ કહેવાય છે અને જે જોપરા હપર રહેલ મેહેલ વગેરે તે તદ્વજય ગૃહ કહેવાય છે.

હિરણ્ય દૃઢો સોનું રુપું, જે પ્રસિદ્ધ છે તે. ધન દૃઢો ગણિમ વગેરે ચાર પ્રકારનું છે તે. સોપારી, જાયફલ વગેરે જે ગણી શકાય અથવા ગણીને વેચી શકાય, તે ગણિમ ધન કહેવાય છે. કંકુ, ગોલ વગેરે જોડી શકાય અથવા જોડીને વેચી શકાય, તે ધરિમ ધન કહેવાય છે. ઘૃત, લવણાદિ જે માપી શકાય અથવા માપીને વેચી શકાય, તે મેય ધન કહેવાય છે. અને વસ્ત્ર, રત્ન વગેરે જે પરીક્ષા કરીને લેવાય તે પરીક્ષ્ય ધન કહેવાય છે.

ધાન્ય દૃઢો ચોલા, ઢાંગર વગેરે સત્તર પ્રકારનું કહેવાય છે. કોઈ ગ્રંથાંતરમાં તેના ચોવીશ પ્રકાર પણ કહેલા છે. સત્તર પ્રકારના ધાન્યને માટે આ પ્રમાણ લખે છે.

“ વ્રીહિર્યવો મસૂરો, ગોધૂમો મુઝ માપ તિલ ચણકાઃ ।

અણવઃ પ્રિયંબુ કોઙ્ગવમકુટ્તકાઃ શાલિરાઢક્યઃ ” ॥૧॥

કિંચ કલ્પાય કુલત્થૌ શણ સપ્ત દશાપિ સર્વ ધાન્યાનિ ।

“ ૧ ઢાંગર, ૨ જવ, ૩ મસૂર, ૪ ગોધૂમ, ૫ મગ, ૬ અમર, ૭ તરૂ, ૮ ચણા, ૯ અણવ, ૧૦ કાંચ, ૧૧ કોઙ્ગવા, ૧૨ મઝ, ૧૩ શાલ, ૧૪ ચોલા, ૧૫ કલ્પયી, ૧૬ શણ અને ૧૭ આઢક, એ સત્તર પ્રકારના ધાન્યો કહેવાય છે. ” ૧

હિપદ દૃઢો સ્ત્રી, દાસ, દાસી, મેના, પોષ્ટ વગેરે અને ચતુષ્પદ દૃઢો ગાય, નેસ, હંટ વગેરે જાણવા. કુષ્પ દૃઢો શયન, આસન, રથ, ગામ્તો, હલ, માટીનાં ઝામ, સ્થાલ, કચોલા વગેરે ઘરના ઉપકરણો.

અર્હિ શંકા કરે છે કે, એ હપર કહેલા પદાર્થોનું શી રીતે પરિમાણ કરવું? તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે, પોતાની ઇચ્છા-કલ્પના પ્રમાણે તેમનું પરિમાણ થાય છે. કહેવાનો આશય એ છે કે, જો ઇચ્છાની નિવૃત્તિ થાય તો નિયમ કરતી વખતે જેટલો પરિગ્રહ સત્તામાં રહેલો છે, દૃઢો તે સમયે જે પરિગ્રહ પોતાની વાસે વિધિમાન છે, તેનાથી ઓછું પ્રમાણ કરવું. અને પછી વધેલું હવ્ય ધર્મકાર્પમાં

जोनी देवुं. अथवा सत्तानुमाने करीने छातां 'प्रमाणे ठेवट' नियम 'ग्रहण' करवो. ते उपर आनंदादि श्रावकोना दृष्टांतो प्रसिद्धे. जो कदि गृहस्थ इच्छा निरोध न करी शके तो जे होय ते करतां वमाणं -के चोगणुं मोकलुं राखीने वाकी जे शेष रहे तेनो नियम करे.

आहिं कोइ शंका करशे के, " आ उतां परिग्रहो निषेध करीने जे व्रतलुं अंगीकार करवापणुं ठे, ते मरु देशनी बापीकाना जडना स्नाननी जेम कोने हास्यनुं स्थान नही पाय " ? ते शंकाना समाधानमां कहेवानुं के, जाग्य-योगे काळांतरे करीने इच्छा प्रमाणे क्षेत्रादिक संपदाना पण अधिक आरजनुं थवापणुं ठे अने कदि संपदा न होय पण इच्छा अनंती होय ठे, तेनो निरोध करवा माटे व्रतनो अंगीकार करवो ते सफल ठे. तेने माटे कथुं ठे के,

“ परिमिअमुवसेवंतो, अपरिमिअमणंतया परिहरंतो ।

पावइ परंमि दोष, अपरिमिअमणंतयं सुखं ” ॥१॥

परिमित परिग्रहने सेवतो अने अपरिमित अनंतनो परिहार करतो पुरुष आ लोकनो पार पामे ठे अने अपरिमित अनंत सुखने पामे ठे. ” ?

आहिं प्रश्न करे ठे के, इच्छा प्रमाणे वस्तु प्राप्त करतां इच्छा पोतानी मेळे शांत पामे ठेज; तो पडी आ परिग्रह परिमाण करवानुं शुं कारण ठे ? जोजन करवाधी धुधा एनी मेळे समाड जाय ठेज.

तेना उत्तरयां कहेवानुं के, एम नथी; कारण के परिपूर्ण समृद्धि प्राप्त यतां पण इच्छानी अतृप्तिज ठे. तेने माटे कथुं ठे के,

“ जह् लहेई रिद्धि, तह् लोहो विवदुए बहुओ ।

लहिऊण दारुभारं, किं अग्गी कह्विविज्जाइ ” ॥१॥

“ जेम जेम ऋद्धि प्राप्त यती जाय ठे, तेम तेम लोच बहु वृद्धि पामे ठे. अग्नि लाकमानो समूह प्राप्त करीने शुकी जतो नथी, पण उल्लसो वृद्धि पामे ठे. ” ?

પરિગ્રહ સર્વ ક્લેશોનું મૂલ્ય છે, તે દર્શાવે છે.

“સેવંતિ પદું લંઘંતિ સાયરં સાયરં ભમંતિ જીવં ।

વિવિરં વિસંતિ નિવિસંતિ પિઞ્વણે પરિગ્રહે નિરયા” ॥૧॥

“દ્રવ્યાદિ સંચયને વિષે એકાગ્ર ચિત્તવાદ્યા માણીઓ ધનના સ્વામીની સેવા કરે છે, સમુદ્ધતું ઝઘ્ઘાન કરે છે, આદર પૂર્વક પૃથ્વીમાં જટકે છે, સિદ્ધસ વ-
'ગરેને માટે પર્વતની ગુફામાં પ્રવેશ કરે છે અને મંત્રાદિકની સિધ્ધિને માટે શ્મશા-
નમાં બસે છે. આવા પ્રકારનો પરિગ્રહ હુઃસ્વનો હેતુરૂપ છે.” ?

એવા પરિગ્રહને હુઃસ્વનો હેતુ જાણી, તેનાથી સંતોષ રાખવો સારો છે. સંતોષી મનુષ્યો નિર્ધન હોય તોપણ ઇંછાદિકના સુખને અનુજવે છે. તેને માટે ક-
શું છે કે,

“સંતોસગુણેણ અર્કિંચણોવિ ઇંદાઙ્ગસુહં લલ્લહ ।

ઇંદસ્સ વિ રિઙ્ગિં પાવિઞ્જણ કણો સ્ચિય અતુદ્ઢો” ॥૧॥

“નિર્ધન પણ સંતોષના ગુણવત્તે ઇંછાદિકના સુખને અનુજવે છે અ-
ને અસંતોષી માણી ઇંછની સમૃદ્ધિને પણ પામીને કાળો રહે છે—અવ્ય-
રહે છે.” ?

અસંતોષી મનુષ્યને ઇંદ્રના સુત્રો મક્કે તોપણ સંતોષ વઢતો નથી, એટલે
તે કરતાં પણ વધારે સુખની ઇંછા કરે છે.

ઊપર કહેલા સ્વરૂપવાદ્યા પરિગ્રહ પ્રમાણનું સ્વરૂપ અને સંતોષનું મૂલ્ય
વિવેક છે, એ વાત દૃષ્ટાંતથી દેખાતે છે.

“વિવેકઃ સદ્ગુણશ્રેણિહેતુર્નિર્ગદિતો જિનેઃ ।

સંતોષાદિગુણઃ કાપિ, પ્રાપ્યતે નહિ તં વિના” ॥ ૧ ॥

“વિવેક સદ્ગુણોની શ્રેણિનું કારણ છે, એ જિનેશ્વરોએ કહેલું છે. તે
વિવેકવિના સંતોષાદિ ગુણ વીજે કોઈ સ્થળે પણ પ્રાપ્ત થતો નથી.” ?

વિવેક પ્રગટ થવાથી સર્વ સદ્ગુણો પોતાની મેલે આવી તે જીવ્ય પુરુષના

શરીરમાં ધનની જેમ આશ્રય કરે છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ પ્રાહુર્નાવે વિવેકસ્ય, ગુણાઃ સર્વેઽપિ શોભનાઃ ।

સ્વયમેવાશ્રયંતેહિ, જન્યાત્માનં યથા ધનમ્” ॥ ૧ ॥

આ શ્લોકનો અર્થ હવે કહેવામાં આવ્યો છે.

આ વિષે વિશેષ અર્થ ધન નામના શેઠના વૃત્તાંતથી જાણવો.

ધન શેઠની કથા.

કોઈ એક નગરમાં “ શ્રીપતિ ” નામે એક મોટો ધનવાન શેઠ રહેતો હતો. તેને “ ધન ” નામે એક પુત્ર હતો. તેને પિતાએ એક મોટા ધનાઢ્ય શેઠની પુત્રીની સાથે પરણાવ્યો. એક વસ્તે આચાર્યના સર્વ ગુણોથી અલંકૃત એવા “ સૌમાચાર્ય ” નામે એક આચાર્ય તે નગરમાં આવી ચડ્યા. તેમને વંદના કરવા માટે નગરના ઘણા લોકો ગયા. તે સાથે શ્રીપતિ શેઠ પણ ગયો. આચાર્ય જગવાને સર્વ ધર્મની દેશના આપી. તે દેશનામાં પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતનું સ્વરૂપ વિશેષપણે વર્ણવી વતાવ્યું. દેશનાને અંતે જેને વિવેક ઉત્પન્ન થયો છે, એવા શ્રીપતિ શેઠે તે સૂરિની પાસે તે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. વીજા પણ શ્રાવકોએ વિવિધ પ્રકારના નિયમો ગ્રહણ કર્યા. તે પછી સર્વે ગુરુ મહારાજને નમીને પોતાને ઘરે ચાલ્યા ગયા.

તે પછી શ્રીપતિ શેઠે પોતાના નિયમિત કરેલા ઇચ્છાથી વધારે રહેલા ઇચ્છાને ધાર્મિક સ્થાનમાં વાપરવા નિશ્ચય કર્યો. શ્રી અરિહંત ચૈત્યના નિર્માણનું મોટું ફલ જાણી એક મોટું જિનાલય કરાવ્યું. તે જિનચૈત્યમાં શુદ્ધ મુહૂર્તમાં ઉત્તમ પરિવાર સાથે તેણે શ્રી જિનેશ્વરી પ્રતિમાનું સ્થાપન કર્યું. તે પછી તે શ્રી-પતિ શેઠ તે ચૈત્યમાં નિરંતર જિન પૂજા કરતાં અને સત્પાત્રને દાન આપતાં અનુ-ક્રમે પોતાનો કાલ નિર્ગમન કરતો હતો. આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તે શેઠ શુદ્ધ ધ્યાનવ્રમે કાલ કરી સદ્ગતિને પ્રાપ્ત થયાં. તે પછી સ્વજનોએ એકઠા મળી તેના પુત્ર ધનને તેના સ્થાન હવે સ્થાપિત કર્યો. ધન શેઠ લોચગ્રસ્ત અને નિર્વિવેકી હતો. તેણે આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું—“ અરે મારો પિતા ગાંધો થઈ ગયો હતો, તેથી તેણે ઘણું ઇચ્છા સ્વર્ચી નાંખ્યું છે. આવા ચૈત્ય વનાવવામાં ઇચ્છાનો વ્યય કર્યો, તે વ્યર્થ છે. હવે હું મૂલ દ્રવ્ય (મુદ્દી) ના વ્યયના કારણેને અટકાવી નહું ઇચ્છા ઉત્પન્ન

કરવાને હજમાલ થાઝં. ” આ પ્રકારે ચિંતવી તે ધન શેઠે પોતાના નિવાસસ્થ શિવાય વીજા ઘર અને હાટ વગેરે સ્થાનો વેચી નાંખ્યા અને દાસ, દાસી વગેરે જે હપજીવક વર્ગ હતો, તેને વિસર્જન કરી નાંખ્યો. તે શિવાય ચંદલ પૂજા તથા પ્રભાવનાદિક વધાં ધર્મકૃત્યોનો પણ ત્યાગ કરી દીધો. પછી પોતે એકલો જીર્ણ વસ્ત્રો પેહેરી સ્વંત્રે કોથલો લઈ ગોઠ પ્રમુખ લઈ વેચવા માટે ગામોગામ ફેરી કરવા લાગ્યો. જોજન વ્રસતે તે માત્ર તેણે મિશ્રિત જુની કલ્થથી પ્રમુખ નીસ આહાર કરવા લાગ્યો. ધનશેઠની આવી કૃપણ સ્થિતિ જોઈ તેની કુલવતી અને શીલવતી ત્રી હૃદયમાં સ્વેદ પામવા લાગી. તેણીએ તેને ઘણી હિત શિક્ષા આપી પરંતુ તે લોજાદિકથી ગ્રસ્ત હતો, ઇચ્છે તેનાં વચનને અલ્પ અંશે પણ માનતો નહીં.

આવી રીતે કેટલોક સમય बीत्या પછી પેલા આચાર્ય મહારાજ તેજ સ્થલે પુનઃ આવી ચડ્યા. જવ્ય જીવો તેમને વંદના કરવા માટે, આવવા લાગ્યા. આચાર્ય મહારાજે તેમને દેશના આપી. તે આચાર્યે શ્રીપતિ શેઠની સ્થિતિ અને પ્રવૃત્તિ વિષે લોકોને પુછ્યું. તે લોકોએ કહ્યું, “ સ્વામી, શ્રીપતિ શેઠ કાલધર્મને પામ્યો છે. હાલ તેનો “ ધન ” નામનો પુત્ર વિદ્યમાન છે. તે ઘણો લોજાતિજૂત થઈ ગયો છે. નિર્વિવેકપણે તે જિનપૂજાદિ સર્વ ધર્મકૃત્યો ઢોમી પશુની જેમ ફોગડ કાલ ગુમાવે છે. ” તે શ્રાવક લોકો આ પ્રમાણે તે ધનશેઠની સ્થિતિનું વ્યાન કરતા હતા, તેવામાં સ્વજા ઉપર કોથલો લઈ મલિન વેપવાલો તે ધન શેઠ કોઈ ગામ તરફ હતાવડે જતો દૃષ્ટિ પડ્યો. તે વચ્ચે શ્રાવકોએ કહ્યું, “ સ્વામી, જુઓ, આ શ્રીપતિનો પુત્ર ધન શેઠ જાય છે. ” ગુરુ મહારાજ તે ધનની એવી સ્થિતિ જોઈ, તેનો હપકાર કરવાને માટે પોતાની પાસે વેઝેલા એક શ્રાવકને મોકલી તેને બોલાવ્યો. ધન ગુરુની સમીપ આવ્યો નહીં. તે તેજ ટેકાણે હજો રહી બોલ્યો, “ જાડ, હું જવ્યનો અર્થોં હું. મારે ગુરુની સાથે કાંઈ કામ નથી. ” ધનના આ શબ્દો સાંજલી આચાર્ય મહારાજ કેટલોએક લાજ ધારીને પોતે ત્યાં ગયા અને બોલ્યા, “ જાડ, તું શ્રીપતિ શેઠનો પુત્ર છે. તારા જેવાને આવી રીતે ધર્મકાર્યની વિમુક્ષતા ઘટતી નથી. કદિ તારાથી કોઈ નવું ધર્મકાર્ય ન બની શકે તો કાંઈ નહીં; પણ તારા પિતાએ કરાવેલા જિનચૈત્યમાં રહેલ પ્રજ્ઞની પ્રતિમાનું મુલકમલ જોઈ તે પછી તારે જોજન કરવું, એવો નિયમ તું અંગીકાર કર. ” ગુરુનાં

आ वचनो सांजळी, ते धन बोड्यो. " महाराज, हुं मारा कार्यमांथी अत्या-
रे द्रष्ट थाजं हुं, माटे हाड मने बोली थो. परंतु आजयी पडी तपारो कहेलो
नियम मारे प्रमाण ठे. " आ प्रमाणे कही ते धन पोताना धर्मकार्यमां प्रवर्त्यो
अने आचार्य जगवान् त्यांथी विहार करीने बीजे स्थाने चाड्या गया.

त्यारथी कोइ शुच कर्मना उदयथी ते शेठ निरंतर प्रभुनुं मुखकमळ
जोया पडी नोजन करतो हतो. तेनी स्त्री पोताना पतिनी आ प्रवृत्ति जोइ खु-
शी थती हती. तेणी घास्ती हती के, आवा ह्युध पुरुषना हृदयमां आवो शुच
जाव उत्पन्न थयो ठे, तेथी जणाय ठे के, आ पुरुषनो कोइ शुचोदय थशे.

एक वखते एवुं वन्युं के, दोन्ही धन गामने फेरी करी वपोरे मोनो
आव्यो. ते उतावळमां प्रभुना मुखकमळनुं दर्शन जुळी गयो, अने तरत नोजन
करवा वेजो. ते वखते तेने याद आव्युं के, " अरे ! में हजु देवदर्शन कयां नथी,
माटे जइने सत्वर करी आवुं. " आवुं विचारी ते तत्काज वेजो थयो अने जि-
नचैत्यमां आवी प्रभुनां दर्शन करवा हाग्यो. तेवामां चैत्यनी अंदर " हे धन,
माग, माग, " एवो ध्वनि मगट थयो. आ शब्द सांजळी धन चारे तरफ जोवा हाग्यो,
पण ते शब्द कहेनार कोइ माणस तेना जोवामां आव्युं नही. आयी तेना मनमां
अतिशय आश्चर्य उत्पन्न थयुं. ते वखते ते धने आ प्रमाणे कथुं, " तमे जे बोड्यो
ठो, ते कोण ठो ? " पुनः आ प्रमाणे ध्वनि थयो. " हुं आ चैत्यनो अधिष्टायक अ-
ने श्रीअरिहंत जगवान् नो उपासक देवता हुं. तेने तारा नियममां दृढ जोइ हुं
तुष्यमान थयो हुं, माटे तुं वांछित वर माग. " धन बोड्यो— " हुं मारी स्त्रीने
पुडीने मागीश. " आ प्रमाणे कही धन पोताने घेर आव्यो अने तेणे पोतानी
स्त्रीने ते सर्व वृत्तांत कथो. ते सांजळी तेनी विवेकी स्त्रीए विचार कयां के, " ध-
रमां ध्वयनी कांइ न्यूनता नथी, पण आ मारा पतिमां विवेकनी खामी ठे. जो
तेनामां विवेक आवे तो पडी सर्व कार्यनी सिद्धि थशे. " आवुं विचारी
ते स्त्रीए धनने कथुं, " स्वामी, तमे सत्वर ते देव पासे जाओ अने तेमनी
पासे विवेक मागो. " स्त्रीहुं आ वचन मान्य करी ते धनशेठ कोथलो फे-
रवतो चैत्यमां आव्यो. अने जंचे स्वरे बोड्यो, " हे देव, जो तमे मारी
उपर तुष्ट थड मने वर आपवा इच्छता हो तो मने विवेक आपो. " तेनां

आ वचनो सांजळी अने तेनां छुष्कर्मनो हय जाणो देवताए कयुं, " हे धन, सर्व प्रकारनी जरुताने नाश करनासं विवेक रुपी रत्न हुं तने आपुं तुं. हवे तुं घेर जा. " ते पडी धन विवेकनुं वरदान प्राप्त करी पोताने घेर आवी जोगन करवा वेजो. ते वखते तेनी स्त्रीए तेद्वधी मिश्रित एतुं कळधीनुं अन्न तेनी आगळ लावीने मुखयुं. ते जोइ धन विवेकवान थइ बोव्यो, " अरे ! आपणा समृद्धिवाज्ञा घरपां आहुं छुष्ट भोजन केम ? " स्त्रीए कथुं. " स्वामी, तमे जेवुं अन्न द्यावी आपो डो, ते हुं रांधी आपुं तुं. " पछो तेणे घरमां नजर करी तेवामां स्थाने स्थाने विविध जंतुओना जालथो जरेहुं तेहुं अन्न अने बीजा हदका पदार्थो तेना जोवामां आव्या. दारिद्र्यी जरपूर एवो पोताना घरनो देखाव जोइ धन पोताना हृदयमां विचार बरवा द्याग्यो, " अरे ! मने अज्ञानीने धिक्कार, छे. में आवां आचरण करी मारा कुलने लजव्युं. में कांइ पण धर्मकृत्य कयुं नहीं. आद्वज्ञा दिवसो नकामा फोगट गुमाव्या. हवे हुं उत्तम व्यवहारने विषे उद्यमवाच थाउं तो वधारे साहं. " आ प्रमाणे चिंतवी तेणे पूर्व वेची दीधेक्षां घर, हाट वगैरे पाडा खरीदी लीधां, अने सर्व लपजीवक वर्गने पाडो बोलाव्यो. पोताना पिताना समयनी जे व्यवस्था हती, तेवी व्यवस्था करी दीधी. पडी पोताना पिताए करावेक्षा चैत्यनो अने बीजा पण चैत्यनो विशेषपणे पूजाप्रभावनादि उत्सव कयों अने वर्धमान परिणामधी बीजा दानादिक कृत्यो करवा मांड्या. गुरुना योगधी परिग्रह परिमाणनुं व्रत द्वाद तेणे वधारातुं छव्य सर्व धार्मिक कार्योंमां वापरवा मांग्युं अने अनुक्रमे ते बीजा व्रतोना नियमो लेवामां पण लयत थयो. आधी धनशेठ नगरनामहाजन प्रमुख लोकोमां माननीय थइ पड्यो. अने उत्तम प्रकारनी यश लक्ष्मीने प्राप्त थयो. एवी रीते वतीं ते धन शेठ विरकाद्व आवाक धर्मेने पाडी ठेके सदगतिनो जाजन धन्यो हतो.

आ प्रमाणे पांचमा परिग्रह परिमाण व्रत लपर ते धन शेठनी कथा क हेवाय डे. बीजा पण जव्य माणीओए हृदयमां विवेकने धारण करी परिग्रह परिमाण करवामां लयमवत थयुं अमे लोकादिकनो त्याग करवो के जेधी लजय लोकां मनवांछित समृद्धिनी सिद्धि प्राप्त थाय डे.

ते लपर आ प्रमाणे जाचना छे—

“ જહ જહ આણાણવસા, ધણધન્નપરિગ્ગહં વહુ કુણસિ।
તહ તહ લહુ નિમજ્જસિ, જવે જવે જારિયતરિવ્વ ॥ ૧ ॥
જહ જહ અપ્પો લોચ્છો, જહ જહ અપ્પો પરિગ્ગહારંજો।
તહ તહ સુહં પવહ્હુ, ધમ્મસ્સ ય હોઈ સંસિદ્ધિ ॥ ૨ ॥
તમ્હા પરિગ્ગહં જ-જિજ્ઞાસુ મૂલ્લમિહ સવ્વપાવાણં ।
ધમ્માચરણ પવન્ના, મણેણ એવં વિચિંતિજ્ઞા ” ॥ ૩ ॥

“ હે જધિ, જેમ જેમ તું અજ્ઞાનના વશથી ધન તથા ધાન્યનો પરિગ્રહ કરે છે, તેમ તેમ જાણે અતિ જારથી જરેલો હો, તેમ તું જવજવને વિષે જુએ છે. જેમ જેમ થોડો લોચ્છ હોય છે, અને જેમ જેમ પરિગ્રહનો આરંજ અદ્ય હોય છે, તેમ તેમ પરિગ્રહતું સુલ વધે છે અને ધર્મની સિદ્ધિ થાય છે. તેથી પરિગ્રહ સર્વ પાપોતું મૂલ છે એમ ધર્મના આચરણમાં પ્રવીણ એવા મન વડે વિચારી તેનો ત્યાગ કરવો.” ૧-૨-૩

એવી રીતે પાંચમું વ્રત કહેવામાં આવ્યું. આ વ્રતો મહાવ્રતની અપેક્ષા લઘુ-નાના છે, તેથી તે અણુવ્રત કહેવાય છે.

ત્રણ ગુણવ્રતો.

આ વ્રતો અણુવ્રતોના ગુણ (લપકાર)ને માટે વર્તે છે, તેથી તે ગુણવ્રત કહેવાય છે. તે ગુણવ્રતો દિશિ પરિમાણ વગેરેથી હિંસાના નિષેધ કરનાર હોવાથી અણુવ્રતોને લપકારક છે.

પેહેલું દિશિપરિમાણ ગુણવ્રત.

જે સર્વ પ્રાણીઓથી સર્વ જવમાં જીવ, અથો અને તિર્થસ્ દિશામાં ગમન આશ્રીને પરિમાણ કરવામાં આવે છે તે પેહેલું દિક્ પરિમાણ ગુણવ્રત કહેવાય છે. તેની અંદર “ મારે દરેક દિશામાં આટલી જૂમિ આક્રમણ કરવી, તે કરતાં વધારે કરવી નહીં ” એવો નિયમ દેવાય છે.

અહિં કોઈ શંકા કરે કે, દિક્ પરિમાણ વ્રત દેવાથી શો હાજ થાય

તેથી તું ચક્રવર્તી નથી પણ કોઈ ચક્રવાદ્યો લાગે છે. ” અશોકચંદ્ર વોહ્યો, “દેવ, તેને સ્વર નથી. હું મારા પુણ્યના વલ્લથી તેરમો ચક્રવર્તી થયો છું. માટે તું ઘા ઝંઘામ અને વિદ્વંસ કરી મને સ્વેદ ન પમાડ. ” અશોકચંદ્રનાં આવાં આશ્લી વચન સાંજલી અને જાણે તેનામાં ચૂતનો આવેશ થયો હોય તેમ જાણી તે ક્રોધાતુર બની ગયો. તત્કાલ તેનામાંથી જાજ્વલ્યમાન અગ્નિની ઢાયા પ્રગટ થઈ, અને તેથી તેણે તેને દગ્ધ કરી છઠી નરકનો અતિથિ કરી દીધો હતો.

આ પ્રમાણે અશોકચંદ્રની કથા કહેવાય છે. આ વૃત્તાંત સાંજલી સી. જા જલ્મ મનુષ્યોએ દિશિપરિમાણ વ્રતનો અનાદર ન કરવો. જો તે વ્રતનો અનાદર કરવામાં આવે તો અશોકચંદ્રની જેમ આ લોકનાં કષ્ટને પામી પરજીવમાં નહીં પોતા જોગવે છે. તેથી તે વ્રતને ગ્રહણ કરવામાં આલસ કરવું નહીં.

તેની ભાવના આ પ્રમાણે છે—

“ ચિંતેઽઽવં ચ નમો, સાદૂણં જે સયા નિરારંજા ।

વિંહરંતિ વિપ્પમુક્કા, ગામાગર મંજિથં વસુહં ” ॥ ૧ ॥

“જેઓ હંમેશા આરંજન રહિત અને મુક્ત થઈ ગ્રામ, આકર (સ્થાણો)ની મંજિત એવી આ પૃથ્વીમાં વિહાર કરે છે, તેવા સાધુઓને નમસ્કાર દો, એ ચિંતવજું. ” ૧

આ પ્રમાણે ઢહું દિશિ પરિમાણ નામે પહેલું ગુણવ્રત છે.

જોગોપજોગ પ્રમાણ નામે વીજું ગુણવ્રત.

જે પદાર્થો એક વસ્તુ જોગવાંય તે જોગ. એટલે જોજન, પુષ્પ વગેરે અને જે વારંવાર જોગવાય તે ઉપજોગ, એટલે સ્ત્રી, વસ્ત્ર, આત્મપુષ્પ વગેરે. તેલું પરિમાણ કરવાથી જે વ્રત લેવાય તે “ જોગોપજોગ પરિમાણ ” નામે વીજું ગુણવ્રત કહેવાય છે. તે વ્રત જોજનથી અને કર્મથી— એ વે પ્રકારે છે. તે વિશે કહ્યું છે કે,

“ જોયણ કમ્મેહિં હહા, વીયં જોગોવજોગ માણવયં ।

જોયણઓ સાવજ્ઞં, ઉસગોણં પરિહરેહ ॥ ૧ ॥

“ તદ્ અતરંતો વજ્જહ, વહુ-સાવજ્ઞાહંસ મુજ્ઞાહં ।

‘વાવીસં અન્નાદિ, જહારિહં નાય જિણધમ્મો’ ॥ ૨ ॥

“ વીજું જોગોપજોગ પરિમાણવ્રત જોજનથી અને કર્મથી એમ બે પ્રકારે ૧. તેમાં ભોજનથી શ્રાવક ઉત્સર્ગ માર્ગે કરી (મુખ્ય વૃત્તિએ કરી) સાવધ સચિત અને એપણીય) જોજ્યને પરિહરે છે અને અને એતેને પરિહરવાની અશક્તિ હોય તો એકલા સચિત્તનેજ પરિહરે છે. [તે ગાથામાં કહ્યું નથી, તો પણ જાણી શકું] તથાપિ અશક્ત વ્રતાં પણ જિનધર્મને જાણનારો શ્રાવક વહુ સાવધ એવા ગાંધીશ અનુદયને પરિહરે છે” ૧,-૨

તે વાવીશ અનુદયોનાં નામ.

“ ૫પંચુંવરિ ૬મહાવિગર્હ, ૧૦હિમ, ૧૧વિસ ૧૨કરગેઝ ૧૩સવ્વમટ્ટીઝ ૧૪રાઈજોઝણગંચિય, ૧૫વહુવીજ ૧૬અણંત ૧૭સંધાણં ॥ ૧ ॥

૧૮ઘોલિવરુય ૧૯વાયગળ, ૨૦અમુણિયનામાણિ ફુલ્લફલયાણિ ।

૨૧તુલ્લપ્પલં ૨૨ચલિઝરસં, વજ્જહ જુજ્ઞાહ વાવીસં” ॥ ૨ ॥

“ પાંચ ઝંબરા, એટલે ઝંબરો, પીપ્પલાની પેપરી, વરુ, શુક્ર, કાકોઝુંબરિકા, એ પાંચના ફલ જે મશકના આકારવાળા અને વહુ જીવોથી નરેલા હોય છે, તેથી તે વર્જવા. તથા મધ, માંસ, મધ, અને માંસલ-એ ચાર વિગય (વિકૃતિ) તે ઘૃતાદિકની અપેક્ષાએ મહાવિકારના હેતુ રૂપ હોવાથી વર્જવી. તેમ વહી તે ધૂર અધ્યવસાયના હેતુ રૂપ છે, અને તેની અંદર સત્કાલ તેના જેવા વર્ણવાલા જીવો ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, તેથી તે વર્જવા યોગ્ય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ મજ્ઞં મહુમિ મંસે, ન વણીયંમિ ચરુત્થાએ ચેવા

ઉપ્પજંતિ અસંખા, તવ્વણ્ણા તત્થ જંતુણો ” ॥ ૧ ॥

“ મધ, મધુ, માંસ, અને માંસલ તે ચારમાં તેના જેવા વર્ણવાલા અસંખ્યાતા જંતુઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ” ૧

તેમ હિમ, વિપ, કરા, માટી, અને રાત્રિજોજન તે પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ-

માં હિમ, કરા, માટીને વિષે ઘણા જીવોની ઉત્પત્તિનો સંજવ છે. અને વિષે પોતાનેજ લપધાત કરનાર અને મહામોહનું ઉત્પાદક છે. રાત્રિજોજનમાં ઘણા જીવોનો સંપાત થવાનો સંજવ છે. અને તેથી તે આ જવ તથા પરજવ સંબંધી વધુ દોષોથી દૂષિત હોવાથી વર્જનીય છે. મસક [ધમણ]ને વિષે મગની પેટે અગણિત વીજ રહેલા હોય તે વધુ વીજ કહેવાય છે. પેપા વગેરે ધુલોજ છે, તેના દરેક વીજમાં જીવોનું લપમદન થવાનો સંભવ છે. જે મ્લેચ્છ કંદાદિક તે અનંતકાય છે. તેના વત્રીજા જેદ છે. તેની અંદર પણ અનંત જીવોની ઉત્પત્તિ છે. સંધાન—પટલે વોલ્લ અથાણું. તેમાં પણ વધુ જીવની વ્યાપ્તિ છે. યોલ્લવના પટલે કાચી ઢાશ; દહીં અને દાલના વના, તેને મિશ્ર કરીને કરવામાં આવે છે. તે વિવદ્ધ રૂપ છે. તેમાં સૂક્ષ્મ ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ છે, તે કેવલિગમ્ય છે. તેને માટે વૃહત્કલ્પ સૂત્રમાં કહ્યું છે,

“ જહ મુગ્ગ માસ પમુહં, વિદલં કશ્ચંમિ ગોરસે પહડ્ડ ।

તા તસ જીવુપ્પતિં, જાણંતિ દહિપ્પ તિદિણ ઉવરિં” ॥૧॥

“ મગ, અરુદ, પ્રમુખ વાચા ગોરસ (દહીં ઢાસ)માં અને તેને વિદલ કહે છે. તેમાં ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ છે, પણ પ્રજુ કહે છે. ” ?

દ્વંતાક—પટલે રીંગણાદિક, તે પ્રસિદ્ધ છે. તે વધુ વીજ છે. તેનું અતિ-શય શ્લોક વિરુદ્ધપણું છે. તેમાં વધુ જીવમયપણું છે. વલી તે ઘણી નિદ્રા કરનાર તથા કામને ઊદીપન કરનારા દોષના હેતુરૂપ છે, માટે વર્જવા યોગ્ય છે.

પોતાથી કે પરથી જેમનું નામ જણાય નહીં, તેવા અજાણ્યાં ફૂલ તથા ફલ વર્જવાં; કારણ કે, તેની અંદર જીવોનો લપધાત રહેલો છે. તેમ જ જહણ કરવાથી દુષ્ણિ અસ્થ થાય છે અને તેનો આરંજ મોટો હોય, તે તુચ્છ ફલ કહેવાય છે, તે ગંગેટક, સીંગોના પ્રમુખ કોમલ ફલો જાણવા. તેથી અનર્થ દંનનો સંજવ છે. પટલે થોળા આરંજથી શ્રાવકને શુદ્ધ વ્યવહાર ચક્ષાવતાં અનર્થ દંન હોતો નથી. ચક્ષિત રસ પટલે સમીગયેલું. ડુર્ગંધી ધાન્ય, (પુમી વલીગયેલું દોવાથી) તે અનંતકાય કહેવાય છે; માટે વર્જવા યોગ્ય છે. સુસની પ્રમુખ કાણ ઉપરાંત રહેલ હોય તે તથા સમી ગયેલા દાણા કે જેમના વર્ણ અને ગંધાદિક વદલાઈ ગયા હોય તે કુત્સિત અન્ન કહેવાય છે.

आ प्रमाणे आ वाचीश अजक्ष्यो कहेला ठे. परंतु तेव्हा वाचीशज अजक्ष्य ठे, एम न समजतुं; कारण के लपन्नक्षणथी वीजा पण अजक्ष्य कहेवाय ठे. जेमके, जेने वे दिवस लढांधन थड गया होय, रांधेलाचोखाए करी व्याप्त एवं देहीं तथा पत्र पुष्पादि, जे बहु सावद्य होय ते वर्जवा. । । । ।

अल्प सावद्य होय तोपण 'तेनो नियम करवो. जेमके, " मारे आटला प्रमाण ओदनादि जमवा. " तेवी रीते चित्तनी अत्यंत गृष्टि-बोद्ध-पता, उन्माद तथा अपवाद वगेरेने उत्पन्न करनारां वस्तु, आचूषण अने वाहना-दिक वर्जवा, अने वाकीनातुं प्रमाण करतुं. प्रमाणमां विरतिनी परिणति एतले विरति करवाना परिणाम होय ठे, माटे परिमाण अवश्य करतुं.

आहिं केटलाएक अज्ञानी लोको कहे छे के, "आ संसारमां शरीरज साररूप ठे, माटे ते शरीरने जेम तेम पोषतुं जोडू.तेमां जक्ष्य अजक्ष्यनी कल्पना शा माटे करवी ? " आ संघे तेमने कहेवानुं के, तेओ खरेखरा मूर्खज ठे. कारण के, आ शरीरने बहु प्रकारे पोषण करवामां आवे, तोपण ते शरीरतुं असारपाणुंज होय ठे; तेथी तेवा असार शरीरने अर्थे विवेकी पुरुषोए अजक्ष्य जक्षण करतुं नहीं. तेने माटे कहुं छे के—

“ अइ पोसिअपि विहडइ, अंते एअं कुमिसमिव देहं ।

साधज्ज जुज्ज पावं, को तस्स कए समायरइ ” ॥ १ ॥

“आ शरीर अति पोषण कर्याळतां पण अंते नगरा मित्रनी पेठे बिना-श पामी जाय ठे, तेथी तेवा शरीरने मांड सावद्य जोगववानुं पाप कोण आच-रे ? ” १

हवे दृष्टांत सहित आ व्रत बोधानुं फळ देखामे ठे.

“ मंसाईणं नियमं, धीमं पाणच्चए वि पादंतो ।

पावइपरंमिलोए, सुरभोए वंकचुओव्व ” ॥ १ ॥

“मांसादिकनो नियम बुद्धिमान् मनुष्य प्राणना त्याग मुधी पण पावन करतो तो परलोकमां वंकचूळनी पेठे देवलोकना मुखेने पावे ठे.

वंकचूडनी कथा.

आ जरतक्षेत्रने विपे विमल नामे राजा हतो. तेने सुमंगला नामे स्त्री हती. ते वंने दंपतीची वे संतानो उत्पन्न थयां. तेमां पुष्पचूड नामे एक पुत्र अने पुष्पचूडा नामे एक पुत्री हती. ते वंने अनुक्रमे धोवन वयने प्राप्त थयां. राजकुमार पुष्पचूलने एक सुंदर राजकन्या साथे परणाव्यो. राजकन्या पुष्पचूडाने कोइ उत्तम राजकुमारनी साथे परणावी. राजकन्या पुष्पचूडा विवाहित थया पत्री थोनाज वखतमां विधवा थइ. आथी राजा विमल अने सुमंगला राणी घणज दुःखी थइ गयां. विधवा थयेद्वी पुष्पचूडा तेना जाइ पुष्पचूड ऊपर अति प्रेम राखती हती. आथी ते ब्राह्म स्नेहने दइने पोताना पिताने घेर रही हती.

राजकुमार पुष्पचूड चोरी वगेरे दुर्व्यसनोमां पनी गयो; तेथी ते नगरां लोकोने अतिशय पीडवा लाग्यो. आ दुर्व्यसनने दइने लोकोमां ते वंकचूडना नामची ओलखावा लाग्यो. तेनी व्हेन पुष्पचूडा पण तेना जेवीज बुद्धिवासी थइ, तेथी ते वंकचूडाना नामची लोकोमां विख्यात थइ. वंकचूल नगर जनोने अत्यंत पीडतो हतो. तेनी घणी फरीयादो राजाना सांजळवांमां आवी. आथी राजा तेनी ऊपर रोपातुर थइ गयो अने तेणे वंकचूडने पोताना राज्यनी हदमांथी काढी मूक्यो. तेनी वेहेन वंकचूडा अने तेनी स्त्री तेना प्रेम्ने दइने तेनी पांजळ चाद्री नीकळी. वंकचूल पोतानी व्हेन अने स्त्रीने साथे दइ जंगलमां जमवा लाग्यो. कोइ एक जयंकर अटवीमां ते आवी प्होंच्यो, तेवामां कोइ धनुर्धर जिह्मे तेने जोयो. ते जिह्मे आकृतिची तेने राजपुत्र जाणी बहु मानची पोतानी पक्षीमां राख्यो. तेणे आदरची तेनो वृत्तांत पुढ्यो. वंकचूडे तेने पोतानो वृत्तांत कही संजळाव्यो. तेनो वृत्तांत जाणी ते जिह्मनी तेनी ऊपर यणी प्रीति थइ. ते समये त्यां मूड पक्षीपति मरण पावेल्लो हतो, तेथी तेना स्थान ऊपर वंकचूडने स्थापवामां आव्यो. वंकचूल एक मोटो जिह्म राजा बनी गयो. ते जीवनीओनी साथे रंहेवा लाग्यो अने जीवोनी साथे लोकोने हुंटतो ते स्थळे मुखे काज निर्गमन करवा लाग्यो.

• एक वखते वर्षांतुनी समय आव्यो. तेवामां चंद्रयशा नामची एक

આચાર્ય કેટલાક મુનિઓના પરિવારના સાથમાંથી જુદા પડી ગયેલા હોવાથી જુદા પડી તે પટ્ટીમાં આવી ચઢ્યા. તે આચાર્ય પોતાના આચારમાં સારી રીતે વર્તનારા હતા, તેથી વર્ષામાં નિરંતર નવા ઉત્પન્ન થયેલા અંકુરાના મર્દનથી અને સચિત્ત જડના સંપર્કથી જય પામતા હતા, તેથી તે સમય તેમને વિહાર કરવામાં અયોગ્ય લાગ્યો. આથી તેઓ તે પટ્ટીમાં પેશી ગયા હતા. વંકચૂડે કુલ્લીનતાને દર્શને તે મુનિને પ્રણામ કર્યો. ગુરુ તેને ધર્મજ્ઞાનની આશીષ આપી. ગુરુ તે સ્થળે વસવા માટે વંકચૂડની પાસે જગ્યાની માગણી કરી. તે વચ્ચે વંકચૂડે કહ્યું, “ મહારાજ, હું તમોને રહેવા વસતિ આપું, પરંતુ તમારે તે જગ્યામાં કે મારી હૃદમાં ધર્મની પ્રરૂપણા કરવી નહીં. કારણ કે, હિંસા, અસત્ય, અને ચોરી વગેરેનો ત્યાગ કરવાથી ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ અમારી આજીવિકા તો તેમાંજ રહેલી છે. માટે તમારે આ સ્થળે ધર્મની પ્રરૂપણા કરવી નહીં. ”

આચાર્ય ચંદ્રયજ્ઞાણ એ વાત ક્યુદ્ધ કરી. પછી વંકચૂડે તેમને રહેવાને માટે નિરવચ્ચ સ્થાન આપ્યું. પછી ગુરુ સ્વાધ્યાય ધ્યાનાદિ ધર્મકૃત્ય કરતા તે સ્થળે ચાતુર્માસ્ય રહ્યા હતા.

એક વચ્ચે વંકચૂડે આચાર્યને આહારાદિકને માટે નિમંત્રણ કર્યું, ત્યારે આચાર્યે કહ્યું, “ જરૂર, અમારે તમારા ઘરની જિજ્ઞાસા કલ્પતી નથી. અમે તો અહિં તપશ્ચર્યા કરીનેજ સુખે કાલ નિર્ગમન કરીશું. તમોજ અમોને જે વસતિ દાન કર્યું છે, તેથી તમોજ મહાપુણ્ય ઉપાર્જન કરશું છે. તેને માટે આગમમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“ જો દેશ ઉવસ્સં મુણિ-વરાણ તવં નિયમ જોગજુતાણં ।

તેણં દિન્નાવત્થન્ન પાણ, સયણાસણંવિગપ્પા ॥ ૧ ॥

પાવઙ્ સુરનર રિહ્લી, સુકુહ્વપ્પત્તી ય જોગસામગ્ગી ।

નિત્થરઙ્ જવમગારિ, સિજ્ઞા દાણેણ સાહૂણં ” ॥ ૨ ॥

“ તપ, નિયમ અને યોગથી યુક્ત એવા મુનિઓને જે ઉપાશ્રય આપે છે, તેણે તેમને વસ્ત્ર, પાણી, શયન, અને આસન પ્રમુખ સર્વ આપ્યું છે. તે વસતિ દાનના પુણ્યથી તે મનુષ્ય દેવ તથા મનુષ્યની ઋદ્ધિને પામે છે, સારા કુલમાં જન્મ

मेझवे ठे, भोगनी सामग्री प्राप्त करे ठे अने आ संसारनो पार पामे ठे. "१-२

वर्षाकाळ अतिक्रान्त थया पत्री गुरु महाराजाए वंकचूडने पुत्री त्यांची विहार कर्यो. वंकचूड ते आचार्यनी सत्य प्रतिज्ञाथी हर्ष पामतो जक्ति वं तेपनी पाठळ गयो. केड्योळ मार्ग लढ्याया पत्री चिरकाळ रहंझा मुनिना वियोगथी विद्वज थयेझा वंकचूडे गुरुने नमन करी आ प्रमाणे विनंति करी-
 "स्वामी, अर्हीथी हवे बीजानो सीमानो आवे छे, तेथी हुं हवे पात्रो बडोश. हवे मने तमारं पुनर्दर्शन तत्काळ पावुं थाजो. " आ प्रमाणे तेनां वचन सांजळी आचार्ये मधुर वाणीथी वंकचूडने कथुं, " हे जझ. तमारी सहायथी आभे आट्यो काळ तमारा स्थानमां सुखे रखा हता, तेथी जो तमोने रुचे तो तमारो मत्युपकार करवा माटे थोरुं कांड कहीए. " वंकचूड बोड्यो—" महाराज, जे माराथो सुखे पाव्ही शकाय, तेवां वचनो कही मारी उपर अनुग्रह करो. " वंकचूडना कहेवाथी ते आचार्य आ प्रमाणे बोड्या—" जझ, १ जेनुं नाम कोइनाथी जाणी शकाय नहीं एवां अजाएयां फड तमारे खावां नहीं. २ बीजाने मारवानो इच्छा थतां तमारे सात आठ पाव्हां पावुं हवुं. ३ रानानी पटराणीने माता समान गणवी. अने ४ कदि पण कागमानुं मांस खावुं नहीं. आ चार नियमो तमारे चोक्स रीते पाव्वा. आ नियमो पाव्वाथी तमारे उत्तरोत्तर मोटो द्वाभ थशे. " आचार्यनां आ वचन सांजळी " महाराज, आपे मारी उपर मोटो अनुग्रह कर्यो " एम कही वंकचूडे ते चार नियमो ग्रहण कर्या. पत्री ते पोताने स्थाने पात्रो फर्यो अने गुरु महाराज त्यांची विहार करी बीजे स्थल चाव्या गया.

एक वखते वंकचूड जिह्योनी सेना लड कोड गाम मारवाने चाव्यो. ते गामना लोकोने अगाजथी माळूम पन्वाथी तेओ गाम मुकीने नाझी गया. वंकचूड गामने खाव्ही थयेझुं जोड पोतानो परिश्रम निष्फळ थयाथी मनमां परिताप पामतो परिवार साथे त्यांथी पात्रो फर्यो. अने अटवीमां एक वृक्ष नीचे विश्रांति ले-
 वा वेजो. वंकचूडने क्षुधा लागवाथी तेणे अटवीमांथी फडादि द्वाववाने पोताना माणसोने आहा करी. ते लोको पण क्षुधाथी पीडित थता हता, एट्जे तेओ फडादि लेवाने अटवीमां आभ तेम फरवा लाग्या. कोड वन दताशां सुगंधी अने पौकेडां फडोथी नम्र थड गयेहुं एक किपाकुं वृक्ष तेमना. जेवामां आवुं. तत्का-

द्व तेमणे ए वृक्षनां फल्लो द्वीधां अने ते द्वइ तेओ वंकचूडनी पासे आव्या. वंक-
चूडने ते फल्लोने जोतांज पोते द्वीधेओ नियम याद आव्यो. तेथी तेणे ते फल्लुं
नाम पुत्रुं. जिहोए कथुं, “ अमे आ फल्लुं नाम जाणता नथी. परंतु ते बहु
स्वादवाळां ठे. मोटे आपने खावामां हरकत नथी. ” वंकचूडे कथुं, “ हुं अजा-
ण्यां फल खातो नथी ; कारण के में अजाण्यां फल्ल न खावानो नियम द्वीधो
ठे. ” जिहोए आग्रह पूर्वक कथुं, “ स्वामी, आवी अस्वस्थ अवस्थामां नियम-
नो आग्रह राखवामां आवतो नथी. कारण के, अर्हीतो प्राण रहेवानो पण सं-
देह ठे, तेवा वयतमां अजिग्रह शो ? ” ते दोकोनां आवां वचन सांजळी वंक-
चूड धर्मनुं धैर्य धारण करीने बोव्यो, “ जिहो, हुं शुधार्थी पीनाळ हुं, परंतु मने
ए नियममां दृढता ठे. तमारे आवां वचनो बोडवां नही. प्राण जवानां होय तो
जड्जे जाओ, परंतु गुरु समीपे ग्रहण कोलो मारो नियम स्थिर रहो. ” पडी ते
जिहोए वंकचूडने आग्रह कयों नही. तेओ वया ए फल्ल खाइने ते वृक्ष नीचे
सुइ गया; पण तेओमांथो वंकचूडना निरोधर्था एक सेवके ते फल्ल खायां नही.
पडी वंकचूड पण सुइ गयो. थोमीवार पडी वंकचूडे जाग्रत थइ पोताना खास
सेवकने जगाव्यो अने कथुं के, “ आ सुतेझा दोकोने जगारु. हवे आपणे आ-
पणी पट्टीमां जइए. ” ते सेवके पोकार करी वधाने जगारुवा मांड्या, पण कोइ
जाग्रुं नही. पडी करस्पर्श करी जगारुवा मांड्या, तोपण कोइ जाग्र्या नही. तेणे
तपास करी जोथुं, तो त्यां सर्वे मरण पावेझा मादूम पड्या. पडी तेणे वंकचूडने ते वृ-
क्षांत जगाव्यो. आथी वंकचूड आश्चर्य पायी गयो अने पोते ग्रहण कोझो नियम
सफळ थयो, एम जाणी मनमां आ प्रमाणे कहेवा लाग्यो. “ अहा ! गुरु वा-
णीनुं माहात्म्य केथुं ठे ? ते वाणीना प्रभावथी हुं जीवतो रहो. हुं केवो निर्जागी
के सर्व इष्ट सिद्धिने करनार कल्पवृक्ष जेवा ते गुरु अकस्मात् मने प्राप्त थया
हता, तेमनी वाणीना उपदेशनो लाज में छोटी दीधो अने फोगडनो व-
खत गुमाओ. ” आ प्रमाणे चित्तमां भावतो ते वंकचूड हर्ष अने खेद
साथे रात्रि परुतां पोतानी पट्टीमां आव्यो. जेनामां ते रात्रे घरमां भवेश
कोर ठे, तेवामां पोतानी व्हेन पुरुषनो वेप धारण करी पोतानी स्त्रीनी
साथे सुतेझी तेना जोवामां आवी. तेणे पुरुष वेपवाली पोतानी व्हेनने ओळखी
नही. तेना मनमां एम आव्युं के, कोइ पुरुष साथे पोतानी स्त्री सुतेझी ठे. आथी

તેણે ચિંતવ્યું કે, “ ઝરે ! મારી સ્ત્રી દુરાચારિણી છે. તે આ કોઈ પુરુષની સાથે મુત્તેલી છે; માટે આ ઘનને આ વસ્ત્રને સ્વચ્છથી મારી નાંખું. ” આતું ચિંતી તે પ્રહાર કરવાને સ્વદ્ધ લગામે છે, તેવામાં તેને પેલો ગ્રહણ કરેલો વીંજો નિપ્પ યાદ આશ્યો. તત્કાલ તે સાત પગલાં પાડો ફર્યો. તે વસ્ત્રને ક્રોધાતુર એવા તે બંક-ચૂંચું સ્વદ્ધ ધારની સાથે અથમ્યું. તેના શબ્દથી તેની પુરુષવેપધારી ઘેન-બંકચૂંચા જાગી ગઈ. તેણે પોતાના જાડને જોતાં જ કહ્યું, “ જાડ, ચિરંજીવો. ” બંકચૂંચા પોતાની ઘેનને ઓછાસી શરમાઈ ગયો. પોતાના સ્વદ્ધની સાથે ક્રોધે સંવરી તેણે પોતાની ઘેનને પુરુષ વેપ ધરવાનું કારણ પૂછ્યું. બંકચૂંચા બોલી- “ જાડ, આજે સંધ્યાકાલે તમારા શત્રુના સેવકો નટનાં વેપ ધારણ કરીને અહીં આવ્યા હતા. હું તેમનો કપડ વેપ જાણી ગઈ હતી. તે વસ્ત્રને મેં ચિંતવ્યું કે, જાડ બંકચૂંચા બાહરે ગયા છે. તે ક્યાં છે, એની મને સ્વદ્ધ નથી. જો આ લોકોના જાણવામાં આવશે કે બંકચૂંચા પરિવાર સહિત બાહરે ગયેલ છે, તો તેઓ આ પક્ષીને અનાય ધારી પરાજય કરવાને આવશે; માટે કોઈ ઉપાય કરવો. આતું ચિંતવી મેં રાત્રે કપડથી તમારો વેપ પેહેર્યો અને પછી સજામાં તે નટ લોકોની પાસે નાટક કરાવી, તેમને યોગ્યતા પ્રમાણે દ્રવ્ય આપી વિદાય કર્યો, પછી આદ્યસથી મેં તમારો વેપ કાઢ્યો નહીં અને તે વેપ સાથે મારી જોનાઈની સાથે મુડ ગઈ હતી. ” પોતાની ઘેનના મુખથી ડુંકરે સાંજની ઘેન પોતાના

हृष्टी नरने पण सेवनारी वेण्यातुं धन लेवुं, एतो विशेष निंदनीय ठे; माटे मारे तुं धन पण शा माटे लेवुं जोड्ण! ” आम विचारी तेणे वेण्यातुं घर पण छोनी शिंधु. ते पत्नी ते राजाना घर आगड्य आव्यो. त्यां तेणे चितव्युं के,

“ चौर्यमाचर्यते तच्चे, द्वांद्व्यते खलु जूपतिः ॥

फलिते धनमद्वीणमन्यथापि चिरं यशः ” ॥ १ ॥

“ जो चोरी करवी तो राजानेज हुंदवो. कारण के जो काम सफळ थाय तो अक्षय धन मझे अने नहींतो लांबा कालतुं मोडुं यश मझे. ” ?

आवुं विचारी ते वनमांथी एक घो लाव्यो. तेने राजाना धरना किह्या उपर चौटाकी, तेना पुढरा साथे वल्लगी राजाना मेहेद्वमां दाखल थयो. त्यां अ-
भुत रुपने धारण करनारी राजानी पटराणी तेना जोवामां आवी. ते समये जा-
त थयेझी राणीए तेने जोयो अने आ प्रमाणे पुच्युं, “तुं कोण ठे? अने अहिं शा-
टि आव्यो ठे?” वंकचूडने कथुं, “हुं चोर हुं अने बहु प्रकारनां मणि तथा रत्नादिक
अव्यनी इच्छार्थी अहिं आव्यो हुं.” आबखते वंकचूडनुं रूप जोड राजानी राणी
नी पर मोहित थड गड. तेणीए कोमल स्वरथी आ प्रमाणे कथुं, “जड, अव्यनी
मार्त्ता ठे ? आ वधुं तमारुंज ठे. कोड जातनो जय राखशो नहीं. स्वस्थ थाओ.
प्राजे तमारा कुल देवता तमारी उपर तुण्यमान थया ठे. कारण के, हुं राजानी
पटराणी तमारे वश थड गड हुं. आजे में मारा सौजाग्यना गर्वथी राजाने
साव्यो छे, तेथी तमे अहीं आवो अने तमारा याँवनने सफल करां. हुं संतुष्ट थतां
माणसोने अर्थ काम सुल्लज ठे. मारो संतोप हजो तो पत्नी तमारो वध के बंध थजो
हीं. ” आ प्रमाणे पटराणीए ते वंकचूडने कामग्रहथी लोचाव्यो अने कोज
माड्यो. तोपण वंकचूड पोते अंगीकार करेखा नियमनुं स्मरण करी राणीने न-
री आ प्रमाणे बोड्यो, “ माता, तमे मारां पूज्य छे. मारा जेवा एक वनवासी त-
कर तरफ तमारे स्पृहा करवी योग्य नथी. ” पटराणी बोड्डी, “अरे वाचाड,
तारी साथे कामनी अजिह्यापी हुं, तेने तुं माता कहीने बोलावता केय शर-
मातो नथी ? जो तुं मारुं वचन मानीश नहीं तो आजे तारी उपर यमराज हठ्यो
मजजे. ” आ प्रकारे राणीए घणां वचनो युक्तिथी कयां, तोपण ते वंकचूड ज-

रा पण दोज पांम्यो नहीं. पत्नी ते राणी क्रोधातुर थइ अने नखे करी पोताहुं शरीर उऊरनी उंचे स्वरे पोकार करवा लागी. ”

आ तरफ राजा ते राणीवासना गृहना द्वार आगळ बुपी रीते उजो रही आ सर्व वृत्तांत सांभळतो हतो. ज्यारे राणीए पोकार करवा मांड्यो एटले द्वारपालो जागी उठ्या अने उघानां शस्त्रो वड दोनी आव्या. ते वखते राजाए ते दोकोने अटकावीने कथुं, “ आ चोर निरपराधी ठे, माटे तेने मारशो नहीं. मात्र जरा बांधीने वड जजो अने सवारे मारी आगळ सज्जामां द्यावजो. ” द्वारपालोए राजानी आझा प्रमाणे कथुं. ते चोरने एकनी बांधीने वड गया.

आ वखते पोतानी राणीनो घुराचार प्रत्यक्ष जोड राजा मनमां चिंता करवा लाग्यो अने ते चिंतामां तेणे जाग्रतपणाथीज महा कष्टे रात्रि निर्गमन करी. मातःकाळे राजसेवको ते चोरने बांधी राजानी आगळ सज्जामां द्याव्या. राजाए आक्षेपथी वंकचूलने, सत्य कहेवाने कथुं, एटले वंकचूले रात्रिनो सर्व वृत्तांत जे बऱ्यो हतो, ते साचे साचो कही संजळाव्यो. अने राणीए पोताने मधुर घाणीथी केटळांक वचनो कथां हतां, एम गुप्तपणे ते बात जणावी, आथी राजा वंकचूलनी उपर संतुष्ट थइ गयो. तेने बंधमांथी मुक्त करी राजाए आलिंगन कथुं. अने आ प्रमाणे कथुं, “ हे सत्पुरुष, तमारा साहसथी हुं तमारी उपर संतुष्ट थयो हुं, माटे मारी पटराणी हुं तमने अर्पण करुं. ” वंकचूल बोध्यो- “ स्वामी, आपनां पटराणी ए मारी माता ठे. आपे एवं वचन न बोझवुं. ” ते पत्नी राजाए धमकी आपीने कथुं के, “ जो तुं राणीने ग्रहण करशे नहीं तो हुं तने शूलीए चमवीश. ” वंकचूल आबी धमकीथी पण रुग्णो नहीं. तेणे धैर्यथी ते बात अंगीकार करी नहीं. वंकचूलने आम अचल अने हट जोड राजा

एक दिवसे वंकचूड़ना जाग्योदयथी ते आचार्य जगवान् तेज नगरीमां पधार्या. ते खवर जाणी वंकचूड़ मोटा आमंवरथी तेमने वंदना करवाने गयो. आचार्य पासेथी धर्मनुं शुद्ध स्वरूप सांजळी तेणे तच्च रुचिरूप सम्यक्च अंगी-कार कर्तुं हतुं. आ अरसामां ते उज्जयिनी नगरीनी समीपे आवेद्या शालिग्राम गामना रहेवासी जिनदास नामना श्रावकनी साथे वंकचूड़ने मैत्री थड हती. ते जिनदास श्रावक ऊपर वंकचूड़नो घणोज स्नेह थयो हतो.

एक समये राजाए अति दुर्जय एवा कामरूप देशना राजाने जीतवा मा-टे वंकचूड़ने आझा करी. वंकचूड़े राजानी आझाथी कामरूप देशमां जइ त्यांना राजा साथे युद्ध करी तेने पराजित कर्यो, परंतु शत्रुओंनां शस्त्राथी ते घणोज घायल थइ गयो. घायल थयेलो वंकचूड़ तेवोज स्थितिमां उज्जयिनी नगरीमां आ-ची पोहोंच्यो. वंकचूड़नी आवी स्थिति जोइ राजाना हृदयमां चिंतानी पीमा उत्पन्न थइ आवी. तत्काळ तेणे घणा वैद्योने बोद्यावी तेनी चिकित्सा करावी; पण वंकचूड़ना घा रुजाया नहीं. राजाए पढी पोताना वैद्योने क्रोध लावीने कहुं, “तमे वंकचूड़ने शा माटे साजो करी शकता नथी! तमारे तेने जलदी साजो कर-वो.” वैद्योए कहुं, “महाराज, तेने माटे हवे एक उपाय ठे के, जो ते कागमालुं मांस खाय तो तेना शरीरना घा रुजाड जाय.” आथी राजाए वंकचूड़ने आदि-गन करी अश्रुपात करतां कहुं, “वत्स, तारी पीमा दूर करवा माटे वैद्योए घ-णा उपचार कर्या, पण तारा घा रुजाया नहीं. हवे कागमालुं मांस खावानो उपा-य बाकी छे, ते तुं कर एट्ठे तारा शरीरनी पीमा दूर थड जाय. वंकचूड़े कहुं, “स्वामी, हुं सर्वथा मांसजड्ढणथी निवृत्त थयो लुं. तेमां खास करीने कागमालुं मांस न खावानो में नियम कर्यो ठे; तेथी हुं मारो नियम तोमोश नहीं. राजा बोड्यो, “वत्स, जो जीवतां रहेवाय तो घणा नियमो दड शकाशे. अने मृत्यु पा-म्या पढी ते वधा नियमो चाड्या जशे. माटे जीवन राखवा तुं कागमालुं जड्ढ ढण कर.” राजानां आवां वचन सांजळी वंकचूड़ बोड्यो. “स्वामी, हवे मारे जीवानी जरा पण तृष्णा नथी; कारण के, एकवार अवश्य मृत्यु तो थवानुंज ठे. तेथी आ प्राण जड्ढे जाय, पण हुं अकृत्य नहीं करूं.”

आ वखते राजाए पेडो शालिग्राम वासी जिनदास श्रावक के जे वंक-

ચૂડનો પરમ મિત્ર હતો, તેને બોલાવ્યો. રાજાના બોલાવવાથી જિનદાસ તત્વાદ વંકચૂડને મદ્યવાને માર્ગે ચાલી નીકળ્યો. તે રસ્તામાં આવતો હતો, તેવામાં કોઈ વે દેવીઓ રુદન કરતી તેના જોવામાં આવી. જિનદાસ તેમની પાસે આવ્યો અને તેણે તે દેવીઓને પુછ્યું, “ તમે કોણ છો ? અને શા માટે રુદન કરો છો ? ” તે સ્ત્રીઓ બોલી—“ અમે મુધર્મ દેવમાં રહેનારી દેવીઓ છીએ. અમારો સ્વામી દેવજ્ઞોકમાંથી ચપવી મયો, તેથી તેના વિરહથી અમે વિદ્વદ્ધ વર્ના વંકચૂડ નામના એક કૃત્રિય જ્ઞર્તારને પ્રાર્થવા ઇચ્છીએ છીએ. અમે તે તમારાં વચનથી જો તંતો નિયમ ભાંગશે તો તે સત્ત્વર છુર્ગતિએ જશે. તેથી અમારે તેનો પાત્રો વિયોગ થશે. આથી અમે રુદન કરીએ છીએ.” તે વેને દેવીઓનાં આ વચન સાંજલી જિનદાસે કહ્યું, “તમે રુદન કરશો નહીં. જેમ તમારું ઇષ્ટ થશે, તેમ હું કરીશ. ” આ પ્રમાણે તે દેવીઓને આશ્વાસન આપી જિનદાસ હજ્જયિની નગરીમાં આવ્યો. તે રાજાના મંદિરમાં ગયો અને રાજાને મળ્યો. પછી તેણે વંકચૂડ આગળ આવી તેનું કુશલ પુછી ઔપધના ઉપાય માટે પૂછ્યું, તે વારે રાજાએ તેને સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. વંકચૂડને કાકમાંસ ન રાવાના નિયમમાં અતિ દુઃખ જોડ અને તેનું શરીર અત્યંત જર્જરીચૂત થયેલું દેખી તેણે રાજાદિ સર્વની સમક્ષ આ પ્રમાણે કહ્યું— “ આ મારા મિત્ર વંકચૂડને ધર્મ તેજ ઔપધ છે, માટે વીજું કોઈ પણ ઔપધની પ્રવૃત્તિ કરવી નહીં. ” મિત્રનાં આવાં વચન સાંજલી વંકચૂડે કહ્યું, “ મિત્ર, તમે કહ્યું, તે યોગ્ય છે. હવે મારે તમને વિશેષમાં કહેવાનું કે જો તમે મારી જીવન પૂર્ણ સ્નેહ રાખતા હો તો આશ્વસને દૂર કરી મને આ ઢેલે અવસરે કાંઈક સંબંધ આપો. ” વંકચૂડની આ માગણી જીવનથી જિનદાસે તેને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરાવી. તેથી વંકચૂડ ચાર આહારના પચ્ચલાણ કરી અને ચાર શરણનો ઇંગીકાર કરી પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કારનું સ્મરણ કરતો, તથા સર્વ જીવોને વિષે નિર્વેરપણાની ધારણા કરતો, પૂર્વના કોલાં પાપને નિંદતો અને સુકૃતને અનુમોદતો સમાધિ પૂર્વક કાલ કરી વારમા દેવજ્ઞોકે દેવતા થયો. તે પછી જિનદાસ વંકચૂડની મરણ ક્રિયા કરી શોક કરતો પોતાને, — જો થયો. તે રસ્તે જતો હતો, ત્યાં માર્ગે પેઢી વે દેવીઓ — તેણે પુછ્યું, “ જાહે, હજુ શા માટે રુદન કરો છો ? ” મૃત્યુ પામી દેવજ્ઞોકમાં તમારો સ્વામી ન થયો ? ” }

“ હે નિર્મલાશય જિનદાસ, તમે શું પૂછો છો ? અમારે તો તે અમારા સ્વામીનો વિયોગજ રહ્યો. કારણ કે, તેઓ પરિણામની વિશુદ્ધિથી અમોને ઓઢંગીને બારમે દેવડોળે ગયા. ” પછી જિનદાસ ત્યાંથી પોતાને સ્થાને ચાલ્યો ગયો.

ए प्रमाणे वेंकचूदतुं वृत्तांत कहेवाय छे. आ वृत्तांत ऊपरथी थोना पण अभद्र्य भक्षणना नियमतुं महा फल जाणीने भव्य प्राणीओए विशेषथी नियम पाववायां नत्पर थवुं.

। प्रमाणे चोजनने आश्रीने जोगोपजोग व्रतनुं स्वरूप कहुं. हवे
ने कहे छे—

तस्मान् जइ कम्मं विणानतीरेइ निव्वहेउतो ।

।नरसकम्मादाणे चयइअणंपि खरकम्मं ” ॥ १ ॥

“ કર્મને આશ્રી ઉત્તર્ગ માર્ગે કરીને શ્રાવકે કોઈ પણ સાવધ કર્મ કરવું નહીં. અને નિરાંત્ર કરીનેજ રહેવું. પણ જો કર્મ વિના નિર્વાહ ન થાય તોપણ પંર કર્માદાન અવગચ ત્યજી દેવા. ” ?

પંર કર્માદાન.

૧ અંગાર કર્મ, ૨ વન કર્મ, ૩ શકટ કર્મ, ૪ જાટક કર્મ, અને ૫ સ્ફોટક કર્મ, ૬ પાંચ કર્મ. ૧ દાંત, ૨ લાસ, ૩ રસ, ૪ કેશ અને ૫ વિપ, ૬ પાંચ વાણિજ્ય. ૧ યંત્રપીઢન, ૨ નિર્જાછન, ૩ દવદાન, ૪ સરઃશોષણ, અને ૫ અસતી પોષણ, ૬ પાંચ સામાન્ય. ૬ પંર કર્માદાન કહેવાય છે.

૧ આજીવિકા માટે અંગારા પામવા, જામજુંજીપાણું કરવું, કુંજાર, લોહકાર, અને સુવર્ણકારતું કામ તથા ઈંટો પકાવવા પ્રમુખનો આરંજ કરવો તે. અંગાર કર્મ કહેવાય છે.

૨ વૃક્ષાદિકના પત્ર, પુષ્પ વગેરેનું ઢેદન, જેદન અને વેચવા પ્રમુખના આરંજ વને જીવવું, તે વનકર્મ કહેવાય છે.

૩ ગામ્ના અને તેના અંગો ઘસાવી રાખવા-વેચવા તથા ગામીથી આજીવિકા કરવી, તે શકટકર્મ કહેવાય છે.

४ पोताना गाना, वज्रद तथा घोरामने बीजानो चार वहेवो, अने जाहुं
दोइ गाना प्रमुख बीजाने आपवा-ते वने आजीविका करवी, ते जाटक कर्म
कहेवाय ठे.

५ कोदाळी, पावसो, हज्र वगेरथी भूमिंतुं विदारण करवुं, तथा पथर
घरवा-इत्यादि वने जे आजीविका करवो, ते स्फोटक कर्म कहेवाय ठे. तेषव
यव प्रमुख धान्यनो सायवो वगेरे करी वेचवुं, ते पण स्फोटक कर्म कहेवाय ठे.
तेने माटे कहुं ठे के,

“ जव चण्या गोहुम-मुग्ग मास करडिप्पजइय धन्नाणं ।
सत्तुय दालि कणिका, तंडुल करणाइ फोरुयणं ॥ १ ॥
अहवा फोनि कम्मं, सीरेणं नूमिफोरुणे जंतू ।
उरुत्तयणं च तहा, तहाय सिद्ध कुट्टयं तं चेति ” ॥ २ ॥

“ जव, चणा, घऊं, मग, अरुद, करडी प्रमुखनो सायवो करवो, वज्र
कणिक अने तंडुल करवा, ते स्फोट कर्म कहेवाय ठे अथवा हजे करीने जमीन
फोरवी, पाणीने मारवा कूटवा लाकनीआना प्रहार करवा इत्यादि पण स्फोट
कर्म कहेवाय ठे.

६ प्रथमथी स्तेच्छ वगेरे लोकोने मोकली हाथीना दांत मंगावीने
वेचवा अथवा जे स्त्रीणोमां ते हाथीना जीवो पेदा यता होय त्यां पोते जइ
दांत दावीने वेचवा ते दंतवाणिज्य कहेवाय ठे. उपलब्धवणी शंख, चामरुं, चामर
वगेरे पण जाणी होवा, तेनो वेपार करवो ते पण दंतवाणिज्य कहेवाय ठे.
खोण शिवाय बीजे ठेकाणथी दंतादिक वेचवामां के लेवामां दोष नथी.

७ लाखनो वेपार करवो ते लाखवाणिज्य. उपलब्धवणी गळी, मण
शीश आदि अथवा मनोहर धान्यादिक पण जाणी होवा.

८ घी, तेन्न, मदिरा, मध, चरबी आदिंतुं वेचवुं, ते रसवाणिज्य कहे-
वाय ठे.

ए सींगनीओ वडनाग, अफीण, सोमल प्रमुख वैचवां, ते विपवाणि-
ज्य कहेवाय छे. लोह, हस्ताल पण घणा जीवना घातक छे, माटे ते उप-
लक्षणयी जाणवा.

१० दासी, गाय, जेश जंट वगेरेने वैचवा, ते केशवाणिज्य कहेवाय छे.

११ तस शेलनी आदिने यंत्रे करी पीलवा, पीलाववा, ते यंत्रपीलाण
कर्म कहेवाय छे.

१२ वसद, योना वगेरे खांशी करवा, नाक बीधवा अने कान तथा कंवस
वगेरेनुं छेदन करवुं, ते निर्झन कर्म कहेवाय छे.

१३ तृणादिकनी वृद्धिने माटे अथवा क्षेत्र वगेरेन शोधवा माटे जे
अग्नि लगानवो ते दवदान कर्म कहेवाय छे.

१४ गोश्रम वगेरेना लगान माटे जह, सरोवर वगेरे छुक्कवा, ते शोषण
कर्म कहेवाय छे.

१५ असती-छुःशील दासी, बीलाडी प्रमुख जानवरोनुं पोषण करवुं,
ते असतीपोषण कर्म कहेवाय छे. अहिं उपलक्षणयी शुक्र, सारिका, कुतरा
आदि अधम प्राणीओनुं पण पोषण जाणी छेवुं.

ए पंनर निबिरु कर्मना बंधना हेतु होवाथी आगम जापाए ते पंनरकर्मा-
दान कहेवाय छे. अहिं एट्ठा मात्र पंनरज त्यजवानुं नथी परंतु बीजा पण खर-
कण कर्म, क्रूर, अभयसायथी साध्य कर्म जेवां के कोटवालपणुं तथा बंदी-
खानानुं रक्षकणुं, द्रव्यादिकनो पण त्याग करवो. कदि अक्षय सावय कर्मयी
निर्वाह करवो पने तो ते युक्त छे. तेने माटे कथुं छे के,

“ इयरंपिहु सावज्जं, पढमं कम्मं न तं समारभइ ।

जंदठूण पयट्ठइ, आरंजे अबिरओ लोओ ” ॥ १ ॥

“ श्रावक नहीं निषेध करेख सावय कर्म के जे घरनो आरंज, ग्रामांतर
गमन, शकट, खेरवादिक छे, तेनो बीजाथी पेहेखो आरंज पोते करे नहीं, ते शा माटे?
ते कहे छे के, ” जेने तेवुं कर्म करतो देखीने अयतनान्त लोको ते कार्य करवामां
प्रवर्ते छे, तेथी बीजाना आरंजनो ते हेतु बने छे, माटे प्रथम आरंज न करवो.

આ પ્રમાણે કર્મથી જોગોપજોગ વ્રત સમજવું.

“આદિં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે કે, “ પૂર્વ જોગોપજોગ શબ્દ વાચી તો સ્ત્રી વગેરે કદા હતા, તેથી એ વ્રતમાં તેનુંજ પ્રમાણ કરવું જોઈએ. તો પત્રી કર્મથી એ વ્રત હોઈ શકે નહીં અને કર્મ શબ્દને ક્રિયાવાચીણું હોવાથી ક્રિયાને જોગો-પજોગપણાનો સંજવ નથી. ”

તેના ઉત્તરમાં ગુરુ કહે છે—“ એ વાત સત્ય છે, પણ જે જોગોપજોગ તે વેપારાદિક કર્મનું કારણભૂત છે, તેથી કારણને વિષે કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી કર્મને પણ જોગોપજોગપણું કહ્યું છે. તે વિષે આદિં વધારે ઘર્ષ કરવાની જરૂર નથી.

તે વ્રતની જાણના કહે છે—

“ સર્વેસિં સાહૂણં, નમામિ જેહિ અહિયંતિ નાહુણં ।

તિવિદેણ કામજોગા, ચત્તા એવં વિચિંતિજ્ઞા ” ॥ ૧ ॥

“ જે મુનિઓ કામજોગને અહિત જાણીને મન, વચન અને કાયા, એ ત્રિવિધ વસ્તુ તેનાથી વિરમ્યા છે, તે સર્વ મુનિઓને હું નમું છું. ” ૧

અનર્થદંડ વિરમણ નામે

ત્રીજું ગુણવ્રત.

અનર્થદંડ વિરમણ નામે ત્રીજું ગુણવ્રત કહેવાય છે. સ્વજન, શરીર, ધર્મ તથા વ્યવહારને માટે જે આરંજ કરવામાં આવે તે અર્થદંડ કહેવાય છે. તે શિવાય વાકીનું તે અનર્થદંડ કહેવાય છે. પૃથ્વે પોતાના ઉપયોગમાં આવે તેનો આરંજ તે અર્થદંડ અને જેની સાથે પોતાનું કાંઈ પણ પ્રયોજન ન હોય, ત્યાં તેનો આરંજ કરવો તે અનર્થદંડ. તેવા અનર્થદંડથી જે વિરમણ પૃથ્વે વિરામ-પામવું, તે અનર્થદંડ વિરમણ નામે ત્રીજું ગુણવ્રત કહેવાય છે. તે વ્રત દુષ્પાન વગેરે ચાર મકારના અનર્થદંડના ત્યાગ કરવા રૂપ છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ દંડિજ્ઞઃ જેણ જિઠું, વજિય નિય દેહ સયણં ધમ્મદંટું ।

સો આરંભો કેવલ, પાવફલોઽણતથ દંડત્તિ ॥ ૧ ॥

અવગ્ગાય પાવ ઉવણ્ણ, હિંસદાણપ્પમાય ચરિણ્ણિં ।

જં ચડહા સો મુચ્છહ, ગુણવ્વયં તં ભવે તદ્ધયં ॥ ૨ ॥

“ પોતાનો દેહ, સ્વજન અને ધર્મનો અર્થ વર્જીને વાકીના જે જે આરં-
જોમાં જીવ દંડાપ તેઓ આરંજ કે જે કેવલ પાપ રૂપ ફલને આપનાર છે, તે
અનર્થદંડ કહેવાય છે. તે કુધ્યાન, પાપોપદેશ, હિંસા અને પ્રમાદ, એ ચાર
આચરવાથી અનર્થદંડ હોય છે. એ ચારનો જે ત્યાગ કરવામાં આવે તે વીજું
અનર્થદંડ વિરમણ નામે ગુણવ્રત કહેવાય છે. ” ૧-૨

વીજી ગાથામાં આ પ્રમાણે વિશેષ વ્યાख्या છે. અપકુટ્ટ ઇંદ્રે હીણ
ધ્યાન, તે આર્ત્ત તથા રોઝધ્યાન કહેવાય છે.

તેને માટે કહેલું છે કે—

“ રાજ્યોપજોગ શયનાસન વાહનેષુ ।

સ્ત્રી ગંધ માદ્ય મણિરત્ન વિન્નૂપણેષુ ॥

ઇચ્છાજિજ્ઞાસ મતિ માત્રમુપૈતિ મોહાત્ ।

ધ્યાનં તદાર્ત્તમિતિ સંપ્રવદંતિ તજ્ઞાઃ ॥ ૧ ॥

સંછેદનૈર્દહન જંજન મારણૈશ્ચ ।

વંધ પ્રહાર દમનૈર્વિનિકૃંતનૈશ્ચ ॥

યો યાતિ રાગમુપયાતિ ચ નાનુકંપાં ।

ધ્યાનં તુ રોઝમિતિ સંપ્રવદંતિ તજ્ઞાઃ ॥ ૨ ॥

“ રાજ્યનો ઉપજોગ, શયન, આસન, વાહન, સ્ત્રી, ગંધ, માદ્ય, મણિ, રત્ન
અને તેના આનૂપણોની આંદર જે મોહથી અત્યંત ઇચ્છા-અજિજ્ઞાસ પ્રાપ્ત થાય,
તેને વિદ્વાનો આર્ત્તધ્યાન કહે છે. ૧

જે એદન, દહન, જંજન, મારણ, વંધ, પ્રહાર, દમન અને સ્વંનયો
રાગને પ્રાપ્ત થાય અને દયા ન લાવે તેને વિદ્વાનો રોઝધ્યાન કહે છે. ” ૨

૧ ધર્મી પુરુષોને પણ આ સંસારને વિષે ઘણું કરીને અંતરમાં દુઃખીન થાય છે. પરંતુ તેઓ પોતાના મજ્ઞાનના વજ્રથી હન્યમાર્ગે જાતાં એવા પોતાના ચિત્તને અટકાવી પુનઃ સન્માર્ગે લાવે છે. જે પ્રાણીઓ નિરંતર આર્ત તથા રોદ્ધ્યાનમાં પ્રવર્તે છે, તેમને તો અનર્થદંડજ છે.

૨ પાપનો હેતુ હોવાથી પાપ ઇટલે સેતી આદિ કર્મ, તેની દાક્ષિણ્યતાના સ્થાન વિના જે ઉપદેશ તે પાપોપદેશ કહેવાય છે.

૩ જે હિંસનશીલ હોય તે હિંસ કહેવાય છે. એવા વિપ, અગ્નિ, દહ્લ અને શસ્ત્ર વગેરે તેનું દાક્ષિણ્યતાના સ્થાન વિના જે અસંયતોને આપવું, તે હિંસ-દાન કહેવાય છે.

૪ પ્રમાદ ઇટલે મદ્ય, વિપય, કપાયાદિક તે વસ્તુ જે આચરણ, તે પ્રમાદા-ચરણ કહેવાય છે. સાત વ્યસન, જલ્લક્રીલા, વૃક્તની શાંખાને આશ્રીને હાંચકો સેલવો, કુકમા પ્રમુલ જીવોને લગાવવા, કુશાસ્ત્રનો અન્યાસ કરવો અને વિકથા કરવી વગેરે પ્રમાદાચરણ કહેવાય છે; અથવા પ્રમાદાચરણ ઇટલે આલસની વ્યાપ્તિ. નહીં શોધેલા ધન, ધાન્ય તથા જ્ઞાદિકનો વ્યાપાર કરવાથી, ચુલા, પાણી-આરા વગેરેની ઉપર ચંદરવો ન વાંધવાથી અને ઘી, દહીં, દૂધ અને છાશ આદિના પાત્રો નહીં ઢાંકવાથી તેમાં પોતાનો તથા પરનો ઉપગ્રાત થવાને લીધે તે વધુ અનર્થના કારણો છે, એમ જાણવું. તે કારણને લાડને પરમ ગુરુ શ્રાવકને ઘેર સાત ગલ્લણા અને નવ ચંદરવા^૧ કહેલા છે. જેમકે—

“ સુષ્ઠે સાવયગેહે, હવઃ ગલ્લણાઈ સત્ત સવિસેસં ।

જલ્લ મિઠ સ્વાર આઢળ તક્કં ધી તિલ્લં ચુણાયં ” ॥૧ ॥

મીઠું જલ્લ, સ્વાદ પાણી, હનું પાણી, ઝાસ, ધી, તેલ અને લોટ—એ સાતને ગલ્લવા માટે શ્રાવકે ગરણા રાખવા. આ ગાથાનો અર્થ સુગમ છે. અહિં લોટનું ગલ્લવું એવી રીતે સમજવું કે, તેને ચાણણીથી ચાલવો. અહિં ઉપલક્ષણથી દૂધ આદિ વસ્તુઓ માટે પણ ગરણું રાખવું.

चंदरवा क्ये क्ये स्थळे जोइए.

नेश्वरने दिध्यात्वी
श्रावक वनी

जलस्थानोदुखखण्ड ? पाणीआरे, २ खांरणीए, ३ घंटीए, ४ ते
५ धान्यनी चूमिने विपे, ६ दर्हांतुं ज्यां मांखण करवामां आवे त्यां, ७ नमने
करवाने ठेकाणे, ८ सुवानी जग्योए अने ए लपाथये, ९ नव स्थाने सुंदर वस्त्रय.
निष्पन्न करेला चंदरवा श्रावके धारण करवा. जो ते न करवामां आवे तो अनर्थ-
दंड धाय ठे. एवी रीते चार प्रकारना अनर्थदंरुनो त्याग करवो.

ए अनर्थदंरु नामे त्रीजुं गुणव्रत कहां.

आ अनर्थदंरुने विपे त्याग करवापणुं विशेष प्रकारे वतावे ठे. धाणुं
करीने पोतानी शक्ति प्रमाणे जेणे अनर्थदंरु वर्जेंद्रो ठे अने परमार्थ जाणेंद्रो
ठे, एवो श्रावक केवे प्रकारे अनर्थदंरुने प्रयुंजे ठे ? ते विपे सर्व प्रकारना अनर्थ-
दंरुना जेदो उपर दृष्टांतो कहेवा अशक्य ठे. तेथी मात्र एक चूड्या उपरतुं दृष्टांत
आपवामां आवे छे. प्रमादे करीने चूड्या उपर चंदरवो नही वांधवाथी शुं थयुं
हतुं, ते दृष्टांत अन्वय—व्यतिरेकथी कहे ठे—

“ चंदोदयदाणाओ, जाया मिगसुंदरी सया सुहिया ।

तज्जादनाउ कुट्टी, तन्नाहों परभवे जाओ” ॥१॥

“ चूड्या उपर चंदरवो वांधवाथी श्रेष्ठीकन्या मृगसुंदरी नामे राजकन्या
सदा सुखी थड हती अने तेना जर्तारे ते चंदरवो वाळी नांख्यो, तेथी ते परजवे
कुट्टी थयो हतो. ” ?

बीजा केटझाएक तेना संबंधीजनो चूड्या उपर चंदरवो न वांधवा
वगेरेथी अकस्मात् मृत्यु रुप कष्टने पाम्या हता, ए लपलझणथी जाणी लेवुं.
गाथानो अर्थ आ प्रमाणे अने तेनो भावार्थ कथाथी जाणवो.

मृगसुंदरीनी कथा.

श्रीपुर नगरमां श्रीपेण नामे राजा हतो. तेने देवराज नामे एक पुत्र थयो
हतो. ते देवराज ज्यारे युवान थयो, त्यारे पूर्वना दुष्कर्मना लदयथी ते कुट्टी थयो.
तेना रोगने दूर करवा माटे सातवर्ष मुधी लपचारो करवामां आव्या; पण ते नीरोगी
थयो नही. तेवटे कंठाळी गयेला वैद्योए तेनो लपचार करवानी ना पाली. राजा

જે મારા કુમારને નીરોગી કરે તેને અર્ધ રાજ્ય આપવામાં આવશે. ”
 કે. પરંતુ તે
 કાઠી

તે નગરમાં યશોદત્ત નામે એક મોટો ધનાઢ્ય વસતો હતો. તેને શીલાદિ
 ગુણોથી યુક્ત એવી લક્ષ્મીવતી નામે પુત્રી હતી. તેણીએ રાજાના તે પટ્ટને નિવાર્યો
 અને કહ્યું કે, “હું રાજકુમારને નીરોગી કરીશ.” રાજાએ અતિ આદરથી તે લક્ષ્મી-
 વતીને પોતાની પાસે બોલાવી. લક્ષ્મીવતી પોતાના પિતા વગેરેની સાથે રાજાની
 પાસે ગઈ. તેણીએ પોતાના શીલાના પ્રનાવથી પોતાના હાથનો સ્પર્શ કરી તે રાજકુમા-
 રના શરીરને નીરોગી બનાવી દીધું. આથી પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા
 પાલ્લવાને માટે તે કન્યા પોતાના રાજકુમારની સાથે પરણાવી. તે પછી તે પોતાના
 પુત્રને રાજ્ય આપી રાજા ગુરુ પાસે દીક્ષા લઈ ચાલી નીકળ્યો. પાંચ નવીન રાજ-
 દંપતી સુધે રાજ્ય જોગવવા લાગ્યાં.

એક દિવસે કોઈ જ્ઞાની આચાર્ય તે શ્રીપુર નગરમાં આવી ચઢ્યા. તેમના
 આમમનની વાર્તા સાંજલી રાજા દેવરાજ અને રાણી લક્ષ્મીવતી તેમને વંદના
 કરવા આવ્યાં. ગુરુએ તેમને ધર્મદેશના સંજ્ઞાઓ, દેશનાને અંતે રાજા દેવરાજે
 પોતાને કુટુંબો રોગ થવાનું કારણ કારણ પૂછ્યું, ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, પૂર્વ જન્મે
 વિષે ઉપાર્જન કરેલાં કુપ્તકર્મ વડે તમને રોગ થયો હતો; તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે.

વસંતપુર નગરમાં મિથ્યાત્વથી જેની શુદ્ધમતિ આચ્છાદિત થયેલ છે,
 એવો દેવદત્ત નામે એક વેપારી રહેતો હતો. તેને ધનદેવ, ધનમિત્ર, ધનેશ્વર અને ધન-
 દત્ત નામે ચાર પુત્રો હતા. તે ચાર પુત્રોમાં જે ધનેશ્વર હતો તે વ્યાપાર ક્ષેત્રમાં કુશ-
 લ હતો. એક વખતે તે ધનેશ્વર મૃગપુર નગરમાં વ્યાપાર કરવાને ગયો. તે નગરમાં
 જિનદત્ત નામે જૈનધર્મને પાલનારો શ્રેષ્ઠ રહેતો હતો. તેને મૃગસુંદરી નામે કન્યા
 હતી. તે વાલા આર્હત ધર્મ ઉપર આસ્તિક હતી. એક વખતે તેણીએ ગુરુ પાસે આ
 પ્રમાણે ત્રણ અગ્નિગ્રહ-ગ્રહણ કર્યાં. શ્રી જિનેશ્વરની પૂજા કરવી, કોઈ સાધુ મહા-
 રાજાને દાન આપી જોજન કરવું અને રાત્રી જોજનનો ત્યાગ કરવો. આ ત્રણ
 અગ્નિગ્રહ પ્રમાણે તે સર્વદા વર્તતી હતી. મૃગસુંદરી ઘણીજ સ્વરૂપવતી હતી. એક
 વખતે વ્યાપાર અર્થે તે સ્થલે આવેલા ધનેશ્વર મૃગસુંદરીને જોઈ; તેણીને જોતાંજ તે
 તેના સૌંદર્યથી મોહિત થઈ ગયો. તત્કાલ તેણીને પરણવાને તે અનુરાગી બની ગયો.

तेणे जिनदत्त शेठनी आगळ ते कन्यानी मागणी करी; पण शेठे धनेश्वरने मिथ्यात्वी जाणी पोतानी कन्या आपी नहीं. मोह पामेझो धनेश्वर कपटी श्रावक बनी गयो. पत्नी ते मृगसुंदरीनो साथे परण्यो. परण्या पत्नी मृगसुंदरीने साथे दंड ते पांतानी नगरीमां आव्यो. घेर आव्या पत्नी धर्मनी इर्ष्याने दंडने तेणे मृगसुंदरीने जिन पूजा वंगेरे करतां अटकावी. श्राविका मृगसुंदरी आर्हतधर्म उपर पूर्ण आस्तिक हती, तेथी ते दृढता राखीने रही. तेणीए जिनपूजा न थवायी उपवास करवा मांड्या. अनुक्रमे त्रण उपवास थया. चौथे दिवसे कोड जैन मुनि तेणीने द्वार आवी चढ्या. ते वखत तेणीए पोताना ग्रहण करेझा नियमना रक्षणने माटे ते मुनिने उपाय पुछ्यो. ते समये गुरुए गुण अवगुणनां विचार करीने कहुं, “ जे, तारे चुझा ऊपर चंदबो बांधवो. एम करवायी पांच साधुआनें प्रतिज्ञाजित करवायी अने पंच तीर्थोने नमस्कार करवायी जेटळुं फल प्राप्त थाय, तेटळुं फल तने प्राप्त थशे. ” गुरुनी आ आझा तेणीए शिरपर चढावी, अने त्यारथी ते प्रमाणे तेणीए कर्तुं. ते चंदरबो बांधवो जोड तेणीना मिथ्यात्वी ससरा वंगेरे धनेश्वरने कहुं के, “ आ तारी बहुए वस्त्र बांधीने कामण कर्तुं डे. ” ते सांजळी धनेश्वरने क्रोध चढी आव्यो अने तत्काळ तेणे ते चंदरवाने अग्नि दगाई. वाझी नांख्यो. ते पत्नी मृगसुंदरीए फरिबार बांधो. ते पण धनेश्वर वाझी नांख्यो. एवी रीते सात चंदरवा बांध्या अने सात वाझी नांख्या. पत्नी ससराए मृगसुंदरीने कहुं, “ जे, शामाटे वृथा प्रयास करे डे ? ” मृगसुंदरी बोझी, “ जीवदया माटे. ” ते सांजळी ससराए क्रोधयी जणव्युं, “ जो तारे जीवदया पाळवी होय तो तुं तारा पिताने घेर जा. ” मृगसुंदरीए कहुं, “ हुं कुलवाननी पुत्री हुं; तेथी कुलवानी पंठे एकत्री नहीं जाळ. माटे तमारा कुटुंब साथे मने मारा-पिताने घेर भोक्लो. ” तेणीनां आवां वचन सांजळी तेनो ससरो कुटुंब सहित तेणीने दंडने मृगपुर नगर तरफ चाव्यो. मार्गमां कोड एक गाममां तेणीना ससरानो सगो रहेतो हतो, तेने घेर तेआ मीजमान तरीके गया. ते सगाए पोताने घेर परोणा आव्या जाणी रात्रिने विषे जोजन तैयार कराव्युं. जोजन करवाने सर्व कुटुंब तैयार थयुं, पण रात्रि जोजनना नियमने संजारी मृगसुंदरी जोजन कावा ऊठी नहीं. कोड पूर्वना पुण्यथी शुभ बुद्धि उत्पन्न थवार्थी मृगसुंदरीना ससरा वंगेरे मृगसुंदरीने मुकी जोजन करवा उठ्या नहीं. पत्नी ते गृहस्थना कुटुंबे ते जोजन

સ્વાયં, અને સ્વાધા પત્ની તત્કાલ તેઓ મરણને કારણ થઈ ગયા. પ્રાતઃકાલે તે સર્વને મરણ પામેલા જોઈ, મૃગસુંદરીના સસરા વગેરે તેનું કારણ જાણવા આમંત્રણ જોવા લાગ્યા. તેમાંનાં એક તપેન્દ્રીની અંદર સર્પની ગરલ જોવામાં આવી. તે જોતા જ તેઓએ વિચાર્યું કે, રાત્રે રસોડાના ધૂમાળાથી આકુલ થયેલો કાંઈ સર્પ ઊંચડો તપેન્દ્રીમાં પડી ગયેલો, તેના ઝેરથી સર્વનું મૃત્યુ થયું છે. આ વીના જાણી સર્પે મૃગસુંદરીનાં વચ્ચે કયાં અને તેનીની હામા મારી. આ વચ્ચે મૃગસુંદરી બોલી, “આર્યો, આવાં કારણને લઈને હું ચૂલા ઉપર ચંદરવા બાંધતી હતી, અને રાત્રિ જોજનનો ત્યાગ કરતી હતી. ” તેનીનાં આવાં વચન સાંજળી સંવેપ્તિવૈવેક પામી ગયા અને મૃગસુંદરીને જીવિતદાત્રી થવાથી કુલદેવીની પ્રમાણે માનવા લાગ્યા. પત્ની તેઓ પાઠા ધેર આવ્યા અને મૃગસુંદરીના ઉપદેશથી ઉત્તમ પ્રકારના શ્રાવકો થયા. તે પત્ની મૃગસુંદરી અને ધનેશ્વર ચિરકાલ પર્યંત સમ્યક્ ધર્મને આરાધીને ઢેઢે સમાધિપૂર્વક કાલ કરી સ્વર્ગ ગયાં હતાં. સ્વર્ગનાં સુખનો અનુભવ કરી આ વચ્ચે તમો બંને દેવરાજ અને લક્ષ્મીવતી થયા હો. તે પૂર્વજે ચંદરવા ધાડ્યા હતા, તે હુત્કર્મ નિંદા વગેરે કરવાથી તે સ્વપાત્રી દીધું હતું પણ તે અંશમાત્ર રહેલું, તેનાથી આ ભવમાં તને સાત વર્ષ સુધી તે વ્યાધિ રહ્યો હતો. આ લક્ષ્મીવતીએ તે પૂર્વના નિયમના પ્રજાવથી તારા વ્યાધીને શાત કર્યાં હતાં.

રાજા દેવરાજ અને રાણી લક્ષ્મીવતી ગુરુના મુલથી આ પ્રમાણે પૂર્વ જ વનો વૃત્તાંત સાંજળી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયાં. તત્કાલ તેઓ વને આ સંસાર ઉપરથી વિરક્ત થઈ ગયાં. પત્ની પુનઃ રાજ્ય ઉપર સ્થાપિત કરી તેમણે દીક્ષા પ્રવેશ કરી. ઢેઢે કાલ ધર્મને પામી સ્વર્ગનાં સુખનાં જાજન થયાં હતાં.

આ પ્રમાણે અનર્થદંડ વિરમણવ્રતને વિષે મૃગસુંદરીની કથા કહેવામાં આવી. તે ઉપરથી ઘોષા જથ્થા જીવોએ સુશા ઉપર ચંદરવા ન વાંધવા રૂપ વગેરે અનર્થદંડની વિરામ પામવું. આદિ આ પ્રમાણે જાવના છે—

“ ચિંતેઽયં ચ નમો, સમ્યક્કાં ચ જેહિ પાવાં ।

સાહુર્હિં ચ વજ્રિયાં, નિરદુર્ગાં ચ સઘ્વાં ” ॥૧॥

વલી,

“તુલ્યેષિ ઉદરજરણે, મૂઢ અમૂઢાણ અંતરં પિચ્છ ।

एगाणनरय डुरकं, अन्नेसिं सासयंसुखं ” ॥૧॥

“ જે સ્વ અને પરને અર્થે—ઉદર પ્રકારે પાપ કર્મથી વિરામ પામ્યાં હે, તે મુનિરાજ પ્રત્યે અમારો નમસ્કાર હો. ” ?

મૂઢ અને તત્ત્વજ્ઞાની—બંનેને ઉદર જરણું, તે સરણું હે; પણ મૂઢ અને અમૂઢ—તત્ત્વજ્ઞાનીની વચ્ચે કેટલો અંતર હે ? તે જુવો. મૂઢ પુરુષને નરકનાં દુઃખ પ્રાપ્ત થાય હે અને અમૂઢ—તત્ત્વજ્ઞાનીને શાશ્વત સુખ મળે હે; એટલો અંતર હે. ” ૨

ચાર શિક્ષાવ્રત.

વારંવાર પ્રવૃત્તિ જેમાં હે, તે શિક્ષા કહેવાય હે અને તે શિક્ષા જેમાં પ્રધાન હે એવું જ વ્રત તે શિક્ષાવ્રત કહેવાય હે. જેમ વિદ્યાના શિક્ષક વર્ષ વારંવાર અગ્ન્યાસ કરાય હે, તેમ શ્રાવકે આ વ્રતોનો અગ્ન્યાસ વારંવાર કરવા યોગ્ય હે.

પ્રથમ સામાયિક વ્રત.

ચાર શિક્ષા વ્રતોમાં પ્રથમ સામાયિક વ્રત કહેવાય હે. સમ એટલે રાગ દેષ રહિતપણું, તેનો આય એટલે હાજ તે સમાય કહેવાય હે. જે ક્રિયા—અનુષ્ઠાન કરવાનું પ્રયોજન એટલે જે ક્રિયા—અનુષ્ઠાન કરવાથી સમાયની પ્રાપ્તિ થાય, તે સામાયિક કહેવાય હે. તે વ્રત તે પેહેલું સામાયિક નામે શિક્ષાવ્રત હે. તેને માટે આ પ્રમાણે કહ્યું હે—

“ સામાઙ્ય મિહ પદમં સાવજ્ઞો જત્ય વજ્જિઓ જોગે ।

સમણાણં હોઽ સમો, દેસેણં દેસવિરઓવિ ” ॥૧॥

“ અહિં જે સામાયિક નામે પેહેલું શિક્ષાવ્રત કરવાથી દેશવિરતિ શ્રાવક પણ સાવધ એવા મન, વચન અને કાયાના વ્યાપારને વર્જીને સર્વવિરતિ મુનિસદ્દશ થાય હે. ” ?

આહિં પ્રશ્ન કરે કે કે, તે દેશાવરતિ સર્વચરતિ શી રીતે થાય ? દેશે કરીને ઇટલે દેશ દટ્ટીતે કરીને. જંમ ચંદ્રમુખી સ્ત્રી, સમુદ્ર જેવું તલ્લાવ; નહીં તો સાધુ અને શ્રાવક વચ્ચે મોટો અંતર જે જે તે દેખાશે છે. ભત્કૃષ્ટ દ્વાદશાંગીના અ-
જ્યાસી તે સાધુ અને શ્રાવક તો પદ્ જાવનિકાય નામના દશ વૈકાલિકના અ-
ધ્યયન મુધીનો અજ્યાસી હોય છે. સાધુ ભત્કૃષ્ટપણે સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં
હપજે છે અને શ્રાવક ચારમા દેવલોક મુધી હપજે છે. સાધુઓને કાલ્પ ધર્મ પામ્યા
પંડી દેવગતિ અને મોક્ષગતિ એ વે ગતિઓ છે અને શ્રાવકને એકલી દેવગતિ
છે વડી સાધુ ફક્ત સંજ્વલનના ચાર કપાયવાલા હોય છે અથવા નિષ્કપાયી પણ
હોય છે. અને શ્રાવક તો આઠ કપાયવાલા ઇટલે મત્યાલ્યાની અને સંજ્વલની
હોય છે. સાધુઓ એકો સાથે પંચ મહાવ્રતના અંગ કરારી છે અને શ્રાવક તો થોડા
અથવા સમસ્તના પણ ઇચ્છા પ્રમાણ અંગ કરારી છે. સાધુઓને એક વાર અંગીકાર
કરેલું સામાયિક વ્રત જાવજીવ પર્યંત રહે છે અને શ્રાવકને તો તે સામાયિક વ્રત
વારંવાર અંગીકાર કરાય છે સાધુને એક વ્રતનો જંગ થતાં સર્વ વ્રતનો જંગ થાય છે,
કારણકે માંહોમાંહી તેલું સાપેક્ષપણું છે અને શ્રાવકને તેમ નથી. તેથી આ સામા-
યિક ક્યાં કરવું ? એવી શંકા થતાં તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે—

“મુનેઃ સમીપે જિનમંદીરે વા, ગૃહેઽથવા યત્ર નિરાકુલઃ સ્યાત્ ।

સામાયિકં તત્ર કરોતિ ગેહી, સુગુપ્તિ યુક્તઃ સમિતશ્ચ સમ્યક્” ॥૧॥

“ગૃહસ્થ મુનિની સમીપે, અથવા જિનમંદિરમાં, ઘેર અથવા જ્યાં નિરા-
કુલપણે રહેવાય ત્યાં જાણ ગુપ્તિ અને પાંચ સમિતિ સાથે સામાયિક કરે છે. ” ૧

આહિં સામાયિક કરનારે જોકે જિનમંદિરમાં સામાયિક કરવું યોગ્ય છે
કારણકે, તેમાં સમ્યક્ પ્રકારે સમાધિ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે તેલું ગ્રહણ પ્રથમ કરું
જોઈએ. પરંતુ આહિં મુનિની સમીપે સામાયિક કરવાનું પ્રથમ કહેલ છે; તેલું કારણ
એ છે કે, મુનિની પાસે ધર્મ વાર્તા વાંગે સાંભળવાથી વિશેષ દ્વાજ થાય છે માટે
તેલું પ્રથમ ગ્રહણ કરેલ છે. વડી જે ગૃહાદિકને વિષે સામાયિક કરે તેણે પણ સ
મિતિ તથા ગુપ્તિ સહિત ગુરુ સમીપે આવીને તે ગુરુની સાક્ષી પૂર્વક સામાયિક
હત્તરે. આ વિધિ અદ્ય ક્ષુદ્ધિ શ્રાવકને માટે છે. વધુ ક્ષુદ્ધિવાલા શ્રાવકનો વિધિ
તો આ પ્રમાણે છે. જે મહાશ્વિક રાજાદિ છે, તે પ્રથમ સાધુની પાસે આવી તે

પઠી સામાયિક ઉચ્ચરે. જો તેમ ન હોય તો જેણે સામાયિક કરી છે એવો શ્રાવક સમૃદ્ધિપાન્ રાજાદિક શ્રાવકની પાઠઠ ચાલનાં તેને યોષ્ઠાઓ અને યોમાઓથી આરંજનો પ્રસંગ આવે છે. આ વિષે વિશેષ વિવેચન કરવાથી વસ છે. તે વિષે વધારે જાણું હોય તો આવશ્યક ચૂર્ણી ગ્રંથ જોઈ લેવો.

સામાયિક દેનારાઓનું કૃત્ય.

સામાયિક ગ્રહણ કરનારાણ કેવી રીતે વર્તેજું જોઈએ ? તે પ્રથમ જાણવાનું છે. સામાયિકમાં રહેલા પુરુષે શ્રેષ્ઠ એવા સિદ્ધાંતના અર્થો પુઠવા. અને મહાત્મા પુરુષોનાં ચરિત્રોને સંતારવાં. તેમજ તેણે આદ્યસ, નિઙા, વિકથા વગેરે દોષોને વર્જી દેવા. હૃદય શુદ્ધ અને દયામય રાખવું. તેને માટે આ પ્રમાણે કહ્યું છે.

“ સામાયિકસ્થઃ પ્રવરાગમાર્થં પૃચ્છેન્મહાત્માચરિતં સ્મરેચ્છ ।

આદ્યસ્ય નિઙા વિકથાદિ દોષાન્ વિવર્જયેચ્છુક્તમના દયાહુઃ ॥૧॥

આલસ્ય પ્રમુલ્હ દોષો કહે છે.

કાયાના વાર દોષો.

૧ આદ્યસ, ૨ નિઙા, ૩ પઠ્ઠાઈ વાલ્લવી, ૪ અસ્થિર આસન, ૫ દ્વિનું પરાવર્તન, ૬ વીજા કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ, ૭ જીંત પ્રમુલ્હનું ઓઠીગણ, ૮ અંગનું અતિ ગોપન, ૯ દેહનો મદ્દ ઉતારવો, ૧૦ આંગળી વગેરે મોઝવા, ૧૧ વિશ્રામણ (જાંઝા પગ કરો બેઠવું) અને ૧૨ લુનઢી સ્થળવો.

વચનના દશ દોષો.

૧ કુવચન, ૨ અવિચારી વચન, ૩ પ્રતિષાત વચન, ૪ વર્ત્તવનું, ૫ સ્તુતિવચન અથવા પરિચય વચન, ૬ કઢ્ઢહ, ૭ વિકથા, ૮ હપહામ વચન, ૯ શીઘ્ર વચન અને ૧૦ જવા આવવાનું કચન—એ દશ વચનના દોષ છે.

મનના દશ દોષ.

૧ અવિવેક, ૨ યશ—કીર્તિની અનિદ્વાપા, ૩ જ્ઞાનાર્થીપાણું, ૪ અહંકાર,

૫ જય, ૬ નિયાણું, ૭ ફલનો સંજાય, ૮ ક્રોધ, ૯ અવિનય, અને ૧૦ ભવિત-
શૂન્યપણું—૯ દશ મનના દોષ છે.

એવી રીતે સર્વ મહીન વગીશ પ્રકારના દોષો સામાયિકને વિષે વર્જવા,
વગી કયું છે કે,

“ગૃહીત્રસ સ્થાવરજંતુરાશિપુ, સદૈવ તસાયસગોલ્લકોપમઃ ।

સામાયિકાવસ્થિત એષ નિશ્ચિતં, મુહૂર્ત્તમાત્રં ભવતીહ તત્સર્વઃ” ॥૧॥

“ગૃહસ્થ ત્રસ તથા સ્થાવર જીવોની રાશિને વિષે હંમેશા તપેલા લોઢાના
ગોલા જેવો છે; પણ જ્યારે તે સામાયિકમાં રહે છે, ત્યારે મુહૂર્ત્ત માત્ર—એ ઘડી
નિશ્ચયે કરી તેમનો સલા—મિત્ર તુલ્ય છે.” ૧

અહિં મિત્ર તુલ્ય શામાટે કહ્યો ? તેણે સામાયિકમાં સર્વ આરંભનો
ત્યાગ કર્યો છે. વહી અહિં સાવધ યોગના પચ્ચાણરૂપ સામાયિકનું જે મુહૂર્ત્તનું
પ્રમાણ તે સિદ્ધાંતમાં કહેયું નયો પણ જાણી લેવું ; કારણ કે પચ્ચાણનો કાલ
પણ જયન્યપણે નમકાર સહિત પચ્ચાણની જેમ મુહૂર્ત્ત માત્રનો છે. વહી સામાયિકનું
જયન્ય અંતર્મુહૂર્ત્ત પ્રમાણ છે અને ઉત્કૃષ્ટ એક અહોરાત્રનું માન છે એમ જા-
ણવું, તે વાત દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધ કરે છે.

“સદૈવ સામાયિકશુદ્ધવૃત્તિર્માનેઽપમાનેઽપિ સમાનભાવઃ ।

મુનીશ્વરઃ શ્રીદમદંતસંજો વજ્રૂત્ત સદ્જૂતસમૃદ્ધિજોગી” ॥૧॥

“સદાકાલ સામાયિકને વિષે જેની શુદ્ધ વૃત્તિ છે અને જે માન તથા અ-
પમાનને વિષે સમાન જાવવાલા છે એવા શ્રી દમદંત નામે મુનીશ્વર સમ્યક્રૂપવાળી
સમૃદ્ધિના જોગી થયા હતા.” ૧

સામાયિકમાં રહેનારો પુરુષ કેવો હોય છે ? તે કહે છે.

“ નિંદપસંસાસુ સમો, સમો અ માણાવમાણકારિસુ ।

સમ સયણપરયણ મણો, સામાઙ્યસંગઞ્યો જીવો” ॥૧॥ ।

સામાયિકમાં રહેલો પુરુષ નિંદા અને પ્રશંસા અને માન તથા અપમાનને
વિષે સમાન તેમજ સજ્જન અને પરિજનને વિષે સમાન પણો હોય છે.” ૧

ते विपे दमदंत महर्षिनुं वृत्तांत.

हस्तिशर्षि नगरमां दमदंत नामे एक राजा हतो. तेनी पासे घणी उत्कट सेना हती. ते मुखे करीने राज्य करतो हतो. ते समयमां हस्तिनापुर नगरमां पांन्वो अने कौरवो राज्य करता हता. एक वखते राजा दमदंतने ते पांन्वो अने वीरवोनी साथे राज्यना सीमानानो मोटो कलह उत्पन्न थयो. ते पछी एक दिवस दमदंत राजा जरासंध राजाना पुत्रनी सेवा अर्थे गयो हतो. ते प्रसंगनो लाग जोड कौरवो अने पांन्वोए पात्रळथी आवी दमदंतना देशनो जंग कर्यो. आ खबर जाणी राजा दमदंतने भारे क्रोध उत्पन्न थयो. तत्काल ते मोटुं सैन्य लडने हस्तिनापुर उपर चली आव्यो. त्यां ते वनेनी बच्चे मांडोमांडी मोटुं युद्ध थयुं. दैवयोगे पांडवो अने कौरवो दमदंतथी भागो गया अने दमदंतनो जय थयो. राजा दमदंत विजयनो डंको वगारतो पोताना नगरमां आव्यो.

ते पछी वेदलोक काल निर्गमन थया पछी एक वखते राजा दमदंत संध्याकाले पोताना मेहेल उपर आकाश तरफ जोता हता, तेचामां पंचरंगी वादळांओ तेमना जोवामां आव्यां. तेओने क्षणवारमां वीखराइ गयेळां जोड तेमना हृदयमां वैराग्य जावना प्रगट थड आवी. तेमणे आ संसारना क्षणिक स्वरूपनो विचार कर्यो. मल्लेकबुद्धपणाथी तेणे सर्व संसारने असार जोड तत्काळ दीक्षा ग्रहण करी राजा दमदंत त्यांथी विहार करी चाह्नी नीकल्या. गामोगाम विहार करतां तेओ हस्तिनापुरनी पासे आव्या. त्यां ते नगरना दरवाजा पासे तेओ कायोत्सर्ग ध्याने रहा. तेचामां पांन्वो राजवानीए जवा नीकल्या. ते वखते ते मुनि तेमना जोवामां आव्या. पांन्वोए पोताना सेवकोने पुज्युं के, “ आ मुनि कोण ठे ” ? सेवकोए तपास करीने कहुं, “ ते दमदंत राजर्षि छे. ” ते सांजळतांज पांडवो तत्काळ अश्व उपरथी नीचे उतरी त्यां आव्या अने ते महर्षिने त्राण प्रदक्षिणा करी नमन कर्तुं अने तेमना उजय प्रकारना बलनी प्रशंसा करी त्यांथी आगळ चढ्या.

क्षणवार पछी ते मागे कौरवो नीकल्या. तेओमांथी वृष्ट एवा दुर्योधने ते मुनिने जोड सेवक पास तपास करावी. सेवके दमदंत मुनिनुं नाम आय्युं, एतळे दुर्योधने कहुं के, अरे ! आतो आपणो शत्रु ठे. तेनुं मुख पण जोडुं योग्य

નયો. इत्यादि छुर्वार्योष्ठी मुनिनो तिरस्कार करी ते साधु तरफ एक बीजोराना फड़नो घा करी तेओ आगळ चालता थया. ते पड़ी ते कौरवोनी पाळळ चालता तेमना सैनिकोए “ यथा राजा तथा प्रजा ” ए कहेंवत प्रमाणे लाकना, धूरु, अने पापाण वंगरे ते मुनि तरफ फेंकया, जेथी करीने ते मुनिनी समीपे जाणे मोटो चोंरो होय, तेवो एक ढगले थड़ गयो.

પાંચો સ્વેચ્છા પ્રમાણે વનમાં ક્રીડા કરી પાછા ફર્યા, તેવામાં તેમણે તે મુનિની પાસે મોટો પાપાણ વંગરેનો ઢગલો જોયો. તે વિપે લોકોને પુઝતાં તેવું કામ કૌરવોએ કર્યું છે, એમ તેમના જાણવામાં આવતાં સ્વેદ પામી તેમણે તે પાપાણ વંગરેના ઢગલાને ત્યાંથી દૂર કરી દીધો અને પડી તે દમદંત મહર્ષિને વિધિ પૂર્વક વંદના કરી પડી પોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા હતા.

આવી રીતે પાંચોએ સત્કાર કોટલા અને કૌરવોએ અપમાન કરેલા પણ તે દમદંત મુનિએ તે વંનેની ઊપર સમજાવને ધારણ કર્યો હતો. વોડની ઊપર રાગ કે દેપ રાખ્યો ન હતો. તે પડી ચિરકાલ પર્યંત ચારિત્રની આરાધના કરી તે મંદા મુનિ પ્રતિ ઉત્તમ ગતિના જાજન થયા હતા.

આ દમદંત મહર્ષિની કથા જાણી દરેક આત્મિક ગુણના ઇચ્છક પુરુષોએ સ્થિર પરિણામે સામાયિક આચરવું. આદિ આ પ્રમાણે જાવના છે.

“ ધન્ના તે જિય લોએ જાવજીવં કરંતિ જે સમણા ।

સામાય્ય ત્રિસુહં નિચં એવં વિચિંતિજ્ઞા ॥ ૧ ॥

કહઆણુ અહં દિક્ખં જાવજીવં જહટ્ઠિઠ સમણો ।

નિસ્સંગો વિહરિસ્સં, એવં ચ મણેણ ચિંતિજ્ઞા ” ॥ ૨ ॥

“ જેઓ નિરંતર નિર્મલ એવું સામાયિક જાવજીવ સુધી કરે છે, તેમને ધન્ય છે. આ પ્રકારે ચિંતવવું. ” ૧

“ ક્યારે હું દીક્રા લાશ ? અને જાવજીવ સુધી સાધુઓના સમુદાયમાં રહીને નિઃસંગપણે ક્યારે વિચરીશ. આ પ્રમાણે મનથી ચિંતવવું. ” ૨

આ પ્રકારે પ્રથમ શિક્ષાવ્રત સમજવું.

દેશાવકાશિક નામે વીજું શિક્ષાવ્રત.

મોકલા નિયમોને સંક્ષિપ્ત વિભાગે કરી, ઇટલે દેશથી અવકાશ ઇટલે તૂટ રાખવી તે દેશાવકાશિક અને તેથી રચાયેલું વ્રત તે દેશાવકાશિક નામે વીજું શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે. અને વાર વ્રતોની ગણનામાં તે દશમું વ્રત કહેવાય છે. કહેવાનો જાવાર્ય એવો છે કે, વ્રત અંગીકાર કરતી વખતે યાવજ્જીવિત ગ્રહણ કરેલા દિગ્વ્રતને, પ્રાણાતિપાતાદિક વિરમણનો અને વીજા સર્વ વ્રતોનો પ્રતિદિન જે સંક્રેષ્ટ કરાય છે, તે દેશાવકાશિક વ્રત જાણવું. તેને માટે એજ જાવાર્યમાં આ પ્રમાણે લેખે છે.

“ પુઠ્ઠં ગદ્ધિઅસ્સ દિસા—વયસ્સ સઘ્વ વયાણુદિણં ।

જો સંલેવો દેસા—વગાસિયં તં વયં વિશ્ચં ” ॥ ૧ ॥

આહિં વૃષ્ઠ પુરુષો કહેઠે કે, દિગ્વ્રતનો જે સંક્રેષ્ટ કરવો તે વીજા વ્રતોનો સંક્રેષ્ટ કરવા વાવત ઉપગ્રહણથી જાણી લેવું ; ઇટલે તેમાં વીજા વ્રતોનો સંક્રેષ્ટ પણ આવશ્યક છે. વડ્ડી દરેક વ્રત પ્રત્યે દિવસ, અને પક્ષાદિક મર્યાદા કરીને સંક્રેષ્ટ કરવાથી જિન્ન વ્રત હોવાથી જે વાર વ્રતોની સંખ્યા છે તેમાં વિરોધ આવે; એ પ્રકારે જાણવું કે, દેશાવકાશિક વ્રતમાં દિગ્વ્રતનોજ વિષય છે, તેથી એ શંકા દૂર કરવી. વડ્ડી કહ્યું છે કે,

“ દિસિવયગદ્ધિયસ્સ દિસાપરિમાણસ્સ પઙ્કદિણં

પરિમાણ કરણં દેસાવગાસિયંતિ ”—

“ દિશિવ્રત ગ્રહણ કરેલું હોય તેને પ્રતિદિવસ દિશાનું પરિમાણ કરવું તે દેશાવકાશિક છે. એ મૂલ્ય સૂત્રમાં દર્શાવેલું છે. અને જે આ વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે, તે ઉપગ્રહણથી છે. વડ્ડી અવચ્છેદી કહે છે કે,

“ એવં સઘ્વવણ્ણુ જે પમાણા ઠવિયા તે પુણો પુણો

દિવસાઓ ઠસારેઝ દેવસિઆઓ રત્તિઓ સારે ”

એ પ્રકારે સર્વ વ્રતોમાં જે જે પરિમાણ કરેલું હોય તે વારંવાર દિવસે સંક્રેષ્ટ અને દિવસનું રાત્રિ સંક્રેષ્ટ. ”

आ व्रत उपर दृष्टांत कहे छे. जेने नरकावास नजीक छे, एवो क्रूरमति चमकौशिक सर्प देशावकाशिक व्रतवमे तत्काइ आउमे देवद्वोके गयो हतो,

चंडकौशिकनी कथा.

कोइ कृपक (तापस) मुनि मासोपवासना पारणाने दिवसे शिष्य सहित आहारने माटे मार्गमां जता हता. तेवामां तेमना चरणना तइ नीचे एक देमकी चंपाइ गइ. ते बखते शिष्ये कहुं, “स्वामिन्, तमोए आ देमकी चगदी नांखी, माटे मिथ्या छुष्कृत आपो.” शिष्यना आवा वचनो सांभली ते मुनिने कपाय उत्पन्न थइ आव्यो. तेथी ते कृपक तापसे ते मर्दन करेही देमकी द्योकोने बतावी-ने शिष्यने कहुं के अरे छुष्टात्मा, आ देमकीतो मरण पामी गइ, शुं ते में हणी?” त्यारे ते शिष्य गुरुने क्रोधायमान थयेला जाणी मौन धरीने रह्यो, कांइपण बो-ध्यो नहीं. पड़ी संध्या समये आलोचना करती बखते ते शिष्ये मुनिने ते देमकी-नी बात संचारी आपी. ते बखते मुनिने विशेष क्रोध उत्पन्न थइ आव्यो, तत्का-ल रजोहरण उपानेने मुनि शिष्यने मारवा दोड्या. तेवामां वचमां एक स्तंभ आव्यो, तेनी साथे मुनिहुं मस्तक अफझायुं, अने फुटी गयुं, तेथी ते मुनि काइ-धर्मने पामी गया. मृत्यु पामीने ज्योतिषी देवमां उत्पन्न थया. त्यांथी चवीने ते कनकखइ नामना वनने बिपे चंडकौशिक नामे तापस थयो. ते जवमां पण पृ-र्व जवना परिचयथी ते घणोज कपायवान् थयो. एक बखते कोइ राजकुमारो तेना वनमां फलादिक छेवाने आव्या. तेमने जोतांज ते तापस कुहारो बइ तेमने हण-वाने पाठल दोड्यो. दोडतां दोडतां तेने पगे स्वन्नना थतां ते कोइ खानामां पडो मृत्यु पामी गयो. पड़ी तेज आश्रममां दृष्टिविप सर्परूपे उत्पन्न थयो. ते वनमां पूर्वजवना अच्यासथी ते अति मूर्छा—मोह पामी कोइ पण मनुष्यनो संचार थ-वा देतो नहीं.

एक दिवसे श्रीवीर जगवान् उन्नस्थावस्थापां विद्यमान होइ विचरता विचरता ते वनमां आवी चइया. त्यां जतां तेमने गोवालीआ द्योकोए वार्या, पाण तेओो बान धारी ते दृष्टिविप सर्पनां बिलपासे कायोत्सर्ग करीने रखा. ते बखते ते सर्प पोताना बीलमांथी बाहेर नीकळ्यो प्रजुने जांतांज तेनामां लग्न कपाय उत्पन्न थइ आव्यो. तत्काइ कपायना आवेशथी तेणे प्रजुना शरीर उपर रंश मायों.

वज्रना स्तंजनी जेम अचल एवा श्री वीर जगवान्ना शरीरमांथो दूधना जेवा लज्जवन्न रुधिरनी धारा नीकळी. ते जोतांज ते सर्पना मनमां आश्चर्य उत्पन्न थइ आव्युं. तत्काळ प्रजुना स्वरूपनुं चितवन करतां तेने जातिस्मरण ज्ञान उत्पन्न थइ आव्युं. पोताना पूर्व जवो तेना जोवामां आव्या. तत्काल ते निर्विष थइ प्रजुने प्रदक्षिणा फरी अने नमन करी सामे ऊजो रह्यो. पछी पोते करेन्न जीवहिंसादि अकृत्यने आझोवी अनशन व्रत ग्रहण कर्युं. ते पछी, “ मारी दृष्टिची कोड प्राणीने जय न थाओ. ” एम विचारी तेणे देशावकाशिक व्रत अंगीकार कर्युं. पछी ते पोतानुं मुख वीझमां राखीने रह्यो हतो. आ सर्पनो वृत्तांत सांजळी गोवाळीआओए आबी मांखणयी तेनी पूजा करी. ते मांखणना गंधयी कीनीओ आबी ते सर्पना शरीरने वळगी पनी अने तेना आखा शरीरने छिडवाळुं करी दीधुं. तथापि ते चंरुकांशिक सर्प मन अने काया वने निश्चल रह्यो हतो. तेवी रीते अनशन व्रत पाळी मृत्यु पामी आठमा सहस्रार नामना देवत्रोकमां महाष्टिक देवता थपो हतो. एवी रीते दशमा देशावकाशिक व्रत उपर चंरुकांशिक सर्पनी कथा कहेवाय ठे. एवी रीते बीजा पण संसारजीरु प्राणीओए ए व्रतने पालवामां लयमवंत थवुं.

तेनी जावना कहे ठे—

“ सव्वे अ सव्व संगेहिं, वजिए साहूणो नमंसिज्जा ।

सव्वेहिं जे हिं सव्वं सावजं सव्वहा चत्तं ” ॥१॥

ए प्रमाणे दशमं व्रत अने बीजुं शिक्षा व्रत कहेचामां आव्युं.

त्रीजुं शिक्षाव्रत पोपधव्रत.

धर्मनी पुष्टि करे ते पोपध कहेवाय, ठे. तेने आचरनारुं व्रत ते पोपध व्रत कहेवाय ठे एटले पर्वने दिवसे अनुष्ठान करवानो जे व्यापार ते रूप जे व्रत ते पोपधव्रत कहेवाय ठे. ते आ प्रमाणे—

“ आहार देह सक्कार—गेह वावारं विरइ वंभेहिं।

पव्वदिणाणुट्ठाणं, तइयं पोसहं वयं चउहा ” ॥ १ ॥

“આહાર, દેહ સત્કાર, તથા ગૃહના વ્યાપારની વિરતિ અને બ્રહ્મચર્ય એ ચાર પ્રકારે જે પર્વના દિવસનું અનુષ્ઠાન તે ત્રીજું ચાર પ્રકારનું પોપધવ્રત કહેવાય છે.” ૧.

વલ્લિ આર્હિ જે નિવૃત્તિ શબ્દ છે, તે આહાર, દેહ અને સત્કાર અને ગૃહ-વ્યાપારની સાથે રાખવો. ઇટ્થે આહારની નિવૃત્તિ, શરીર સત્કારની નિવૃત્તિ અને ઘરના વ્યાપારની નિવૃત્તિ—એમ સમજવું. અને બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવાનું છે.

૧ આહારની નિવૃત્તિમાં અશનાદિ આહારનો વિશેષે કરી ત્યાગ સમજવો.

૨ શરીર સત્કાર નિવૃત્તિમાં સ્નાન, હઠ્થન (શરીરે તેજાદિ ચોલવું) અને વિદ્રોષન વગેરેનો ત્યાગ સમજવો.

૩ ગૃહ વ્યાપારની નિવૃત્તિ, ઇટ્થે ઘરના વ્યાપારનો નિષેધ સમજવો.

૪ બ્રહ્મચર્ય ઇટ્થે સ્ત્રી સેવા (સંગ)નો નિષેધ, આર્હિ વક્ત્રી આહાર નિવૃત્તિ પોપધ વે પ્રકારે કહેલું છે. એક દેશ થકી અને ત્રીજું સર્વ થકી. ત્રિવિધ આહારનું પચ્ચાણ કરનારને દેશથકી પોપધ હોય છે અને ચતુર્વિધ આહારના પચ્ચાણ કરનારને સર્વ થકી પચ્ચાણ હોય છે. તે શિવાયના વાકીના જોદોતો સર્વ થકીજ છે. તેને માટે આવો પાઠ છે.

“ કરેમિ જંતે પોસહં આહાર પોસહં દેસઓ,

સવ્વઓ વા, શરીરસત્કાર પોસહં

સવ્વઓ, અવ્વાવારપોસહં સવ્વઓ, વંજચેર પોસહં સવ્વઓ,

ચઝઞ્વિહે પોસહે સાવજ્જં જોગં પચ્ચલામિ જાવદિવસં

અહોરત્તિં વા પજ્જુવાસામિ હુવિહં તિવિહેણમિત્યાદિ” ॥૧॥

• વીજે ઉકાળે વીજી રીતે પણ કહેલું છે.

આ ચાર પ્રકારનું પોપધવ્રત દેશ અને સર્વ એમ વે પ્રકારે થાય છે.

૧ તેમાં દેશથી આહાર પોપધ—વિગય વગેરેનો ત્યાગ અને એક વાર વેવાર

અન કરવું તે અને સર્વથી આહાર પોષ્ય ચતુર્વિધ આહારનો ત્યાગ કરવો તે.

૨—૩ દેહ સત્કાર અને ગૃહ વ્યાપાર પોષ્યને વિષે કાંઈક દેહ સત્કાર ગૃહ વ્યાપાર કરવો તે. થોડું કરવું તે દેશયત્ની અને સર્વથી ન કરવું તે સર્વ યત્ની. ૪ વ્રહ્મચર્ય પોષ્યમાં વ્રહ્મચર્યનું પ્રમાણ કરવું ૫ દેશયત્ની અને વ્રહ્મચર્ય યા પાલનું, ૬ સર્વ યત્ની.

આહિં આ પ્રમાણે સમાચારી હે—

“ જો દેસ પોસહું કરેહ સો સામાઈ કરેહ વા નવા.

જો સઠ્ઠ પોસહું કરેહ સો નિયમ સામાઈયં કરેહ,

જહ ન કરેહ તો વંચિંજહ, તેં કહં ? ચેહધરે સાહુમૂલે

ધરે વા પોસહસાલાય વા ડમુકમણિસુવણ્ણો પઢંતો

પુચ્છંગં વા વાયંતો સુણંતો ધમ્મપ્રાણં ઝિયાઈતિ ”

આહિં તત્ત્વ શું હે ? તે તો કેવડી જાણે.

જે દેશ પોષ્ય હે, તે સામાયિક કરે અથવા ન કરે અને જે સર્વ પોષ્ય રે તે તો નિયમ સામાયિક કરે. જો સર્વ પોષ્યવાલો સામાયિક ન કરે તો તે જ્ઞાનથી ઠગાય હે. તે ક્યાં કરે ? તેને માટે કહે હે કે, ચૈત્યગૃહે. સાધુ પાસે પોતાને ઘેર અથવા પોષ્યશાલામાં કરે. જેણે મણિ સુવર્ણ ચગેરેનો ત્યાગ કરેલો હે એવો તે નાણતો, ગણતો, પુઠતો, વાચના હેતો, અને ધર્મ સાંજઝતો ધર્મધ્યાનને ધ્યાવે. ”

હવે પૂર્વે જે કહ્યું હે કે, પોષ્ય “ પર્વ દિવસના અનુષ્ઠાનનો વ્યાપાર હે, તેથી પર્વ શું તે કહે હે—ચૌદશ, આઠમ, અમાવાસ્યા, પુનમ એટલી તિથિઓના દિવસો, હપ્તઋણથી કલ્યાણકના દિવસો અને પર્યુષણ પર્વ—૬ દિવસોમાં પાપનો વ્યાપાર મુકીને પંચિત પુરુષો પોષ્ય વ્રતને કરે.

આહિં નામથી પર્વતિથિઓ ચાર હે પણ વસ્તુત્થાથી ૮ હે. એક માસે જે આઠમ, જે ચતુદશ, અમાવાસ્યા અને પુનમ—૬મ ૮ થાય હે.

આહિં પ્રશ્ન કરે હે કે, “ આવક પર્વ તિથિને દિવસેજ પોષ્ય કરે તે શિ-

વાપ ન કરે ? ” તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે, કેટલાંક શ્રાવકો સર્વ તિથિઓને વિષે પોષધ કરે છે, પરંતુ કેટલાંક તેમ ન કરી શકે ત્યારે તેમણે પર્વ તિથિને વિષે તે વ્રત અવગણ્ય કરવું, તેયોજ અહિં પર્વનું ગ્રહણ કરેલું છે. આવગ્યક વૃત્તિને વિષેતો શ્રાવકે દરરોજ પોષધ કરવાનો સ્પષ્ટ રીતે નિષેધ કરેલો છે. તત્ત્વ શું છે ? તે તો કેવલિગમ્ય છે.

હવે પોષધમાં સર્વ પ્રકાર—ભોજન કરવો છુપ્પકર છે, પણ તે કરવાનું ઘણું પુણ્ય છે, માટે તે અવગણ્ય કરવો જોઈએ. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“નૃપ નિમ્નદ રોગાદિપુ, ન હ્યશનાદ્યં ન ધર્મમપિ લજ્જસે ।
તત્ કિં પ્રમાદ્યસિ ભ્રમં ધર્મં પોષધે જવ્ય ” ॥ ૧ ॥

“હે જવ્ય, રાજા એ નિરોધ કર્યો હોય, કોઈ રોગ થઈ પડ્યો હોય ઇત્યાદિ પ્રસંગે અશનાદિ થતું નથી, પરંતુ તેવા અનશનથી તને ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી ; તો જેમાં અવગ્ય ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે, એવું પોષધવ્રત લેવામાં શા માટે પ્રમાદ કરે છે ? ” ૧

આ વ્રત ઉપર દર્શાવેલ છે.

“યઃ પોષધસ્થઃ સુતરાં સુરેણ, પિશાચનાગોરગ હુષ્ટરૂપેઃ ।

વિક્ષોન્નિતોઽપિ કુન્નિતો ન કિંચિત્,

સ કામદેવો નહિ કસ્યવર્ણ્યઃ ” ॥ ૧ ॥

“જે કામદેવ નામના શ્રાવકને પોષધવ્રતમાં રહેલાં બતાં કોઈ દેવતાએ પિશાચ, શાષી અને સર્પ વગેરેના હુષ્ટરૂપોથી નિરંતર ક્ષોભ પમાડ્યો તો પણ તે જરાપણ ક્ષોભ-પામ્યો નહીં, તે કામદેવ શ્રાવક કોને વર્ણનીય ન હોય ? ” ૧

તે કામદેવ શ્રાવકની કથા આગલ કહેવામાં આવશે.

તેની અહિં આ પ્રમાણે જાણના છે.

“ઊર્ગં તપ્પંતિ તવં, જે એસિં નમો સુસાહૂણં ।

निस्संगा य सरीरे, वि सावगो चिंतएमिद्धं ” ॥ १ ॥

“ जे उग्रतप तपे ठे अने जे शरीरने विषे निःसंग ठे, एवा सुसाधुने नमस्कार थाओ. ” आ प्रमाणे आवक मनमां चिंतवे. ” ?

एवी रीते त्रीजुं पोषध नामे शिक्षाव्रत कहेवामां आबुं.

चोयुं अतिथि संविज्ञाग नामे शिक्षाव्रत.

जेने तिथिपर्वादि लोक व्यवहार नथी, ते अतिथि कहेवाय ठे. तेवा अनिधिने जे शुद्ध आहार कोरे आपवारूप व्रत ते अतिथि संविज्ञाग व्रत कहेवाय ठे. केटझाएक आ व्रतने यथासंविज्ञाग एवा नामथी कहे ठे. ते नाम प्रमाणे आ प्रमाणे अर्थ करवो. यथा एटझे प्रवृत्ति अर्थात् यथाप्रवृत्ति स्वज्ञावे निष्पन्न थयेन्न जे आहारदिक ते साधु प्रमुखने आपवा ते यथासंविज्ञाग कहेवाय ठे. एवो व्युत्पत्त्यर्थ ठे.

गृहस्थ पोषधने पारणे परम विनयपूर्वक गुरुने जे शुद्ध अशनादिक आपे ते चोयुं शिक्षाव्रत कहेवाय ठे. आ स्थले उपयोगि होवथी चूर्णीमांथी केटझाएक आपवामां आवे ठे—

“पोसहं पारंतेणं साहूणं अदालं न वट्ठई, पारेइज सव्वं साहूणं दाउं पच्छा पारेयव्वं । काहे विहीए दायव्वं ? जाहे देसकाळो ताहे अप्पणो सव्वं सरीरस्स विजूसं काळणं साहू पडिस्सयगओ निमंतेइ जिकं गिण्हवत्ति साहुणं का पक्खि ! । ता हे अन्नोपमत्तगं अन्नो जायणं पक्खिहेइ, मा अंतरोइ अदोसा व्विअगाइ दोसाय जक्खिस्संति. सो जइ पढमाइ पोरिसिए निमंतेइ अथिय नमोकारइत्ता ताहेधिप्पइ जइ नथि ताहे न धिप्पइ । तं धरिअव्वयं होहि. इसो घणं दग्गिजा ताहेधिप्पइ सचिरका विज्जइ जो वा उग्घाड पोरिसीए पारेइ पारणगइत्तो अन्नो वा तस्स विसाज्जिज्जए तेण सावएण सह गम्मइ संघारुओ

वच्चइ एगो न वच्चइ, साहु पुरओ सावगो पच्छओ घरं
 तेऊण आसणेण निमंतिज्जा, जइवि न निविट्ठो विणओ
 पइत्तो ताहे जत्तपाणं सयं देहि अहवा जायणं धरेइ
 जज्जा देइ अहवा ठिओ अठिइ जाव दिणं सेसं च गिण्हव्वं
 पच्छा कम्माइ परिहरणट्ठा दाऊणं वंदित्ता विसजेइ अणुगच्छिअ
 पच्छासयं जुंजइ. जं च किर साहुणं न दिन्नं तं सावएण
 न जुत्तव्वं जहि पुण साहूनत्थि तत्थ देसकात्त वेळाए दिसाव-
 दोओ कायव्वो विसुद्धेणं जावेणं जइ साहुणो हुं तो तो
 नित्थरिओ तोत्ति ” ॥

“ पोषध पारीने साधुने बहोराव्या बगर पारणुं करवुं कल्पतुं नथी, माटे
 साधुने दान दइ पत्ती पारणुं करवुं योग्य ठे. हवे क्यारे अने कइ विधिए करवुं
 ते कहे ठे—देश काढने अनुसारे पोताना शरीरने विभूषित करी अर्थात् गृंगार
 करी साधु उतर्या होय ते स्थान (उपाश्रय) मां जइ साधुने आहारनी विनंति
 करे. ते बखते साधु शुं करे ते कहे ठे—कोइ परुत्ता कोइ पात्र विगेरे जुदां जुदां
 पन्निदोहे जेथी बखत नही लागवाथी अंतराय दोष तथा स्थापना दोष लागे नहि.
 जो विनंति करनार पहेली पोरिसिमां विनंति करे अने कोइ साधुने नमुकारसहितुं
 पच्चखाण होय तो ग्रहण करे अने जो न होय तो ग्रहण न करे, जेथी आहार
 राखी भूकवो न पमे ! जो श्रावक घणो पात्रळ लागे तो ग्रहण करी साचवीने
 राखे, अथवा जे कोइ तपस्वी पारणा निमित्ते अथवा बीजो कोइ उग्यारुपोरिसिए
 पारे तेने आपे, आहार लेवा जती बखते एकद्वो साधु न जाय, परंतु संघाटक वे
 साधुओ जाय तेओ पण विनंति करनारनी सायेज जाय. तेमां पण साधु आगळ
 चाढे अने श्रावक पात्रळ चाढे. आवी रीते घरे लइ जइ श्रावक आसननी निमं
 त्रणा करे. जो के साधु कारण बिना वेसे नहि. तथापि पोताना तरफवी विन
 कयों कहेवाय. पत्ती श्रावक पोते साधु महाराजने आहार पाणी बहोरावे अथवा
 श्रावक पोते पात्र धरे अने आधिका बहोरावे, अथवा श्रावक पोते एक तर

उन्नो रहे अने स्त्री श्राविका बिगरे बीजा कोइ बहोरावे. साधु पण पश्चात् कर्मादि दोष वर्जवा निमित्ते जे चीज बहोरावे ते शेष बाकी राखीने ग्रहण करे. श्रावक शुद्ध जावथी दान दइ बंदना करी थोमे दूर गुरु महाराजने बळावी घरे आवी पोते आनंद पामतो जोजन करे, पण जे चीज साधुने दानमां न आपी होय ते श्रावके खावी न जोइए, जो नगरमां साधु न होय तो जोजनना स्थान अने काळमां दिशाबलोकन करी मनमां शुद्ध जावना जावे के जो आ बखते साधु महाराज होततो मारो निस्तार थात. ” आधी करीने उत्तम श्रावके निरंतर साधुने दान देवुंज जोइए; पण अतिथि संविज्ञाग व्रतनो उच्चार पर्वपोषधना पारणाने दिवसेज होय ठे. तेने माटे आवश्यक वृत्तिमां कथुं छे के, पोषध अतिथि संविज्ञाग तो प्रतिनियत दिवसे अनुप्रेय ठे, पण प्रतिदिवस अनुप्रेय नथी. ते विषे बहु विस्तार करवाथी बस थयुं.

बळी सुश्रावके साधुने जे एणणीय आहारादिक आपवा, ते महात्माचनुं कारण छे ; अने निर्वाह थता ठतां अनेपणीय आहारादिक सर्वथा देवा नहीं; कारणके, ते अल्पआयुर्वधादिकनुं कारण ठे.

अहिं कोइ प्रश्न करे ठे के “ कुपात्रने विषे एणणीय आहारादिक देवाथी तथाप्रकारना गुण उत्पन्न थाय ठे के नहीं ? ” तेनो उत्तर आ प्रमाणे ठे. कुपात्रने देवानुं एणणीय आहारादिक पण केवल पापनुंज कारण ठे ; ते निर्ज-
रानुं हेतु नथी. श्री जगवतीजीमां कथुं ठे के, “ श्रावक तथाप्रकारना असंयति, अविरति, तथा पाप कर्मना जेणे पञ्चखाण कर्मा नथी तेवा मत्से फाम्मु, अफाम्मु, एणणीय, अनेपणीय, असण, वाण, खाइम, अने साइमने प्रतिज्ञानता (आ-
पता) ठतां शुं उपार्जन करे ” ? प्रजुए कथुं, “ हे गौतम, ते एकांत पाप कर्म उपार्जे, पण तेने कांइ पण निर्जरा नथी. हवे एम ठे तो श्रावकोए साधुशिवाय बीजे कोइ ठेकाणे दान आपवुं नहीं, एम थयुं. गुरु कहे ठे. “ एम नथी. आग-
मने विषे अनुकंपा दान निषेधुं नथी ”. पूर्वाचार्योए कथुं ठे के,

“ जं मुस्कृष्टा दाणं, तंपइ एसो विहि समस्काओ ।

अणुकंपा दाणं पुण, जिणेहिं नकयावि पनिसिद्धं ” ॥ १ ॥

“ जे मुपात्र दानना वक्रणनो विधि क्यो ठे ते मोसने अर्थे करवामां

આવતા દાનને આશ્રીને છે. પણ જે કર્મનિર્જરાને અણર્ચીતવીનેજ કેવલ કૃપા કરીનેજ દેવાય તે અનુકંપા દાન કહેવાય છે. તે કૃપાહુ જિનજગવંતે કોઈ વસ્તુ પણ નિષેધું નથી. ? ”

આ કારણને લઈને શ્રીરાજપ્રશ્નીય હપાંગમાં પ્રદેશીરાજાને કેશી ગણ-ધરે કહ્યું છે કે, “ હે પ્રદેશી, તું પૂર્વે સ્મણિક થઈને અસ્મણિક ન થઈશ. ” તે હપરથી પ્રદેશી રાજા પોતાના દેશના ચાર જાગ કરી, તેમાં એક જાગે દીન—અનાયાદિકને માટે નિરંતર દાનશાહ્યા પ્રવર્તાવી હતી; તે તેટલા માટે પ્રવર્તાવી હતી કે, દાનના ત્યાગથી જિનમતની નિંદા ન થાઓ. એટલે જો તે વીજા દાનનો તદન ત્યાગ કરે તો જિનમતની નિંદા થાય. તેથી જ્ઞાની મહારાજાએ કોઈ ઠેકાણે અનુકંપા દાન નિષેધું નથી. જો વહી જગદ્ગુરુ શ્રાવકોને સર્વે ઠેકાણે દાન કરવાની આજ્ઞા ન દીધી હોત તો તુંગિકા નગરીના શ્રાવકોના વર્ણનના અધિકારમાં કહેલું છે કે, “જેને વિસ્તારવંત—મચુર જાત પાણી છે ” इत्यादि विशेषणो आप्या डे, तेवा विशेषणो न आपतां केवल साधुदानमांज मचुर अन्न आपवुं एम कहेत, ‘आ हंपरथी निश्चय थयो के, कर्म निर्जराने माटे जे दान देवुं, ते साधुओनेज देवुं. साधुओने दान देवाथी कर्मनी निर्जरा थाय डे. अने जे अनुकंपा दान डे, ते बीजा सर्वने देवुं.

મુપાત્ર દાનને માટે વિશેષ કહે છે.

“ जयेन्लोभेन परीक्षयावा, कारुण्यतोऽमर्षवशेन लोके ।

स्वकीर्त्तिं प्रश्नार्थितया च दानं, नार्हति शुद्धा मुनयः

कदापि ” ॥ ૧ ॥

“ જયથી, લોભથી, પરીક્ષાથી, દયાથી, ક્રોધને વશ થવાથી, અને લોકોમાં પોતાની કીર્ત્તિ પ્રસારે તેવા હેતુથી અને મનના અર્થાપણાથી જે દાન આપવું, તેવા દાનને શુદ્ધ મુનિઓ કદિ પણ યોગ્ય થતા નથી. ” ?

૧ જયથી એટલે “આ લોકોને જો નહીં આપીએ તો તેઓ અસત્ કરનાર હોઈ મને શાપ આપશે અથવા લોકોમાં મારી વિરુદ્ધ ચોલશે”—આવા જયથી.

૨ “લોભથી એટલે દાન આપવાથી આ જન્મમાં અથવા અન્ય જન્મને વિષે

मने समृद्धि मल्लशे ” एवा लोचयी.

३ परीक्षायी एट्ठे “ आ साधु निवोर्त्तनी ठे, एम सांजळयुं ठे ते आ दान लेशे के नहीं ” एवी परीक्षा करवाना इरादायी.

४ दयायी एट्ठे “ मारा आप्पा शिवाय ए बिचारानो शी रीते निर्वाह थशे.” एवी करुणायी.

५ अर्पणयी एट्ठे “ अमुक माणसे आप्युं, तो शुं हुं तेनायी ओगो बुं, के न आपुं ” एवा विचारयी.

६ पोतानी कीर्त्ति लोकोमां प्रसरे तेयी एट्ठे “ दान दोनारना अथवा मुखयी पोतानी प्रशंसा सांजळवानी इच्छायी. ”

७ प्रश्नना अर्थीपणायी एट्ठे “ दानयी सत्कार करवाने लीधे ते मारा-
-अशोनो ज्योतिष् प्रमुखयी खुझासो करशे ” एवी इच्छायी.

८ कारणयी शुद्ध मुनिओ लोकने विषे कदि पण दानने प्रयात् उपर कहेत्ता सात कारणोने बड़ने मुनिओने दान नी निस्तार बुद्धियी नक्तिवमेज दान देवुं योग्य ठे.

पात्रने विषे दान आपनारा गृहस्थे पांच दूषणो वर्जवा अने पां-
रण करवा.

पांच दूषणो.

“ अनादरो विद्वंशश्च, वैमुख्यं विप्रियं वचः ।

पश्चात्तापश्च पंचैते, सदानं दूषयंत्यहो ” ॥ १ ॥

दान आपवामां अनादर करवो, आपतां विद्वंश करवो, मुख अवबुं क-
अप्रिय वचन बोलवुं, अने आप्पा पत्री पश्चात्ताप करवो, ए पांच दानने दू-
करे ठे.

पांच भूषणो.

“ आनंदाश्रूणि रोमांचो, बहुमानं प्रियं वचः ।

पात्रेऽनुमोदना चैवं, दानं भूषणपंचकम् ” ॥ १ ॥

“ દાન આપતાં આનંદના અશ્રુઓ આવે, શરીર સોમાંચિત થઈ જાય, બહુ માન કરે, મિય વચન બોલે અને પાત્રનું અનુમોદન કરે, એ દાનના પાંચ આનુષંગો છે. ” ૧

મુપાત્ર દાનના પ્રસ્તાવમાં જીવ્ય પ્રાણીઓએ મનના પરિણામ ચડતા રાખવા. પંચક શેઠની પેઠે દીન પરિણામી થવું નહીં.

પંચક શેઠની કથા.

કોઢ્ધર નામના ગામને વિષે પંચક નામે એક વ્યાપારી શેઠ રહેતો હતો. એક દિવસે કોઈ જ્ઞાની મુનિ તેને ઘેર જિજ્ઞાસેલાને અર્થે આગ્યા. તે વચ્ચે પંચક શેઠ હસ્થસિત જાવચને તે મુનિને અસ્થંડ ધારાવને ઘૂતવું દાન આપવા તત્પર થયા. ધીની ધારાથી તેમનું પાત્ર જરા ઝાણું રહ્યું તોપણ મુનિએ જ્ઞાનના ચલ્લથી તે શેઠના પરિણામની શુદ્ધિવને ઘણો જ્ઞાન જાણી તેના પરિણામનો જંગ ન થાય, એવી શુદ્ધિથી, જેવામાં મુનિ તે શેઠને દાન આપતા નિષેધતા નથી, તેવામાં તે શેઠના પરિણામ ચંચલતાથી પતિત થઈ ગયા. તત્કાલ તેણે ચિંતવ્યું કે, “ અહો ! આ મુનિ જોતી. જાગે છે. પોતે એકલા ઠતાં આટલાવયા ધીને શું કરશે ? ” આવું ચિંતવતાંજ તેના હાથમાં ધીની ધારા હલ્લે હલ્લે પડવા લાગી એટલે તે જ્ઞાની મુનિએ જ્ઞાનના ચલ્લથી તેના પરિણામ જાણીને કહ્યું, “ હવે પનો નહિ ” પનો નહિ ત્યારે શેઠે કહ્યું, “ સ્વામી, હું તો સારી રીતે દૃઢતાથી સ્થિર રહ્યો છું, હું જગતમાત્રપણ પડતો નથી, તે ઠતાં તમે મૃપા વચન કેમ બોલો છો ? ” ત્યારે મુનિએ કહ્યું, તું જીવ્યથી પડતો નથી પણ જાવથી પડ્યો છે. તને વધારે શું કહેવું ? પણ વારમા દેવલોકમાં જવા યોગ્ય એવા અધ્યવસાયથી પડીને તું પેહેલા દેવલોકમાં જવા યોગ્ય એવા અધ્યવસાયમાં આવી રહેલો છે. ”

મુનિના આ વચનો સાંજલી તે પંચકશેઠ અત્યંત પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. પછી મુનિ તો પોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

એવી રીતે પંચક શેઠની કથા છે.

દાન કર્મ ઠપર જાવતુંજ પ્રધાનપણું છે, એ વાત દૃષ્ટાંતથી દેખાતે છે. જીવ્યથી નહીં પણ જાવ શુદ્ધિથીજ દાન આપનાર જિનદત્ત (જીરણ) નામે શેઠ

महान् द्वाजने पाम्यो हतो. अने पुरण नामे शेठ जावविना नगरा फडने पाम्यो हतो.

आगममां एम संजद्वाय ठे के, “ जिनदत्त शेठ प्रचुनो संयोग पामी छव्ययी दान न देतां ठतां जावथी दान आपी महा द्वाजने प्राप्त थयो हतो अने पुरण शेठ छव्ययी दानने देतो पण जाव विना जिनदत्तनी पेठे महा द्वाजने पाम्यो नहि अर्यात् छव्य प्राप्तिएष अल्प द्वाजनो ते जागी थयो हतो.

कथा.

एक दिवसे श्री वीरप्रभु नमस्यावस्थायां विचरता विचरता विशाळा नगरीनी बाहेर आवेला बलदेवना देहेरामां चार मास सुधी चतुर्विध आहारना पचखाण करी कायोत्सर्गे रक्षा हता. ते नगरमां उत्कृष्टपणे जैन धर्ममां रक्त एवो जिनदत्त (जीर्ण) नामे शेठ रहेतो हतो. ते एक वखते बलदेवना मंदिरमां आवी चढ्यो. त्यां श्री वीर प्रभुने जोड बंदना करी ते पोताना मनमां आ प्रमाणे चितववा द्याग्यो.—“ आ स्वामीए उपवास करेल ठे. ते स्वामी मातःकाळे अवश्य पारणुं करशे ते वखते हुं आ प्रभुने पश्चिद्वाजीश.—तेमने आहार पाणी न्होरावीश. ” आ प्रमाणे ते दररोज ते प्रभु पासे आवतो अने आवी जावना जावतो हतो. तेम करतां पद्म, मास व्यतीत थवा द्याग्या, तेने गणतो ते शेठ निर्मल अव्यवसायवाहो थतो हतो, तेम करतां चार मास व्यतीत थड गया. चातुर्मास्यने अंते पारणाने दिवसे ते शेठ शुद्ध आहारनी सामग्री मेळवी वपोरे पोताना घरना छार उपर बेठो. प्रभुना आगमजना मार्गने जोतो ते आ प्रमाणे चितववा द्याग्यो—“ हमणें श्री वीर स्वामी आहिं पधारशे त्यारे हुं मस्तके अंजलि जोडी प्रभुनी सन्मुख जड तेमने त्रण प्रदक्षिणा करी बंदना करी घरमां लड जडश. त्यां जक्तिपूर्वक प्रधान प्राशुक अने एषणीय अन्न पानादिकथी प्रभुने पश्चिद्वाजीश, अने पारणुं करावीश. ते पडी प्रभुने नमी केड्ळांक रुगलां प्रभुनी पाछळ जडश. त्यारबाद हुं मारा आत्माने धन्य मानी चाकी रहेल अन्नादिकनुं जक्षण करीश. ” आ प्रमाणे जीर्णशेठ जावनामयमनोरथो करता हता, तेवामां श्री वीर प्रभु जिहाने माटे विचरतां पुरण शेठना घरमां पेठा. ते पुरण शेठ मिथ्यात्वी हतो, तेथी तेणे दासीने द्याये प्रभुने अमदना

वाक्या देवराज्या. तत्काद्य सत्पात्र दानना माहात्म्यथी देवताए त्यां पांच दिव्य प्रगट कर्या. ते समये ते नगरनो राजा अने बीजा उत्तम लोको पुराण शेटने घेर एकठा थया अने ते शेटनी जारे प्रशंसा करवा द्याग्या. पठी श्री वीरप्रभु अरुदना वाक्याथी पारणुं करी त्यांथी विहार करी बीजे स्थळे चाढ्या गया.

अहिं जीर्ण शेट आकाशमां यता देवताना पुंजुनिना नादने सांजळी विचार करवा द्याग्यो—“अहा ! मने निर्जागीने धिक्कार ठे, हुं सर्व रीते अधन्य हुं, के श्री वीरप्रभु मारे घेर जिज्ञा लेवाने पथार्या नहीं अने तेमणे बीजे ठेकाणे पारणुं कर्युं. मारा सर्व मनोरथो निष्फल थडगया.” आ प्रमाणे ते शेट अपशोच करवा द्याग्यो.

आ अरसामां तेज दिवसे तेज नगरमां श्री पार्श्वनाथना संतानिक कोड केवलज्ञाना मुनि महाराज समोसर्या. ते खबर जाणी राजा अने नगरना लोको तेमने वंदना करावाने गया. ते वखते राजाए ते केवळी जगवानने पुज्युं, “स्वामी, अमारा नगरमां कयो जीव पुण्यवान् ठे ? ” “केवळी जगवाने क्युं, राजा, आ नगरमां जीर्णशेटना जेवो कोड पुण्यवान् नथी. ” राजाए क्युं, “महाराज ते जीर्ण शेटे श्री वीरप्रभुने पारणुं कराव्युं नथी. परंतु पुराण शेटे पारणुं कराव्युं ठे, तो ते पुराण शेट तेनाथी पुण्यवान् केम नहीं ? ” तयारे केवळी जगवाने जीर्ण शेटनी जावनातुं स्वरूप मूलथी मांमीने कही संजळाव्युं. पठी विशेषमां कथुं के, “पुराण शेटे प्रभुने दान आप्युं, पण ते अव्यथी आप्युंठे अने जीर्ण शेटे प्रभुने जावथी दान आप्युं ठे. वळी ते जीर्णशेटे जाव समाधिने धारण करी वारमा देवलोके जवा योग्य एतुं कर्म उपार्जन कर्युं ठे. जो ते जीर्णशेटे ते वखते देवपुंजुनिनो शब्द सांजळ्यो न होततो ते तत्काद्य केवलज्ञानने पण प्राप्त करत. अने पुराण शेटेतो जाव शून्यपणे दान आप्युं ठे. ते सुपात्रदान करवाथी सुवर्णवृष्टि कोरेने प्राप्त थयेझ ठे. पण तेथी कांइ अधिक फल पामेझ नथी. ” आ प्रमाणे ते केवळी जगवानना वचन सांजळी राजा वगेरे सर्वे ते जीर्ण शेटनी प्रशंसा करता पोतपोताने स्थाने चाढ्या गया हता.

जीर्णशेट चिरकाळ सुधी शुद्ध रीते जिनेश्वरनो धर्म आराधी वारमे देवलोके गयो हतो. आ प्रमाणे दान आपवामां जावशुद्धिने विषे जीर्ण शेटनी

કથા કહેવાય છે, તે ઉપરથી વીજા શ્રદ્ધાલુ શ્રાવકોએ દાનની ક્રિયામાં નિર્મલ જાત ધારણ કર્યો, કે જેથી સર્વ સમૃદ્ધિઓ પોતાની મેલે પ્રગટ થાય છે.

,અર્થે આ પ્રમાણે જાવના છે.

“ ધન્ના તે સપ્પુરિસા, જે મણસુદ્ધીએ સુદ્ધપત્તેસુ ।

સુદ્ધાસણાદ્દાણં, દિંતિ સયા સિદ્ધિગદ્દહેડં ” ॥ ૧ ॥

“જે મનની શુદ્ધિવશે સિદ્ધિ ગતિના હેતુરૂપ એવું શુદ્ધ અજ્ઞાનાદિ દાન શુદ્ધપાત્રને સદા આપે છે, તે પુરુષોને ધન્ય છે. ?”

સર્વ ધર્મને વિષે દાનનો ગૌણતાને કહેનારાઓના મતનું નિરાકરણ કરવાને આગમને અનુસારે તેનું પ્રાધાન્ય વતાવે છે.

“ સર્વતીર્થકરૈઃ પૂર્વ, દાનં દત્વાદતં વ્રતમ્ ।

તેનેદં સર્વ ધર્માણા,માયં મુખ્યતયોચ્યતે ” ॥ ૧ ॥

“સર્વ તીર્થકરોએ પૂર્વે દાન આપીનેજ વ્રતનો આદર કરેલો છે, તેથી એ દાન સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાનપણે મુખ્ય કહેવાય છે. ” ?

તીર્થકરોનો દાનવિધિ.

પ્રથમ શક્ર દંડની આજ્ઞાથી ધનદ નામે લોકપાત્ર આઠ દ્વાણમાં નીપજાવેલા, સોઠ માસા પ્રમાણ વાલા, જિનેશ્વરના પિતાના નામથી અંકિત અને સાંવત્સરિક દાનને યોગ્ય એવા સોનૈયાવશે જિનેશ્વરના જંઠારો પૂરે છે. તે ઘસેતે જિનેશ્વર જગવાન્ દાનની પ્રવૃત્તિને અર્થે સૂર્યોદય પછી ૭ ઘડીએ એ પ્રહર આવે તે, એટલે ૭ ઘડી પછી પરિપૂર્ણ પ્રહર સુધી પ્રતિદિન એક કોટી અને આઠ લાખ સોનૈયા આપે છે. આગ્યકર્ત્રીને વિષે કહ્યું છે કે, એક સંવત્સરમાં જિનેશ્વર જગવાન્ ત્રણસો અઢ્યાસી કોટી અને એંશી લાખ સોનૈયાનું દાન આપે છે.

તે દાન સમયે उत्पन्न થતા ૭ અતિશયો:

જિનંદ જગવાન્ જ્યારે મુવર્ણની મુદ્ધિ જરીને દાન આપે છે, ત્યારે સૌખ્યેંદ તે જગવાન્ના જમણા હાથમાં મહા શક્તિ સ્થાપન કરે છે ; કે જેથી તેપના હાથને જરાપણ સ્વેદ ઉત્તર ન થાય. અનંત વીર્યવાલા જગવાન્ના હાથમાં દંડ શક્તિનું

સ્થાપન કરે એ અયુક્ત છે, એવી શંકા અહિં કરવી નહીં; કારણકે, જગવાનું અનંત વસ્તુવાદ્વા ઇત્યાં પણ ઇંદ્રને તે ન કરવામાં પોતાની ચિરકાલની સ્થિતિ અને જતિના જંગનો પ્રસંગ આવે, તેથી તે અનાદિ સ્થિતિ પાલવાને માટે અને પોતાની જતિ દેખાવવાને માટે ઇંદ્રનું તે કાર્યું યુક્તજ છે, તે વિષે વિશેષ વિસ્તાર કરવાથી સર્થ.

વઘ્રી તે સમયે ઈશાનેંજ મુર્ખોરત્નમય દ્વાકમ્નો ગ્રહણ કરી વચમાં ગ્રહણ કરતા ઘીજા સામાનિક દેવતાને વર્જતા ઇત્યાં જે દાન પામવાના છે, તેમને જિનેશ્વરના હાથથી દેવરાવતાં ઇત્યાં લોકો પાસે શબ્દ કરાવે છે કે, “હે પ્રભુ મને આપો.” ચમૈરેંજ અને વઘ્રીંજ લોકોના લાજને અનુસારે પ્રભુના દાનની મુદ્દિ પૂરે છે અને દેવરાવે છે. જવનપતિ દેવતાઓ દાન ગ્રહણ કરનારા જરત કૌત્રના મનુષ્યોને ત્યાં દાવે છે. વ્યંતર દેવતાઓ તે મનુષ્યોને પોતાને સ્થાને પહોંચાને છે. જ્યોતિષી દેવતાઓ વિદ્યાધરોને તે દાન ગ્રહણ કરાવે છે. વઘ્રી ઇંદ્રો પણ તે પ્રભુના દાનને ગ્રહણ કરે છે, કારણ કે, તે દાનના પ્રજાવધી દેવલોકમાં બાર વર્ષ પર્યંત કોઈ પણ જાતનો વલ્લેશ ન થાય, મોટા ચક્રવર્તી રાજાઓ પણ પોતાનો જંમ્માર અક્રમ કરવા માટે તે દાનને ગ્રહણ કરે છે. મેઘી પ્રમુલ યુદ્ધરૂપો પોતાની યશ કીર્તિની દૃષ્ટિને માટે અને રોગી પુરુષો પોતાના મૂલ રોગની દાનિ થવાને માટે તેમજ બાર વર્ષ સુધી નવો રોગ હમ્મજ ન પાય તેને માટે એ દાનનું ગ્રહણ કરે છે. વધારે શું કહેવું? સર્વ જગ્ગજીવો એ દાનનો યોગ પ્રાપ્ત કરી પોતપોતાના વાંઙિત અર્થની સિદ્ધિ થવા માટે શ્રી જિનેશ્વરના હાથથી દાન ગ્રહણ કરે છે. અજગ્ય આત્માઓ કદિ પણ તે દાનને પામતાજ નથી. શાસ્ત્રને વિષે તે અમવ્યજીવોને તીર્થકરોના હાથના દાન પ્રમુલ કેટલાએક ભત્તમ જાવોની પ્રાપ્તિની અયોગ્યતા કહેલી છે. તે કહે છે.

જહ અજગ્યજીવેહિં, ન ફાસિયા એવમાઝ્યાભાવા ।

ઇંદત્તમનુત્તરસુર, સિદ્ધાય નરનારયત્તં ચ ॥ ૧ ॥

કેવલિ ગણહરહત્યે, પવ્વજ્ઞા તિથ્યવથ્થરં દાણં ।

પવયણસુરી સુરત્તં, લોગંતિય દેવસામિત્તં ॥ ૨ ॥

तायत्तीससुरत्तं, परमाहन्मिअ जुयलमणुअत्तं ।
 संभिन्नसोय तह पुव्व, धराहारयपुद्गायत्तं ॥ ३ ॥
 मग्घनाणाइसु वल्लि, सुपत्तदाणं समाहिमरणत्तं ।
 चारणदुग्गमहुसिप्पय, खीरासव खीणठाणत्तं ॥ ४ ॥
 तिथ्ययर तिथ्य पक्किमा, तणुपरिभोगाइ कारणेवि पुणो ।
 पुढवाइय ज्ञावमवि, अज्जव्व जीवेहिं नो पत्तं ॥ ५ ॥
 चउदसरयणत्तंपिय, पत्तं न पुणो विमाणसामित्तं ।
 सम्मत्त नाण संयम, तवाइ ज्ञावा न ज्ञाव दुगे ॥ ६ ॥
 अणुजव जुत्ता ज्ञात्ति, जिण्णण साहन्मिआण वच्छद्वं ।
 न य साहेइ अज्जव्वो, संविगत्तं न सुप्पक्कं ॥ ७ ॥
 जिणजणयजणणिजाया, जिणजक्काजरकणि जुगप्पहाणा ।
 आयरियापयाइ दसगं, परमथ गुणट्टमप्पत्तं ॥ ८ ॥
 अणुवंधेउसरूवा, तथ्यअहिंसा तहा जिणदिछा ।
 दव्वेण य भावेण य, दुहावि तेहिं न संपत्ता ॥ ९ ॥

“ अज्जवी जीवो केट्ठत्ता ज्ञावोने पामता नथी ? ते कहे ठे. १ इड-
 पणं, २ अनुत्तर विमानवासी देवपणं, ३ त्रिपट्टिशालाका पुरुषनी पदवी, ४
 नारदपणं, ५ केवल्ली अने गणधरने हाथे दीक्षा, ६ तीर्थकरने हाथे वर्षादान,
 ७ शासनना अधिष्ठायक देव देवी, ८ लोकांतिकपणं, ९ देवतातुं स्वामिपणं,
 १० त्रायस्त्रिंशत् देवपणं, ११ परमाधामीपणं, १२ जुगद्धीया मनुष्यपणं, १३ सं-
 ज्जिन्न श्रोतोव्रतवि, १४ पूर्वधरनी वल्लि, १५ आहारक वल्लि, १६ पुद्गाक व-
 ल्लि, १७ मतिज्ञानादिकनी वल्लि, १८ सुपात्रदान, १९ समाधिमरण २० विद्या
 चारण तथा जंघाचारणपणं, २१ मधुशिक्ष वल्लि, २२ क्षीराश्रव वल्लि, २३
 क्षीणमोह गुणठाणं, २४ तीर्थकर अने तीर्थकरनी प्रतिमाना शरीरना जो-
 गमां आवयाना कारणे पृथिव्यादिक भाव, २५ चोदस्तनोमां उपजनुं, २६ वि-

માનનું સ્વામિપણું, ૨૭ સમ્યક્ જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપાદિક ભાવ તથા લપશમિક અને ક્ષાયિક તથા ક્ષયોપશમિક જાવ પામવાપણું^૧ ૨૮ અનુભવ યુક્ત જક્તિ, ૨૯ સાધર્મિવાત્સલ્ય, ૩૦ સંવેગપણું, ૩૧ શુક્લપ-ક્ષણું, ૩૨ જિનેશ્વરના માતા, પિતા કે સ્ત્રીપણે થવાપણું, ૩૩ જિ-નેશ્વરના યજ્ઞ યજ્ઞિણીનું થવાપણું, ૩૪ યુગપ્રધાનપણું, ૩૫ આચાર્યાદિ દશ પદમાં થવાપણું, ૩૬ પરમાર્થ ગુણોનું પામવાપણું અને ૩૭ અનુવંધ, હેતુ અને સ્વરૂપ—૯ ત્રણ દયાનું જ્યથી અને જાવથી પામવાપણું.

આ પ્રમાણે સાનત્રીશ જાવ અજન્મ પ્રાણીને કદિપણ માત્ર થતા નથી. અનુવંધ, હેતુ અને સ્વરૂપ ૯ ત્રણ પ્રકારની દયા લપર કહેવામાં આવી તેના લક્ષણો આ પ્રમાણે છે—જે સાક્ષાત્ જીવોનો અવિઘાત તે પેહેલી સ્વરૂપ દયા કહેવાય છે. જે યતના પૂર્વક પ્રવૃત્તિ તે વીજી હેતુદયા કહેવાય છે અને જે તે દયાના ફલરૂપે પરિણમે તે ત્રીજી અનુવંધ દયા કહેવાય છે. વળી જિનાજ્ઞા-નું અલંકરન તે પણ અનુવંધ દયા કહેવાય છે.

વળી પ્રજ્ઞના દાનના પ્રસંગમાં એમ પણ છે કે, તેમના દાનને અવસરે તેમના માતા પિતા અને જાદ્યો ત્રણ દાનશાલા કરાવી તેમાં અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર અને અલંકાર દેવાય છે. તે વિષે હવે વિશેષ વિસ્તાર કરવાથી ઘસ છે.

૯ પ્રકારે સપ્રસંગ ચોથું શિક્ષાત્રત કહેવામાં આવ્યું, હવે તેનું નિગમન કહે છે.

“સ્તૃથં વ્રતઘ્નાદશકં દધાતિ, ગૃહી પ્રમોદેન પ્રતિવ્રતં હિ ।

પંચાતિચારાન્ પરિવર્જયંશ્ચ, ધ્રુવં યથાશક્ત્યાપિ જંગપટ્ટકે” ૧૧

“ગૃહસ્થ ૯ પ્રકારે હર્ષથી શક્તિ પ્રમાણે ૭ જાંગા ૯ કરી ઘર વ્રતને ધા-રણ કરે છે અને પ્રત્યેક વ્રતના પાંચ અતિચારોને વર્જે છે.” ?

વિસ્તાર થવાના જયથી અહિં અતિચાર દર્શાવેલા નથી. તે ગ્રંથાંતરથી જાણી લેવા. અહિં વાહુલ્યપણને આશ્રીને અતિચારની પાંચ પાંચ સંખ્યા કહી છે, પરંતુ જોગોપજોગમાં વીશ અતિચાર છે એમ જાણવું.

જે ઉપર ૭ જાંગા કહેવામાં આવ્યા, તે.

૧ એકવિધ એકવિધ—એ પેહેત્રો ભાંગો. એટલે મને કરીને, વા વચને કરીને વા કાયાએ કરીને ન કરે અથવા ન કરાવે.

૨ એકવિધ દ્વિવિધ—એ વીજો જાંગો તે કહે છે. જેમ મન વચને કરીને અથવા મન કાયાએ કરીને અથવા વચન કાયાએ કરીને ન કરે અથવા ન કરાવે.

૩ એકવિધ ત્રિવિધ—એ ત્રીજો જાંગો છે. મન વચન કાયાએ કરીને ન કરે અથવા ન કરાવે.

૪ દ્વિવિધ એકવિધ—એ ચોથો ભાંગો છે. જેમ મન અથવા વચન અથવા કાયાએ કરીને ન કરે અને ન કરાવે.

૫ દ્વિવિધ દ્વિવિધ—એ પાંચમો જાંગો છે. જેમ મન વચને કરીને, તથા મન કાયાએ કરીને અથવા વચન કાયાએ કરીને ન કરે અને ન કરાવે.

૬ દ્વિવિધ ત્રિવિધ—એ છઠ્ઠો જાંગો છે. મન, વચન કાયાએ કરીને ન કરે અને ન કરાવે.

આ પ્રકારે એકવીશ જાંગાયુક્ત એવી પદ્ધતિઓ શ્રાવકને ઘણું કરીને અનુમતિ અને નિપેધ નથી, તેથી તેના વીજા જોડો (જાંગા) વતાવ્યા નથી.

આહિં વારવ્રતને આશ્રીને જાંગાના જોડને કહેવાની ઇચ્છાને વિષે તે અંગીકાર કરનારની કર્મના ક્ષયોપશમની વિચિત્રતા હોવાથી ઘણા જોડો ઉપજી શકે છે. તે કહે છે—૧૩ અવજ ૮૪ કરોડ, ૧૨ લાખ, ૮૭ હજાર, ૫૦૦ ને ૨ વે જાંગા થઈ શકે છે. એ રીતે શ્રી જિનેશ્વરે શ્રાવકોને અજિગ્રહના જોડની સંખ્યા દર્શાવી છે. એ જાંગાને માટે શ્રી પ્રવચન સારોધ્યારનું વસોઢત્રીશમું પાર જોવું.

વઢી વાર વ્રતમાં પ્રથમના આઠ વ્રતો એક સાથે અંગીકાર કરેલા જાવ-જીવ સુધી હાય છે, તેથી તે યાવત્કથિક કહેવાય છે. જે ચાર શિક્ષાવ્રતો તેનો મુહૂર્તોદિ અવધિથી લઈને તેમનું વારંવાર અંગીકાર કરવાપણું છે તે અલ્પકાલ-જાવિ છે માટે તે ઇત્વર કહેવાય છે. તેમ વઢી તે વારવ્રતને વિષે પેહેલા પાંચ વ્રત ધર્મરૂપી વૃદ્ધના મૂલ્યજૂત હોવાથી તે મૂલ્ય ગુણ કહેવાય છે. વાકીના સાત

વ્રતો ધર્મરૂપી વૃદ્ધની જ્ઞાસ્વારૂપ હોવાથી ઉત્તર રૂપે દોઢ આણુવ્રતોને ગુણ કરવાથી તે ઉત્તરગુણ કહેવાય છે.

પૃથે ૧૬૧ વ્રતને આશ્રીને દ્વિપ્રાંતો વતાવેલા છે. હવે વારવ્રતોને આશ્રીને શ્રી વીરશાસનના સર્વ શ્રાવકોનાં ગુણોથી વૃદ્ધ અને ઉપાગ્રસ્ત દશાંગમુદ્ધમાં પ્રસિદ્ધ એવા દશ શ્રાવકોના દ્વિપ્રાંતો અનુક્રમે લેશ માત્ર દર્શાવેલા છે.

પ્રથમ તે દશના નામ કહે છે—? આનંદ, ૧ કામદેવ, ૨ હુલ્લની પિતા, ૪ મુરાદેવ, ૫ હુલ્લજાનક ૬ કુમ્ભકોલિક, ૭ સદ્ગત્પુત્ર, ૮ મહાશતક, ૯ નંદિનીપિતા, ૧૦ નેતર્જીપિતા. ૧૧ દશ ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવકો કહેવાય છે.

આનંદ શ્રાવકનું વૃત્તાંત.

વાણિજ્યગ્રામ નામના નગરમાં ચાર કોટી સોનંયાનો સ્વામી આનંદ નામે એક શ્રાવક રહેતો હતો. તેણે ચાર કોટી સોનંયા નિધાનમાં રાખેલા હતા, ચાર કોટી વ્યાજમાં અને ચાર કોટી વ્યાપારમાં રોકેલા હતા.

તેને પ્રત્યેકમાં દશહજાર ગાયોવાલા ચાર ગોકુલ હતા. ઉત્કૃષ્ટ શીલ તથા સૌજાન્ય વગેરે ગુણોને ધારણ કરનારી શિવાનંદા નામે તેને સ્ત્રી હતી. તે વાણિજ્ય ગામની બાહરે ઈજ્ઞાન સ્તૂળમાં બોદ્યાગ નામના એક પરામાં તે આનંદ શેઠના જ્ઞાતિ કુટુંબીઓ અને ઘણાં મિત્રો રહેતા હતા.

એક વખતે તે વાણિજ્ય ગામની સમીપે આવેલા દ્રુતપક્ષાગ નામના ચૈત્ય-ને બિપે શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞુ સમોસર્યા તે સમયે ત્યાં મોટી પર્ણદા એકઠી થઈ હતી, આ સ્થળે સાંજઠી આનંદ શ્રાવક સ્નાન પૂર્વક શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી પોતાના ઘણા પરિવાર સાથે પરવરી પ્રજ્ઞુની પાસે આવ્યો, તે પ્રજ્ઞુને વંદન કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠો તે સમયે પ્રમુખ દેશના આપી તે પ્રજ્ઞુની દેશના સાંજઠી આનંદે શુદ્ધ શ્રદ્ધાન પ્રાપ્ત કરી પ્રેમુને કહ્યું, “ ભગવન્ તમારો કહ્યો ધર્મ મને સ્વસ્થ છે, મોટું હું તમારી સમક્ષ વાર વ્રત લેવાને ઇચ્છું છું, ત્યારે પ્રજ્ઞુએ કહ્યું.

“ યથાસુખં દેવાનુપ્રિય, મા પ્રતિવંધંકાર્થી: ”

“હે દેવાનુપ્રિય, જેમ મુલ્ય ઉપજે તેમ કરો, પણ વિલંબ કરશો નહીં ” તે વખતે આનંદ પ્રજ્ઞુ સમીપે વાર વ્રત ગ્રંથીકાર કર્યા તેના વિશેષ વિધિનો વિચાર

उपासक दशांग सूत्रधी जाणी देवो. व्रत ग्रहण कर्यो पढी आनंद श्रावक भगवान् ने नमीने आ प्रमाणे बोल्यो—“ भगवन् आजधी अन्य तीर्थीओ, अन्य तीर्थी ओना देवो अने अन्यतीर्थीओए पोताना देव तरीके ग्रहण करेद्व अरिहंतनी प्रतिमा तेमने हुं वंदन करीश नहीं अने नमस्कार पण करीश नहीं; तेमणे प्रथम न बोझाव्या तो हुं तेमनी साथे आढाप तथा संढाप करीश नहीं. अर्थात् मारे हरेक कार्यने माटे तेमने बोझाववा नहीं. जो पहेलां ते बोझावे तो मारे बोझहुं. तेम वल्ली तेमने धर्मशुद्धि अशनादि आपीश नहीं. राजाजियोगादि छ आगारने वजीं बीजे सर्व ठेकाणे मारे नियम ठे; आजधी हुं श्रमणनिर्ग्रंथोने प्रासुक तथा एपणीय आहारादिबने प्रतिष्ठाजित करतो बिचरीश. आ प्रमाणे अभिग्रह लड प्रचुने त्रण प्रदक्षिणा फरी वंदन करी ते आनंद श्रावक पोताने घेर गयो हतो.

तेनी स्त्री शिवानंदा पण पतिनामुखधी आ प्रमाणे प्रवृत्ति सांचळी पोते प्रचुनी समीपे आधी अने तेणीए त्यां वार व्रत ग्रहण कर्यो. ते पढी आनंद श्रावकने चमता जावधी पोपथ उपवासादि धर्मकृत्यवने आत्माने जाव युक्त करतां चौद वर्ष व्यतीत थइ गयां. ज्यारे पंनरमा वर्षनो प्रवेश थयो एट्ठे ते आनंद श्रावके एक दिवसे अंगीयार प्रतिमा (पन्निमा) अंगीकार करवानी इच्छाधी पोताना ज्ञातीय, स्वजन अने मित्रोने एकठा करी सरस जोजनधी तृप्त करी सत्कार कर्यो. पढी तेमनी समकूपोताना ज्येष्ठ पुत्रने कुटुंबना स्वामित्व उपरस्थापी, ते सर्वने अने पुत्रने पुढी पोते कोट्ठ्याक संनिवेशमां पोतानी पोपधशास्त्रामां आव्यो. त्यां जूमिने प्रमार्जी, अने उच्चार तथा मश्रवणनी जूमिने पन्नीहेही दर्जना संधारा उपर ते आरुढ थयो. त्यां तेणे श्रावकनी पेहेल्ली पन्निमा अंगीकार करी. तेने सूत्रोक्त विधि पूर्वक आराधी अनुक्रमे अंगीयार श्रावकनी पन्निमा आराधी, त पढी तपधी जेणे शरीरने सुकावी दीधुं ठे एवा आनंद श्रावकने एक दिवसे निर्मल अध्यवसायधी अने ज्ञानावरणीय कर्मना क्षयोपशमधी अवधिज्ञान उत्पन्न थइ आव्युं. तेवामां एक दिवसे ते वाणिज्य गामनी वाहेर श्री वीर प्रचु समोसयां. त्यारे प्रचुने पुढीने ईच्छवृत्ति (गौतम स्वामी) गणधर श्रीजी पोरसीमां ते वाणिज्य गाममां यधारुचि आहार ग्रहण करी गामनी वाहेर

નીકલતાં કોટ્વાક સંનિવેશની અતિ નજીક નહીં તેમ અતિ દૂર નહીં તેમ વિચરતાં લોકોના મુલ્કથી આનંદ શ્રાવકની તપની પ્રવૃત્તિ તેમના સાંજલવામાં આવી. તત્કાલ પોતે તે પ્રત્યક્ષ જોવા કોટ્વાક સંનિવેશમાં આવેલી પોપથરાણામાં આવ્યા. ત્યારે આનંદ શ્રાવક તે જગવાન્ ગૌતમને આવતા જોઈ ઘણાજ ખુશ થયા અને તેમને ઘંડના કરી આ પ્રમાણે બોલ્યો—“ હે સ્વામી, તપસ્યાને લઈને જેના શરીરમાં માત્ર નારી અને અસ્થિ રહેલા છે એવો હું આપની સમીપે આવવાને શક્તિમાન નથી; માટે આપ મારી ઉપર કૃપા કરીને પથારો. તે વચ્ચે ગૌતમ સ્વામી જ્યાં આનંદ શ્રાવક રહેલા છે, ત્યાં આવ્યા. સ્વામીને આવેલા જોઈ આનંદ શ્રાવકે તેમને મસ્તક ઘમે ત્રણ ચાર ચરણમાં નમી આ પ્રમાણે પૂછ્યું.—“ હે સ્વામી, ગૃહસ્થને ઘરમાં રહેતાં જ્યાં અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય કે નહીં ? ” ગૌતમ સ્વામી એ કહ્યું, “ હા, ઉત્પન્ન થાય, ” ત્યારે આનંદે કહ્યું, “ મહારાજ, મને પણ અવધિજ્ઞાન થયું છે. તેનાથી હું પૂર્વ, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશામાં પાંચશો પાંચશો યોજન ક્ષેત્ર રૂપ સ્વર્ણ સમુદ્ર પર્યંત હું દેખી શકું છું અને ઉત્તર દિશામાં હિમવંત વર્ષધર પર્યંત જાણી શકું છું. ઝાર્ધ્વ લોકે સૌધર્મ દેવલોક યાવત્ અને અધોજાગે રત્નપ્રજા પૃથ્વીના લોલુચ્ચ નામના નરકવાસ પર્યંત જાણું છું—દેખું છું. આનંદના આ વચનો સાંજલ્યાં ગૌતમ મુનિ બોલ્યા “ જહ્નુ, ગૃહસ્થને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, પણ પટ્ટું વધું મોટું ન થાય, માટે આ સ્થાનનું આલોચન—નિંદનાદિક કરો. “ આનંદે કહ્યું, “ હે સ્વામી, જિન વચનમાં સાચા અર્થની આલોચના હોય છે? ત્યારે ગૌતમે કહ્યું, “ એમ ન હોય ” આનંદે બોલ્યા “ મહારાજ, જો એમ છે તો પત્તી તમારેજ એ સ્થાનકની આલોચના નિંદના કરવી. ” આનંદના આ વચનો સાંજલ્યાં ગૌતમ હૃદયમાં શંકિત થઈ ગયા. પત્તી તત્કાલ ત્યાંથી નીકળી દ્રુતપદ્માશ ચૈત્યમાં જ્યાં શ્રી વીરપ્રજ્ઞ રહેલા છે ત્યાં આવી ગમનાગમન પ્રતિક્રમણાદિ પૂર્વક સ્વામીને નમો સર્વે વૃત્તાંત નિવેદન કરી આ પ્રમાણે પૂછ્યું જગવન્! તે સ્થાનક આનંદને આલોચવા યોગ્ય છે કે મારે આલોચવા યોગ્ય છે? પ્રજ્ઞુએ કહ્યું, “ તુંજ તે સ્થાનને આલોચ અને તેને માટે આનંદને સ્ખમાવ ” જગવાન્ના આ વચનને વિનયથી અંગીકાર કરી પોતે ગૌતમે તે સ્થાનકની આલોચનાદિ લઈ પત્તી આનંદ શ્રાવક પાસે આવી તે અર્થને સ્ખમાવ્યો હતો તે પત્તી આનંદ શ્રાવકે વહુ પ્રકારના શીલવ્રતાદિ ધર્મકૃત્યવને પોતાના આત્માને જાણી,

वीश वर्ष पर्यंत श्रावक पर्याय पाव्ही छेवट एक मासनी संक्षेखणा करी समाधि पूर्वक काद्वकरी सौधर्म देवद्वोके अरुणाज नामना विमानमां चार पव्योपमना आयुष्यवाद्दो देवता थयो. त्यांथी चवीने ते महाविदेहने विषे सिद्धिपदने प्राप्त थशे. ए प्रकारे आनंद श्रावकनुं वृत्तांत ठे.

कामदेव श्रावकनो वृत्तांत.

चंपानगरीमां कामदेव नामे एक गृहस्थ रहेतो હતો. तेने जडा नामे स्त्री હતી. अद्वारकोटो सोनैयाना छव्यनो स्वामी હતો. તેટલા छव्यમાંથી ૪ કોટી સુ-વર્ણ છવ્ય નિધાનમાં ૪ કોટી વ્યાજમાં અને ૪ કોટી વ્યાપારમાં એમ ત્રણ જાગે તેનું છવ્ય રહેલું હતું. તે શિવાય દશ દશ હજાર ગાયોવાલા છ ગોકુલો તેની પાસે હતા.

એક વખતે તે નગરની સમીપે આવેલા પૂર્ણજહ્ન નામના ચૈત્ય માં શ્રી વીરપ્રજ્ઞ સમોત્સર્ગ. આ સ્થળ સાંજલી કામદેવ તેમને વંદના કરવા ગયો અને આનંદ શ્રાવકની પેઠે તેણે પ્રજ્ઞ પાસે વાર વ્રત અંગીકાર કર્યા. અનુક્રમે એ વ્રતનું પાલન કરતાં કામદેવે એક સમયે પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને કુટુંબનો જાર સોંપી પોતે પોષણાલામાં આવી પોષક વ્રત લઈ બેઠો. અર્ધ રાત્રિનો સમય થતાં કોઈ એક માયાવી મિથ્યાત્વી દેવ પ્રગટ થઈ તેની પાસે આવ્યો. તે વિકરાલ પિશાચનું સ્વ-રૂપ વિકુર્ચી શયમાં તીવ્ર ધારાવાળું સ્વરૂપ લઈ તેની પાસે ઝળો રહ્યો. તેણે કા-મદેવને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ અરે કામદેવ, તું નહીં પ્રાર્થવા યોગ્યની પ્રાર્થના કર-નાર, બુદ્ધિ લજ્જા અને લક્ષ્મી વગરનો અને ધર્મપુણ્યવને સ્વર્ગ તથા મોક્ષની વાંઝના રાશ્નારો છે. પણ હવે તારા શીલવ્રતાદિ તથા પોષધોષવાસાદિનાં સત્ત્વર ત્યાગ કરી દે. જો તું ત્યાગ નહીં કરેતો હમણાંજ આ તીવ્ર સ્વરૂપ તારા શરીરને સંઘ્રમ કરી નાંચીશ; જેથી તું પીમા પામતો મરણને શરણ થઈશ. ” પિશાચે આ પ્રમાણે કહ્યું તો પણ કામદેવ તેથી જય પામ્યો નહીં; તે અધિક દ્વે-ષ પામ્યા શિવાય, અચલિત, મૌનધારી અને ધર્મધ્યાનથી યુક્ત થઈને રહ્યો. તે મિથ્યાત્વી દેવે તેને નિશ્ચલ જાણી તે પ્રમાણે બે ત્રણ વખત કહ્યું, પરંતુ ધર્મવાન કામદેવ તેનાથી જરાપણ ચલ્યાપમાન થયો નહીં. તેથી તે દેવને જારે કોપ થઈ આવ્યો. ચૂકુટી ચનાવી તેણે તેની પર સ્વરૂપ ઝગામ્યું. તોપણ કામદેવ જરાપ

મગ્યો નહીં. પત્રી તેણે સ્વહૃદનો ઘા કરી તેના શરીરના સંક્રમ કરી નાંચ્યા, ત-
થાપિ કામદેવે તે પીમા સહન કરી અને તે પોતાના ધર્મને વિષે નિશ્ચલ રહ્યો.
જ્યારે કામદેવ પોતાના પિણાચના મ્પથી ચલિત થયો નહીં. એટલે મિથ્યાત્વી
દેવ હૃદયમાં સ્વેદ પામતો હલ્લવે હલ્લવે પોપથશાલામાંથી વાહેરનીકલ્થો અને
તેણે તે પિણાચના રૂપને ઝાંખી દીધું. પત્રી તેણે હસ્તિનું રૂપ વિકુર્ચ્યું. એવમહાન શુંઢા
દેવને હલ્લવે, મદોન્મત્ત થઈ મેઘની જેમ ગુલ્મગુલાયમાન શબ્દ કરતો, અને જય-
કર આકારને ધારણ કરતો તે પોપથશાલામાં આવ્યો. તેણે મર્જના કરીને કહ્યું, “અરે
કામદેવ, જો તું મારું કહેલું નહીં માને તો હમણા આ મારી શુંઢ વડે ગ્રહણ કરી
તને આકાશમાં ફેંકીશ; અને મારા તીક્ષ્ણ દંતો રૂપ હલ્લવને તને નેદી નાંચીશ.
વટ્ટી નીચે નાંચી પગવડે કરી મસલીશ. તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું, તો પણ કામદેવ
જરાપણ ક્રોધ પામ્યો નહીં, ત્યારે તે દેવતાએ જેમ કહ્યું હતું તેમ કરી વતાવ્યું. તો
પણ તે શ્રાવકે તે મહા વેદના સહન કરી અને તે ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહ્યો. જ્યારે તે
દેવ હસ્તીરૂપે પણ તે કામદેવને ક્રોધ પમાડવાને અશક્ત થયો, એટલે તે હલ્લવે
હલ્લવે પાગો સરીને પોપથશાલામાંથી વાહેર ગયો અને ત્યાં જઈ હસ્તિના રૂપનો
ત્યાગ કર્યો. પત્રી તેણે સર્પનું રૂપ વિકુર્ચ્યું. મહા વિપ અને ક્રોધથી પૂર્ણ, કાજલના
પુંજના જેવા વર્ણવાલો, અતિ ચંચલ જિહ્વાને ધરનારો, હ્રસ્વ, પ્રકટ, અને વક્ર
જડાધારી, અને કઠિન ફણાટોપ કરવામાં દક્ષ એવો જયંકર સર્પ વની તે પોપથ
શાલામાં આવ્યો. અને તેણે કામદેવને આ પ્રમાણે કહ્યું—“અરે કામદેવ, જો
તું મારું વચન નહીં માને તો હમણાંજ હું સરસર શબ્દ કરતો તારી કાયા ઉપર
ચમીને પશ્ચિમ જાગવડે ત્રણ વાર આંધા દફ તારી ગ્રીધાને ધીંટી તરનો તડકા અને
તીવ્ર ગ્રિપથી વ્યાપ્ત એવી દાઢાવડે તારા હસ્થલને નેદી નાંચીશ.” તેના આવા
વચનોથી પણ કામદેવ ચલિત થયો નહીં, ત્યારે તેણે અતિ ક્રોધાયમાન થઈને તેજ
હ્રસ્વ કર્યો. પરંતુ કામદેવે અશુભ થઈ તેની તીવ્ર વેદનાને ધૈર્યથી સહન કરી.
તેણે જેન ધર્મને પોતાના ચિત્તથી હાણવાર પણ દૂર કર્યો નહીં. આ પ્રમાણે તે
દેવ સર્પ રૂપે પણ કામદેવને ધર્મથી ચલાયમાન કરવાને અસમર્થ થયો, એટલે તે
પાગો હલ્લવે. હલ્લવે ઓસરીને તે પોપથશાલામાંથી વાહેર નીકલ્યો અને તેણે
સર્પના રૂપનો ત્યાગ કર્યો. પત્રી તેણે અતિ મનોહર, શીતલ—સૌમ્ય, આકૃતિવાનું
દેવીપ્યમાન દેવનું સ્વરૂપ વિકુર્ચ્યું. પત્રી તે પોપથશાલામાં આકાશ માં રહી

कामदेव प्रति आ प्रमाणे बोधो—“ हे कामदेव, तमने धन्य छे, तमेज पुण्य कर्तुं छे अने जैनधर्मने अंगीकार करी पोताना जन्मने सफल कर्तौ छे. हमणा एक वखते सुधर्मा ईछ पोतानी सजामां तमारी प्रशंसा करता, हुता के, कामदेव नामे श्रावक देव दानबोधी पण अज्ञोन्म्य छे. ” आ सांजळी में ईछना वचनने मान्युं नहिं. हुं तत्काळ अहिं आब्यो. में तमारी परीक्षा करी, तमां सुधर्मा ईछे जेवी वर्णवी हुती, तेवी तमारी शक्ति मारा जोवामां आवो. हवे हुं तमोने खमावुं छुं. मारो करेदो अपराध तमारे क्षमा करवो. हुं हवे आजधी तेहुं कार्य नहिं करूं. ” आ प्रमाणे कहौ ते देव कामदेवना चरणमां नमी अंजलि जोडी बारंवार पोतानो अपराध खमावी पोताने स्थाने चाब्यो गयो.

ते देव गया पछी कामदेवे उपसर्गनो अज्ञाव जाणी कायोत्सर्गने पायों. आ समये श्री वीर परमात्मा त्यां आवीने समोसर्गो. ते वार्ता सांजळी कामदेवे पोताना मनमां चिंतव्युं के, “ हुं श्री वीरप्रभुने वंदना करी पछी पोषध पारुं तो वधारे सारुं. ” आहुं चिंतवी ते घणा लोकोधी परिवृत थइ श्री वीरप्रभुनी पासे आब्यो. त्यां प्रभुने वंदना करी योग्य स्थाने बेजो. ते पछी श्री वीरप्रभुए ते कामदेवने उद्देशीने तेने रात्रे वीतेझा उपसर्गनो सर्व वृत्तांत कहौ संजळाव्यो. पछी विशेषमां जणाव्युं के, “ हे कामदेव, आ हकीकत सत्य छे ? ” तयारे कामदेवे कहुं “ हे स्वामी, एमज छे. ” ते समये जगवाने घणा निर्ग्रंथोने अने साध्वीओने बोलावी आ प्रमाणे कहुं—“ हे आर्यो, आ कामदेव तो गृहस्थ श्रावक छे ते गृहावासमां रहूनि ज्यारे आ प्रमाणे देव तथा मनुष्यना करेझा उपसर्गने सम्यक् प्रकारे सहन करे छे, तो छादशांगीने जणेझा एवा तमारे तेवा उपसर्गो सहन करवाने विशेष समर्थ थवुं जोइए. ” प्रभुना आ बचनोने ते साधुओए अने साध्वीओए अति विनयधी अंगीकार कर्तौ. आधी कामदेव विशेष आनंद पामतो प्रभुने वंदना करी पोताने स्थाने आब्यो. ते पछी तेणे आनंद श्रावकनी पेठे श्रावकनी अंगीआर पम्निमाने अनुक्रमे सम्यक् विधिधी आराधी. अने बीस वर्ष पर्यंत श्रावक पर्याय पाली एक मासनी संज्ञेखना बने काद्व करी ते कामदेव श्रावक सौधर्मदेवज्ञोके अरुणाज नामना विमानमां देव पणे उत्पन्न थयो. त्यांघी च्यवी ते महाबिदेह क्षेत्रने विपे सिद्धिपदने पामशे. ए रीते कामदेव श्रावकनो वृत्तांत छे.

ત્રીજા શ્રાવક ચુલ્લનીપિતાનો વૃત્તાંત.

વારાણસી નગરીમાં ચુલ્લનીપિતા નામે એક ગાથાપતિ—ગૃહસ્થ રહેતો હતો. તેને સોમા નામે સ્ત્રી હતી. તે ચોવીશ કોટી ડલ્હનો સ્વામી હતો તે ડલ્હ આઠ કોટી નિધાનમાં, આઠ કોટી વ્યાજમાં અને આઠ કોટી વ્યાપારમાં—એમ ત્રણ જાગે વહેંચાણું હતું. પ્રત્યેક દશ દશ હજાર ગાયોવાલા આઠ ગોકુલ તેની સત્તામાં હતા, તેણે એક વસતે આનંદ અને કામદેવની જેમ શ્રી વીર પ્રજા પાસે વાર વ્રત ગ્રહણ કર્યા. અવસર આવતાં પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને કુટુંબ ઉપર સ્થાપી પોતે પોષપશાલામાં જઈને પોષ લઈને રહ્યો. ત્યાં અર્ધ રાત્રે કોઈ દેવે હાથમાં તીક્ષ્ણ સ્વરૂપે તે ચુલ્લનીપિતા શ્રાવકને આ પ્રમાણે કહ્યું,—“અરે ચુલ્લની-પિતા, તું આ ધર્મનો ત્યાગ કર. જો નહીં કરે તો તારા જ્યેષ્ઠ પુત્ર વગેરેને આ સ્વરૂપી હણીશ.” તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું, તે ઢતાં પણ તે ચુલ્લનીપિતા જરા પણ ક્ષોભ પામ્યો નહીં, ત્યારે અતિ ક્રોધાયમાન થયેલાં તે દેવ તેના જ્યેષ્ઠ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ—ત્રણે પુત્રોને ત્યાં લાવ્યો. તે ત્રણેને તેની સમક્ષ સ્વરૂપી હણી નાંખ્યા. અને પછી તેમને એક તપેલી કઢાહની અંદર નાંખી તેના માંસ અને રુધિરથી તે ચુલ્લનીપિતાના શરીર ઉપર સિંચન કર્યું. તથાપિ તે ક્ષોભ પામ્યો નહીં. પછી તે દેવતાએ તેને ચારવાર આ પ્રમાણે કહ્યું, “અરે ચુલ્લનીપિતા, જો તું મારું વચન નહિ માને તો હમણાંજ તારી માતા જહા સર્થવાહીને આહિં લાવી તારી સન્મુખ હણી તપેલી કઢાહમાં નાંખીશ અને તેનીના માંસ તથા રુધિરથી તારા શરીરનું સિંચન કરીશ, જેનીના દુઃસ્વરૂપી પીઠિત એવો તું અકાલે મૃત્યુને પામીશ. આ પ્રમાણે કહેતાં ઢતાં પણ જ્યારે તે ચુલ્લનીપિતા ક્ષોભ પામ્યો નહીં, એટલે તેણે ફરીવાર કહ્યું. તે પછી તે શ્રાવકના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર હતપન્ન થયો.—“અહો! આ કોઈ અનાર્ય પુરુષ લાગે છે, તે અનાર્ય બુદ્ધિથી ન આચરવા યોગ્ય એવા પાપ કર્મને આચરે છે; જેથી તેણે મારા ત્રણ પુત્રોને મારી નાંખ્યા અને હવે માતાને મારવા તે તત્પર થયો છે, તો હવે હું આ દુષ્ટ પુરુષને ગ્રહણ કરું તો ઠીક” આવું વિચારી તે શ્રાવક શીઘ્રતાથી જેવામાં તેને ગ્રહણ કરવા હાથ પ્રસારે છે, તેવામાં તે દેવ હમીને આકાશમાં ચાલ્યો ગયો. અને ચુલ્લનીપિતાના હાથમાં એક સ્તંભ આવ્યો. પછી તે શ્રાવકે મોટા શબ્દોથી કોલાહલ કર્યો, તેવામાં તેની માતા

જઘાસાર્થવાહી પોતાના પુત્રનો-શબ્દ સાંભળીને તેની પાસે આવી અને તેણીએ કોલાહલ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. ચુદ્ધનીપિતાએ પોતે જે અનુજ્ઞેશ્વરો હતો તે સર્વ વૃત્તાંત માતાને કહી સંજ્ઞાવ્યો. માતા તે વૃત્તાંત સાંજ્ઞી આ પ્રમાણે વોલી—
 “ વત્સ, કોઈ એવો પુરુષ નથી, અને તેણે તારા પુત્રોને હણ્યા નથી, આ કોઈ પુરુષ તને ડપસર્ગો કરે છે, માટે તું હમણાં જન્મ વ્રત થયો હું—તારા પોપથ વ્રતનો જંગ થઈ ગયો છે, માટે તું એ સ્થાનકની આલોચના વગેરે કર. ” માતાના આ વચનો સાંજ્ઞી તે ચુદ્ધનીપિતાએ તેણીના વચનનો અંગીકાર કરી તે સ્થાનકની આલોચનાદિ ગ્રહણ કર્યાં. તે પછી તે આનંદ શ્રાવકની જેમ અનુક્રમે શ્રાવકની અંગીઆર પન્નિમાને આરાધી ઢેવટે સમાધિવડે કાલ કરી પહેલા દેવલોકે અરુણાજ વિમાનમાં ચાર પટ્યોપમના આયુષે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને તે મહા-વિદેહ દ્વેષને વિષે સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થશે એવી રીતે ચુદ્ધનીપિતાની કથા છે.

શ્રાવક સુરાદેવનો વૃત્તાંત.

વારાણસી નગરીમાં સુરાદેવ નામે એક ગૃહસ્થ શ્રાવક રહેતો હતો. તેને ધન્યા નામે એક સ્ત્રી હતી. તેને કામદેવના જેવી ઇચ્છની સંપત્તિ અને ગોકુલો હતા. તેણે પણ કામદેવ શ્રાવકની જેમ વ્રત ગ્રહણ કર્યું હતું, અને તેમાં ડપસર્ગો પણ થયા હતા. તે સુરાદેવને ત્રણ પુત્રો હતા. પૂર્વની જેમ કોઈ મિથ્યાત્વી દેવે તેના ત્રણ પુત્રો હણવાનો ડપસર્ગ કરેલો તો પણ તે સુરાદેવ મનમાં જરા પણ ક્ષોજ પામ્યો ન હતો. તેને વ્રતમાં દૃઢતાવાલો જોઈ તે દેવતાએ કહ્યું, “ અરે સુરાદેવ, જો તું આ જૈનધર્મનો ત્યાગ નહીં કરે તો તને સોલ જાતના મહા રોગ ઉત્પન્ન કરી અકાલેજ તારા પ્રાણનો નાશ કરીશ. તે ડપરથી તેણે કોલાહલ કરતાં તેની ધન્યા સ્ત્રી આવી અને તેણીએ તેના નામનું સમાધાન કર્યું. તે પછી પૂર્વવત્ વૃત્તાંત વન્યો હતો. મરણ પામી તે શ્રાવક સૌધર્મ દેવલોકે અરુણાજ વિમાનમાં દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થયો હતો. ત્યાંથી ચ્યવીને તે મહાવિદેહ દ્વેષને વિષે સિદ્ધિપદને પ્રાપ્તશે, એવી રીતે સુરાદેવનો વૃત્તાંત છે.

પાંચમા ચુદ્ધજાતક શ્રાવકનું દૃષ્ટાંત.

આલ્પજિકા નગરીમાં ચુદ્ધજાતક નામે એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો. તેને વહુલા નામે સ્ત્રી હતી. તેને ઇચ્છની સંપત્તિ અને ગોકુલો કામદેવ શ્રાવક પ્રમાણે

हता. व्रत बगेरे ग्रहण करवानो प्रसंग तेने व्रीजा श्रावकनी जेम वन्यो हतो. विशेषमां एट्ठुं के, परीक्षा करवा आवेद्या देवताए तेना पुत्रने उपसर्ग करतां ते क्षोज पाम्यो नहीं, त्यारे कहुं के, “जो तुं तारा धर्मनो त्याग नहीं करे तो अद्वार कोटी सोनैया तारा घरमांथी काढी आ नगरीना त्रिकमार्गे चौटामां एक-दम बिखेरी नांखीश, जेथी आर्त्त तथा रौंझ ध्यानमां पेठेहो तुं अकादे मृत्यु पामीश” इत्यादि प्रसंग वनतां कोडाहल कयो एट्ठे तेनी स्त्री बहुला आबी तेणे पूर्ववत् कर्तुं. ते पछी ते श्रावक मृत्यु पामी सौधर्मदेवद्वोके अरुणाजविमानमां देवपणे उत्पन्न थयो. त्यांथी च्यवी ते महाबिदेहदेवने बिपे सिद्धिपदने पामेशे. एवी रीते चुल्लशतक श्रावकतुं दृष्टांत छे.

छट्टा कुंडकोलिक श्रावकनो वृत्तांत.

कांपिथ्य नगरने बिपे कुंडकोलिक नामे एक गृहस्थ रहेतो हतो. तेने पुष्पमित्रा नामे स्त्री हती. तेनी समृद्धि अने गोकुल्यो कामदेव प्रमाणे हता. अने व्रत ग्रहण बगेरेनो विधि पण एज प्रमाणे हतो. एक दिवसे ते कुंरुकोलिक श्रावक मध्यरात्रे पोतानी अशोक वाडीमां पृथ्वीपर रहेली शिल्लाना पट उपर आव्यो. त्यां आबी पोतानी नामांकित मुच्चा अने उत्तरासंग बल्लने राखी ते धर्मध्यान करंतो रह्यो हतो. ते बखते एक देव प्रगट थइ तेनी मुच्चा अने बल्लादि त्यांथी उपासी आकाशे रही आ प्रमाणे बोव्यो—“अरे श्रावक कुंरुकोलिक, गोशाले-भंखलीपुत्रे कहेद्या धर्मनो प्रज्ञप्ति सुंदर छे, कारण के जेमां उद्यमादिक कांइ पण नथी. जीवोनो पुरुषाकार ब्रतां पुरुषार्थनी सिद्धिनुं पाळवापणुं नथी, ते कारण माटे सर्व जाव नियत छे; अने श्री वीरप्रभुनी प्रज्ञप्ति सारी नथी, कारणके तेनी अंदर उद्यमादिक वर्ते छे. तेथी करी तेमां सर्व जाव नियत छे. ते देवना आ वचनो सांजली ते कुंरुकोलिक आ प्रमाणे बोव्यो. “हे देव, जो, एम होय तो, तुं आ देवनी ऋद्धि उद्यमादिकथी पाम्यो के उद्यमादिक विना ?” देव बोव्यो “हुं आ देवऋद्धिने उद्यमादिक विना पाम्यो हुं.” कुंरुकोलिके कहुं, “जो तुं उद्यमादिक विना देवऋद्धि पाम्यो छे तो जे जीवोने उद्यमादिक नथी ते सबें जीवां देवपणुं केम पाम्या नहीं ? अने जो उद्यमादिकवने आ ऋद्धि प्रा-

स थऽ, एम कहे तो गोशाखाना धर्मनी प्रज्ञप्ति छुंदर ठे, इत्यादि तैं जे कहुं, "मी मिथ्या ठे." ज्यारे ते श्रावके आ प्रमाणे कहुं, एट्ठे ते देव शंका पामी ते श्रावकने प्रत्युत्तर आपवाने समर्थ थऽ शक्यो नहीं. पत्ती तेनी मुछा अने उत्तरासंग-
 पृथ्वीनी शिखाना पट लपर मुकी ते देव पोताने स्थाने चाट्यो गयो. तेवा अ-
 श्री वीरप्रभु ते स्थले सम्पुसर्ग्य. ते खबर जाणी कुम्भकोटिक प्रातःकाले
 गये गयो. ते पत्ती धयो वृत्तांत कामदेव श्रावकनी प्रमाणे जाणी लेवो.
 के अर्थ हेतुना प्रश्नादिकथी अन्य तीर्थात्रोने निरुत्तर करवाथी
 कुम्भकोटिक श्रावकनी प्रशंसा करी, स्थारे कुम्भकोटिके चौद व-
 श्रावकोनी पेउ ज्येष्ठ पुत्रने कुटुंबमां स्थापी पोते पोषणशाळामां रह्यो
 अगीआर पन्निमा आराधी हती. ते पत्ती एक मासनी संज्ञेखनाथी
 पूर्वक काल करी ते पेहेले देवलोके अरुणाजविमानमां देवपणे उत्पन्न
 थयो. त्याधी चर्वीने ते महाविदेह क्षेत्रने विषे सिद्धि पदने पामशे. ए रीते कुं-
 भकोटिकनो वृत्तांत ठे.

सातमा सदाश्वपुत्र श्रावकनो वृत्तांत.

पोद्दासपुर नगरने विषे सदाश्वपुत्र नामे एक कुंजकार श्रावक रहेतो
 हतो. ते गोशाखानो सेवक हतो. तेने अग्निमित्रा नामे स्त्री हती. तेनी पासे ज-
 ण कोटी सोनैयानुं इव्य हतुं. तेमां एक कोटी इव्य निधानमां, एक कोटी व्या-
 जमां अने एक कोटी व्यापारमां रहेतुं हतुं. तेने दशहजार गायोवाळुं एक गोकुल
 हतुं तेना तावामां कुंजारनी पांचसो छुकानो हती.

एक वखते सदाश्वपुत्र मध्य रात्रे अशोक वाडीमां आवी गोशाखाए
 कहेवा धर्मध्याननुं ध्यान करतो हतो ते वखते एक देवे प्रगट थऽने तेने आ प्र-
 माणे कहुं, "हे देवातुप्रिय, अहिं महामाहण, जेने ज्ञान दर्शन उत्पन्न थयुं
 ठे तेवा, ज्ञानदर्शनना घरनारा अने त्रिकावने जाणनारा अरिहंत मज्झु आवशे,
 तेमने तारे बंदना करवी अने तेमनी प्रतिपत्ति करवी." आ प्रमाणे देवता वे
 त्रणवार कही पोताने स्थाने चाट्यो गयो. ते देवतानुं आ वचन सांजळी ते स-
 दाश्वपुत्रे पोताना मनमां चिंतयुं के आ देवताए जे गुणो कथा, तेवा गुणवालो-
 तो अपारो धर्माचार्य गोशाखो ठे. ते निश्रे प्रातःकाले अहिं आवशे, ते वखते हुं

નને વંદના કરીશ.” આ પ્રમાણે તે શેઠ વિચાર કરવા લાગ્યો. પ્રાતઃકાલ થતાં શ્રી વીરજગવાન ત્યાં સમોસર્યા. તે સ્વર જાણી સદાશ્વ પોતાના પરિવાર સાથે પ્રજ્ઞની પાસે આવ્યો. ત્યાં પ્રજ્ઞને વંદના કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠો. પ્રજ્ઞે ધર્મદેશના આપી. પત્ની જગવંતે તે સદાશ્વને બોલાવી રાત્રે બનેલો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંજ્ઞાવ્યો. તે પત્ની આ પ્રમાણે પૂછ્યું, “હે સદાશ્વપુત્ર, આ વૃત્તાંત સત્ય છે કે કેમ ? ” તેણે કહ્યું, “ હા એમજ છે. ” પત્ની જગવાને કહ્યું, “ હે સદાશ્વપુત્ર, તે દેવતાએ ગોશાલાને આશ્રીને કહ્યું ન હતું. ” પ્રજ્ઞે આ વચન સાંજળી તે સદાશ્વપુત્રે ચિંતવ્યું કે, “ પૂર્વે કહેલા ગુણોથી સંપન્ન એવા તો આ શ્રી મહાવીર સ્વામી છે; માટે હું આ પ્રજ્ઞને વંદના કરી પીઠપદ્મકાદિ વડે નિમંત્રણ કરું. ” આ પ્રમાણે ચિંતવી તેણે વંદના કરી પ્રજ્ઞને કહ્યું, “ હે જગવન, આ નગરની બાહર કુંજકારની પાંચસો છુકાનો છે, તેને વિષે તમે પીઠપદ્મક શય્યા સંસ્તારકાદિ ગ્રહણ કરીને વિચરો. ” આ પ્રમાણે ગોશાલાના પટ્ટે આજીવિક મતના શ્રાવકના વચન સાંજળીને તે સ્થલે પીઠપદ્મકાદિક ગ્રહણ કરીને પ્રજ્ઞ રહ્યા હતા.

એક વખતે તે સદાશ્વપુત્રે શાલામાંથી જાંતો (પાત્રો) ને બાહર લઈ જઈ તાપમાં મુક્યા ત્યારે પ્રજ્ઞે પૂછ્યું, “ હે સદાશ્વપુત્ર, આ જાંતો (ઠામ) કેમ હટપન્ન થાય છે ? ” ત્યારે તેણે મૃત્તિકાથી આરંભી જાંતોની નિષ્પત્તિનું સ્વરૂપ પ્રજ્ઞની પાસે કહી સંજ્ઞાવ્યું. ત્યારે પ્રજ્ઞે કહ્યું, “ તે જાંતો હયમાદિકવને કરાય છે કે, અનુદ્યમાદિકવને ? ” ત્યારે સદાશ્વપુત્ર બોલ્યો. “ હે સ્વામી, તે અનુદ્યમાદિકવને કરાય છે, હયમાદિકવને નહીં. તેથી હયમાદિક નથી, માટે સર્વ જાંત નિપત્તજ છે. ” સ્વામીએ કહ્યું, “ જો કોઈ પુરુષ આ તારા જાંતોને અપહરે અથવા વિનાશ કરે અથવા તારી સ્ત્રીની સાથે જોગ જોગવતો વિચરે તો તે પુરુષને તું શું દંડ આપે ? ” સદાશ્વપુત્રે કહ્યું, “ સ્વામી, હું તેને હણવાદિક કરું ” આ પ્રમાણે સદાશ્વપુત્રને પોતાના વચને પુરુષાકાર ઝંગીકાર કરાવી પ્રજ્ઞે બોલ્યા — “ જે નિષ્કે કરી તારા જાંતોને હરે નહીં અથવા તેનો નાશ કરે નહીં તો તેનું દંડનાદિક તું ન કરે. વળી જો હયમાદિક નથી અને સર્વ જાંત નિપત્ત છે, તેમ અપરાધી પુરુષને તું દંડનાદિક કરે છે, તો તે જે કહ્યું કે હયમાદિક નથી, એ વાત મિથ્યા થાય છે. ” પ્રજ્ઞના આ વચનો સાંજળી સદાશ્વપુત્ર પ્રતિવોધ પામ્યો.

तत्काद्व तेणे प्रज्जुने वंदना करी अने तेमना मुखथी धर्म सांजळी आनंद पामी प्रज्जु पासे चार व्रतो अंगीकार कर्या. तेनी पासे पूर्वना श्रावक जेट्ठुं चव्य हंतुं. ते पत्नी पोताने घेर आव्यो अने तेणे पोतानी स्त्रीनी आगद्व ते सर्व वृत्तांत जणाव्यो, अने तेणीने पण व्रत ग्रहण कराव्या. त्यारथी ते श्रावक धयो हतो.

एक वखते आ वृत्तांत सांजळी गोशाद्वो ते सदाद्वपुत्रने जैनधर्ममांथी चक्षित करवा अने पोताना धर्ममां लाववा आजीविक संघथी परिवृत थइ ते नगरमां आव्यो. ते नगरनी अंदर आजीविकनी सत्तामां पोताना जांढादिक मुक्की केट्ठाएक नियतवादी मतवाळाओने साथे लइ ते सदाद्वनी समीपे आव्यो. सदाद्वपुत्रे गोशाद्वाने आवतो जेयो पण तेनो आदरसत्कार कयों नहों. ते मौनधरीनेज वेशी रह्यो. सदाद्वपुत्रे पोतानो आदर कयों नहों, ते छतां पीठफदकादिकने माटे ते श्रावकनी आगद्व श्री वीरप्रज्जुना गुणोतुं कीर्त्तन तेणे करवा मांरुयुं. तेणे कहुं, हे देवानुप्रिय, अहिं महामाहण, महागोप, महासार्थवाह, महधर्मकथक, अने महानिर्यामक आव्या हता ? “ सदाद्वपुत्रे कहुं, “ हे देवानुप्रिय, एवा कोण ठे ? ” त्यारे गोशाद्वे कहुं, तेवा श्री श्रमण जगवंत महावीरस्वामी. श्रावक सदाद्वपुत्रे कहुं, “ ते एवी उपमाना धारक केम ठे ? ” त्यारे गोशाद्वे कहुं, “ हे सदाद्वपुत्र, श्री वीरस्वामी अनंत ज्ञानादिकना धारक होवार्थी अने चोसठ इंद्रोने पूजवा योग्य होवार्थी महामाहण कहेवाय ठे. आ संसार रुप अटवीमां त्रास पामता एवा बहु जीवोने धर्ममय दंभे करी रक्षण करनार अने निर्वाण पदरुप मोटा वामाने पमाडनार होवार्थी ते महागोप कहेवाय ठे. आ संसाररुप अटवीमां उन्मागें पमतां जीवोने मुक्तिना नगरमां लइ जनारा होवार्थी ते महासार्थवाह कहेवाय ठे. सन्मार्गथी भ्रष्ट थयेद्या जीवोने अनेक प्रकारना अर्थ—हेतुवेडे सन्मार्गे लावी संसारथी निस्तार करनार होवार्थी ते धर्मकथक कहेवाय ठे. आ संसार समुद्रमां डुयता एवा प्राणीओने धर्ममयी नाविकावेडे निर्वाणरुप नगरना कांठांनी सन्मुख करवार्थी ते महानिर्यामक कहेवाय ठे. ” गोशाद्वाना आवा वचन सांजळी सदाद्वके कहुं, “ हे देवानुप्रिय, निपुण, नयवादी अने विज्ञानवान् एवा भारा धर्माचार्य श्री वीरप्रज्जुनी साथे तमे विवाद करवा समर्थ छो ? ” गोशाद्वे कहुं,

“હું સમર્થ નથી.” સદાશ્વપુત્રે કહ્યું, “તમે કેમ સમર્થ નથી ?” ગોશાસ્ત્રો બોલ્યો—“મહાવીરસ્વામી મારી પ્રત્યે અર્થ-દેતુ પદ્ધતિ કરી જ્યાં જ્યાં ગ્રહણ કરેછે, ત્યાં ત્યાં મને નિરુત્તર કરે છે, તેથી હું તેમની સાથે વિવાદ કરવાને સમર્થ નથી.” સદાશ્વપુત્રે કહ્યું, “દેવાનુમિત્ય, તું મારા ધર્માચાર્યનું આ પ્રમાણે ગુણોત્કર્ષિત કરે છે, માટે હું પીઠપદ્મકાદિવડે તને નિમંત્રણ કરું છું, પરંતુ ધર્મને માટે નિમંત્રણ કરતો નથી. તમે મારી કુંભકારની દુકાને જાઓ અને પીઠાદિક ગ્રહણ કરીને વિચરો.” તે શ્રાવકના આવા વચનથી ગોશાસ્ત્રો પીઠાદિક ગ્રહણ કરીને ત્યાં રહ્યો હતો. પરંતુ જ્યારે તે સદાશ્વપુત્રને કોઈ પ્રકારે પણ જિનપ્રવચનચક્રી ચંદ્રાવવાને શક્તિમાન ન થયો ત્યારે પોતે સ્વેદ પામ્યો થકો પોદ્ધાસપુરનગરથી પાંચો નીકળીને ઘીજે ટેકાણે ચાલ્યો ગયો. સદાશ્વપુત્ર સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મને પાલ્લતો થકો ચૌદ વર્ષ અતિક્રમે થકે આનંદાદિકની પેઠે પોપધશાસ્ત્રમાં આવીને રહ્યો. ત્યાં સુદ્ધનીપિતાની જેમ તે શ્રાવકને ઝપસર્ગ થયા. પણ ઇટ્થું વિશેષ કે ચોથી વાર અગ્નિમિત્રા જ્ઞાર્યાને હણવાના વચન દેવે કહ્યા ત્યારે તે દેવને ગ્રહણ કરવાનું આરંભે ઠતે દેવ આકાશમાં ઊભી ગયો અને કોલાહલ કર્યા પછી અગ્નિમિત્રા જ્ઞાર્યા આવી તે વૃત્તાંત પૂર્વશ્ચ થયો. પછી સદાશ્વપુત્ર એક માસની સંદેશના કરી કાલ ધર્મને પામી પહેલા દેવજ્ઞોકે અરુણાજિ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયો. તે પછી તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધિપદને પામશે. એવી રીતે સદાશ્વપુત્રનો વૃત્તાંત છે.

આઠમા શ્રાવક મહાશતકનું વૃત્તાંત.

રાજગૃહી નગરીમાં મહાશતક નામે ગાથાપતિ રહેતો હતો. તેને રેવતી પ્રમુખ તેર સ્ત્રીઓ હતી. તેની પાસે ચોવીશ કોટી સોનૈયા હવ્ય હતું. નિધાન, વ્યાજ અને વ્યાપારમાં—આઠ આઠ કોટી હવ્ય રહેલું હતું, અને આઠ ગોકુલ હતા. તેની મુખ્ય સ્ત્રી રેવતીના પિતા તરફથી આઠ કરોડ સોનૈયા અને આઠ ગોકુલો મળ્યા હતા. વીજી વાર સ્ત્રીઓના પિતાના ઘર તરફથી વાર વાર કોટી સોનૈયા અને વાર વાર ગોકુલો આવ્યા હતા.

એક દિવસે તેણે પણ આનંદ શ્રાવકની પેઠે શ્રી વીરપ્રજ્ઞ પાસે વાર વ્રતો ગ્રહણ કર્યા. વિશેષમાં ઇટ્થું કે, તેણે પોતાની નિધાના ચોવીશ કોટી સોનૈયા

अने आठ गोकुलो राखी बाकीना रेवती प्रमुख तेर स्त्रीओना छव्यनो त्याग कर्यो. तेमज रेवती प्रमुख स्त्रीओ शिवाय बीजी स्त्री साथे विषयजोग करवानो पण त्याग कर्यो हतो. तेथी तेमहाशतक श्रावक मुखे करी श्रावक धर्मने पावतो विचरतो हतो. एक वरते रेवतीना मनमां एवो विकल्प उत्पन्न थयो के, मारी वार शोक्योना व्याघातथी हुं मारा पति साथे एकद्वी जोग जोगववाने शक्तिमान् थती नथी; माटे कोइ लपायथी ते शोक्योने मारी नांखु तो हुं नर्तारनी साथे एकद्वी भोग जोगवुं अने तेम बली ते स्त्रीओना छव्यनी पण हुं एकद्वीज स्वामिनी थाउं. " आबो विचार करी ते पापिणी रेवतीए कोइ बल करी पोतानी छ शोक्योने शस्त्रथी अने छ शोक्योने विष प्रयोगथी मारी नांखी अने तेमना छव्यनी पोते स्वामिनी थड. आ प्रमाणे शोक्य वगरनी रेवती पोताना पति साथे एकद्वी जोग जोगववा लागी. ते जोगनी आसक्तिथी मांस अने मदिरानी पण होद्युपवनी गड.

एक दिवसे ते नगरीमां अमारी घोषणा थड, आथी रेवतीने मांस मखवुं दुर्लभ थयुं. पछी तेणीए पोताना पिताना घरना खानगी पुरुषोने बोझाबीने कथुं के, " तमारे दररोज गायना वे वे वाडरना मारीने आहिं द्याववा. " रेवतीना आ वचन प्रमाणे ते पुरुषो तेम करवा द्याववा. रेवती ते वाडरनातुं मांस खाइ मदिरापान करती विचरवा द्यागी. श्रावक महाशतके ते पछी चौद वर्ष अतिक्रमण करी पूर्वनी पेरे पुत्रने कुंडय उपर स्थापी पोषधशास्त्रामां आबी धर्मध्यान करवा मांमयुं. आ वखते तेनी स्त्री रेवती मदिरातुं पान करी मदोन्मत्तवनी बीखराएझा केशवाळी अने मस्तक उपरथी लचरासंग वस्त्र उतारती तेपोषशालामां आथी. त्यां आबी पोताना नर्तारने उन्माद उत्पन्न कराववा हाव जाव देखामती शृंगारना वाक्यो बोझवा द्यागी—"हे महाशतक श्रावक, तमे धर्मथी स्वर्ग तथा मोक्षादिकना वांडकथया जो. आ तमारी धर्मकरणीथी शुं थवानुंछे? तमे शा माटे मारी साथे जोग जोगवता नथी?" तेणीए आ प्रमाणे कथुं, तोपण ते महाशतक श्रावक मौनधरीने रह्यो. तेणीना ए वचननो तेणे अनादर कर्यो. ते तो धर्मध्यानमां तत्पर थइने रह्यो हतो. रेवतीए ए प्रमाणे वे त्रणवार कथुं, पण तेणीनो अनादर करवामां आब्यो, पछी ते पोताने स्थानके चाडो गड. ते पछी श्रावक महाशतक श्रावकनी आगीयार पन्निमा आराधी अने बहु प्रकारना तप करी शरीरने सुकवी ते आ-

નંદ શ્રાવકની જેમ માત્ર નામી તથા અસ્થિવાદ્યા શરીરને ધારણ કરનારો થયો હતો.

એક દિવસે શુન અધ્યવસાયે કરી તેમને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થઈ આવ્યું. તેનાથી તે પૂર્વ, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાના લઘુણ સમુદ્રમાં એક એક હજાર યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રને જાણનાર અને જોનાર થયો. વાકીની દિશાઓને પણ આનંદ શ્રાવકની જેમ દેસવા લાગ્યો.

એક વચ્ચે રેવતી પૂર્વની જેમ મહાશતકને ઉપસર્ગ કરવા આવી, ત્યારે તે ગાથાપતિ ક્રોધાયમાન થઈ ગયો અને અવધિજ્ઞાન પ્રયોજી તેણે રેવતીને આ પ્રમાણે કહ્યું, “અરે રેવતી, તું નહીં પ્રાર્થના કરવા યોગ્યને પ્રાર્થના કરનારી છે. તું સાત દિવસમાં અલસક.....વ્યાધિથી પરાજય પામી અસમાધિવને કાઢ કરી પહેલો નરકે લોહુચય નામના નરકાવાસમાં ચોરાશી હજાર વર્ષનો સ્થિતિ-પ નારકીપણે ઉત્પન્ન થઈશ. રેવતી તેના આ વચનો સાંજળી જય પામી મનમાં આ પ્રમાણે ચિંતવવા લાગી—“આજે આ મહાશતક મારી ઉપર રુષ્ટમાન થયો છે, તેથી તે કોઈ કદર્યનાથી મને મારશે.” આત્મ ચિંતથી તે હલ્લવે હલ્લવે ત્યાંથી પાઝી ઓસરીને પોતાને ઘેર આવી અને દુઃખે રહેવા લાગી. તે પઝી તેણી સાત દિવસની અંદર કાઢ કરી પહેલો નરકે લોહુચય નામના નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થઈ. આ અરસામાં શ્રી વીર પરમાત્મા સમોસર્ગો. ત્યાં એકઝી થયેલી પર્વદાને પ્રજુણ ધર્મદેશના આપી. તે સાંજળી પર્વદા પોતપોતાને સ્થાને ગયા પઝી શ્રી વીરપ્રજુણ ગૌતમ સ્વામીને બોલાવો શ્રાવક મહાશતકને ક્રોધ ઉત્પન્ન થવા વગેરે વધો વૃત્તાંત જણાવી આ પ્રમાણે કહ્યું,—“ગૌતમ, પોપત્રશાસ્ત્રમાં ઠેકી સંલેખના કરી જેણે પોતાના શરીરને દુર્વચ્ચ કર્યું છે અને જેણે જ્ઞાત પાણીના પચ્ચલાણ કર્યા છે, એવો મહાશતક શ્રાવક વીજા પ્રત્યે સાચા હોય તોપણ અમીતિ કારી વચનો બોલે, તે ઘટિત નથી; માટે તમારે મહાશતકની પાસે જવું અને તેને કહેવું કે, “હે મહાશતક, તમે રેવતી પ્રતિ સત્ય વચન કહ્યા, પણ તે અનિષ્ટ વચન હોવાથી અઘટિત હતા, માટે તેની આલોચના કરો.” પ્રજુના આ વચનથી ગૌતમ રાજગૃહનગરીમાં મહાશતકને ઘેર ગયા. તે ગૌતમ મુનિને આવતા જોઈ શ્રાવક મહાશતક ખુશી થયો અને તેણે તેમને જાવપૂર્વક વંદના કરી. પઝી ગૌતમે શ્રી

वीरजगवान्ना वचनो तेमना नामथी कंझा, एट्ठे ते महाशतके गौतम स्वामीना वचनने अंगीकार करी ते स्थानकनो आढोपणा ढीधी. पञ्जी गौतम स्वामी त्यांथी नीकळी श्री वीरप्रभुनो पासे आव्या. ते पञ्जी महाशतक आवक सम्यक् प्रकारे आवकधर्मेने पाळी, प्रांते अनशन करी अरुणावतंसक विमानने विषे देवपणे उत्पन्न थयो. त्यांथी च्यवीने ते महाविदेह क्षेत्रने विषे सिद्धिपदने प्राप्तो एवी रीते महाशतक आवकनो वृत्तांत छे.

नवमा नंदिनीपिता आवकनो वृत्तांत.

आवस्तीनगरीमां नंदिनीपिता नामे एक गाथापति आवक रहेतो हतो. तेने अश्विनी नामे स्त्री होती. तेनी पासे छव्य अने गोकुळ, आनंद आवकना जेष्ठज्ञा होता, अने चार व्रत पण तेणे आनंदआवकनी पेठे ग्रहण कर्षा होता. ते चौद वर्ष अतिक्रमण करी अनुक्रमे पुत्रने कुंडव उपर स्थापी पोषधशास्त्रामां आवी अनेक प्रकारना धर्मकृत्योथी आत्माने जावी आवकनी अगीआर प्रतिमा आराधी प्रांते अरुणाज विमानमां देवपणे उत्पन्न थयो हतो. अनुक्रमे ते महाविदेह क्षेत्रने सिद्धिपदने प्राप्त थशे. एवी रीते नंदिनीपितानो वृत्तांत छे.

दशमा तेतलीपिता आवकनो वृत्तांत.

आवस्तीनगरीमां तेतलीपिता नामे एक गाथापति रहेतो हतो, तेने फा-
द्युनी नामे स्त्री होती. तेनी समृद्धि अने चार व्रत लेवानो प्रकार पूर्वनी पेठे समजवो. ते पोताना ज्येष्ठ पुत्रने कुंडव उपर स्थापी, तेनी आज्ञाथी पोषधशास्त्रामां आव्यो अने आवकनी अगीआर प्रतिमा आराधी प्रांते सौधर्मदेवलोके अरुणाज विमानमां चार पट्योपमनी आयुष्ये देवपणे उत्पन्न थयो. त्यांथी च्यवीने ते महाविदेह क्षेत्रने विषे सिद्धिपदने प्राप्त थशे. ए प्रकारे दशमा तेतलीपिता आवकनो वृत्तांत छे.

आ दशे आवकोने पनरमा वर्षमां गृहत्याग करवानो अध्यवसाय थयो हतो, अने ते सर्वेष्ट वीश वर्ष सुधी आवक पर्याय पाव्या होता. तेमज तेओ सर्वेष्ट सौधर्म देवलोकां समान आयुष्ये उत्पन्न थया होता. ते दश आवकोमां पहिला, ठावा,

નવમા અને દશમા શ્રાવકને ઉપસર્ગો થયા નથી. વાકીના ૪ શ્રાવકોને ઉપસર્ગો થયેલા છે. પહેલા શ્રાવકને શ્રી ગૌતમસ્વામી સાથે પ્રશ્નોત્તર થયા અને ઘઠા શ્રાવકને દેવની સાથે ધર્મચર્ચા થઈ હતી. આ દશ શ્રાવકોના વાર વ્રત ઉપરના દૃષ્ટાંતો શ્રી હાસકદશાંગ મૂવને અનુસારે લેખેલા છે. આ વૃત્તાંતો સાંજઠી ઘીજા પણ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોએ એવી રીતે વાર વ્રતો પાલવા તત્પર થવું.

શ્રાવકની અગીઆર પ્રતિમાનું સ્વરૂપ.

“ દંસણ^૧ ઘય^૨ સામાઙ્ય,^૩ પોસહ^૪ પખિમા^૫ અવંજ^૬
સચિત્તે^૭ । આરંભ^૮ પેસ^૯ ઉદ્દિટ્ઠ^{૧૦}, વજ્જણ^{૧૧} સમ-
ણમૂણ ય ॥ ૧ ॥ ”

“ ૧ દર્શન—સમ્યક્ત્વ પ્રતિમા, ૨ વ્રત—અણુવ્રતાદિ, ૩ સામાયિક, ૪ પોપધ, ૫ કાયોત્સર્ગ પ્રતિમા—આ પાંચ પ્રતિમાને વિષે વિધાન રૂપે કરીને અગ્નિગ્રહ વિશેષ રૂપ પ્રતિમા જાણવી, ૬ અવ્રહ્મ, ૭ સચિત્ત—એ વે પ્રતિમા ત્યાગ રૂપે જાણવી, ૮ આરંજ—પોતાની જાતે પાપક્રિયા કરવી તે, ૯ પ્રેમ્ય, ૧૦ ઉદ્દેશીને પાપકર્મનો વ્યાપાર કરાવવો, ૧૦ ઉદ્દિટ્ઠ—એટલે તે તે શ્રાવકને ઉદ્દેશીને સચેતન અથવા અચેતન અથવા પક્વ આહારાદિક તે ગ્રણેનો વર્જક તથા આઝમી આદિ પ્રતિમાનો ધારક, ૧૧. શ્રમણત્વ એટલે સાધુ-તુલ્ય—એ અગીઆર પ્રતિમા કહેવાય છે.

આ ગાથાર્થ થયો. હવે જાવાર્થ—આ પ્રમાણે છે.

૧ એક માસ પર્યંત શંકાદિ દોષ તથા રાજાગ્નિયોગ આદિ ૪ આગાર વર્જિતપણે કરી કેવલ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વને ધારણ કરવાથી પેહેલી પ્રતિમા થાય છે.

૨ વે માસ પર્યંત અતિચાર રહિત અને અપવાદ વર્જિત વ્રતોને અને સમ્યક્ત્વને ધારણ કરવાથી ઘીજી પ્રતિમા થાય છે.

૩ ત્રણ માસ પર્યંત સમ્યક્ત્વ અને વ્રત સહિત પ્રતિદિન હ્રદય સંખ્યા સામાયિક કરવાથી ઘીજી પ્રતિમા થાય છે.

૪ ચાર માસ સુધી પ્રત્યેક માસે ૭ પર્વને વિષે ચાર પ્રકારે પોષ કરવા-
થી ચોથી પ્રતિમા થાય છે.

૫ પાંચ માસ પર્યંત સ્નાન રહિત દિવસે પ્રકાશવાલા ભાગમાં ઝોજન કરતાં
અને રાત્રે સર્વથા ઝોજનનો ત્યાગ કરતાં પેહેરવાના વસ્ત્રનો કચ્છ નહીં વાંધતાં
દિવસે બ્રહ્મચારી અને રાત્રે અર્પવેતિથિમાં સ્ત્રીઓનું અને તેના ઝોગનું પરિમા-
ણ કરતાં અને પર્વતિથિ રાત્રે ચૌટાદિકને વિષે કાયોત્સર્ગ કરતાં પાંચમી પ્ર-
તિમા થાય છે. અહિં રાત્રિઝોજન વર્જવામાટે સૂચવ્યું છે. શ્રાવકોએ તો કેશવાદિ-
કની પેઠે કોઈ કાલે પણ રાત્રી ઝોજન ન કરવું જોઈએ; પરંતુ જે કોઈ શ્રાવક તે
નિયમ કરવાને શક્તિમાન ન હોય તેને પણ પાંચમી પ્રતિમાથી આરંભીને અવઝ્ય
રાત્રિ ઝોજનનો ત્યાગ કરવો. તે કેશવનું દૃષ્ટાંત આગલ કહેવામાં આવશે.

૬ ૭ માસ યાવત્ દિવસ અને રાત્રિને વિષે સર્વથા બ્રહ્મચર્ય ધારણ કર-
વું એ ઊઠી પ્રતિમા થાય છે.

૭ સાત માસ પર્યંત અચિત્ત અશનાદિક ભોગવનારને સાતમી પ્રતિમા-
થાય છે.

૮ આઠ માસ પર્યંત આરંભનો ત્યાગ કરવાથી આઠમી પ્રતિમા
થાય છે.

૯ નવ માસ પર્યંત વીજા પાસે પણ આરંભ નહીં કરાવનારને નવમી પ્ર-
તિમા થાય છે.

૧૦ દશ માસ પર્યંત હુરમુંદ અને શિશ્વને ધારણ કરતાં અથવા ૭-
દિવસ આહારનો ત્યાગ કરતાં દશમી પ્રતિમા થાય છે.

૧૧ અગીઆર માસ પર્યંત હુરમુંદ અથવા ઢોલે કરીને લુપ્તકેશ એટલે
કેશ રહિતપણે રજોહરણ તથા પાત્રાદિ સાધુના ઉપકરણો ગ્રહણ કરી સાધુની
જેમ એણીય અશનાદિકને ગ્રહણ કરતાં અથાપિ સ્વજનને વિષે અવ્યવસ્થિત સ્નેહ
વાદો તથા ગોચરીને અવસરે “ જેણે પ્રતિમા અંગીકાર કરેલી છે, એવા શ્રાવકને
જિજ્ઞાસા આપો ” એ પ્રકારે વોદ્ધનારને અગીઆરમી પ્રતિમા હોય છે.

આ કાલનું માન ઉત્કૃષ્ટથી કહ્યું છે. જયન્ય પણે તો તે પ્રત્યેક અગીઆર-

પ્રતિમા અંતર્મુહૂર્તે પ્રમાણ વાઙ્મી છે. તે મરણ સમયે અથવા દીક્ષા લેવામાં સંજવે છે, તે શિવાય સંજવતી નથી.

અહિં પ્રથમની સાત પ્રતિમા કોઈ પ્રકારાંતરે કહેલી છે, તે વિષેનો વિચાર શ્રી પ્રવચન સારોચ્છાર ગ્રંથમાંથી જાણી લેવો.

પૂર્વે સૂચવેલું કેશવનું દૃષ્ટાંત.

કુંમ્ભિનપુર નગરને વિષે યજ્ઞોપન નામે એક વણિક્ રહેતો હતો. તેને રંભા નામે સ્ત્રી હતી. તેણીના ઉદરમાંથી હંસ અને કેશવ નામે બે પુત્રો ઉત્પન્ન થયા. તે બંને પુત્રો અનુક્રમે યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયા. એક વચ્ચે તેઓ ક્રીડા કરવા માટે ઘનમાં ગયા. ત્યાં ધર્મધોષ નામે એક મુનિ તેમના જોવામાં આવ્યા. તેમને જોતાં જ તેઓને વિવેક ઉત્પન્ન થયો. તત્કાલ વંદના કરી તેમની સમીપે બેઠા. ગુરુ ધર્મોપદેશ આપ્યો. તે ઉપદેશમાં રાત્રિ જોજનને માટે આ લોક તથા પરલોક સંબંધી ઘણાં દોષો વતાવ્યા. તે આ પ્રમાણે—રાત્રિને વિષે ક્રીડા કરવાને માટે નિશાચર—રાત્રિ સંવેશ દેવતાઓ સ્વેચ્છાથી નૃત્ય લેખે છે, તેઓ રાત્રિ જોજન કરનારાઓને તત્કાલ છદ્ધ કરે છે. જો જોજન કરવા યોગ્ય અન્નાદિકમાં કીડીઓ આવેતો ભક્ષણ કરનારની બુદ્ધિનો નાશ કરે છે; જો મક્ત્રિકા આવે તો વમન થાય છે, જો જૂ આવે તો જલોદરનો રોગ થાય છે, જો કરોડીઓ આવે તો કોઢ નીકળે છે, જો વાદ્ય આવે તો ગદ્ગે વલગવાથી સ્વરનો જંગ કરે છે, કાંટો અથવા લાકડાનો કટકો આવેતો ગદ્ગે પીડા કરે છે, જો વીંઝી આવે અથવા ઉપરથી સર્પનું મ્તલ પડે તો મ્તલનું કષ્ટ ઉત્પન્ન થાય છે. તે વચ્ચે ભાજન—પાત્ર વગેરેને ધોવાદિક કરવામાં લાઘુ જીવોની હિંસા થાય છે. ઇત્યાદિ આ લોક સંબંધી દોષો છે અને નરકે પડવા રૂપ પરલોક સંબંધી ઘણાં દોષો રહેલા છે, તેથી તે રાત્રિ-મોજનને ઘણા ઘણાં દોષોથી છુટ્ટ માની સંસારજીરૂ પ્રાણીઓએ તેનો ત્યાગ કરવામાં ઉદ્યમ કરવો.”

આ પ્રમાણે ગુરુના ઉપદેશ વચન સાંભળી જેમને પ્રતિવોધ થયો છે એવા બંને જાણીઓ ગુરુની સાક્ષી હર્ષપૂર્વક રાત્રિજોજનના ત્યાગનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો. તે પછી ગુરુને વંદના કરી તેઓ પોતાને ઘેર આવ્યા. મધ્યાહ્નકાલે ભોજન કરી બંને જાણ વેષારના ઘંધા માટે છુકાને ગયા, જ્યારે બે ઘડી દિવસ વાકી રહ્યો

एट्ठे तेओ धेर आब्या अने तेमणे मातानी पासे जोजन (बाळु) माग्युं, त्यारे माताए कहुं, " अत्यारे कांइ पण जोजन तैयार नथी, रात्रे थरो; तेथी चार घन्नी सुधी खमो. " माताना आवा वचन सांजळी हंस अने केशव बोळ्या— "माता, तमे जे कहुं, ते सत्य ठे, परंतु अमोए रात्रिजोजननो त्याग करेळो ठे, माटे जो अमोने जोजन करावुं होय तो हमणांज आपो. " तेमना आ वचनो घरमां ज्ञाना रहेळा यशोधने सांजळ्या. तत्काळ तेना मनमां क्रोध उत्पन्न थइ आब्यो. तेणे मनमां आ प्रमाणे चिंतव्युं— " अरे कोइ धूर्त जरूर मारा पुत्रोने उग्या लागे ठे, नहीं तो कुलकर्मथी आवेझा रात्रिजोजननो तेओ शामाडे त्याग करे ? हवे हुं तेमने वे त्राण दिवस मुख्या राखी तेमना रात्रिजोजनना त्यागना कदाग्रहने त्यजावी दंडं तोज ठीक. " आ प्रमाणे चिंतवी तेज वखते कांइ जोजन आपवा घाल ग्रहण करवाने गर्जगृहमां आवेझी पोतानी स्त्री रंजाने तेणे गुप्त रीते आ प्रमाणे कहुं, " तारे मारी आझा शिवाय पुत्रोने जोजन आपवुं नहीं. " पतिनी आधी आझा थतां तेणी घरमांथी पाडी आधी अने आ प्रमाणे पुत्रोने कहुं, " पुत्रो, हाळ घरमां कांइ पण पक्वान्न वगेरे खावावुं नथी, माटे रात्रे तमारे पितानी साथे जोजन करवुं. नीतिमां कहुं ठे के, " जेओ पिताना मार्गेने अनुसरे तेज पुत्रो कहेवाय ठे. " आ वखते ते वंनेए जरा हास्य करीने कहुं, " माता, जे सत्पुत्र होय ते पितानो सन्मार्गी थाय ठे, पण कुवामां पकता पितानी पछवाने शुं गमन कराय ? " पुत्रोना आवा वचन सांजळी माताए कहुं के, " जे तमोने रुचे ते करो, पण आ वखते जोजनतो नहीं मळे. " माताना आ वचन सांजळी तेओ वंने मौन धरीने रखा, पछी तेओ घरनी बाहेर चाब्या गया. ते पछी तेना मिथ्यादृष्टि पितेए अति क्रोधातुर थइ रंजाने आ प्रमाणे कहुं, " तारे ए पुत्रोने रात्रिने विपेज जोजन आपवुं. दिवसे कदि पण आपवुं नहीं. " पतिनी आझा रंजाए स्वीकारी. ज्यारे रात्रि घन्नी एट्ठे ते वंने धेर आब्या, ते वखते माताए तेमने जोजन करवावुं कहुं, पण ते धैर्यवाळा वंने पुत्रोए जोजन करवानी नाकही. बीजे दिवसे तेमना भूख पिताए ते सरह चित्तवाळा वंने पुत्रोने क्रय-विक्रयना मोटा व्यापारमांज जोमी दीधा; ते वेपारमां तेमनो आखो दिवस प्रसार थइ गयो, तथापि ए व्यापारनो अंत आब्यो नहीं. ज्यारे रात्रि घन्नी त्यारे धेर आब्या. तेओ वंने पोताना नियमने अनुसरी जोजन कर्मा शिवाय सुइ गया. आ प्रमाणे तेना छेपी पिताए तेमने ए

વ્યાપારમાં એવા જોની દીધા કે જેથી તેમને આહાર વિના પાંચ રાત્રિઓ મસાર થઈ ગઈ. તે પછી છઠે દિવસે રાત્રે તેના કુટિલપ્રતિ પિતાએ આ પ્રમાણે સારા વચનોથી કહ્યું, “ વત્સો, જે કાર્ય મને અનુકૂળ અને સુખદાયક હોય તે તમારે ઇષ્ટ હોવું જોઈએ. આવી પ્રતીતિ ધારણ કરી હું તમોને જે કહું, તે પ્રમાણે તમારે કરવું. વહ્ની તમે રાત્રિજોજનનો ત્યાગ કર્યો છે, એ વાત મારા જાણવામાં નથી, નહીં તો હું તમોને એવા ક્લેશકારી વ્યાપારના કાર્યોમાં શામાટે જોડું ? તમોએ આટલા દિવસ જોજન કર્યું નહીં, તેથી તમારી માતાએ પણ જોજન કર્યું નથી. તેણીને પણ આજે ઢઠો હપવાસ થયો છે, તે ઢ હપવાસ ઢ માસ જેવા થઈ પડ્યા છે, તમારી આ નાની વહેન પણ અન્ન ન પામવાથી અતિ ગ્હાન શરીરવાલી થઈ ગઈ છે. મેં જ્યારે તેણીના શરીરની ગ્હાનિ થવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે તમારી માતાએ તમારો સર્વ વૃત્તાંત મને જણાવ્યો. માટે તમારે હવે આ વાલ્મિકી ઉપર દયા દ્વાવી જોજન કરવું જોઈએ. એટલે તમારી માતા પણ જામે. વહ્ની પંક્તિ પુરુષો રાત્રિના પેહેલા અર્ધ પહોરને પ્રદોષ કહે છે અને પાઞ્ચમા અર્ધ પોહોરને પ્રત્યૂષ કહે છે અને તેજ કારણથી રાત્રિ લોકોમાં ત્રિયામા કહેવાય છે. તે અપેક્ષાએ જે રાત્રિનેમુલે જોજન કરવું, તે નિશાજોજન કહેવાતું નથી. ”

આ પ્રમાણે પિતાની વાણીથી જેને ભારે ક્ષુધા લાગી છે. તેથી વિદ્વદ્વદ્ધ થયેલો હંસ કેશવની સન્મુખ જોવા દાખ્યો. પોતાના મોઢા જાઈ હંસને કાયર થયેલો જોઈ પોતે નિશ્ચલ ચિત્તવાલો થઈ પિતા પ્રતિ આ પ્રમાણે બોલ્યો—“ પિતાજી, જે કાંઈ તમને સુખદાયક હોય, તે હું કરું, પણ જે મને પાપ રૂપ હોય તે તમને સુખને માટે શું થાય ? વહ્ની જે તમે માતા વગેરેના વાત્સલ્ય ધિપે કહો છો તે વાત્સલ્ય ધર્મકાર્યમાં શલ્યરૂપ છે; કારણકે સર્વ લોક પોતાના કરંદા કર્મના ફલને જોગવે છે. તે કારણે કોણ કોને માટે પાપકર્મ કરે ? વહ્ની જે તમે ત્રિયામાનું સ્વરૂપ કહ્યું, તે તો કથનમાત્ર છે. તત્ત્વથી તો દિવસના મુલે—અને અંતે રહેતું જે મુહૂર્ત તે રાત્રિનું સમીપવર્તિ હોવાથી રાત્રિ તુલ્યજ છે, માટે તેમાં ઉત્તમશુદ્ધિવાલાએ ભોજન ન કરવું જોઈએ, અને હમણાં તો રાત્રિજ છે, તેથી તેમાં તો કદિ પણ ભોજન થાયજ નહીં. પિતાજી, તમારે મને તે વિષયમાં વારંવાર કહેવું નહીં. ” આ પ્રમાણે કેશવનું વચન સાંજઠી યશોધને ક્રોધાતુર થઈને કેશવને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ અરે હૃદિનીત, જો તું મારું વચન અદ્વંધે છે, તો મારી દૃષ્ટિથી દૂર જા. ”

पिताना आवां वचन सांजळी महाधैर्यवान् केशव तत्काळ ध्व्यादिकनी ममतानो त्याग करी घरमांथी वाहेर नीकळ्यो, ते वखते हंस तेनी पळवामे जवा लाग्यो, एटळे यशोधने वझात्कारे तेने पकमयो अने घणां वचनो कही तेने लोकावी दीधो. आधीं हंस रात्रे भोजन करवाने वेठो.

हवे केशवे त्यांथी नीकळी देशांतरे जवा विचार कर्पो. मार्गमां घणां नगर, गाम तथा आराम वेगे उल्लंघतो सात दिवस निराहारपणे एक मोटी अटवीमां आवी पोहोच्यो. ते अटवीमां रात्रि परी एटळे आम तेम नमतां घणा यात्रालुओधी युक्त एक यज्ञायतन तेना जोवामां आण्युं. त्यां केटझाएक यात्रालुओ रसोड करता तेना जोवामां आण्यो. तेओए आ केशवने आवतो जोड हर्ष-धी आ प्रमाणे कहुं, “ हे पांथ, अही आवो, अहिं आवो अने जोजन करी अमोने पुण्यनुं फल आपो; अमोए पारणुं करवानो आरंज करतां तमो अमोने अतिथि तरीके प्राप्त थया ठे. अमे अतिथिनी गवेपणा करता हता. ” यात्रालुओना आवां वचन सांजळी केशवे कहुं; “ हे यात्रालुओ, आ केवा प्रकारनुं व्रत के जेमां रात्रे पारणुं थायडे ? ” यात्रालुओ बोल्या—“ हे पांथ, आ माणव नामे महा प्रजावक यज्ञ ठे आजे तेनो यात्रानो दिवस ठे. अहिं आवेझा लोको दिवसे उपवास करीने रात्रे कोड अतिथिने जमासी पारणुं करे ठे. आम करवा-धी महापुण्यनी प्राप्ति थाय ठे. माटे तमे अमारा अतिथि थाओ. ”

यात्रालुओना आवचन सांजळी केशव बोल्पो—“ रात्रे अशन करवाधी पापना कारणरूप एवा आ पारणामां हुं जोजन करीश नहीं. जेमां रात्रे पारणुं करवामां आवे, तेवो उपवास कहेवायज नहीं. धर्म शास्त्रमां आठ महूर सुधी जोजननो त्याग करवो, ते उपवास कहेवाय ठे. वझा जेओ धर्म शास्त्र विरुद्ध तप करे ठे, ते दुर्बुद्धि लोको दुर्गतिमां जाय ठे. ” केशवना आवां वचन सांजळी ते यात्रालुओ बोल्या—“ अरे जाड, आ देवना व्रतमां आवोज विधि ठे. माटे अहिं शास्त्रोक्त विधिनी युक्तायुक्त विचारणा करवानी नथी. अमारे अतिथिनी शोध करतां घणी रात्रि गड ठे; माटे ए विचार मुकी दड तत्काळ आ पारणुं करवाने तैयार थाओ. ” आ प्रमाणे कही तेओ सर्वे उज्ज थड तेना चरणमां पड्या. तोपण केशवे तेमनुं वचन मान्युं नहीं. आ समये यज्ञना शरीरमांथी एक जयंकर रूपवालो पुरुष वाहेर नीकळ्यो. ते हाथमां मुद्गर दंड विकराळ नेत्रवालो

યદ્ તીક્ષ્ણ અને રુદ્રવાણીવને કેશવને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—“ અરે ! દુ-
ષ્ટાત્મા, તું મારા ધર્મને દૂષિત કરે છે અને મારા જત્નોનો અવગણના કરે છે? તું હમણા
જલ્લદી જોજન કર. જો નહીં કરે તો તારા મસ્તકના સો સ્વં કરી નાં-
ચીશ. ” આ વચ્ચે કેશવ હસીને વોટ્યો—“ હે યદ્ તું મને શા માટે ક્રોધ ૧-
મારે છે ? જવાંતરે હપાર્જિત કરેલા પ્રધાન ભાગ્યની ક્ષતિ કરી મને મરણનો
ભય જરાપણ નથી. ” તેના આ વચન સાંભળી તે યદ્ પોતાના ભક્તોને કહ્યું, “ હે જ-
ત્તો, આ માણસના ધર્મગુરુને પકડીને લાવો, તેને આની આગળ મારે હણવો છે.
કારણકે, તેણે આ કેશવને આવા ધર્મોપદેશ દીધો છે. ” આટું કહેતાં જ તે સે-
વકોષ જેનો કેશપાશ પકડ્યો છે અને જે આર્તનાદ કરે છે, એવા ધર્મધોષ મુનિને
ત્યાં લાવવામાં આવ્યા. અને તેમને યદ્ની આગસ મુક્યા. ત્યારે યદ્ કહ્યું, “ અ-
રે મુનિ, આ તારા શિષ્ય કેશવને અહીં જમાન, નહીંતો તને હમણાં હળી નાંચી-
શ. ” ત્યારે તે મુનિ કેશવને કહ્યું, “ જલ્લ, દેવ ગુરુ અને સંયમે માટે અકૃત્ય
પણ કરવું; માટે તું જોજન કરી લે, અને મને હણવાને તૈયાર થયેલા એવા આ યદ્થી
તું મારું રક્ષણ કર. ” તેના આવાં વચન સાંભળી કેશવ ચિંતવવા લાગ્યો—
“ જેઓ મહા ધૈર્યાદિ ગુણોથી સંપન્ન એવા ધર્મધોષ મુનિ સ્વપ્નને ધ્રુવે પણ યથા-
ર્થ વોલે નહીં, તેઓ મૃત્યુના જયથી આવા પાપ કૃત્યમાં અતુમતિ કેમ આવે ?
માટે નિશ્ચે આ મારા ગુરુજ નથી. આ યદ્ની કોઈ માયા લાગે છે. ” આ પ્રમાણે
ચિંતવી કેશવ મૌનધરીને રહ્યો. ત્યારે યદ્ મુનિહર મુદ્ગર હપારીને કહ્યું, “ અરે
કેશવ, તું જોજન કર નહીંતો આ તારા ગુરુને હણું હું. ” કેશવે નિઃશંકતાથી
જણાવ્યું, “ અરે માયાવી, આ મારા ગુરુ નથી. તેવા ચારિત્રના પાત્ર ગુરુ તારી
આવી શક્તિને વશ કદાપિ ન થાય. ” તે વચ્ચે કટિપત મુનિ કહ્યું, “ અરે ! કે-
શવ, હુંજ તારો ગુરુ છું. મારું રક્ષણ કર, રક્ષણ કર. ” આ પ્રમાણે પોકાર કરતા
તે મુનિને યદ્ મુદ્ગરના પ્રહારથી હળી નાંચ્યો. પછી તેણે કેશવને કહ્યું,
“ અરે ! જો તું જોજન કરીશ તો આ તારા મરેલા ગુરુને પાછો સજીવન કરી-
શ. અને તને મોટું અર્થ રાજ્ય આપીશ; નહીંતો હું આ મુદ્ગરના ઘા વડે તને
પણ યમરાજનો અતિથિ કરીશ. ” ત્યારે કેશવ હસતો હસતો વોટ્યો. “ અરે ય-
દ્, આ મારા ગુરુ હોયજ નહીં, અને હું તેના વચને કરી મારા નિયમનો જંગ ન-
હીં કરું; અને જો તું મરેલાને જીવતા કરતો હો તો આ તારા જત્નોના પૂર્વજોને

કેમ જીવતા કરતો નથી ? તેમ વહી તારામાં જો રાજ્ય દેવાનું સામર્થ્ય હોય તો આ તારા જક્તોને રાજ્યધારી કેમ કરતો નથી ? વહી તું મને વારંવાર મૃત્યુનો જય વ-તાવે છે, પણ મારામાં જો આયુષ્યનું વલ હશે તો કોઈ પણ મને મારવાને સમર્થ થવાનો નથી. ” કેશવની આ વાણી સાંજઠી અને તેની દૃઢતા જોઈ યદુ ખુશી થઈ ગયો. તત્કાલ તે કેશવને આલિંગન કરીને આ પ્રમાણે વોલ્યો.

“ અહો મિત્ર ધિયાં પાત્ર ન સ્યાદેય ગુરુસ્તવ ।

મૃતા મયા ન જીવ્યંતે નૈવ રાજ્યં ચ દીયંતે ” ॥ ૧ ॥

“ અહો બુદ્ધિના પાત્ર મિત્ર, આ તારા ગુરુ નથી. મરેલા (પ્રાણીઠ) મારાથી જીવતા થતા નથી અને મારાથી રાજ્ય આપી શકાતું નથી. ” ?

આ પ્રમાણે જ્યારે યદુે કહ્યું, ત્યારે મુનિરૂપે ભૂમિ ઉપર પડેલો તે યદુનો કિં-કર હાસ્ય કરતો કરતો ઊઠી અને મુનિના રૂપનો ત્યાગ કરી આકાશ માર્ગે ચાલ્યો ગયો. આવી વિચિત્ર માયાથી વિસ્મય પામેલા કેશવને યદુે આ પ્રમાણે કહ્યું “ હે મિત્ર, તું સાત ઉપવાસે કરી સ્વિન્ન થઈ ગયો છે. અને ઘણા માર્ગનો વિહાર કરીને થાકી ગયેલો છે, માટે આ રાત્રે અહિં વિશાંત થા અને પ્રાતઃકાલે આ મારા જક્તોની સાથે પારણું કરજે. ” આ પ્રમાણે કહી તે યદુે પોતાની માયા-શક્તિથી એક શય્યા ઉપજાવી તેને બતાવી. પછી યદુની આજ્ઞાથી જક્તજનો જેના પગ ચાંપેડે, એવો કેશવ તે શય્યાને સ્થિત થઈ ગયો. તે શાંત થયેલો હોવા-થી તત્કાલ નિદ્રાને વશ થઈ ગયો. ચારઘડી પછી પ્રજાત વિકુર્ચી નિદ્રાથી જે-ના લોચન વ્યાપ્ત છે એવા કેશવને યદુે કહ્યું, જહુ, રાત્રિ ચાલી ગઈ. પ્રજાત થ-યેલ છે, માટે નિદ્રાનો ત્યાગ કરી જાગ્રત થાઓ. ” તત્કાલ કેશવ જાગ્રત થ-યો. દિવસના અજવાલાને અને સૂર્યથી મંમિત એવા આકાશને તેણે જોયું. ત્યારે તે આ પ્રમાણે ચિંતવવા લાગ્યો—“ હું રાત્રિના પાત્રલા પોહોરે મૃતો હોઈ, તો-પણ બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં સ્વતઃ જાગી જાઉંહું અને આજેતો અર્ધ રાત્રે મૃતો હતો, તોપણ આ અર્ધ પ્રહર દિવસ ચડ્યો તે ઠતાં કેમ જાગ્યો નહીં, તેનું શું કારણ હશે ? વહી હજુ મારા નેત્રો નિદ્રાથી વ્યાપ્ત કેમ હશે ? તેમજ મારા શ્વાસ-નો પવન હજુ મુગંધી કેમ નથી ? ” આ પ્રમાણે ચિંતવતા કેશવને યદુે કહ્યું,

“ હે સત્પુરુષ, તમે ધીઝપણું ઢોમીદો. અને પ્રજાતના કૃત્ય કરી પારણું કરો. ”
 કેશવ બોલ્યો—“ હે યજ્ઞ, તારા યજ્ઞપણાથી હું ઠગાયો નથી. મને સ્વાત્રી થા-
 યજ્ઞે કે, હજુ રાત્રિ છે. આ દિવસનો પ્રકાશ તારી માયાથી ઉત્પન્ન થયેલો છે. ”
 આ પ્રમાણે કેશવ બોલતો હતો, તેવામાં તેના મસ્તક ઉપર આકાશમાંથી પુષ્પની
 ટુટ્ટિ થઈ. અને જય જય શબ્દ પ્રગટ થયો. ત્યારે કેશવે પોતાની સન્મુખ એક કાં-
 તિવાદ્વા દિવ્ય પુરુષને જોયો. અને યજ્ઞાયતન, યજ્ઞ અને યજ્ઞના જત્તો જોવામાં
 આવ્યા નહીં. તે દેવે કેશવને કહ્યું, હે મહાધીરજવાન, હે પુણ્યવાનમાં શિરો-
 મણિરુપ, તમારા જેવા પુરુષોની ઉત્પત્તિથી આ પૃથ્વી રત્નગર્જા કહેવાયછે.
 હમણાં ઇંદ્રે પોતાની સજાને ક્ષિપે રાત્રિ યોજનના ત્યાગના વિષયમાં તમારા
 ધૈર્યનું અત્યંત વર્ણન કર્યું તે મારાથી સહન થઈ શક્યું નહીં. હું વહ્નિ નામે દેવ
 હું. પછી તમારી પરીક્ષા કરવાને માટે હું અહિં આવ્યો, પણ નિયમને ક્ષિપે દૃઢ
 ચિત્તવાદ્વા એવા તમારું એક રોમ પણ ચલિત કરવાને હું સમર્થ થયો નહીં; હવે
 હું તમોને સ્વમાર્ગનું. તમે મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. વહ્નિ દેવનું દર્શન નિષ્ફટ્ટ
 ન હોય, તેથી તમે મારી પાસે કાંઈક વર માગી લ્યો; અથવા તમારા જેવા સત્પુ-
 રુષોને કોઈ જાતની ઇચ્છા હોતી નથી, પણ મારે પોતાને પોતાની જાતિ દેશ્વાન-
 થી જોડી, તેથી હું તમોને વે વરદાન આપું હું. “ આજથી જે કોઈ રોગી પુ-
 રુષ તમારા અંગને લાગેલા જલ્મવને પોતાના શરીરનું સિંચન કરશે, તે તત્કાલ
 નીરોગી થશે. ” વીરું તમે કદાચિત્ આતુરતાથી જે કાંઈ ચિંતવશો, તે કાર્ય
 સત્વર સિદ્ધ થશે. ” આ પ્રમાણે વે વરદાન આપી તે કેશવને સાકેતપુરની પા-
 સે મુકી તે દેવ અદૃશ્ય થઈ ગયો. કેશવે પોતાના આત્માને કોઈ નગરની પાસે
 રહેલો જોયો, તે પછી સૂર્યોદય થતાં કેશવ પોતાનું નિત્ય કૃત્ય કરી તે નગર જો-
 વાને અદર ગયા. જતાં માર્ગમાં કોઈ પ્રદેશના મધ્યજાગે રાજાદિ લોકોને ધર્મો-
 પદેશ આપતા કોઈ આચાર્ય તેના જોવામાં આવ્યા. તે મહામાંગલ્યરુપ માનતો
 કેશવ તત્કાલ ત્યાં ગયો અને તે ગુરુના ચરણમાં નમી પડ્યો અને પછી તેમની
 આગળ બેઠો. ગુરુ ધર્મદેશના આપી. દેશનાને અંતે તે નગરના રાજા ધનંજયે
 ગુરુને આ પ્રમાણે વિનંતિ કરી—“ જગવન, હું જરાથી વ્યાપ્ત થયો છું માટે
 હું વ્રત ગ્રહણ કરું તો ઠીક, પણ હું અપુત્ર છું, તો મારા રાજ્ય ઉપર કોને
 સ્થાપિત કરું ? આત્મ ચિંતન કરતો હું રાત્રે સુઈ ગયો. તેવામાં કોઈ દિવ્ય પુરુ-

पे स्वप्नमां आवी मने कहुं, “ काहे प्रजाते देशांतरथी तारा गुरु समीपे कोइ पुरुष आवशे. ते सत्पुरुषने तारा राज्य उपर स्थापी तुं तारो मनोरथ पूर्ण करजे. ” आ स्वप्नथी तत्काळ हुं जाग्रत थइ गयो. प्रजातना कृत्यो करी अही आव्यो. त्यां आ पुरुषने में आपनी पासे जोयो छे. ” राजाना आ वचन सांजळी ते गुरु ते केशवनो रात्रि जोजनना त्याग संबधी सर्व वृत्तांत कही सं-जळाव्यो. आ बखते राजाए पूछुं, “ भगवन्, मने जे पुरुषे स्वप्नमां कहुं हतुं ते पुरुष कोण हशे ? ” तयारे गुरु बोल्या—“ आ केशवनी परीक्षा करनार बह्नि नामे देवताए तने स्वप्नमां कहुं हतुं. ” ते पड़ी राजा गुरुने नमी केशव सहित पोताना नगरमां गयो. अने मोटो उत्सव करी केशवनो राज्य उपर अ-जिपेक कयों. पड़ी पोते गुरु पासे व्रत द्यष्ट चाझी नीकट्यो हतो.

केशव राजा थया पड़ी प्रतिदिन चैत्यपूजा करतो हतो अने दीन जनोने दान आपतो हतो. तेणे पोताना प्रतापथी सीमानाना राजाओने तावे करी झीधा हता. ते न्याय मार्गे प्रेमथी पोतानी प्रजाने पाक्षतो हतो.

एक बखते केशव पोताना महेलना गोख उपर बेठो हतो, तेवामां तेने पोताना पिताहुं स्मरण थइ आव्युं. पिताना दर्शन करवानी तीव्र इच्छा प्रगट थइ आवी. आ समये जूमि उपर तेज मार्गे चालता पिताने तेणे जोया. केशवे तत्काळ पोताना पिताने ओझखी झीधा. तेज बखते ते महेल उपरथी नीचे उतर्यो, तेनी पाउल घणा सेवको दोडता चाव्या. केशव मार्गमां आवी पोताना पिताना चर-णमां नमी पळ्यो. केशवने ओझखीने आश्चर्य पामी गयो. केशवे कसुं, “ हे पिता, तमे एवा समृद्धिवान् हता, ते आजे रांकना जेवा केम देखाओठो ? ” यशोधन पुत्रनी राज्यनी समृद्धि जोइ हृदयमां आनंद पापतो अने दुःखाश्रु वर्षावतो आ प्रमाणे बोळ्यो—“ हे पुत्र, तुं गया पळी में तारा जाइ हंसन गजे जोजन करवा बेसायों, अर्थ जोजन कर्या पड़ी तेने अकस्मात् भ्रम उत्पन्न थइ आव्यो, अने ते मूर्खा खाइ पृथ्वी उपर पसी गयो. तत्काळ ‘ आ शुं थयुं ’ एम चितवती अने दुःस्वातुर थयेझी तारी माता दीवो लावी अने तेणीए त्यां जोयुं, तेवामां तेना अन्नने विषे गरळ (विष) पडेहुं जोवामां आव्युं. पड़ी उपरना जागमां जोयुं, त्यां तुझापट [मोष] उपर रहेलो सर्प जोवामां आव्यो. आवी रीते रात्रिजो-

जननुं फल जोड़ अमो वधा कुटुंबे तने धर्मनो ज्ञाता जाणी मोटो आक्रंद करवा मांड्यो, तेथी घणा लोको त्यां एकठा यइ गया. तेवामां कोइ एक विपवैद्य त्यां आवी चड्यो. अमोए ते वैद्यने पूछुं के, “आ विप कोइ पण प्रयोगथी साध्य छे के नहीं ?” त्यारे तेणे कहुं के, शास्त्रमां तिथि, वार, नक्षत्र आदि आश्रीने साध्य असाध्यणानो विचार कहेहो छे.

ते आ प्रमाणे—

“ तिथयः पंचमी पष्ट्य-ष्टमी नवमिका तथा ।

चतुर्दश्यप्यमावास्या-ऽहिना दष्टस्य मृत्युदा ॥ १ ॥

।शेषास्तु नैवमित्यर्थः।

दष्टस्य मृतये वारा जानुभौम शनैश्चराः ।

प्रातःसंध्याऽस्तसंध्या च संक्रांतिसमयस्तथा ॥ २ ॥

जरणी कृत्तिकाश्लेषा विशाखा मूळमश्विनी ।

रोहिण्यार्द्रा मघापूर्वात्रयं दष्टस्य मृत्यवे ॥ ३ ॥

वारि श्रवंतश्चत्वारो दंशाश्च यदि शोणिताः ।

वीक्ष्यंते यस्य दष्टस्य स प्रयाति जवांतरम् ॥ ४ ॥

रक्तवान् दंश एको वा विष्ठी काकापदाकृतिः ।

शुष्कः श्याम स्त्रिरेखो वा दष्टे स्पष्टयति व्ययम् ॥ ५ ॥

संवर्त्तः सर्वतः शोफो वृत्तः संकुचिताननः ।

दंशः शंसति दष्टस्य विनष्टमिह जीवितम् ॥ ६ ॥

केशांते मस्तके जाले भ्रू मध्ये नयने श्रुतौ ।

नासाग्र ओष्ठे चिबुके कंठे स्कंधे हृदि स्तने ॥ ७ ॥

कङ्कायां नाजिपद्मे च लिंगे संघौ गुदे तथा ।

पाणिपादतले दष्टः स्पृष्टोऽसौ यमजिह्वया ॥ ८ ॥

“ પાંચમ, ઠઠ, આઠમ, નવમી, ચૌદશ અને અમાસ-પૃથ્વી તિથિઓ સર્પે ઢશેદ્યા માણસને મૃત્યુ આપનારી છે, તે શિવાયની તિથિઓ મૃત્યુ આપનારી નથી. રવિવાર, મંગલવાર અને શનિવાર પૃથ્વી વાર સર્પે ઢશેદ્યા માણસને મૃત્યુ આપનારા થાય છે. પ્રાતઃકાલ, સાયંકાલ, સંક્રાંતિનો સમય, પણ મૃત્યુ આપનાર છે. નક્ષત્રોમાં, જરણી, કૃત્તિકા, અશ્લેષા, વિશાખા, મૂલ, અશ્વિની, રોહિણી, આર્દ્રા, મયા, જળ પૂર્વા (પૂર્વાષાઢ્યુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાષાઢપદ) પૃથ્વી નક્ષત્રો સર્પે ઢશેદ્યા માણસને મૃત્યુ આપનારા છે. સર્પે ઢશેદ્યા માણસના જલમના ચાર જાગમાંથી જો પાણી જરતાં અને રુધિરવાલો દેખાય તો તે માણસ અવશ્ય મૃત્યુ પામે છે. જ્યાં સર્પે દંશ માર્યો હોય તે જાગ રુધિરવાલો, ઊંછવાલો, કાગડાના પગ જેવી આકૃતિવાલો, શુષ્ક, શ્યામ અથવા જળ રેતવાલો હોય તો તે ઢશેદ્યા માણસના નાશને કરે છે. જો ઢંશ આવર્ત-ઘુમરીવાલો, સર્વ તરફ સોજાવાલો, ગોળાકાર અને સંકુચિત મુસવાલો હોય તો તે જીવિતનો નાશ સૂચવે છે. કેશને અંતે, મસ્તક ઉપર, લઢાટ, લે શ્રૂકુટીની વચ્ચે, આંખે, કાને, નાસિકાના અગ્ર જાગે, હોઠે, હૃદયની, ગળે, કાંધે, ઢાતી, સ્તને, કાલ ઉપર, નાજિ, ઢિંગે, સાંધા ઉપર, ગુદ ઉપર અને હાથ પગને તઢી, ઢશાપલો પુરુષ યમરાજની જિહ્વાથી સ્પર્શ કરાયલો છે, અર્થાત્ મૃત્યુ પામે છે. ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮

શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે લખે છે, પણ આ હંસ સર્પે ઢશેદ્યા નથી; પરંતુ તેના ઢદરમાં ગરલનો પ્રવેશ થયેલ છે, તેથી તેમાં સાધ્ય-અસાધ્યનો વિચાર કરવો શા કામનો છે ? ” આવા તે વિપર્વઢના વચન સાંજલ્લી મેં તેને પૂઢયું કે, “ત્યારે આ હંસ શા ઉપાયથી જીવે ?” ત્યારે તેણે મંચનું આઢ્ઢાન કરીને કયું, “તમારો કોઈ પણ ઉપાય ચાઢશે નહીં; તેથી તેને માટે શ્રમ કરવો નહીં. કારણ કે, આ સર્પનું વિપ તેના શરીરમાં હઢલે હઢલે વ્યાપી જશે, અને આ ચાલકની કાયા તેનાથી ઇક માસ સુધી ગલ્તી જશે. પઢી ઇક માસે તેનું મરણ નીપજશે.” આવા તેના વચન સાંજલ્લી સર્વ લોકોનું વિસર્જન કરી તારા જાઈ હંસને ઇક શય્યામાં સુવાની હું પાંચ ઢિવસ સુધી તેની શી સ્થિતિ થાય છે તે જોતો ઢરમાં રલો. તેઢ્યા વલતમાં તેના શરીરમાં રોમ રોમ ડિઢો પડવા લાગ્યા તેથી તે મૃત્યુ પામી ગયો. પઢી હું તારી શોધ કરવાને ઢરમાંથી વાઢેર નીકલ્યો. હું ઢળો માર્ગ

હઠ્ઠધન કરી અહિં આવ્યો, ત્યારે પુણ્યયોગે તારો અચાનક મેલ્લાપ થઈ આવ્યો.
 ધેરથી નીકળ્યા મને આજે માસ પૂર્ણ થાય છે. આજે તે હંસનું મૃત્યુ થયું હશે,
 અથવા હમણાં થશે. ” પિતાના આવા વચન સાંજલી કેશવ અતિશય સ્વેદાતુર
 વની ગયો. તે પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો—“ અહિંથી તે
 નગર સો યોજન દૂર હશે. હવે મારા જીવતા વાંધવનું મુખ જોવા શી રીતે જાવું ? ”
 આ પ્રમાણે જેવા પોતે વિચાર કરે છે, તેવામાં કેશવે પોતાના આત્માને પિતા સહિત
 હંસની પાસે રહેલો જોયો. હંસનું શરીર અત્યંત કોહાઈ ગયું હતું. તેની હૃદય
 ચારે તરફ પ્રસરતી હતી, તેથી સર્વ પરિવારે તેને ઝોમી દીધો હતો. અતિ રુદન
 કરવાથી જેળીના નેત્ર શૂન્ય થઈ ગયેલા છે એવી તેની માતા તેની પાસે બેઠી હતી.
 નરકની પીનાથી પીઠિત અને મૃત્યુ જેની નજીક છે એવો હંસ પૃથ્વી ઉપર નાં-
 રેલો જોવામાં આવ્યો. તેને જોતાં જ ‘ હું અહિં અકસ્માત્ શી રીતે આવ્યો ? ’
 એમ વિચાર કરતાં કેશવે તેજ વચ્ચે પોતાની સમીપે પેદા વહ્નિદેવને ડાક્યો
 જોયો. તત્કાલ તે દેવ બોલ્યો—“ મિત્ર, અવધિજ્ઞાનથી તારી પીના મારા જાણવામાં
 આવતાં તને આપેલું વરદાન સત્ય કરવાને હું હતાવળો આવ્યો અને તને અહીં મુકી
 તારા મનોરથ મેં પૂરા કર્યા છે. ” આ પ્રમાણે કહી તે દેવ તત્કાલ અદૃશ્ય થઈ
 ગયો. તે પછી હર્ષ પામેલા કેશવે પોતાના હસ્તના સ્પર્શવાળું જડ લઈ હંસના
 શરીર ઉપર તેનું સિંચન કર્યું. ઇચ્છે તત્કાલ હંસ રોગથી મુક્ત થઈ બેઠો થયો
 અને તેનું સ્વરૂપ પૂર્વના જેવું થઈ ગયું. હંસને આવો નીરોગી અને સુંદર જોઈ સર્વ
 પરિવાર આનંદિત થઈ ગયો. સર્વે સાનંદાશ્રય થઈ કેશવના ગુણોની પ્રશંસા કરવા
 લાગ્યા. તે વચ્ચે ઘીજા રોગી અને વિપની પીનાથી પીડાતા એવા ઘણા દુઃખી
 આવી કેશવના ઈંગને સ્પર્શેલા જડવને પોતાના શરીરનું સિંચન કરી નીરોગી
 થવા લાગ્યા. ધર્મનો આવો પ્રત્યક્ક પ્રભાવ જોઈ તેના સંબંધીઓ અને ઘીજાઓ
 રાત્રિજોજનના ત્યાગનું વ્રત ગ્રહણ કર્યું હતું. પછી કેશવરાજા પોતાના કુટુંબને
 પોતાની રાજધાની સાકેતનગરમાં લઈ ગયો. ત્યાં કેશવ ચિરકાલ રાજ્ય જોગવી
 ઘણા દુઃખીને ધર્મ માર્ગમાં લાવી અને પોતે આવક ધર્મને પાઠી છેવટે સદા
 જાજન થયો હતો. એ પ્રકારે રાત્રિજોજનના ત્યાગ વિષે કેશવનો દૃષ્ટાંત કો^૧ ॥
 આ પ્રમાણે અન્વય અને વ્યતિરેકવાદા આ હંસ કેશવનો દૃષ્ટાંત
 ચિવેકી પુરુષોષ રાત્રિજોજનના ત્યાગમાં ઉદયમંત થયું. એવી રીતે ૧૮ ॥

मानुं स्वरूप कहेवामां आच्युं ठे.

श्रावकने निवास करवा योग्य स्थानकनुं स्वरूप.

“ न चैत्य साधर्मिक साधुयोगो, यत्रास्ति तद्ग्रामपुरादिकेषु ।
युतेष्वपि प्राज्यगुणैः परैश्च, कदापि न श्रावजना वसन्ति” ॥१॥

“ ज्यां चैत्यो, साधर्मिकजनो अने साधुओंनो योग होतो नही, तेवा गाम
तथा नगर वगैरे कदि बीजा घणा गुणोष्ठी युक्त होये तोपण तेमां श्रावक द्वोको
वसता नही. ” १

अहिं बीजा गुणो एट्ठे सारं राज्य, जड, इंधणा, धन उपार्जन करवाना
व्यापारादि साधनो, कुटुंबीओ, घर, हाट अने सारां स्थानो वगैरे समजवा. जे
नगरमां जिनादयो होय, साधर्मिक वंशुओ अने उत्तम धर्मनो उपदेश आपनारा
साधुओ होय, तेवा गाम के नगरमां श्रावको वसेठे. ते विषे बीजे स्थले पण
कहुं छे के,—

“ बहुगुण आर्इणेविहु, नगरे गामे च तत्थ न वसेइ ।

तत्थ नवि जइ चेक्ष्य साहम्मि य साहु सामग्गी” ॥१॥

तेनो जावार्थ उपर प्रमाणे ठे.

ते नगरादिकमां वसनारा श्रावकोए केवा पनोशमां
न रहेवुं ? ते कहेव.

“ पाखंनि पारदारिक—नटनिर्दयशत्रुधूर्त्तपिशुनानाम् ।

चौरादीनां च गृहा—न्यणें न वसन्ति सुश्राव्हाः” ॥२॥

तना . “ पाखंनि, व्यञ्जिचारी, नट, निर्दय, शत्रु, धृत्तारा, चानीया अने चो-
सुवानी ना घरना पडोशमां उत्तम श्रावकोए रहेवुं नहीं. ” ?

तेद्व्या वरु अहीं आदि शब्दयो क्रमा वगरना, अजिमानी, डानी, गोला, जुगारी
पामी गयो. पड वगैरे जाणवा. आवा पनोशमां रहेवाची अनुक्रमे सम्यक्त्वनो नाश
पनी इडा थाय, तेमनी कडानी अजिझाया घाय, क्रूर परि-

ઉત્પન્ન થાય, પ્રાણનો નાશ થઈ જાય, કવચની હાનિ થાય, રાજદંડાદિકના કષ્ટ
ભગ્ને, કલ્પહની દૃષ્ટિ થાય, ક્ષત્યાદિ ઘણા દોષો થવાનો સંજવ છે, માટે તે
વર્જવા યોગ્ય છે.

કેવો શ્રાવક ઉત્તમ ગણાય ?

“ માતાપિત્રોર્ભક્તઃ કુલ્લશીલસમૈશ્વ વિહિતવિવાહઃ ।

દોનાતિથિસાધૂનાં પ્રતિપત્તિકરો યથાયોગ્યમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ જે માતા પિતાનો જત્ત હોય, કુલ્લ શીલમાં સરસ્વાઓની સાથે વિ-
વાહ કરનાર હોય અને યોગ્યતા મમાણે દીન, અતિથિ અને સાધુઓની વરદાસ
કરનાર હોય. (આવો શ્રાવક ઉત્તમ ગણાય છે) ૧.

આ ઉપરથી શ્રાવકે સમજવાનું કે, તેણે સમાન કુલ્લશીલવાળાની સાથે
વિવાહ સંબંધ જોડવો. વિરુદ્ધ કુલ્લશીલવાળાની સાથે વિવાહ સંબંધ જોડવાથી
નિરંતર ઉદ્વેગ રહેવાને લીધે ધર્મની હાનિ થાય છે. વળી તેણે દીન પુરુષોને દા-
ન આપવું અને ઉત્તમ મુનિરાજની જાતિ કરવી.

વળી કહ્યું છે કે,

“ પરિહરતિ જનવિરુદ્ધં દીર્ઘં રોષં ચ મર્મવચનં ચ ।

ઈદ્રઃ શત્રૂણામપિ પરિતિવિવર્જકો જવતિ ” ॥ ૧ ॥

ઉત્તમ શ્રાવક લોકવિરુદ્ધ, દીર્ઘકાલનો રોષ અને મર્મવચનનો ત્યાગ કરે છે
અને શત્રુઓને પણ ક્ષમા હોય છે તેમજ પરિતાપ કરતો નથી. ” ૧

વળી કહ્યું છે કે,

“ સઽવસ્સ ચેવ નિંદા વિસેસઓ તદ્વય ગુણસમિધ્દાણં ॥

ઉજ્જુધમ્માણં હસણં રીઠા જણપૂયણિજ્ઞાણં ॥ ૧ ॥

વહુજણવિરુદ્ધસંગો દેસાચારસ્સ લંઘણા ચેવ ।

પમાણ્યાઈં ઇચ્છતું લોગવિરુદ્ધાઈં નેઆઈંતિ ” ॥ ૨ ॥

અર્થ—સર્વ પ્રાણીઓની નિંદા—વિશેષે કરીને ગુણોવાળે સમૃદ્ધ થયેલા

જનોની નિંદા, સરસ્વ સ્વજાતી માણીઓની મઝકરી, પૂજ્ય જનોની હેલ્લના, વહુ જનના વિરોધી મનુષ્યનો સંસર્ગ, દેશાચારનું હઠધન કરવું, વિગેરે આ સર્વ લોકવિરુદ્ધ જાળવા.

ધણી શ્રાવકે પાસથ્યાદિકના અબ્રહ્મ સેવા વગેરે દુરાચાર જોડને ધર્મની વિમુક્તતા કરવી નહિ. કહ્યું છે કે—

“ પાસથ્યાઈણ ફુરું અહમ્મકમ્મં નિરિલ્લેખ તહવિ ।

સિલ્લિલો હોઈ ન ધમ્મે एसो ધ્વિય વંચિઓત્તિ મહ્” ૧૧ ।

આ ગાથાનો અર્થ હપર પ્રમાણે છે, માત્ર ચોથા પદનો અર્થ એવો છે કે, તે વિચારો રાંક કર્મે કરીને ઠગાણો છે એટલે કે જેણે કલ્પવૃક્ષના માહાત્મ્યને નીચું કરેલું છે તથા જે સમસ્ત સુલ્લ આપવાને સમર્થ છે તેવું આ અપાર સંસારસમુદ્ધમાં તારવાને યાનપાત્ર સમાન અતિ નિર્મલ્લ ચારિત્ર પામીને હપર કથા પ્રમાણે પ્રવર્તે છે—માટે તે કર્મવડે ઠગાયો છે.

વણી કોઈ મુનિને સ્વલ્લિત જોડને તેની હપર નિઃસ્નેહપણું રાલે નહીં. પરંતુ તે ઇકાંતપણે તે મુનિને માતાપિતાની જેમ શિક્ષા આપે છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,—

“ સાહૂસ્સ કહવિ લલિલ્લં દઢૂણ ન હોઈ તલ્લ નિલ્લેહો ।

પુણ ઇગંતે અમ્મા પિલ્લવ્વસે ચોઢ્ઢણં દેહ્” ૧૧ ॥

“ આ ગાથાનો અર્થ હપર આવી ગયો છે. આથી કરીને શ્રાવક સાધુના માતાપિતા સમાન છે એમ સૂચવ્યું છે.

ઠાણાંગ સૂત્રમાં ચાર પ્રકારના થમણોપાસક શ્રાવકો કહેલા છે—૧ માતાપિતા સમાન, ૨ જાઈ સમાન, ૩ મિત્ર સમાન અને ૪ સપત્ની—શોક્ય સમાન. તે ચાર પ્રકારના શ્રાવકોને માટે આ પ્રમાણે ગાથા છે.

“ ચિંતઈ મુણિકજ્ઞાઈ ન દિલ્લ લલ્લિઓ વિ હોઈ નિલ્લેહો ।

ઇગંત વલ્લલો મુણિ—જણસ્સ જણાણીસમો સહો” ૧૧ ॥

“ મુનિનું કાર્ય ચિંતવે, મુનિને સ્વલ્લિત જોઈ મેહ રલ્લિ ન ધાય

अने मुनि उपर एकांते वात्सल्य राखे, तेथीं श्रावक मुनिने मातापिता समान धाय ठे. ” ?

हवे श्रावक जाइ समान केवी रीते धाय छे ? ते कहे ठे—

“ द्रियए ससिणेहोच्चिय मुणीण मंदादरो विणयकज्जे ।

भाउसमो साहूणं पराजवे होइ सुसहाओ ” ॥ १ ॥

“ मुनिने माटे हृदयने विषे स्नेहवाडो, विनय कार्यमां मंद आदरवाडो

अने पराजवमां सहायनूत थनारो श्रावक मुनिने जाइ समान छे. ?

श्रावक मित्र समान केवी रीते ते कहे ठे.

“ मित्तसमाणो माणाइहिं रुसइ अपुच्छिउं कज्जे ।

मन्नंतो अप्पाणं मुणीण सयणाउ अप्पाहिअं ” ॥१॥

“ मुनिने पोताना कुटुंबथी अधिक मानतो अने मानादिकने विषे

रोष करनारो अने पुढ्या वगर कार्य करनारो, ते श्रावक मुनिने मित्र समान छे. ?

श्रावक मुनिने शोक्य समान केवी रीते धाय ठे ? ते कहे ठे—

“ थळो बिइप्पेही पमाय खलिआण निच्चमुच्चरइ ।

सहो सवक्किक्कप्पो साहुजणं तणसमं गणइ ” ॥ १ ॥

“ स्वध, मुनिना छिड जोनारो, ‘ आ मुनि प्रमादी अने स्वद्विष्ट

छे ’ एम नित्य बोधनारो, अने साधुजनने दण समान गणनारो श्रावक मुनिने शोक्य समान छे. ?

श्रावकनुं संक्षिप्त आन्धिक.

“ प्रबुध्य दोषाष्टमज्ञागमात्रे स्मृत्योज्ज्वलां पंचनमस्कृतिं च ।

अव्यापृतोऽन्यत्र विशुद्धचेता धर्मार्थिकां जागरिकां स कुर्यात् ॥१॥

“ रात्रिने आठमे जागे एटले चार घन्टी रात्रि वाकी रहे त्यारे श्रावके जागीने जज्वल एवा पंच नमस्कारनुं स्मरण करवुं. पत्ती बीजा काममां जोमाया

वगर-एटखे गृहकार्यमां लाग्या शिवाय शुद्ध हृदयवाद्या थइ धर्मजागरिका करवी. " ?

ते धर्मजागरिका शी रीते करवी ? ते कहे ठे—

" कोऽहं का मेऽवस्था, किं च कुलं के पुनर्गुणा निगमाः ।

किं न स्पृष्टं क्षेत्रं, श्रुतं न किं धर्मशास्त्रं च " ॥ १ ॥

" हुं कोण हुं ? मारी शी अवस्था छे ? मारुं कुल शुं ठे ? मारामां केवा गुणो ठे ? में केवा नियमो कर्या ठे ? में क्या क्षेत्रने स्पर्शुं नथी ? अने में 'शुं धर्मशास्त्र सांजळ्युं नथी ? " ?

ते विषे विशेष कहे ठे. रात्रे निजार्थी मुञ्जित एवा लोचनवाद्या श्रावके प्रथम लउी चित्तनी पडता प्राप्त कर्या शिवाय तेणे चितवशुं के, हुं कोण हुं ? हुं मनुष्य हुं के देवता हुं ? हुं मनुष्यहुं तो मारी शी अवस्था ठे ? हुं बाढ्यावस्थामां हुं के यौवन अवस्थामां हुं ? जो यौवन अवस्थामां होउं 'तो' मारामां बाढ्यचेष्टाओ अने एदचेष्टाओ न थाओ. हुं युवावस्थावाद्दो हुं, तो पडी मारुं कुल शुं ठे ? श्रावक कुल ठे के बीजुं कुल ठे ? जो मारुं श्रावक कुल ठे, तो मारामां केवा गुणो छे ? मूल गुणो ठे के उत्तर गुणो छे ? वझी में केवा नियमो-अजिग्रहो धारण करेला ठे ? उते वैजवे ? जिनजुवन, ५ विंव, ३ प्रतिष्ठा, ४ पुस्तक, ९-६-७-८ चतुर्विध संघ, अने ९ शत्रुंजयादि तीर्थयात्रा-आ नव लक्षणवाला नव क्षेत्रोने विषे में क्या क्षेत्रो स्पर्श्या नथी ? धर्मशास्त्रमां दशवैकालिक वगेरेमां में शुं शुं नथी सांजळ्यां ? माटे हुं क्षेत्र स्पर्शवाने माटे तथा धर्मशास्त्र सांभळवाने माटे उद्यम करूं. वझी ते श्रावक के जेने आ संसारने विषे वैराग्य उत्पन्न थयो ठे, ते दीक्षा लेवाना ध्यानने मुक्तो नथी. जेने ते समये बीजो व्यापार नथी एटखे ते दीक्षाना अभिलाषधी आ प्रमाणे चितवे ठे—“ ते वज्रस्वामी प्रमुखने धन्य ठे के जेमाणे बाढ्यावस्थाने विषे समग्र छुःखो जेधी निवारण थाय तेवा संसारना कारणोनो त्याग करी शुद्ध हृदयधी संयमनो मार्ग सेव्यो ठे अने हुं तो अद्यापि गृहस्थावासरूपी पाशमां पमेदो ते मार्ग सेववाने शक्तिमान् थयो नथी; तेथी मारे तेवो शुच दिवस क्यारे आवशे के ज्यारे हुं मारा आत्माने धन्य मानतो संयम मार्गने अंगीकार करीश.” (इत्यादि श्लोकमां कहुं नथी तोपण जाणी होवुं.)

આ પ્રકારે રાત્રિને શેષ જાગે ચિંતવન કરી પછી શ્રાવક શું કરે છે તે કહે છે—

“ વિભાવ્ય ચેત્યં સમયે દયાલુરાવશ્યકં શુદ્ધમનોંગવસ્ત્રઃ ।

જિનેંદ્રપૂજાં ગુરુવંદનં ચ, સમાચરેન્નિત્યમનુક્રમેણ ” ॥૧॥

“ દયાલુ એવા શ્રાવકે એ પૂર્વોક્ત પ્રકારે પૃથ્વે રાત્રિ મુહૂર્તમાત્ર વાકી રહે ત્યારે સામાયિકાદિ પ્રત્યાખ્યાન પર્યંત લોકોત્તર ભાવપૂર્વક આવશ્યક કરવા, જો તે વ્યાકુલપણાને લઈને પમાવશ્યક કરવાને અશક્ત હોય તો તે નિથે કરી યથાશક્તિ પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યક ચિંતવે, તેને માટે કહ્યું છે કે, “ શ્રાવકે જઘન્યથકી નમસ્કાર સહિત પ્રત્યાખ્યાન તો કરવુંજ. ” તે પછી સૂર્યનું અર્ધવિંશ જોવામાં આવે ત્યારે શુદ્ધ અને મનોહર વસ્ત્ર અંગે ધારણ કરી જિનેંદ્રની પૂજા આચરે છે. તે પૂજાને માટે પ્રથમ યતનાઈ કરીને વિધિપૂર્વક ઘર દેરાસરની પૂજા કરી પછી પૂજાના ઉપ-
કરણ ગ્રહણ કરી મહોત્સવપૂર્વક શ્રી જિનાલયમાં જઈ મુલ્લકોશ બાંધી દશ ત્રિક, પાંચ અન્નિગમ ઇત્યાદિ શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક જિનપૂજન કરે છે. [પૂજાના નેદોનું વ્યાખ્યાન શ્રી જ્ઞાતાપર્મકયા આદિ સિદ્ધાંતને અનુસારે પ્રથમ પ્રકાશમાં આપેલું છે ત્યાંથી જાણી લેવું.]

પ્રથમ જે કહ્યું કે, “ શુદ્ધમનોંગ વસ્ત્રઃ ” તે આ પ્રકારે—પ્રથમ સર્વ સા-
વધ અધ્યવસાયનું વર્જવું, તે મનની શુદ્ધિ. તે પછી નિર્જીવ પૃથ્વે કચરા રહિત તથા પોલાશ વિનાની ભૂમિને વિષે અલ્પજલ અને હસ્તના વહુ વ્યાપારવને સર્વાંગ સ્નાન કરવું, તે અંગશુદ્ધિ. તે પછી પવિત્ર, શ્વેત, અસ્લંકિત વસ્ત્ર ધારણ કરવા તે વસ્ત્રશુદ્ધિ. આ પ્રમાણે મન, અંગ અને વસ્ત્રની શુદ્ધિ કરવી. સ્નાનવને દેહશુદ્ધિ કર્યા શિવાય દેવપૂજા કરાય, એમ કદિ પણ માનવું નહીં. કારણ કે, તેમ કરવાથી આશાતના યવાનો પ્રસંગ આવે છે. જન્મ પર્યંત નિર્મલ શરીરધારી દેવતાઓ પણ વિશેષ શુદ્ધિને માટે સ્નાન કરીનેજ દેવપૂજા અર્થે પ્રવર્તે છે તો જેને નવ અને અગીયાર પ્રવાહ નિરંતર સ્રવતા છે અને જે દુર્ગંધી મલ્લવાદ્યા છે એવા મનુષ્યાથી સ્નાન કર્યા વિના જિનપૂજા કેમ કરાય ? એ કારણને લઈને દેવ-
પૂજા કરનારને સિદ્ધાંતમાં ઠેકાણે ઠેકાણે “ દદાયા કય વલ્લિકમ્મા ” “ ન્હાઈને જેણે પૂજા કરી છે. ” એ વિશેષણ આપેલું છે.

अहिं प्रश्न करे ठे के, “ यतनामां तत्पर एवा श्रावकोने धहु आरंजपणुं होवाथी स्नान करवुं अनुचित ठे. ” तेना उत्तरमां कहे छे के, “ एम कहेवुं नहीं, कारण तो पत्नी जल, धूप, पुष्प वगैरे आरंजना हेतु होवाथी, तेमनो पण निषेध आवी पमये, माटे पंक्तोने तेनो निषेध करवो इष्ट नहीं. कहुं ठे के,—

“ छज्जीव कायसंयमा, दव्वथ एसोवि सुझइ कसिणो ।

तो कसिण संयमविज्ज, पुप्फाइ य न इच्छंति ” ॥ १ ॥

“ ठ जीवनिकायनी यतनावंत होय ते छव्यस्तवथी विराम पामे, तेथी संपूर्ण यतनावंत होय ते पुष्पादिकने इच्छता नथी. ”

अथवा—

“ अकसिणपवत्तयाणं, विरयाविरयाण एस खद्वुजुत्तो ।

संसार पयणुकरणे, दव्वथ ए कूवदिट्ठंतो ” ॥ १ ॥

“ असंपूर्ण चारित्र्यने विषे प्रवर्त्तनारा एवा विरताविरती श्रावकोने संसार पातलो-झण्डु करवा माटे कुवाना दृष्टांते करी छव्यस्तवमां प्रवर्त्तन युक्तज ठे. ” ?

इत्यादि आगम प्रमाणे छे, माटे हवे ते विषे विशेष विस्तार करवानी जरूर नहीं.

देवपूजा कर्मा पत्नी श्रावक विनयपूर्वक गुरुवंदन आचरे, ते कहे ठे—

“शृंगी यथा क्षारजले पयोनिधौ वसन्नपि स्वाद्भुजलं पिबेत्सदा ।

तथैव जैनामृतवाणिमादरा—द्भजद्गृही संसृति मध्यगोऽपि सन् ॥ १ ॥

“ जेम शृंगी जातनो मत्स्य खारा जलवाद्या समुद्रमां वसता ठतां पण सदा मीठुं जल पीवेछे, तेम संसारना मध्यमां रहेछो पण गृहस्थ श्रावक जैन आगमनी अमृत जेवी वाणीने आदरथी सेवेछे. ” ?

ते पत्नी श्रावके वाद तथा ग्ञानादिक साधुठने प्रभाते खावा योग्य एवा औषधादि झावी देवा यत्नवान् थवुं. आ बात दर्शावी नथी तोपण जाणी क्षेत्री. ते पत्नी श्रावके शुं शुं करवुं जोड़ए ? ते कहे ठे—

“ઢવ્યાર્જનં સદ્વ્યવહાર શુદ્ધ્યા, કરોતિ સન્ધોજનમાદરેણ ।

પૂજાદિકૃત્યાનિ વિધાય પૂર્વં, નિજોચિતં મુક્તવિશેષલૌલ્યઃ” ૧૧ ।

તે પડી શ્રાવક વ્યવહારશુદ્ધિવમે ઢવ્યોપાર્જન કરે ઢે. ત્યાર વાદ પહેલા મધ્યાન્હકાલ સંવંધી દેવપૂજા કરીને, મુનિ મહારાજાઓને દાન આપીને અને વૃષ્ઠ, આતુર, અતિથિ અને પશુ વગેરેની ચિંતા કરીને વિશેષ લોલુપતાનો ત્યાગ કરી શ્રાવક પોતાને યોગ્ય ઇવું જોજન આદરથી કરે ઢે. યોગ્ય ઇવું જોજન ઇમ કહેવાનો આશય ઇવો ઢે કે, સૂતકવાદ્ધું જોજન લોકવિરુદ્ધ હોવાથી, અનંતકા-યાદિવમે વ્યાપ્ત ઇવું જોજન આગમવિરુદ્ધ હોવાથી અને મદ્યપાંસાદિકતું જોજન લુચ્છપલોક-શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ હોવાથી શ્રાવક કરતો નથી, તેમ લોલુપપણાથી પોતાના જઠરાગ્નિના વદ્ધનો વિચાર કર્યા વગર શ્રાવક અધિક જોજન કરે નહીં. કારણ કે, અધિક જોજન કરવાથી વમન, ઘિરેચન આદિ રોગની લુત્પત્તિ અને તેમાંથી મરણ પ્રમુખ વહુ અનર્થ લુત્પન્ન થાય ઢે; તેથી જે મિત્તજોજન કરે ઢે તે પડી ધર્મ-શાસ્ત્રનો પરમાર્થ ચિંતવી યોગ્ય વ્યાપારમાં દિવસના ત્રીજા પોહોરતું નિર્ગમન કરે-ઢે. સૂર્ય અસ્ત થતાં પહેલા સંધ્યાકાલે જિનપૂજા કરે ઢે. જો ઢિશુક્ત[વેશણા]તું પ્રત્યાલ્યાન કર્યું હોય તો ચાર ઘની દિવસ વાકી રહે ત્યારે વ્યાલુ કરેછે, ઇ શ્લોકમાં કહેલ નથી તોપણ જાણી લેવું.

ત્રિકાલ જિનપૂજાનો વિધિ.

“પ્રાતઃ પ્રપૂજયેદ્રાસૈ મધ્યાન્હે કુસુમૈર્જિનમ્ ।

સંધ્યાયાં ધૂપનૈર્દીપૈસ્ત્રિધા દેવં પ્રપૂજયેત્ ” ૥ ૧ ॥

“પ્રાતઃકાલે જિનેશ્વરને વાસક્રેપથી પૂજવા, મધ્યાન્હે પુષ્પોથી પૂજવા અને સંધ્યાકાલે ધૂપદીપથી પૂજવા-ઇમ જિનદેવને ત્રિકાલ પૂજવા.” ?

ઇતિ શ્રાવક દિન કૃત્ય.

શ્રાવક રાત્રિ કૃત્ય સંક્ષેપ.

“ કૃત્વા પઢાવશ્યકધર્મકૃત્યં, કરોતિ નિષ્ણામુચિતક્રોણ ચ ।
હૃદિ સ્મરન્ પંચ નમસ્કૃતિં સ, પ્રાયઃ કિલાબ્રહ્મ વિવર્જયંશ્ચ” ॥૧॥

“ તે પઢી શ્રાવક પમાવશ્યકરૂપ ધર્મકૃત્ય [પ્રતિક્રમણ] કરીને યોગ્ય અવસરે નિષ્ણા કરે છે. [તે વચ્ચે તે શું કરે છે ? તે કહે છે.] તે સમયે હૃદયને વિષે પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારનું સ્મરણ કરે છે અને પ્રાયે કરીને અબ્રહ્મનો પરિહાર કરે છે અને તેમ કરતાં નિષ્ણા કરે છે. આહિં પ્રાયે કરીને કહ્યું છે, તેનો હેતુ એવો છે કે, ઋતુકાલે સંતાનને અર્થે તથા વેદોદય શમાવવાને અર્થે તેમજ પોતાની વિવાહિત સ્ત્રીને અબ્રહ્મ સેવાનો અનિયમ હોઈને અબ્રહ્મ સેવા બની આવે છે. તેમ વચ્ચે શ્રાવક મૈથુન જાવમાં અત્યંત હોહુપ ન થાય, તે પણ સૂચ્યું છે. એ રીતે શ્રાવકના અહોરાત્રના કૃત્યો સંક્ષેપમાં કહેવામાં આવ્યા છે.

હવે ઉપર કહેલા દેવપૂજાના વિષયમાં વિશેષ કહેવામાં આવે છે. કારણ કે વારંવાર જિનપૂજાનું વિધાન મોટા પુણ્યના હાજનું કારણ છે. તેને માટે કહ્યું છે કે,

“ વીસેસદ્ધિજણી, હુગ્ગદાહિદ્હુક્કનિદ્ધણી ।

દંસણસુદ્ધિ નિમિત્તં, પુણો પુણો કીરણ પૂઆ ” ॥ ૧ ॥

“ સમસ્ત વિશેષ ઋષ્ટિને હત્યન્ન કરનારી અને હુર્ગતિ, દારિદ્ર તથા હુઃસ્વને દલનારી એવી જિનેશ્વરની પૂજા દર્શનશુષ્ટિને માટે વારંવાર કરાય છે.” ૧

હવે સ્થાનાંગ નામના ત્રીજા અંગના ચોથા ઠાણમાં કહેલી શ્રાવક સં-
બંધી ચાર વિશ્રામ જૂમિઠ દેસામે છે. જેમકે વ્યવહારમાં,

જત્થણં અંસાઓ અંસં સાહરહ ૧, જત્થ વિયણં ઉચ્ચારં
પાસવણં વા પરિઠવેહ ૨, સુવણ્ણકુમારાવાસંસિ વા જત્થ વિ-
યણં નાગકુમારાવાસંસિ વાસં ભવેહ ૩, જત્થ વિયણં આવક-
હાણ ચિદ્ધ ૪.

અર્થ—[૧] જે અવસરે એક સ્કંધ ઉપરથી ત્રીજા સ્કંધ ઉપર સ્થાપન કરે,

[૨] જે સ્થાને મલ્લમૂત્ર પરઠવે, [૩] જે સ્થાને નાગકુમાર અથવા સુવર્ણકુમાર અમુરોના વાસમાં વાસો લે-રાત્રિ રહે [૪] જે સ્થાને યાવજીવ રહે.

૧૯ પ્રકારે શ્રાવકને ચાર વિશ્રામ (વિશ્રામા) કહેલા છે. કહું છે કે,—

“ જત્યણં સિલ્લવ્વયગુણવ્વય વેરમણ પચ્ચસ્કાણ પોસહોવવાસાઙ્ગ પન્નિવજ્જહ ” ॥ ૧ ॥

“ જત્ય વિઞ્ણણં સામાઙ્ગ્યં દેસાવગાસિયં વા પન્નિવજ્જહ ” ॥ ૨ ॥

“ જત્ય વિયણં વાઙ્મસિઠ્ઠિદિટ્ઠપુણ્ણિમાસીસુ પન્નિપુત્તં પોસહં સમ્મં આણુપાલેહ ” ॥ ૩ ॥

“ જત્ય વિયણં અપચ્છિમં મારણંતિયસંલેહણા ઘૂસણા ઘૂસિણ જત્તપન્નિઆઙ્ગિણ પાત્તવગ્ગ કાલં આણવકંલ માણે વિહરહ ” ॥ ૪ ॥

અર્થ—[૧] જ્યાં આણવ્રત, ગુણવ્રત, વિરમણવ્રત, પ્રત્યાખ્યાન અને પોપ-ધોપવાસાદિ ંગીકાર કરે, [૨] જે સ્થાને સામાયિક કરે અથવા દેશાવકાશિકને આદરે, [૩] જે સ્થાને ચતુર્દશી અષ્ટમી અમાવાસ્યા પૂર્ણિમાને દિવસે પરિપૂર્ણ અ-હોરાત્ર પોપધવ્રતને સમ્યક્ પાલે, [૪] જે સ્થાનમાં મૃત્યુ સમયની સંજ્ઞેલના કરવાવને કપાયને પાતલા કરવાપાણું ંગીકાર કરે, આણસણ કરે અને પાદોપગમન કરીને જીવિત અને મરણને અણદૃષ્ટતો વિચરે.

શ્રાવકના સદ્જૂત ગુણોનું વર્ણન.

“ જિનપ્રણીતાર્થવિદો યથાર્થ—સદ્વાગ્યુતોઽપાસ્તમતાંતરસ્થાઃ ।

સ્વકીય ધર્મોઽજ્જ્વલ માર્ગમથ્નાઃ શ્રદ્ધાલવઃ શુદ્ધધિયો જયંતુ ” ॥ ૧ ॥

“ જિનપ્રણીત એવા અર્થને જાણનારા, યથાર્થ સત્ય વાણી બોલનારા, મત-મતાંતરને દૂર કરનારા, પોતાના ધર્મના હજ્જ્વલ માર્ગમાં મગ્ન રહેનારા, શ્રદ્ધાલુ અને શુદ્ધ બુદ્ધિવાદા શ્રાવકો જય પામો. ” ૧

વિશેષાર્થ—જે શ્રાવકો શ્રી જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલા યથાસ્થિત જીવાજીવાદિ

૧ જેમ વોડ મારવાઈ મુખ્ય આ પ્રકારે ચાર વિશ્રામા કીધે તેમ શ્રાવકને માટે નીચેના ચાર વિશ્રામા છે; અન્ય ૨૪૨૫ દાર્શનિક છે.

पदार्थोंना जाणनारा होय. मंडुक श्रावकनी जेम यथार्थ वचननी युक्तिवने निरुत्तर करवाची मतांतरीओ-कुलिंगिओने जेमणे पराभव करेला होय, जेओ पोताना धर्मना लज्जवन्न मार्गने विपे लीन थयेला एतळे एकाग्र चित्तवाला होय, जेओ शुद्ध बुद्धिना धारक अने श्रद्धालु होय, तेवा श्रावको जय पावो. ?

मंडुक श्रावकनो वृत्तांत.

[पंचमांग विवाहप्रज्ञप्तिमांधी संक्षिप्त.]

राजगृहीनगरीनी समीपे गुणशील नामे एक चैत्य ठे. ते चैत्यना समीपना जागमां कादोदायी शेषादोदायी प्रमुख घणा अन्य तीर्थीओ वसता होता. एक वखते तेओ वधा एकत्र थया अने तेमनी वधे मांहोमांही वादविवाद थड आंव्यो. जे श्री महावीरस्वामी धर्मास्तिकायादि पांच अस्तिकायोने प्ररूपेछे, तेमां धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय अने पुद्गलास्तिकायने अचेतन अने जीवास्तिकायने सचेतन प्ररूपेछे. तेम वझी धर्म, अधर्म, आकाश, जीव-अस्तिकायोने अरूपी अने पुद्गलास्तिकायने रूपी प्ररूपेछे, ए प्रकारे सचेतन-अचेतनादिरूपे करीने अदृश्यपणुं होवाची ते शरीरीते मनाय ?” आ प्रमाणे तेमनी मांहेमांही आलाप-संलाप थयो हतो.

हवे ते राजगृहनगरमां मंडुक नामे एक श्रावक रहेतो हतो. ते महान् समृद्धिवालो, सर्वज्ञोक्तमान्य, जीवाजीवादि पदार्थोंना स्वरूपने जाणनार, अने निरंतर धर्मकृत्यवने आत्माने जावनार हतो. ते मुखेकरी काळ निर्गमन करतो हतो.

एक वखते श्री वीर जगवान् गुणशील चैत्ये आची समोसर्पा. मनुना आगमननी वार्त्ता सांजळी ते मंडुक श्रावक अत्यंत आनंदर्थी मनुने वंदना करवा नीकव्यो. जेवामां ते नगरनी वाहेर नीकझी पेला अन्य तीर्थीओनी अति नजीक नहीं तेम अति दूर नहीं एम आंव्यो, तेवामां ते तीर्थीओनी दृष्टि आंव्यो. तत्काळ तेओ एकठा थड तेनी पासे आंव्या अने आ प्रमाणे चोड्या-“ हे मंडुक, तारो धर्माचार्य जे पंचास्तिकायादिकनी प्ररूपणा करे छे, ते शी रीते मनाय ? तेमने शी रीते जणाय ? ” मंडुके वहुं, “ जे धर्मास्तिकायादिके कर. तेता’ कार्य कराय छे, ते कार्य उपरधी ते धर्मास्तिकायादिकने अमे जाणीए छीए. जेम

ધુમાશાયી અગ્નિ જળાય છે, તેમ તેમના કાર્યે ઉપરથી તે જળાયઝે. વહ્ની જો તેઓથી કાર્ય કરાતું ન હોય તો અમારાથી ન જાણી શકાય. એટલે કાર્યાદિક લિંગદ્વારે કરીનેજ ઘડાસ્થ જીવોને અતીંદ્રિય પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે; તેમ વહ્ની ધર્માસ્તિકાયાદિકનું કાર્યાદિલિંગ અમોને પ્રતીતવાહું દેખાતું નથી તે પ્રસંગે તેના અજ્ઞાવથી અમે નથી જાણતા. ”

આ વચ્ચે ધર્માસ્તિકાયાદિક સંબંધી અપરિજ્ઞાનને અંગીકાર કરતા મંદુકને ઉપાલંબ આપતાં તે અન્ય તીર્થીઓ બોલ્યા—“ હે મંદુક, જો તું આ અર્થને જાણતો નથી તો તું શ્રાવક કેમ ? ”

આવા ઉપાલંબથી તે મંદુક શ્રાવક જેમણે અદૃશ્યમાનપણે ધર્માસ્તિકાયાદિકનો અસંજ્ઞ કહેલો છે, તેમનો તે વિષય સ્વંન કરવા આ પ્રમાણે બોલ્યો—“ હે આયુષ્મંત, વાયુકાય વાય છે ? ત્યારે તેમણે કહ્યું, ‘ હા, વાય છે. ’ મંદુકે પૂછ્યું, “ તમે તે વાયુકાયને વાતરૂપ દેખો છો ? ” તેમણે ઉત્તર આપ્યો, “ એ પદાર્થ સમર્થ નથી, એટલે રૂપ દેખતા નથી. ”

મંદુક—ગંધવાલા પુદ્ગલો છે ?

અન્યતીર્થીઓ—હા, એ.

મંદુક—ત્યારે તમે ઘ્રાણસહગત પુદ્ગલોના રૂપને દેખો છો ?

અન્યતીર્થીઓ—નથી દેખતા.

મંદુક—કાષ્ઠ સહચારી અગ્નિકાય છે ?

અન્યતીર્થીઓ—હા, એ.

મંદુક—ત્યારે તમે અગ્નિકાયના રૂપને દેખો છો ?

અન્યતીર્થીઓ—નથી દેખતા.

મંદુક—સમુદ્રનું રૂપ પારગત છે ?

અન્યતીર્થીઓ—હા, છે.

મંદુક—તમે તે દેખી શકો છો ?

અન્યતીર્થીઓ—નથી દેખતા.

મંદુક—દેવલોક સંબંધી રૂપ છે ?

અન્યતીર્થીઓ—હા, એ.

मंशुक—त्यारे ते रूपने तमे देखो छो.

अन्यतीर्थिओ—नथी देखता.

मंशुक—हे आयुष्मंतो, हुं तमे अने बीजा ढब्रस्थ जीवो ज्यारे ते देखता नथी तो हुं ते सर्व नथी? तमारा मत प्रमाणे तो घणा लोको पण न होय. आवा प्रश्नोथी ते अन्यतीर्थिओने निरुत्तर करी दीधा. ते पछी मंशुक श्रावक गुणशील चैत्यने विषे रहेला श्री वीरस्वामी पासे जड वंदनापूर्वक योग्य स्थाने वेठो त्यारे जगवाने मंशुकने कथुं, “ जड, तुं शोचनिक ठे. कारण के तें अस्ति-कायोने न जाणतां ठतां अन्यतीर्थिओनी आगळ हुं नथी जाणतो एम कथुं, जो तुं अजाणतो छतो ‘ हुं जाणुं छुं, ’ एम कथुं होत तो तुं अरिहंतादिकनी आशातना करनारो थात. ” प्रजुना आवां वचन सांजळी मंशुक खुशी थड गयो. पछी प्रजुने वंदना करी धर्मदेशना सांजळी पोताने स्थाने चाड्यो गयो. आयु-प्यना क्षयथी अरुणाज नामना विमानमां प्रथम देवलोके उत्पन्न थयो. ते पछी त्यांथी च्यवी महाविदेह क्षेत्रमां सिद्धिपदने प्राप्त थयो.

एवी रीते मंशुक श्रावकनुं वृत्तांत कहेबाय ठे.

उपर प्रमाणे श्रावकपणुं पायी ते पाळवाने माटे सर्वथा प्रमादनो परित्याग करवो जोडए. ते कहे ठे—

“ निशम्य विप्रोपनयं सुधीज्जिः प्रमादसंगोऽपि न कार्य एव ।

इहोत्तरत्रापि समृद्धिहेतौ, महोज्ज्वलेऽस्मिन्निजधर्मकार्ये ” ॥१॥

“ सारी बुद्धिवाद्या जव्यप्राणीओए दरिद्र ब्राह्मणनुं उपनय-दृष्टांत सांजळी आलोके तथा परलोकमां समृद्धिना कारणरूप एवा महान् उज्ज्वल पोताना धर्मकार्यमां प्रमादनो संग पण न करवो जोडए. ” ?

ते दरिद्र ब्राह्मणनुं दृष्टांत.

कोइ नगरमां जन्मपर्यंत दरिद्री अने घणोज आलस्यु एक ब्राह्मण रहेतो हतो. एक दिवसे ते पोतानी स्त्रीनी प्रेरणाथी दान लेवा माटे राजानी पासे गयो. तेणे ‘ चिरकाव जीवो ’ इत्यादि आशीष आपी. आकृति उपरथी तेने दरिद्री जाणी अनुकंपाथी पुरित हृदयवसे राजाए कथुं, “ हे विप्र, सूर्यास्त थया अगाड

તારી ઇચ્છા પ્રમાણે મારા જંઘરમાંથી હવ્ય લઈ તારું ઘર પૂર. હું તેવી આજ્ઞા આપુંહું.” આ પ્રમાણે કહી તે આજ્ઞાની સાથે પોતાના નામથી અંકિત પત્ર લેવાની તે વિપ્રને આપ્યો. તેથી સુશીયદ્વારાજને તે પત્ર લઈ પોતાને ઘેર આવી તે વૃત્તાંત પોતાની સ્ત્રીને જણાવ્યું. ઇચ્છે સ્ત્રીએ કહ્યું, “સ્વામી, સત્ત્વર ત્યાં જાઓ અને પૂરતું હવ્ય લઈ આવો.” કારણ કે, નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, “શ્રેય કાર્યોમાં વિગ્ર ઘણા હોય છે.” દ્વારાજે કહ્યું, “મિયા, નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, “જ્ઞાતં વિદ્યાય ભોક્તવ્યં” “સો કામ પઢ્યા મુકીને જમવું.” માટે હું જોજન કર્યા પછી સ્થિર ચિત્તવાદો થઈ પછી હવ્ય લેવાને માટે જઈશ.” પતિના આવાં વચન સાંજળી સ્ત્રી પત્નોશીને ઘેરથી આટો લાવી, તેને પકાવી પતિને જમાવ્યો. અને પછી તેણીએ કહ્યું, “સ્વામી, હવે શીઘ્ર જઈ પોતાનું કાર્ય સાધો.” પતિએ કહ્યું, “શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, “જો જમ્યા પછી સુવાનું ન મહે તો સો મગલાં ચાલવું.” માટે કુળવાર શયન કર્યા પછી જઈશ.” આ પ્રમાણે કહી તે વિપ્ર સુઈ ગયો. પ્રાયે કરીને દરિદ્રીને નિષ્ઠા ઘણી હોય છે, તેથી તે એવી ગાઢ નિષ્ઠામાં સુતો કે, તેની સ્ત્રીએ ઘણા ઘાંટા પાઠ્યા અને તેના હાથ પગ હલ્યાવ્યા ઢતાં તે દિવસને ત્રીજે પોહોરે માંડ માંડ જાગૃત થયો. તે પછી સ્ત્રીની પ્રેરણાથી તે દરિદ્રી દ્વારાજને ઘેરથી નીકળ્યો, પણ માર્ગમાં જતાં ચૌટામાં એક નાટક થતું તેના જોવામાં આવ્યું, ત્યારે તેણે ચિંતવ્યું કે, “હજી દિવસ ઘણો છે, માટે નાટક જોયા પછી હવ્ય લેવાને માટે રાજઘારમાં જઈશ.” આ પ્રમાણે ચિંતવી તેણે પૂર્ણ રીતે નાટક જોયું. તે જોયા પછી તે આગલ ચાલ્યો. માર્ગમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કૌતુકો જોતો જોતો તે રોકાયો. દિવસ પસાર થઈ ગયો, તે તેના જાણવામાં આવ્યું નહીં. ઝ્યારે સૂર્ય અસ્ત થયો, ત્યારે તે રાજાના જંઘર સમીપે આવી પહોંચ્યો, ત્યાં જંઘરી જંઘરે તાલુ આપી જતો હતો, તેની પાસે આવી તે વિપ્રે રાજાના હુકમનો પત્ર આપ્યો. જંઘરીએ પત્ર વાંચીને કહ્યું, “અરે વિપ્ર, રાજાએ કરેલો નિયમ પૂર્ણ થઈ ગયો છે, તેથી હવે તને કાંઈ પણ હવ્ય મલી શકશે નહીં; માટે પાછો ઘેર જા.” જંઘરીનાં આવાં વચન સાંજળી પ્રમાદના વશથી હવ્યને નહીં પામતો, હાથ ઘસતો અને પથ્થાચાપ કરતો તે પોતાને ઘેર પાછો આવ્યો, અને પૂર્વની પેઠે દરિદ્રપણે રહ્યો હતો.

आ बौद्धिक दृष्टान्तनो उपनय आत्मा उपर आ प्रमाणे घटे ठे. आ संसाररूपी नगरमां दरिद्री ब्राह्मणरूप दुःखी संसारी जीव रहे ठे. तेने सत् कार्यमां भेरेणा करनारी जे स्त्री ते सुमति समजवी. जे राजा ते तीर्थंकरादि सद्गुरु समजवा. तेओ धर्मरूपी धनना दातार ठे. जे जर्जर कक्षो, ते आ मनुष्य जब समजवो. कारण के, ते बिना धर्मरूपी धननी प्राप्ति थती नथी. जे आयुष्य ते सूर्य समजवो. जे सूर्य अस्त पाम्या अगाउ धन ग्रहण करवानी आझा हती, ते आयुष्यनो क्षय थया अगाउ धर्म करवानी गुरुनी आझा समजवानी ठे, तेने माटे कथुं ठे के,—

“ जरा जाव न पीडेइ, वाहि जाव न बहुइ ।

जाव न इंदियहाणी, ताव धम्मं समायरे ” ॥ १ ॥

“ ज्यां सुधी जरा आवी नथी, ज्यां सुधी व्याधि वृद्धि पाम्यो नथी अने ज्यां सुधी इंदियोनी हानि थइ नथी, त्यां सुधी धर्मतुं आचरण करवुं.” ?

बड्डी जेम ते ब्राह्मण ‘दिवस हजु यणो छे’ एम मानी निडा, नाटक अने कौतुको जोवाना प्रमादमां आसक्त थतां धननी प्राप्ति करी शक्यो नहीं, अने पछी पश्चात्तापमां परी गयो. तेम प्रमादी जीव आयुष्य होय त्यां सुधी प्रमादमां परी पडी आयुष्य पूर्ण थतां धर्मकृत्य न करतां गत्यंतरमां जइ दुःखे पीडित थइ पश्चात्ताप करे ठे जेमके—“अहो! हुं पूर्व जवे विषयोमां मग्न थइ परुथो सर्व प्रकारनी सामग्री ठतां में जैनधर्म आराध्यो नहीं.” आ प्रमाणे ए दरिद्री ब्राह्मणनो उपनय समजवानो ठे. अवसर गुमाव्या पडी कांइ पण कार्य सिद्ध थतुं नथी, माटे हे नव्यजनो ! प्रथमधीज प्रमादनो त्याग करी स्वधर्म पालवाने तत्पर थाओ. जेथी सर्व इष्ट सिद्धि प्राप्त थरो.

आ प्रकारनुं श्रावकपणुं प्राप्त करवानी इच्छावाला नव्य पुरुषोंए निन्हावादिक कुदृष्टिओना वचनमां विश्वासी थवुं न जोइए.

“जनस्य सत्कांचनकंकणह्रयी—निर्मापकस्योपनयं निशम्य सः ।

કુદૃષ્ટિવાક્યાશ્રયણે પરાહ્મુખો જવેન્નચેદ્વંચનમશ્નુતે ધ્રુવસ્” ॥૧॥

“સોનીની પાસે ઉત્તમ પ્રકારના સોનાના બે કંકણોને કરાવનાર દોઢોનો ઉપનય સાંજઠી થાવકે કુદૃષ્ટિઓના વચનને સાંભળવામાં વિમુક્ત થવું, અન્યથા તે નિશ્ચે વંચનાને પામે બે. ” ૧

કહેવાનો આશય એવો બે કે, સોનીની પાસે ઉત્તમ પ્રકારના બે કંકણ ધરાવનાર દોઢોનું દૃષ્ટાંત સાંજઠી યોગ્ય ધર્મના અભિજ્ઞાપી એવા થાવકે કુદૃષ્ટિ-ઓના વચનથી પરાહ્મુક્ત થવું, ઇચ્છે તેમના વચનોનો વિશ્વાસ ન કરવો. જો તેમના વચનથી પરાહ્મુક્ત ન થાય તો નિશ્ચે વંચનાને પામે બે. અર્થાત્ તેમના વચનથી વ્યુદ્ગ્રાહિત ચિત્તવાલો થઈ સદ્ગુરુના ઉપદેશનો અનાદર કરી સ્વર્પર્મથી દ્રષ્ટ થાય બે.

સુવર્ણના કંકણ ઘડાવનાર પુરુષનું દૃષ્ટાંત.

કોઈ મુગ્ધ પુરુષે સોનીની પાસે સોનાના બે કંકણ ધરાવવા આપ્યા. તે ધૂર્ત સૌનીએ તે પુરુષને જોલો—મૂર્ખ જાણી તેને ડગવા માટે બે કંકણો વનાવ્યા; તેમાં એક જોર સુવર્ણમય અને બીજી પીતલમય જોર કરી. બંને સાચા કંકણો પેલા મૂર્ખને આપી ડગવાની રુચ્છિએ તે સૌનીએ એકાંતે જણાવ્યું કે, આ ગામમાં સર્વે દોઢો મારા છેપી બે, તેથી તેઓ મારા બનાવેલા આજરણો સાચા હોય તો-પણ તેને યોગ્ય કહે છે, માટે તમારે મારું નામ લીધા શિવાય બીજા દોઢો પાસે આ બંને કંકણો વતાવી તેની પરીક્ષા કરાવવી પડી હું તે કંકણોને ડગાડીને તારા હાથમાં પેહેરાવીશ. પેલાં મુગ્ધ માણસ તેના કપડાંને ન જાણતો તે સાચા કંકણની જોર લઈ દોઢોને વતાવવા નીકળ્યો. દોઢોએ તે કંકણોને ચોરવા સો-નાના શુદ્ધ કણાં, તે સર્વે દૃષ્ટાંત તેણે સોનીને આવી જણાવ્યો. પછી તે કપડી સૌનીએ પોતાના હસ્તની લાપવતાથી તે સુવર્ણ કંકણના યુગલને ઢુપી રીતે મુકી દઈ, તેના જેવા તુલ્ય પ્રમાણવાળા આકારના બીજા પીતલના બે કંકણો તેના હા-થમાં પેહેરાવ્યાં અને કહ્યું કે, “આજથી મારું નામ સાંજઠી જો કોઈ દોઢો આ કં-કણને પીતલના કહે તો તારે તેમનું વચન ન માનવું અને મારા વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખવો”. તે મુગ્ધ પુરુષે તે વાત અંગીકાર કરી. તે પછી તે અશુદ્ધ કંકણની જોર

પહેરી તે પુરુષ ચૌટામાં નોકર્યો, ત્યારે લોકો તેને પુઝવા લાગ્યા કે, “ આ કં-
કણની જોર કયા સોનીએ કરી ? ” તેણે તે સોનીનું નામ આપ્યું; પત્ની પરીક્ષક
લોકોએ તેને સારી રીતે તપાસીને કહ્યું કે, “ આતો પીતલના કંકણ છે. ” તને
તે ધૂત્તે સોનીએ ઠગ્યો છે. “ પેટ્ટા ધૂત્તે સોનીએ જેના ચિત્તને વ્યુદ્ગ્રાહિત કરેલું છે
એવા તે પુરુષે મનમાં ચિંતવ્યું કે, “ આ લોકો તેના છેપી છે, માટે આ પ્રકારે બો-
લેછે. આ મારા કંકણોતો શુદ્ધ સુવર્ણમય છે. માટે આ છેપી લોકો જલ્દે છેપ
બુદ્ધિથી કહે, પણ હું તો તેનો ત્યાગ કરીશ નહીં. ” આવું ચિંતવી તે પુરુષ સા-
રા માણસોના વચનમાં અનાદર કરી અને તે ધૂત્તે સોનીના વચન ઉપર વિશ્વાસ
રાખી અશુદ્ધ વસ્તુ પામીને ઠગાયો અને શુદ્ધ વસ્તુનો જોગી થયો નહીં.

આ દૃષ્ટાંતનો ઉપનય આત્મા ઉપર આ પ્રમાણે ઘટે છે. જે સુવર્ણના કં-
કણને ગ્રહણ કરનાર પુરુષ તે ધર્માર્થી જીવ સમજવો. જે ધૂત્તે સોની તે નિન્દવા-
દિક કુગુરુ સમજવા. જે પૂર્વે સુવર્ણમય કંકણો વતાવ્યા, તે અહીં પ્રત્યારુપાન, દા-
ન, દયા આદિ ધર્મકૃત્ય વતાવવામાં આવેછે તે સમજવું વળી તેણે પોતાનો વિ-
શ્વાસ બપજાવી પીતલના કંકણ આપ્યા તે અહિં કુદૃષ્ટિવત્ અનેક પ્રકારના
વચનની રચનાવત્તે માણસના ચિત્તને વિકલ્પ કરી એકાંતવાદ યુક્ત શ્રી અરિહં-
તના ધર્મની વિરુદ્ધ સમજાવવાનું સમજવું. તે પુરુષ મિથ્યાત્વથી વ્યુદ્ગ્રાહિત ચિત્ત-
વાદો હોવાથી શુદ્ધ ધર્મના ઉપદેશક એવા ગુરુને છેપી જાણી તેમના વચનને મા-
ન્ય કરતો નથી. જેમ પેટ્ટો મુગ્ધ પુરુષ અશુદ્ધ સુવર્ણ પામીને ઠગાયો છે, તેમ મિ-
થ્યાત્વથી વ્યુદ્ગ્રાહિત ચિત્તવાદો પુરુષ અશુદ્ધ તત્ત્વ વસ્તુ પામીને ઠગાયો સમજવો.
તેવો પુરુષ આશ્વરે છુર્ગતિનું જાજન થાય છે અને પત્ની તેને સમ્યગ્ધર્મરૂપ વસ્તુ-
ની પ્રાપ્તિ છુર્લેજ થઈ પડે છે, માટે હે જીવ્ય જીવો! જો તમારે શુદ્ધ ધર્મ પ્રાપ્ત ક-
રવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમથીજ નિન્દવાદિક કુદૃષ્ટિઓના વચન ઉપર વિશ્વાસ
કરશો નહીં. શ્રીમદ્ અર્હતપ્રણીત અનેકાંત ધર્મના ઉપદેશક એવા શુદ્ધ
ગુરુના વચન ઉપર વિશ્વાસ કરવો; જેથી તમોને તત્કાલ પરમાત્મસંપત્તિ પ્રકટ
થશે.

૧ પ્રકારે કુદૃષ્ટિના વચનમાં વિશ્વાસ રાખવા ઉપર સુવર્ણકંકણનિર્મા-
પકનો ઉપનય કહેવામાં આવ્યો.

“ इत्थं स्वरूपं परमात्मरूप-निरूपकं चित्रगुणं पवित्रम् ।
सुश्रावकत्वं परिगृह्य ज्ञव्या जज्ञंतु दिव्यं सुखमक्षयंच ॥ ” १ ॥

“ लेशाद्देशविरते विचार एषोऽत्र वर्णितोऽस्ति मया ।
अनुसाराद् ग्रंथस्योपदेशचिंतामणिप्रभृतेः ” ॥ २ ॥

हे ज्ञव्यो ! आ प्रमाणे परमात्माना रूपने निरूपण करनार अने वि-
चित्र गुणवाळुं पवित्र श्रावकपणं ग्रहण करी तमे दिव्य एवा अक्षय सुखने
जज्ञो, ?

उपदेश चिंतामणि वेगरे ग्रंथने अनुसारे आ देशविरतिना स्वरूपनो वि-
चार में संक्षेपयी वर्णन करी बताव्यो ठे. २

इति श्रीमद्बृहत् खरतरगुहाधिराज श्री जिनजक्तिसूरिना
चरणकमळमां हंससमान श्री जिनद्वामसूरिण रचेद्या
आत्मप्रबोध ग्रंथनो देशविरति नामे बीजो
प्रकाश पूर्ण थयो.

॥ इति छितीयः प्रकाशः ॥

अथ तृतीय प्रकाश.

(सर्वविरति.)

श्रीजा सर्वविरति नामे प्रकाशना आरंभमां तेनी प्राप्तिना जेदने
सूचनारी आर्या आ प्रमाणे ठे—

“ प्रत्याख्यानावरणकपायचतुष्कक्षयोपशमज्वनात् ।

लज्जते मानव एतां देशविरतिमानविरतो वा ”

“ देशविरति एतद्धे पंचमगुणस्थानवर्ती पुरुष अथवा अविरति एतद्धे
प्रथम गुणस्थानवर्ती अथवा चतुर्थ गुणस्थानवर्ती पुरुष प्रत्याख्यानावरणीय
नामना श्रीजा कपायनी चोकनीनो क्षयोपशम यतां सर्वविरतिने पामे छे. त्रिविध
त्रिविध भांगाए करीने सर्व सावय योगयी जे निवृत्ति ते सर्वविरति कहेवाय ठे;
देवता, तिर्यच अने नारकी तथाप्रकारना ज्वना स्वजावने लझे ए सर्वविरतिने
पामी शकता नथी, ते कारणथीम अहिं मनुष्यनुंज ग्रहण करेहुं ठे. वझी ए
सर्वविरति देशविरतिनी प्राप्तिने अवसरे जिविग्यमां थनारी कर्मनी स्थितिमां-
थी संख्याता सागरोपम खभाव्याथी प्राप्त कराव ठे, ए प्रथम विस्तार पूर्वक दर्शा-
व्युं ठे. तथा स्थितिमान आ सर्व विरतिनुं तथा देशविरतिनुं पण जघन्यथी अं-
तर्मुहूर्त्त अने उत्कर्षथी देशोनपर्वकोटीनुं जाणवुं, एवा प्रकारनी छे सर्व विर-
तिठे जेने ते सर्व विरतिमान् सावु कहेवाय ठे.

आवा साधुओ छन्नस्थ अने केवळी एम वे प्रकारना ठे. तेमां जे मुनि-
राज उठा गुणठाणाथी आरंभनीने वारमा गुणस्थानवर्ती ठे, ते उन्नस्थ कहे-
वाय छे, अने जे तेरमा अने चौदमा—ए वे गुणस्थाने वर्तनारा ठे, ते केवळी

કહેવાય છે. તેમાં આ ત્રીજા પ્રકાશને વિષે ઘડસ્ય સાધુનો અધિકાર આવે છે. અને કેવલી કે જે પરમાત્મરૂપ છે, તેમનું સ્વરૂપ ચોથા પ્રકાશમાં કહેવાશે.

અહિં પ્રથમ સર્વ વિરતિ અંગીકાર કરનાર પુરુષ સ્ત્રી અને નપુંસકનું યોગ્યાયોગ્યપણું દેવાને છે.

“ અઘારસપુરિસેપુ વીસં ઇત્થીસુ દસ નપુંસેસુ ।

પવ્વાવણા અણરિહા, ઇય અણદ્વા આહિયાસુત્તે ” ॥૧॥

“ અઘાર પુરુષને વિષે અને સ્ત્રીને વિષે વીસ તથા નપુંસકમાં દશ-દીક્ષા આપવાને અનદ્વા ઇદ્દે અયોગ્ય સૂત્રને વિષે કહેલા છે. ”

દીક્ષાને વિષે અયોગ્ય અઘાર પુરુષો આ પ્રમાણે છે—

“ વાલે વુદ્ધે નપુંસેય કીવે જહ્મયે વાહિયે ।

તેણે રાયાવગારીય ઝમ્મત્તે ય અદંસણે ” ॥ ૧ ॥

દોસે હુદ્ધે ય મૂઢેય રુદ્ધત્તે જુંગિણ્હિય ।

ઝચ્છણ્ણમયણ્ણ સેહ નિપ્પેન્નિયાહ્મ્ય ” ॥ ૨ ॥

જન્મથી આરંજી સાત—આઠ વર્ષ સુધી વાલ કહેવાય છે. વાલ જેનો તેનો તિરસ્કાર કરે તેથી અને તેનામાં ચારિત્રના પરિણામનો અજાણ હોય તેથી તે દીક્ષાને અયોગ્ય છે. વલી વાલકને દીક્ષા આપવાથી સંયમની વિરાધના થવા પ્રમુખ દોષો સંજવે છે, જેથી તે વાલક અજ્ઞાનીપણે લોભાના ગોળા જેવો છે. ઇદ્દે જેમ જેમ તે વાલે તેમ તેમ ઢકાયના જીવોનો વધ થવાનો તે હેતુરૂપ બને છે. તેથી લોકોમાં નિંદા થાય છે કે, “ આ સાધુઓ નિર્દય છે કે જેમણે આવા વાલકને વજ્રાત્કારે દીક્ષારૂપ વંદીલાને નાંખ્યો છે અને તેમ કરીને તેની સ્વાધીનતાનો ઝચ્છેદ કર્યો છે. ” તેમ વજ્રી માતા પ્રમુખની કરવા યોગ્ય એવી પરિચર્યા કરતાં સ્વાધ્યાય (સજાય) ધ્યાનનો જંગ થાય છે.

અહિં પ્રશ્ન કરે છે કે, જ્યારે વાલકને દીક્ષા અપાતી ન હોય તો—

“ છંવરિસો પવ્વહ્મો, નિમ્મંથરોઢ્ઢણ પાવયણં ”

[ઇત્યાદૌષઢ્વર્ષિકસ્યાતિમુક્તકુમારસ્ય]

“ છ વર્ષના ' અતિમુક્તકુમારની દિક્કાની પ્રતિપત્તિ કેમ કહેવામાં આવે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, અતિમુક્તકુમારને ત્રિકાલના જ્ઞાતા જગવાન્ શ્રી મહાવીર પ્રજુષ પોતે દીક્ષિત કરેલ હોવાથી તેમાં કોઈ જાતનો દોષ આવતો નથી. તે અતિમુક્તકુમારનું વૃત્તાંત શ્રી અંતગરુ દશાંગ આદિ સૂત્રને અનુસારે અહિં આપવામાં આવે છે—

અતિમુક્ત કુમારનું વૃત્તાંત.

પોલાસપુર નગરને વિષે વિજય નામે રાજા હતો. તેને શ્રી નામે પટરાણી હતી. તે શ્રી રાણીને અતિમુક્ત નામે કુમાર થયો હતો. તે કુમાર વહુ પ્રયત્નવને વૃષ્ઠિ પામતો અનુક્રમે ષ વર્ષનો થયો. તે અરસામાં નગરની બાહરે શ્રી વીરપ્રજુ સમોસર્યા તે વસતે પ્રથમ ગણધર ગૌતમ સ્વામી શ્રી વીરપ્રજુની અનુજ્ઞા લઈ જિજ્ઞાસે માટે નગરમાં આવ્યા. આ સમયે રાજકુમાર અતિમુક્ત કુમાર વાલ્લ-કોની સાથે રસ્તામાં ક્રીડા કરતો હતો. તે ગૌતમ સ્વામીને દેહી આ પ્રમાણે બોલ્યો, “ તમે કોણ છો ? અને જ્ઞા માટે ફરો છો ? ” ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યું, “ અમે સાદુ છીએ અને મિજ્ઞાને માટે ફરીએછીએ. ” તેમના આ વચન સાંજળી રાજકુમારે કહ્યું, “ હે પૂજ્ય, આવો તમોને જિજ્ઞાસા અપાવું. ” આ પ્રમાણે કહી તે કુમાર ગૌતમ સ્વામીની આંગળીએ વલગી પોતાને ઘેર લઈ ગયો. તે વસતે તેની માતા શ્રીદેવી અતિ હર્ષ પામતી જત્કિર્પ્વક શ્રી ગૌતમ સ્વામીને નમીપત્તી અને તેણીએ જાવથી ગણધરને પ્રતિજ્ઞાજિત કર્યા. તે વસતે તે રાજકુમારે આ પ્રમાણે કહ્યું, “ મહારાજ, તમે ક્યાં વસો છો ? ” ગૌતમે કહ્યું, “ જે હયાનમાં અમારા ધર્માચાર્ય શ્રી વર્ષ્માન સ્વામી વસે છે. ત્યાં અમે વસીએ છીએ. ” રાજકુમાર બોલ્યો, “ સ્વામી, ત્યારે હું તમારી સાથે ત્યાં આવું. અને તમારા ધર્માચાર્યને વંદના કરું. ગૌતમે કહ્યું, “ દેવાનુપ્રિય, તમને સુસ્થ થાય તેમ કરો. ” તે પછી અતિમુક્ત કુમારે ગૌતમ સ્વામીની સાથે શ્રી વીરપ્રજુને વંદના કરી. “ પછી પ્રજુષે તેને ધર્મોપદેશ આપ્યો. તે સાંભળી અતિમુક્ત કુમાર પ્રતિબોધ પામી ગયો. અને ટીક્ષ્ણ લેવાની ઇચ્છાથી પિતાની આજ્ઞા લેવાને ઘેર આવ્યો. તેણે ઘેર આ-

वी आ प्रमाणे माता पिताने कहुं, “ हे माता पिता, में आज्ञे श्री वीरप्रभुनी पासे धर्म सांजव्यो ठे अने ते धर्म मने रुच्यो ठे. त्पारे माता पिता बोद्ध्या, ” पुत्र तने धन्य ठे. तुं कृतपुण्य ठे अने आ लोकमां कृतार्थ थयो ठे ; के जे तें श्री वीरप्रभु पासे धर्म सांजव्यो अने वझी ते धर्म तने रुचिकर थयो. ” कुमार बोध्यो. हे माता पिता, हुं ते प्रभुना मुखर्षी धर्म सांजव्यो आ संसारना जयधी उद्दिष्ट थइ गयो हुं. मने जन्म मरणनो अति जय द्वाग्यो ठे ; तेथी तमारी आझाधी हुं ते वीरप्रभु पासे दीक्षा लेवा इछा राखुं हुं. ” ते अनिष्ट, अमनोझ, अमिय अने पूर्वे नहि सांजलेख वचन सांजव्यो तत्काळ माता शोक सागरमां मग्न थइ गया. तेमनुं हृदय दीनवत् खेद पामी गयुं अने मन उपर ग्धानि प्रसरी गइ. तत्काळ ते पुत्रवियोगना जयथी मूर्छित थइ गृहना आंगणामां सर्वांगे पकी, गया. ते बखते दासी सत्वर सुवर्णनो कलश लइ, ते कलशना मुखमांथी नीकलती शीतल अने निर्मल जलनो धाराबडे ते राणीना शरीरने सिंचन कर्युं; अने वायुनो उपचार कर्यो एटले ते राणी चेतनाने प्राप्त थया. तत्काळ ते विज्ञाप करता राणी-ए पुत्रने आ प्रमाणे कहुं, “ हे पुत्र, तुं अमारे एकज पुत्र ठे. इष्ट, कमनीय अने प्रिय ठे. हे वत्स, अमृत्य रत्नना आनरणना कंभीया समान, हृदयने आनंद उपजावनार अने उंवराना पुष्पनी पेठे तुं दुर्लभ ठे ; माटे एक क्षणमात्र पण तारो वियोग सहन करवाने अमे शक्तिमान नथी ; तेथी ज्यां सुधी अमे जीवी-ए त्यां सुधी तुं घरमां रहे, ते पछो तुं सुखे करी चारित्र ग्रहण करजे. ”

माताना आवां वचन सांजव्यो राजकुमार आ प्रमाणे बोध्यो—“ माता, तमे कहो छो ते सत्य ठे, परंतु आ मनुष्यजन्म के जे अनेक जन्म जरा मरण-वाझो ठे तेमज शरीर अने मन संवंधी अत्यंत दुःख—वेदना अने उपद्रवो-थी युक्त ठे, ते अशुभ-अनित्य ठे. ते संध्याना बादलाना रंग सरखो, जलना परपोटा जेवो अने विद्युत् लतानी पेठे चंचल छे, शरीर के जे समन, परन, विध्वंसन धर्मवाळुं अने पेहेला अथवा पड़ी अवश्य त्याग करवा योग्य ठे. वझी विचार करो के, आपणामांथी कोण जाणे ठे के, परलोकमां पेहेलो कोण जशे ? अने पड़ी कोण जशे ? तेथी तमारी आझावमे हुं हमणांज दीक्षा लेवा-इछा राखुं हुं. ”

राजकुमारना आ वचनो सांजव्यो माता पिता बोद्ध्या—“ हे पुत्र, आ

તારું શરીર અતિશય સુંદર અને લક્ષણ—અંજન ગુણોથી युक्त છે, તેમજ અનેક પ્રકારની વ્યાધિઓથી રહિત, સૌજાગ્યવાલું, સ્વતંત્ર, મનોહર, અને પંચેન્દ્રિયોથી શોભાયમાન છે. વત્સ, તેથી તારે પ્રથમ શરીરના તે સૌજાગ્યાદિ સર્વ ગુણોને અનુભવી પછી યોગ્ય વયવાદા થઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરવી. ” રાજકુમાર બોલ્યો, “હે માતા પિતા, તમોજે જે મારા શરીરનું સ્વરૂપ કહી વતાવ્યું, તે માનવ શરીર નિશ્ચે સંક્રમ્નો હુઃસ્વનું ઘર, અને સંક્રમ્નો વ્યાધિઓનું સ્થાન રૂપ છે. વહ્ની તે અસ્થિરૂપ કાષ્ટપિંજરવાલું, નસો તથા ઓરરૂપ જાલથી વીંટાણું, મૃતિકાના પત્રોની પેઠે હુર્વલ, અશુચિ પુદ્ગલોથી ઉત્પન્ન થયેલું, “ સમન, પમન, વિધ્વંસન ધર્મવાલું અને પ્રથમ અને પાંચલથી અવકય ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે ; તેથી કયો બુદ્ધિમાન પુરૂષ તેવા શરીરને માટે રાચે ? ”

માતા પિતાજે કહ્યું, “ પુત્ર, આ તારા પૂર્વજ—વન્દિતોની પરંપરાથી આવેલ વિસ્તીર્ણ ધન, સુવર્ણ, રત્ન, મણિ, મોતી, શંઝરત્ન, પ્રવાહાં, પ્રમુખ સ્વાધીન પ્રધાન દોહત છે અને તે સાત પેઢી સુધી ગરીબ પ્રમુખને આપતાં ઈતાં કૃત્ય પામે તેવું નથી, એવા હવ્યનો સ્વેચ્છા પ્રમાણે ઉપજોગ કરી અને તારી મનોવૃત્તિ પ્રમાણે ચાલનારી અને તારી સમાન રૂપ લાવણ્યવાદી ઘણી રાજકન્યાઓને પરણી તેમની સાથે આશ્ચર્યકારક સાંસારિક મુલ્ય જોગવી તે પછી તું દીક્ષા ગ્રહણ કરજે. ”

અતિમુક્ત કુમાર બોલ્યો—“ હે પૂજ્ય માતા પિતા, તમોજે હવ્યાદિકનું સ્વરૂપ કહ્યું, તે હવ્ય નિશ્ચે કરીને અગ્નિ, જલ, ચોર, રાજા અને જાગીદારો પ્રમુખ ઘણાઓને સાધારણ છે અને પરિણામે અધ્રુવ છે તેથી તે પણ પેહેલા અથવા પછી અવકય ત્યાગ કરવા યોગ્ય થઈ. જે મનુષ્યસંઘથી કામજોગો છે, તે પણ અશુચિ અને અશાશ્વત છે ; તે સાથે વાત, પિત્ત, કફ, શુક્ર—વીર્ય અને શોણિતને આશ્રય કરનારા છે. આદિ કામજોગ શબ્દથી વાતપિત્તાદિકના આધારનૂત એવા સ્ત્રી પુરુષના શરીરો જાણવા. વહ્ની તે અમનોહ તથા હુગંઢા ઉત્પન્ન કરનારા મૂત્ર અને ત્રિષ્ઠાથી પરિપૂર્ણ, નિઃશ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસથી હુર્ગધી, અને અજ્ઞાન જનોજે સેવિત છે. સંસારને વધારનારા હોવાથી સાધુજનને નિંદનીય છે. તેના ફલ ઘણાં કટુ છે, તેથી તેવાઓને માટે કોણ પોતાના જીવિતને નિષ્પન્ન કરે ? ”

પુત્રના આ વચન સાંજહી તેના માતા પિતા વિચારમાં પડી ગયા. તે-

મણે વિપયોને અનુકૂલ એવા ઘણાં વચનોથી તેને લોજાવ્યો, તો પણ તે જરા પણ મગ્યો નહીં પછી તેને લોજાવાને અશક્ત થયેલા માતા પિતાને વિપયને પ્રતિકૂલ અને સંયમના નયને વતાવનારા વચનો આ પ્રમાણે કહ્યા—“ વત્સ, નિર્ગ્રંથ સંવંધી જે પ્રવચન છે. તે સત્ય છે ; સર્વોત્કૃષ્ટ છે, શુદ્ધ છે, કર્મ સ્વી શુદ્ધને તોમનાર છે, મોક્ષ માર્ગતું દર્શક છે અને સર્વ દુઃખોનો નાશ કરનાર છે. એ પ્રવચનને ધિપે સ્થિત એવા જીવો સિદ્ધિપદને પામે છે; પરંતુ એ પ્રવચન લોટાના ચળા ચાવવા જેવું અત્યંત દુષ્કર છે. રેતીના કોણીઆ જેવું સ્વાદરહિત છે અને જુજાવને મહાસમુદ્રને તરવા જેવું દુષ્કર છે. વણી તે પ્રવચન સ્વદ્ગતી ધાર ઉપર ચાલવા જેવું, દોરને બાંધેલી મહા શિયાને હાથે ધારણ કરવા જેવું છે. વત્સ, વણી સાથુને આધાર્મી, ઉદ્દેશિક આદિ જોજન કલ્પતું નથી, તે તારા જેવા સ્વાદિષ્ટ જોજન લેનારાને શી રીતે રુચિકર થશે ? પુત્ર, તું સદા સુખમાં રહેનારો છે, દુઃખમાં રહેનારો નથી, તેથી સાથુને સહન કરવામાં શીત, ઝળળ, ક્રુધા, પિપાસા, કંઠ, મશકના તથા રોગાદિકના પરિસહો અને ઝપસર્ગો સહન કરવા સમર્થ નથી તેથી તને મગ્ન્યા લેવાની આજ્ઞા આપવાને હ્રદયતા નથી. ” માતા પિતાના આવા વચન સાંજેલી કુમાર બોલ્યો—“ હે પૂજ્ય માતા પિતા, તમોજે સંયમની દુષ્કરતા યતાથી તે સત્ય છે, પરંતુ તે પુરુષાતન વિનાના કાયર પુરુષોને માટે છે ચારિત્રની દુષ્કરતા વીરપુરુષોને માટે નથી; જેઓ આ, લોકમાં પ્રતિબંધવાલા, પરલોકથી પરાદ્મુલ રહેનારા અને વિષયોમાં વૃણાવાલા છે તેઓને મહાવ્રત દુષ્કર છે; પરંતુ જેઓ ધૈર્યવાલા, અને આ સંસારના નયથી હ્રદિય રહેનારા છે, તેઓને એ મહાવ્રતનું ગ્રહણ જરાપણ દુષ્કર નથી માટે આપ પૂજ્ય વનિજની આજ્ઞાથી હું દીક્ષિત થવાને ઇચ્છું હું. ”

માતા પિતા બોલ્યા—“ જાણે, એ સ્વરી વાત છે. પરંતુ તારે આવી હજ ન કરવી જોઈએ. તું વાત્રક શું જાણે ? ”

અતિમુક્ત કુમારે કહ્યું, “ પૂજ્ય માતા પિતા, જે હું જાણું હું, તે હું નથી જાણતો અને જે હું નથી જાણતો તે હું જાણું હું. ” પુત્રના આવા વચન સાંજેલી માતા પિતા બોલ્યા—“ વત્સ, આ તું શું કહે છે ? તે કાંઈ સમજાતું નથી. તે અમોને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું. ” રાજકુમાર બોલ્યો—“ પૂજ્ય, આ જગતમાં જે

जन्म्या तेमने अवजय मखुं ठे ते हुं जाणुं बुं. परंतु तेमने कयारे कयां, केवी रीते अने केटखेक काळे मखुं छे ? ते हुं जाणतो नथो. तेमज केवा कर्म करीने जीवो नरकमां लपजे ठे ? ते मारा जाणवामां नथो पण तेओ पोताना करेवा नठारा कर्मोथी नरकमां पमे ठे, एम हुं जाणुं बुं. ”

अतिमुक्त कुमारना आ वचनो सांजिदी तेना माता पिता हृदयमां खु-
शी थइ गया. “ आ पुत्र चारित्रिमां स्थिर चित्तवाढो ठे. ” एवी खात्री थतां तेमणे दीक्षा लेवानी आझा आपी. अने मोटा आरुंवरथी तेनो दीक्षा महो-
त्सव कयों. राजकुमार अतिमुक्त स्नान, विज्ञेपन तथा वस्त्राचूपणथी विनूषित थइ मातापितादि परिवारथी परिष्ठित बनी सुंदर शिबिकामां वेशी विविध वा-
जित्रीना ध्वनि साथे नगरमां फरवा निकट्यो. ते समये झव्यना दाननी इछा राखनारा चारण जाट वेगेरे याचको आ प्रमाणे आशिष आपवा लाग्या—“ रा-
जकुमार, तमे धर्म अने तपथी कर्म रुपी शत्रुओनो जय करो. हे जगतने आनंद करनारा ! तमारुं सदा कट्याण थाओ. उत्तम ज्ञान, दर्शन तथा चारित्रवने, न जीती शकाय तेवी ईद्रियोने जीतो, साधु धर्मतुं सम्यक् प्रकारे पाइन करो. अने निर्विघ्ने सिद्धिपदने प्राप्त करो. ”

आ प्रमाणे याचकोथी स्ववातो नगरना स्त्री पुरुषोथी आदरपूर्वक जो-
वातो अने अर्थां लोकोने इछादान आपतो ते अतिमुक्त कुमार नगरनी बाहेर
नीकलो ज्यां श्री वीरप्रभुतुं समवसरण हतुं, त्यां आव्यो. दूरथी शिबिकामां-
थी लतरी गयो. पड्डी मातापिता तेने आगज्ञ करी श्री वीरप्रभुनी पासे आ-
व्या अने बंदना करी आ प्रमाणे बोल्या—“ जगबन्, आ अतिमुक्त कुमार
अमारो इष्ट, मनोइ अने एकनोएक पुत्र ठे. जेम कमल कादवमांथी उत्पन्न था-
य ठे अने जेजे करी वधे ठे पण ते कादव तथा जलनी साथे विस्र थतुं नथी,
तेम आ कुमार शब्द, रूप, वस्त्राणो करी काममांथी उत्पन्न थेल्लो ठे, गंध, स्पर्श
वस्त्राणवादा जोगमां वृद्धि पाव्यो छे, पण कामजोगमां के सगा स्नेहीओमां
लेपायो नथी. बड्डी आ कुमार आ संसारना जयथी लछिन्न थइ तमारी पासे
दीक्षा लेवा इछे ठे, माटे अमो आपने आ शिष्यरुपी जिज्ञा आपीए डीए
ते आप कृपा करी अंगीकार करो. ”

प्रभु गंजीर स्वरथी बोद्ध्या. "देवानुप्रिय, तमने मुख उपजे तेम को. आ कार्यमां विद्वं व करजो नहीं. " जगवान् वीरप्रभुना आ वचन सांजली अतिमुक्त कुमार खुशी थइ गयो. तत्काळ तेणे प्रभुने त्रण प्रदक्षिणा करी अने वंदना करी इशान खूणामां आवी पोतानी मेले अंग उपरथी वस्त्राचरणो उत्तार्या. तेनी माता पुत्रना वस्त्राभरणो हंस चिह्नवाळा कोमळ रुमाळमां दइ नेत्रोमांथी अश्रुधारा वर्षावता आ प्रमाणे बोद्ध्या—“ ब्हाइपुत्र, पामेइला संयमयोगमां तमे प्रयत्न करजो. अने नहीं पामेइला संयमयोगनी प्राप्तिने मोटे घटना करजो. चारित्रिने अखंरु रीते पाळवामां तमारा पुरुषत्वना अजिमानने सफळ करजो अने प्रमादनो तदन त्याग करजो. " आ प्रमाणे पिताए पण कथुं. पडी वंने माता पिता प्रभुने वंदना करी पोतपोताने स्थाने चाह्या गया. ते पडी अतिमुक्त कुमार प्रभुनी पासे आव्या अने वंदना करी तेणे विधि पूर्वक दीक्षा ग्रहण करी. प्रभुए पंच महाव्रत ग्रहण करावी संयमना क्रिया कझापने शीखववा मोटे गीतार्थ एवा स्थविर मुनिने तेने सोंपी दीधा. ते पडी प्रकृतिए जडक अने विनयवान् एवा अतिमुक्त कुमार वादसाधुरूपे रहेवा लाग्या.

एक वखते ते कुमार मुनि मोटी दृष्टि पमतां पोतानी काखमां पात्र अने रजोहरण दइ वाहेर आव्या; त्यां जडना प्रवाहने बेहेतो देखी वाढ्य वपने बीधे तेमणे ते प्रवाहनी आगे माटीनी पाळ बांधी पछी तेनी अंदर रमत करवाने पोतातुं पात्र वहाणनी जेम तरतुं मुकथुं. आ देखाव स्थविर मुनिओना जोवामां आव्यो, एटझे ते वाळ मुनिनुं उपहास्य करता ते मुनिओए प्रभुनी पासे आवी आ प्रमाणे पुत्र्युं, "जगवान्, तमारो अतिमुक्तकुमार शिष्य केउझे जवे सिद्धिपदने पामशे ? " महाझानी प्रभु आ प्रमाणे बोद्ध्या—“ आर्यो ! ए मारो शिष्य आ जवमांज मोक्ष पामशे. तेथी तमारें ए वाळ मुनिनुं उपहास्य न करतुं. तेनी चेष्टानी निंदा के गर्हणा न करबी. तेमज अपमान न करतुं. जड देवानुप्रिय, तमारें ए मुनिने खेदरहितपणे अंगीकार करवा अने तेनो उपकार करवो. ते साथे जात पाणीथी अने विनयथी तेनी बैयावच करबी. ते वाळमुनि आ संसारनो अंत करनार चरम शरीरी छे. " प्रभुना आवा वचन सांजली ते मुनिओए वंदना करी प्रभुनुं वचन अंगीकार कथुं अने अतिमुक्त कुमारने खेदरहित ग्रहण कर्या. अने तेनी बैयावच करवा मांणी. ठेकटे ते अतिमुक्त कुमार

પાપસ્થાનને આલોવી, અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરી સંયમનું આરાધન કરી અંતગમ કેવડી થયા અને પરમ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા હતા. આ વૃત્તાંતનો સંબંધ અંતગમ દર્શાગ નામના આત્મા અંગ તથા જગત્તીજી-પાંચમા અંગ પ્રમુખ સૂત્રો-ને આધારે કહેલો છે. આ પ્રકારે વાલ્મીકીની દીક્ષા ઉપર અતિમુક્ત મુનિનો વૃત્તાંત કહેવામાં આવ્યો.

જે સાઝ તથા સીતેર વર્ષે ઉપરાંતના પુરુષો વૃષ્ઠ કહેવાય છે, તેમનું પણ સમાધાનાદિક કરવું અશક્ય છે માટે તેવા પુરુષો દીક્ષાને અયોગ્ય છે. તેને માટે કશું છે કે,

“ ઉચ્ચાસણં સમીહહ, વિણયં ન કરેહ ગવ્વમુવ્વહહ ।

બુદ્ધો ન દિસ્સિયવ્વો, જહ જાત્તો વાસુદેવેણ ” ॥ ૧ ॥

“ જે વૃષ્ઠ હોય તે ઊંચા આસનને ફેરે છે, વિનય કરતો નથી અને ગર્વ ધારણ કરે છે તેથી કદિ તે વાસુદેવનો પુત્ર હોય તો પણ વૃષ્ઠ પુરુષને દીક્ષા આપવી નહીં. ” ?

આ વૃષ્ઠપણું સો વર્ષના આયુષ્યની અપેક્ષા છે. અથવા જે જે કાલે જેટલું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય હોય તેને દશ જાગે વેંહેલી પછી આત્મા નવમા કે દશમાં જાગમાં વર્તતાને વૃષ્ઠપણું જાણવું. ?—૨

સ્ત્રી તથા પુરુષ—ઉજયનો અજિજ્ઞાપી અને પુરુષની આકૃતિવાલો પુરુષ નપુંસક જાણવો. જે સ્ત્રી વને નિમંત્રિત થયેલો હોય અથવા અસંવૃત્ત સ્ત્રીને દે-સ્ત્રીને કામાજિજ્ઞાપી થઈ વેદના સહન કરવાને શક્તિમાન્ ન થાય, તે પુરુષ સ્ત્રી-બ કહેવાય છે.—આ વંને ઉત્કટ વેદપણાથી અકસ્માત્ ડહાહને કરનારા થાય છે તેથી તેઓ દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે. ॥

જન પુરુષ ત્રણ પ્રકારના છે. ? માપાજન, ૨ શરીરજન અને ૩ ક્રિયાજન. તેમાં જાપાજન પણ ત્રણ પ્રકારના છે.

? જલ્મમૂક, ૨ મન્મન્મૂક, અને ૩ એમૂક. જે જલ્મને વિષે સુવતાની જેમ ‘બુરુબુરુક’ શબ્દો કરે તે જલ્મમૂક કહેવાય છે. જે વચન બોલતો બોલતો સ્વલ્પના પામે તે ઇટ્થે ‘મણ મણ’ એવા શબ્દો બોલે તે મન્મન્મૂક કહેવાય છે. અ-

ને જે ચોકમાની પેઠે માત્ર અવ્યક્ત શબ્દો વોલે તે એટમૂક કહેવાય છે. જે શરીર જન્મ પુરુષ છે, તે અતિ સ્થૂણપણને લઈને માર્ગમાં, જિહ્વાટન કરવામાં અને વંદનાદિકમાં અશક્ત હોય છે. જે ક્રિયાજન્મ છે તે પ્રતિક્રમણ તથા પ્રત્યુપેક્ષણાદિ ક્રિયાનો ચારંચાર હપ્તદેશ કર્યા ઠતાં પણ જડપણને લઈને ગ્રહણ કરવાને શક્તિમાન્ થતો નથી. અને જે જ્ઞાપાજન્મ છે તે જ્ઞાનનું ગ્રહણ કરવાને અસમર્થ થાય છે. આથી તેવા પુરુષો દીક્ષા આપવાને યોગ્ય નથી. ૫

વહ્ની જે કોઠ, જગંદર અને અતિસાર ધોરે રોગોથી ગ્રસ્ત થયેલો હોય, તેવો વ્યાધિગ્રસ્ત પુરુષ પણ દીક્ષાને યોગ્ય નથી. કારણ, તેને ચિકિત્સા કરવામાં છ કાયની વિરાયના અને સ્વાધ્યાયાદિકની હાનિ થાય છે. ૬

સ્વાતર દેવું, હુંટ કરવી ઇત્યાદિ ચોરીની ક્રિયામાં તત્પર એવો ચોર જો દીક્ષા ગ્રહણ કરે તો તેથી મગ્નને ઘઘ વંધનાદિ ઘણા અનર્થોનો હેતુ થાય છે તેથી- તે દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે. ૭

રાજાના શરીરાદિકનો ઘાત કરનાર, જનાનામાં ઘાતકપણું આચરનાર, અને રાજજંઘારને હાનિ કરનાર તેમજ રાજાનો કાંઈપણ અપકાર કરનાર પુરુષ અનર્થનો હેતુ હોવાથી દીક્ષા આપવાને યોગ્ય નથી. ૮

યજ્ઞાદિકથી અથવા મહામોહના હૃદયથી જેને માંડપણું થયું હોય, તેવો પુરુષ ઘણા દોષોનો હેતુ હોવાથી દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે. ૯

અદર્શન એટલે નેત્ર વગરનો અથવા સમ્યક્ત્વ વગરનો. ધિણ્દ્રિ નિષ્ઠાના હૃદયવાલો પુરુષ દિક્ષિત કરવાથી દૃષ્ટિની વિકલતાને લઈને પગલે પગલે પદ્માય જીવોનો વિરાધક થાય છે અને પોતાનો પણ હપ્તયાતક વને છે. ધિણ્દ્રિ નિષ્ઠાવાલો પુરુષ, હેપને પામ્યો હોયતો યદ્વસ્થો તથા સાધુઓને મારણાદિક કરે છે તેથી-તેવો પુરુષ દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે. ૧૦

દાસ એટલે ઘરની દાસીથી હૃત્પન્ન થયેલો અથવા પગારથી રાખેલો, વેચાતી લોધેલો કે લોણાપંટે રાખેલો પુરુષ તે પુરુષ પણ દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે. કારણકે, તેવા પુરુષને દીક્ષા આપવાથી સ્વામીના કરેલા દીક્ષાના ત્યાગ કરવા રૂપ દોષો થવા સંભવ છે. ૧૧

હુણ પુરુષ બે પ્રકારના છે. ૧ કપાયહુણ અને ૨ વિપયહુણ. તેમાં ગુરુણ ગ્રહણ કરેલ સર્પવની જાજીના વૃત્તાંતથી રીસાણલા સાયુની જેમ જે હલ્કટ-કપાયી હોય તે કપાયહુણ કહેવાય છે. તેમ જે પરનારી આદિમાં અતિશય આસક્તિ રહે તે વિપયહુણ કહેવાય છે. તેવા પુરુષો દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે, કારણકે તેઓ અત્યંત સંક્રિષ્ટ અધ્યવસાયી હોય છે. ૧૨

સ્નેહ ઇટલે અજ્ઞાનાદિકના વશથી તત્ત્વજ્ઞાનવશે શૂન્ય હૃદયવાલો તે મૂઢ કહેવાય છે. તે કૃત્યાકૃત્યાદિ વિવેકથી વિકલ્પહોવાથી વિવેકમૂઢ એવી અરિહંતની દીક્ષાને અયોગ્ય છે. ૧૩

ઋણાર્ત—ઇટલે દેવાદાર, તેને દીક્ષા આપવામાં ઘણા પ્રસિદ્ધ દોષો છે. ૧૪

જુંગિત ઇટલે જાતિય કરીને, કર્મે—ક્રિયાય કરીને અને શરીરાદિકે કરીને દૂષિત એવો પુરુષ જુંગિત એ નીચ જાતિનો પુરુષ છે. ચમાર, ધોવી, કોઢી, મોચી આદિ જે અસ્પૃશ્ય છે, તે વધા જુંગિતમાં ગણાય છે. તેઓ જાતિ ચંચાલ પણ કહેવાય છે. તે શિવાય સ્ત્રી, મોર, કુકરના અને શુક આદિના પોષણ કરનારા સ્પૃશ્ય છે, હતાં તેપણ જાતિચંડાલ કહેવાય છે. વાંસ, દોરના, ઊપર ચમનારા, હજામ જાતિના, કસાફપાણું અને પારધિપાણું આચરનારા કર્મચંચાલ કહેવાય છે. જેઓ પાંગલા, કુવરા, ઈંગણા અને કાળાપ્રમુલ છે તેઓ શરીર જુંગિત કહેવાય છે. તેવા પુરુષો દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે; કારણકે, તેવાઓને દીક્ષા આપવાથી લોકોમાં અવર્ણવાદ થવાનો સંજવ છે. ૧૫

હવ્ય ગ્રહણ કરવા માટે અથવા વિદ્યા નિમિત્તે ‘અમુક દિવસ હું તમારો હું’ આ પ્રકારે જેણે પોતાની પરાધીનતા કરેલી હોય તે અચવચ્ચ કહેવાય છે. તેમાં કલ્પહ આદિ દોષોનો હેતુ રહેલો છે, તેથી તે દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે. ૧૬

જે અમુક હવ્ય—પગારથી ધનવંતની આજ્ઞા ઝગાવવા નીમાણ્ણો હોય તે ભૂત કહેવાય છે, તેપણ દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે; કારણકે, તેવાને દીક્ષા આપવાથી જેના કાર્યમાં પૂર્વે તે નિમાણ્ણો હોય, તે ગૃહસ્થની અપ્રીતિનો તે પાત્ર બને છે. ૧૭

જે દીક્ષા લેવા ઉત્સુક હોય તેનું અપહરણ કરવું, ઇટ્થે જેનો દીક્ષા લેવાનો જાત્ર હોય તેને લુપી રીતે બીજે લઈ જવો—ઉપલક્ષણથી માતા પિતાદિકની આજ્ઞા ચગર જેને દીક્ષા આપવી, તે શૈલ્યનિષ્કેટિકા કહેવાય છે. તેવાઓ પણ દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે; કારણકે, તેવાઓને દીક્ષા આપવાથી અદત્તાદાનાદિ દોષનો પ્રસંગ આવે છે. ૧૮

આ પ્રમાણે આ અદાર પુરુષો દીક્ષાદાનને અયોગ્ય કહેવાય છે. તેવાઓમાં પણ વજ્રસ્વામીની પેઠે કેટલાંકને દીક્ષા આપવાની આજ્ઞા કરેલી છે.

સ્ત્રી જાતિને વિષે પણ વીશ દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે.

“ જે અષ્ટારસજ્ઞેયા પુરિસસ્સં તહિન્નિઆઈ તે ચેવ ।

ગુઠ્ઠિણી^૧ સવાલવચ્છા^૨ હુન્નિ શ્મે હુંતિ અન્ને વિ” ॥૧॥

જેમ પુરુષના અદાર જેદ કહેલા છે, તેવાજ સ્ત્રીના પણ અદાર જેદ છે. તેમાં ગુઠ્ઠિણી ઇટ્થે સગર્જા અને સ્તનપાન કરનારા નાના બાલકવાદી તે બાલવત્સા—એ વે જેદ મેલવવાથી સ્ત્રી જાતિના વીશ જેદ થાય છે. ” ૧

પૂર્વાક્ત તે વીશ સ્ત્રીઓના જેદ છે તે દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે. તેમને વિષે દોષ પણ પૂર્વની પેઠે સમજી લેવા.

નપુંસકના સોલ જેદ.

આગમને વિષે નપુંસકના સોલ જેદ કહેલા છે; તેમાં દશ જેદ સર્વથા દીક્ષા આપવાને અયોગ્ય છે; કારણકે તેમાં અતિશય સંક્રિષ્ટપણું રહેલ છે.

તે આ પ્રમાણે—

પંમ્મ વાઈય કીવે । કુંજીક્ષાહુ ઇશ્ય ॥ સડણી તક્કમ્મસેવીય । પક્કિયા પક્કિઈશ્ય ॥ ૧ ॥ સોગંધિય અ આસત્તે દસણ નપુંસગા ॥ સંકિલ્લટત્તિ સાહૂણં । પલ્લાવેડં અકપ્પિયા ॥ ૨ ॥

(૧) પંમ્મક (૨) વાતિક, (૩) વલીવ (૪) કુંજી (૫) ઇપ્પાહુ (૬) શકુની (૭) તત્ત્વર્મસેવી (૮) પાક્કિયાપાક્કિક (૯)

સૌગંધિક (૧૦) આસક્ત એ દશ નપુંસક સંક્રિષ્ટ ચિત્તવાદના હોવાથી સાધુ-
ઓને દીક્ષા દેવાને અયોગ્ય છે, તે સર્વેનું સંક્રિષ્ટપણું મહાનગરદાહ સમાન કા-
પના અધ્યવસાય યુક્તપણાવડે સ્ત્રી પુરુષ સેવન આશ્રીને હોય છે. કેમકે તે
ભજન સેવી છે. તેમનું સ્વરૂપ નિશીથ ભાષ્યથી તથા પ્રવચનસારોષ્ઠારથી જાણી
શેવું. અત્ર પ્રશ્ન થાય છે કે પુરુષના જોડમાં અને અત્ર નપુંસક કહેલા છે તેમાં શું
વિશેષ છે ? ઉત્તરમાં કહેવામાં આવે છે કે ત્યાં પ્રથમ પુરુષ આકૃતિનું ગ્રહણ થે
અને અત્ર નપુંસક આકૃતિનું ગ્રહણ થે—એ વિશેષપણું થે. તેમજ સ્ત્રીને વિષે
પણ સમજવું. હવે સોઠ જોડમાં વાકી રહેલા છ જોડ દીક્ષાને યોગ્ય થે તે દ-
ર્શાવે થે.

“ વહ્નિર્દ^૧ ચિપ્પિર્દ^૨ ચેવ મંત્રો^૩ સહિત્તવહે^૪ ।

ઈસિસતે^૫ દેવસત્તે^૬ ય પઠ્ઠાવેજ્જ નપુંસપ ॥ ૧ ॥

૧ રાજા અંતઃપુરની રક્ષા માટે ભત્રીજા કાલમાં વાલ અવસ્થામાં બેઠે
આપી જે પુરુષના ચિહ્ને ગાળી નાંખે છે તે વર્ષક નપુંસક કહેવાય છે.

૨ જન્મ પામતાંજ અંગુઠાથી અથવા આંગળીથી જેનું પુરુષ ચિહ્ન ચેરવી
નલાય અથવા ધીરેથી નલાય તે ચિપ્પિત નામે નપુંસક કહેવાય છે.

૩—૪ જેને મંત્રની શક્તિથી અથવા ઔષધના પ્રજાવથી પુરુષ વેદ અથ-
વા સ્ત્રી વેદ ઠગતાં નપુંસક વેદ હૃદય થાય તે બે પ્રકારે નપુંસક કહેવાય છે.

૫ કોઈ ઋષિ કે તાપસે શાપ આપવાથી જે નપુંસક થયેલો તે ઋષિશાપ
નપુંસક કહેવાય છે.

૬ જે કોઈ જુવનપતિ વગેરે દેવતાના શાપથી નપુંસક થયેલો હોય તે
દેવશાપ કહેવાય છે. આ છ પ્રકારના નપુંસકોને દીક્ષા આપી શકાય છે.

હવે અઢાર, વીશ અને દશ જોડથી વ્યતિરિક્ત એવા પુરુષ સ્ત્રી અને
નપુંસકને વિષે જે સર્વ વિરતિ અંગીકાર કરાય છે, તે કહે થે—

“ અમંદવૈરાગ્યનિમગ્નલુહ્યઃ તનૂકૃતાશેષકષાયવૈરિણઃ ।

ઋજુસ્વભાવાઃ સુવિનીતમાનસા ભજંતિ ભવ્યા મુનિધર્મમુત્તમમ્” ૧

“ જેમની બુદ્ધિ તીવ્ર વૈરાગ્યમાં નિમગ્ન થયેલી છે, જેમણે કપાયરૂપી સર્વ શત્રુઓને સૂદૃઢ કરી દીધા છે, જેમનો સ્વચાવ સરહા છે અને જેમણે પોતાના મનને અનુકૂળ કરેલું છે, એવા જીવ્ય પ્રાણીઓ ઉત્તમ એવા મુનિર્ધર્મને મળે છે.” ?

આ શ્લોકમાં અમંદ વૈરાગ્ય એ વિશેષણ આપેલું છે, તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે રોગાદિજન્ય એવા ક્ષણ માત્ર રહેનારા વૈરાગ્યવર્તે કાંઈ પણ સિદ્ધિ થતી નથી, એમ સૂચવ્યું છે.

ઠીકી કહ્યું છે કે,—

“ રોગેણ વ સોગેણ વ, હુસ્કેણ વ જં જન્માણ લહસદ્ ।

મમ્ગંતિ ન વેરમ્, તં વિવુહા અપ્પકાલંતિ ” ॥ ૧ ॥

સુહિઅસ્સવ્વ હુહિઅસ્સવ, જં વેરમ્ ગંત્તવે વિવેણ્ણં ।

પાયં અપચ્ચયંવા, તં ચિય ચારિત્તત્તહવીઅં ” ॥ ૨ ॥

“ તેવા વૈરાગ્યને પંક્તિ પુરુષો માગતા નથી કે જે વૈરાગ્ય નિર્વિવેકી પુરુષોને કાસઘ્વાસાદિ રોગથી, પુત્ર વિયોગાદિ શોકથી અને વધ વંધાદિકના યોગથી હત્પન્ન થાય છે. ઠીકી આ અસારસંસારને ધિક્કાર છે, કારણ કે, રોગ, શોક આદિ ઘણાં કષ્ટો જેમાં રહેલા છે એવી વિચારણામય વૈરાગ્ય જેમાં હક્ષ્માસ પામે છે તેવા વૈરાગ્યને પંક્તિ પુરુષો ઇચ્છતા નથી, જેથી તેવું વૈરાગ્ય સર્વ વિરત્તિને અપોગ્ય છે. ?

તેવા વૈરાગ્યની અયોગ્યતા શાથી થાય છે ? તે કહે છે—તેવા વૈરાગ્યનું અદ્ય કાલ સુધી સ્થાયીપણું છે, તેમજ રોગાદિકની નિવૃત્તિ થતાં તેવા વૈરાગ્યની પણ નિવૃત્તિ થઈ જાય છે, માટે હત્તમ બુદ્ધિવાદી પુરુષોએ તેવું વૈરાગ્ય ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. અહીં પ્રશ્ન કરે છે કે, “ ત્યારે સર્વ વિરત્તિને યોગ્ય કેવું વૈરાગ્ય હોય ? ” તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે, સુખી અથવા દુઃખી જનને જે વૈરાગ્ય થાય, તેવુંજ વૈરાગ્ય અનશ્વર હોય છે, કારણ કે, વિવેકના મૂલપણાને લઈને સર્વ દુઃસ્વાદિકની નિવૃત્તિ થતાં વૈરાગ્ય પણ નિવૃત્તિ પામતું નથી, તેથી એ વૈરાગ્ય ચારિત્રરૂપી વૃદ્ધિને ઉત્પન્ન કરવાનું કારણ થીજન્ય છે. અહિં ચારિત્રને વૃદ્ધિની હપમાં આપેલી છે, તે સમ્ય-

ક્ત્વરૂપ મૂલ્યથી, પ્રથમ વ્રતરૂપ સ્કંધથી, શોષ-વાકીના વ્રતરૂપ શાસ્ત્રાઓથી, પ્રશ-
માદિક પ્રશાસ્ત્રાઓથી, સકલ ક્રિયાકલ્પારૂપ પ્રવાળાંથી, લંબિષ્ઠાઓ રૂપ પુષ્પોથી
અને મોઢરૂપ ફલથી વરાવર ઘટે છે. તેની અંદર જે પ્રાયઃ શબ્દ મુકેલો છે, તેથી
વ્યજિંચાર ઘટાં દોષ આવતો નથી; કારણ કે, તે નંદીપેણ વસુદેવના પૂર્વ જંવનો
જીવ છે, તે અતિ કુરૂપપણાથી સ્ત્રીવને અનાદર કરાતાં મનને વિષે અત્યંત દુઃખ
પામતા અવિવેકથી પણ અવિનાશી વૈરાગ્યને પામેલા હતા. ૧-૨

દશ પ્રકારનો યતિધર્મ.

“ સ્વંતી ૧ મદ્વ ૨ અજ્ઞવ ૩ મુત્તી ૪ તવ ૫ સંજમેય ૬ વોધવ્વે ।

સચ્ચં ૭ સોયં ૮ આકિં-ચણંચ. ૯ વંજં ૧૦-ચ. જહધમ્મો ” ॥૧॥

“ ૧. ક્ષાંતિ—પદ્ધતિ સર્વથા ક્રોધનો પરિત્યાગ, ૨. મૃદુતા—સર્વથા માનનો
ત્યાગ, ૩. સરલતા—સર્વથા કપટ વૃત્તિનો ત્યાગ, ૪. નિર્જોજ્જતા—સર્વથા લો-
ભનો ત્યાગ, ૫થી મુનિઓએ પ્રથમ ચાર કપાયનો જય કરવો, એમ સૂચવ્યું છે.

કપાયો ઉજયલોકમાં પ્રાણીઓના સ્વાર્થનો વિનાશ કરનારા છે, કહ્યું છે કે,

“ કોહો પીઈં પણાસેઈ માણો વિણયનાસણો ।

માયા મિત્તાણિ નાંસેઈ લોહો સવ્વ વિણાસજં-॥ ૧ ॥

કોહો નામ મણુસસ્સ, દેહાઓ જાયંઈં રિઝ ।

જેણં ચ્યંતિં મિત્તાઈં ધમ્મો યે પરિજસ્સઈં ॥ ૨ ॥

નાસિયગુરુવંસં વિજ્ઞાઅહલત્ત કારણમસેસં ।

કુગ્ગહમયઆલાણં કો સેવઈં સુવ્વઓ માણં ॥ ૩ ॥

કુહિલગઈં કૂરમઈં સયાચરણવજિઓ મલિણો ।

માયાઈં નરો જુઘ્ઘગવ્વ દિઠમિત્તો વિ જયજણઓ ॥૪॥

કિચ્ચાકિચ્ચ વિવેયં હણઈં જો સયા વિનંવણાહેજં ।

તં કિરલોહપિસાયં કો ધીમં સેવંઈં લોઈં ” ॥૫॥

“ ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરે છે, માન વિનયજંજક છે, માયા મિત્રોનો
વિનાશ કરનારી છે અને લોભ સર્વ વિનાશ ઉત્પન્ન કરનાર છે ” . (૧) .

“ક્રોધ મનુષ્યના શરીરમાંથી उत्पन्न થયેલો શત્રુ છે. જેના સદ્જ્ઞાવર્થી મિત્રો (સંગ) તજી દે છે અને ધર્મ દૂર જાય છે. (૨)

“જેણે ગુરુના ભપ્તદેશગ્રહણનો વિનાશ કરેલો છે, જે સમસ્ત વિદ્યાને નિષ્ફળ કરવાને કારણશૂત છે, જે કુગ્રહરૂપ હસ્તીને ધાંધવાનું સ્થાન છે તેવા માનને કોણ સદાચરણી પુરુષ સેવે ? ” (૩)

માયાવી મનુષ્ય વક્ત્રગતિવાદો, ક્રૂર યુષ્ઠિવાદો, સદાચરણવર્જિત, મદ્ધિ-ન, અને સર્પની પેઠે દષ્ટિમાત્રથી જયને उत्पन्न કરનાર હોય છે ” (૪)

“જે કૃત્યાકૃત્યના વિવેકનો વિનાશ કરે છે, જે સર્વદા ચિમ્બનાના હેતુ-શૂત છે, તેવા દ્યોત્તરૂપ પિશાચને કયો યુદ્ધિમાન પુરુષ સેવે ? ” (૫)

વહી વીજા સર્વ મોક્ષના ંગોને વિષે કપાયનો ત્યાગ તે પણ મોક્ષનું એક મુખ્ય ંગ છે તે વિના કદિપણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેને માટે કહ્યું છે કે,—

“કઠ્ઠ કિરિયાહિં દેહં દમંતિ કિં તે જન્મા નિરવરાહં ।

મૂલં સઘ્વ દુહાણં, જેહિં કસાયા ન નિગ્ગહિયા” ॥૧॥

“જેમણે કપાયોનો નિગ્રહ કર્યો નથી એવા પુરુષો કદિ ક્રિયાઓ કરી સર્વ દુઃખના મૂલરૂપ એવા નિરપરાધી દેહને દમે છે તેઓ જન પુરુષો છે.” ૧

“સઘ્વેસુવિ તવેસુ કસાયનિગ્ગહસમં તવો નથ્થિ ।

જં તેણ નાગદત્તો સિદ્ધો વહુસો વિ સુંજંતો ” ॥ ૧ ॥

“સર્વ પ્રકારના તપમાં પણ કપાયોનો નિગ્રહ કરવા રૂપ તપના જેવું ધીજું તપ નથી, જે તપના પ્રજ્ઞાવર્થી નાગદત્ત ઘણીવાર ઓજન કરતો પણ સિદ્ધ થયો હતો.” ૧

નાગદત્તનું ધીજું નામ કુરગડુ સાધુ કહેવાય છે. તે દરરોજ ત્રણ ત્રણવાર ઓજન કરતો, પણ કેવલ કપાયના નિગ્રહના વલ્લથી કેવલજ્ઞાનની લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત થયો હતો. એ નાગદત્તની કયા પ્રસિદ્ધ છે; તેથી આ સ્થલે દર્શાવેલ નથી.

હવે અપવાદ માર્ગને આશ્રીને અહીં વિશેષપણે દેલા છે.

“યઃ શાસનોદ્બાહ નિવારણાદિ-સહ્કર્મકાર્યાય સમુદ્યતઃ સન્ ।

તનોતિ માયાં નિરવધચેતાઃ પ્રોક્તઃ સ ચારાધક એવ સુજ્ઞૈઃ” ૧

“ જે મુનિ શાસનની નિંદાનું નિવારણ કરવા વગેરે સારા ધર્મકાર્યોને માટે ઝગમગ થઈ નિર્દોષ હૃદયે માયાને વિસ્તારે છે, તેવા મુનિને મુઝ પુરુષો આરાધક કહેલો છે. ” ?

કહેવાનો આશય એવો છે કે, જે મુનિ શાસનની નિંદા અટકાવવાને માટે માયા—કપટ આચરે તે મુનિ શાસનના આરાધક ગણાય છે, વિરાધક ગણાતા નથી; કારણકે, શાસનની અપભ્રાજના નિવારવાથી પોતે આચરેલા માયાકપાયના દેશની આલોચના કરી તેઓ શુદ્ધ થઈ શકે છે. વલ્લી સિદ્ધાંતમાં પણ નવમા ગુણસ્થાન મુધી સંજ્વલન માયાનો હૃદય કહેલો છે, તે ઉપર એક દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવે છે.

માયાકપાય વિષે દૃષ્ટાંત.

કોઈ એક નગરમાં એક મિથ્યાત્વી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની રાણી જૈનધર્મ ઉપર પરમ રાગવતી હતી. બંનેની વચ્ચે અત્યંત પ્રીતિ હતી. તેઓની વચ્ચે વારંવાર ધર્મની ચર્ચા થતી હતી. એક વખતે તે મિથ્યાત્વી રાજાએ વિચાર કર્યો કે, “જો હું કોઈ રીતે આ રાણીના ધર્મગુરુનો અનાચાર પ્રગટ કરી વતાવું તો રાણી મૌન થઈને રહેશે. ” આ પ્રમાણે વિચારી રાજાએ તેનો ઉપાય યોજવા માટે પોતાના નગરની પાસે આવેલા એક ચંચિકાના પૂજારીને બોલાવી આ પ્રમાણે કહ્યું—“ જો કોઈ જૈનમુનિ આ ચંચિકાના મંદિરમાં રાત્રે નિવાસ કરે, ત્યારે તમારે કોઈ વેશ્યાને મંદિરમાં રાત્રી દ્વાર બંધ કરી દેવા અને તત્કાલ મને તે સ્વર આપવા. ” આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા તે પૂજારી અંગીકાર કરી પોતાને સ્થાને ગયો.

એક દિવસે કોઈ જૈનમુનિ ચંચિકાના મંદિરમાં આવી ચઢ્યા. તે વખતે તેણે વેશ્યાને અંદર પૂરી દ્વાર બંધ કરી દીધા. પછી તેણે રાજાને એ વાત નિવેદન કરી. રાજાએ કહ્યું, “ હવે જ્યારે હું ત્યાં આવું, ત્યારે તમારે તે દ્વાર ઊઘાડવા. ” રાજાનાં આ વચનને અંગીકાર કરી પૂજારી પોતાને સ્થાને આવ્યો.

અહીં મંદિરમાં પૂરાણના જૈનમુનિએ ચિંતવ્યું કે, “ કોઈ મિથ્યાત્વીએ કેવળ મુક્તિ માટે આ ઉપસર્ગ કરેલો છે, માટે મારે આ ઉપસર્ગને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરવો. હું આ ઉપસર્ગને સહન કરીશ પણ પ્રમાણે અહીં આવનારા લોકોમાં મારા નિમિત્તે જિનમતની નિંદા થશે, તેથી આ નિંદા દૂર કરવા માટે હું કોઈ ઉપાય

આચરું.” આ પ્રમાણે ચિંતવી તત્કાલ ઉત્પન્ન થયેલી યુષ્કિર્મને તેણે તે મંદિરના મધ્ય જાગે રહેલા દીપકના અગ્નિથી પોતાના વસ્ત્રાદિક સર્વ ઉપકરણોને ચાલી તેની રક્ષા કરી. તે રક્ષાથી તેણે પોતાનું સર્વ શરીર ચોદ્યું અને રજોહરણમાં રહેલી લાકડી હાથમાં ગ્રહણ કરી જે સ્વૂળે વેશ્યા હતી તેનાથી દૂર મંદિરને વીજે સ્વૂળે તે નિશ્ચિતપણે વેઠા.

મુનિનું આદ્યું જયાનક સ્વરૂપ જોઈ વેશ્યા મનમાં જય પામી ગઈ અને તે મૌન ધરીને એકાંત જાગે હુપાડને વેશી ગઈ.

પ્રાતઃકાલે રાજા જૈન મુનિના અનાચાર દેખાવવાની ઇચ્છાથી નગરના મુખ્ય દોકોને અતિ આગ્રહ કરી ચંચિકાના મંદિર પાસે લાવ્યો. નગરના શ્રેષ્ઠી શાહુકારો સહિત રાજા મંદિર પાસે આવ્યો અને દેવીના પૂજારીને કહ્યું, “પૂજારી, આ ઘારના કમારુ ડઘાડ, અમારે માતાના દર્શન કરવાં ઢે.” રાજાના આવા વચનથી પૂજારીને મંદિરના ઘાર ડઘાડ્યાં, તેવામાં તે જૈનમુનિ હાથમાં લાકડી લઈ નગન સ્વરૂપે ‘અદ્વલ અદ્વલ’ એવા શબ્દો કરતા અંદરથી બાહર નીકળ્યા અને રાજા વગેરે સર્વ દોકોનો વધે થઈ વીજે સ્થાને ચાલ્યા ગયા; તેની પાઠલ વેગ્યા પણ બાહર નીકળી. રાજા પોતાના જ ધર્મના ગુરુનું આદ્યું હુઃસ્વરૂપ જોઈ અતિશય શરમાઈ ગયો અને નમ્ર મુલે ડાહો રહ્યો.

આ વખતે રાણી બોલી, “સ્વામી, શ્રી ચિંતા કરો ઢે ? મિધ્યાત્વની વિઠંબનાઈ કરી માણીને શ્રી શ્રી ચિંતા ઉત્પન્ન થતી નથી. ? ”

આ વખતે રાજાને ડાહી પોતાને સ્થાને આવી પૂજારીને ક્રોધથી તે બનાવ વિષે પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું, “સ્વામી, આપના કહેવા પ્રમાણે મેં કર્યું હતું, તે ઠતાં આમ વિપરીત થયું, તે વિષે હું કાંઈ પણ જાણતો નથી. પછી રાજાને તે વેશ્યાને બોલાવીને પૂછ્યું, ત્યારે વેગ્યાને તે સર્વ વૃત્તાંત રાજાને નિવેદન કર્યો અને જૈનમુનિના ધૈર્યનું વર્ણન કરી વતાવ્યું. પછી રાજા તે વૃત્તાંત સાંજલી રાણીના વચનથી પ્રતિ-બોધ પામી સમ્યક્ત્વવંત થાવક બની ગયો હતો.

પેલા મુનિ, ફરીથી મુનિવેષ ધારણ કરી પોતે કરેલ માયાકપાયના સ્થાન-ક્લે આણેવી અને શુદ્ધ સંયમને આરાધી છેલ્લે ઉત્તમ ગતિના જાજન થયા હતા.

આ પ્રમાણે શાસનનો ડહાદહ નિવારવા વિષે માયા કત્તાર મુનિનો દૃષ્ટાંત ઢે.

તપસ્યાનું સ્વરૂપ.

તપ એ પ્રકારનું છે. ૧ વાહ્ય અને ૨ આચ્ચંતર. તે પ્રત્યેક ૭ ૭ પ્રકારના છે, તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“અણસણમુણોઅરિઆ, વિત્તિસંખેવણં રસચ્ચાહં ।

કાયકિલ્લેસો સંઘીણ, યાય વઘો તવો હોઈ ” ॥ ૧ ॥

“અનશન ઇદલ્લે આહારનો ત્યાગ—એ એ પ્રકારે છે. ૧ દત્તર અને ૨ યાવત્કથિક. શ્રીવીરતીર્થે નમુઝારસહિથી લઈને ૭ માસ પર્યંત અને પ્રથમ જિનના તીર્થમાં વર્ષે પર્યંત અને શોષ જિનોના તીર્થમાં આઠ માસ પર્યંત હોય છે.

વીજું યાવત્કથિક.—૧ પાદપોષગમન, ૨ ઇંગિતમરણ અને ૩ ભક્ત-પરિજ્ઞા—એમ ત્રણ પ્રકારે છે. તેમાં નક્તપરિજ્ઞામાં ત્રિવિધ અથવા ચતુર્વિધ આહારના પચ્ચલાણ અને શરીરની પરિકર્મતા (શરીર સંવંધી વૈયાવચ્ચ) પોતે કરે અથવા વીજા પાસે કરાવે. વીજા ઇંગિતમરણમાં નિશ્ચે ચતુર્વિધ આહારનો ત્યાગ અને વીજાથી પરિકર્મ—વૈયાવચ્ચનું વર્જન હોય છે, અને પોતે પણ પોતાના કલ્પેલા દેશ ભાગમાં ઝઘ્ઘ-ર્તનાદિક પરિકર્મ કરે છે. ત્રીજા પાદપોષગમનમાં વૃક્ષની પેટે પોતાના અંગ તથા હપાંગ ને સમ અથવા વિપમ પ્રદેશને વિષે જેમ પ્રથમ પર્યું હોય તેમ ધારણ કરી નિશ્ચલ થઈ રહેવાનું છે, ઇદલ્લે વૃક્ષની શાખાની જેમ પાસુ વદલ્યા વગર પર્યું રહેવાનું છે.

જનોદરી પ્રમુખનું સ્વરૂપ.

“વત્તીસ કિરકવલ્લા—હારો કુઠ્ઠિપૂરઓ જાણિઓ ।

પુરિસસ્સ મહિલયાણ, અઢાવીસં જવે કવલા” ॥૧॥

“જે વત્તીશ કવલ્લ—કોઢીયાનો આહાર તે કુઠ્ઠિપૂરણ આહાર કહેલો છે, તેમાં પુરુષના વત્તીશ અને સ્ત્રીના અઢ્યાવીશ કોઢીયા કહેલા છે. આ પ્રમાણે આહારનું માન સંક્ષેપરૂપે જાણી લેવું. વૃત્તિ—જિજ્ઞાસે ઇચ્છ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ્લ અને જા-વથી અન્નિગ્રહવિશેષવડે સંકોચવી તે વૃત્તિસંક્ષેપ કહેવાય છે અથવા આત્મીયિકા સંક્ષેપ કહેવાય છે. દહીં, દૂધ, વગેરેનો પરિહાર તે રસત્યાગ કહેવાય છે. તેમજ

कायानुं आसन बांधुं अथवा ढोचादिकधी कायाने क्लेश आपवो ते कायक्लेश कहेवाय ठे. जे इंद्रियोनी गुप्ता ते संलीनता कहेवाय ठे. एटले इंद्रिय, कपाय अने योगवसे संकीर्ण तेपज स्त्रीपुंमकादि वजित स्थाने रहवुं ते संलीनता कहेवाय ठे.

ए ठ प्रकारना तप ढोकोपां प्रवर्त्तं ठे, वझी केटझाएक कुतीथिंओ पण ए तप आचरे ठे, तेथी ते बाह्य तप कहेवाय ठे.

आन्यंतर तपना प्रकार.

“ प्रायश्चित्तं विण्णओ, वेयावच्चं तद्देव सज्जाओ ।

जाणं उस्सग्गोवि अ, अप्पिंनतरुं तवो होइ ” ॥१॥

“ १ प्रायश्चित्त, २ विनय, ३ वैयावृत्य, ४ स्वाध्याय, ५ ध्यान अने ६ कायोत्सर्ग—ए ठ प्रकारनुं आन्यंतर तप कहेवाय ठे. ” १

प्रायश्चित्त तपना दश प्रकार.

“ आद्धोयण पडिक्कमणे, मीसविवेगे तहावि उस्सग्गो ।

तवच्छेय मूल अणवट्ट—याय पारंचिय चेव ” ॥१॥

- १ आद्धोचना—एटले गुरुनी आगळ पोतानुं दुष्कृत वचनधी प्रगट करवुं.
- २ प्रतिक्रमण—एटले लागेला दोषधी पाछुं फरवुं—फरीधी ते दोष न करवाने माटे मिथ्या दुष्कृत आपवुं पण गुरु समझ न आद्धोचवुं, अनुपयोगपणे श्लेष्मादिकना प्रक्षेपनी जेप.
- ३ मिश्र—जे दुष्कृत आ वनेधी शुद्ध न थाय तो तेनी शुद्धिने अर्थे आद्धोचना अने प्रतिक्रमण ए वने करवा ते.
- ४ विवेक—जे आधाकर्मादि आहार ग्रहण करवा प्रमुख के जे अकृत्यपणे ग्रहण करेला आहारादिकनो त्याग करवाधी शुद्ध थाय ठे, ते शिवाय बीजी रीति शुद्धि थती नथी, ते शुद्धिने अर्थे जे आहारादिकनो परित्याग ते विवेक कहेवाय ठे.
- ५ व्युत्सर्ग—दुःस्वप्नधी उत्पन्न थयेल दोषनी शुद्धिने माटे कायाना व्यापारनो निरोध करतो ते,

૬ તપ-જે પ્રથમ કહેલા લપાયે કરી જે અશુદ્ધ રહે તો તે હુષ્કતની શુ-
ષ્ઠિને માટે યથાયોગ્ય નીચી આદિ છ માસ પર્યંત જે તપનું આચરણ તે.

૭ છેદ-શેષ ચારિત્ર પર્યાયની રક્ષાને માટે સદોષ પૂર્વ પર્યાયનું ઢેદન કરવું તે.

૮ મૂલ-કોઈ મહા દોષ લાગતાં સમગ્ર ચારિત્ર પર્યાયને છેદી ફરીથી મહા
વ્રતનું આરોપણ કરવું તે.

૯ અનવસ્થાપ્યતા-ક્રોધાદિકના હ્રદયથી સેવન કરેલા પાપની શુષ્ઠિને માટે
ગુરુ યથાર્થ આપેલા તપની શુષ્ઠિ જ્યાં મુધી નથી કરી ત્યાં મુધી તેને
વ્રતને વિષે અથવા વેપને વિષે ન સ્થાપવા તે અનવસ્થાપ્યતા કહેવાય છે.

૧૦ પારાંચિત-મુનિચાત, રાજવધ આદિ મહા અકૃત્ય સેવવાથી ક્ષિંગ, કાલ્પ,
ક્ષેત્ર અને તપવ્રતે તેનો પાર પામવો તે.

આ પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત તપના દશ પ્રકાર છે. તે પ્રાયશ્ચિત્ત અમગદપણે ક્ષિંગ
ધરનારા, જિનકલ્પકના તુલ્ય રૂપવાળા અને ક્ષેત્રથી બાહર રહેલા આચાર્યોને શુદ્ધ
વિસ્તીર્ણ તપ કરતાં ઢતાં જઘન્યથી ઢ માસ અને હસ્તકૃષ્ણી વાર વર્ષ પર્યંત હોય
છે; તે પછી ઇટલ્લે અતિચારનું પાર ગમન કર્યા પછી અનંતર તેને દીક્ષા અપાય છે,
અન્યથા અપાતી નથી.

આ દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તમાં ઢેહ્યાવે પ્રાયશ્ચિત્ત પહેલા સંઘયણવાલા ધૌ-
દ પૂર્વી મુધી હોય છે અને બીજા આઠ પ્રાયશ્ચિત્ત થી હુઃપ્રસન્નસૂરિ મુધી રહેશે, એમ
જાણવું. વિનય, જ્ઞાનાદિક જોડે કરીને સાત પ્રકારનો છે; તેમાં જ્ઞાનાદિકની ભક્તિ-
રૂપ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો વિનય ત્રણ પ્રકારનો છે, તથા મન, વચન અને
કાયાઈ કરી આચાર્યોદિકને વિષે અકુશલ ઇટલ્લે નગરી રીતે પ્રવર્તતા મન, વચન
અને કાયાનો નિરોધ અને કુશલ પ્રવૃત્તિવાળાને મન, વચન તથા કાયાનું હરીરણ
એમ વિનયના ઢ પ્રકાર થયા. સાતમો ઉપચારિક વિનય તે ગુરુ આદિકની અનુ-
કૂલ પ્રવૃત્તિરૂપ કહેવાય છે.

આ સાત પ્રકારનો વિનય સર્વ કાલે મુનિઓને આચરવા યોગ્ય છે.

૪ વૈયાવચ્ચ.

વૈયાવચ્ચ તપ સેવાવૃત્તિમાં આવે છે. આચાર્યોદિકને અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર,

પાત્રાદિ સંપાદન કરવાની વિધિનો જે વ્યાપાર તે વૈયાવચ્ચ કહેવાય છે.

૫ સ્વાધ્યાય.

અકાલ્પ વેદાનો પરિહાર કરીને અથવા પોરિસીની અપેક્ષા જે અધ્યયન કરવું તે સ્વાધ્યાય કહેવાય છે. તે સ્વાધ્યાય પાંચ પ્રકારે છે. ૧ વાચના, ૨ પૃષ્ઠના, ૩ પરાવર્તના, ૪ અનુમેક્ષા અને ૫ ધર્મકથા—એવા તેમના નામ છે.

જે નહીં જળેલા સૂત્રોનું શાસ્ત્રોક્ત વિધિવને ગુરુ મુખે ગ્રહણ કરવું. તે વાચના કહેવાય છે. તેમાં સંદેહ થતાં પુઞ્નું તે પૃષ્ઠના કહેવાય છે. તે પૃષ્ઠના વને નિશ્ચિત સૂત્રોનું વિસ્મરણ ન થાય તેને માટે ગણવું તે પરાવર્તના કહેવાય છે. સૂત્રની પેરે અર્થનું જે ચિંતવવું, તે અનુમેક્ષા કહેવાય છે અને અપ્ન્યાસ કરેલા સૂત્ર અને અર્થનો વીજાને ઉપદેશ આપવો તે ધર્મકથા કહેવાય છે.

અહીં સૂત્ર બે પ્રકારે છે. ૧ અંગપ્રવિષ્ટ અને ૨ અંગવાહ. તેમાં બે પગ, બે જંઘા, બે હરુ, બે ગાત્ર, બે હાથ, એક શ્રીવા અને એક મસ્તક એ વાર અંગવાહો પુરુષ “ સુભવિસિદ્ધો ” થી ઓલસાય છે.

૫ પ્રવચનરુપ પુરુષના અંગમાં જે રહેલું તે અંગપ્રવિષ્ટ સૂત્ર કહેવાય છે. તે વાર પ્રકારે છે. આચારાંગ અને સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર ૫ પ્રવચન પુરુષના બે પગ છે. સ્થાનાંગ અને સમવાયાંગ—૫ તેની બે જંઘા છે. જગવતી અને જ્ઞાતાસૂત્ર તે તેના બે હરુ છે, ઉપાસકદર્શાંગ તથા અંતગઢદર્શાંગ તે તેના પીઠ તથા હૃદયરુપ બે ગાત્ર છે, અનુતરોવવાદશાંગ અને પ્રશ્ન વ્યાકરણ—૫ બે તેના હાથ છે, વિપાક સૂત્ર તે શ્રીવા અને દૃષ્ટિવાદ તે મસ્તક છે. આ પ્રમાણે પ્રવચન પુરુષના તે સૂત્રો વાર અંગ રુપ છે.

હવે જે અંગ વાહ તે આવશ્યક છે, તે હપાંગો, પયજ્ઞા આદિ જોડથી અનેક પ્રકારનું છે દીક્ષા ગ્રહણ કરનારને જેટલે વર્ષે જે સૂત્રની વાચના ગ્રહણ કરવા યોગ્ય હોય છે તે સ્વરુપ વ્યવહાર સૂત્ર માંહેલી ગાથાવને દર્શાવે છે. સંવત્સરાદિ કાલના અનુક્રમે કરી જે જે કાલ પ્રાપ્ત થાય, તે તે કાલે ધીરપુરુષ વાચના મેળે તે કાલ આ પ્રમાણે છે.

ત્રણ વર્ષના દીક્ષા પર્યાયવાહો આચારકલ્પ નામના અધ્યયન સુધી વાચના છે છે. ચાર વર્ષવાહો સ્યગરાંગ નામે વીજા અંગ સુધી અને પાંચ વર્ષનો

દીક્ષિત દશાશ્રુતસ્કંધ, કટ્વપસૂત્ર અને વ્યવહાર સૂત્રની વાચના હાથ શકે છે. અહિં આચારકટ્વ એટલે નિશીથ સૂત્રનું અધ્યયન સમજવું. આઠ વર્ષના દીક્ષા પર્યાય-વાદ્યો પુરુષ શ્રી સ્થાનાંગ અને ચોથું સમવાયાંગ વાંચી શકે છે. દશ વર્ષના પર્યાયવાદ્યાર્થી શ્રી જગવતીજી વાંચી શકાય છે. અગીઆર વર્ષના પર્યાયવાદ્યાર્થી શ્રી શુદ્ધિયવિમાણવિજતી આદિ પાંચ અધ્યયન વાચ્ય છે. વાર વર્ષના પર્યાયવાદ્યાને માટે શ્રી અરુણોવવાદ આદિ પાંચ અધ્યયન કહેલા છે. તેર વર્ષના દીક્ષા પર્યાયવાદ્યાને હઠાણશ્રુતાદિક ચાર અને ચૌદ વર્ષના પર્યાયવાદ્યાને શ્રી આ-શીવિપ જાવના વાચનીય છે. પંદર વર્ષના પર્યાયવાદ્યા દટ્ટિવિપ જાવના અને સોલ્લ વર્ષના પર્યાયવાદ્યા ચારણજાવના મુધી વાંચી શકે છે. સત્તર વર્ષના પર્યાયવાદ્યાને મહાસુમિણ જાવના અને અઠાર વર્ષના પર્યાયવાદ્યાને તેયગનિસગ જાવના મુધી અધ્યયન કરવું યોગ્ય છે. ઓગણીશ વર્ષના પર્યાયવાદ્યાને વારમા દટ્ટિવાદ વાંચવાની આજ્ઞા છે અને સંપૂર્ણ વીશ વર્ષના પર્યાયવાદ્યા મુનિને સર્વ સૂત્રની આ-જ્ઞા છે તે સ્વાધ્યાયને કરનારા અને સંયમ માર્ગને નહીં ચિરાધનારા મુનિઓએ વ્યાવિષ્ટત્વ પ્રમુખ અતિચારો સર્વથા વર્જવા જોઈએ. તે અતિચારો ચૌદ પ્રકારના છે.

૧ વ્યાવિષ્ટત્વ-વિપરીતપણું. ૨ વ્યાપ્રેક્ષિત-જુદા જુદા આજ્ઞાવા મેલ્લવી વે ગ્રણવાર કહેવું. ૩ હીનાકર—હીન અકરપણું. ૪ અત્યકર—વધારે અકરો કહેવા તે. ૫ પદહીનતા—પદ ઓછું કહેવું તે. ૬ વિનય હીનતા—વિનયનો ત્યાગ કરવો તે. ૭ હતાત્તાદિ ઘોષ હીનપણું. ૮ યોગ હીનતા—યોગની ઉપચારતા ન કરવી તે. ૯ અદ્વપશ્રુતને યોગ્ય હોય તેને અધિક શ્રુતનું દાન દેવું. ૧૦ પાઠા ફલ્લતાને કલ્પિત હૃદયે ગ્રહણ કરવું તે. ૧૧ અકાલે સ્વાધ્યાય કરવો. ૧૨ કાલે સ્વાધ્યાય ન કરવો તે. ૧૩ સ્વાધ્યાયને અવસરે સ્વાધ્યાય ન કરવો. ૧૪ સ્વાધ્યાય ન કરવો હોય ત્યારે કરવો.

૯ ચૌદ અતિચારનું સ્વરૂપ વિશેષપણે આવશ્યકાદિ સૂત્રોથી જાણી લેવું. આ ચૌદ અતિચારોને વર્જી સ્વાધ્યાય કરનારા મુનિઓને મહાન્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. જો આ અતિચારોનો ત્યાગ કર્યા વિના સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવામાં આવે તો હીનાકર દોષને કરનારા એક વિદ્યાધરની પેઠે વિદ્યાની નિષ્ફલતા પ્રમુખ મહા-દોષો ઉત્પન્ન થાય છે.

તે વિદ્યાધરનું દૃષ્ટાંત.

एक वखते राजगृह नगरने विषे तेनी समीपे आवेत्ता लधानमां श्री वीर प्रज्जु समोसर्पा; ते वखते स्वामीना आगमननी वार्ता सांजळी जेनुं चित्त संतुष्ट थयेलुं ठे, एवो श्रेणिक राजा अजयकुमार वेगेरेने दइ त्यां आव्यो. ते प्रज्जुने त्र-
ण प्रदक्षिणा करी बंदना करी घणा देव अने असुर कुमारादि तथा विद्याधर अने मनुष्याना समूहे विराजित एवी सजामां योग्य स्थाने वेजो. धर्मेने सांजळी पर्पदा पुनः पोतपोताने स्थाने गइ. तेवामां कोइ विद्याधर आकाश मार्गे लुमी जतो हतो, ते तत्काल पृथ्वी उपर पडी गयो. विद्याधरने पृथ्वीपर परुतो देखी श्रेणिक राजा विस्मय पायी गयो. अने तत्काल तेणे प्रज्जुने तेना परुचालुं कारण पुच्युं. प्रज्जुए कह्युं, “ राजन्, आ विद्याधर गगनगामिनी विद्याना एक अक्षर चुकी गयो, तेथी तेनो अधःपात थइ गयो ठे. ते हवे आकाश मार्गे जवाने सम-
र्थ थवानो नथी. ” आ वखते श्रेणिक राजानी पासे रहेल्लो मंत्री अजयकुमार प्रभुना वचन सांभळी तत्काल वेजो थयो अने तेणे त्यां जइ विद्याधरने कह्युं, “हे विद्याधर, तुं तारी विद्याना एक अक्षरथी भ्रष्ट थयो ठे, जो तुं मने ए विद्या आपे तो हुं तने ते अक्षर आपुं. ” विद्याधरे अजयकुमारनुं ते वचन अंगीकार कय्युं. पडी विद्याधरने एक अक्षर आपी तेणे तेनी पासेथी आकाशगामिनी विद्या ग्रहण करी. पडी विद्याधर पूर्ण विद्या प्राप्त करी आकाश मार्गे चाव्यो गयो अने अजयकुमार अनुक्रमे पोताने स्थाने आव्यो हतो.

आ विद्याधरना दृष्टान्तो द्वेश सांजळी मुनिओए पूर्वे कहेत्ता दोपोनो त्याग करवा यत्न करवो.

वद्वी पोते स्वाध्याय करता अने बीजाने करावता एवा मुनिओए प्रथम सोळ वचनो अवश्य जाणवा जोइए. ते सोळ वचनो श्री अनुयोगद्वारादि सूत्रोमां आ प्रमाणे आपेत्ता ठे. ३ लिंग, ३ वचन, ३ काळ, १ परोक्ष, १ प्रत्यक्ष, ॥ लपनय-अपनय अने १ अध्यस्थ—ए सोळ वचनो कहेवाय ठे.

३ लिंग त्रण ठे. १ पुरुष लिंग, २ स्त्री लिंग अने ३ नपुंसक लिंग.

३ त्रण वचन. १ एकवचन, २ द्विवचन अने ३ बहुवचन.

३ त्रण काळ. १ अतीत, २ अनागत अने ३ वर्तमान.

१ परोक्ष एટલે ‘ ते ’ निर्देशवचन.

१ प्रत्यक्ष एटલે ‘ આ, ’ પ્રત્યક્ષવચન.

૪ ઉપનય-અપનય ચાર પ્રકારે છે. જે પ્રશંસા વચન તે ઉપનય વચન-જેમકે, “ આ રૂપવતી સ્ત્રી છે. ” જે નિંદાવચન તે અપનય વચન છે. જેમકે, “ આ સ્ત્રી રૂપવતી છે, પણ દુઃશીલવાલી છે. ” અપનય-ઉપનય એટલે નિંદા કરીને પ્રશંસા કરવી તે. જેમ “ આ સ્ત્રી કુરૂપા છે પણ સુશીલવતી છે. ” ચિત્તમાં વીજું ધારણ કરી, હેતરવાની કુષ્ઠિય વીજું કહેવા ફક્તમાં ઠતાં પણ જે ચિત્તમાં છે, તે તત્કાલ ઘોડી નાંહે, તે અધ્યાત્મવચન કહેવાય છે.

જેઓ આ સોલ વચનના અજ્ઞાત હોઈ સૂત્રવાચનાદિકમાં પ્રવર્તે છે, તે મૂઢ જીવો જિનવચનને ઝઘ્ઘન કરનારા હોવાથી જિનાજ્ઞાના વિરાધક છે, એમાં સમજવું; તેથી ઉત્તમ મુનિઓએ પ્રથમ કહેલા વિધિથી પરિજ્ઞાન પૂર્વક સૂત્રઅર્થનો સ્વાધ્યાય કરવો.

૪ ધ્યાન.

અંતર્મુહૂર્ત માત્ર કાલ સુધી ચિત્તનો એકાગ્ર અધ્યવસાય કરવો તે ધ્યાન કહેવાય છે. તે ધ્યાન ચાર પ્રકારનું છે. ૧ આર્ત, ૨ રૌદ્ર, ૩ ધર્મ અને ૪ શુક્લ. તેમાં આર્તધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૧ ફટવિયોગ, ૨ અનિષ્ટસંયોગ, ૩ રોગચિંતા અને ૪ અગ્રશોચવિષય.

૧ ફટ એવા શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ સ્પર્શ લક્ષણવાલા વિષયોનો જે વિયોગ, એટલે “ આ મને કદિ પણ ન થાઓ, ” ઇત્યાદિ ચિંતવું, તે ફટવિયોગ નામે પહેલું આર્તધ્યાન કહેવાય છે.

૨ “ અનિષ્ટ શબ્દાદિક વિષયોનો સંયોગ તે મને કોઈ દિવસ પણ ન થાઓ. ” એવું જે ચિંતવન તે અનિષ્ટસંયોગ નામે વીજું આર્તધ્યાન કહેવાય છે.

૩ રોગની ઉત્પત્તિ યતાં જે ઘણી ચિંતા કરવી તે રોગચિંતાવિષય નામે ત્રીજું આર્તધ્યાન કહેવાય છે.

૪ દેવપણની અને ચક્રવર્તીપણની ઋષ્ઠિની માર્ચના કરવા પ્રમુખ અના-ગતકાલ સંવંધી કાર્યનો શોક કરવો, તે અગ્રશોચવિષય નામે ચોથું આર્તધ્યાન કહેવાય છે. આ ધ્યાન શોક, આક્રંદન, સ્વદેહ તાપન આદિ લક્ષણોથી ઓઝ-સ્વાય છે. તે તિર્થંચની ગતિનું કારણરૂપ કહેવાય છે. આ ધ્યાનનો સંજવ ઝગા ગુણ-ગાળા સુધી છે, એમ જાણવું.

ધુર્વલ પ્રાણીઓને જે રોવરાવે તે રુદ્ર કહેવાય છે, તે પ્રાણિવધ આદિ

કાર્યને પરિણત. એવા આત્માનું જે કર્મ છે રૌદ્ર અથવા તે રુદ્રપણાનો જે જાત (ક્રિયા) તે રૌદ્ર કહેવાય છે તે સંબંધી જે ધ્યાન તે રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે. તે રૌદ્રધ્યાનના ચાર પ્રકાર છે. ૧ હિંસાનુબંધી, ૨ મૃપાનુબંધી, ૩ ચૌર્યાનુબંધી, અને ૪ પરિગ્રહરક્ષણાનુબંધી. એવા તેના નામ છે.

૧ પ્રાણીઓના વધ, વંધન દહન, અંકન અને મારણાદિકનું ચિંતવન તે હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે.

૨ પિશુનતા, સત્યાસત્ય અને યાતાદિકનું ચિંતવન કરવું, તે મૃપાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે.

૩ તીવ્રક્રોધ, ઢોંચાકુદ્ધ, પ્રાણીનો ઉપદ્રાવ કરવામાં તત્પરતા, પરદોષના જય તરફ ઉપેક્ષા તથા પરજીવ્યના હરણનું ચિંતવન તે ચૌર્યાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે.

૪ સર્વ જનને શંકામાં પાડવાની તત્પરતા, ઉપદ્રાવમાં પરાયણતા, વિષય મુક્તિ સાધકતા તથા જીવ્યના સંરક્ષણનું ચિંતવન, તે પરિગ્રહરક્ષણાનુબંધી નામે રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે. આ ધ્યાન પ્રાણિવધાદિ લક્ષણોથી ઓલ્લસાય છે, તેથી તે નરકગતિનું કારણરૂપ થાય છે.

આ રૌદ્રધ્યાનનો સંજવ પાંચમા ગુણઠાણા પર્યંત જાણવો. કેટલાક આચાર્યો આ ધ્યાનના ચોથા પ્રકાર (પરિગ્રહરક્ષણાનુબંધી)ને ઠઠા ગુણઠાણા મુધી માને છે.

ધર્મધ્યાનનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે—ધર્મ એટલે ક્રમાદિ દશ પ્રકારનો ધર્મ, તેનાથી યુક્ત અથવા તે સંબંધી તે ધર્મધ્યાન કહેવાય છે. તે ધર્મધ્યાન ચાર પ્રકારનું છે. ૧ આજ્ઞાવિચય, ૨ અપાયવિચય, ૩ વિપાકવિચય અને ૪ સંસ્થાન-વિચય—એવા તેના નામ છે.

૧ શ્રીમાન્ સર્વજ્ઞ પુરુષોની આજ્ઞાનું જે અનુચિંતન, તે આજ્ઞાવિચયનામે ધર્મધ્યાન કહેવાય છે.

૨ રાગ, દેષ, અને કપાયને વશવર્તી એવા પ્રાણીઓના સાંસારિક ક-ષ્ટોનું જે ચિંતવન તે અપાયવિચય નામે ધર્મધ્યાન કહેવાય છે.

૩ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોના શુનાશુન વિપાકનું જે ચિંતવન કરવું તે વિપાક-વિચય નામે ધર્મધ્યાન કહેવાય છે.

॥ ભૂમરુઢ, હીપ્ર, અને સમુદ્ર પ્રમુખ વસ્તુના સંસ્થાનાદિક સ્વજાવતું જે વિચારવું, તે સંસ્થાનવિચય નામે ધર્મધ્યાન કહેવાય છે.

આ ધર્મધ્યાન જિનોક્ત તત્ત્વ પર શ્રદ્ધા કરવાનું શુભચિહ્નરૂપ છે અને દેવ-યતિ આદિ ફલનું સાધક છે. એ ધ્યાનનો સંજ્ઞવ ચોથા અથવા પાંચમા ગુણ ઠાણાથી આરંભીને સાતમા તથા આઠમા ગુણઠાણા પર્યંત છે, એમ જાણવું તેને વિષે પહેલાં વે જ્ઞેદ ચોથે ગુણઠાણે અને પહેલેથી ત્રણ જ્ઞેદ પાંચમે ગુણ ઠાણે—પટલો વિશેષ છે.

આઠ પ્રકારના કર્મના મદને શોધે તે શુરુ કહેવાય છે. તે સંબંધી જે ધ્યાન તે શુક્લધ્યાન. તે શુરુધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૧ પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર, ૨ એક-ત્વ વિતર્ક અપ્રવિચાર, ૩ સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ અને ૪ સમુદ્ધિન્નક્રિયા અનિ-દૃષ્ટિ—એવા તેના નામ છે.

૧ જેને વિષે જાવશુતને અનુસારે અંતરંગ ધ્વનિરૂપ વિતર્ક—શ્રુત અર્થથી અર્થાંતરમાં, શબ્દથી શબ્દાંતરમાં, અને યોગથી યોગાંતરમાં સંક્રમે છે, વહી પોતાના શુદ્ધ આત્મહવ્યથી હવ્યાંતરને પામે છે, ગુણથી ગુણાંતરને પામે છે અને પર્યાયથી પર્યાયાંતરને પામે છે. તેને માટે કહું છે કે,—

“ શ્રુતચિંતાવિતર્કઃ સ્યા—હિચારઃ સંક્રમો મતઃ ।

પૃથક્ત્વં સ્યાદનેકત્વં, જવત્યેતત્ ત્રયાત્મકમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ જે શ્રુતની ચિંતા તે વિતર્ક, સંક્રમ તે વિચાર અને પૃથક્ત્વ તે અનેક-પણું—એ ત્રણ વસ્તુમય પહેલો પાયો થાય છે. વિતર્કને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ સ્વશુદ્ધાત્માનુજૂલ્યાત્મ—ભાવશ્રુતાવલંબનાત્ ।

અંતર્જલ્પો વિતર્કઃ સ્યાત્, યસ્મિન્સત્ સવિતર્કજમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થાદર્થાંતરે શબ્દાત્ત્વદાંતરે ચ સંક્રમઃ ।

યોગાદ્યોગાંતરે યત્ર, સવિચારં તદુચ્યતે ॥ ૨ ॥

હવ્યાદ્ હવ્યાંતરે યાતિ, ગુણાદ્યાતિ ગુણાંતરમ્ ।

પર્યાયાદન્યપર્યાયં, સપૃથક્ત્વં ભવત્યતઃ ” ॥ ૩ ॥

આ ત્રણ શ્લોકનો જાણાર્થે હવર કહેવામાં આવ્યો છે.

આ શુદ્ધધ્યાનનો પહેલો પાયો આત્મા ગુણસ્થાનથી આરંભી અગીઆરમા ગુણસ્થાન સુધી હોય છે.

૨ શુદ્ધધ્યાનનો એકત્વ ચિત્તકે અગ્રવિચાર નામે વીજો પાયો નિશ્ચય એક હવ્યનું અથવા એક પર્યાયનું અથવા એક ગુણનું અથવા શબ્દથી શબ્દાંતરનું इत्यादि જે સંક્રમણ તેનાથી રહિત છે. જાવશ્રુતાવલંબનવચ્ચે ચિંતવન કરવારુપ વીજો પાયો ચારમા ગુણઠાણે હોય છે અને તે પછી તેરમે ગુણસ્થાને ધ્યાનાંતરિકા હોય છે.

૩ તે પછી જેને વિષે કેવડી જગવાન અત્યંત આત્મશક્તિવચ્ચે વાદર કાયયોગમાં આત્મ સ્વજાવથી સ્થિતિ કર્યા વાદ વાદર મન વચન યુગદ્વને સૂદ્ધ કરે છે, તે પછી સૂદ્ધ વચન તથા મનને વિષે સ્થિતિ કરી વાદરકાંપયોગને સૂદ્ધતામાં લઈ જાય છે, તે પછી સૂદ્ધ કાયયોગમાં ક્ષણ માત્ર સ્થિતિ કરી તત્કાલ સૂદ્ધ વચન તથા મનનો સર્વથા નિગ્રહ કરે છે. ત્યારવાદ સૂદ્ધ કાયયોગે ક્ષણ માત્ર સ્થિતિ કરી સૂદ્ધ ક્રિયાવાદા જ્ઞાન સ્વરૂપી પોતાના આત્માને પોતાની મેલે અનુ-જવે છે અને તેને યોગ્ય ઇવા જે શુદ્ધ પરિણામ તેથી પરુવાપણું થતું નથી. આ શુદ્ધધ્યાનનો ત્રીજો પાયો કહેવાય છે. ૪ તેરમા ગુણઠાણને અંતે પ્રાપ્ત થાય છે.

૪ જેને વિષે સૂદ્ધક્રિયાનો પણ સમુચ્છેદ થાય છે, તે શુદ્ધધ્યાનનો ચોથો પાયો કહેવાય છે. તે ચૌદમે ગુણઠાણે હોય છે તે પછી જીવ સિદ્ધિપદ-ને પામે છે.

૫ ધ્યાન અવાધા અને અસંમોહાદિ હિંગ ગમ્ય છે અને મોક્ષ ફલનું સાધક છે એમ સમજવું. ઇથી અક્રિયપણાને યોગ્ય પરમ વિશુદ્ધ પરિણામનો નિ-શ્ચિત્તિ પણ હોતી નથી.

૬ ચારે ધ્યાનમાં ધર્મધ્યાન તથા શુદ્ધધ્યાન—૬ વે નિર્જરાના હેતુ હોવા-થી અર્ચવંતર તપરુપ સમજવા. અને આર્તિ તથા રૌદ્ર—૬ વે વંધના હેતુ છે, નિ-ર્જરાના હેતુ નથી તેથી તે તપરુપ નથી, માટે હત્તમ બુદ્ધિવાદા પુરુષોએ તે આર્તિ તથા રૌદ્ર—વંને ધ્યાનનો પરિહાર કરવો. અન્યથા નંદમણિયાર તથા કંમરી-કાદિકની જેમ મહા દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૭ જો કે ચિત્તનું અતિ ચંચલપણું હોવાથી મનુષ્ય કુધ્યાનને પામે છે તોપણ વીર પુરુષોએ પ્રસન્નચંદ્રાદિકની પેઠે તે કુધ્યાનને નિવારવા માટે આત્મ-વીર્યનો હઠ્થાસ પ્રકટ કરવો—વીર્ય ફોરવડું અને શુદ્ધ ધ્યાનનો વિષેદ ન થાય,

તેવો અન્યાસ કરવો.

૬ ઉત્સર્ગ એટલે સ્વાજ્ય વસ્તુનો સમ્યક્ પ્રકારે ત્યાગ કરવો તે. તે ઉત્સર્ગ બે પ્રકારે છે. ૧ વાહ્ય અને ૨ અન્યંતર. વીજા અન્યંતર ઉત્સર્ગમાં ક્રોધાદિક કપાયનો ત્યાગ કરવાનો છે.

અહિં મશ્ન થાય છે કે, ઉત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્તમાં આવી જાયઝે, તો પડી ફરીવાર કહેવાનું શું કારણ છે ?

તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, એ સત્ય છે પરંતુ પૂર્વે અતિચારની શુષ્કિને માટે કહેલ છે અને અહીં તો સામાન્યથી નિર્જરાને માટે કહેલ છે, તેથી તેમાં પુનરુક્તિનો દોષ આવતો નથી.

આ બે પ્રકારનો તપ લોકોથી અણબોલસ્વાતો હોવાથી, અન્યમત વાહ્યાઓએ નહીં સેવાતો હોવાથી અને મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં અંતરંગપણે રહેલ તેથી આન્યંતર કર્મને તપાવનાર હોવાથી તે આન્યંતર તપ કહેવાય છે. એ પ્રકારે તપનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું. ૫.

સંયમનું સ્વરૂપ.

સંયમ શબ્દનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—સં એટલે સમ્યક્ પ્રકારે યમ એટલે સાવધ યોગથી નિવૃત્ત થવું, તે સંયમ કહેવાય છે તેના સત્તર જોડ છે. પાંચ પ્રાણાતિપાતાદિકથી વિરમવું અને પંચ મહાવ્રતનું ધારણ કરવું તે—તેમના વ્રતોનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે.

૧ વ્રસ સ્થાવરાદિ સર્વ જીવોને મન, વચન, કાયાએ કરી પોતે હણે નહીં વીજાની પાસે હણાવે નહીં અને હણનારને અનુમોદે નહીં.

૨ તેમ ત્રિવિધ ત્રિવિધ જાંગાએ કરી રાગ, દ્રેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય અને કલ્પહાદિકે કરી પ્રાણાતિ પણ મૃષાવાદ વોલે નહીં.

તે મૃષાવાદ ચાર પ્રકારે છે. ૧ સદ્જાવનિષેધ, ૨ સદ્જાવન ઉદ્જાવન ૩ અર્થીતર અજિધાન અને ૪ ગર્હાવચન. પહેલા જોડમાં આત્મા નથી ઇત્યાદિ માનવું. વીજીમાં શ્યામાક નામે ધાન્ય અથવા ચોલા જેટલો અથવા લલ્લાટને વિષે રહેલો આત્મા છે તેમ માનવું, વીજા જોડમાં ગવાદિકને અશ્વાદિકના શબ્દે કહેવા તે અને ચોથા જોડમાં કાણાને કાણો કહી વોલાવવો તે.

૩ ચારિત્રવંત સાધુ ઉપયોગવંત થઈ ત્રિવિધ ત્રિવિધ જાંગે કરી ૧ જીવ-

અદત્ત, ૨ તીર્થંકરઅદત્ત ૩ સ્વામિઅદત્ત, અને ૪ ગુરુઅદત્ત એવી અટ્પ વસ્તુ પણ ન ગ્રહણ કરે.

A જે જીવઅદત્ત છે, તે સચિત્ત કહેવાય છે, તે પોતાના વિનાશની શંકા કરતા જીવોવને પોતે આશ્રય કરેલા શરીરનું અર્પણ ન કરેલા હોવાથી જે સચિત્તને ગ્રહણ કરે તે જીવઅદત્ત કહેવાય છે. શિષ્યને વલાત્કારે દીક્ષા આપવી તે જીવ અદત્ત કહેવાય છે.

B અચિત્ત હોય તોપણ જેને માટે શ્રી તીર્થંકરની આજ્ઞા ન હોય, એવા મુષર્ણાદિકને ગ્રહણ કરવું તે તીર્થંકરઅદત્ત કહેવાય છે.

C તીર્થંકર પ્રજ્ઞુષ આજ્ઞા આપ્યા ઠતાં જે વસ્તુ તેના સ્વામીએ—ધર્મી—એ ન આપી ઠતાં ગ્રહણ કરવામાં આવે તે સ્વામિ—અદત્ત કહેવાય છે.

D ધર્મીએ આજ્ઞા આપી પણ કોઈ કારણને લઈને જે વસ્તુ ગુરુએ નિપેદ્યી હોય, જેમકે, “હે મુનિ, તું આ વસ્તુ ગ્રહણ કરીશ નહીં.” તે ઠતાં લોનાદિકને વશ થઈ ગ્રહણ કરે તો તે ગુરુ—અદત્ત કહેવાય છે. અથવા ગુરુના કહ્યા શિવાય જે જોજનાદિક જોગવાં તે પણ ગુરુ અદત્ત કહેવાય છે.

૪ સાધુ અઢાર પ્રકારનું મૈયુન સેવે નહીં. તેમાં ઔદારિક શરીર સંવંધો મૈયુન મને કરી સેવે નહીં, વીજાને સેવવામાં પ્રેરણા કરે નહીં અને વીજા સેવનારને સારા જાણે નહીં એમ ત્રણ જોદ થાય છે. તેવી રીતે વચને કરીને અને કાયાએ કરીને એમ વધા મઢી નવ જોદો થાય છે.

એવી રીતે ઔદારિકે કરી જેમ નવ જોદ થાય, તેમ વૈક્રિયવને પણ મેયુનના નવ જોદ પ્રાપ્ત થતા સર્વ મઢી મૈયુનના અઢાર જોદ થાય છે.

સંયમને લપકાર કરનારી લપધિ શિવાય મુનિએ ત્રિવિધ ત્રિવિધ જાંગે કરી પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો. તે સંયમને લપકાર કરનારી લપધિતા વે પ્રકાર છે. ૧ ઔધિક અને ૨ લપગ્રહિક. જે પ્રવાહે કરીને ગ્રહણ થાય અને કારણે જોગવાય તે ઔધિક લપધિ કહેવાય છે. તેના વસ્ત્ર, પાત્ર, રજોહરણાદિ ચૌદ જોદો છે. જે કારણ ઠતે ગ્રહણ કરાય છે અને કારણ પઢ્યે જોગવાય છે, તે લપગ્રહિક કહેવાય છે. તે સંયારો, લત્તરપટ વગેરેના પ્રકારે છે. તે ઔધિક અને લપગ્રહિક લપધિને વિષે મુનિએ મમત્વને ધારણ કરવું નહીં. મમત્વથી રહિત થઈ માત્ર સંયમ-યાત્રાને માટે વે પ્રકારની લપધિને ધારણ કરતાં ઠતાં મુનિઓ નિપ્પરિગ્રહીજ ન-

ણાય છે તેને માટે કહું છે કે,

“ ન સો પરિગ્ગહો વુત્તો નાણ્ણુત્તેણ તાથિના ।

મુચ્છા પરિગ્ગહો વુત્તો ઈદ્ધ વુત્તં મહેસિણા ” ॥ ૧ ॥

“ ત્રાતા એવા શ્રી મહાવીર મન્નુણ તે પરિગ્રહ કહ્યોજ નથી, પણ મૂર્ઝાને પરિગ્રહ કહેલો છે, અને મહર્ષિઓણ પણ તેમજ કહું છે. ” ?

અથવા મુનિ હલ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ્લ અને જાવ એ ચાર વસ્તુમાં મમત્વ કરે નહીં ? તેમાં હલ્યથી ઉપધિને વિષે અથવા શ્રાવકાદિકને વિષે. ૨ ક્ષેત્રથી નગર, ગ્રામ, તથા સુંદર ઉપાશ્રયને વિષે. ૩ કાલથી શરદ્ક્રતુ અથવા દિવસાદિકને વિષે. ॥ જાવથી શરીરની પુષ્ટિ આદિમાં તથા ક્રોધાદિકમાં મમત્વને ધારણ કરે નહીં.

વક્ત્રી મહાવ્રતને ઉપયોગી હોવાથી ઇતું રાત્રિજોજનનિવૃત્તિરૂપ વ્રત પણ મુનિઓણ અવશ્ય ધારણ કરવું. તે રાત્રિ જોજન ચાર પ્રકારે છે. ૧ દિવસે લાવેલું દિવસે જોગવું, ૨ દિવસે લાવેલું રાત્રે લાવું, ૩ રાત્રે લાવેલું રાત્રે લાવું, અને ॥ રાત્રિણ લાવેલું દિવસે લાવું. તેને વિષે દિવસે આણેલા અજનાદિકને ગ્રહણ કરી રાત્રે તેને ઉપાશ્રયમાં સમ્પક્ પ્રકારે રાખી વીજે દિવસે જોગવનારને પેહેલો જેદ, દિવસે લાવેલું રાત્રે જોગવું તે વીજો તથા વીજા જેદો સુગમ છે. આ ચાર પ્રકારનું રાત્રિ જોજન પંચ મહાવ્રતનું ઘાત કરનાર હોવાથી, તેમજ જિનાગમમાં તથા અન્ય મતિઓના આગમમાં તેનું નિષેધણું હોવાથી, તે પરિહરવાને અશક્ય છે તોપણ તેમાં કુંચુ આદિ સૂક્ષ્મ જીવોનો વધ હોવાથી, સર્વ વિરતિ સાધુઓણ તેનો અવગચ પરિહાર કરવો. એ રીતે પંચમહાવ્રતના પાલવા સંબંધી સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું.

પાંચ ઈન્દ્રિઓના નિગ્રહનું સ્વરૂપ.

પંચમહાવ્રતને પાલવાની ઇચ્છા રાખનારો મુનિ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શરૂપ પાંચ વિષયોમાં રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરી શ્રોત્ર, નેત્ર, ગ્રાણ જિહ્વા અને સ્પર્શ લક્ષણવાદી પાંચ ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરે. તેમાં ? સુસ્વર—મધુર સ્વરવાદા એવા મુરજ, વેણુ, વીણા, છી, આદિના શુભ અને કાગ, હંટ, ધુવરુ, મધેના, ઘંટી અને રેંટ આદિના અશુભ શબ્દો સાંજલીને, તથા ૨ અલંકાર, ગજ, યોનો, વનિતા, આદિનું શુભ અને કુબ્જ, કુટ્ટી, દુષ્ક, અને મુરુહું આદિનું અશુભ રૂપ લેલીને તથા ૩ ચંદન, કપૂર, અગર, કસ્તૂરી આદિનો શુભ અને મલ્લ, મૂત્ર,

મરેલા કલ્લેવર આદિના અશુભ ગંધને મુંઘીને ॥ તથા સ્વામ, સાકર, મોદક આદિનો શુભ અને દુસ્ખં વાસી અન્ન અથવા કોહી ગયેલું અન્ન, અને સ્વામં પાણી—ફત્તાદિકનો અશુભ સ્વાદ કરીને, તથા ૧ સ્ત્રી, તલાઈ, અને વહ્તાદિકનો શુભ અને પાપાણ, કંટક, કાંકરાદિકનો અશુભ સ્પર્શ અનુભવીને તેઓ ઉપર ઘ્યારે ‘આ મને ફટ છે’ એવો રાગ અને ‘આ મને અનિષ્ટ છે’ એવો ઘેપ ધારણ ન કરે ત્યારે અનુક્રમે તે શ્રોત્રાદિક ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ થાય છે.

વહ્ની કદિ મુનિને પૂર્વે જોગવેલા જોગ, ક્રીડાનું સ્મરણ થઈ આવે તેમ વહ્ની કુતૂહલીપણને લઈને ઇંદ્રિયો ઉચ્ચત થઈ જાય ત્યારે મુનિએ આ પ્રમાણે આત્માને શીખાવળ દેવી—

“ પરિમિયમાન જુઞ્વણ—મસંઠિયં વાહિવાહિયં દેહં ।

પરિણદ્વિરસા વિસયા અણુરજ્જસિ તેસુ કિં જીવ” ॥૧॥

આયુષ્ય પરિમિત છે, યૌવનવય અસંસ્થિત છે, શરીર વ્યાધિએ પીડિત છે અને વિષયોની પરિણતિ મહા વિરસ છે, માટે હે જીવ, તું અને વિષે શું રાવે છે?!

જે મુનિ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરે નહીં, પરંતુ ઉચ્ચત અશ્વની પેટે પોતાની ઇચ્છાઓને ચલિત કરે, તે આ લોક તથા પરલોકમાં મોટા દુઃખનું ભાજન ઘને છે.

આ વિષે શ્રી જ્ઞાતા ધર્મકથા સુત્રને વિષે અન્વય તથા વ્યતિરેકથી બે કાચવાના દૃષ્ટાંતો આપેલા છે.

બે કાચવાના દૃષ્ટાંતો.

ધારાણસી નગરીની પાસે ગંગા નદીમાં મૃદંગતીર નામે એક ઝૂહ છે. તેમાં શુભેન્દ્રિય અને અશુભેન્દ્રિય નામે બે કાચવાઓ રહેતા હતા. તે બંને એક દિવસે સ્વપ્નચારી કીમાઓના માંસની ઇચ્છાવાલા થયા. તેથી તેઓ ઝૂહની બાહર નીકળ્યા. કોઈ છુટ્ટ બે શીયાલોએ તેમને જોયા, ત્યારે તેઓ બંને નયનીત થઈ ગયા. તત્કાલ પોતાનો વચાવ કરવાને તેઓ ચારે પગ અને ગ્રીવા ૧ કરોટીમાં ગોપવી ચેપા રહિત નિર્જીવની પેટે થઈ ગયા. પેલા શીયાલીઆઓ ચંચલતાથી તેમને ઊંચા નીચા કરવા લાગ્યા અને તેમનીપર ચરણોનો આઘાત કરવા લાગ્યા. તેમ કરવાથી તેઓ તે કાચવાઓને કાંઈ વિકૃતિ કરી શક્યા નહીં પણ તેઓ શ્રાંત થઈ ત્યાંથી દૂરે જઈ એકાંતે સ્થિર થઈને રહ્યા.

આ વચ્ચે જે અગુપ્તેન્દ્રિય કાચવો હતો, તેણે ચપલતાથી પોતાની મોકને ચરણોની વાહેર કાઢી, તેવામાં પેટા વંને શીયાલીઓ દોમી આવ્યા અને તેના શરીરના કમકે કમકા કરી તેને મરણપમાની દીધો. જે વીજો ગુપ્તેન્દ્રિય કાચવો હતો, તે અચપલ દ્વોવાથી ઘણા વચ્ચે સુધી તેવીજ સ્થિતિમાં રહ્યો. જ્યાં સુધી તે વંને શીયાલીઓ ત્યાં રહ્યા, ત્યાં સુધી તેણે કાંઈ પણ ચપલતા કરી નહીં. શીયાલીઓ ઘણી વાર વેશી થાકી ગયા અને પડી ત્યાંથી વીજે સ્થલે ચાલ્યા ગયા હતા. તે પડી તે ગુપ્તેન્દ્રિય કાચવો હલ્લે હલ્લે દિશારું વિદ્વોકન કરતો ચાલ્યો અને કુદીને પેલા ઋદ્ધમાં પડ્યો, પડી તે સુખી થઈ રહ્યો હતો.

આ પ્રમાણે પાંચ અંગોને ગોપવનારા તે કાચવાની જેમ જેમુનિ પાંચ ઇન્દ્રિયોને ગોપવનાર થાય છે, તે સદા સુખી રહે છે અને પેટા વીજા અગુપ્તેન્દ્રિય કાચવાની પેટે જે પાંચ ઇન્દ્રિયોને ગોપવતો નથી, તે મુનિ દુઃખી થાય છે; તેથી મુનિ પાંચ ઇન્દ્રિયોનો જય કરવામાં યત્ન કરવો. ઇન્દ્રિયોનો જય કરવામાં તે બે કાચવાનો ઉપનય દર્શાવી ઇન્દ્રિયનિગ્રહરૂપ સંયમ કહેલો છે.

કપાયજયનું સ્વરૂપ.

પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરનાર સાધુઓ ક્રોધાદિ ચાર કપાયો કે જેઓ અનુદિત છે તેમનો અનુદીરણાવને અને જેઓ હૃદય આવેશા છે, તેમને નિષ્ફલ કરવાવને જય કરવો—ઈચ્છે નિરોધ કરવો.

કપાય શબ્દનો અર્થ.

જેનાથી પ્રાણી કપ ઇચ્છે સંસારને અય કહેતા પામે તે કપાય કહેવાય છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એવા તેના ચાર પ્રકાર છે. તે ચાર કપાયોના પ્રત્યેકના અનંતાનુવંધી આદિ ચાર ચાર જેદ છે.

૧ અનંત જીવ જન્મવાપણે કરી જેમાં કર્મનો અનુવંધ થાય, તે અનંતાનુવંધી કહેવાય છે, તેવા અનંતાનુવંધી ક્રોધાદિકના હૃદયથી જીવો સમ્યક્ત્વને પામતા નથી, અથવા પામે તો તેઓ સમ્યક્ત્વને વર્ષા નાલે છે.

૨ જેને સર્વથા વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન નથી તે અપ્રત્યાખ્યાન કહેવાય છે, તેવા અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધાદિકના હૃદયથી સમ્યક્ત્વ પામેલા હોય તોપણ તેવા જીવોને દેશવિરતિ પરિણામ થતા નથી અને થતા હોય તો અવગત નાશ પામે છે.

૩ જે પ્રત્યાખ્યાનને આવે તે પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કહેવાય છે; તેના

ઉદયથી જીવો સર્વવિરતિ પરિણામને પામતા નથી અને જો પામ્યા હોય તો તેનો વિનાશ થઈ જાય છે. અહિં દેશવિરતિનો નિષેધ નથી.

॥ જે જરા ઘાલે-પટલે પરિપટ્ત ઉપસર્ગોં આવી પમતાં સાધુઓને પણ ઉદયિક ચાવમાં ઘાલે તે સંજ્વલન કહેવાય છે. તેના ઉદયથી જીવને યથારૂપાત ચારિત્ર હોતું નથી; પરંતુ તેને ચારિત્રના વોજા નેદો ધવાનો સંજવ છે.

આ અનંતાનુવંધી આદિ કપાયો અનુક્રમે જાવજીવ, વર્ષ, ચાર માસ અને પક્ષ સુધીની સ્થિતિવાલા છે. અનુક્રમે ૧ નરક, ૨ તિર્યંચ, ૩ મનુષ્ય અને ૪ દેવ-તાની ગતિના આપનારા છે. અગોચારમા ગુણઠાણના અગ્રભાગે આરૂઢ થયેલા સાધુને પણ પાત્રી દઈ ફરીથી મિથ્યાત્વરૂપ અંધ કુવામાં ફેંકનારા છે, શુષ્ક આત્મ ગુણના ઘાતક છે અને સર્વ અનર્થના મૂલ છે, માટે યુષ્કિમાન્ ઉત્તમ પુરુષોણ તેમનો સર્વથા વિશ્વાસ ન કરવો, તેમનો નિગ્રહ કરવામાંજ ઉદ્યમ કરવો. તેને માટે કહ્યું છે કે,—

“ જા જીવ વરિસ ચડમાસ પસ્કગા નરય તિરિય નર અમરા ।

સમ્માણુ સઠ્ઠવિરહ, અહસ્કાય ચરિત્ત ઘાયકરા ॥ ૧ ॥

જહ ઉવસંત કસાઠ, લહહ અણંતં પુણોવિ પહિવાયં ।

ન હુતે વિસસિયઠ્ઠં, થોવેધિ કસાય સેસંમિ ” ॥ ૨ ॥

આ વે ગાથાનો જાવાર્થ ઉપર દર્શાવેલો છે, તેમાં ધીજી ગાથાના ચોથા પદનો અર્થ એવો છે કે, “ થોડામાં થોડો પણ કપાય હોય, તેનો પણ વિશ્વાસ ન કરવો. વગ્નો કહ્યું છે કે,—

“ તત્તમિણં સારમિણં, હુવાલસંગીહ પસ જાવત્થો ।

જં જવજમણ સહાયા, હમે કસાયા ચહ્જંતિ” ॥ ૧ ॥

“ તત્ત્વ પણ આ છે, સાર પણ આ છે, અને છાદશાંતીનો પણ એજ જાવાર્થ છે કે જે જવજમણમાં સહાયભૂત એવા કપાયો છે, તે ત્યાગ કરવાયોગ્ય છે.”

એવી રીતે કપાયજયરૂપ સંયમનું સ્વરૂપ જાણવું.

દંરુવિરતિ સ્વરૂપ.

હવે ત્રણ દંરુની વિરતિનું સ્વરૂપ કહે છે. ઉપર કહેલા ચાર કપાયોના

જિતનારા મુનિ મન, વચન અને કાયાના ત્રણ દંમથી વિરમે છે. અને ત્રણ ગુપ્તિને ધારણ કરે છે. અહિં આગમમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે તો અશુદ્ધ ક્રિયાથી નિવૃત્ત થયેલા અને શુદ્ધ ક્રિયામાં પ્રવર્તેલા એવા મન, વચન તથા કાયાના લક્ષણવાદ્યા જે વ્યાપારો તે ત્રણ ગુપ્તિ કહેવાય છે. તેમાં વાનરની જેમ ચિંતવાતું એવું જે મન તેની ચંચલતા ઘણી છે, તેને માટે કહ્યું છે કે,—

“લંઘં તરુણો ગિરિણો, ય લંઘં લંઘં જલનિર્હિંવિ ।

જમઇ સુરાસુરઠાણે, એસો મણમક્કનો હોઈ ” ॥ ૧ ॥

“મન રૂપી મર્કટ વૃક્ષોને ઓલંચે છે, પર્વતોને અને સમુદ્રોને ઓલંચે છે અને સુર—અસુરોના સ્થાનમાં જમે છે.” ?

એજ કારણથી તે મન મુનિને પણ ડુર્જય છે. અને સર્વ કર્મોને વાંધવામાં મુખ્ય કારણ છે; તેથી તેને વમન કરવાને ઇચ્છતા એવા મુનિઓએ વહુ પ્રકારની અસદ્-જાવના પરિહરીને વાર પ્રકારની સદ્-જાવનાને વિષે હ્રત્તમ પ્રકારે વિશેષ આદર કર્યો. તેમ કરવાથી તેવું ચંચલ ચિત્ત પણ મુલે કરીને વશવર્તી થાય છે, એ મનો ગુપ્તિ કહેવાય છે.

વીજી વચન ગુપ્તિને ચિંતવતો એવો સાધુ સજ્જાય ધ્યાનના સમય શિવાય વીજે અવસરે ઘાણું કરીને મૌનપણું ધારણ કરીને રહે છે અને ઝૂકુટી તથા હસ્તા-દિકની સંજ્ઞા પણ કરતો નથી. કદિ કોઈ તેવું કાર્ય આવી પમે તો તે સત્ય તથા અસત્ય અમૃષા વચન બોલે છે. એટલે કે જે વસ્તુ ‘પ્રતિષ્ઠાસયા’ એટલે વસ્તુ સ્થાપવાના આશયથી બોલાય છે, તે સત્ય કહેવાય છે—જેમકે “જીવ છે, જીવ કર્તા છે, કર્મનો જોક્તા છે. ઇત્યાદિ” જે ‘પ્રતિષ્ઠાસં વિના’ એટલે આશય સ્થાપ્યા વિના બોલે, તે અસત્ય અમૃષા કહેવાય છે; આમંત્રણ તથા આ-જ્ઞાપનાદિ—આજ્ઞાવવા પ્રમુખ જેમકે “દેવદત્ત, આ કાર્ય તું કર” ઇત્યાદિ” અહીં તેજ સત્ય છે, જે સાંજલનારને પ્રિય—નિરવચ હોય તેવુંજ વચન બોલે તેથી અપ્રિય અને સાવચ હોય તે કદિ સાચું હોયતો તેનાથી ક્રોધની ઉત્પત્તિ તથા જીવ ઘાતાદિક ઘણાં અનર્થોનું તે કારણ હોવાથી તેમજ અસત્ય પ્રાય હોવાથી તેનો પરિહાર કરવો.

વધ્વી પ્રયોજનવિના વાચાલ્લની પરે નિરવચ પણ યથાતથા—જેમ તેમ બોલવું

નહીં. જે સારું પણ પ્રિય હોય તે બોલવું, તેને માટે આ પ્રમાણે કહું છે.

“ નૃપસચિવેઞ્ચનરાદીં—સ્તથૈવ જટપયતિ ન खद्बु काणादीन् ।

न च संदिग्धे कार्ये—ज्ञापामवधारिणीं ब्रूते ” ॥ ૧ ॥

“ રાજા, મંત્રી અને લઢ્ડમીવાન આદિ શબ્દથી સામંત, શેઠ તથા સાર્થ-
વાહ વગેરેને તેમના નામથી બોલાવવા. કાળાને કાળો વગેરેથી બોલાવવો નહીં.
જે કાર્યમાં સંદેહ હોય, તેમાં નિશ્ચય થતાવનારી જાપા બોલવી નહીં. ” ૧

તે વિષે આચારાંગ સૂત્રને વિષે પણ આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“ તેયાવન્ને તદ્દપ્પગારાહિં જ્ઞાસાહિં વૂયાનો કુપ્પંતિ
માણવા તેઆધિ તદ્દપ્પગારા તદ્દપ્પગારાહિં ભાસાહિં
અન્નિકંખજ્ઞાસિજ્જત્તિ । ” ન ચ કાણાદિષ્વપિ અયં ન્યા-
યોઽનુસર્ત્તવ્યઃ ।

જે જેવા હોય, તેને તેવા પ્રકારની ખાપાવડે બોલાવતાં માણસ કામ કરે
નહીં, તેથી તેમને તેવાજ પ્રકારની જાપાવડે બોલાવે, પણ એ ન્યાય કાળાને કાળા
કહેવા વગેરેમાં અનુસરવો નહીં.—એટલે કાળાને કાળો કહી બોલાવવો નહીં.
આદિ શબ્દથી કુટ્ટીને કુટ્ટી, લાંગડાને લાંગડો અને ચોરને ચોર વગેરે સમજવું.

તે વિષે આગમમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ તદેવ કાણ કાણંતિ પંડગં પંમગંતિ વા ।

વાહિંચં વા રોગિન્તિ તેણં ચોરંતિ નાવણ્તિ ” ॥૧૧॥

“ કાળાને કાળો, વ્યાધિવાલાને વ્યાધિવાલો, રોગીને રોગી, અને ચોરને
ચોર—એમ બોલવું નહીં. તેમ સંદેહવાલા કાર્યમાં પણ એમજ ન્યાય છે—તેથી એ પ્રકાર-
ની અવધારિણી જાપા બોલવી નહીં. મુનિષ્ઠો વર્તમાન યોગ એમ બોલવું જોઈએ.

તેને માટે કહું છે કે,

“ આજસ્સ ન વિસ્સાસો, કજ્જસ્સ વહૂણિ અંતરાયાણિ ।

તદ્દા સાહૂણં વટ્ટ—માણજોગેણ વવહારોત્તિ ” ॥ ૧ ॥

“ આયુષ્યનો વિશ્વાસ નથી અને કાર્ય કરવામાં ઘણા અંતરાયો રહેલા

हे, तेथी साधुने वर्तमान योगवने बोझवानो व्यवहार हे. ” १

वर्त्ता “ आ वाउडा हुंसरी खमवाने योग्य थयेझा हे, एटझा आंवाना फल जझण करवा लायकडे, आ व्हो स्यंभ, चार, वख, शय्या अने आसन प्रमुखने योग्य हे, ए शाळी, गोधम आदि अन्न लाणी करवाने योग्य थयेला हे. ” आवा प्रकारना वचनो साधुए बोझवा न जोडए. कारणके, साधुना वचनो प्रतीतिपात्र होवाथी ए वृषजादिकने गांभे जोरुवा प्रमुख क्रियानो काळ थइ गयो हे, एम निश्चय करी सांजलनार पुरुषो तेमना दमनादि कार्योंमां प्रवर्त्ते तेथी मोटो आरंभ थवानो संजव हे तेम माता, पिता, जाइ, व्हेन आदि स्वजनोने “ हे मात, हे तात, हे जाइ, हे व्हेन ” इत्यादि जापावने साधु बोझावे नहीं, कारण के, साधु लोकाचारथी रहित होवाथी लोक संबंधीना जापणनो अनधिकारी, हे, तेने माटे आ प्रमाणे कहेलुं छे—

“ दम्मे वसहे खजे, फले थंजाइ समुचिए रुके ।

गिञ्जे अन्ने जणयाइयति, सयणे वि न ढवेइ ” ॥१॥

आ गाथानो अर्थ उपर आवी गयो हे. अहीं विशेष कहे छे के,—

“ राजेश्वराद्यैश्च कदापि धीमान्, पृष्ठो मुनिः कूपतरागकार्ये ।

अस्तीति नास्तीति वदेन्नपुण्यं, जवंति यद्भूत वधांतरायाः” ॥१॥

“ राजा, धनाढ्य वगैरे कदि कुवा के तलाव कराववाना कार्यमां मुनिने पुण्य विषे पूछे तो बुद्धिमान् मुनि तेमां ‘ छे अथवा नथी ’ एम कहे नहीं. कारण के, तेम एक बात कहेवाथी प्राणीओनो वध अने अंतराय थाय छे.” १

विशेषार्थ एवो छे के, कोइ सुवराज, धनाढ्य के गामनीओ पुरुष कोइ वखते मुनिने पुछे के कुवा के तलाव कराववामां पुण्य छे के नहीं? अथवा पाणीनी परव वंधाववामां पुण्य छे के नहीं? तेना उत्तरमां बुद्धिमान् एटले सम्यक् प्रकारे आगमना जाण एवा मुनि “ कुवा के तलाव कराववो तेमां महा पुण्य छे अने न कराववो तेमां कांइ पण पुण्य नथी, एम वे प्रकारे मुनि बोझता नथी. कारण के, जो मुनि ‘ पुण्य छे ’ एम बोले तो प्राणीनो वध थाय छे तेना शोषण समये जलने आश्रीने रहेला सेवाळ प्रमुख अनंतकायोनो तथा पूर, शंख, मत्स्य, देरुकां, आदि तस जीवोनो प्रत्यक्ष विनाश देखावाथी अने मत्स्यादिकनुं मांहोमांहे ज-

દ્રુણ હોવાથી, પાપ લાગે છે અને જો 'પુણ્ય નથી' એમ બોલવામાં આવે તો અંતરાયનો દોષ થાય. કારણ કે, ઘણાં પશુ, પક્ષી, મનુષ્યો જે તૃપાર્તિ હોય છે, તેમના જલપાનનો વ્યવચ્છેદ હોવાથી પણ પાપનો સંજવ છે; તેથી મુનિએ તેમાં મૌનનું આદ્યંતન કરવું અથવા એવા લૌકિક કાર્યમાં અમારે જાણ કરવાનો અધિકાર નથી એમ કહેવું. તે વિષે સૂત્રકૃતાંગના ઘીજા સૂત્રમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“ તદ્વા ગિરં સમારખ્મેઅત્થિ પુણ્ણંતિ નો વણ ।

અહ્વા નત્થિ પુણ્ણંતિ એવમેણં મહ્વમ્મયં ॥ ૧ ॥

દાણઢયાઢ જે પાણા હન્નંતિ તસ થાવરા ।

તેસિં સારક્કણઠાએ તમ્હા અત્થિત્તિ નો વણ ॥૨॥

જેસિં તં ઉવકપ્પેઢ અન્નપાણં તદ્વાવિહં ।

તેસિં લાન્નંતરાયંતિ તમ્હા નત્થિત્તિ નો વણ ॥ ૩ ॥

જે અ દાણં પસંસંતિ વહમિચ્છંતિ પાણિણં

જે અણ્ણં પન્નિસેહંતિ તિત્તિચ્છેઅં કરંતિ તે ॥ ૪ ॥

હુહ્ઓવિ ન જાસંતિ અત્થિ વા નત્થિ વા પુણ્ણો ।

આયંરયસ્સ દિઢ્ઢાણં નિવ્વાણં પારુણંતિ તે ” ॥ ૫ ॥

“ (આ અમારા અનુષ્ઠાનથી પુણ્ય છે કે પાપ છે ? એમ મુનિને પૂછતાં) તે આ સમારંજમાં પુણ્ય છે એમ પણ ન કહે તેમજ તેમાં પાપ છે એમ પણ ન કહે.” કેમકે એ પ્રકારે મહાજ્ઞય થાય છે.?

“ દાનને અર્થે (અન્ન પાણી અપાવવા માટે) જે ત્રસ અને સ્થાવર જીવો હણાય છે તે જીવોને રાક્ષવાને માટે આ તમારા અનુષ્ઠાને પુણ્ય છે એમ પણ સાધુ ન કહે ” ૨

“જે લોકને માટે અન્નપાણી તથાવિધ નીપજાવે છે તે લોકને માટે નિષેધ કરે તો જ્ઞાનાંતરાય રૂપ આહાર દેવાનું વિઢ્ઢન પ્રાપ્ત થાય તેથી પુણ્ય નથી એમ ન કહે” ૩

“ કોઢ યતિ દાનની પ્રશંસા કરે તો તે પ્રાણીના વધની ઢ્ઢા કરે છે અને જે કોઢ યતિ નિષેધ કરે છે તે અનેક જીવોની આજીવિકાનો ઢેદ કરે છે” ૪

“ ‘ हा ’ ‘ ना ’ वने प्रकारनी जापा बोद्धे नहि केमके कर्मरजनो तेथी द्वाज थतो जाणीने तेवी जापा त्याग करे ते निर्वाणपद पामे छे. ” ९

जेम कालिकाचार्ये दत्तनी आगळ सत्य वचन कहुं हतुं, तेम पुण्यना अर्थी मुनिए आपत्तिने विषे पण सत्य वचन बोद्धवुं, मृषा बोद्धवुं नहीं.

दत्त अने कालिकाचार्यनी कथा.

तुरमिणी नगरीमां श्री कालिकाचार्यनो भाणेज दत्त नामे हतो. ते राजा-
नो पुरोहित हतो. तेणे ठले करी पोताना स्वामी राजाने वंदीखाने नांदी पोते
स्वतंत्र राज्यना नारने वहन करनार थयो हतो. एक वखते ते मातानी प्रेरणाथी
कालिकाचार्य पासे गयो. त्यां तेणे उन्मत्तपणे धर्मनी ईर्ष्याथी क्रोध सहित आ-
ग्रह पूर्वक कालिकाचार्यने यज्ञ करवानुं फड्ड पुञ्चुं. ते वखते सूरिचरे धैर्यनुं अव-
लंबन करी कहुं के “ यज्ञ हिंसारूप ठे अने यज्ञनुं फड्ड नरक ठे. ” आ प्रमाणे
तेमणे जे सत्य हतुं, ते कहुं, अन्यथा कहुं नहीं. ते वखते दत्ते पुनः पुञ्चुं के,
“ एमां निश्चय शुं ठे. ” अने ते वचनमां विश्वास शी रीते पने ? “ गुरुए
कहुं के, आजथी सातमे दिवसे कुतराए नक्षत्र करणएळ कुंजीमां पन्शो, पडी
हवे तेमां शो निश्चय करवो ठे ? ” तेम ठतां तेणे पाछो प्रश्न कयों के, ‘ एथी
शुं ? ’ त्यारे सूरिजीए कहुं, “ तेज दिवसे अकस्मात् तारा मुखमां विष्टा पन्-
शे. ” आ सांजढी अति क्रोधायमान थयेळा दत्ते कहुं, के, “ तमे शी रीते म-
रण पामशो ? ” गुरु बोड्या—“ हुं समाधिबडे मृत्यु पामीश अने पडी हुं स्वर्गे
जवानो छुं. ” सूरिना आ वचन सांजढी हुंकार करतो दत्त घेर आव्यो अने
सूरिनुं वचन व्यर्थ करवाने पोते पोताना घरमां झुजठोथी बीटाइ समाधिथी ठा-
नोमानो रह्यो. ज्यारे सातमो दिवस आव्यो, एट्ठे ते बुद्धिना फोह्यो तेने आठ-
मो दिवस मानी अने ‘ आजे आचार्यना प्राणथीज शान्तिक कार्य करुं ’ एवुं धा-
री ते घरनी बाहेर नीकट्यो, तेवामां कोइ एक माढी नगरीमां पेसतो हतो, तेवा-
मां तेने दस्तनी हाजत द्यागी एट्ठे कार्यनी आकुलताथी तेणे राजमार्गमां उल्लो
करी ते उपर पुण्योथी आछादन करी चाद्वतो थयो. आ अरसामां दत्त पोतानो
घोमो चलावतो तेज मार्गे आव्यो अने पेढी ढांकेढी विष्टा उपर घोमो चाड्यो
एट्ठे तेमांथी विष्टानो जरा जाग लड्यो, ते तेना मुखमां पनी, विष्टाना स्वादथी
ते चमक्यो अने तेना जाणवामां आव्युं के आजे आठमो दिवस नहीं, पण सा-

तमो दिवस हवे, तत्काळ खेद पायीने ते पाछो फर्यो. तेज दिवसे दत्तना घणा घुराचारोधी कंटाळी गेपेद्या मंत्रिओए पेद्या शत्रु राजाने पांजरानी वाहेर काढ्यो अने राज्य उपर बेसार्यो अने पाठळधी दत्तने बांधी राजाने सोंपी दीथो. राजाए तेने कुंजीपां नांखी नीचे अग्नि सळगावी कुतराओने बुटा मुकी तेने कदर्थना पमाकी मारी नखाव्यो; ते मरीने नरके गयो अने आचाये जगवान् राजा प्रमुख-धी बहुमान पाय्या हता.

आ प्रमाणे वचन गुप्तिने विषे श्री कादिकाचार्यनो वृत्तांत ध्यानमां लइ मुनिओए वचन गुप्ति धारण करवी.

कायगुप्ति.

कायगुप्तिना चिंतवनमां मुनि कायोत्सर्ग करीने अथवा पद्मासनादिके क-री शरीरनो व्यापार रोके अने तथाप्रकारतुं गमन, शयनादिक कार्य उत्पन्न थ-तां शरीरने प्रवर्त्ताववाची रुगळे रुगळे मारा शरीरवने कोइ जीवनो वध न था-ओ एवी यतना चिंतवे. कारणके, यतना विना रुगळे रुगळे ठकाय जीवनो बि-घात थाय ठे तेने मोटे कसुं ठे के,

“ गमणठाण निसीयण—तुअट्टणगीहण निसरणाइसु ।

कायं असंवरंतो उण्हंपि विराहओ होई ” ॥ १ ॥

“ मुनि गमन, स्थान, निसीदन, तुअर्त्तन^१, ग्रहण, निक्षेप आदि कार्य-मां कायाने संवरे नहीं तो ते विराधक थाय ठे. ”

आ प्रमाणे कायगुप्ति कहेवाय छे. ए त्रिविधगुप्तिने कहेवायने सत्तर प्रकारे संयम कहेलो छे.

हवे दशविध यति धर्मेना बाकी रहेला चार सत्यादि जेदो आ प्रमाणे छे.

७ सत्य—एट्ठे मृषावादनी विरति ८ शौच—एट्ठे संयममां निर-तिचारता—निरुपेक्षपता. ९ अकिंचन एट्ठे निष्पसिद्धपाणं. १० ब्रह्मचर्य ए-ट्ठे सर्वथा कामक्रीडानो निषेध.

अहिं केट्ठाएक जेदोतुं अन्यमां अंतर्जतपणे होवावतां पृथक् ग्रहण करवुं ते तेनी स्पष्टता करवा मोटे छे एम सदबुद्धिवाताओए जाणी लेवुं.

एवी रीति दश प्रकारनो यतिधर्म कहेवामां आन्यो.

ए अत्यंत दुर्लभ एवा मुनिधर्ममां निर्ग्रथोए सर्वथा प्रमादनो परिहार करवो, ते देखाने छे—

“ जवसय सहस्स डलहे, जाइ जरा मरण सागरुत्तारे ।

जइ धम्मंमि गुणायर, खणमविमाकाहिसिपमायं ” ॥१॥

“ हे गुणवंत मुनि, ज्ञाखो जवे करीने दुर्लभ अने जन्म, जरा, मरणरूप, समुज्जने उतारनार एवा यतिधर्ममां द्वाण मात्र पण प्रमाद करीश नहीं, कारण के, ते मोटा अनर्थनो हेतुरूप छे. कह्युं छे के,—

“ सेणावईमोहनिवस्त एसो, सुहाणजं विग्घकरोडुरप्पा ।

महारिक्त सव्वजियाण एसो, कयावि कज्जो न तओ पमाओ ” १

“ जे कारण माटे आ जुरात्मा प्रमाद मोहराजानो सेनापति छे, ते कारणे ते मोक्षादिक सुखोमां विघ्न करनारो छे अने ते विघ्न करनार होवाधी सर्व जीवोनो महान रिपु छे, तेथी जेणे परमार्थने जाणोझो छे, एवा मुनिए कोइ काछे पण ए प्रमादने करवो नहीं. ” १ वल्ली कह्युं छे के,—

“ थोवोवि कयपमाओ जइणो संसारवट्ठणोभणिओ ।

जह सो सुमंगल मुणी पमाय दोसेण पयवज्जो ” ॥१॥

“ यतिने थोनो पण प्रमाद संसारनी वृद्धि करनारो कहेलो छे, तेवा थोना प्रमादना दोषधी सुमंगल मुनि चामनाधी पगे बंधाया हता. ” १

सुमंगल मुनिनो वृत्तांत.

आ भरतक्षेत्रने विषे सुमंगल नामे एक आचार्य पांचसो शिष्योधी परिवृत हता. तेओ अप्रमत्त थइ सर्वदा शिष्योने वांचना देता हता. एक वखते बात व्याधिबने आचार्यनी कटीमां वेदना उत्पन्न थइ आवी, तेथी तेओ वांचना देवाने अशक्त थइ गया ते वखते तेमणे पोताना शिष्योने कह्युं, “ हे शिष्यो, तमे कोइ गृहस्थना घरमांघी योगपट्ट लावो. ” ते वखते एक शिष्ये गुरुनी नक्तिधी योगपट्ट लावी गुरुने आप्यो. गुरु तेने कटीप्रदेशमां स्थापन कयो अने तेना योगधी पज्ञोत्री वाली एट्ठे तेओ अति मुख पाम्या. पजी आचार्य ते योगपट्टने एक द्वाणवार मुक्ता न हता. तेवी रीते केट्ठ्ठाएक दिवसो गया पजी शिष्योए आचा-

ધીને કહ્યું, “ જગવન્, આપને શરીરે હવે આરામ થયો છે, તેથી તમારે ગૃહસ્થને યોગપદ્ધતિ પાછો આપવો જોઈએ, અને આપે આ પ્રમાદના સ્થાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. કારણ કે, થોડા પછે પ્રમાદથી સંસારની વૃત્તિ થાય છે.” આચાર્યે કહ્યું, “ શિષ્યો, આ યોગપદ્ધતિ ધારણ કરવામાં શો પ્રમાદ થાય છે. આ યોગપદ્ધતિ તો મારા શરીરને સુખ કરનારો છે, તે પ્રમાદનું સ્થાન નથી. ” ગુરુનાં આવાં વચનો સાંજની તે વિનીત શિષ્યો મૌનનું અવલંબન કરીને રહ્યા હતા.

કેટલોક સમય ગયા પછી તે સુમંગલ આચાર્ય શ્રુતના હપયોગથી પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ થવાનો અવસર જાણી અને એક વિશિષ્ટ ગુણવાદ્વા શિષ્યને સૂરિ-પદે સ્પર્ધી પોતે સંદેહના કરી કાઢતી રાહ જોઈ રહ્યા હતા, તે વચ્ચે શિષ્યો શુભધ્યાનોપગત ગુરુની નિઃકામણ કરતાં આ પ્રમાણે વોટ્યા—“ હે સ્વામી, વ્રત-ગ્રહણ કર્યા પછી આજ સુધીમાં જે કાંઈ પ્રમાદ સ્થાન સેવ્યું હોય તો તે આપ આલોવો—પરિક્ષો. ” શિષ્યોના આ કથનથી સૂરિ યોગપદ્ધતિ ધારણ કરવા શિ-વાયના વીજા જે જે પ્રમાદના સ્થાન હતા તે આલોવ્યા અને પડિકમ્યા. ત્યારે શિષ્યોએ કહ્યું, “ સ્વામી, યોગપદ્ધતિ ધારણનો પ્રમાદ પણ આલોવો. ” શિષ્યોનું આ વચન સાંભળી આચાર્ય કોપાનલથી પ્રજ્વલિત થઈ વોટ્યા—“ અરે શિષ્યો, તમારી મતિ હુવિનીત છે, જેથી તમે અદ્યાપિ યોગપદ્ધતિ થયેલા મારા દૂષણને ગ્રહણ કરો છો. ” આ પ્રમાણે ગુરુને કોપાયમાન થયેલા જાણી તેઓ વિનયપૂર્વક વોટ્યા—“ સ્વામી અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો. અમોએ અજાણતાં તમોને અપ્રીતિ વચન કહેલું છે, આજથી હવે અમે વોટીશું નહીં. ” શિષ્યોના આ વચનથી સૂરિનો કોપ શાંત થઈ ગયો, પણ તેમનું ધ્યાન યોગપદ્ધતિ વિષે રહ્યું, તેઓ એ પ્રમાદ સ્થાનને આલોવ્યા વિના કાઢ કરી ગયા. તે પછી તેઓ એ દોષને લક્ષને કુડાગાર નગરના રાજા મેઘરથની વિજયા નામે દેવીના હૃદયમાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. પ્રસવ સમયે જેના પગ કટોપર ચામડા પડે વાંધેલા છે, એવો તે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. રાજાએ તેનો જન્મોત્સવ કર્યો અને વારસે દિવસે તે પુત્રનું નામ દદરથ પાડ્યું. પાંચ વાત્રીઓથી લાલન કરાતો તે વાલક જ્યારે આઠ વર્ષનો થયો ત્યારે તેને કદ્દા-ચાર્યને સોંપ્યો અને તે અનુક્રમે વોંતેર કદ્દામાં પ્રવીણ બની ગયો. તે કદ્દાઓમાં તે સંગીતકદ્દામાં વિશેષ નિપુણ થયો. કુમાર દદરથને સંગીતકદ્દામાં વિશેષ નિપુણ જાણી ઘણા ગંધર્વો પોતપોતાની કદ્દા વતાવવાને તેની પાસે આવવા લાગ્યા. તે

चतुर कुमार एटवो वधो संगीत कुशल हतो के जेथी कोइ पण गायक तेना मनने रंजन करवा समर्थ थइ शकतो नहीं. राजकुमार ददरथ उंची जातना संगीतने जाणनारा गायकोनी कदर करतो. तेमने घाणुं ज्य्य आपी संतोष पमारतो हतो. तेओ तेनाथी संतोष पामी देश देशांतरमां ते ददरथनी कीर्त्तिने विस्तारता हता.

आ प्रमाणे ददरथकुमार पोतानो समय सुखे प्रसार करतो हतो. एक समये जे पेला पांचसो शिष्यो हता, तेओमांथी निर्मल ज्ञान, दर्शन अने चारित्रने धरनार जे शिष्य सुमंगलसूरिना आचार्यपद उपर आवेला, ते अने बीजा शिष्योए अवधिज्ञानथी जाणुं के, पोताना गुरु सुमंगलाचार्य ददरथ कुमार थइ अवतर्या ठे. आथी पोताना गुरुना स्वरूपनुं दर्शन करवा तेमनी इच्छा थइ अनार्य क्षेत्रमां कुमार ददरथ रूपे गुरुनो अवतार थयेलो जाणी तेमना मनमां खेद उत्पन्न थयो अने तेओ प्रमादना आचरणेन धिक्कारवा लाग्या. तेओए कहुं के, प्रमादना थो-मां पण आचरणथी आ अमारा गुरुना जीवनी आ दशा थइ ठे. जेओ संसारमां आ प्रमाणे प्रमादनुं सेवन करशे, तेओ अमारा गुरुनी जेम बहु प्रकारे दुःखना भाजन बनशे. ” तेओ आ प्रमाणे चिंतवता हता, तेवामां तेमना आचार्यपद उपर आवेला शिष्यना मनमां विचार उत्पन्न थयो के, “ हवे कोइ पण उपाय करी गुरुना जीवने अनार्य क्षेत्रमांथी आर्य क्षेत्रमां दवायतो वधारे सारुं. ” आत्रो विचार करी तेमणे बीजा शिष्योने ते बात निवेदन करी. पड़ी कोइ एक योग्य शिष्यने गहनो भार सोंपी ते आचार्य अनार्य देशमां शुद्ध आहारनी दुर्लभता मानी तेवा दृढ संधयणथी महातप तथा चारित्र पादवाना शक्तिवाझा के-छापक साधुओने साथे बड़ गामोगाम विहार करी अनार्य देशमां आग्या. त्यां आवतां तेमणे आहारनी गवेषणा न करवार्थी जोरे परिश्रम पड्यो हतो. यानक नामना अनार्य देशमां आवेला कुडागार नगरमां तेओ आची पोहोच्या. ते नगरनी समीपे आवेला एक लयानमां तेओ दाखल थया. त्यां शुद्ध चूमिने पनी देही अने इंद्रादिकनो अवग्रह बड़ तेओ रखा हता.

आ नगरना वासीओ के जेओए साधुना रूपने कदिपण जोपेयुं नहीं, तेओ आ साधुओने जोइ आश्चर्य पामी गया. तेओए तेमनी समीपे आचीने आ प्रमाणे पुच्छुं, “ तमे कोण ठो ? ” साधुओए कहुं, “ अमे नट ठोए. ” तयारे दोकोए कहुं, “ जो तमे नट होतो राजानी पासे जाओ, एटवे तमोने यथेष्ट ध-

ન પ્રાપ્ત થશે. " સાધુઓ કહ્યું, " અમે કોઈની પાસે જતા નથી, જેઓ અમારી પાસે આવે તેમને અમે અમારી નૃત્ય કલા વતાવીએ છીએ. " લોકોએ પ્રશ્ન કર્યો. " જો તમે રાજાની પાસે નહીં જાઓ તો યોજન ક્યાંથી કરશો ? " ત્યારે સાધુઓ વોહ્યા— " અમે યોજન કરતા નથી. " આ સાંજઠી લોકો વિસ્મય પામી ગયા પછી જ્યારે સાધુઓ પહિલેદહણા તથા પ્રતિક્રમણ કરતા, ત્યારે કેટલાક લોકો આવી તેમને પુછવા લાગ્યા કે " તમે આ શું કરો છો " સાધુઓ વોહ્યા, " અમે આ નૃત્ય સંવંધો પરિશ્રમ કરીએ છીએ. " તે સાંજઠી લોકો પોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા. લોકોના મુખથી દૃષ્ટાંત નગરમાં ફેલાયો. તે રાજાના સાંભળવામાં આવ્યો તે સાંજઠી વિસ્મય પામેલો રાજા તેમનું સ્વરૂપ જોવાને માટે હાથનામાં આવ્યો. તેણે આવી સાધુઓને પુછ્યું, " તમે કોણ છો ? ક્યાંથી અને શા પ્રયોજનને માટે તમે અહીં આવ્યા છો ? " આચાર્યે કહ્યું, " અમે નટ છીએ. તમોને અમારી કલા દેખાવવાને દૂરથી આવ્યા છીએ. " રાજાએ કહ્યું, ત્યારે તમારું નૃત્ય મને વતાવો— " સાધુઓ વોહ્યા— " દેવાનુપ્રિય, જે સંગીત કલામાં નિપુણ હોય, તેની આગળ અમે નાટક કરીએ છીએ. " ત્યારે રાજાએ કહ્યું, " મારો પુત્ર દ્વરથ એ સર્વ જાણે છે. " ગુરુ વોહ્યા— " તેમને અહીં સત્તર વોહાવો. " આ હપરથી રાજાએ રાજકુમાર દ્વરથને વોહાવા એક પુરુષને મોકલ્યો. તે પુરુષ રાજકુમારને તેવો ગયો. રાજકુમાર પાલ્લવીમાં વેશીને ત્યાં આવ્યો. તેણે આવી સાધુઓને કહ્યું, " તમે સંગીત શાસ્ત્રમાં કુશલ છો તો પ્રથમ સંગીતના જેદો વોહો, " તે વચ્ચે આચાર્યે શ્રુતના વલ્લથી સંગીતના વધા ભેદો કુમારની આગળ કહી સંભળાવ્યા તે સાંજઠી કુમાર અત્યંત વિસ્મય પામી ગયો અને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે, " અહો ! આ તો સંગીત શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ લાગે છે. આના જેવો વીજો કોઈ નટાચાર્ય નથી, માટે તેની નૃત્યકલા હમણાજ જોઈએ. " આ પ્રમાણે ચીંતવી તેણે સાધુને આ પ્રમાણે કહ્યું,—" નટો, તમે નૃત્ય કરો, જેથી તમારી નૃત્યકલાની પરીક્ષા કરી શકાય. ત્યારે આચાર્યે કહ્યું કે, પ્રથમ નૃત્યના હપકરણો મંગાવો. ત્યારે કુમારે પોતાના માણસો મોકલી નૃત્યના સર્વ હપકરણો મંગાવ્યાં તે પછી આચાર્યે વાદિત્રનો ધ્વનિ કરતાં પેહેલા મધુર સ્વરે કરી તેવા પ્રકારનો આલાપ કર્યો. જે સાંજઠી સર્વ શ્રોતાઓ ચમત્કાર પામી ગયા. અને જેમ ચિત્રમાં આલેખેલા હોય, તેમ સ્તબ્ધ થઈ ગયા.

આ વચ્ચે આચાર્ય નૃત્યના આરંભમાં આ ધ્રુવપદ જાણ્યા હતા.

“ હિ હિ પમાય લલિયં સુમંગલો વચ્છમેરિસિંપત્તો ।

કિં કુણિઓ અંબડયા પસરંતિ ન અમ્હગુરુપાયા ” ॥૧॥

હે વત્સ, આ પ્રમાદના લાલિત્યને ધિક્કાર હો, કે જેથી સુમંગલ આવી દશાને પામ્યા ! પૂર્વ કર્મના દોષથી અમારા ગુરુના ચરણ પ્રસરતા નથી, તેમાં અમે શું કરીએ ? અમારો શો ઉપાય ?

તે પછી આચાર્યના કહેલા વાક્યોને વીજા સાધુઓએ મોટે સ્વરે ઉચ્ચાર્યા અને તેમાં વીણાદિક વાદ્યો વગાડ્યા. રાજકુમાર દરરથ વારંવાર જાણાતા તે ધ્રુવપદને સાંભળી પોતાના ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, “આ સાધુઓ શું જાણે છે?

સુમંગલ કોણ અને તેણે કેવી રીતે પ્રમાદ કર્યો ? રાજકુમારે એવી રીતે વારંવાર હાહાપોહ કરવા માંડ્યો, તેવામાં તે તત્કાલ મૂર્છા પામી ધૂમિ ઉપર પડી ગયો. તે વચ્ચે સર્વજ્ઞ હાહાકાર થઈ ગયો. તત્કાલ રાજાદિકે તેનો શીતોપચાર કરવા માંડ્યો. ક્ષણવારે ચેતના પામી તે કુમાર પોતાના પૂર્વ જન્મને સંજારી તે પૂર્વના શિષ્યોને देखી આ પ્રકારે વિજ્ઞાપ કરવા લાગ્યો—“ અહો ! આ સંસાર દુઃખમય છે અને કર્મની ગતિ વિચિત્ર પ્રકારની છે. આ સંસારમાં હુષ્કર્મના બદલેથી થયેલા પ્રમાદના દોષે કરી આ જીવો બહુ પ્રકારના દુઃખને અનુભવે છે. હું લગભગ પ્રમાદને આચરવાથી આવી દશાને પામી ગયો. ”

કુમારને આમ ચિંતવતો અને વિજ્ઞાપ કરતો देखી રાજાએ ચિંતવ્યું કે, “નિશ્ચે આ સાધુઓએ મારા કુમારને ઘેરો કરી દીધો, માટે તેમને હણવા જોઈએ.” આતું ચિંતવી રાજાએ રોપથી સેવકોને તે સાધુઓને બંદીવાન કરી વધ કરવાની આજ્ઞા આપી. તે વચ્ચે કુમારે કહ્યું, “ હે પિતા, આ પુરુષો તો હિતકર્તા છે અને પરના કાર્ય સાધનારા છે, માટે તે પૂજવાયોગ્ય છે. વધ વંધન કરવાને યોગ્ય નથી. ” કુમારના આ વચન સાંજલી રાજાએ તે આજ્ઞા પાછી સ્વંચી લીધી અને તે સાધુઓની વહુજક્તિપૂર્વક સેવા કરી.

તે પછી કુમારે એકાંતે જઈ તે સાધુઓને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ હે દેવાનુપ્રિય, આ અનાર્ય ક્ષેત્ર છે. અહીં વસનારા લોકો પણ અનાર્ય છે. આ સ્થલે સારા ધર્મની વાર્તા પણ સાંજલ્યામાં આવતી નથી, તેથી અહિં મારી શી ગતિ થશે? ”

આચાર્ય બોલ્યા—“જહ, તમે અમારી સાથે આવો; જેથી તમારા કાર્યની સિદ્ધિ થશે.”

રાજકુમાર બોલ્યો—“મહારાજ, મારા ચરણ વંચાઈ ગયા છે, તેથી હું ચાલવાને સમર્થ નથી, તેથી આગલ જતાં મારો શી રીતે નિર્વાહ થશે ?” આચાર્યે જણાવ્યું, “જહ, જ્યારે તમે હલ્કે હલ્કે આર્યક્ષેત્રમાં આવશો, ઇટ્થે આ સાધુઓ તમારી વૈયાવચ્ચ કરશે.” આ આચાર્યના આ વચન સાંજણી કુમારને હિંમત આવી પત્તી તે પોતાના માતા પિતા પાસે આવી આ પ્રમાણે બોલ્યો—“હે માતા પિતા, જો આપ આજ્ઞા આપો તો હું આ મહાન્ કલ્યાણાર્ય પાસે કલ્યાણી-સ્વચ્ચાને જાઉં” માતા પિતા મોહાતુર થઈને બોલ્યા—“વત્સ, અમે તારો વિષોગ સહન કરવાને સમર્થ નથી માટે એ નર્યેને અહીંજ રાખી કલ્યાણો અન્યાસ કર.” રાજકુમાર બોલ્યો, “એ વાત સત્ય છે, એ લોકો પરદેશી છે, તેમ આપણા કુલ્યને લેનારા નથી, તો તેઓ અહીં શી રીતે રહે ? તેથી બીજા સર્વ વિચાર ઝોની દફ મને તેમની સાથે જવા આજ્ઞા આપો જેથી હું તેમની સાથે સંગીત કલ્યાણો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરું.” રાજકુમારનો આવો અતિ આગ્રહ જાણી માતા પિતાએ તેને આજ્ઞા આપી તે સાથે તેને બેશવાને એક શિવિકા, અને કેટલાક માણસો આપ્યા. રાજકુમાર યુશી થઈ શિવિકામાં આરુઢ થઈ તેમની સાથે ચાલ્યો તેની પાઠ્ઠ સાધુઓ ચાલવા લાગ્યા, અનુક્રમે તેઓ અનાર્ય ક્ષેત્રનું ડહાંચન કરી આર્યક્ષેત્રને પ્રાપ્ત થયા. ઇટ્થે કુમારે તે શિવિકાને પાઠી વાઢી મુકી. સાધુઓએ તે આર્ય ક્ષેત્રમાં આવી કોઈ એક નગરમાં નિજાને માટે જહ શુષ્ક આહાર લાવી પોતે કરેલા લાંબા તપનું પારણું કર્યું. તે વલેતે રાજકુમારે કયું, “જગ-ધન, હવે મારે શું કરવું ?” આચાર્ય બોલ્યા,—“તમે વ્રત ગ્રહણ કરો.” સુ-સ્વિરની આવી આજ્ઞાથી તે કુમારે ચારિત્રને ગ્રહણ કર્યું. પત્તી તેના પૂર્વ જવના શિષ્યો સ્વદ રહિત થઈ તેની વૈયાવચ્ચ કરવા લાગ્યા. પછી અનુક્રમે તેમના પોતાના ગત્તના બીજા સાધુઓ એકઠા થઈ આવ્યા અને તેઓ અત્યંત આનંદ પામી ગયા. તે કુમારમુનિ મહા તપસ્વી થયા. ચારિત્ર ગ્રહણથી માંડીને તેમણે યાવ-જીવિત ડઠ તપ કર્યું અને અપ્રમત્તપણે સંયમને પાલ્યો. અનુક્રમે આધુષ્યનો ક્ષય થતાં સમાધિ પૂર્વક કાલ કરી તેઓ નવ્યવેષકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા હતા, ત્યાંથી ચલીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે તેઓ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થશે. બીજા પણ સાધુઓ સંયમની આરાધના કરી અનુક્રમે ઉત્તમ ગતિને પ્રાપ્ત થયા હતા. એ પ્ર-

કારે પ્રમાદ ઉપર સુમંગલમુનિનું દષ્ટાંત છે. આ દષ્ટાંત ઉપરથી પ્રમાદના દ્વેશથી ઉત્પન્ન થયેલા કર્મનો વિષાક કેવો વિષમ છે ? તેનો વિચાર કરી સંસારજીરુ एवा मुनिઓए सर्वदा प्रमादनो परिहार करवो जोइए.

હવે પ્રમાદનો પરિહાર કરી સંયમ પાલ્લવામાં ઝંજમાલ થયેલા મુનિઓ મનનો નિગ્રહ કરવા પ્રમુખ કાર્યમાં જે વાર સદ્જાવના જાવે છે. તેનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે.

“ પઢમ મણિચ્ચ મસરણં સંસારો एगया य अन्नत्तं ।

असुइत्तं आसवसंवरोय तह निज्जरानवमी ॥ ૧ ॥

લોગ સહાવો વોહિ—હુલ્લહા ધમ્મસ્સ સાહગા અરિહા ।

एयाओ भावणाओ, भावेयवा पयत्तेणं ” ॥ ૨ ॥

૧ અનિત્ય, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિ, ૭ આશ્રવ, ૮ સંવર; ૯ નિર્જરા, ૧૦ લોક સ્વરૂપ, ૧૧ વૌંધિ દુર્લ્લજ્જ અને ૧૨ ધર્મના સાધક અરિહંત—ઇત્યાદિ વાર જાવનાઓનો સુદૃષ્ટિ પુરુષોએ યત્ને કરી અચ્ચાસ કરવો.

૧ આ સંસારમાં મોહાદિકને વશ થઈ સર્વ વસ્તુને વિષે અવલી બુદ્ધિવાલા મૂઢજનો સ્વામિત્વ, ધન, યૌવન, શરીરલાવણ્ય, વલ, આયુષ્ય, વિષય સુખની વલ્લજ્જતા અને જનસંયોગાદિક પદાર્થોને પર્વતથી ઊતરતી મહા નદીના પૂરની પેટે અત્યંત વાયુના સમૂહે કંપાવેલા ધ્વજપટની જેમ વાંછિત પ્રદેશમાં પોતાની ફ્લ્લ પ્રમાણે વિહાર કરનારા અને ચારે તરફ જમ્પરાઓના સમૂહે અશ્રિત एवा गंद-स्थलवाला मदोन्मत्त हस्तीना कर्णतालनी पेरे અને નિવિરુ પવને કરી હળાए-લા વૃક્ષના પાકા પાત્રાના સમૂહની પેરે અતિ ચંચલ છે, તોપણ તે સર્વદા નિત્યરૂપે જાણે છે, પણ તત્ત્વ દૃષ્ટિએ જોતાં આ સર્વ જાવો અનિત્ય છે, તેમાં એક પણ નિત્ય—શાશ્વત નથી. વડી જે પરમાનંદને આપનારા સદ્જ્ઞાનાદિક આત્માના ગુણો તે નિત્ય છે, આ પ્રમાણે જે ચિંતવવું, તે પેહેલી અનિત્ય જાવના કહેવાય છે.

તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“ સામિત્તણધણજુવ્વણક રૂવવલાઉદ્દસંજોગા ।

अइलोदा घणपवणा हयपायव पक्कपत्तव ” ॥ ૧ ॥

आचार्य बोल्या—“जह, तमे अपारी साथे आवो; जेथी तमारा कार्यनी सिद्धि थशे. ”

राजकुमार बोह्यो—“महाराज, मारा चरण बंधाई गया छे, तेथी हुं चालवाने समर्थ नथी, नेथी आगळ जतां मारो शी रीते निर्वाह थशे ? ” आचार्य जणान्युं, “ जह, ज्यारे तमे हळवे हळवे आर्यक्षेत्रमां आवसो, एट्ठे आ साधुओ तमारी बंधावच करशे. ” आ आचार्यना आ वचन सांज्जी कुमारने हिंसत आबी पत्ती ते पोताना माता पिता पासे आबी आ प्रमाणे बोह्यो—“हे माता पिता, जो आप आझा आपो वो हुं आ महान् कक्षाचार्य पासे कक्षा शी-खवाने जालुं ” माता पिता मोहातुर थउने बोल्या—“वत्स, अमे तारो वियोग सहन करवाने समर्थ नथी माटे ए नयेने अहीन राखी कक्षानो अज्यास कर. ” राजकुमार बोह्यो, “ ए वात सत्य छे, ए लोको परदेशी छे, तेम आपणा इ-व्यने लेनारा नथी, तो तेओ अही शी रीते रहें ? तेथी बीजा सर्व विचार ओ-की दइ मने तेमनी साथे जवा आझा आपो जेथी हुं तेमनी साथे संगीत क-क्षानो संपूर्ण अभ्यास करूं. ” राजकुमारनो आवो अति आग्रह जाणी माता पिताए तेने आझा आपी ते साथे तेने वेशवाने एक शिक्षिका, अने केटझाक माणसो आप्या. राजकुमार खुशी थइ शिक्षिकां आरुढ थइ तेमनी साथे चा-ह्यो तेनी पाठव साधुओ चालवा लाग्या, अनुक्रमे तेओ अनार्य क्षेत्रतुं लुब्धयन करी आर्यक्षेत्रने मास थया. एट्ठे कुमार ते शिक्षिकाने पात्री वाली मुकी. साधु-ओए ते आर्य क्षेत्रमां आबी कोइ एक नगरमां जिज्ञाने माटे जइ शुष्क आहा-र खावी पोते करेझा छांवा तपसुं पारणुं कथुं. ते वखते राजकुमारे कथुं, “ जग-पन्, हवे मारे शुं करवुं ? ” आचार्य बोह्यो,—“ तमे व्रत ग्रहण करो. ” सू-रिवरनी आबी आझाथी ते कुमार चारित्रने ग्रहण कथुं, पत्ती तेना पूर्व जवना शिष्यो लेइ रहित थइ तेनी बंधावच करवा लाग्या. पत्ती अनुक्रमे तेमना पोताना गज्जना बीजा साधुओ एकत्र थइ आव्या अने तेओ अत्यंत आनंद पामी गया. ते कुमारमुनि महा तपस्वी थया. चारित्र ग्रहणथी मांकीने तेमणे याव-ज्जीवित उठ तप कथुं अने अप्रमत्तपणे संयमने पाह्यो. अनुक्रमे आयुष्यनो क्षय थतां समाधि पूर्वक काळ करी तेओ नवग्रहैकमां देवपणे उत्पन्न थया हता, त्यां-धी चवीने महाविदेह क्षेत्रने विषे तेओ सिद्धिपदने मास थशे. बीजा पण सा-धुओ संयमनी आराधना करी अनुक्रमे उत्तम गतिने प्राप्त थया हता. ए प्र-

કારે પ્રમાદ ઉપર સુપંગદ્વમુનિનું દૃષ્ટાંત છે. આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી પ્રમાદના દેશથી ઉત્પન્ન થયેલા કર્મનો વિપાક કેવો વિષમ છે ? તેનો વિચાર કરી સંસારજીરુ એવા મુનિઓએ સર્વદા પ્રમાદનો પરિહાર કરવો જોઈએ.

હવે પ્રમાદનો પરિહાર કરી સંયમ પાલ્લવામાં ઝજમાદ્વ ધ્યેદ્વા મુનિઓ મનનો નિગ્રહ કરવા પ્રમુખ કાર્યમાં જે વાર સદ્જાવના જાવે છે. તેનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે.

“ પઢસ મણિચ્ચ મસરણં સંસારો ઇગયા ય અન્નત્તં ।

અસુદ્ધત્તં આસવસંવરોય તહ નિજ્જરાનવમી ॥ ૧ ॥

લોગ સદ્જાવો વોહિ—હુદ્ધદ્વા ધમ્મસ્સ સાહગા અરિહા ।

ઇયાઓ ભાવણાઓ, ભાવેયવા પયત્તેણ ” ॥ ૨ ॥

૧ અનિત્ય, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિ, ૭ આશ્રવ, ૮ સંવર, ૯ નિર્જરા, ૧૦ લોક સ્વરૂપ, ૧૧ વૌધિ દુર્લભ અને ૧૨ ધર્મના સાધક અરિહંત—ઇત્યાદિ વાર જાવનાઓનો સુદૃષ્ટિ પુરુષોએ યત્ને કરી અજ્ઞાસ કરવો.

૧ આ સંસારમાં મોહાદિકને વશ થઈ સર્વ વસ્તુને વિષે અવલી શુષ્કિવાલા મૂઢજનો સ્વામિત્વ, ધન, યૌવન, શરીરદ્વાવણ્ય, ધલ, આયુષ્ય, વિષય મુલ્કની વદ્ધજ્ઞતા અને જનસંયોગાદિક પદાર્થોને પર્વતથી ઉતરતી મહા નદીના પૂરની પેઠે અત્યંત વાયુનાં સમૂહે કંપાવેલા ધ્વજપટની જેમ વાંછિત પ્રદેશમાં પોતાની ફઝા પ્રમાણે વિહાર કરનારા અને ચારે તરફ જમરાઓના સમૂહે આશ્રિત એવા મંડસ્થલવાદ્વા મદોન્મત્ત હસ્તીના કર્ણતાલની પેરે અને નિવિરુ પવને કરી હળાઇલા વૃક્રુના પાકા પાત્રાના સમૂહની પેરે અતિ ચંચલ છે, તોપણ તે સર્વદા નિત્યરૂપે જાણે છે, પણ તરત દૃષ્ટિ જોતાં આ સર્વ જાવો અનિત્ય છે, તેમાં એક પણ નિત્ય—શાશ્વત નથી. વઢી જે પરમાનંદને આપનારા સદ્જ્ઞાનાદિક આત્માના ગુણો તે નિત્ય છે, આ પ્રમાણે ચેતવં, તે પેઠેલી અનિત્ય જાવના કહેવાય છે.

તેને માટે આ ણે કહેલું છે.

“ સામિ ણજુવણક રૂવવલાઉદ્ધસંજોગા ।

અદ્ધ ઘણપવણા હયપાયવ પક્કપત્તવ ” ॥ ૧ ॥

આ ગાથાનો અર્થ ઉપર કહેવામાં આવ્યો છે.

૨ વીજી અશરણ જાવના છે. જેમ આ શ્લોકને વિષે માતા, પિતા, જાદુ, મ્હેન, સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, મુત્તયાદિ પરિવાર દેવતા ઠતાં એક જૈન ધર્મ શિવાય વીજી કાંઈ પણ શરણ રૂપ નથી ઇત્યાદિ ચિંતવન કરવું, તે અશરણ જાવના કહેવાય છે. તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ પિઝ જાઝ જયણિ જજ્ઞા, જઢાણપચ્ચક્કમિક્કમાણાણં |

જીવં હરહ મચ્છૂ, નહિ સરણં વિણા ધમ્મં ” ॥૨૧॥

આ શ્લોકનો જાવાર્થ ઉપર કહેવામાં આવ્યો છે.

૩ વીજી સંસાર જાવના છે. જેની અંદર આ પ્રમાણે ચિંતવન કરવાનું છે—“ આ સંસારને વિષે ચોરાશીલાલ જીવાયોનિમાં વારંવાર જન્મમરણ આશ્રી-ને ધ્રમણ કરતા એવા સંસારી જીવો કર્મના ભદ્રયથી કોઈવાર સુખી, કોઈવાર રાજા, કોઈવાર રંક, કોઈવાર કુરૂપી અને કોઈવાર સ્વરૂપવાનુ એમ વિવિધ પ્રકારની અવસ્થાને અતુજવે છે. વહ્લી પરસ્પર સંબંધીઓની ચિંતાને વિષે રહ્યા કરે છે. કર્મના વશને લાગેને કુવેરદત્ત પ્રમુખની જેમ એકજ જવમાં મહાત્મ્યુષ્કર્મના બંધના હેતુરૂપ એવા અનેક સંબંધો ઉત્પન્ન થાય છે, તો અનેક જવોમાં અનેક સંબંધો થાય, તેમાં શું કહેવું ? તેથી વસ્તુતાયે એકાંત દુઃખરૂપ એવા આ દુઃખમય સંસારને વિષે મૂઢ પુરુષો રચ્યા પચ્યા રહે છે. પણ જેઓ તત્ત્વજ્ઞાની છે, તેઓ તેમાં કદિપણ આસક્ત થતા નથી, આ પ્રમાણે જે ચિંતવન કરવું, તે વીજી સંસાર જાવના કહેવાય છે. તેને માટે કથું છે કે,

“ જાહમિગં મુંચંતો અવરં જાહં તહેવ ગિણ્હંતો ।

જમહ્ ચિરમવિરામં, જમરોઽવ્વ જિઘ્ઘો જવારામે ” ॥૨૨॥

“ એકંદ્રિય આદિ જાતિને મુક્તો અને વીજી વે હંદ્રિય પ્રમુખ જાતિને ગ્રહણ કરતો એવો જીવ જમરાની જેમ આ જવરૂપ આરામને વિષે ચિરામ પામ્યા વગર ચિરકાલ જમે છે. ” ૧

તે વિષે કુવેરદત્તનો વૃત્તાંત.

મથુરા નગરીમાં કુવેરસેના નામે એક ગણિકા રહેતી હતી. એક દિવસે તે-

ગીને નવીન ગર્ભ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો, આથી તે હૃદયમાં અત્યંત સ્વેદ પામવા લાગી. તેણીની માતાજી જ્યારે તેણીને સ્વેદ પામતી જોઈ, ત્યારે તેણીજ તેનું છઃસ્વ દૂર કરવા માટે વૈદ્યોને બોલાવ્યા. વૈદ્યોજ નામી જોઈ તેણીને નીરોગી જાણી કહ્યું, “આના શરીરમાં કોઈ જાતનો રોગ નથી, પણ તેણીના ઉદરમાં યુગલનો ગર્ભ છે તે હેતુથી આ સ્ત્રીને સ્વેદ થયો છે. તે પછી તે વૈદ્યોને વિદાય કરી વૃષ્ટ કુટિની પોતાની પુત્રીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી—“પુત્રી, આ તારા ઉદરનો ગર્ભ હજી પ્રાણને હરનારો છે, માટે તેને પાત્રી નાંખવો યોગ્ય છે. વેશ્યાજી કહ્યું,—“હું મને તેટલા ક્લેશ સહન કરીશ પણ મારા ગર્ભનું કુશલ થાઓ.” પછી જ્યારે યોગ્ય અવસર આવ્યો, એટલે તેણીજ પુત્ર અને પુત્રીના યુગલને જન્મ આપ્યો. આ વખતે તેણીની માતાજી કહ્યું, “પુત્રી, આ છોકરાં તારા યૌવનને હરનારા છે, તેથી આ યુગલને વિષ્ણુની જેમ ત્યજી દઈ તારી આજીવિકાના સાધનરૂપ એવા યૌવન-વ્યયનું રક્ષણ કર.” માતાના આ વચન સાંજળી તે વેગ્યા બોલી—“માતા જ્યારે આપ કહો છો તેમ હોયતો દશ દિવસ મુધી રાહ જુવો, પછી તમે જેમ કહે-શો, તેમ હું કરીશ. આ પ્રમાણે કહી તે કુવેરદત્તા વેશ્યા તે પોતાના વાલ્મીકીને દશ દિવસ મુધી સ્તનપાન કરાવા લાગી, જ્યારે અગીઆરમો દિવસ આવ્યો, એટલે તેણીજ પોતાના વાલ્મીકીનાં કુવેરદત્ત અને કુવેરદત્તા એવા નામ પાડ્યાં. પછી તેમના એ નામથી અંકિત એવી બે મુદ્રા કરાવી તેમની આંગઢીઓમાં પેહેરાવી અને તેમને એક લાકડાનો પેટીમાં મુકી બંનેને સાયંકાલે યમુના નદીના પ્રવાહમાં વેહેતા મુક્યા. જલના પ્રવાહમાં વેહેતી તે પેટી અનુક્રમે સૂર્યોદય વખતે શૌર્યપુર નગરને દરવાજે આવી. તે વખતે કોઈ બે શેઠના પુત્રો ત્યાં સ્નાન કરવા આવેલા, તેમણે એ પેટી જોઈ અને તત્કાલ તેને ગ્રહણ કરી લધાઈ; ત્યાં તે બંને વાલ્મીકી તેમના જોવામાં આવ્યા. તેઓમાંથી એકને પુત્રની ઇચ્છા હતી, તેણે પુત્ર લીધો અને એકને પુત્રીની ઇચ્છા હતી તેણે પુત્રી લીધી. તેઓ બંનેને લઈ પોતપોતાને ઘેર આવ્યા અને તે સંતાનો પોતાની સ્ત્રીને આપ્યા અને તેમની મુદ્રાના લેખ પ્રમાણે તેમના નામ રાખ્યા. કેટલેક કાલે જ્યારે તે બંને વાલ્મીકી એકઠા થયા ત્યારે તે શેઠીઆઓજ પોતાનો સ્નેહ સંબંધ જાલવવાને માટે તે બંનેનો વિવાહ સંબંધ જોઈ લીધો—મોટી ધામધૂમથી તેમનો લગ્નોત્સવ કરવામાં આવ્યો. તે બંને દંપતી એક વખતે એકાંતે સોગઝ વાજીની ક્રીડા કરતા હતા તેવામાં કુવેરદત્તાના હાથમાંથી

મુઝા નીકઢીપની અને તે કુવેરદત્તાની આગત્ત પની. કુવેરદત્તાએ તે હાથમાં લીધો; તેમાં રહેલ નામ વાંચી અને તે પોતાની મુઝા સાથે મેલવવા માંની, તેવામાં તે વેનેનો સરસો ઘાટ અને સમાન આકૃતિ જોઈ તેણીના મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ આવી અને કુવેરદત્ત વચ્ચે પોતાનો ભાઈ હશે એમ નિશ્ચય થવા માંડ્યો. આ પ્રમાણે નિશ્ચય થતાંજ તેણીએ મુઝા કુવેરદત્તના હાથમાં પેઢેરાવી દીધી તેને જોતાં જ કુવેરદત્તના મનમાં પણ શંકા થઈ આવી અને કુવેરદત્તા પોતાની બેન હશે, એવો તેણે નિશ્ચય કર્યો. આથી તેના મનમાં અત્યંત સ્વેદ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. પત્ની વેને એકત્ર થઈ વિચાર કરી પોતાના ક્વાહના કાર્યને અકાર્યમાની તે સંદેહ દૂર કરવાને પોતપોતાની માતાને સોગન આપી અતિશય આગ્રહથી પુઝવા લાગ્યા. જ્યારે તેમનો અતિ આગ્રહ દેખાયો, ઇચ્છે તે માતાએ પેટીની પ્રાપ્તિથી આરંભીને થયો વૃત્તાંત તેમની આગત્ત નિવેદન કરી દીધો. આ વચ્ચે કુવેરદત્તે પ્રશ્ન કર્યો —“ તમોએ અમોને યુગલ જન્મેલા જાણતાં છતાં આવો લગ્ન સંબંધ કેમ કર્યો ? તમારે આવું અકાર્ય કરવું ન હતું. ” તે માતાએ કહ્યું, “ તમારા જેવી રૂપ, ગુણ અને શીલમાં મલ્લતી વોજી જોમ ન મલ્લવાથી અપેએ આ સંબંધ જોડ્યો હે, છતાં જો તમારા મનમાં તે વિષે સ્વેદ રહેતો હોય તો હજુ કાંઈ વગની ગયું નથી; કારણકે, હજુ તમારું માત્ર પાણિગ્રહણન થયું હે કાંઈ મૈયુન થયું નથી; તેથી તમો સ્વેદ પામશો નહીં. તમોને ફરીવાર વીજા યોગ્ય જોડાં સાથે પરણાવીશું. ” માતાના આ વચનો સાંજઠી કુવેરદત્ત વોડ્યો—“ તમે કહો છો, તે યથાર્થ હે. પણ હાલ હું વેપારને માટે વિદેશમાં જવા ઇચ્છા રાખું છું, માટે મને આજ્ઞા આપો. ” માતા પિતાએ કુવેરદત્તને આજ્ઞા આપી. પત્ની કુવેરદત્ત પોતાની બેનને આ વૃત્તાંત જણાવી ઘણું કરીયાણું લઈ પરદેશ ચાલ્યો ગયો. કર્મયોગે તે પોતાનું વતન જે મયુરા નગરી તેમાં આવી ચડ્યો. ત્યાં પોતે વ્યાપાર કર્ય કરવા લાગ્યો. એક દિવસે તેની માતા પેટી કુવેરસેના વેગ્યા તેના જોવામાં આવી. તેણીને ઘણી સુંદર જોઈ કુવેરદત્ત કામવશ થઈ ગયો. તત્કાલ ઘણું ઇચ્છ્ય આપી તેણે તેણીની સાથે વિષય જોગ જોગવ્યો. એવી રીતે કેટલોક વચત વિષયજોગ જોગવતાં તેણીને એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

અહીં શૌર્યપુરમાં કુવેરદત્તાએ જ્યારે પોતાની માતા પાસેથી પોતાનો વૃત્તાંત સાંજીવ્યો, ઇચ્છે તેણીના મનમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. તત્કાલ તેણીએ કોઈ

સાધ્વીનો યોગ થતાં તેણીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સંયમને પ્રાપ્ત કરી તેણીએ એવો તપ આચર્યો કે, જેથી નિર્મલ અધ્યવસાયને લડને તેણીને અલ્પ સમયમાં અવધિ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થઈ આવ્યું.

એક વખતે તે કુવેરદત્તા સાધ્વીજીએ અવધિજ્ઞાનના વલ્લથી પોતાના જ્ઞાનું સ્વરૂપ વિદ્યોત્કયું, તેવામાં તેણીના જાણવામાં આવ્યું કે, પોતાનો જાણ કુવેર-દત્ત મયુરમાં પોતાની માતા સાથે આસક્ત થયો છે, અને તેનાથી એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયેલો છે. આ સ્વરૂપ જાણી તેણી કર્મની ગતિને ધિક્કાર આપી પોતાના વંધુને તે અર્કાર્યરૂપ મહા પાપમાંથી મુક્ત કરવા અને તેના આત્માનો ઉચ્ચાર કરવા મયુરા-નગરીમાં આવી. તે નગરીમાં કુવેરસેના વેડ્યાને ઘેર જઈ ધર્મજ્ઞાન આશીષ આપી, તેણીએ રહેવા માટે આશ્રય માગ્યો. કુવેરસેનાએ કહ્યું, “ હે મહા સતી, હું વેડ્યા છું તોપણ હમણાં એક જતારના સંયોગથી કુઝીન સ્ત્રી બની છું; તેથી તમે સુખે કરી મારા ઘરની નજીક નિરવધ આશ્રયને ગ્રહણ કરો અને ઉપદેશ આપી અમોને સદાચારમાં પ્રવર્તીવો. વેડ્યાનાં આ વચનો ઉપરથી કુવેરદત્તા સાધ્વી પોતાના પરિવાર સાથે તે વેડ્યાના ઘરની પાસે વાસ કરીને રહ્યા હતા.

વેડ્યા કુવેરસેના દરરોજ તે સાધ્વીની આગળ પોતાના વાલ્લકને આલ્લોટતો મુક્તી ત્યારે અવસરને જાણનારા સાધ્વી તે વાલ્લકને આ પ્રમાણે બોલાવતા હતા, “ અરે વાલ્લક, ૧ તું મારો જાણ છે, ૨ તું મારો પુત્ર છે, ૩ મારો દીયર છે, ૪ મારો જત્રીજો છે, ૫ મારો કાકો છે અને ૬ મારો પૈત્ર છે.

વલ્લી તારો જે પિતા તે ૧ મારો જાણ છે, ૨ મારો પિતા છે, ૩ મારો દાદો છે, ૪ મારો જત્રાર છે, ૫ મારો પુત્ર છે, અને ૬ મારો સસરો પણ છે.

વલ્લી જે તારી માતા તે ૧ મારી માતા છે, ૨ મારી દાદી છે, ૩ મારી જાત્રી છે, ૪ મારી પુત્રવત્રી છે, ૫ મારી સાસુ છે અને ૬ મારો શોક્ય પણ છે.

એક વખતે કુવેરદત્તે આ વચન સાંજળી વિસ્મય પામી સાધ્વીજીને આ પ્રમાણે પુછ્યું, “ સાધ્વીજી, તમે આવા અયુક્તિ વચનો કેમ બોલો છો ? તે વખતે સાધ્વીજી બોલ્યા, “ જાણ, હું જે બોલું છું, તે યુક્તજ છે, અયુક્ત નથી. સાંજળો, ૧ આ વાલ્લક અને હું એક માતાના કીર્ણે તેથી તે મારો જાણ થાય છે, ૨ તે મારા જત્રારનો પુત્ર હોવાથી મારો પુત્ર થાય છે, ૩ તે મારા જત્રારનો નાનો જાણ હોવાથી મારો દિયર થાય છે, ૪ મારા જાણનો પુત્ર હોવાથી મારો જત્રીજો થાય છે,

૧ મારી માતાના પતિનો જાણ હોવાથી મારો કાકો થાય છે ૬ અને મારી શો-
ક્યનો પુત્રનો પુત્ર હોવાથી મારો પૌત્ર થાય છે.

આ પ્રમાણે વાલ્લકની સાથે પોતાના ઠ સંબંધો દેખાતી સાધ્વીએ પુનઃ
જણાવ્યું, “ ૧ આ વાલ્લકના પિતાની અને મારીમાતા એક હોવાથી તે મારો જાણ
થાય છે, ૨ આ વાલ્લક મારી માતાનો જન્મર હોવાથી મારો પિતા થાય છે, ૩ આ
મારા કાકાનો પિતા હોવાથી મારો દાદો થાય છે, ૪ તે પૂર્વે મને પરણનારો હોવાથી
મારો જન્મર થાય છે, ૫ મારી શોક્યનો પુત્ર હોવાથી મારો પુત્ર થાય છે અને
મારા દિયરનો પિતા તેથી તે મારો સસરો થાય છે.

હવે આ વાલ્લકની માતા મારી પ્રસવ કરનારી હોવાથી ૧ તે મારી પણ
માતા થાય છે, ૨ તે મારા જાણની વહુ તેથી જાણી થાય છે, ૩ મારા કાકાની
માતા હોવાથી તે મારી દાદી થાય છે, ૪ મારી શોક્યના પુત્રનો વહુ હોવાથી
મારી વહૂ થાય છે. ૫ મારા જન્મરની માતા તેથી તે મારી સાસુ થાય છે, ૬ અને
મારા જન્મરની બીજી સ્ત્રી, તેથી મારી શોક્ય થાય છે. ૭ વાલ્લકની માતા કુવેર-
દત્તા વેશ્યાની સાથે મારા પોતાના ઠ સંબંધ થાય છે.

આ પ્રમાણે કહી તે કુવેરદત્તના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા પોતે રાક્ષેડ્ડી
પેડ્ડી મુઝા તેની આગળ પ્રગટ કરી વતાવી. કુવેરદત્ત તે મુઝા જોઈ વિચારમાં
પડી ગયો અને સાધ્વીએ વતાવેલા સર્વ સંબંધોને વિરુદ્ધ જાણી તેના હૃદયમાં વૈરા-
ગ્ય જાવના પ્રગટ થઈ આવી. આત્મનિંદા કરતા તે કુવેરદત્તે પોતાની શુદ્ધિને માટે
વિચાર કરી તત્કાલ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તેમજાન તપસ્યા કરવાને પ્રવર્ત્યો.
આ પ્રવૃત્તિ જાણી કુવેરસેના વેશ્યાએ પણ પ્રતિવોધને પામી શ્રાવકધર્મ ઝંગીકાર
કર્યો. સાધ્વી કુવેરદત્તા આ પ્રમાણે તેમનો ઉદ્ધાર કરી પોતાની પ્રવર્તિની પાસે
ચાલ્યા ગયા. અનુક્રમે તે સર્વે જીવો પોતાના ધર્મને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધી ઉત્તમ
ગતિના જાજન થયા હતા.

અદાર સંબંધ ઉપર કુવેરદત્તનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે—આ અદાર સંબંધો
એક જવને આશ્રીને વતાવ્યા છે. અનેક જવની અપેક્ષાએ તો પ્રાપ્ત કરીને સાંઘ્યવ-
હારિક પટ્ટે વ્યવહાર રાશિવાળા જીવોનો એકેકો સંબંધ અનંતીવાર થયો, તેમજ
શ્રી જગવતી સૂત્રના ચારમા શતકના સાતમા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે,—

“ અયણં જંતે જીવે, સર્વ જીવાણં માદૃષ્ટાણે ” ઇત્યાદિ ।

આ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે, “ હે જગન્ન, આ જીવ સર્વ જીવોના માતાપણે, પિતાપણે, જાણપણે, બહેનપણે, સ્ત્રીપણે, પુત્રપણે, પુત્રીપણે, વહુપણે, શત્રુપણે, ઘાતકપણે, પ્રત્યનીકપણે, શત્રુસહાયપણે, રાજાપણે, યુવરાજપણે, સાર્થવાહપણે, દાસદાસીપણે, જાગ્યાહીપણે, શિક્ષકપણે, અને શિષ્યાપણે પૂર્વે હતપન્ન થયો હશે?” આ પ્રમાણે ગૌતમ મહારાજે પુછતાં થી વીરપ્રજ્ઞ કહે છે—“ હા, ગૌતમ, અનેકવાર અથવા અનંતવાર પૂર્વે હતપન્ન થયો, એમ સર્વ જીવો આ જીવના માતાદિકપણે અનેકવાર અથવા અનંતવાર પૂર્વે હતપન્ન થયા છે.”

૪ ચોથી એકત્વ જાવના આ પ્રમાણે છે—આ સંસારમાં જીવ એકલો હતપન્ન થાય છે અને એકલો મરણ પામે છે; તેમજ એકલો જ કર્મ ભૂપાર્જે છે અને તેના ફલ પણ એકલો જ જોગવે છે, તેથી તત્ત્વપણે કરી એક થી જૈન ધર્મ વિના કોઈ પણ અન્ય સ્વજનાદિક સહાય કરતા નથી. इत्यादि જે ચિંતવન, તે એકત્વ જાવના કહેવાય છે, તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ इको कस्माद् समं, जणेद् भुंजद् फलं पि तस्मिन्को ।

इकस्स जम्ममरणे, परभवगमाणं च इकस्स ” ॥ ૧ ॥

આ ગાથાનો અર્થ હવે કહેવામાં આવ્યો છે.

૫ પાંચમી અન્યત્વ જાવના આ પ્રમાણે છે—ચિરકાલથી આત્મ પ્રદેશની સાથે માઠ સંબંધવાતું અને મનવાંછિત અશનપાનાદિકે કરી ઘડું પ્રકારે લાલિત થવું પોતાનું શરીર પણ વસ્તુગતિએ કરી અન્ય—જુહુંજ છે. તે અન્યપણને લઈ ઠેવડે પ્રાણીઓની પછવાડે જતું નથી તો પછી વાહ્યજૂત એવા ધન સુવર્ણાદિ પરવસ્તુઓની શી વાત કરવી ? માટે એક આત્મ ધર્મ વિના સર્વે સાંસારિક જીવો અન્ય છે—જુદા છે, આત્મ જે ચિંતવન તે અન્યત્વ ભાવના કહેવાય છે, તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ ચિરલાલ્લિઅંપિ દેહં જહ્ જિઅ મંતંમિ નાણુવેદેહ્ ।

તાતંપિ દોહ્ અન્નં ધનકણયાઈણ કા વત્તા ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—

“ અન્નં ઇમં કુરુવં અન્ના લક્ષ્ઠી સરીરમવિ અન્નં ।

મોત્તું જિણંદધમ્મં, ન ભવાંતરગામિઓ અન્નો ” ॥ ૧ ॥

પેહેલી ગાથાનો અર્થ હપર દર્શાવ્યો છે.

વીજી ગાથાનો અર્થ આ પ્રમાણે છે.

“ કુડેવ પણ અન્ય છે, આ લ્હમી પણ અન્ય છે અને આ શરીર પણ અન્ય છે. શ્રી જિનધર્મ શિવાય જવાંતરમાં આવનાર કોઈ વીજું નથી.” ૨

૬ ઠઠી અશુચિ ભાવના કહે છે—“ રસ, રુધિર, માંસ, મેદ, અસ્થિ, શુક્ર, અને મજ્જા—એ સાત ધાતુમય શ્લેષ્મ તથા મદ્ધ, મૂત્ર, પુરીપ, ત્વચા, આંતર-ના અને ઓરના સમૂહવડે વીટાણલું અને સર્વ કાલે કુમિ, રોગ, ગંદોલા આ-દિથી જરેલું આ ઔદારિક શરીર તત્ત્વદષ્ટિએ જોતાં મહા અશુચિવાલું છે. તે એક અદ્જુત આત્મધર્મ વિના કઈ પ્રકારે શુચિ થાય? કદિપણ થાય નહીં. વલી જે આવા શરીરને કેવલ જલાદિવડે શુદ્ધ કરવા ફેરે છે તે તત્ત્વથી વિમુક્ત અને અજ્ઞાની જાણવા ” આ પ્રકારે જે ચિંતવન કરવું, તે અશુચિ ભાવના કહેવાય છે. તેને મોટા આ પ્રમાણે લખે છે—

“ મેયવસરે અમલ્લમુત્ત પૂરિઅં ચમ્મ વેદિઅં તત્તો ।

જંગમમિવ વચ્ચહરં કહ્લેયં સુક્ષ્મ દેહં ” ॥ ૧ ॥

આ ગાથાનો અર્થ હપર દર્શાવ્યો છે—હવે તંતુલ્લચિયાલ્લિ પ્રકીર્ણને અનુસારે તે ઔદારિક શરીરનું ગર્જાધાનથી આરંભીને કાંઈક વિશેષ અશુચિનું સ્વરૂપ દેતાને છે.

છીની નાજિની નીચે પુષ્પનાલ્લને આકારે થે નાની છે, તેની નીચે અર્ધો મુઠ્ઠી કમલના કોશને આકારે જીવની હત્પતિ સ્થાન રૂપ યોનિ હોય છે. તેની નીચેના જાગમાં આંવાની માંજરીના જેવી એક માંસની મંજરી છે, તે મંજરી કત્તુ વચ્ચે ફુટી રુધિરના વિંદુઓને મુકે છે. કત્તુકાલ વીત્યા પછી એટલે ત્રણ દિ-વસ પછી તે કમલના કોશના આકારવાદી યોનિને વિષે પ્રવેશ કરે છે, પછી પુરુષના સંયોગથી પુરુષના શુક્ર (વીર્ય) ની સાથે મિશ્ર થાય છે, ત્યારે જ્ઞાની મહારાજા-એ તે યોનિ જીવને હપજવા યોગ્ય કહેલી છે; તે સ્થલે વાર મુહૂર્ત સુધી તે શુક્ર અ-ને શોણિત અવિનાશી યોનીપણે થાય છે અને વાર મુહૂર્ત પછી વિનાશી યોનિ-પણાને પામે છે તેથી તે વાર મુહૂર્ત સુધીમાં જીવની હત્પતિ છે; તે વાર મુહૂર્ત પ-

ઠી જીવ ઉત્પન્ન થતો નથી; તે ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયે એક જ થયેલ પિતા સંબંધી વીર્ય અને માતા સંબંધી શોણિત તેને તે જીવ આહારપણે ગ્રહણ કરે છે, તે આહારને ઓજ આહાર કહેવામાં આવે છે, તે ઓજ આહાર અપર્યાપ્ત અવસ્થા સુધી હોય છે, તે પછી જ્યારે તે પર્યાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે ગર્ભમાં રહેલા જીવને લોમાહાર હોય છે.

તે જીવને આશ્રીને રહેલ ગુઢ અને શોણિત હવ્ય સાત દિવસ સુધી કલ્પ રૂપે હોય છે અને તે સાત દિવસ પછી પરપોટા રૂપે રહે છે. તે પછી પેહેલે માસે ' કર્પોપદ્મ ' એવા પ્રમાણની માંસની પેશી રૂપે વર્તે છે. વીજે માસે તે નિવિરુ-માંસપિંદિકા થાય છે, ત્રીજે માસે તે માતાને દોહદ ઉત્પન્ન કરે છે. ચોથે માસે માતાના અંગને પીઢા ઉત્પન્ન કરે છે. પાંચમે માસે તે જીવની માંસ પિંદિકામાંથી અંકુરાની પેઢે જે હાથ, જે પગ અને મસ્તક—એમ પાંચ અવયવ નિષ્પન્ન કરે છે. ઊઠે માસે પિત્ત અને શોણિતને બનાવે છે. સાતમે માસે સાતસો નસો, પાંચસો માંસપેશી નવ ધમની નાની વિશેષ અને સામાન્ય કોટી રોમરાજી, નિષ્પાદન કરે છે, આઠમે માસે લગાર ઝાળો ઉત્પન્ન કરે છે અને નવમે માસે મુનિષ્પન્ન સર્વ અંગોપાંગ વાલો જીવ વની જાય છે.

તે ગર્ભાવસ્થામાં માતાના જીવની રસ હરનારી તથા સંતતિના જીવની રસ હરનારી જે જે નાનીઓ હોય છે, તેઓમાં પેહેલી માતાના જીવની સાથે બંધા-એલ્લ ઢતાં સંતાનના જીવને સ્પર્શેલી છે, તેથી સંતાનનો જીવ માતાએ જોગવાતા અનેક પ્રકારના રસવિગયનો એક દેશે કરીને ઓજ આહારને ગ્રહણ કરે છે,

વીજી નાની જે સંતતિના જીવની સાથે બંધાએલ્લ તે માતાના જીવને સ્પર્શેલી છે, તે નાડીવડે જીવ પોતાના શરીરને ટુચ્છિ પમાડે છે, પરંતુ તે અવસ્થામાં તે કવલ આહારને ગ્રહણ કરતો નથી; તેથી તેને ઉચાર (કામો) તથા મસ્રવણ (મૂત્ર) સંભવતા નથી તેમ વડી તે જીવ જે આહાર હવ્ય ગ્રહણ કરે છે, તે પોતાની શ્રોત્રાદિક ઇંદ્રિયો અને અસ્થિ, મજ્જા, કેશ, રોમ અને નરૂપણે પરિણમે છે.

તે ગર્ભમાં રહેલો જીવ માતાના શયન વચ્ચે સુડ જાય છે અને માતાની જાગૃત અવસ્થામાં જાગે છે. માતા સુત્રી પડ્યે તે પણ સુત્રી હોય છે. એવી રીતે કર્મના ઉદયથી જીવ ઉત્કૃષ્ટ અંધકારમાં અણુચિ જરેલા ગર્ભસ્થાનમાં મહા હુઃસ્વ અનુજવતો રહે છે. જ્યારે નવ માસ અતીત થતાં તે પુરુષ, સ્ત્રી, નપુંસક અને વિ-

વ એ ચારમાં હરકોઈ રૂપે પ્રસવાય છે. જો શુક્ર અદ્ય હોય અને શોણિત વિશેષ હોય તો સ્ત્રી, શુક્ર વિશેષ અને શોણિત અદ્ય હોયતો પુરુષ અને શુક્ર અને શોણિત સમાન હોય તો નપુંસક જન્મે છે. જો કેવલ શોણિતનો જ યોગ હોયતો માંસના પિં-
મરૂપ વિંવ પ્રગટે છે. વલ્લી કોઈ પ્રાણી માતાના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયેલો હોય પરંતુ
ઘણા પાપે કરીને પરાભૂત થયેલો હોય તો તે વાત તથા પિત્તાદિકાગ્રે દૂષિત
થયેલો અથવા દેવતાદિકે સ્તંજિત કરેલો હોવાથી આંતરા રહિત વાર વર્ષ સુધી
ત્યાંને ત્યાં (ગર્ભમાં) રહે છે—પરંતુ વાર વર્ષ વીત્યા પછી જન્મે છે, લોક-
માં તે ડોરુ—ચોઢના નામથી ઓળખાય છે. આ પ્રમાણે ગર્ભની ભવસ્થિ-
તિ કહેવાય છે.

તેની જે કાયસ્થિતિ છે, તે યનુષ્યને ચોવીશ વર્ષની છે—તે આ પ્રમાણે
—કોઈ જીવ ડોરુરૂપે વાર વર્ષ ગર્ભમાં રહી અંતે મૃત્યુ પામી તેવા પ્રકારના છુટ્ટ
કાર્યના યોગથી ત્યાંજ ગર્ભમાં રહેલા કલ્પેશ્વરમાંજ હત્પન્ન થાય છે અને ઉત્પન્ન થઈ
તેમાંજ વાર વર્ષ સુધી રહે છે—પછી રીતે ઉત્કૃષ્ટો ચોવીશ વર્ષ સુધી તેનો ગર્ભા-
વાસ થાય છે.

તિર્યંચ જીવો તિરચીના ગર્ભમાં ઉત્કૃષ્ટથી આઠ વર્ષ સુધી રહે છે, તે પ-
છી તેનો વિનાશ અથવા પ્રસવ પણ થાય છે.

સ્ત્રીની ગર્ભોત્પત્તિની યોગ્યતા અને પુરુષના વીર્યની ગર્ભાધાન કરવાની
યોગ્યતાને માટે આ પ્રમાણે લેખેલું છે—સ્ત્રીની યોનિ પંચાવન વર્ષ પર્યંત અમ્ધાન
હોવોથી ગર્ભને ધારણ કરી શકે છે અને તે પછી આર્ત્તવનો અજાવ હોવાથી તે-
ની યોનિ મ્ધાન થઈ જાય છે. તેને માટે નિશીથ ચૂર્ણમાં આ પ્રમાણે કહેલું છે—
“इत्थिए जाव पाणपन्नावासा न पूरयंति ताव अमिद्विआणा य जोणी”

આનો અર્થ ઉપર-દર્શાવેલો છે. પુરુષ પંચોતેર વર્ષ સુધી ગર્ભાધાનને યો-
ગ્ય એવા વીર્યવાદો હોય છે; તે પછી તે પ્રાપ્તે કરી તેવા વીર્યથી રહિત થઈ જાય
છે. તે વિષે પણ નિશીથ ચૂર્ણમાં કહેલું છે—આ સો વર્ષની આયુષ્યવાદા
ની અપેક્ષા સમજવું. સો વર્ષની આગલ વસો, ત્રણસો, ચારસો इत्यादि पूर्व
કોટી હોય.

સ્ત્રીનું જેટલું આયુષ્ય હોય, તે સર્વ આયુષ્યમાંથી અર્ધ આયુષ્ય પર્યંત
મ્ધાનપણા રહિત હોવાથી તે ગર્ભ ધારણ કરવાને સમર્થ હોય છે. અને પુરુષને તો

સર્વ પૂર્વ કોટી પર્યંતના પોતાના આયુષ્યનો છેલ્લો વીશમો જાગ અવીજ હોય છે અને પૂર્વ કોટી ઉપરની સ્થિતિવાદાને તો યુગલિકપ્પે કરી એકવાર પ્રસવધર્મીપણાને લડને અને નિરંતર યૌવનપણાને લડને આ નિયમ દ્વારા પરતો નથી.

આ શરીરે ત્રણ માતા સંવંધી અંગો છે ? માંસ, ૨ રુધિર અને ૩ મસ્તક—જેજું. અને ત્રણ પિતા સંવંધી અંગો છે, ૧ અસ્થિ, ૨ અસ્થિમજ્જા અને ૩ કેશ, સ્વશ્નુ, (દાઢી) રોમ તથા નખ.

આ શરીરના અવયવોની સંખ્યા આ પ્રમાણે છે—તેમાં પ્રથમ મનુષ્ય શરીર માટે કહે છે—મનુષ્ય શરીરમાં પૃષ્ઠ વંશની ગ્રંથિરૂપ અદાર સંધિઓ છે—૯૬૯૯ વાસામાં અદાર સાંધાઓ છે. તેઓમાં વાર સંધિઓમાંથી વાર પાંસઢીઓ નીકળી વે પાસા—પરુલાને વીટાડ વક્ષસ્થાનનામધ્ય જાગેરહેલા હારુનેલાગી પદ્માના આકારપણે પરિણમે છે; તથા તે પૃષ્ઠવંશના અવશેષ રહેલા છ સંધિથી ૭ પાંસઢીઓ નીકળી વે પરુલાને વીટાડ હૃદયની વે વાજુ વક્ષપંજરથી નીચે શિથિલ અને કુશળી ઉપર પરસ્પર નહીં મલેડી રહે છે તેને કટાહ કહે છે. વક્ષી શરીરમાં દરેક પાંચ પાંચ વામના વે આંતરમાં છે; તેમાં એક સ્થૂલ છે અને વીજું-સૂક્ષ્મ છે. તેમાં જે સ્થૂલ છે, તેનાથી વક્ષનીતિ પરિણમે છે અને જે સૂક્ષ્મ છે તેનાથી હાથનીતિ પરિણમે છે. આ શરીરમાં વે પરુલા છે. એક જમણો અને વીજો નાવો. તેમાં જે જમણું પરુલું છે, તે કુઃસ્વકારી પરિણામવાલું છે અને જે નાવું છે તે સુસ્વકારી પરિણામવાલું છે. વક્ષી આ શરીરમાં વીજી એકસો સાઠ પાંસઢીઓ છે. તે અંગુલીઆદિ અસ્થિના સંક્રમના મેલાપના સ્થાનથી ઓલલાય છે. વીજા એકસો સીતેર સંવાણિકાદિક મર્મસ્થાન છે. તેમાં પુરુષના શરીરે નાજિથી ઉત્પન્ન એવી સાતસો નસો છે, તેમાં એકસો સાઠ નસ જઞ્ઞેગામિની છે, તે નાજિથી આરંજીને મસ્તક મુધો જાય છે, તેને રસહરણી કહે છે. તેના અનુપઘાત પળામાં કાન, ચક્ષુ, ધ્રાણ અને જિહ્વાનું વક્ષ જહુસે છે. અને જો તેનો ઉપઘાત થાય તો તે કાન વગેરેનું વક્ષ ક્ષીણ થાય છે. તે શિવાય એકસો આઠ વીજી નસો અધોગામિની છે. તે પળના તક્ષીઆ મુધો રહેલો છે, તેનો અનુપઘાત હોય તો તે જંવાના વક્ષને આપનારી છે અને તેનો ઉપઘાત થતાં મસ્તકની વેદના અને અંધતા વગેરે પીડા ઉત્પન્ન કરે છે. તેમ વક્ષી એકસો સાઠ વીજી ગુદાપ્રવિષ્ટ નસો છે, તે નસોના વક્ષથી માણીઓને વાયુ, મૂત્ર અને વિષ્ટા પ્રવર્તે છે. જો તેનો વિષાત થાય તો અર્શ,

પાંદુરોગ, મલ્લ, મૂત્ર અને વાયુનો નિરોધ થાય છે. વીજી એકસો સાત નસો તિરત્રી ગામિની છે, તે હસ્તતલને સ્પર્શેલી છે; તેનો ઉપઘાત ન થાય તો તે જીજાને વહ આપનારી છે અને ઉપઘાત થવાથી પરુશ્વામાં કે કુશ્વામાં વેદના ઉત્પન્ન કરેછે. વીજી પચવીશ નસો શ્લેષ્મને ધરનારી છે, પચીશ પિત્તને ધારણ કરનારી છે અને દશ શુક્ર નામની સાતમી ધાતુને ધરનારી છે. આ પ્રકારે નાજિથી ઉત્પન્ન થયેલ સાતસો નસો પુરુષના શરીરે હોય છે, તેનાથી સ્ત્રીઓને ત્રીશ ઓછી હોય છે અને નપુંસકને વીશ ઓછી હોય છે.

વલી આ શરીરમાં નવસો હારુ વંધનની નામીઓ છે, તેમાં ચાર રસને વહન કરનારી ધમની નામીઓ છે. દાઢી તથા મુંઝના કેશ વિના નવાળું દ્વાલ રોમેકૂપ છે અને મુંઝ સહિત ગળતાં સાઢા ત્રણ કોટી રોમેરાજી થાય છે. તેમાં દાઢી, મુંઝ અને કૂર્ચના કેશોને શિરોરુદ્ધ કહેવામાં આવે છે. મુખમાં જે માંસના સ્વંરુપે જિહ્વા રહેલી છે તે પોતાના દીર્ઘ અંગુલના પ્રમાણે સાત આંગુલ પ્રમાણ હોય છે અને તેનો તોલ મગધ દેશમાં પ્રસિદ્ધ એવા ચાર પલના માપે ચાર પલનો છે. ચક્ષુના બે માંસના ગોળા તોલમાં બે પલ છે. મસ્તક હારના સ્વંરુપ ચાર કપાલે કરી નિષ્પન્ન થાય છે. ગ્રીવાનું પ્રમાણ ચાર આંગુલનું છે. મુખમાં અસ્થિના સ્વંરુપ દાંત પ્રાયે કરીને વત્રીશ હોય છે અને હૃદયની અંતરવતી એવો માંસનો સ્વંરુપ સામાન્ય પલનો છે અને વક્ત્રસ્થલના અંતરનો ગૂઢ જાગ કે જે કલ્પેજાના નામથી ઓલ્લસાય છે તે પચાસ પલનું હોય છે.

વલી શરીરમાં મૂત્ર અને રુધિર દરેક આઠક પ્રમાણ હેં અને તે સર્વકાલે અવસ્થિત હોય છે. ચરવીનું પ્રમાણ અર્ધી આઠકનું છે. મસ્તકનું જેનું એક પ્રસ્થ પ્રમાણ છે અને પુરુષને ઢ પ્રસ્થ પ્રમાણનું હોય છે. પિત્ત અને શ્લેષ્મ પ્રત્યેક એક એક કુરુવ પ્રમાણ અને શુક્ર અર્ધ કુરુવ પ્રમાણ સર્વદા અવસ્થિત છે.

આ આઠક તથા પ્રસ્થ વગેરેનું માપ વાલ્લક, કુમાર અને તરુણ વગેરેનું “દોઅસઈલ પસઈ” સ્ત્યાદિ ક્રમે કરીને પોતપોતાના હાથને આશ્રીને જાણવું તેને માટે કહ્યું છેકે,—

“દોઅસઈલ પસઈ, દોપસઈઓ સેઈઆ,

ચતારિ સેઈઆઓ કુલઓ, ચત્તારિ કુલઅઓ પચ્છો,

“ચતારિ પચ્ચા આઢયં, સુચત્તારિ આઢયો દોણો” ઇત્યાદિ—

ધાન્યથી જરેલો અવાંડગુલ કરેલો હાથ ‘અસ્તી’ કહેવાય છે—આગલા સૂત્ર પ્રમાણે તેનો અર્થ જાણવો; ઇટલે વે મૂંઢા હાથનો એક પસી થાય, વે પસીનો એક સેતિકા થાય, ચાર સેતિકાનો એક કુલ્લ, ચાર કુલ્લનો એક પ્રસ્થ, ચાર પ્રસ્થનો એક આઢક અને ચાર આઢકનો દ્રોણ થાય છે.

આ પ્રમાણે કહેલા પ્રમાણથી શુક્ર તથા શોણિત વગેરેનું જે ન્યૂનાધિક-પાણું થાય છે, તે વાતાદિકના દોષને લક્ષને થાય છે. પુરુષના શરીરમાં પાંચ અને સ્ત્રીના શરીરમાં ઢ કોઠા છે. પુરુષને વે કાન, વે આંખો, વે નસકોરાં, એક મુઠ્ઠ, એક ગુદા અને એક પુરુષ ચિહ્ન, એ નવ દાર મવાહને વહન કરનારા છે. એ નવ સહિત વે સ્તન વધવાથી સ્ત્રીને મવાહને વહન કરનારા અગીયાર દાર છે. આ ગણના મનુષ્ય ગતિને આશ્રીને જાણવી.

તિર્થંચ ગતિમાં વકરા વગેરે વે સ્તનવાદાને અગીયાર અને ચાર સ્તન વા-લ્લી ગાય પ્રમુખને તેર તથા કુક્કરીને વગેરેને આઠ સ્તન ગણતાં સત્તર—આ પ્રમા-ણે વ્યાઘાત વિના જાણી લેવાનું છે. વ્યાઘાત હોયતો એક સ્તનવાલ્લી અજાને દશ, ત્રણસ્તનવાલ્લી ગાયને દાર,—એમ સમજવાનું છે.

પુરુષના શરીરમાં કુલ્લ પાંચસો માંસની પેશીઓ છે, તેનાથી સ્ત્રીઓને ત્રીશ અને નપુંસકને વીશ ઓઢી છે.

આ શરીર અનેક મહા રોગોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, તેને વિપે સંસારી જી-વોના રોગોની સંખ્યા પાંચ કરોડ, અરુસઝ લાલ, નવાણું હજાર અને પાંચસો ચાલીશની છે. કહું છે કે,

પંચેવયકોમીઠં લક્ષ્ણઅરુસઠ્ઠિસહસનબનવર્ઢ

પંચસયાચુલ્લસીર્ઢ રોગાણહુંતિસંસ્વાઠંતિ ॥

અર્થ ઉપર આવી ગયો છે—આ પ્રમાણે અસ્થિ આદિના સમૂહવાલા અને અનેક પ્રકારના વ્યાધિઓથી વ્યાપ્ત એવા એ શરીરમાં શું શુચિ છે? કાંઈપણ છેજ નહીં.

૭ સાતમી આશ્રવ જાવના છે. આ સંસારમાં જીવો ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અ-વિરતિ, ૩ કપાય અને ૪ યોગ રૂપ આશ્રવે કરી સમય સમય પ્રત્યે શુચાશુચ કર્મના

પુદ્ગલોને જે ગ્રહણ કરે છે. પુણ્યાત્માઓનું ચિત્ત નિરંતર સર્વ પ્રાણી-ઓમાં મૈત્રીજાવ, જે ગુણોથી અધિક હોય તેમાં પ્રમોદ, જે અવિનીત હોય તે ઉપર મધ્યસ્થતા અને જે દુઃખીયા હોય તે ઉપર કરુણા—કરવાથી શુદ્ધ કર્મ વાંધે છે અને જે જોષોનું ચિત્ત આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, મિથ્યાત્વ તથા કપાય વિષય વગેરે સર્વદા પીઠિત છે, તેઓ અશુદ્ધ કર્મ વાંધે છે—ઇત્યાદિ જે ચિંતવન, તે આશ્રવજાવના કહેવાય છે તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ મિથ્યતા વિરઙ્ગ કસાય—જોગ દારોહિં જેહિં અણુસમયં ।

દ્વદ્વ કમ્મપુગ્ગલાણં ગદ્ધણં તે આસવા હંતિ ” ॥ ૧ ॥

તે ગાથાનો જાવાર્થ ઉપર આવી ગયો છે—આત્મી સંવર ભાવના નીચે પ્રમાણે—

ઉપર કહેલ મિથ્યાત્વાદિકના આશ્રવોને સમ્યક્ત્વાદિકથી જે નિરોધ કરવો, તે સંવર કહેવાય છે—તે દેશથી અને સર્વથી—એ બે પ્રકારનો છે. તેમાં સર્વથી સંવરતો અયોગી કેવલ્લીનેજ હોય છે અને દેશથી સંવર એક, એ ત્રણ આશ્રવના નિરોધીને હોય છે, તે સંવર પ્રત્યેક હવ્ય અને ભાવથી બે પ્રકારનો થાય છે. આત્માને વિષે થતા આશ્રવથી કર્મના પુદ્ગલોને જે ગ્રહણ કરવાપણું, તેને સર્વથી અથવા દેશથી ઠેકવું તે હવ્ય સંવર કહેવાય છે અને જે જવહેતુક સર્વ ક્રિયાનો ત્યાગ કરવો તે જાવ સંવર કહેવાય છે. એવા સ્વરૂપના આશ્રવના વિરોધી સંવરતું જે ચિંતવન કરવું, તે સંવર જાવના કહેવાય છે, તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“ આસવદારપિહાણં સમ્મત્તાર્હિં સંવરો નેત્થો ।

પિહિયાસવો હિ જીવો સુતરિવ્વ તરેદ્ધ ભવજલ્લહિંતિ ” ૧

આશ્રવધારતું સમ્યક્ત્વાદિકને જે આઘાદાન કરવું, તે સંવર કહેવાય છે, તે સંવરથી સર્વ જીવો સારા વાહાણની પેઠે આ સંસાર સમુદ્ધને તરે છે. ”

નવમી નિર્જરા જાવના છે.—આ સંસારમાં પૂર્વે વાંધેલા કર્મોને તપવને જે વાઙ્મવા, તે નિર્જરા કહેવાય છે. જે કર્મ વંધાતા હોય તેને વિષે સંવર અને પૂર્વે વાંધેલા કર્મોને વિષે નિર્જરા એ તેમની વચ્ચે ભેદ છે. તે નિર્જરા બે પ્રકારે છે—સકામ અને અકામ. તેમાં જે સકામ નિર્જરા છે તે વાદ્ય અને આશ્ચર્ય—એવા પ્રત્યેક તપના

ઠ જેદથી વાર પ્રકારની થાય છે. તે જેદ પ્રથમ યતિ ધર્મના અધિકારમાં કહેલા છે તેથી આ પ્રસંગે આપવામાં આવ્યા નથી.

આ વાર પ્રકારનો નિર્જરા વિરતિ પરિણામવાદાને હોય છે; ઇટલે વિરતિ-પરિણામી કર્મક્રયને માટે પોતાની અનિલાપાથી સકામ નિર્જરા કરે છે. અને જે વિરતિ પરિણામથી રહિત છે, અને તે શિવાય વાકીના મનુષ્ય પ્રાણીઓ છે, તેમને અનિલાપ રહિત શીત, હ્રણ, ક્રુધા, તૃપા આદિ સહન કરવાથી અકામ નિર્જરા થાય છે.—આવી નિર્જરાનું જે ચિંતવન, તે નિર્જરા જાવના કહેવાય છે. તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે.

“ કમ્માણ પુરાણાણં નિકંતણં નિજ્જરા હુવાલસહા ।

વિરયાણ સા સકામા તહા અકામા અવિરયાણં તુ” ॥૧॥

આ ગાથાનો અર્થ ઉપર આવી ગયો છે. દશમી લોકસ્વરૂપ જાવના છે. આ લોકના મધ્ય જાગમાં ચતુર્દશ રજ્જુ પ્રમાણ લોક વિદ્યમાન છે. કટી ઉપર રાખેલા છે એ હાથ જેણે અને તિર્છી પ્રસારેલા છે એ ચરણ જેણે એવા પુરુષના આકાર જેવો આ લોક છે અથવા અધોમુખ કરેલ મોટા શરાવની ઉપર રહેલ જે લઘુ શરાવ, તેના સંપુટના જેવી તેની આકૃતિ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે, સાત રજ્જુના વિસ્તારથી નીચે લોકના તટ્વીયાથી ઊંચે થોડું થોડું સંકોચતા તિર્છી લોક એક રજ્જુ વિસ્તારવાલો છે. તે પછી ઊર્ધ્વ જાગે અનુક્રમે વિસ્તારને પામતો બ્રહ્મદેવલોકને ત્રીજે પાથડે પાંચ રજ્જુ વિસ્તારવાલો છે. તે પછી થોડે થોડે સં-ક્ષેપને જન્મતો સર્વ ઉપરના લોકો પ્રદેશને પ્રતરે એક રજ્જુ વિસ્તારવાલો છે, એ રીતે યથોક્ત સંસ્થાનવાલો લોક છે. તે લોકને વિષે ધર્માસ્તિકાયાદિ ઠ જ્ઞ્યો છે.

૧ સ્વજાવથી ગતિપરિણત જીવ અને પુદ્ગલોનો મત્સ્ય અને જલની જેમ જે ઉપદ્રંજકારી સંવંધ તે ધર્માસ્તિકાય કહેવાય છે.

૨ વટેમાર્ગને ઢાયાની જેમ તેની સ્થિતિમાં જે ઉપદ્રંજકારી, તે અધર્મા-સ્તિકાય કહેવાય છે.

૩ પૂર્વોક્ત વંને જ્ઞ્યો પ્રદેશથી અને પ્રમાણથી લોકો કાશનુદ્યતે; તેમજ તેમને ગતિ અને સ્થિતિમાં પ્રવર્તતાં અપકાશ આપવાથી જે અવગાહન ધર્મવાલો છે, તે

આકાશાસ્તિકાય કહેવાય છે.

૪ જે ચૈતના લક્ષણવાળો, કર્મનો કર્તા તથા જોક્તા અને જીવનધર્મી છે, તે જીવાસ્તિકાય કહેવાય છે.

૫ જે પૃથ્વી, પર્વત આદિ સમસ્ત વસ્તુઓનું પરિણામી કારણ અને પૂરણ ગદ્ગત ધર્મવાળો, તે પુદ્ગલાસ્તિકાય કહેવાય છે.

૬ જે વર્તના લક્ષણવાળો, નવીન પુદ્ગલિક વસ્તુને જીર્ણ કરનાર, તથા સમયક્ષેત્ર (અદો દીપ) અંતર્વર્તી છે તે કાઠ ઇન્દ્રિય કહેવાય છે.

આ ૪ ઇન્દ્રિયામાં એક પુદ્ગલ ઇન્દ્રિય મૂર્ત છે અને બાકીના પાંચ ઇન્દ્રિય અમૂર્ત છે. તેમજ એક જીવ ઇન્દ્રિયને વર્જીને વીજા સર્વ ઇન્દ્રિય અચેતન છે; માત્ર જીવ ઇન્દ્રિયજ સચેતન છે.

અહીં પ્રશ્ન થાય છે કે અસંખ્યાતા પ્રદેશમય લોકાકાશમાં અનંતાનંત જીવ ઇન્દ્રિયો તથા તેથી અનંત ગુણ અધિક પુદ્ગલ ઇન્દ્રિયો શી રીતે રહેતા હશે ? તેમને સંકુચાશ કેમ ન થાય ?

આ શંકાના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, જીવ ઇન્દ્રિયોનું અમૂર્તપણું છે તેથી તેમાં સંકીર્ણપણું પડતું નથી અને પુદ્ગલોનું મૂર્તપણું છે. દીપકની પ્રજ્વાલા દૃષ્ટિ કરી તેવા પરિણામની વિચિત્રતાથી એકજ આકાશના પ્રદેશ ઉપર અનંતાનંત પરમાણ્વાદિ પુદ્ગલ ઇન્દ્રિયો અસંકીર્ણપણે પ્રવેશ કરે છે; તોપણ તે અસંખ્યાતા પ્રદેશનું કહેવુંનું શું ? અર્થાત્ તેમાં સમાઈ જાય, તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી તેમાં કોઈ જાતનો દોષ આવતો નથી, તે વિષે શ્રી અન્નપ્રદેવ સૂરિજીએ શ્રી જગવતીની ટીકામાં તેરમા શતકના ચોથા ઉદ્દેશમાં કહેલું છે—

“ આગાસત્થિકાણ ” ॥ ઇત્યાદિ ।

“ જીવ ઇન્દ્રિયોનું અને અજીવ ઇન્દ્રિયોનું જાગનચૂત આકાશાસ્તિકાય છે. ”

પછી તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું કે, આકાશ જીવોનું તથા અજીવોને અવગાહન આપનાર છે કેમકે વિસ્તારવાળું છે. તે પછી આકાશનું જાગનપણું દેખાતું થકા કહે છે—

“ એગેણ્વિ ” ઇત્યાદિ ।

એક પરમાણુ આદિકે કરીને આકાશસ્તિકાપનો પ્રદેશ પૂર્ણ કહેવાય છે; બે પરમાણુવાદિકે કરી પૂર્ણ અને શતસહસ્રાદિકે કરીને પણ પૂર્ણ છે, એમ જાણાય છે ! એમ કેમ કહેવાય ?

તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે, તે પરિણામના ભેદથી કહી શકાય છે. જેમ ઓરમાનો આકાશ એક દીવાની મજાપટલથી પૂરાય છે, તેમ વીજા દીવાનો પ્રકાશ પણ ત્યાં સમાઈ જાય છે, યાવત્ એકસો દીવાપણ તેમાં સમાઈ જાય છે. તેમજ ઔપથ વિશેષના એકઝાપણથી એક પારો સ્વંચવામાં સો સોનામોહર પે-શી જાય છે પછી તે પારો અને કર્પીન્નૂત ઔપથના સામર્થ્યથી પારાની કણી અને સુવર્ણના સૈકડો કર્પ પૃથક્ થઈ જાય છે, કારણ કે પુદ્ગલોના પરિણામનું વિચિત્રપણું છે.

વહ્ની લોકપ્રકાશ ગ્રંથમાં પણ કહ્યું છે કે ઔપથના સામર્થ્યથી પારાની એક કણીમાં સુવર્ણની સો કણી નાંચીએ તોપણ તોલ્લમાં કર્પથી અધિક ન થાય, વહ્ની ઔપથના સામર્થ્યથી તે ઘંને જુદા જુદા થઈ જાય છે—સુવર્ણના કર્પક સો અને પારાનો એક કર્પ એ પ્રમાણે થાય છે.

અહીં વહ્ની ઊર્ધ્વ, અધો અને તીર્છા લોકનું સ્વરૂપ ગ્રંથાંતરથી જાણી લેવું—આ પ્રમાણે લોકનું સ્વરૂપ ચિંતવવું, તે લોક સ્વચ્ચાવ જાવના કહેવાય છે, તેને માટે કહ્યું છે કે.

“ અદ્દમુદ્દયુસ્મદ્વયઠિઅ લહુ મદ્વયજુયલ્લસંઠિઅંલોગં ।

ધમ્માઈ પંચ દલ્લેહિં પૂરિઅં મણસિ ચિંતિજ્જેતિ ” ॥૧॥

અર્થ. નીચે મુખવાળા મોટા સરાવલ્લાંની પેટે રહેલા તથા નાના સરાવલ્લાંના સંપુટની પેટે (ઊર્ધ્વ ભાગમાં) રહેલા તથા ધર્માસ્તિકાપાદિ પાંચ ધ્વ્યો-વને પરિપૂર્ણ એવા આ લોકનું મનને વિષે ચિંતવન કરવું.

અગ્નીઆરમી બોધિ દુર્લ્લજ જાવના છે. અનંતાનંત કાલે પંચેન્દ્રિયપણું દુર્લ્લજ છે તેમાં પણ મનુષ્યજાવાદિ સામગ્રી દુર્લ્લજ છે, તેનો યોગ થતાં પણ પ્રાણી-ઓને પરમ વિશુદ્ધિ કરનાર સર્વજ્ઞે દર્શાવેલ તત્ત્વજ્ઞાન રૂપી બોધિ (સમ્પસ્ત્ત્વ) પ્રાપ્તે કરીને ઘણું દુર્લ્લજ છે, જો તે એકવાર પણ પ્રાપ્ત થયેલ હોય તો પ્રાણીઓને આટલા સમય સુધી આ સંસારનું પર્યટન હોય નહીં. ” इत्यादि जे चिंतवन ते

વોધિ છર્ણમ જાવના કહેવાય છે—

તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ પંચિન્દિયત્તણાહ, સામગ્ગીસંજ્ઞવેપિ અણ્ણહા ।

તત્તાવવોહરૂવા વોહિ સુહી જીઅસ્સજઅોત્તિ ” ॥ ૧ ॥

આ ગાથાનો અર્થ ઉપર આવી ગયો છે.

ચારમી ધર્મકથક અર્હેન્ જાવના કહેવાય છે. આ સંસારમાં વીતરાગપણે કરીને સર્વદા પરકાર્ય કરવાને સાધનાન એવા અને નિર્મલ્ય કેવલજ્ઞાનરૂપ ચક્રુણ્થી જેમણે સર્વ લોકોલોક અલોકોલોકો છે એવા શ્રી અરિહંત વિના યતિ અને આવકનો નિર્મલ્ય—સદ્ગુણ ધર્મ કહેવાને વીજો કોઈ સમર્થ નથી. કુત્સીચિંત્રોના કહેલા કુવચનો અજ્ઞાન મૂલ્ય હોવાથી પૂર્વાપર વિરુદ્ધ અને હિંસાદિક દોષોથી દૂષિત છે, તેથી તે વચનો પ્રત્યક્ષ અસદ્ગુણ છે; તેમજ તેમના કોઈ વચનમાં દયા સત્ય વગેરેનું કાંઈક પોષણ દેવાય છે, તે ફક્ત વચન માત્રજ છે, પણ તત્ત્વથી નથીજ; તે માટે તત્ત્વથી શુદ્ધ સ્વરૂપને ધરનારી અને સકલ જગતના જંતુઓને તારનારી શ્રીમદ્ અરિહંત પ્રજ્ઞાની વાણીનું કેટલું વિવેચન કરીએ ! જો કોઈ પણ રીતે તે વાણીનું એક પણ વાક્ય કર્ણગોચર થયું હોય તો તે રોહિણીયા ચોરની પેઠે માણીને મહાન ઉપકાર કરનાર થાય છે. ” આ પ્રકારનું જે ચિંતન તે ચારમી ધર્મકથક ભાવના કહેવાય છે.

તેને માટે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“ ધમ્મો જિણેહિં નિરવહિત્તવયારપરેહિં સુદુ પસન્તો ।

સમણાણં સમણોવા—સયાણ દસહા હુવાલસહા ” ॥૧॥

આ ગાથાનો અર્થ ઉપર આવી ગયો છે.

રૌહિણેય ચોરની કથા.

રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા હતો. તેને સર્વ બુદ્ધિઓનો નિધાનરૂપ અજયકુમાર નામે પુત્ર થયો હતો. તે નગરની સમીપે વૈભારગિરિ નામે એક પર્વત હતો. તેની એક ગુફામાં લોહચુર નામે એક ઘાતકી ચોર રહેતો હતો. તે રાજગૃહની નગરિના લોકોના હૃદય અને સ્ત્રી વસ્ત્ર પોતાના કામ અને અર્થ અનાયાસે સાધતો હતો અને તેમાંજ પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરતો હતો. તે લોહચુર ચોરને

रोहिणी नामे एक स्त्रीना उदरस्थी रौहिणेय नामे पुत्र थयो हतों. ते पण पितानी जेम घणोज घातकी थयो हतों.

एक वखते दोहखुर मरण पथारीए पड्यो, एट्ये तेणे पोताना पुत्र रौहिणेयने घोडावीने कथुं, “ वत्स, जो तुं तारुं हित इच्छतो हो तो मारी शिद्धा-सांजळ—“जे आ ऋण गढ देखाय ठे तेमां महावीर नामे एक महात्मा ठे, तेओ कोमळ वचन बोझे ठे, ते वचन उत्तरकाष्ठें दारुण होवाथी तारे कदिपण सांजळवा नहीं. ” आ प्रमाणे शिखामण आपी ते दोहखुर चोरे पोताना माणनो त्याग करी दीधो. ते पडी रौहिणेय ते पिताना वचनने संजारतो नित्य चोरी करतो हतो.

एक वखते श्रीवीर परमात्मा ते स्पष्टे समोसर्था. देवताओए ते स्पष्टे समवसरण रच्युं. ते वखते भव्य जीवोने धर्मनी देशना आपवानो प्रभुए आरंज कर्यो—ते वखते चोर रौहिणेय राजगृह नगरमां चोरी करवा जतां ते समवसरणी पासो आवी चढ्यो. ते वखते तेने याद आव्युं के, जो हुं आ मार्गे जइश तो वीरजगवाननी वाणी संजळाइ जशे अने अहिं जवानो बीजो मार्गे ठे नहीं. हवे शुं करवुं ? अथवा एवो खेद करवाथी सयुं. हुं कानमां आंगझीओ नांखीने चाढ्यो जाऊं. पछी ते कानमां आंगझी नांखी उतावळे पगळे चाढ्यो; तेवामां तेना पगमां कांटो वाग्यो. एटले ते आंगळ एक रुगळुं जरवाने पण समर्थ थयो नहीं. पडी कानमांथी एक आंगझी जुदी करी तेवने कांटो काढवा लाग्यो, तेवामां अंतरना शब्दने शोधनारी अने देवस्वरूपने वर्णन करनारी श्री वीरप्रभुनी वाणी तेना कानमां आ प्रमाणे सांजळवामां आवी—

“ अणिमिस नयणा मणकज्ज साहणा पुप्फदाम अमिद्धाणा ।

चउरगुत्तेण जूमिं न च्छर्विति सुरा जिणा वित्ति ” ॥ १ ॥

जेमना नेत्रो मीचाता नथी, जेओ मनथो चित्ति एवा कार्यना करनारा ठे, जेमनी पुष्पमाला करमाती नथी अने जेओ भूमिथी चार आंगळ उंचा रेहे ठे, एवा देवताओ होय छे. ” १

आ प्रमाणे जिनेश्वरे कथुं ते रौहिणेय चोरना सांजळवामां आव्युं. तत्काळ तेणे चितव्युं के, अरे ! मारा सांजळवामां घणुं आवी गथुं—आम कही

ચિંતાતુર થતો તે ચોર કાંયે કાઢી પાછો કાનમાં આંગઠી નાંચતો તે રાજગૃહ નગરમાં ચાલ્યો ગયો અને ત્યાં પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચોરી કરી પાછો પર્વતની ગુફામાં પેઝી ગયો. પરંતુ પેઝી જે પ્રજુની વાળી તેણે સાંજઠી લીધી છે, તેને માટે તે નિરંતર ચિંતામાં સ્વેદ પામ્યા કરતો હતો. તે હમેશાં ગુપ્ત રીતે રાજગૃહની નગરીને ઘુંટ્યા કરતો અને લોકોને રંજામતો હતો.

ચોરની પીનાથી કંટાળી ગયેલા લોકોએ રાજા શ્રેણિકની આગળ ફરી-આદ કરી અને પોતાના દુઃખો નિવેદન કર્યા. રાજાએ મધુર વચનોથી લોકોને આશ્વાસન આપ્યું. પછી તેણે કોટવાલને વોદ્યાવીને કહ્યું, “કોટવાલ, તમે આરાધ્ય નગરને હેરાન કરનારા ચોરને પકડી લોકોની રક્ષા કેમ કરતા નથી? કોટવાલે કહ્યું, “રાજન, રૌહિણેય, નામે એક ચોર થયો છે, પણ તે ઘણી મુસ્કેલી વને પકડાય તેવો છે, તેને પકડવા માટે અમે ઘણાં હપાયો યોજીએ છીએ, પણ તે પકડાતો નથી; મહારાજા, જો આપ પોતે તથાારક વનો તો વચ્ચે પકડાશે.” કોટવાલના આ વચનો સાંભળી રાજા શ્રેણિકે પોતાના પુત્ર અને પ્રધાન અન્નયકુમારની સામે જોયું. ઇટલે અન્નયકુમાર અંજલિ જોતી વોલ્યો—“પિતાજી, હું સાત દિવસની અંદર તે ચોરને પકડી લાવીશ. જો સાત દિવસની અંદર તેમ ન વને તો તમારે મને તે ચોરની જેમ શિક્ષા કરવી.” અન્નયકુમારે આવી જારે પ્રતિજ્ઞા કરી; તે સાંજઠી સર્વ સભા અને રાજા આર્થ્ય પામી ગયા.

પછી અન્નયકુમારે મારે પ્રયત્નથી તે ચોરની શોધ કરવા માંડી, પણ કોઈ રીતે તે ચોરનો પત્તો લાગ્યો નહીં. એવી રીતે ષટ્ત દિવસ વીતી જવા લાગ્યા. ષટે દિવસે સંધ્યાકાલે લોકોના કોલાહલને શાંત કરી તે ગઢની બાહર કેટલાએક મુજતોને તેણે ગોઠવી દીધા. પેલો રૌહિણેય ચોર કેટલાએક અપશુકનોએ તેને ઇટલાવ્યો છતાં પણ તે કર્મને વશ થઈ નગરીમાં ચોરી કરવાને પેઝો; જેવામાં તેણે કોઈ ધનવાનના ઘરનું સ્વાતર પારુવા માંડ્યું, તેવામાં પગી લોકોએ મઢી એક મોટી હાંક મારી તેને ત્રાસ પમાડ્યો, તેથી તે ત્યાંથી નાશી નગરીના કિલ્લા ઉપર આવ્યો. તેને હંચો ચમો કિલ્લા ઉપરથી બાહર પડતો મુજતોએ પકડી લીધો. પ્રાતઃકાલે મુજતોએ તેને અન્નયકુમારને સોંપી દીધો. અન્નયકુમાર તેને રાજા પાસે લઈ ગયો. ચોરેલા ઇચ્છ સાથે પકડેલા તે ચોરને જોઈ રાજાએ પુછ્યું, તું કોણ છે? ચોર વોલ્યો “રાજન, હું શાલિગ્રામનો રહેવાસી અને હર્ગવંશ નામે રાજાને અમે

भरनारो खेकुत लुं. हुं मारुं कांइक काम करी रात्रे मारा गाम तरफ जतो हतो तेवामां तमारा मुजदोए मने वीहराव्यो, एट्खे कीद्वो ठेकी बाहेर पमतां मुजदोए मने चोर जाणी पकरी लीधो. हे मुझ बिद्वचण राजा, बिचार करो. जो हुं चोर होउंतो मने खुशीथी शिद्दा आपो; अने जो मने मारवाथी अजयकुमार जीवे तो तेम करो. " तेना आवां वचन सांजळी राजाए हठ बंधनथी डोमाव्या पडी तेनी खात्री करवाने माटे पोताना सेवकोने शाद्विग्राममां मोकट्या. रौहिण्येय चोर एट्खोवधो लुचो हतो के, तेणें प्रथमथी शाद्विग्रामना डोकोनी साथे संकेत करी राख्यो हतो अने तेमनी साथे ते चोरे उराव करेदो के, तेणें कदि पण शाद्विग्राममां चोरी करवी नहीं अने ते गामने मदद आपवी; आथी ते डोको तेनी सर्व बात मान्य करता हता. राजा श्रेणिकना, मुजदोए शाद्विग्राममां आवी त्यांना डोकोने पुच्युं के, आ गाममां कोइ छुर्गचंरु नामे खेकुत रहे ठे ? ते गामना डोको के जेओ तेना संकेत प्रमाणे वर्त्तनारा हता, तेओ बोध्या,—“हा, ते खरी बात ठे. छुर्गचंरु आ गामनो रहेवासी ठे ते गइ काळे नगर तरफ गयो ठे, ते हजु सुधी आव्यो नथी; अमे सर्वे तेनो वृत्तांत जाणवाने आतुर थइ रहेला डीए. ”

ते डोकोना आ वचनो सांजळी ते मुजदोए श्रेणिक राजानें ते वृत्तांत जणाव्यो, ते बखते राजाए बिचार्युं के “आहा ! आ केवी बात कहेवाय ? अजयकुमार मृत्युना जयथी सरल हृदयना एक गामनीआने चोर उरावे ठे. ” राजाना मुखना चेहेरा लपगथी अजयकुमार समजी गयो अने तत्काळ तेणें बिचार्युं के, आ चोरनुं कांइ पण कपट ठे, ते कोइपण रीते खुट्हुं करवुं जोइए. आम बिचारतां ते चतुर प्रधानना हृदयमां बुद्धि स्फुरी आवी. तेणें एक देव विमान जेवो सुंदर मेहेल रचाव्यो. ते मेहेलनी अंदर सात भूमिकाओ रची. अनेक प्रकारना चंदरवा अने मोतीओना तोरणोथी तेने अवलंकृत कर्यो. रंजासमान स्वरूपवादी स्त्रीओ अने देवतुल्य स्वरूपवाला पुरुषो तेमां स्थापित कर्यो. पडी अजयकुमारे पेक्षा रौहिण्येय चोरने बोलावीने कहुं. “ भाइ, मारा जेवा मूर्ख माणसने धिक्कार हो. तमे तो कोइ नक्ति करवा दायक पुरुष ठो. तमोने में अतिशय हेरान कर्यो. ते हमा करो. हवे एकवार आ मारा मेहेलमां आवो, जेथी हुं त्यां तमारी नक्ति करी मारा अपराधने दूर करूं. ”

અન્યકુમારના આવાં કપટ જરેલાં વચનોનો મર્મ તે ચોરના સમજવામાં આવ્યો નહીં. તત્કાલ તે તેની સાથે મેઢેલામાં ગયો; ત્યાં તેને પ્રથમ મિષ્ટ આહાર આપી ઘસ કર્યો. પછી કપટી અન્યકુમારે તેને મદિરાપાન કરાવી ડંચી જાતના દિવ્ય વસ્ત્રો પેહેરાવી એક સુંદર પદ્મંગ લપર સુવાલ્યો—તે ચોર તે દિવ્યમંદિરમાં રહી જાણે પોતે સ્વર્ગમાં રહ્યો હોય તેમ માનવા લાગ્યો. શયન કર્યા પછી તે જાણત થયો, પડેલ અન્યકુમારની આજ્ઞાથી કેટલાએક સાગંતો અને નરનારીઓનો સમૂહ ત્યાં હાજર રહેલ, તે ‘જય જય નંદા’ ઇત્યાદિ માંગલિક શબ્દોનો ડચાર કરતાં તેના સાંજલવામાં આવ્યા. આ દેસાવ જોઈ તે મદિરાથી મત્ત થયેલો ચોર પોતાના આત્માને જુલ્મી ગયો. પેલા હાજર રહેલા લોકો તેની પાસે આવી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—“ જહ, પૂર્વના મુકુત્યવને તમે આ સ્વર્ગના વિમાનમાં પ્રગટ થઈ તેના સ્વામી થયા હો અને આ અપે સર્વે તમારા સેવક છીએ. ” આ પ્રમાણે કહી તેમણે નાટક કરવાનો આરંજ કર્યો. તે પછી અન્યકુમારની સૂચનાથી એના હાથમાં એક સુવર્ણદંડ રહેલો એ પવો એક પુરુષ આવ્યો; તેણે આવી નાટ્ય કરનારાઓને કહ્યું કે, “ હાલ નાટક વંધ કરો, હું આ દેવને તેમની દેવ સ્થિતિનું જ્ઞાન કરાવું. ” આ પ્રમાણે કહી તેણે રૌહિણેયને કહ્યું ‘હે નવા દેવ, પોતાના પૂર્વોપાર્જિત એવા જે તમારા પુણ્ય અને પાપ હોય તે નિવેદન કરો અને તે પછી મુક્ત જોગશો. ” તે પુરુષના આ વચનો સાંજલી તે રૌહિણેય વિચારમાં પડ્યો. “શું આ સાચું સ્વર્ગ હશે ? અથવા મારે માટે અન્યકુમારે પ્રપંચ તો નહીં રચ્યો હોય ? ” આ પ્રમાણે ચિંતવી તે ધીર બુદ્ધિવાળા ચોરે કંટક કાઢતી વેલાએ સાંભલેલી દેવના સ્વરૂપના વર્ણનવાળી મન્ત્રની વાણી (અણિમિસનયણા ઇત્યાદિ) સંજારી તત્કાલ તેણે પોતાની આંગળ રહેલા લોકોને પૃથ્વી લપર લાગેલા ચરણવાલા, કુમલાણલા પુષ્પોની માલાને ધરનારા, મટકા મારતા નેત્રોવાલા અને મનોજીવ સાધનમાં અસમર્થ એવા જોઈ શ્રી વીરપરમાત્માના વચનો સાથે તેમનો વિરોધ જોઈ અન્યકુમારે કરેલા કપટને જાણી લીધું. ” આ વચ્ચે પેલો દંડધારી પુરુષ બોલ્યો. “ દેવ, શો વિચાર કરો એ ? આ વધો દેવલોક પોતપોતાની જાતિ દેસાદવાને ડત્કંઠિત છે; તેથી તમારો જે શુદ્ધ ઇચ્છાંત હોય તે સત્ત્વર નિવેદન કરો. ” આ વચ્ચે તે રૌહિણેય બોલ્યો—“ જિનપૂજા, સાધુસેવા, દયાપાલન, સુપ્રદાન અને ચૈત્ય નિર્માણ આદિ ડત્તમ ધર્મકાર્યો મેં પૂર્વ જન્મે કરેલા છે. ” તે દં-

मधर बोव्यो—“ हे देव, प्राणीआनो जन्म एक स्वजावे करीने थतो नथी तेथी तमे जेम पुण्यनुं वर्णन कर्युं, तेम तमारा पापदुं वर्णन पण करो. चोरी, स्त्रीडो-लुपता अने बीजा जे कांइ नउरां पाप कर्मो कर्मा होय ते निःशंकपणे कहो.”

रौहिणेय बोव्यो—“ अहा ! दिव्यज्ञानने धारण करनारा एवा तमोने आवो मतित्रम शो थयो ठे ? साबुआनी सेवा करनारा थावको शुं एवा खराव काम करे ? तेम उतां जो तेओ एवा काम करे तो पडी, तेमने आवो स्वर्ग-वास केम प्राप्त थाय ? तेथी मॅतो जरा पण पाप कर्म कर्युं नथी, शा मांटे वारं-वार पुछो छो ? ”

आ वखते अजयकुमार के जे लुपो रही आ वृत्तांत सांजलतो हतो ते पोताना मनमां ते चोरनी बुद्धिनी जारे प्रशंसा करवा द्याग्यो. क्षणवार पडी ते चोरनी समीपे आव्यो अने ते रौहिणेयने आक्षिपन करी आ प्रमाणे बोव्यो—“ हे वीर, हुं आज सुधी कोइनाथी जीतायो नथी, पण एक ताराथी जी-ताइ गयो छुं; हुं तने निग्रह करी शक्यो नही, ए मोटापां मोडुं आश्चर्य ठे ” आ प्रमाणे अजयकुमारे प्रेमपूर्वक कहुं, एट्ठे ते रौहिणेय चोर आ प्रमाणे बोव्यो—“ हे राजकुमार, हुं श्री वीरवाक्यने हृदयमां धारण करतो हतो, तेथी तमाराथी पकन. तो नही, तेथी तेमां कांइ पण आश्चर्य पामवा जेवुं नथी; पण तमोए मने मद्यपान करावी स्वर्गनी प्राप्ति करावी ए मोटा आश्चर्यनी वार्त्ता. ” रौहिणेयना आ वचनो सांजली अजयकुमार बोव्यो—“ भाइ तुं मारा कहेवाथी लज्जा पा-मीश नही अने मने कहे के तारा जेवा चोरने श्री वीरप्रभुनी वाणी शी रीते कर्णगोचर थइ ? ” अजयकुमारे आ प्रमाणे स्नेहपूर्वक पुच्छुं, एट्ठे ते चोरे पो-तानी कथा आदिथी अंतसुधी कही संजलावी. अने विशेषमां जणाव्युं के जो में ए जगद्गुरुनी वाणी न सांजली होततो हुं आज तेमाराथी उद्भाइ जात अ-ने तेथी शी शी विस्वना पामत ते कही शकातुं नथी; जे प्रभुनी एट्ठी अ-व्यवाणी पण प्राणीआने कए निवारक थाय ठे, तो ते प्रभुनुं सर्व आगम सां-भलवाथी अक्षय सुखनी प्राप्ति थाय, एमां शुं आश्चर्य ? हुं तो मारा पितारूप श-शुधी उगायो हतो, तेथी ते वखते कर्णगोचर थयेली श्री वीरवाणीने शब्दतुल्य मानतो हतो पण अत्यारे ते वाणीए मने जीवितदान आपेयुं ठे. हे राजकुमार, हवे में धव्यादि चोरेख छे, ते तमने धतावी हुं श्री वीरप्रभुनी पासे व्रत ग्रहण

કરવા ફઠા રાહું હું.

તે પત્ની અન્નયકુમારે તે રૌહિણેય ચોરને રાજાની પાસે લાવી આ પ્રમાણે કહું, "સ્વામી, આ ચોર પોતાની ચોરી માની જાય છે." તત્કાલ રાજાએ તેને વધ કરવાનો આદેશ કર્યો. પટ્ટે અન્નયકુમારે કહું, "પિતાજી, જો આપણે આ ચોરને ઝોમી દઈએ તો તે ચોરેલું સર્વ ધન પાહું આપશે; તે જિવાય તે હવ્ય આપણી ગ્રહણ કરી શકાય તેમ નથી; વડ્ડી મેં આ ચોરને વંધુ કરીને પકડ્યો છે, બુદ્ધિ કરીને પકડ્યો નથી. તેમજ આ ચોરનું હૃદય વેરાગ્યથી વાસિત થયેલું છે, તેથી તે અહીંથી મુક્ત થઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરવાને ફઠે છે; તેથી આ ચોર વધ કરવાને યોગ્ય નથી." અમ્મયકુમારના આ વચનો સ્પર્શી રાજાએ તેને છોડ્યો, પટ્ટે તેણે સર્વ ધન વતાવ્યું. પત્ની રાજાએ નગરજનોને પકડા કરી જેલું જે હતું તેને તે ધન આપી દીધું. તે પત્ની શ્રેણિક રાજાએ જેનો દીક્ષા મહોત્સવ કરેલો છે અને જેણે ધન, વૈજન, સ્ત્રી અને પરિવારનો ત્યાગ કરેલો છે એવા રૌહિણેય ચોરે શ્રી વીરપરમાત્માની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે વચ્ચે નગરજનોએ તેની જારે સ્તુતિ કરી હતી.

રૌહિણેય ચોર મુનિવ્રત ધારણ કરી પોતાના ધુરાચારની શુદ્ધિને માટે અનેક પ્રકારના તપ તપી અને નવપર્યત શુદ્ધ ધર્મ આરાધી માંતે અનશન કરી તે દેવપદને પ્રાપ્ત થયો હતો. આ પ્રમાણે જગવંતનો વાણીના પ્રજાવને દર્શાવનારી રૌહિણેય ચોરની કથા કહેવામાં આવી.

એ રીતે વાર જાવનાનું સ્વરૂપ લક્ષમાં રાખી જવ્ય જીવોએ તેના આરાધનને વિષે તત્પર થવું જોઈએ.

વાર પ્રતિમાનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ.

પેહેલી પ્રતિમા એક માસની કહેવાય છે; વીજી વે માસની, ત્રીજી ત્રણ માસની, ચોથી ચાર માસની, પાંચમી પાંચ માસની, ઠઠી ઠ માસની અને સાતમી સાત માસની પ્રતિમા છે. આઠમી નવમી અને દશમી એ ત્રણ સાત અઠો રાત્રિની, ઝે. અગીયારમી એક અઠો રાત્રિની અને વારમી એક રાત્રિની છે—એવી રીતે જિહ્વ—સાધુની પ્રતિજ્ઞા રૂપ—વાર પ્રતિમા થાય છે, તેઓમાં પેહેલી પ્રતિમા અમ્મપાનના અવ્યવહાર દાનરૂપ હોવાથી એક દત્તી કહેવાય છે. તેવી રીતે વીજી

વે દત્તી, ત્રીજી ત્રણ દત્તી—એમ સાતમી સાત દત્તી સુધી ગણાય છે. સાત અહો-રાત્રના પ્રમાણવાદી આઠમી પ્રતિમાને વિષે જલ્પ રહિત એકાંતર ઉપવાસે રહી પાર-ણને દિવસે આંવિલ્લ કરવામાં આવેલે. અહીં દત્તીનો નિયમ નથી. વદી તેમાં ગ્રામા-દિકની વાહેર ઊર્ધ્વે મુલે શયનાદિ આસને રહી ધોર ઉપસર્ગો સહન કરવાના છે. નવમી પ્રતિમામાં પણ તેજ પ્રમાણે ઉત્કટાદિ આસને રહેવું પડે છે. દશમી પ્રતિમામાં પણ એવીજ રીતે રહેવાનું છે પણ ગોદોહાસન—ગાય દોહોવાનું આસન કરવાનું છે. અગ્નીઆરમી પ્રતિમામાં પણ એમજ ઘર્ચવાનું છે પરંતુ તેમાં જલ્પ રહિત ઝઠ કરી લાંબી જુજાવને રહેવાનું છે.

વારમી પ્રતિમામાં ઊપર પ્રમાણે છે, પરંતુ તેમાં જલ્પ રહિત ત્રણ ઉપવાસ કરી એક પુદ્ગલવ્યાસ નિમેષ રહિત દષ્ટિ રાખી અને લાંબી જુજા કરી રહેવાનું છે. એનો અંગીકાર કરનાર ? વજ ઋપજ નારાચ, ૨ ઋપજનારાચ, અને ૩ અર્ધ નારાચમાંથી હરેક કોઈ સંઘયણ યુક્ત હોય છે. જયન્યથી નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુ સુધી અને ઉત્કટથી કાંઈક હળા દશ પૂર્વ સુધી સૂત્રાર્થ અધિગત હોય છે. તેમજ ૧ તપ, ૨ સૂત્ર, ૩ શક્તિ, ૪ એકત્વ અને ૫ વદ્ધે કરી પ્રતિમા અંગીકાર કરનારને ૫ પાંચ પ્રકારની તુલનાવને પરિકર્મ—અગ્ન્યાસરી પેહેલાજ ભા-વિતાત્મા થઈ જવાય છે.

તે પરિકર્મનું પરિમાણ આ પ્રમાણે છે—માસિક આદિ સાત પ્રતિમાને વિ-ષે જેટલા પ્રમાણની પ્રતિમા છે, તેટલા પ્રમાણે કરી તે પરિકર્મ હોય છે. તેમ વર્ષા-ઋતુમાં ૫ પ્રતિમા અંગીકાર કરાતી નથી અને પરિકર્મ પણ કરાતા નથી. પ્રથમની વે પ્રતિમા એકજ વર્ષમાં થાય છે. ત્રીજી તથા ચોથી એક એક વર્ષમાં હોય છે. બીજી ત્રણ અન્યત્ર વીજે વર્ષે અને પરિકર્મ પણ અન્યત્ર—વીજે વર્ષે થાય છે.

તે પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠિ આ પ્રમાણે છે—નવ વર્ષ કરીને પેહેલી સાત પ્ર-તિમા સમાપ્ત કરાય છે, આઠમી આદિ ત્રણ પ્રતિમાઓ એકવીશ દિવસે સમાપ્ત કરાય છે અને અગ્નીઆરમી ત્રણ દિવસે પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે અહો રાત્રિને અંતે ઝઠ કરવાથી વને છે અને વારમી પ્રતિમા રાત્રિ પછી અનંતર અઠમ કરવાથી થાય છે અને ચાર રાત દિવસના પ્રમાણવાલી છે. અહીં વીજું ઘાણું કહેવાનું છે, પણ ગ્રંથ વિસ્તારના જયથી કહેવામાં આવ્યું નથી. તે પ્રવચન સારોધ્ધાર ગ્રંથમાં-થી જાણી લેવું.

आ प्रमाणे संक्षेपथी जिज्ञासनी वार प्रतिपानुं स्वरूप कहेवामां आबुं ठे.

अहो रात्रिनुं संक्षिप्त कृत्य.

“ शुद्धाचारः साधुः श्रीजिनवचनानुसारतो नित्यम् ।

कुर्यात् क्रमेण सम्यक् स्वस्याहोरात्र कृत्यानि ” ॥ १ ॥

“ शुद्ध आचारवादा साधुए हमेशा श्री जिनवचनने अनुसारे अनुक्रमे पोताना अहोरात्रिना कृत्यो सम्यक् प्रकारे करवा. ” ?

कृत्यनो क्रम.

साधुए रात्रिना पाठवा पोहोरे जाग्रत थइ मंदस्वरे करी सूत्र तथा अर्थना परावर्तन रूप स्वाध्याय करवो. जेथी आसपास रहेवा आरंजी लोको जाग्रत न थाय. ते पछी ज्यारे ते पोहोरनो चोथो अंश बाकी रहे त्यारे ठ प्रकारना आवश्यक करवा एट्ठे प्रतिक्रमण करवुं. त्यार बाद उत्कट आसने रही शरीरना परिचोण्य मुहपत्ति आदि उपकरणोनी विधि पूर्वक पन्डिहणा करवी. ते पन्डिहणानी समाप्ति वखते सूर्योदय थाय त्यारे उपाश्रयने प्रमार्जे. ते पछी वंदना पूर्वक आचार्यादिकने पुत्री तेमनी आज्ञावने बैयावच तथा सजाय ध्यान करे. पण ते पोतानी बुद्धिए न करे. तेने माटे कहुं ठे के “ छठ, अठम, चार, पांच, मास, अर्ध मास, अने मासखमण तेने विषे जे गुरु वचनने अनुसारे न करे तेने अनंत संसारी कहेवा ठे जेम के,

“ छठम दशम डुवालसेहिं, मासखमासखमणेहिं ।

अकरंता गुरुवयणंअणंतसंसारिआ जणिआ ” ॥१॥

ते पछी कांइक उणी पोरिसि वखते वेशी मुहपत्ती पन्डिहणी पछी पात्रादिक उपकरणानी पन्डिहणा करे. त्यार बाद बीजी पोरसीमां पूर्वे ग्रहण करेवा श्रुतना अर्थनुं स्मरण करे. ते पछी ज्यारे जिज्ञाकाळ प्राप्त थाय एट्ठे आगमना कहेवा विधि प्रमाणे गुरुनी आज्ञा ग्रहण करी “ आवस्सही ” वने उपाश्रयथी नीकली जिज्ञाकाळना समयमां एट्ठे उत्सर्गथी बीजी पोरिसीरूप निमेषेवा वखतमां अथवा “ काळेकाळं समापरे ” ए आगमना वचन प्रमाणे जे देशमां के जे गाममां लोको ज्यारे जोजन करता होय ते देशमां ते वखते स्थविर कल्पीओने जिज्ञानो काळ जाणी लेवो.

ते पञ्ची साधु व्यासेपत्तो, आकुक्षता, अने शत्रुताए रहित थइ युगमात्र दृष्टि राखी, पात्रद्व अने पदुखे उपयोग राखी एक गृहथी बीजे गृह जिज्ञा माटे जमे, अने तेम जमीने बेताझीश दोपे रहित एवी जिज्ञा ग्रहण करे. त्यांधी पाछा फरी “ निस्सिद्धि ” पूर्वक उपाश्रयमा प्रवेश करी इरियावही पम्किमी विधि पूर्वक ते अशनादि गुरुने बतावी पञ्ची पचखाण पारी, गृहस्थनी दृष्टि न पमे ते-वा प्रकाशवाद्या स्थानमां रही शुधानी वेदना उपशमाववा माटे १ वैयावच्च, २ इर्यानी शुद्धि, ३ सत्तर प्रकारे संयमनु पावन, ४ माण धारण, ५ सजाय ध्यानादि अने ६ धर्म चिंताने माटे जोजन करे. ते जोजन समये सुराष्टरादि पांच दोपने बजें. तेने माटे आ प्रमाणे कहेलुं ठे—

“ असुरसुरं १ अचवचयं, २ अदुअ ३ मविलंबियं ४ अपरिसाडिं ५ मणवयणकायंगुत्तो जुजे अहपस्किवणसोही ” ॥ १ ॥

ए पांच मांरुन्नाना दोपने बजें. ते पञ्ची मुनिए मात्रा करवानुं पात्र प्र-क्षासन करवुं, तथा सजाय ध्यान अने वैयावच्चादि कार्य करी ते पञ्ची चौथे पो-होरे मुखवस्त्रिका पहिलेही गुरुना अने पोताना उपकरणोनी पम्किहेहणां कर-वी. ते पञ्ची ज्यारे सूर्य अर्धे त्रिंशुपे रहे त्यारे गुरुनी समझ प्रतिक्रमण करवुं ते पञ्ची एक महूर पर्यंत श्रुतपरावृत्तिरूप स्वाध्याय ध्यान करवा. ते पञ्ची तेज मह-रनो चौथो जाग बाकी रहे त्यारे उच्चार प्रश्रवणना स्थंभितो (मांडळा) करवा. ते पञ्ची सूत्र तथा अर्थने संजारवा. त्यार बाद ज्यारे निघानो समय आवे त्यारे गुरुनी आज्ञा ग्रहण करवा पूर्वक पृथ्वी उपर संधारो पहिलेही चैत्यवंदन पूर्वक रात्रिना संघारानी गाथा (संघारा पोरिसी) जणी अने रजोहरणने जमणी वा-जु मुकी स्वल्प निष्ठा करवी. अति निष्ठावश न थवुं.

आ प्रमाणे संक्षेपथी अहोरात्रना कृत्यो बताव्या ठे, विस्तारथी ते साधु संबंधी अधिकार ग्रंथांतरथी जाणी देवो.

मुनिओ अनेक गुणोना आधार रूप ठे, ते बात दर्शावे ठे—

“ निच्चमचंचलनयणा । पसंतवयणा परिरुगुणरयणा ।

जियमयणा मिलवयणा सव्वत्यविसन्निहिअ जयणा ॥ १ ॥

१ भोजन वखते मुर मुर शब्द न करवो (२) अचवच शब्द न करवो (३) उतावळु न जमड (४) अति विलवणे न जमड (५) भोज्य पदार्थ वेरवा नहि

શ્રિયાસમિદ્ધર્મ, નિયસુધ્ધાચારસેવણે નિહણા !

જે સુચનિહિણો સમણા તેહિં શ્મા જૂસિયા પુહવી” ॥૨॥

“જેઓ નેત્રોની ચંચલતાથી રહિત છે, જેમના મુખ શાંત છે, જેમના ગુણરત્ન પ્રસિદ્ધ છે, જેઓ કામના જિતનારા છે, જેમના વચન કોમલ છે જેમની નજીક સર્વ પ્રકારે યતના છે, જેઓ ઈર્ષ્યા સમિતિ પ્રમુખ પોતાના શુદ્ધ આચારને સેવવામાં નિપુણ છે, અને જેઓ શ્રુતના નિધાન રૂપ છે, એવા મુનિઓથી આ પૃથ્વી વિભૂષિત છે. ૧—૨

સિદ્ધાંતોક્ત સાધુ ગુણવર્ણન.

“ જાદ્રસંપન્ના, કુદ્રસંપન્ના, વદ્રસંપન્ના, રૂદ્રસંપન્ના

વિણય સંપન્ના, ણાણસંપન્ના, દંસણસંપન્ના, ચરિત્તસંપન્ના,
લજ્જાસંપન્ના, લાઘવસંપન્ના, મિત્તમદ્વસંપન્ના, પગદ્વિભદ્યા,
પગદ્વિણીયા, ઓયંસિ, તેયંસિ, વચ્ચંસિ, જસંસિ, જિયકોહા,

જિયમાણા, જિયમાયા, જિયલોહા, જિયણિદ્ધા, જિતેંદિયા,
જિયપરિસદ્ધા, જિવિયાસમરણજયવિપ્પમુક્કા, જગ્ગત્તવા,
ઘોર તવા, દિત્તતવા, ઘોરવંજચેરવાસિણો, વહુસુયા, પંચસ-
મિદ્ધિંસમિઆ, તિહિં ગુત્તિહિં ગુત્તા, અર્કિંચણા, નિમ્મમા, નિર-
દંકારા, પુક્કરંવ અલેવા, સંખોશ્વ નિરંજણા, ગયણંવ
નિરાસયા, વાઝવ્વ અપ્પહિવહ્લા, કુમ્મો શ્વ ગુત્તેંદિયા,
વિદ્ધંશ્વ વિપ્પમુક્કા, જારંહવ્વ અપમત્તા, ધરણિવ્વ સવ્વંસદ્ધા,
કિં વહુણા ! એગંતપરોવરાયનિરયા, જિણવયણોવદેસણ
કુસદ્ધા, જાવકુત્તિયાવણજૂયાંરિસા જિણાણારાહગા સમણા
જગવંતો નિયચરણેહિં મહીયલં પવિત્તયંતો વિહરંતિત્તિ ” ॥

“ જાતિ, કુદ્ર, વદ્ર, રૂપ, વિનય, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, લજ્જા, લાઘ-

व अने मृदु मार्दवता, ए सर्वने पामेझा, प्रकृतिवने जडिक, प्रकृतिवने विनीत,
 पराक्रमी, तेजस्वी, वाणीनी सुंदरतावाझा, यशस्वी, क्रोध, मान, माया अने लो-
 जने जितनारा, निजाने, इंद्रियोने अने परिपहोने जितनारा, जीवितनी आशा
 तथा मरणना जयथी रहित, उग्र तपस्वी, घोर तपस्वी, दीप्त तपस्वी, घोर ब्रह्म-
 चर्यना धारक, बहुश्रुंत, पांच सुमतिवडे सुमत, त्रण गुप्तिवने गुप्त, निष्पश्चिद्दी,
 निरहंकारी, कमजानी जेम निर्दोष, शंखनी जेम निरंजन, आकाशनी जेम निराश्र-
 य, वायुनी जेम प्रतिबंध रहित, काचवानी जेम गुंमंजिय, पक्षीनी पेडे विप्रमुक्त,
 चारंडनी जेम प्रमाद रहित, पृथ्वीनी जेम सर्वने सहन करनारा, जिनवचननी
 उपदेश करवामां कुशळ, एकांति परोपकार करवामां तत्पर, विशेष शुं कहेवुं ? पण
 जेओ 'कुत्रिकापण जेवा ठे, एवा जिनेश्वरनी आज्ञाना आराधक, श्रमण—तप-
 स्वी मुनिओ पोताना चरणवने आ पृथ्वीतळने पवित्र करता विचरे ठे. "

आवा साधुजन प्रमुख उत्तम पुरुषोने आराधन करवा योग्य एवा सर्वोत्तम धर्मनी पुर्नजता दर्शवे छे—

“ जह चिंतामणि रयणं सुझहं न होइ तुच्छविहवाणं ।

गुणविहववजियाणं जियाण तद् धम्मरयणंमि ” ॥१॥

“ પશુપાદ્મની પેટે તુછ વૈજવદ્વાલા અને ધોના પુણ્યવાલા જીવોને જેમ ચિંતામણિ રત્ન મુક્તજ હોય નહીં, તેમ સમ્યક્ત્વાદિ ગુણ રૂપ વૈજવદ્ધી રહિત એવા જીવોને ધર્મ રત્ન મુક્તજ હોતું નથી. તેતો જયદેવ કુમારની જેમ જે અતુલ ગુણવાન્ હોય છે તેને મણિની સ્વાણ રૂપ એવી મનુષ્ય ગતિમાં ચિંતામણિ તુલ્ય ઉત્તમ ધર્મને શામે છે. ” ?

पशुपाल अने जयदेवनुं दृष्टांत.

हस्तिनापुर नगरमां नागदेव नामे एक शेर रहेतो हतो. तेने वसुंधरा नामे एक स्त्रीना उदरधी जयदेव नामे एक पुत्र उत्पन्न ययो. ते जयदेवे वार वर्ष सुधी रत्ननी परीक्षानो अज्यास कयों हंतो, आधी शास्त्रने अनुसारे ते चिंतामणिने महान् प्रज्ञाववाहुं जाणी वाकीना रत्नोने पापाण तुल्य समजतो हतो; आधी ते चिंतामणि रत्न उपार्जन करवा माटे आखा हस्तिनापुरमां दरेक छुकाने अने घेर घेर फर्यो. तोपण कोइ स्थले तेने चिंतामणि रत्न मध्युं नहीं. आधी

શાસ્ત્રમાં કહેલ દેવતાઉપ્સત દુકાનની જેવા—અર્થાત્ જેમની પાસેથી જે ઝાંડણ તે મઘ્ચી શકે તેવા.

સ્વેદ પામી તેણે પોતાના માતાપિતાને કહ્યું. “ હે પૂજ્ય, મારું ચિત્ત ચિંતામણિ ર-
 ત્નને માટે લાગેલું છે; મેં ઘણી શોધ કરી પણ તે રત્ન અહીં પ્રાપ્ત થયું નહીં, તેથી
 જો આજ્ઞા આપોતો હું અહીંથી વીજે સ્થળે જાઉં. ” માતા પિતા બોલ્યા “ વ-
 ત્સ, ૧ ચિંતામણિની તો કલ્પના છે, પરમાર્થથી ચિંતામણિ રત્ન છે જ નહીં, માટે
 તું તારી ઇચ્છા પ્રમાણે વીજા રત્નોનો વેપાર કર્ય. ” આ પ્રમાણે કહી તેમણે જય-
 દેવને ઘણો અટકાવ્યો, તથાપિ જોણે ચિંતામણિ રત્ન મેળવવાનો નિશ્ચય કરેલો
 છે એવો તે હસ્તિનાપુર નગરમાંથી નીકળી ગયો. ઘણા નગર, ગામ, સ્ત્રીણ, કર્વટ,
 પાટણ અને સમુદ્ર તીરે ગવેષણા કરતો તે અતિશય ફરવા લાગ્યો પણ કોઈ ઠે-
 કાણે તેને ચિંતામણિ રત્ન પ્રાપ્ત થયું નહીં. આથી તે સ્વેદાતુર થઈ આ પ્રમાણે ચિં-
 તામણિ રત્નની વાત સત્ય નહીં હોય ? કોઈ પણ ઠેકા-
 ણે તે દેખાતું નથી અથવા તે મણિ શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલ છે, પરંતુ તેનું અસ્તિત્વ ન
 હોય, તે કેમ સંજ્ઞે ? શાસ્ત્રનું વચન અન્યથા હોય નહીં. તેથી કોઈ ઠેકાણે ૧ રત્નો
 હશે જ. ” આ પ્રમાણે ચિંતી વાળે તે મણિની સ્થાનોમાં ફરી તેની શોધ કરવા
 લાગ્યો. તેવામાં કોઈ એક વૃષ્ઠ પુરુષ તેને મળી આવ્યો, તેણે જયદેવને કહ્યું, “ અ-
 હીં એક મણિની મોટી સ્થાળ છે, તે સ્થાળમાંથી પુણ્યવંત પુરુષો ચિંતામણિ રત્નને
 પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ” વૃષ્ઠ પુરુષના આવાં વચનો સાંજેલી જયદેવે તે સ્થાળમાં ચિ-
 તામણિ રત્નની ગવેષણા કરવામાંની; તેવામાં એક મંદબુદ્ધિ પશુપાલના હાથમાં
 ચર્ચુલાકાર પથ્થર જોવામાં આવ્યો. શાસ્ત્રમાં કહેલા લક્ષણોથી તેને ચિંતામણિ
 જાણી જયદેવે તેનો પાસે તેની માગણી કરી. પશુપાલ બોલ્યો—“ તારે આ વ-
 સ્તુનું શું કામ છે ? જયદેવે બોલ્યો—“ હું આ વસ્તુ ઘેર જઈ વાલ્મીકીને રમવા આ-
 પીશ. ” પશુપાલે કહ્યું, “ આવી વસ્તુ તો અહીં ઘણી છે, તું પોતાની મેલે તે શા
 માટે લઈ લેતો નથી ? ” જયદેવે કહ્યું, “ અત્યારે ઘેર જવાની મને ખરે ઝત્કંઝા-
 થઈ છે મોટ મને સત્તર આપ, પરંતુ હું મારે ઘેર ચાલતો થાઉં. તને આ સ્થળે
 વીજા આવા પદાર્થો મળશે. ” આવા જયદેવના વચનો સાંજેલીને પણ તે પશુ-
 પાલ પરોપકારશીલ ન હોવાથી પીગલ્યો નહીં અને તેને તે રત્ન આપ્યું નહીં.
 પછી જયદેવે હપકાર બુદ્ધિથી તેને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ જહ, જો તારે મને આ
 રત્ન ન આપવું હોય તો તું તેની આરાધના કર. ૧ ચિંતામણિ રત્ન છે તેની આ-
 રાધના કરવાથી તે તને યોગ્ય પદ આપશે. ” પશુપાલ બોલ્યો—“ જો આ

સાચું ચિંતામણિ રત્ન હોય તો તે મને વદરીના ચિંતવેલા ફલ તથા કચકર્માં શીઘ્ર આપો. ” પશુપાત્રના આ વચનો સાંજઠી જયદેવ હસીને બોલ્યો—“ અરે પશુપાત્ર, એમ ચિંતવવાથી કાંઈ મલતું નથી, પણ પ્રથમ તેની આરાધના કરવી જોઈએ. પેઢેલા અણ લપવાસ કરી સંધ્યાકાલે તે રત્નને શુદ્ધ જલે ન્હવરાવી, શુષ્ક ધૂમિના ઇંચા પ્રદેશમાં સ્થાપી તેની ચંદન, કપૂર તથા પુષ્પાદિકવડે પૂજા કરી પત્રી નમસ્કાર કરી એ રત્નની આગળ પત્રી જે ફટ હોય, તેનું ચિંતવન કરવું, તો પત્રી પ્રાતઃકાલે તે પ્રાપ્ત થાય છે. ”

જયદેવના આ વચન સાંજઠી તે પશુપાત્ર પોતાના વકરાં અને મેઢાના ઘં-
દને ઘાઠી ગામ તરફ ચાલ્યો. “ નિથે આ મણિ આ હીન પુણ્યના હાથમાં રહે-
શે નહીં ” એમ ધારતો જયદેવ પણ તેની પાઠસ ચાલવા લાગ્યો. માર્ગે ચાલતાં
પશુપાત્ર તે મણિને લહેશીને બોલ્યો—“ અરે મણિ, હું આ વકરાં વેચી તેવને
ચંદનાદિ સામગ્રી લાવી તારી પૂજા કરીશ અને તારે પણ મારા ચિંતિતકાર્ય સા-
ધવામાં પૂર્ણ લઘ્યમ કરવો. ઘઠી હે મણિ, હજુ અહીંથી ગામ દૂર છે, તેથી રસ્તા-
માં કાંઈ કથા કહે તો રસ્તો ખૂટશે. જો કદિ કોઈ કથા તારા જાણવામાં ન હોય
તો હું કહું છું, તે સાંજસ—

“ કોઈએક એક હાથના પ્રમાણવાળું દેવગૃહ છે, તેની અંદર ચાર જુજા-
ઘાઠો દેવ છે. ” આ પ્રમાણે તેણે વારંવાર કહેવા માંડ્યું, તોપણ તે મણિ કાંઈ પ-
ણ બોલ્યો નહીં, ત્યારે તે રોષાતુર થઈ આ પ્રમાણે બોલ્યો. “ અરે મણિ, તું મારી
વાતમાં હોંકારો પણ આપતો નથી, તો પત્રી વાંઝિત આપવામાં તારી શી આ-
શા રાખેલી ? અથવા તારું નામ ચિંતામણિ છે, તે વરાબર છે, કારણ કે તારી પ્રા-
પ્તિથી મારા મનની ચિંતા નાશ પામતી નથી. જે હું છાશ વિના એક ક્ષણમાત્ર પ-
ણ રહી શકતો નથી તે હું તારે માટે કરાતા જાણ લપવાસ કરી મરણજ પામું,
એમાં શક નથી. ઇથી હું તો એમ માનું છું કે, આ વણિકે મને મારવાને માટેજ
તારું વર્ણન કરેલું છે, તેથી તું ચાલ્યો જા. ફરીવાર મારી દષ્ટિ મોચર થઈ ન-
હીં, ” આ પ્રમાણે કહી તે પશુપાત્રે મણિને પેંકી દીધો. આ વલતે આનંદિત
થયેલા જયદેવે તત્કાલ તે ચિંતામણિને પ્રણામપૂર્વક ગ્રહણ કરી અને પોતાના મ-
નોરથ પૂર્ણ થયેલા જાણી પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં ચાલતાં મહાપુર
નામે એક નગર આવ્યું. મણિના પ્રજાવધી તે નગરમાં લક્ષ્મીનો સમૂહ તેને પ્રાપ્ત

થઈ આવ્યો. તે સમયે તે નગરના સુબુદ્ધિ નામના શેઠે-પોતાની પુત્રી રત્નવતીને તેની સાથે પરણાવી. પત્ની જયદેવ તે કન્યા તથા વહુ પરિવાર સહિત પોતાના વતન હસ્તિનાપુરમાં આવ્યો અને તેણે પોતાના માતાપિતાના ચરણમાં વંદના કરી. પોતાના પુત્રને આવો સમૃદ્ધિમાન જોઈ તે માતા પિતા આનંદિત થઈ તેની નારે પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. સ્વજનોએ જયદેવનું વહુ સન્માન કર્યું અને વીજા લોકો તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. અને જયદેવ યાવજીવિત સુખી થયો હતો. આ પ્રમાણે ધર્મે રત્નની પ્રાપ્તિમાં જયદેવ અને પશુપાદનો વૃત્તાંત કહેવાય છે; તે ઉપનયન રૂપે જાણવો. એવી રીતે પ્રસંગે પ્રાપ્ત થયેલ ઇતિહાસશ્રિત એવું સર્વવિરતિનું સ્વરૂપ કહેલું છે.

“ इत्थं स्वरूपं परमात्मरूप-निरूपकं चित्रगुणं पवित्रम् ।

सुसाधुधर्मं परिग्रह्य ज्ञव्या भजंतु दिव्यं सुखमङ्गयं च ” १

“ આવા સ્વરૂપવાદા, પરમાત્મરૂપને નિરૂપણ કરનારા, વિચિત્રગુણવાદા, અને પવિત્ર એવા ઉત્તમ સાધુ ધર્મને ગ્રહણ કરી જ્ઞાન પ્રાણીઓ દિવ્ય અને અદ્વય સુખને ભજો. ” ૧

“ प्राक्तन सद्ग्रंथानां पद्धतिमाश्रित्य वर्णितोऽत्रमया ।

साध्वाचारविचारः शुद्धो निज आत्मशुद्धिकृते ” ॥२॥

પૂર્વના સદ્ગ્રંથોની પદ્ધતિને આશ્રી મારા પોતાના આત્માની શુદ્ધિને માટે મેં અહિં શુદ્ધ એવો સાધુનો આચાર વર્ણન કરેલો છે. ” ૨

ए प्रकारे श्रीमान् बृहत् खरतर गछना अधिराज श्री जिनजक्त-
सूरिजना चरणाराधक श्री जिनद्वान्सूरि ए रचेला
आ आत्मवोध ग्रंथनो संक्षिप्त सर्व विरति नामनो
त्रीजो प्रकाश संपूर्ण ययो.

अथ चतुर्थ प्रकाश परमात्म स्वरूप.

तुक्रमे आवेक्षा आ चोथा परमात्म प्रकाशनो आरंज करवामां आ-
वे ठे. प्रथम परमात्मताना वे प्रकार ठे. ? जवस्थ परमात्मता अने
२ सिद्धस्थ परमात्मता.

ते परमात्मतानी प्राप्तिने सूचनारी वे आर्याओ आ प्रमाणे ठे—

“ क्लृपकश्रेण्यारूढः कृत्वा घनघातिकर्मणां नाशम् ।

आत्मा केवलज्ञूत्या जवस्थपरमात्मतां जजते ॥ १ ॥

तदनुजवोपमाहक-कर्मसमूहं समूलमुन्मूल्य ।

ऋजुगत्या लोकाग्रं प्राप्तोऽसौ सिद्धपरमात्मा” ॥ २ ॥

क्लृपक श्रेणी उपर आरूढ ज्येष्ठो आत्मा ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणी-
य, मोहनीय अने अंतराय—ए चार कर्म के जे आत्मगुणना घातक होवाथी
पनघाती कहेवाय ठे, तेनो नाश करी लोकासोकने प्रकाश करनार केवलज्ञाननी
संपत्ति प्राप्त करी ते वने जवस्थ एवा परमात्मपणाने पाये ठे. ” ?

ते पडी ते आत्मा तत्कास काळे करीने पट्टे चौदमा गुणवाणाना ठे-
ह्या समयमां जवोपग्राही पट्टे वेदनीय, आयु, नाम अने गोत्र रुप चार कर्म
जे भव पर्यंत स्थायी ठे, ते कर्मना समूहने मूलमांथी लखेनी नांखी ऋजुगति प-
ट्टे समयांतर के प्रदेशांतरनो स्पर्श न करीने लोकाग्र—सिद्धि स्थानने प्राप्त क-
री सिद्ध परमात्मपणाने पाये ठे. २

અહીં ભવસ્થ પરમાત્મતાની સ્થિતિનું માન જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્તનું છે અને ઉત્કૃષ્ટથી દેશે જાણી એવી પૂર્વ કોટિ વર્ણનું છે અને સિદ્ધ પરમાત્મતાની સ્થિતિનું માન સાદિ અપર્યવસિત કાલનું છે. એવા પ્રકારની પરમાત્મતા જેને હોય છે તે પરમાત્મા કહેવાય છે.

તે પરમાત્મા ભવસ્થ કેવલી અને સિદ્ધ એવા બે પ્રકારે છે. તેમાં પ્રથમ ભવસ્થ કેવલીનું સ્વરૂપ વતાવે છે.

જવસ્થ કેવલીનું સ્વરૂપ.

જવસ્થ કેવલીના પાણ ૧ જિન અને ૨ અજિન એવા બે જોડ છે. તેમાં જે જિન નામકર્મ ઉદયવાલા તીર્થંકર તે જિન કહેવાય છે અને જે સામાન્ય કેવલી તે અજિન કહેવાય છે. તે જિન ૧ નામ જિન, ૨ સ્થાપના જિન, ૩ શબ્દ જિન અને ૪ ભાવ જિન—એમ ચાર પ્રકારે છે. તે વિષે આ પ્રમાણે કાણું છે—

“ નામજિણાજિણનામા ઠવણજિણા પુણજિણંદપડિમાઓ।

દઠ્ઠવજિણાજિણજીવા જાવજિણા સમવસરણત્યા” ॥૧॥

જે શ્રી ઋષભ, અજિત અને સંજવ ઘોરે જિનો છે તે નામ જિન કહેવાય છે. તે નામ જિન સાક્ષાત્ જિનગુણ, વર્જિત છે, તોપણ પરમાત્મગુણનું સ્મરણ ઘોરે કારણને લઈને પરમાર્થપણે સિદ્ધિને કરનાર હોવાથી સમ્યક્ દષ્ટિ પુરુષોષ તે સર્વ કાલે સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે જેમ જોકે વિષે પણ મંત્રાદ્ધરના સ્મરણથી કાર્યની સિદ્ધિ દેશાય છે.

રત્ન, મુવર્ણ, રજત, આદિ ધાતુમય એવી કર્ત્રિય તથા અકર્ત્રિય જે જિનેશ્વરની પ્રતિમા તે સ્થાપના જિન કહેવાય છે, તેને વિષે પણ જો કે સાક્ષાત્ જિનગુણ વિદ્યમાન નથી તોપણ તેમાં તાત્ત્વિક જિન સ્વપરૂપનું સ્મરણ થવાને ક્ષીધે તેના દર્શન કરનાર સમ્યક્દષ્ટિ જીવોના ચિત્તમાં પરમજ્ઞાંત રસનું ઉત્પાદક હોવાથી અને અવોધી જનને ઉત્તમ બોધિવીજની પ્રાપ્તિનું હેતુ હોવાથી તેમજ શ્રી કેવલી ભગવાનના વચનવચ્ચે તેમાં જિનતુલ્યપણું હોવાથી શુદ્ધ માર્ગાનુસારી શ્રાવકોને શબ્દ અને જાવથી સર્વકાલે શંકા રહિતપણે તે સ્થાપના જિન વંદનીય, પૂજનીય અને

સ્તવનીય છે. અને મુનિઓને સર્વ સાવધ યોગની નિષ્ઠા હોવાથી તેમની જાવપૂજા કરવી યોગ્ય છે તે વિષે આગમને વિષે પ્રતિપાદન કરેલું છે.

કેટલાક સાંપ્રતકાલે બુદ્ધિહીન, શ્રી વીરપ્રજ્ઞની પરંપરાની યાદેર વર્તનારા, મિથ્યાત્વના ઉદયથી પરાજય પામેલા, સ્વમતિ કલ્પિત ઇર્ષ્યને સ્થાપનારા અને શ્રી જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલા સ્વાધ્યાસ-અનેકાંત માર્ગને હોપનારા હોકોએ કુદૃષ્ટિનો વિદ્વાસ પ્રગટ કરેલો છે; તે હોકો જૈનાજ્ઞાસ પટલે જૈન લક્ષણ રહિત છતાં જૈનના જેવો આજ્ઞાસ વતાવનારા છે. તેઓ શ્રી પરમ ગુરુ-તીર્થંકરના વચનોને ઊઘ્યાપનારા હોવાથી અનંત ભવ ભ્રમણાના જયને અવગણી પોતે ગ્રહણ કરેલા અસપક્ષને સિદ્ધ કરવા માટે જોલા હોકોની આગળ ઉત્સૂચ પ્રરૂપણા કરે છે. તેઓ કહે છે કે, “સ્થાપનાજિન જ્ઞાનાદિ ગુણોથી શૂન્ય હોવાથી વંદના કરવા યોગ્ય નથી, તેમને વંદના કરવાથી સમ્યક્ત્વનો નાશ થાય છે. આગમને વિષે પણ તેમને વંદના કરવાનો અધિકાર કશો નથી. આધુનિક હોકોએ પોતાનું માહાત્મ્ય પ્રગટ કરવાને માટે જિનચૈત્યની સ્થાપના કરેલી છે.”

વહી તેઓ કહે છે કે, “જિનવિંધની પૂજા વગેરે કરવામાં સાક્ષાત્ જીવહિંસા દેખાય છે અને જ્યાં જીવહિંસા હોય ત્યાં ધર્મ હોયજ નહીં. કારણ કે, ધર્મ તો દયા મૂલજ કયો છે, તેથી પોતાના સમ્યક્ત્વનું અકૃપણ રક્ષણ કરવાને ફક્તનારા પ્રાણીઓને તો શ્રી જિન પ્રતિમાનું દર્શન કરવું પણ અયુક્ત છે.”

અહા ! કેવી અજ્ઞાનતા છે ! પૂર્વજોને સંતુષ્ટ કરવા માટે પીંપલા આદિ વૃક્ષોના મૂળમાં સચિત્ત જલનું સિંચન કરવા પ્રમુખ આચરણ અને મિથ્યાત્વી દેવની પૂજા વગેરેમાં પ્રવર્તન—એ કરવામાં સમ્યક્ત્વનો નાશ થતો નથી. કારણ કે, સંસારીપણને લડને શ્રાવકોને પણ કાર્યમાં અધિકાર છે.

આ પ્રસંગે સિદ્ધાંતના વચનોને અનુસરી અદ્વૈતયુક્તિથી તેમના અસત્ પક્ષને દૂર કરવા માટે ઉત્તરરૂપે વચનો કહેવામાં આવે છે—જે સ્થાપના જિન છે તેનો જિન સ્વરૂપને સ્મરણ કરાવવા પ્રમુખ જે તાત્વિક હેતુ યુક્તિપૂર્વક પ્રથમ કહેવામાં આવ્યો છે, તે પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણવને સિદ્ધ થાય છે, તેથી તેમનામાં સર્વથા ગુણશૂન્યપણાનો અજ્ઞાત હોવાથી તેનામાં વંદનાદિ કરવાની યોગ્યતા સાબિત થાય છે. તે સ્થાપના જિનનું દર્શન વંદન વગેરે કરવાથી તત્કાલ શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થતાં પ્રાણીઓને સમ્યક્ત્વની નિર્મલતા પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી તે જૈનાજ્ઞાસોએ સમ્યક્ત્વને નાશ થવાની જે યુક્તિ કરેલી

હે તે સર્વથા મિથ્યાત્વની મૂલ્ય રૂપ છે. આ પ્રમાણે જાણી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોષ તે શુક્તિને આદર આપવો નહીં. વહી જે સ્થાનકમાં ચિત્રમાં આલેખેલી સ્ત્રી હોય તેવા સ્થાનકમાં સાધુઓને રહેવાનો નિષેધ આચારાંગ સૂત્રમાં કહેલો છે; ચિતરેલી સ્ત્રી સાક્ષાત્ સ્ત્રી ગુણથી વર્જિત છે, છતાં આકાર માત્રે કરી વિકાર ઉત્પન્ન થવાનું કારણજૂત છે. ત્યારે જો તેના દર્શનથી વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે તો પત્રી પરમ જ્ઞાત રસવાલી સૌમ્ય આકારને ધારણ કરનારી શ્રી જિન પ્રતિમાના દર્શનથી પ્રયુક્ત પુરુષોને સ્ત્રી ધ્યાન થવાનો સંતેજ કેમ ન હોય ? આવી રીતે સદ્યુષ્ઠિવાસા પુરુષોષ વિવેકપૂર્વક વિચાર કરવો જોઈએ. તે જૈનાનાસો કહે છે કે, “ આગમને વિષે જિન ચૈત્યવંદનાદિકનો અધિકાર નથી, ચૈત્ય સ્થાપન ં આધુનિક છે. પૂજામાં હિંસા થવાથી તે અર્પણ છે અને રૂઢ-પીંપલા પ્રમુખને પાણી પાવું, તથા મિથ્યાત્વીઓના દેવનું પૂજન કરવું, ંમાં સમ્યક્ત્વનો વિનાશ થતો નથી. આ તેમના આદ્વાપો ઉચ્ચ માણસના આદ્વાપના જેવા અયુક્ત છે. કારણ કે, આગમને વિષે સ્થાને સ્થાને જિન ચૈત્યવંદન તથા પૂજનાદિકના અધિકાર છે તેથી સ્થાપનાનું અને પૂજાનું પ્રાચીનપણું સિદ્ધજ થાય છે. જો તેમાં અર્ધર્મપણું હોય તો આગમને વિષે કહેલા હિત, મુલ અને મોક્ષાદિકના ફલની પ્રાપ્તિમાં વિરોધ આવે. તેમ વહી તિર્પચ, નરક ગતિ આદિ નઝારા ફલ અર્પણના કહેલા છે. જે પીંપલાને સચિત્ત જલ સિંચન કરવું, તે મત્યક્ત જૈન ધર્મની અષ્ટાની વિરુદ્ધ હોવાથી તે સાક્ષાત્ મિથ્યાત્વીઓનું કાર્ય છે ં પ્રસિદ્ધ છે; કારણ કે, સમ્યક્ત્વીઓને અન્ય દેવને વંદનાદિક કરવામાં રાજાજિયોગ આદિ આગારને વર્જીને ંજે સર્વ સ્થલે તેનો સર્વથા પરિહાર કરવાને આગમમાં કહેલ છે, તેથી ઉત્સર્ગ માર્ગથી અન્ય દેવને વંદનાદિ કરવામાં સમ્યક્ત્વનો અવશ્ય નાશ થાય છે. ંપર કહેલા અર્થને પ્રતિપાદન કરનારા શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્રના કેટલાક વચનો આ પ્રમાણે છે—

૧ “તણ્ણં સા દોવર્દે રાયવરક્કણ્ણાગા ંદ્દાયા કય વલિક-
 મ્મા કયકોડય મંગલપાયઢિત્તા સુદ્ધપાવેસાઈ મંગલાઈ વચ્છાઈ
 પવરપરિહિંયા મજ્જણધરાલ્લ પહિનિસ્કમહ પહિનિસ્કમિત્તા જેણેવ

जिण्हरे तेणेव उवागच्छईश्चा जिण्हरं अणुपविस्सइ आलोए
पणामं करइ दोमहत्थयं परामुसइ एवं जहा सूरिआजे जिण-
पडिमाजं अच्चेइ तहेव जणिअब्बं जावधूवं रुहइ वामं जाणुं
अच्चेइ दाहिणजाणुं धरणीतत्तांसि निहट्ठु तिक्कुत्तो मुत्तानं धर-
णीतत्तांसि निअंसैइ ईसिं पच्चुन्नमइ करयलजावकट्ठु एवं वयासी
नमुत्थुणं अरिहंताणं जावसंपत्ताणं वंदइ नमंसइ जिणहराजं
पडिनिक्कमइत्ति ॥

बन्नी रायपसेणी सूत्रमां पण आ प्रमाणे कहेलुं ठे—

१५० तएणं से सुरिआजे देवे पोत्थयरयणं गिण्हत्तिश्चा
पोत्थयरयणं वाएत्तिश्चा धम्मियं ववसायं पन्निगिण्हत्तिश्चा
पोत्थयरयणं पन्निनिक्कमंतिश्चा सिंहासणाओ अब्बुट्ठेइश्चा
ववसायसज्जाजं पुरिस्थिमल्लदारेणं पन्निनिक्कमइश्चा जेणेव एं
दा पुक्करणि तेणेव उवागच्छइश्चा एंदा पुक्करणीए पुरिस्थि-
मल्लेणं दारेणं तिसोपाण पन्निरूवेणं पच्चोरुहइश्चा तत्थ हत्थ-
पादं पक्कालेइश्चा आयते चोक्के परमसुइच्छूए एगं सेयं मह
रययामहं विमलसलिलं पुष्पं मत्तगयमुद्दागिइसमाणं जिंगारं
पगिण्हंतिश्चा जाइं तत्थजप्पत्ताइं जाव सयपत्ताइं सहसपत्ताइं
ताइं गिण्हंतिश्चा एंदाज पुक्करणीओ पच्चोरुहइश्चा जेणे
व सिद्धायतणे तेणेव पद्दारत्थगमणाए इत्यादि जाव बहु द्विय
देवेहिंअ देवीद्विय सद्धिं संपरिवुमे सव्वल्लीए जाव चाइयरवेणं
जेणेव सिद्धायतणे तेणे व उवागच्छइ सिद्धायतणं पुरिस्थिमल्लेणं

दोरेणं अणुपविसृष्टता जेणेव देवच्छंदए जेणेव जिणपन्निमा
 तेणेव उवागच्छइ जिणपन्निमाणं आत्तोए पणामं करेइश्ता
 लोमहत्थगं गिएहइश्ता परामुसइश्ता लोमहत्थगं जिणपन्नि-
 माओ लोमहत्थेणं पमज्जइश्ता जिणपन्निमाओ सुरहिणा
 गंधोदण्ण एहाणेइश्ता सरसेणं गोसीस चंदणेणं गायाइं अणु-
 लिपइश्ता जिणपन्निमाणं अहियाइं देवदूसज्जुयलाइं निअंसेइ
 रत्ता अग्गेहिंवेहिं गंधेहिं अच्चइश्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं
 वन्नारुहणं चुण्णारुहणं वत्थारुहणं आभरणारुहणं करेइश्ता
 आसत्तो सत्त विज्जल वग्धारिअमल्लदाम कलावं करेइश्ता जावक-
 रग्गह गहिअ करयत्तपञ्चूठ विप्पमुक्केणं दसप्पपण्णे कुसुमेणं
 मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेइश्ता जिणपन्निमाणं पुरओ अत्थे-
 हिं संपहेहिं अत्थरसा तंडुलेहिं अछमंगले आदिदइ तं सो-
 स्थियामएहिं १ सिरिवच्छ २ सुत्तिअनंदिआवत्त ३ वद्ध-
 माण ४ वरकद्वस ५ नद्धासण ६ मत्तयुगल ७ दप्पण
 ८ तयाणंतरं चणं चंदप्पत्त रयण वडर वेरूलिय विमद्वदंडं
 कंचणमणिरयण जच्चिचितं कालासुरु पवरु कंडुरुक्क तरुक्क धूव
 मघमघंतगंधुत्तमाणुक्खं धूमवट्ठिं विणिम्मयंतं वेरूलियमयं कसु
 च्चुअं पग्गहिअं पयत्ते धूवं दाळण जिणवराणं अच्चसयविसुद्ध
 गंधजुत्तेहिं महावित्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं संयुणइश्ता
 सत्तपयार्हिं ओसरइश्ता वामंजाणुं अंचेइश्ता दाहिणजाणुं
 धरणितावंसि निहट्ठु तिखुत्तो मुक्खाणं धरणीतलं निवानेइ ईसिं
 पच्चूष्मइश्ता करयत्तपरिगाहिअं सिरसावत्तं दसनदं मठ अं-
 जालिं कट्ट एवं क्यासि नमुत्थुणं अरिहंताणं जाव संपत्ताणं

तिकट्टु वंदइ नमंसइति ॥

तेवी रीते जीवाभिगम उपांगने विपे पण विजयदेवना संबंधमां विजय-
देवने नामे आ प्रमाणे आह्वाव कहेलो ठे; ते ते स्यद्धेयी जाणी लेवुं. एवी री-
सना घणा आह्वावानी अंदर सम्यक्त्ववंत देव तथा मनुष्ये करेली पूजानो अ-
धिकार साक्षात् जोवामां आवे ठे उतां ते वातनी ना कहेवा सम्यक्त्व भा-
रीओए शक्तिमान् थवुं, ए तदन अयोग्य छे. विवेकी पुरुषोए ते विचारी
केवाहुं ठे.

वझी आ अधिकारने विपे जैनाज्ञास होंको पोते मिथ्यादृष्टि होइ पी-
नाओने मिथ्यादृष्टि तरीके जोवार्थी सम्यक्त्ववती छौपदीने पण मिथ्यादृष्टि
कहे ठे अने सिध्दायतन तथा जिनगृह ए शब्दना मूल अर्थने उलटावे ठे अने
तेने स्थाने कामदेव यक्ष बोरेना देहेरानो अर्थ प्ररूपे ठे, ए केवहुं अयोग्य कहे-
षाय ? तेने माटे पटवुं कहेवाहुं के, जो छौपदीए मिथ्यादृष्टिपणाने नइने
कामदेव यक्षनी पूजा करी होय तेमज सूर्याज प्रमुख देवे यक्षादिकनी पूजा करी
होय तो ते छव्य पूजाने अंते “ नमुभ्युणं अरिहंताणं ” इत्यादि शक्रस्तव
न जणें; कारण के, शक्रस्तव कक्षानो पाठ आगमने विपे साक्षात् देखाय छे; ते छ-
तां ए जैनाभासो निन्हव रुपे खोंडं योजवाने केम समर्थ थाय ठे ? वझी वैमा-
निक देवताओ पोताथी हीन पुण्यवाझा एवा यक्षादिकनी पूजा केम करे ? अ-
र्थात् नज करे. तेम वझी जो छौपदी आविका न होततो नारद आवतां अच्यु-
त्थान प्रमुख करत पण जे तेणीए कर्तुं नथी तेथी निश्चे ते आधिकाज हती
एम सिध्द थाय छे. वझी आविका बिना तेणीने ‘ नमुभ्युणं ’ (शक्रस्तव) नी
विधितुं परिज्ञान पण न संजवे, ए पंक्तिओ विचारी लेवुं. वझी ते जैनाभासो
कहे ठे के, “ सूर्याज देवे पोतानी राजधानीना मंगलिकने माटे जिन प्रतिमा पू-
जी ठे, ” तेने माटे सूत्रमां एवा प्रकारनो पाठज नथी परंतु तेनी करेली पू-
जाने आश्रीने—

“ हियाए, सुहाए, खेमाए, निस्सेयहिए, अणुगामियत्ताए
भविस्सइ ”

ए पाठ विद्यमान ठे अने त्यां निःश्रेयस शब्द मोक्षवाची छे, ते सर्व

शास्त्रोमां प्रसिद्ध ठे. वज्री श्री अरिहंतना वचनमां पण अतुक्रमे पूजानुं फल मोक्ष प्रलपेहुं ठे, ते जाणीने पत्री स्वेष्टावादीओना वितथ वचनो लपर केम चिन्वास रहे ?

तेमज पूजाने आश्रीने ते जैनाजासो कहे ठे के. “ जगवंते हिंसानो तदन निषेध कयों ठे, तो पत्री पूजानुं आचरण केम कराय ? तेना उत्तरमां क-हेवानुं के ए वचन कये ठेकाणे कशुं ठे के हिंसा करवो ? हिंसानो निषेध कयों ठे, ए बात सत्य ठे, परंतु जगवंते कया आगममां जिनपूजा निषेधेव्ही ठे ? ते ज-णावो. आगमने विपेतो छलहं सत्तर भेदी पूजा करवाने कहेहुं ठे अने ते बात कर्त्तव्य रुपे दर्शावेल ठे.

श्री प्रश्न व्याकरण सूत्रने विपे पेहेला संवरधारमां जे अहिंसा—दयाना साठ नाम आपेला ठे, तेमां पूजानुं पण नाम छे. जेम के,

“ निव्वाणं १ निव्वुइ २ समाहि ३ संती ४ इत्यादि यावत् जसो ४६ आयतणं ४७ जयण ४८ मप्पमात्तं ४९ आसातो ५० वीसातो ५१ अजओ ५२ सब्बस्सविअनाघाओ ५३ चोक्क ५४ पवित्री ५५ सुइ ५६ पूया ५७ विमल ५८ प्पजासई ५९ निम्मल्लत-रिचि ६० ” एवमाइणि नियम गुणनिम्मियाई पज्जवनामाणिहोंचि ॥ अहिंसाए जगवई एति ॥ (इहाऽहिंसानामसु जस्यशब्देन ‘पूया’ शब्देन च देवपूजा गृहीताऽस्ति).

अहिं दयाना नामने विपे (जस्य) शब्द तथा (पूया) शब्दे करी देव पूजा ग्रहण करेव्ही ठे, कारण के ‘ यजनं यज्ञः ’ इत्यादि व्युत्पत्ति थाय ठे. तो हवे तमो जिन पूजाने हिंसामां केम गणो ओ ? वज्री श्री सूर्यगंगांगजीना बीजा श्रुत-स्कंधना बीजा अध्यायनमां अर्थदंडना अधिकारमां कशुं ठे के, “ नागहेजं नू यहेजं ” इत्यादि पाठमां नाग, चूत वक्रादिकनी हेतु पूजाने विपे हिंसापणुं क-हेल ठे, पण जिन पूजामां कहेल नथी, कारण के, जो जिन पूजामां हिंसाथती होत सो ते सूत्रमां ‘जिणहेजं,’ एवो पाठ कहेत, पण तेवो पाठ त्यां आपेओ नथी; तेथी आ प्रमाणे सूत्रना वचन उत्थापन करी तमारं आंगीकार केम कराय ? बली ते

જૈનાજ્ઞાસો કહે છે કે, “ જિનપૂજાને વિષે ઠ કાયના આરંજનો સંજવ છે તે-
થી શ્રાવકોએ તેનું આચરણ કેમ કરાય ? ” તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, જૈનધ-
ર્મનું અનેકાંતપણું હોવાથી સમ્યક્ચંદ્રંત પુરુષોને તેવા એકાંતપદ્ધતો આગ્રહ હતો
નથી; કારણ કે, શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથા—ઝઠા અંગને વિષે ત્રણ જ્ઞાનવાળા શ્રી
મહિનાથ જિનેશ્વરે પોતાના ઠ મિત્રોને પ્રતિબોધ કરવા માટે સુવર્ણની પુતલીમાં
નિરંતર કવલનો પ્રક્ષેપ કર્યો છે તથા સુસુદ્ધિ મંત્રીએ પોતાના સ્વામીને પ્રતિબોધવા
માટે એક શ્વાના જલનું પરાવર્તન કરાવેલું છે. તેમ વક્ષી આગમને વિષે ઘણા હાથી,
ઘોડા, રથ અને પાયદલ પ્રમુખ પરિવાર સહિત કુર્ણિકાદિક રાજાઓએ આચરેલ
જિનવંદનાદિ મહોત્સવ સ્થાને સ્થાને સાંભળવામાં આવે છે. એ કાર્યોમાં ઘણી હિંસા
થવાનો સંજવ છે, પરંતુ તે જ્ઞાનનું કારણ હોવાથી તેની ગણના હિંસામાં કરેલી
નથી પણ તે જ્ઞાનનું કારણ છે, એમ સમજવાનું છે.

આ કારણથી એમ નિશ્ચય થયો કે, શ્રી જિનાજ્ઞાને આશ્રી, સમ્યક્ યત-
ના કરી અને નક્ષિપ કરી ઉત્તમ ક્રિયા કરવામાં હિંસાનો કોઈ પણ દોષ નથી.
“ જ્યાં હિંસા ત્યાં જિનાજ્ઞા નથી. ” એમ જે કહે છે, તેને માટે પૃથ્વિજ કહેવાનું
કે, જો એમ હોય તો સાધુઓને પ્રતિક્રમણ અને વિહારાદિકને વિષે પણ જિનાજ્ઞા
ન હોવી જોઈએ. કારણ કે, તેને વિષે પણ હિંસાનો સંજવ છે; માટે શ્રુત વ્યવહાર
એવો છે કે, જે જ્ઞાનને માટે નિર્દોષ પરિણામવચ્ચે યતના પૂર્વક પ્રવર્તન છે તેવા
પ્રસંગે તેવા પ્રકારનો કર્મવંધ નથી. આ વાત શ્રી જગવતીજીના અદારમાં શતકના
આઠમાં ભૂદેશમાં વિવેચન કરી સમજાવી છે તે વિસ્તારથી જાણી લેવી. તે પ્રસ-
ંગમાં દર્શાવ્યું છે કે, જાવિતાત્મા અનગાર યુગમાત્ર દૃષ્ટિવંદે જોઈ જોઈ ગમન કરતાં
તેના પગ નીચે કુલિંગ (કુકમા) આદિકનું વચ્ચું મણ પામે તોપણ તેમને હિં-
સાના પરિણામનો અજાવ હોવાથી ઇરિયાવહી પરિક્રમવાની ક્રિયા હોય છે
પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા હોતી નથી વિગેરે તે અધિકારમાંજ છે.

વક્ષી જે પૂજામાં પુષ્પારંજ દેખાય છે, તે હપચારિક છે, પરંતુ હતામ સદ
જાણે કરી તે આરંભનો પરિહાર ધાય છે, તેમજ જેમ મુનિઓને નદી ઉતરતી વ-
ચ્ચે જલ હપ કરુણાના પરિણામ હોય છે, તેમ શ્રાવકોને જિન પૂજામાં પુષ્પાદિક
હપ કરુણાના પરિણામ હોય છે. એવી રીતે હિંસાનુવંતી દૃષ્ટ પરિણામના અમાર્ગે

કરી સાધુની જેમ શ્રાવકને પણ તેવો છુટ્ત કર્મનો વંધ થતો નથી.

જેમ ચાતું પનેલું હોય, તેના બેદન વચ્ચે પ્રાણીઓને વેદનાનો સંતવ ઢતાં ંતે મહા સુલતી ઉત્પત્તિ થાય ઢે. તેમ પૂજાને વિષે પણ સ્વલ્પ માત્ર આરંજ ઢે ઢતાં પરિણામની શુષ્કિને લ્હને અનુક્રમે પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય ઢે.

અહીં પ્રશ્ન કરવામાં આવે કે, “ જો, પૂજાથી પરિણામની શુદ્ધિ અને તેથી અનુક્રમે પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો સાધુઓ હવ્યપૂજા કેમ નથી કરતા ?”

તેના ઉત્તરમાં કહે ઢે કે, “ રોગીઓને જેમ ંપોષણવાર મહાન્ ઉપકારી થાય ઢે, તેમ હવ્યપૂજા આરંજમગ્ન ંવા પ્રાણીઓને મહાન્ ઉપકારી થાય ઢે; તેથી તે શ્રાવકોનેજ કરવા યોગ્ય છે. સર્વારંજથી મુક્ત ંવા સાધુઓને તે હવ્યપૂજા યોગ્ય નથી. જે સર્વથા નીરોમી હોય તેને ંપોષ ઉપકારકારક નથી. ંજ કારણથી શ્રી તીર્થંકર જગવાને તેમને અનુકંપા દાન કરવા વગેરેની પણ આજ્ઞા આગમમાં આપેલી નથી. વઢી દશમા ંગમાં (શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રના પહેલા આશ્રવચારમાં) ધર્માર્થ વગેરેને માટે હિંસા કરનારને મંદયુષ્કિપણું કહેલું ઢે, તેલું રહસ્ય પણ આ જ ઢે. તેમજ દેશવિરતિ શ્રાવકને સિષ્ઠાંતમાં વાલ્લપંક્તિ કહેલ ઢે, ંકાંત પંક્તિ કહેલ નથી; કારણ કે, તેનામાં દેશયકી વાલપણું રહેલુંજ છે; આવા કારણને લ્હને સાંસારિક કાર્યોમાં પ્રવર્તતા ંવા પુરુષોને હવ્યપૂજાનો નિષેધ કેમ થાય ? ં વિવેકી પુરુષો ં વિચારી લેવું જોઈં; અથવા તે યુક્તિ દૂર રહો. તથાપિ પાપ આચરનાર પુરુષોને આશ્રી તેલું મંદયુષ્કિપણું કહેલું ઢે, વીજાને, આશ્રીને કહેલ નથી. વઢી તે સ્પષ્ટે હિંસા કરનારના હારને વિષે શૌકરિક-મચ્ઢી-માર આદિ જે અશુભ પરિણામી પાપરુચિ જીવો ઢે, તેમને તેવા હિંસાના કરનાર કહેલા ઢે, પણ શુભ પરિણામવાલા જિનગૃહ વગેરેના કરનારા શ્રાવકોને કહેલા નથી.

વઢી જે જૈનામાસો કહે ઢે કે, “ પ્રતિમામાં ંકેંહિયદલપણું ઢે, તેથી તેલું વંદનાદિક કરવું અયુક્ત ઢે. ” તેને માટે ંટલુંજ કહેવાનું કે, “ શ્રી જિનેંહો ં જિનવિંયોને જિન પ્રતિમાના શબ્દે કહેલ ઢે અને તેમના ગૃહને સિષ્ઠાપતન શબ્દથી ઉચારે છે, તેથી તે જૈનામાસો જવઢ્રમણના જયથી અવગણના કરી શામાટે આવા કઠોર શબ્દો વોલ્લતા હશે ? ત્યારે પુઢવું જોઈં કે, “ તમે દિશા સન્મુલ થઈ વંદનાદિક કરો ઢો, તો તે દિશા અજીવરુપ ઢે, તેથી તમારે દિશા સન્મુલ શા માટે થવું જોઈં ? ”

કદિ તેઓ એમ કહે કે, “ દિશાવંદન સમયે અમારા મનમાં સિદ્ધ પ્રમુખ રહેલા છે, તેથી તેમ કરવામાં દોષ નથી,” તો એમ પણ કહીશું કે, “શ્રી જિન પ્રતિમાને વંદન કરવા સમયે અમારા મનમાં પણ સિદ્ધ પ્રમુખ હોય છે.” આથી જાણવી અપેક્ષાએ ધંને ઠેકાણે ન્યાયનું સમાનપણું છે, તેથી કોઈ પ્રકારે પણ જિન પૂજાનો નિપેધ કરવો યુક્ત નથી.

વઢી સૂત્રને વિષે ગુરુના આસનાદિકની આશાતના વર્જવાને કહેલ છે, તો તે પાટ પાટદ્વા પ્રમુખ આસનાદિક અજીવરૂપ છે, ઇતાં ગુરુના સંવંધને લઈને તે સ્થાપિત હોવાથી તેનું જે વહુમાન કરવામાં આવે છે, તે વસ્તુતાએ ગુરુનું જ વહુમાન છે, તેથી રીતે જિન પ્રતિમાનું જે વહુમાન છે, તે પરમાર્થપણે સિદ્ધ ભગવાનનું જ વહુમાન છે.

વઢી સુધર્મા સત્તામાં જે જિન જગવાનની દાઢાઓ છે, તેઓ અજીવરૂપ છે, ઇતાં સિદ્ધાંતને વિષે તેમનું વંદનિકપણું તથા પૂજનિકપણું કહેલું છે. તે સાથે તેમની આશાતના ન કરવી એમ પણ જણાવેલું છે, તો પછી જિન મુદ્દાની વંદનીયતામાં અને પૂજનીયતામાં શો સંદેહ રાખવો ? વઢી પંચમાંગની આદિમાં “ એમો વંજિએ લીધિએ ” એ વાક્યોએ કરી શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ પોતે અક્કરવિન્યાસરૂપ એવી લીધિને જો નમસ્કાર કર્યો તો તેમના વચનને અનુસારે માણીઓને લીધિની જેમ જિન પ્રતિમાને નમસ્કાર કરવામાં કયો દોષ ઉત્પન્ન થાય ? કારણ કે, ધંને ઠેકાણે સ્થાપનાનું તો સમાનપણું છે.

તેમ વઢી જ્યારે ત્રૈલોક્યસ્વામી જગવાન સમવસરણને વિષે મૂર્ત્યરૂપે પૂર્વ દિશા સન્મુલ ઘડ સિંહાસને બેસે છે, ત્યારે દેવતા તત્કાલ જગવંત સમાન આકારવાદ્વા ત્રણ પ્રતિવિંવ કરીને વાકીની ત્રણ દિશાઓમાં સિંહાસન ઉપર સ્થાપન કરે છે, તે અવસરે સર્વ સાધુ શ્રાવકાદિક જીવ્યજનો પ્રદક્ષિણાપૂર્વક તેમની વંદના કરે છે. આ વાત તો આજના જૈનમતમાં પ્રસિદ્ધ છે. વઢી જગવંતે દાનાદિક ધર્મની પ્રવૃત્તિ દેખાતી છે, તેમજ પોતાની સ્થાપનાનું પોતાની જેમ વંદનીયપણું દેખાતું છે, જો એમ ન હોય તો શ્રી જિનાજ્ઞાનુવર્તી સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા વંદનાદિક કેમ કરે ? એ પ્રકારે વિવેકી પુરુષોએ પોતાની મેલે વિચારી લેવું જોઈએ. શ્રીમદ્ જગવતી અંગને વિષે વીશમા શતકના નવમા હરિશ્ચંદ્રમાં વિદ્યાચારણ જંઘાચારણ મુનિને આશ્રીને શાશ્વતી તથા અશાશ્વતી જિન પ્રતિમાના વંદનનો અધિકાર સ્પષ્ટ-

પણે કહેલો છે, તે આ પ્રમાણે છે—“ શ્રી ગૌતમસ્વામી પુત્રે છે કે, “ જગવન્, વિદ્યાચારણની તિર્છી ગતિનો વિષય કેટલો છે ? પ્રજુષ્ણ ઉત્તર આપ્યો કે, “ તેઓ એક મગલ્લે માનુષોત્તર પર્વતે જાય છે અને ત્યાં ચૈત્યવંદન કરી વીજે મગલ્લે નંદીશ્વર છીપે જાય છે. ત્યાંના ચૈત્યોને વંદના કરી ત્યાંથી નીકળી એક મગલ્લે અહિં આવે છે અને અહીંના ચૈત્યોને વંદના કરે છે; એ પ્રકારની તેમની તિર્છી ગતિ કહેલી છે. ” પછી ગૌતમ સ્વામીએ પુછ્યું કે, “ હું જગવન્, વિદ્યાચારણની ઊર્ધ્વ ગતિનો વિષય કેટલો છે ? ” પ્રજુષ્ણ ઉત્તર આપ્યો—“ હે ગૌતમ, તેઓ એક મગલ્લે નંદનવનમાં જાય છે અને ત્યાંના ચૈત્યોને વંદના કરી વીજે ઢગલ્લે પંમગવનમાં જાય છે, ત્યાં ચૈત્યવંદન કરી વીજે મગલ્લે અહીં આવી અહીંના ચૈત્યોને વંદન કરે છે. એ પ્રમાણે વિદ્યાચારણની ઊર્ધ્વ ગતિનો વિષય કહેલો છે. પરંતુ ગતિના પ્રમાદથી વચ્ચે રહેલા ચૈત્યોનું વંદન રહી જાય તો તે સ્થાનકની આલોપણા-પટિકમણ કર્યા વિના તેમને આરાધના હોતી નથી; જ્યારે તે સ્થાનકને આલોપ્યા-પતિકમ્યાથી આરાધના હોય છે. એવી રીતે જંઘાચારણના વિષયનું સૂત્ર જાણી લેવું. તેની ગતિના વિષયમાં જે ફેર છે, તે આ પ્રમાણે—“જંઘાચારણ મુનિ તિર્છી ગતિ આશ્રીને એક મગલ્લે તેરમા રુચક છીપમાં જાય છે, ત્યાંથી પાઠા ફરી વીજે મગલ્લે નંદીશ્વરે આવે છે અને વીજે મગલ્લે અહીં આવે છે અને તેમની ઊર્ધ્વ ગતિ આશ્રીને પહેલે ઢગલ્લે પંમગવનમાં જાય છે, ત્યાંથી પાઠા નિવર્તી વીજે મગલ્લે નંદનવનમાં આવે છે અને વીજે મગલ્લે અહિં આવે છે. તે સ્થાનકનો આ નાવાર્થ છે.”

લગ્નિ ફોરવશાથી થયેલો જે પ્રમાદ તેને સેવવાથી તેને આલોપ્યા કે પતિકમ્યા વિના ચારિત્રની આરાધના થતી નથી, કારણ કે, તેની વિરાધના કરનારને ચારિત્રના આરાધનનું ફલ મલ્લતું નથી.

આ અધિકારને વિષે તે જૈનાભાસોએ હતસૂત્ર પ્રરૂપણાનો જય અવગણી વહુથુત પરંપરાએ આવેલો ચૈત્ય શબ્દનો જ્ઞાન રૂપ અર્થ જે મરૂપે છે તે વિષે કહેવામાં આવે છે—

જો અહીં સાધુઓએ જ્ઞાન વંદન કરેલું હોય તો ચેશ્યાઈ (ચૈત્યાનિ) એવા વહુ વચનનો પ્રયોગ ન કરત. જગવાનના જ્ઞાનનું અતિ અદ્ભુત એક સ્વરૂપ જ હોવું જોઈએ તેથી ‘ચેશ્ય’ (ચૈત્ય) એવો એક વચનનો પાંઠ હોવો જોઈએ, પણ તેવો પાંઠ મુકવામાં આવ્યો નથી; તે ઉપરથી તે ચારણ મુનિઓએ શ્રી જિન

प्रतिमातुं वंदन कर्तुं, एष समजवुं. वल्ली एष न मानवुं के, मानुषोत्तर वगेरे पर्वतो-
मां श्री जिन प्रतिमा नथी, केमके जंतुछीप पन्नति आदि शास्त्रोने विषे मेरु, रु-
चक्र, मानुषोत्तर, नंदीश्वर छीप प्रमुख सर्व शाश्वत स्थानोने विषे श्री जिन प्र-
तिमानो सदज्ञाव कहेहो छे. तेम वल्ली श्री जगवतीजीना बीजा शतकना बीजा
उद्देशमां प्रगटपणे श्री जिन प्रतिमानो अधिकार आपेहो छे. ते आ प्रमाणे—
गौतम मुनि ए जगवंतने पुच्छुं के “ हे जगवन्, असुरकुमार देवता कोनी निश्चा-
ए उंचे उमे छे अने यावत् सुधर्म देवलोको सुधी जाय छे ? ” तेना उत्तरमां
जगवाने आ प्रमाणे कहुं के,

“ से जहानामए इह सप्पराइवा वव्वराइवा ढंकणाइवा
चुचुयाति वा पल्हवाति वा पुलिंदातिवा एगं महं रक्षं वा गं-
हुं वा पुग्गं वा दरिं वा विसमं वा पव्वयं वा निस्साए सु-
महल्लमपि आसवत्तं वा हत्थिवलं वा जोह्वलं वा घणुवत्तं
वा आगलिति एवमेव असुरकुमारावि देवा एण्णथ्य ” ॥

आ पाठमां जे ‘एण्णथ्य’ शब्द छे, तेना अर्थमां एटलो विशेष छे के, अ-
रिहंत, अरिहंतना चैत्य अने अनगार जावित आत्मा—ए व्रणनी निश्चाए ते
असुर कुमार देवता यावत् सुधर्म देवलोको सुधी उंचे उमे छे.

वल्ली ‘एण्णथ्य’ नो एवो अर्थ एण छे के, निश्चे करीने आ लोकने विषे
अथवा अरिहंतादिकनी निश्चाए करी ते उंचे उमे छे. तेमनी निश्चा विना ते उंचे
उनी शके नहीं. आ उद्देशमां उत्तरोत्तर व्रण निश्चा कहेहो छे. अने पत्नी वे
आशातना कहेहो छे. एक अरिहंतनी अने बीजी साधुनी. त्यों एम संज्ञवे छे
के, अरिहंतनी प्रतिमातुं कोइ प्रकारे अरिहंतनुं तुल्यपाणुं जणावाने माटे जुहुं क-
हेचामां आव्युं नथी. एटले अरिहंत पदे करी तेमनी प्रतिमातुं ग्रहण थवाधी जू-
दो निर्देश कयों नथी.

अही ते जैनाज्ञासो कुतर्क करे छे के, क्या थावके जिन प्रतिमा पूजी
छे? तेना समाधानमां कहेवानुं के, सिद्धार्य राजा, सुदर्शन शेर, शंख, पुष्पद्विक,
कार्तिक शेर अने बीजा तुंगिया नगरी निवासी घणा थावकोए जिन प्रतिमा पू-
जी छे. अने ते ते अधिकारे सिद्धार्यमां देखाय छे. “ न्हाया कयवद्विकम्मा ”

सित्तएवा एणत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइयाणि वा " इ-
त्यादि ॥

अंवरु परिव्राजकने जे कट्पतुं नथी तेने मोटे कहे ठे के, अन्यतीर्थि-
ओने तथा अन्य तीर्थिओना देवोने तेमज अन्यतीर्थिओए ग्रहण करेद्धा अरि-
हंतना चैत्योने वंदन—नमस्कार तथा पर्युपासना करवी ते विषे. परंतु तेमां आ-
ट्ठुं विशेष ठे के, अरिहंत तथा अरिहंतनी प्रतिमाने वंदनादिक करवुं कट्पे-
छे. ए प्रमाणे श्री लपासकदशांगसूत्रमां पण आनंद श्रावकने अधिकारे जे क-
हेवामां आव्युं ठे, ते ते स्थलेथी जाणी लेवुं.

वल्ली ते जैनाज्ञासो कहे ठे के, “ प्रदेशी राजाए चैत्यो केम न करा-
व्या ? ” तेना उत्तरमां कहेवानुं के, प्रदेशी राजा श्री जैनधर्मनी प्राप्ति कर्या पढी
केटझो काळ जीव्यो हतो के ते चैत्यो करावे ? तेम वल्ली सर्व श्रावको एकज प्र-
कारनुं धर्म कार्य करे, एवो नियम क्यां छे ? तेथी सुट्टि पुरुषोए सर्व धर्मकार्यमां
सम्यग् दृष्टिने श्रद्धा करवी. पण कुट्टिओनी जेम श्री जिनोक्त धर्मकृत्यनो
स्वमति कट्पनाए निषेध करवो नही.

वल्ली श्री जंबूद्वीप पन्नत्तिमां प्रथम जिनना निर्वाणने स्थाने स्तूप कर-
वाना अधिकारमां “ जिणजत्तिए धम्मजत्तिए ” एवो पाठ ठे. अने तेनो “ जिन
जत्तिथी धर्मथी ” एवो अर्थ थाय ठे, ते उपरथी पण सिद्ध थाय ठे के, आगम-
ने विषे स्तूप निर्माणनी अंदर जिन जत्ति करवी कहेली छे. तो पढी जिन चै-
त्य करवा—कराववामां जिन जत्ति प्रगटज छे; तेमां शो संदेह करवो.

तेमज महानिशीथ सूत्रमां श्रावकोने आश्रीने चैत्य निर्माणनो अने
साधुओने आश्रीने चैत्यवंदनादिकनो अधिकार प्रगटपणे कहेलो ठे. धर्मना अर्थी
प्राणीओए ते स्वतः सम्यग् दृष्टि विचारी लेवो.

वल्ली व्यवहार सूत्रमा “ जहेव सम्मं जावियाइं पासिज्जा तहेव आहो
इज्जा ” ए पाठमां पण चैत्यनी साक्षीए आलोचना लेवी कहेली ठे, एम के-
टझाएक आगमना वचनो देखाय ठे. घणा आगमने विषे स्थापनादिकनो अधि-
कार विद्यमान छे.

ते जैनाज्ञासो कहे छे के, “ वजीशज आगम प्रमाण ठे, तेना संबंधमां

કહેવાતું કે, શ્રી નંદી સૂત્રને વિષે સાક્ષાત્ કહેલા આગમોનું ઉત્પાપન કરી તે વગી-
શ આગમોનેજ પ્રમાણ માનવામાં કોની આજ્ઞા છે ? કદિ તેઓ કહેશે કે તેવા
પ્રકારના ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણે કરી અમો કહીએ ઢીં, તો તે કહેવું તદન અયુક્ત છે;
કારણ કે, હાલ તેવા પ્રકારના જ્ઞાનનો અસંભવ છે. તેમ વક્ત્રી આ કાઢને વિષે
શ્રી વીરવાણીમાં વિશ્રાંત થયેલા, અને તેમની પરંપરામાં ઉત્પન્ન થયેલા આજ્ઞાને
અનુસારે વર્તમાન કાઢના વર્તતા સર્વ સિદ્ધાંતના લેખક મહોપકારી શ્રી દેવલ્લિ-
ગણિ ક્રમાશ્રમણે સર્વ સાધુઓને સંપત્તિથી જે સિદ્ધાંતો મુક્તક રૂપે સ્થાપ્યા છે, તે-
મને ઉત્પાપન કરનારા તે જૈનાજ્ઞાસોને જિનાજ્ઞાતું વિરાધકપણું પ્રગટ રીતે પ્રાપ્ત
થયું છે. તેમજ આગમને વિષે પ્રમાણ કરેલા નિર્યુક્તિ, ચૂર્ણાં, જ્ઞાપ્ય, વૃત્તિ પ્રમુખને
ઉત્પાપન કરવાથી જિનાજ્ઞાતું વિરાધકપણું અવશ્ય પ્રાપ્ત થયેલું છે. તેઓ કહે છે
કે જગવતી સૂત્રમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે—

“સુતથ્યો સ્વદ્વ પદ્મો વીર્યો નિજ્જુત્તિમીસિથ્યો જ્ઞણિઓ
તથ્યો ય નિરવસેસો એસ વિહિ હોઈ અણુઓમો” ॥૧॥

વક્ત્રી તે જૈનાજ્ઞાસો કહે છે કે, અમે ફક્ત શ્રી સૂત્રને અનુસારે પ્રરૂપણા
કરીએ ઢીં; તેથી નિર્યુક્તિ વગેરેનું શું કામ છે ? તેના જવાબમાં કહેવાતું કે, તે-
મનું એ કહેવું તદન અયુક્ત છે; કારણ કે, સૂત્રના અતિ ગંજીર આશયને ઢાંચે
નિર્યુક્તિ આદિના પરિજ્ઞાન વિના ઉપદેશ કરનારાઓને નય, નિકેપ, જ્ઞ-
પ્ય, ગુણ, પર્યાય, કાલ, ક્ષિત્તિ, વચન, નામ, ધાતુ અને સ્વર આદિનું પરિજ્ઞાન થઈ
શકતું નથી, પદે પદે મૃપાવાદાદિ દોષનો સંજવ છે, તેને માટે શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ
સૂત્રમાં વીજા સંવર દ્વારને વિષે આ પ્રમાણે કહેલું છે—

“કેરિસયં પુણાઈ સચ્ચં નુ જ્ઞાસિઅવ્વં જં તં દવ્વેહિં પ-
જ્જવેહિં ગુણેહિં કમ્મેહિં વહુવિહેહિં સપ્પેહિં આગમેહિં નામ-
સ્કાય નિવાત ઉવસગ્ગ તથ્થિય સમાસ સંધિ પદ હેહ જોગિઅ
ઉણાદિ કિરિયાવિહાણ ધાહ સર વિમત્તિ વણ્ણજુત્તં તિકાલં
દંસવિહંપિ સચ્ચં જહ જ્ઞણિયં તહય કમ્મુણા હોઈ હુવાલસવિ-
હાય હોઈ સોલસવિહં એવમરિહંત અણુજ્ઞાયં સમસ્થિયં સંજ-

एणं कालंमि अवत्तव्वं^१ ” इत्यादि ॥

आवा कारणथी ते विषे वधारे कहेवानी जरूर नथी. वस्तुगतिए छुट मिथ्यात्व रूपी पिशाचे तेमनी कुदृष्टिओने ग्रसेली छे; तेथी तेओए ग्रहण करेला असत् प-
द्वनी पुष्टिने माटे अनेक प्रकारनी स्वेच्छाथी वर्त्ती तेओ उतसूत्र प्ररूपणा करता थ-
का लोकने विषे जाव साधुनी उपमाने धारण करता पोताने अने बीजा मंदबु-
द्धि जनोने आ अपार संसाररूप समुद्रमां मुचामे छे, तेथी ते संसाररूप समुद्रथी
जय पामनारा जे जव्य प्राणीओ होय—के जेओ पोताना आत्मगुणनी कुशलता-
ने इच्छनारा होय तेमणे बगलानी जेम बाह्य क्रियामां तत्पर एवा ते परम अज्ञानी
निह्वोनो परिचय सर्वथा न करवो. कारण, तेवा पुरुषो सूत्रमां विराधक छे. जेओ
गीतार्थपणाथी आचार्य, उपध्याय, कुल, गण वगैरेनी निश्राए विचरे छे, तेओने
सूत्रमां आराधक कहेला छे अने जेओ गीतार्थनी निश्राए विचरता नथी, तेओने
विराधक कहेला छे. ते विषे श्री जगवतीजीमां आ प्रमाणे कहेलुं छे—

“ गीयस्थो य विहारो बीओ गीयस्थनिस्सिओ जणिओ ।

इत्तो तइयविहारो नाणुन्नाओ जिणवरेहिं ” ॥ १ ॥

“ पेहेलो गीतार्थ विहार छे, बीओ गीतार्थ निश्रानो विहार छे अने
बीजा विहारने माटे श्री जिनेश्वर जगयंते आज्ञा करेली नथी. ”

आथी ते जैनानासोने एक पण निश्रानो असंजव होवाथी श्री जिना
झातुं विराधकपणुं छे.

वळी सिध्दांतमां योग उपधान बहन कर्मा पढी सूत्र पाठ भणवानी आ-
ज्ञा आपेदी छे, तेमां थावकोने श्री आचारांगसूत्र जणवानी आज्ञा नथीज. निशी-
थ सूत्रमां कहुं छे के—

“ जो जिरकु अन्नतित्थीयं वा गारत्थायं वा वायणं वाइज्जति
वाइज्जंतं साइजतिस्स चउम्मासि अपरिहारठाणं इत्यादि ” ॥

“ जे मुनि अन्य तीर्थाओ तथा गृहस्थने सूत्रनी वाचना आपे ते मुनि
पोतानुं चार मासनुं चारिज नाश करे छे; तेम वळी साधुओए घणुं करीने साध्वी-

१ आनो अर्थ सक्षिप्तपणे भागळ लखवामा आवेल छे.

ए दावेदा आहारने ग्रहण करवो नहीं इत्यादि जिनाङ्गां छे; ते ते आङ्गाओने ते जैनाज्जासोए मूढमांथी उन्मूढन करेदी छे.

आवा ते जैनाज्जासोનો सर्वथा परिचय करवो न जोइए, कारण के, तेम करवाधी तत्काइ सदभूत एवा संयमत्त्व रत्ननी मखिनतानी प्राप्ति थाय छे. जेमना मनमां कदि शंका उत्पन्न थती होय तेमणे सिद्धांतमां कहेला अनेकांत मार्गने अनुसरी तेनी परीक्षा करवी; परंतु मात्र बाह्य क्रियामां अनुसक्त थवुं नहीं; कारण के, तेओना करतां पण अधिक एवा अभव्यो आ संसारने विपे जमता थका अनंतवार बाह्य क्रिया कर्या करे डे. वही आगमने विपे सद्ज्ञाननी अपेक्षाए क्रियानी गौणता कहेदी डे. तेनी व्याख्या श्री जगवतीजीना आठमा शतकना दशमां उद्देशमां आ प्रमाणे आपेदी डे—

“मए चत्तारि पुरिसजाया पन्नत्ता तथ्थणं जेसे पढमे पुरिसजाए सेणं पुरिसे सीद्धवं असुयवं उवरए अविस्साय धम्मे एसणं गोयमा ! मए पुरिसे देसाराहए पन्नत्ते तथ्थणं जेसे दोच्चे पुरिसजाए सेणं पुरिसे असीद्धवं सुतवं अणुवरए विस्सायधम्मे एसणं गोयमा मए पुरिसे देसविराहए पन्नत्ते तथ्थणं जेसे तच्चे पुरिसजाए सेणं पुरिसे सीद्धवं सुतवं उवरए विस्सायधम्मे एसणं गोयमा ! मए पुरिसे सब्बाहारए पन्नत्ते तथ्थणं जेसे चउथ्ये पुरिसजाए सेणं पुरिसे असीद्धवं असुतवं अणुवरए अविस्सायधम्मे एसणं गोयमा ! मए सब्बविराहए पप्पत्ते ॥

अहिं प्रश्न करे छे के, श्री गणगंजीमां जमाइ प्रमुख सात निन्हवो कहेला डे तेनी अंदर तो आ अंतर्जुत थता नथी तो पढी ते जैनाज्जासोने निन्हवपणं केम प्राप्त थइ शके ?

“मगानेयाइयं सुच्चां वेहवे परिजस्सइ ” ॥

इत्यादि उत्तराध्ययन सूत्रंना वचनना प्रमाणથી दिगंबरની જેમ તેમને પ-

૧ ગૌતમ સ્વામીને ધીમહી ચીરપ્રમુ વચ્ચર આપે છે કે 'ચાર પ્રકારના પુરુષો છે A શીલ અને દ્યુત સંપન્ન (સર્વાધિક) B શીલ અર્ધસંપન્ન અને દ્યુતસંપન્ન (દેશવિરાધિક) C શીલસંપન્ન અને શ્વેતઅસંપન્ન (દેશબાધિક) D શીલઅસંપન્ન અને શ્વેતઅસંપન્ન (સર્વ વિરાધિક).'

જે નિન્દવપણું માત્ર થતું યુક્તજ છે. જે શ્રી સ્થાનાંગ સૂત્રમાં તેમનું ગ્રહણ કર્યું નથી ત્યાં એમ સંજ્ઞા છે કે તે સૂત્રને વિષે લઘુ નિન્દવ ગ્રહણ કરેલા છે અને આતો દિગંબરની પેઠે મહા નિન્દવ થાય છે, તેથી એ સૂત્રમાં તે પ્રતિષ્ઠા ઉત્થાપક તથા દિગંબર—ત્રાનેને ગ્રહણ કરેલા નથી પરંતુ તત્ત્વ તો કેવલી ગમ્ય છે. અથવા વહુશુભગમ્ય છે. હવે તે વિષે વિશેષ વિસ્તાર કરવાની જરૂર નથી. આ પ્રકારે સ્થાપના જિનનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું.

૩ ઇવ્ય જિન સ્વરૂપ.

૩ હવે ઇવ્ય જિનનું સ્વરૂપ કહે છે—

જે જીવો તીર્થંકરપણે થશે, તેઓ ઇવ્યજિન કહેવાય છે. જેમ શ્રેણિક, કૃષ્ણ ઘોરે, તેઓ જીવિષ્યકાલને આશ્રીને વંદનિક છે; કારણ કે, જરતચક્રિય મરિચિના જવમાં શ્રી વીરમધુના જીવને વંદન કર્યું હતું.

૪ જાવજિન સ્વરૂપ.

૪ જે સમસ્ત જીવાદિ પદાર્થના સમૂહને યથાસ્થિત મ્કટ કરનાર કેવલ-જ્ઞાન પામી સર્વ લોકના નેત્રોને અમંદ આનંદના ઉત્સવને કરનાર છે, જે ઉપમાથી રહિત છે, જે ગ્રણ ગદ્યો સુશોજિત એવા સમવસરણના, મધ્ય જાગે સ્થાપિત થયેલા વિવિધ રત્નોથી જન્મિત એવા સિંહાસન ઉપર બેસી આવ મહા પ્રાતિહાર્ય વને ઉત્કૃષ્ટ એવા અરિહંતપણાની સંપત્તિને જે અનુજ્ઞા છે, તે જાવજિન કહેવાય છે. તે જાવજિન સન્માર્ગને દેખામવા પ્રમુખ કૃત્યોથી સર્વ માણીઓનો પરમ ઉપકારી હોવાથી સર્વકાલે વંદન, પૂજન, અને સ્તવનાદિ કરવાને યોગ્ય છે.

આ પ્રમાણે ચાર નિક્ષેપાથી શ્રી જિનજગવંતનું સ્વરૂપ કહેલું છે. આ નિક્ષેપા જિનથી અન્ય એવા કેવલી તથા સિદ્ધોને વિષે એવજ પ્રકારે યોગ્યતા અનુસારે લગામી જોમી દેવા. કારણ કે ચાર નિક્ષેપે કરીનેજ સર્વ પદાર્થોનું જાવવાપણું છે.

હવે કેવલીને આહાર સંબંધી જે વિશેષ છે, તે શ્રી પિંમનિર્યુક્તિને અનુસારે દેખામે છે—

“ઓહો સુઓ વ ઉત્તો, સુયનાણી જહિવિ ગિણ્હણ્હ અસુદ્ધં ।
તં કેવલી ત્રિ જુજંહ, અપ્પમાણસુઅંજવેશ્ચરા” ॥ ૧ ॥

“ સામાન્યપણે કરી શ્રી પિંમનિર્મુક્તિ આદિ આગમને વિષે ઉપયુક્ત થયો થકો ઇટ્થે તે શાસ્ત્રને અનુસારે કલ્પનીય—અકલ્પનીયને વિચારતો થકો શ્રુતજ્ઞાની સાધુ જો કોઈ પ્રકારે અશુદ્ધ આહારાદિક ગ્રહણ કરે તોપણ તે અશનાદિક કેવલજ્ઞાની પણ જોગવે—આદાર કરે; જો તેમ ન કરે તો શ્રુતજ્ઞાન અપ્રમાણ થઈ જાય. ”

આ વાત સ્પષ્ટ કરે છે—“ ઢગ્ગથ્યને શ્રુતજ્ઞાનના વસ્ત્રે કરી શુદ્ધ આહારાદિકની ગવેપણા કરવી પ્રમાણ છે; પણ વીજે પ્રકારે તે પ્રમાણ નથી. જો કેવલી—શ્રુતજ્ઞાનીવડે ગ્રહણ કરાયેલો આહાર આગમને અનુસારે ગવેપણ કરતા ઠતાં અશુદ્ધ છે, એમ જાણી ન જોગવે તો શ્રુતજ્ઞાનનો અવિશ્વાસ થઈ જાય; પછી કોઈ શ્રુતને પ્રમાણિકપણે ઝાંગીકાર ન કરે, જ્યારે શ્રુતજ્ઞાન અપ્રમાણિક થાય તો પછી સર્વે ક્રિયાનો દોષ થવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય. અને વસ્ત્રી શ્રુત વિના ઢગ્ગથ્યને ક્રિયાકાંમના પરિજ્ઞાનનો અસંભવ હોય છે; તેથી શ્રુતજ્ઞાનીનો લાવેલો આદાર કેવલી જોગવે છે. આ અધિકાર શિષ્યાદિક સહિત એવા કેવલીને આશ્રીને કહેલો છે. જો કેવલી એકલા હોય તો પોતાના જ્ઞાનના વસ્ત્રવસ્ત્રે યથાયોગ્ય શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરે, એ વિવેક છે. ”

આઈં જિનો અને અજિનોને આશ્રીને ધીજું ઘાળું કહેવાતું છે, પણ પ્રંપ વધી જવાના ભયથી એ કહેવામાં આવ્યું નથી, આ તો જવસ્થ કેવલીનું હેશ માત્ર સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે.

સિદ્ધ સ્વરૂપ.

હવે શ્રી પદ્મવણા સૂત્રમાં કહેલી ગાથાવસ્ત્રે સિદ્ધિનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે. તેમાં પ્રથમ ઉત્તાનીકૃત ઇટ્થે પોહોહા કરેલા છત્રના આકારવાલી સર્વ રીતે ચેતવર્ણ સ્ફટિક રત્નમય અને સમય ક્ષેત્ર (અઢી ઘીપ)ની સમ શ્રેણીએ પીસ્તાલીશ લાઘ્ય યોજન પ્રમાણવાલી સિદ્ધશિલા છે, તે મધ્ય જાગે આઠ યોજન પ્રમાણ લાંબી પોહોહી અને જામી છે. તે પછી સર્વે દિશા અને વિદિશાને વિષે ધોમી થોમી પ્રદેશની હાનિ કરી ઘટતી ઘટતી સર્વ ચરમ (હેહા) પ્રદેશના અંતને વિષે માલ્લીની પાંચના જેવો પાતલો એવો અંગુલના અસંખ્યાતમા જાગના જામાપણાવાલી સિદ્ધશિલારૂપ પૃથ્વીના ઉપર નિસરણીની ગતિ કરી એક યોજનમાં લોકાંત જાગ આવેલો છે તે ઉપરનો યોજનનો જે ચોથો ગાઠ, તેનો સર્વોપરનો ઠઠો

जाग तेने विषे श्री अनंता सिद्ध जगवानो अनंत अनागत काळना स्वरूपे रहेला ठे; तेना स्वरूपने प्रतिपादन करनारी गाथा आ पमाणे ठे—

“ तत्थवि अ ते अवेया, अवेयणा निम्ममा असंगाय ।

संसारविप्पमुक्का पएसनिव्वत्तसंठाणा ” ॥ १ ॥

ते सिद्ध क्षेत्रमां रहेला सिद्ध जगवानो पुरुष वेदादिके रहित, शाता—
अशाता वेदनाए वर्जित, ममत्व विनाना अने बाह्य तथा आन्तर्यंतर बने प्रकारना संगथी रहित ठे; कारण के, तेओ आ संसारथी मुक्त थयेला अने आत्म प्रदेशी निष्पन्न थयेला संस्थानवादां छे.

अहिं प्रदेशमां आत्माना प्रदेश देवा पण बाह्य पुद्गल न देवा; कारण के, तेमने पांचे शरीरनो त्याग थयेलो ठे.

अहिं प्रश्न करे ठे के,

“ कहिं पडिहया सिद्धा कहिं सिद्धा पइठिया ।

कहिंबोदीं चइत्ताणं कळ गंतूण सिज्जइ ” ? ॥ १ ॥

(अहिं ‘कहिं’ ए बीजी विज्जिना अर्थमां सप्पमी विज्जि छे)

“ ते सिद्ध जगवानो कोनाथी स्वन्नना पाम्या ? तेओ कया स्थानमां रथा ठे ? कया क्षेत्रमां जइने तेमणे शरीरनो त्याग कयों अने कयां जइने सिद्धि पदने करे ठे एट्ठे निष्ठितार्थ थाय छे. ? ”

तेना उत्तरमां कहे ठे के,

“ अलोए पडिहया सिद्धा लोगगे य पइठिआ ।

इह बोदींचइत्ताणं तळ गंतूण सिज्जइ ” ॥ १ ॥

“ ते सिद्ध जगवानो अलोके करीने—केवल आकाश रूपे करीने स्वन्नना पाम्या एट्ठे सिद्धना जीवो अलोकमां धर्मास्तिकायादिकनो अजाव होवार्थी तेनुं जे समीपवर्तीपणुं, तेज अहिं तेमनुं स्वन्नन ठे; पण संबंध छतां तेमनो विघात (रोकवापणुं) नथी, कारण के, तेमने रोकवापणानो अजाव ठे. तेम बळी पंचास्तिकाय रूप जे लोक तेना छेला अग्रजागना मस्तक उपर ते रहेला ठे अने फरी पाहुं संसारमां आवुं नथी, एवी स्थिति रहेला छे तथा आ मनु-

પ્ય હોકર્મા શરીરનો ત્યાગ કરી ત્યાં લોકાગ્રને વિષે સમર્પાતર અને પ્રદેશાંતરને અણપરસી ગતિવને જડને સિદ્ધ જીવો રહે છે અને ત્યાં નિષ્પ્રિતાર્થ (સર્વ અર્થથી પરિપૂર્ણ) થાય છે. આદિ શંકા કરે છે કે, સિદ્ધ જીવોને કર્મ રહિતપણું હોવાથી તેમને ગતિ થવી કેમ સંજવે ?

તેના ઉત્તરમાં કહેવાયું છે, એવી શંકા કરવી નહીં કારણ કે, પૂર્વ પ્રયોગ અને ગતિ પરિણામથી તેમને ગતિ થવાનો સંજવ છે. તેને માટે જગવતી અંગમાં આ પ્રમાણે કહેયું છે—

“કદ્દાણં જાતે અકમ્મસ્સ ગહપણ્ણાયમિતિ ગોયમા નિસ્સં-
ગતાય નિરંગણતાય ગતિપરિણામેણં વંધણછેયણતાય નિરિ-
ધણતાય પુવ્વપયોગેણં અકમ્મગહં પંપ” ॥

શ્રી ગૌતમ સ્વામી શ્રી વીરપ્રજ્ઞને પુછે છે કે, “હે જગવન્, અકર્મને ગતિ કેવે પ્રકારે થાય ? જગવન્ કહે છે—જિ સંગપણે પદ્ધે કર્મરૂપી મલ્લનો નાશ હો-
વાથી, નીરોગીપણે પદ્ધે મોહનો વિનાશ હોવાથી, ગતિ પરિણામે પદ્ધે તુંબની-
ના ફલની જેમ ગતિના સ્વજાવરને, કર્મના વંધને બેદવાવરને પદ્ધે પરંતીના ફલ-
ની જેમ, નિરિધનપણે પદ્ધે કર્મ રૂપી શ્વેનાથી ધૂમામાની જેમ મુકાવવાવરને, પૂર્વના
પ્રયોગે કરીને પદ્ધે સ્કર્મતાને વિષે ગતિ પરિણામવાલા વાણની જેમ અકર્મવંતોને
પણ ગતિ જગાય છે. એ પ્રકારે વિશેષપણે તુંબી ફલના દ્વિતોની યોજના સૂત્રથી
જાણી લેવી.

તે સ્થલે ગ્યેક્ષા સિદ્ધ જગવાનોને જે સંસ્થાનતું પ્રમાણ છે તે બતાવે છે—

“દીહં વા હસ્સં વા જં ચરિમં જવેજ્જ સંઘાણં ।

તત્તોઽતિજાગહીણા સિદ્ધાણોગાહુણા મણિયા ” ॥૧॥

“પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ દીર્ઘ, વે હાથ પ્રમાણ હસ્ત, વા શબ્દથી મધ્યમ
અથવા ત્રિચિત્ર પ્રકારતું જે બેદ્રા જ્ઞવામાં શરીરતું સંસ્થાન હોય તે સંસ્થાનથી ત્રી-
જે જાગેહીન પદ્ધે મુલ હૃદર આદિ છિદ્રો પૂરાતાં ત્રીજે જાગે ન્યૂન એવી સિ-
દ્ધના જીવોની અવગાહના શ્રી વીર્યકર જગવાને કહેલ છે. ” ૧

આદિ સંસ્થાન પ્રમાણની અપેક્ષા વિજાગ દીન પદ્ધે તે સંસ્થાન જાણવું.

તે વિષે વિશેષ સ્પષ્ટ કરી વતાવે છે—જેટલા પ્રમાણનું જે સંસ્થાને આ મનુષ્ય જન્મ્યા હોય, તેજ શરીરને ત્યાગ કરતી વખતે એણે સમયે સૂક્ષ્મક્રિયાઅપ્રતિપાતી નામના શુક્લધ્યાનના ત્રીજા પાયાના ધ્યાનના વ્યવસ્થા મુજબ, હૃદય આદિ છિન્નો પૂરાઈ જવાથી ત્રીજે જાગે હીન પટલે પ્રદેશનો જે ઘન હોય, તે પ્રદેશઘનના મૂલ્ય પ્રમાણની અપેક્ષા કરી ત્રીજે જાગે હીન પ્રમાણવાળું સંસ્થાન હોય છે. તે સંસ્થાન લોકાંત ક્ષેત્રમાં તે સિદ્ધ જગવાનોને હોય છે, ત્રીજું સંસ્થાન હોતું નથી.

તે વિષે કહેલું છે કે,—

“ જ સંગાણં તુ શ્વ જંવં ચયંતસ્ત શ્વરિમસમ્યમિ ।

આસીયપ્પસઘણં તં સંઠાણં તર્હિં તસ્સ ” ॥ ૧ ॥

હવે ઉત્કૃષ્ટાદિ નેદે કરીને ત્રીજી અવગાહના દેશાને છે—

“ તિન્નિસથા તિત્તિસા ધણૂંતિભાગો ય હોશ નાયવ્વો ।

એસા રાહુ સિદ્ધાણં ઉક્કોસોગાહણા જણિયા ” ॥ ૧ ॥

ત્રણસો તેત્રીશ ધનુષ અને એક ધનુષનો ત્રીજો જાગ ઉપર પટલી ઉત્કૃષ્ટી અવગાહના સિદ્ધના જીવોની છે. આ અવગાહના પાંચસો ધનુષ્પવાલા જીવોના શરીરની અપેક્ષા જાણવી.

આર્હિં કોઈ શંકા કરે છે કે, “ નાજિ કુલ્લકરંતં પત્તી મરુદેવા હતા. તે નાજિ રાજાના શરીરનું પ્રમાણ સવા પાંચસો ધનુષ્યનું હતું. અને જેટલું નાજિ રાજાના શરીરનું પ્રમાણ હતું તેટલીજ મરુદેવાના શરીરની અવગાહના હતી. પટલે પાંચસોને પચવીશ ધનુષ્યના પ્રમાણની હતી ” તેને માટે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ તદેવ મરુદેવાયા અપિ સંઘયણં સંગાણં ઉચ્ચત્તં કુલ્લ-ગરેહિં સમં ” ॥

“ મરુદેવા માતાના સંઘયણ—સંસ્થાનનું અંતર્યામી નાજિ કુલ્લકરની ધરાવર હતું. ”

હવે જ્યારે મરુદેવા સિદ્ધ થયા ત્યારે તેમના શરીરનો પ્રમાણનો ત્રીજો

જાગ હીન કરતાં સિદ્ધ અવસ્થાને વિષે સાદાત્રણસો ધનુષ્યની અવગાહના પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે ઉપર કહેલ ત્રણસો તેત્રીશ અને એક ધનુષ્યનો ત્રીજો જાગ એ શી રીતે ઘટે ?

આ શંકાના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે મરુદેવાના શરીરનું પ્રમાણ નાજિરાજાના કરતાં કાંઈક ઓછું હોવાથી પણ કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી; કારણ કે, ઉત્તમ સંસ્થાનવાલી સ્ત્રીઓ ઉત્તમ સંસ્થાનવાળા પુરુષોથી પોતપોતાના કાઠની અપેક્ષા કરી કાંઈક ઓછા પ્રમાણવાલી હોય છે; તે ઉપરથી મરુદેવા પણ પાંચસો ધનુષ્યના પ્રમાણવાળા જાણવા; એવી રીતે હોવાથી કોઈ જાતનો દોષ આવતો નથી, તેમ વલી મરુદેવા હાથીના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થતાં સંકુચિત અંગવાળા સિદ્ધિપદને પામ્યા છે. ત્યારે શરીરના સંકોચણના સદ્જાવથી અધિક અવગાહના સંજવતી નથી; એ પણ અવિરોધ—નિર્દોષ છે. તે ઉપર નાપ્યકાર આ પ્રમાણે કહે છે—

“ કહમરુદેવા માણં નાજીતો જેણ કિંચિદૂણા સા ।

તો કિર પંચસયદ્ધિવ્ય અહવા સંકોચતો સિદ્ધા ” ॥૧॥

(આ ગાથાનો અર્થ ઉપર કહેવામાં આવ્યો છે.)

મધ્યમ અવગાહનાનું સ્વરૂપ.

“ ચત્તારિય રયણીઓ, રયણીતિમાયુણિયા ચ વોધવ્વા ।

एसा खद्धુ સિદ્ધાણં, મઙ્ગિમોગાહણા ભણિયા ” ॥૧॥

“ ચાર હાથ અને એક હાથના ત્રણ જાગમાંથી બે જાગ ઉપર એટલે શાથ ૪૩ મધ્યમ અવગાહના જાણવી. ” ?

અર્થિ વાદી પ્રશ્ન કરે છે કે, જયન્ય પદથી સાત હાથ લંબી અવગાહનાવાળા જીવોની સિદ્ધિ આગમને વિષે કહી છે, માટે ઉપર કહેલી ૪૩ જયન્ય સ્થિતિ થાય છે; પણ મધ્યમ સ્થિતિ કેમ થાય ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, તીર્થંકર જગવાનની અપેક્ષા કરીને જયન્ય પદથી સાત હાથની અવગાહનાવાળાઓને સિદ્ધિ કહેલી છે અને સામાન્ય કેવલીની અપેક્ષા તેના કરતાં હીન પ્રમાણવાળાઓને પણ સિદ્ધિ થાય છે, આ

सात हाथनी अवगाहनानुं मध्यम मान सामान्य सिद्धनी अपेक्षाए चितववुं, जेथी कोइ जातनो दोष आवरो नही.

जघन्य अवगाहनानुं स्वरूप.

“ एगाय होइ रयणी, अठेवय अंगुलाइ साहिया ।

एसा खदु सिद्धाणं, जहन्नअोगाहणा जणिया ” ॥१॥

“ एक हाथ अने आठ आंगल उपर एट्ठे १३ हाथनी अवगाहना जघन्यथी सामान्य केवलीनी जाणवी. ” १

आ अवगाहना वे हाथ प्रमाणवाला कुर्मापुत्र वगेरेनी जाणवी; अथवा सात हाथ लंबा शरीरवाला अने यंत्रपीक्षणने लइने संकुचित शरीरवालांनी पण ते जघन्य अवगाहना जाणवी. ते उपर जाण्यकार श्री जिनजगणी कमा-श्रमण जगवान् आ प्रमाणे कहे ठे—

“ जेठान पंचधणुसय, तणुस्त मज्जायसत्तहत्थस्स ।

देहत्तिजागहीणा, जहन्निया जावहत्थस्स ” ॥१॥

पांचसो धनुष्यवालांनी उत्कृष्ट अने सात हाथवालांनी मध्यम अवगाहना अहिं शरीरने बीजे जागे न्यून समजवी अने एक हाथ अने एक हाथनो बीजो जाग उपर ए जघन्य अवगाहना समजवी.—एट्ठे उत्कृष्ट ३३३ ३ मध्यम ४३ अने जघन्य १३ ए रीते अवगाहना समजवी. ते विषे आ प्रमाणे देखे ठे—

“ सतूसिएसु सिद्धि, जहन्नठं कहमिदं विहत्थेसु ।

सा किर तिथ्यरेसु, सेसाणंसिज्जमाणाणं ॥ १ ॥

तेपुण होज्जविहुत्था, कुम्मापुत्तादयो जहन्नेणं ।

अप्पे संवट्ठियस्स—चहत्थ सिद्धस्स हीणत्ति ” ॥२॥

सिद्धोना संस्थाननुं लक्षण.

“ ओगाहणाए सिद्धा, जवत्तिभागोण होइ परिहीणा ।

संठाणसेणिष्ठं, जरामरणविप्पमुक्काणं ” ॥ १ ॥

“ સિદ્ધ ભગવાનની અવગાહના ત્રીજે ત્રાગે હીન હોય છે. તે ‘અનિત્ય-સ્થં’ ઇચ્છે આ પ્રકારે પામેલ નથી. અર્થાત્ મુલ આદિ પોત્તાશનો ત્રાગ પૂરાવાને લઈને પૂર્વના આકારથી અન્યથા પ્રકારે આકારનો તેમાં સદ્ભાવ છે. ૫ ત્રાગાર્થ સમજવો, તેમ વહી સિદ્ધાદિકના ગુણોને વિષે સિદ્ધ જગવાનોને જે દીર્ઘપણનો પ્રતિષેધ કલ્પો, તે પૂર્વના આકારની અપેક્ષા સંસ્થાનના અનિત્યસ્થં (૫ પ્રકાર રહિતપણે) પણે અંગીકાર કરવો, પણ સર્વથા સંસ્થાનનો અત્રાવ નથી.

અહિં કોઈ શંકા કરે કે, “ સિદ્ધના જીવો પરસ્પર દેશ જેદે કરીને રણા છે કે વીજી રીતે ? ”

તેનો ઉત્તર કહે છે—

“ જત્થ ય ઇગો સિદ્ધો, તત્થ અણંતા ભવક્કયવિમુક્કા ।

અણ્ણોણ સમોગાઢા, પુઠ્ઠા સઘ્ધેવિ લોગંતે ” ॥૧॥

“ જ્યાં એક સિદ્ધ છે, ત્યાં અન્યોઅન્ય અવગાહીને લોકાંતને સર્ણી અનંતા સિદ્ધ જગવાનો રહેલા છે. ” ?

સિદ્ધજીવોનું લક્ષણ.

“ અસરીરા જીવધણા, ઉવગ્ગા દંસણે ય નાણે ય ।

સાગારમણાગારં, લક્કણમેયં તુ સિદ્ધાણં ” ॥ ૧ ॥

“ શરીર રહિત જીવધન ઇચ્છે ઘણા જીવો અથવા વદનાદિ ટિઝો પૂરાઈ જવાથી જીવધન કેવલ દર્શન તથા કેવલજ્ઞાનને વિષે ઉપયોગવાલા; અહિં જો કે સિદ્ધપણું પ્રગટ થવામાં કેવલજ્ઞાનના ઉપયોગનો સંજવ હોવાથી જ્ઞાનની પ્રધાનતા છે તથાપિ સામાન્ય સિદ્ધોનું લક્ષણ જણાવવા માટે પ્રથમ સામાન્ય અવગંઘન રૂપ દર્શન કહ્યું છે. અહિં સામાન્ય વિષય તે દર્શન અને વિશેષ વિષય તે જ્ઞાન સમ-જનું; તેથી સાકાર અને અનાકાર—સામાન્ય વિશેષ ઉપયોગરૂપ સિદ્ધ જીવોનું લક્ષણ છે.

કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનને સમસ્તવસ્તુનું વિષયપણું છે.

“ કેવલનાણુવગ્ગા, જાણંતિ સઘ્ધજાવગ્ગાભાવે ।

પાસંતી સઘ્ધજં સહુ, કેવલદિટ્ઠીહિણંતાહિ ” ॥૧॥

“ सिद्ध जगवानो केवलज्ञाने करी उपयोगवादा थइ सर्व छव्य, गुण-पर्यायोने जाणे ठे. तेमां जे सहवर्ती ते गुण अने क्रमवर्ती ते पर्याय कहेवाय छे; वझी तेओ अनंत एवी केवलदृष्टिओवने सर्व प्रकारे देखे ठे. अहिं जे केवलदर्शननी अनंतता कही, ते सिद्धोनी अनंतता होवार्थी जाणवी. आ स्थले प्रथम ज्ञानतुं ग्रहण कर्तुं ठे, तेतुं कारण ए ठे के, प्रथम ज्ञानना उपयोगवमेज सिद्धि-पद प्राप्त थाय ठे, एम जणावा माटे समजतुं.

सिद्धना जीवो निरुपम सुखना भजनारा छे.

“ नवि अस्थि माणुसाणं, तं सुखं न विय सव्वदेवाणं ।

जं सिद्धाणं सुखं, अव्वावाहं उवगयाणं ” ॥ १ ॥

“सिद्धना जीवोने जे सुख ठे, ते चक्रवर्ती आदि मनुष्योंने पण नथी अने अनुत्तर विमानवासी देवताओने पण नथी, तो पड़ी बीजा नीवेना देवताओने पर्यायी होय ? कारण के, ते सिद्ध जगवानो अव्याबाध-बाधाना अभावने प्राप्त थयेला छे. ” ?

ते सिद्धना सुखनी समान बीजुं सुख नथी.

“ सुरगणसुहं समत्तं, सव्वद्धापिंडिअं अणंतगुणं ।

ए वि पावइ मुत्तिसुहं, एतहिं वि वग्गवग्गेहिं ” ॥१॥

“ अतीत, अनागत अने वर्तमानकालथी उत्पन्न थयेला एतुं जे देवसमुदायतुं सुख, तेने सर्व कालना समय साथे गुणी अनंतगुणुं करीए एवा प्रमाणना सुखने असत् कल्पना करी एकेक आकाश प्रदेश उपर स्थापीए, एवी रीते सर्व आकाश प्रदेश पूरवार्थी पण अनंतु थाय, ते अनंताने पण अनंत नामना वर्गे करी वर्गित करीए-गुणीए तेथी प्रकर्षणाने पामेतुं सुख पण मुक्ति सुखनी चरा-चर थइ शके नहीं. ” ?

ते सिद्धनुं सुख निरुपम ठे.

“ जह नाम कोइ मेघो, नयरगुणें बहु विमाणंतो ।

न सकइ परिकहेलं, उवमाए तहिं असंतीए ” ॥१॥

“ जेम कोइ बनेचर म्हेछ नगरना निवास करवा वगेरे गुणोने जाणतो होय पण ते बीजा बनेचरोनी आगळ कहेवाने समर्थ थइ शकतो नथी; कारण के, बनमां तेवी उपमानो अजाव छे. ” ?

ते विषे कथानक.

“ कोइ मोटी अटवीमां घणा म्हेछ दोको (जंगली दोको) रहेता ह-
ता. तेओ बनना पशुओनी जेम त्यां रहीने पोतानी काळ निर्गमन करता हता.
एक बखते कोइ दुंदाएछो राजा ते अटवीमां आदी चढ्यो. तेने एक बनवासी
म्हेछे जोयो. ‘ आ कोइ सत्पुरुष लागे छे ’ एहुं धारी ते बनेचर ते राजाने पोता-
ना वासस्थानमां दाइ गयो अने त्यां तेनी सारी बरदाश करी तेने संतुष्ट कर्यो.
राजा तेने पोतानो उपकारी जाणी पोताना नगरमां ते म्हेछ पुरुषने तेनी गयो.
त्यां तेने एक सुंदर बंगलामां राखी स्नान, विद्वेपन, अमूख्य वस्त्राचरण वगेरेथी
तेने घणोज संतोष पमाख्यो. पोताना शरीरनी जेम तेनी लंची जातनी बरदास
करावी. शेहेरमां हरवा फरवाथी अने राजवैभव भोगववाथी ते अत्यंत खुशी य-
यो. केटकाक दिवसो रद्दा पढी वर्षाकाळ आव्यो. वर्षाकाळ आवतां तेने पोतानुं बि-
रकाळनुं घतन जंगल सांजरी आव्युं. ते बखते तेने राजवैजव गम्यो नही. त-
त्काळ पोतानो मूळ वेश पेहेरी ते पोताना जंगलमां चाब्यो आव्यो. तेने जोतांज
बनवासी म्हेछो तेनी पासे आव्या अने तेने आ प्रमाणे पुठवा लाग्या—“ अ-
रे जाइ, तुं कयां गयो हतां ? ” तेणे कहुं के “हुं एक मोटा नगरमां गयो हतो.”
बनचर म्हेछोए पुठ्युं, “ जाइ, कहे, ते नगर केहुं होय अने तेमां शुं शुं हतुं ? ”
ते जंगली मनुष्य नगरना बधा गुणोने जाणतो हतो, पण नगरनी उपमा आप-
वाने ते जंगलमां कांइपण हतुं नही, तेथी ते नगरना गुणोने कहेवाने समर्थ थइ
शक्यो नही. नगरमां जे वस्तुओ तेणे जोयेछी तेवी वस्तु अटवीमां न होवाथी
ते उपमाना अजावे कांइपण कही शक्यो नही. ”

आ दृष्टांत उपरथी समजवानुं के, केवळज्ञानी जगवान् पोताना अनंत
ज्ञानना बझे करीने सिध्दना (मोड़ना) सुखने जाणे छे, उतां पण आ संसार-
मां तेनी उपमाना अजावथी तेओ जव्य जीवोनी आगल ते सुखनुं वर्णन कर-
वाने शक्तिमान् थता नथी. उपर कहेछ दृष्टांतनो आ उपनय समजवो.

ते विषे कहुं छे के, ।

। । । ।

“ इय सिद्धाणं सुखं अणोवमं नत्थि तस्स ओवम्मं ।

किंच विससेणेत्तो सारस्सणमिणं सुण्ह वोढुं ” ॥ १ ॥

“ आ प्रमाणे सिद्ध जगवानो^१ सुख अनुपम छे, एट्ठे ते सुखनी उपमा आपी शकाती नथी; तथापि बाह्य जनने समजाववा माटे कांइक विशेषणोए करीने तेने आ प्रमाणे कहेवामां आवे छे—

“ जह सब्बकामगुणियं पुरिसो जोत्तूण जोयणं कोइ ।

तएहा बुहा बिमुक्को अछिज्ज जहा अमियतत्तो ॥ १ ॥

इय सब्बकाद्वतत्ता अतुलं निव्वाणमुवगया सिद्धा ।

सासयमव्वावाहं चिठंति सुही सुहंपत्ता ” ॥ २ ॥

‘जेम कोइ पुरुष संपूर्ण सुंदरताए करी संस्कार करेला जोजनने जमी छु-
धा अने तृपाथी मुक्त थइ जाणे अमृतथी तृप्त थयो तेम रहै छे, तेम निर्वाणने पा-
मेझा सिद्ध जगवानो सादि—अपर्यवसित काद्वपर्यंत तृप्ति पामेझा सर्व प्रकारे
उत्सुकपणानी निवृत्तिथी परम संतोषने आश्रित थता अतुल्य, अनुपम, शा-
श्वत, अप्रतिपाती अने अव्यावाध एवा सुखने पामेझा छे, तेथीज तेओ परम
सुखी छे. ”

उपर कहेला अर्थनी विशेष भावना कहे छे.

“ सिद्धत्तिय बुद्धत्तिय, पारगत्तिय परंपरगयत्ति ।

उम्मूक्क कम्मकवया अजरा अमरा असंगा य ॥ १ ॥

णित्थीसुसव्वउक्का जाइजरामरणबंधणविमुक्का ।

अव्वावाहं सोखं अणुद्दोतिसासयं सिद्धा ” ॥ २ ॥

“जेमणे आठ प्रकारना कर्म दूय करेला छे, ते सामान्यपणे कर्मक्षयसिद्ध
कहेवाय छे. ” सिद्धोना प्रकारने माटे कहुं छे के,

“ કર્મે સિધ્ધે ય વિજ્ઞાણ મંતે જોગે ય આગમે ।

અથ્યજુત્ત અજિપ્પાણ તવે કમ્મસ્સુણ ફ્ય ” ॥ ૧ ॥

“ કર્મસિધ્ધ, શિષ્યસિધ્ધ, વિદ્યાસિધ્ધ, મંત્રસિધ્ધ, યોગસિધ્ધ, આગમસિધ્ધ, અર્થસિધ્ધ, યુક્તિસિધ્ધ, અજિપ્પાસિધ્ધ, તપઃસિધ્ધ અને કર્મક્ષયસિધ્ધ इत्यादि સિધ્ધો કહેલા છે, તે કર્માદિ સિધ્ધોનો ત્યાગ કરવા માટે ધુષ્ક કહેલ છે. પૃથ્વે અજ્ઞાનનિજ્ઞાને વિષે સૂતેલા એવા જગત્તે વિષે વીજાના હપ્દેશવડે જીવાદિ તત્ત્વોને જાણનારા તે ધુષ્ક કહેવાય છે.

હવે ધણા ધુષ્કો પણ આ સંસારના મયને ત્યાગ કરનારા છે, તેમનો નિરાસ કરવાને કહે છે કે, તે પારગત છે, પૃથ્વે સંસારના સર્વ પ્રયોજનના સમૂહને પાર પામેલા છે. કેટલાએક યદ્ધવાદીઓ પણ અક્રમ સિધ્ધપણાથી તેવા કહેવાય છે, તે ભ્રમનો નિરાસ કરવા માટે ‘પરંપરાગતાઃ’ કહેલ છે, પૃથ્વે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રદ્વારા ચૌદ ગુણઠાણા કરી અનુક્રમે મોક્ષના પદને પામેલા, તે પરંપરાગત કહેવાય છે. કેટલાએક તત્ત્વથી કર્મમુક્ત નહીં થયેલા કહે છે કે, ‘પોતાના તીર્થના તિરસ્કારપણાથી (વિનાશપણાથી) તેના હુષ્કાર માટે આ લોકમાં અવતારરૂપે આવે છે.’ એ વચનથી ફરીવાર સંસારમાં આવવાનું અંગીકાર કરવામાં આવતાં, તેમનો નિરાસ કરવાને કહે છે કે, ‘હનુમુક્ત કર્મકવચાઃ’ મવલ્લતાથી--ફરીથી પ્રગટ ન થવાપણાથી સર્વ પ્રકારે કર્મરૂપી કવચનો જેમણે ત્યાગ કર્યો છે એવા છે. તેથી જ તેઓ ‘અજરાઃ’ શરીરના અજાવથી જરાવસ્થાપ રહિત, માટેજ ‘અમરાઃ’ શરીરને અભાવે નહીં મરનારા, કારણ કે, શરીરના અસંજવથી પ્રાણના ત્યાગનો પણ જેમને અસંજવ છે, એવા અમર છે; વઢી તે સિદ્ધ જગવાનો ‘અસંગાઃ’ પૃથ્વે વાહ્ય તથા આચર્યંતર એવા સંગથી રહિત છે. વઢી તેઓ “ નિસ્તીર્ણસર્વદુઃખાઃ ” પૃથ્વે જેઓ સર્વ દુઃખોને ઓઢંગી ગયા છે કારણ કે, જાતિ, જરા, મરણ અને વંધનથી મુક્ત થયેલા છે; જાતિ પૃથ્વે જન્મ, જરા પૃથ્વે વયની હાનિ, મરણ પૃથ્વે પ્રાણ ત્યાગ અને વંધન પૃથ્વે તેના કારણરૂપ કર્મો—તે સર્વનો જેમણે સમ્યક્ પ્રકારે વિનાશ કરેલો છે, તેથી જ તે સિધ્ધ જગવાનો અવ્યાવાધ શાશ્વત મુખને અનુજવે છે.

સિદ્ધ જગવાનના એકત્રીશ ગુણો.

“ संठाण^५ वण^५ रस^५ गंध^२ फरस^५ वेयं^३ गसंगजवरहियं^३ ।

इगतीस गुणसमिद्धं सिद्धं बुद्धं जिणं नमिमो ” ॥१॥

“ १ वृत्त, (वर्तुल) २ त्र्यस्र (त्रणखुणादार) ३ चोरस, ४ बाहुं अने ५ परिमंजुल—ए पांच संस्थान, १ कृष्ण, २ नील, ३ पीत, ४ रातो अने ५ श्वेत—ए पांच वर्ण, १ तीखो, २ कन्वो, ३ कसाएझो, ४ खाटो अने ५ मधुर—ए पांच रस, १ सुगंधी अने २ दुर्गंधी—ए वे गंध; १ गुरु, २ लघु, ३ मृदु, ४ खर, ५ शीत, ६ उष्ण, ७ स्निग्ध अने ८ द्रुखो—ए आठ फरस, १ स्त्री, २ पुरुष अने नपुंसक—ए त्रण वेद, अंग एट्ठे शरीर, संग एट्ठे परवस्तुनो संसर्ग, अने जव एट्ठे जन्म—संसार—आ एकत्रीश उपाधिथी रहित—तेथीज एकत्रीश गुणोथी समृद्धिमान एवा श्री सिद्ध जगवानोने नमस्कार करीए छीए. ”

ते सिद्धोना आठ गुण.

आठ कर्मोना क्षयथी सिद्धोने विषे आठ गुणो उत्पन्न पाय ठे, ते दर्शवि छे—

“ नाणं च दंसणं च अब्बावाहं तद्देव सम्मत्तं ।

अस्सयत्तिई अरूवं अगुरुत्तहू वीरियं हवइ ” ॥ १ ॥

“ ज्ञानावरणीय कर्मना क्षयथी अनंतज्ञानपणं, २ दर्शनावरणीय कर्मना क्षयथी अनंत दर्शनपणं, ३ वेदनीय कर्मना क्षयथी अनंत अव्यावाध-पणं,—आ अव्यावाध गुणने लइवे अनंत सिद्धो परिमित क्षेत्रमां अन्योन्य अवगाढपणे रहेत्ता ठतां तेमने परस्पर बाधा थवानो अज्ञाव ठे. ४ मोहनीय कर्मना क्षयथी क्लायिक सम्यक्त्वपणं, ५ आयुः कर्मना क्षयथी अक्षय स्थितिपणं, ६ नाम कर्मना क्षयथी अरूपीपणं, अने ६ गोत्र कर्मना क्षयथी अगुरुत्तघुपणं—कारण के, उच्च गोत्रना उदयथी लोकमां गौरव पाय ठे अने नीच गोत्रना उदयथी लघुता पाय ठे—सिद्ध जगवानोने विषे ए वंनेनो अज्ञाव होवाथी अगुरुत्तघुपणंज ठे. अहिं कोई वादी शंका करे के, सिद्ध जगवानने, सज्जनोने पूजनीय होवाथी गुरुपणं अने नास्तिकोने पूजनीय न होवाथी लघुपणं होय,

તેથી અહિં અગુરુ લઘુપણું કેમ કહેવાય ? ” તેના ઉચ્ચરમાં કહે છે કે, “ જેમ ઉચ્ચ ગોત્રવાળા પુરુષના આવવાથી આસન ઉપરથી ઊઠવું, આસન દેવું અને પૂજા કરવી વગેરે થાય છે, અને નીચ ગોત્રવાળા પુરુષના આવવાથી તેમ થતું નથી, તેને તો દૂરજ રહાય છે, તેવી રીતે અહિં સિદ્ધ જગવાનોના વ્યવહારમાં થતું નથી; માટે તેઓમાં અગુરુ લઘુપણું છે, તે યુક્તજ છે. ૭ અંતરાય કર્મના ક્ષયથી સિદ્ધ જગવાનોમાં અનંતવીર્યપણું છે, તેથી લોકવર્તી અનંત પદાર્થોનું સમકાલે જ્ઞાન તેમને સંજયે છે. ૮ વળી તે સિદ્ધ જગવાનોને અનંત સુખપણું કહેવાય છે, તે વેદનીક કર્મના વિનાશથી ઉત્પન્ન થયું પશું અન્યાયાધ સ્વરૂપ અથવા સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ સમજવું.

આ પ્રમાણે શ્રી સિદ્ધ જગવાનોના ગુણોનું વર્ણન કરવામાં આવે છે; તેમના સકલ મંગલમય પરમાત્મ સ્વરૂપનું વર્ણન કરતાં કહે છે કે,—

“ ઇત્થં સ્વરૂપં પરમાત્મરૂપં, નિધાય ચિત્તે નિરવચ્યવૃત્તેઃ ।

સદ્ધ્યાનરંગાત્કૃતશુદ્ધિસંગા જજન્તુ સિદ્ધિં સુધિયઃ સમૃદ્ધિમ્ ॥૧॥

“ ૬ પ્રકારે નિર્દોષ વૃત્તિથી ચિત્તની અંદર શ્રી પરમાત્માનું સ્વરૂપ ધારણ કરી શુભ ધ્યાનના સંગથી જેમણે જાવ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેલી છે, એવા સદ્બુદ્ધિવાળા જનો સિદ્ધિરૂપી સમૃદ્ધિને જજો. ” ?

“ જગવત્સમયોક્તીના—મનુસારેણૈવ વર્ણિતોઽસ્તિ મયા ।

પરમાત્મત્વવિચારઃ શુદ્ધઃ સ્વપરવોધકૃતે ” ॥ ૨ ॥

“ શ્રી જિનરાજના આગમના વચનોને અનુસારે આ શુદ્ધ પરમાત્મ તત્ત્વનો વિચાર (સ્વરૂપ) મેં પોતાના અને પર (જીવજીવો)ના વોધને માટે વર્ણન કરેલ છે. ૨

શ્રી જિનજક્તિસૂરિના ચરણકમળના આરાધનમાં પ્રમરતુલ્ય

એવા શ્રી જિનદાસજસૂરિ પ્રકાશિત કરેલા આ

આત્મપ્રવોચ ગ્રંથને વિષે પરમાત્મ સ્વરૂપ વર્ણન

નામે ચોયો પ્રકાશ સંપૂર્ણ થયો.

આત્મવોધની દુર્લભતા.

“ નરેન્દ્ર દેવેન્દ્ર સુખાનિ સર્વાણ્યપિ પ્રકામં સુલજ્ઞાનિ લોકે ।
પરં ચિદાનંદપદૈકદેતુઃ સુદુર્લભસ્તાત્વિક આત્મવોધઃ ” ॥૧॥

“ આ લોકને વિષે ચક્રવર્તી અને ઈન્દ્ર વગેરેના સર્વ સુખો પ્રાપ્ત થવા સુ-
લભ્ય છે, પરંતુ ચિદાનંદ-જ્ઞાનાનંદ પદ (મોક્ષપદ)ના દેતુરૂપ એવો તાત્વિક-પાર-
માર્થિક આત્મવોધ થવો અત્યંત દુર્લભ છે. ” ૧

“ તતો નિરસ્યાલિલ્લપ્તકર્મ-બ્રજં સુધીજ્ઞિઃ સતતં સ્વધર્મઃ ।
સમગ્રસાંસારિકક્રુઃસ્વરોધઃ સમર્જનીયઃ શુચિરાત્મવોધઃ ॥૨॥

“ તેથી હત્તમ બુદ્ધિવાદા પુરુષો સર્વ ક્રુષ્ટ કર્મના સમૂહનો નાશ કરી
સંસારના સર્વ ક્રુઃઓને રોકનાર એવા આત્મિક ધર્મરૂપ પવિત્ર આત્મવોધને સંપાદન
કરવો. ” ૨

તે આત્મવોધ કરનારી શ્રી જિનવાણીનું માહાત્મ્ય.

“ ન તે નરાદુર્ગતિમાપ્નુવન્તિ, ન સૂક્તાં નૈવ જન્મસ્વજ્ઞાવન્મ્ ।
ન ચાંધતાં બુદ્ધિવિહીનતાં નો, યે ધારયન્તીહ જિનેન્દ્રવાણીન્મ્ ” ૧૧ ।

“ જે પુરુષો આ લોકમાં શ્રી જિનેન્દ્રવાણીને ધારણ કરે છે, તે પુરુષો
દુર્ગતિને, મુંગાપણને, જન્મ સ્વજ્ઞાવને, અંધપણને અને બુદ્ધિની હીનતાને પામતા
નથી. ” ૧

“ યે જિનવચને રક્તાઃ, શ્રી જિનવચનં શ્રયંતિ ભાવેન ।

અમલાગમતોઽક્રુશા, જવંતિ તે સ્વલ્પસંસારાઃ ” ૧૨ ॥

“ જે પુરુષો શ્રી જિન ભગવાનના વચનને વિષે રક્ત છે અને જેઓ પાવ-
વને શ્રી જિન વચનને અંગીકાર કરે છે, તેઓ નિર્મલ આગમના વોધથી ક્લેશ-
રહિત અને અલ્પ સંસારી થાય છે. ” ૨

યજ્ઞક્તમાદૌ સ્વપરોપકૃત્યૈ, સમ્યક્ત્વધર્માદિચતુઃપ્રકાશઃ ।

વિજ્ઞાવ્યતેઽસૌ શુચિરાત્મવોધઃ, સમર્થિતં તદ્જગવત્પ્રસાદાત્ ॥૧॥

“ જે પ્રથમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે, પોતાના તથા પરના ઉપકારને-અર્થે
સમ્યક્ત્વધર્મ વગેરે પાર પ્રકાશવાળો આ આત્મવોધ પ્રંય કહેવામાં આવે છે, તે
પ્રમાણે શ્રી જગવાનના પ્રસાદથી આ શુદ્ધ-પવિત્ર આત્મવોધ પ્રંય સંપૂર્ણ કહે-
વામાં આવ્યો છે. ” ૧

મિથ્યાહુક્ત પ્રાર્થના.

પ્રમાદવાહુલ્યવશાદબુદ્ધ્યાં, યત્કિંચિદાસોક્તિવિરુદ્ધમત્ર ।

પ્રોક્તં ભવેત્તજ્જનિતં સમસ્તં, મિથ્યાઽસ્તુ મે હુક્તમાત્મગુણ્યા ૧

“ વિશેષ પ્રમાદના વશથી, અને યુક્તિના અભાવથી, આ પ્રંયમાં જે કોઈ
આત્મ પુરુષોના વચનથી વિરુદ્ધ કહેવામાં આવ્યું હોય, તે આત્મશુદ્ધિને માર્ગ
તાપતા દુઃખ મિથ્યા વાચ્યો. ” ૧.

ग्रंथकार प्रशस्ति.

(ग्रंथकर्त्तानी गुरुपरंपरा.)

“ श्रीमद्गीरजिनेन्द्रतीर्थतिलकः सद्भूतसंपन्निधिः
संजज्ञे सुगुरुः सुधर्मगणभृत्तस्यान्वये सर्वतः ।
पूर्णं चाङ्गकुलेऽजवत्सुविहिते पक्षे सदाचारवान्
सेव्यः शोचनधीमतां सुमतिमानुद्योतनः सूरिराद्” ॥१॥

“ श्री वीरजिनेश्वरना तीर्थमां तिलकरूप अने सत्य संपत्तिओना निधा-
नरूप गुरु श्री सुधर्मा स्वामी यया हता. तेना वंशमां सर्प १कारे पूर्ण एवा चंछ-
कुलमां विधिपक्क (खरतरगुहनी) अंदर उत्तम आचारवाद्या अने सारी बुद्धि-
वाळा विद्वानोने सेववा योग्य एवा उद्योतन नामे सूरिवर यया हता.

“ आसीत्तत्पदपंकजैकमधुकृत् श्रीवर्द्धमानाभिधः
सूरिस्तस्य जिनेश्वराख्यगणभृद् जातो विनेयोत्तमः ।

यः प्रापच्छिवसिद्धिपंक्तिशरदि श्रोपत्तने वादिनो
जित्वा सद्विरुद्धं कृती खरतरेत्याख्यं नृपादेर्मुखात्” ॥२॥

“ ते उद्योतन सूरिना चरणकमलमां अमररूप श्री वर्द्धमान नामे तेमना
शिष्य यया हता. ते श्री वर्द्धमानसूरिना उत्तम शिष्य श्री जिनेश्वरसूरि .गणधर
यया हता. ते जिनेश्वरसूरिण विक्रम संवत् १०८० ना वर्षमां श्री जवदपुर-

“ જે પુરુષો શ્રી જિન ભગવાનના વચનને વિષે રક્ત ઢે અને જેઓ જાવ-
વને શ્રી જિન વચનને અંગીકાર કરે છે, તેઓ નિર્મલ આગમના વોધથી ક્લેશ-
રહિત અને અદ્વય સંસારી થાય છે. ” ૨

યદુક્તમાદૌ સ્વપરોપકૃત્યૈ, સમ્યક્ત્વધર્માદિચતુઃપ્રકાશઃ ।

વિજ્ઞાવ્યતેઽસૌ શુચિરાત્મવોધઃ, સમર્થિતં તદ્ જગવત્પ્રસાદાત્ ॥૩॥

“ જે પ્રથમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે, પોતાના તથા પરના ઉપકારને. અર્થે
સમ્યક્ત્વધર્મ કોરે ચાર પ્રકાશવાળો આ આત્મપ્રવોધ ગ્રંથ કહેવામાં આવે છે, તે
પ્રમાણે શ્રી જગવાનના પ્રસાદથી આ શુદ્ધ-પવિત્ર આત્મપ્રવોધ ગ્રંથ સંપૂર્ણ કહે-
વામાં આવ્યો છે. ” ૩

મિથ્યાદુષ્કૃત પ્રાર્થના.

પ્રમાદવાદુલ્લસવશાદવુદ્ધ્યા, યત્કિંચિદાસોક્તિવિરુદ્ધમત્ર ।

પ્રોક્તં ભવેત્તજ્જનિતં સમસ્તં, મિથ્યાઽસ્તુ મે દુષ્કૃતમાત્મશુદ્ધ્યા ૧

“ વિશેષ પ્રમાદના વશથી, અને બુદ્ધિના અભાવથી, આ ગ્રંથમાં જે કોઈ
આત્મ પુરુષોના વચનથી વિરુદ્ધ કહેવામાં આવ્યું હોય, તે આત્મશુદ્ધિને મારું
સમસ્ત દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ. ” ૧.

આત્મપ્રવોધઃ સમાપ્તઃ

ग्रंथकार प्रशस्ति.

(ग्रंथकर्तारानी गुरुपरंपरा.)

“ श्रीमच्छीरजिनेन्द्रतीर्थतिलकः सद्भूतसंपन्निधिः
 : संजज्ञे सुगुरुः सुधर्मगणभृत्तस्यान्वये सर्वतः ।
 पूर्णे चांद्रकुलेऽजवत्सुविहिते पक्षे सदाचारवान्
 सेव्यः शोचनधीमतां सुमतिमानुद्योतनः सूरिराट्” ॥१॥

“ श्री वीरजिनेश्वरना तीर्थमां तिलकरूप अने सत्य संपत्तिओना निधा-
 नरूप गुरु श्री सुधर्मा स्वामी थया हता. तेना वंशमां सर्व प्रकारे पूर्ण एवा चंद्र-
 कुलमां विधिपक्ष (खरतरगुहनी) अंदर उत्तम आचारवादा अने सारी बुद्धि-
 वाळा विद्वानेने सेववा योग्य एवा उद्योतन नामे सूरिवर थया हता.

“ आसीत्तत्पदपंकजैकमधुकृत् श्रीवर्धमानाभिधः
 सूरिस्तस्य जिनेश्वराख्यगणभृद् जातो विनेयोत्तमः ।

यः प्रापच्छिवसिद्धिपंक्तिशरदि श्रीपत्तने वादिनो
 जित्वा सद्गुरुदं कृती खरतरेत्याख्यनृपादेर्मुखात्” ॥२॥

“ ते उद्योतन सूरिना चरणकमलमां भ्रमररूप श्री वर्धमान नामे तेमना
 शिष्य थया हता. ते श्री वर्धमानसूरिना उत्तम शिष्य श्री जिनेश्वरसूरि गणधर
 थया हता. ते जिनेश्वरसूरि विरक्त संवत् १०८० ना. वर्षमां श्री जवहपुर-

માં વાદિઓને જીતી ત્યાના રાજા વગેરેના મુખથી સ્વત્તર એવા પદવી : કરી હતી. ૨

“ તત્ત્વજ્ઞો જિનચંદ્રસૂરિગણભૃદ્ જજ્ઞે ગુણાંજોનિધિઃ
સંવિજ્ઞોઽજયદેવસૂરિમુનિપસ્તસ્યાનુજોઽનૂત્તતઃ ।

યેનોત્તુંગનવાંગવૃત્તિરચનાં કૃત્વાર્હતઃ શાસને

સાહાય્યં વિદધે મહચ્છૃતપરિજ્ઞાનાર્થિનાં ધીમતામ્ ” ॥૩॥

તે શ્રી જિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય ગુણોના સમુદ્ધરૂપ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ ગણધર થયા હતા. તેમના શિષ્ય સંવેગી અજયદેવસૂરિ થયા હતા. તેમણે શ્રી જિન-શાસનને વિષે મોટા સિદ્ધાંતોના અર્થને જાણવાના અર્થી એવા બુદ્ધિમાન્ પુરુષોને સહાય કરવા નવ (શ્રી સ્થાનાંગસૂત્રથી વિપાકસૂત્ર સુધીના) અંગો ઉપર ટી-કા રચી હતી. ૩

“ તત્પદ્મે જિનવદ્વજ્ઞો ગણધરઃ સન્માર્ગસેવાપરઃ

સંજાતસ્તદનુપ્રજ્ઞૂતમહિમા સદ્ગુણવ્યવોધપ્રદઃ ।

અંવાદત્તયુગપ્રધાનપદભૃત્ મિથ્યાત્વવિધ્વંસકૃત્

નેતા શ્રીજિનદત્તસૂરિરજવદ્ વૃંદારકાચ્યર્ચિતઃ ” ॥૪॥

“ તે શ્રી અમયદેવસૂરિની પેઠે સન્માર્ગની સેવા કરવામાં તત્પર એવા શ્રી જિનવદ્વજ્ઞ ગણધર થયા હતા. તે પછી તે શ્રી જિનવદ્વજ્ઞની પાઠે જેમનો ઘણો મહિમા છે, જેઓ ઉત્તમ એવા જીવ્ય માણીઓને વોધ આપનારા છે, અંવા દેવીની સહાયથી જેમણે યુગપ્રધાન પદ માત્ર કરેલું છે, જેઓ મિથ્યાત્વનો નાશ કરનારા છે અને જેઓને દેવતાઓ પૂજેલા છે, એવા શ્રી જિનદત્તસૂરિ થયા હતા. ૪

“ તદનુ શ્રીજિનચંદ્રઃ સૂરિવરોઽનૂત્ત્વ સ્વધર્મનિસ્તંદ્રઃ ।

સન્મણિમંરિતજ્ઞાત્વપ્રણતાલિલ્લશિષ્ટભૂપાલઃ ” ॥ ૫ ॥

“ તે પછી શ્રી જિનદત્ત સૂરિની પાઠે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ થયા હતા. જે-ઓ સ્વધર્મને વિષે અપમાદી અને જેમને સર્વ ઉત્તમ રાજાઓ પોતાના સુંદર ટવાલા મસ્તકોથી નમતા હતા.

“ તત્ત્વજ્ઞો ગુણનિધયઃ સમ્યગ્વિજયા મુનીશ્વરાઃ શુચયઃ ।

श्री जिनकुशलमुनीन्द्र—श्रीजिनभद्रादयो मुनयः ॥६॥

श्री जिनचंद्रसूरिनी पाटे पोताना निधि रूप, सम्पत् प्रकारे विज-
याला, अने विज एवा श्री जि कुशल अने श्री जिनजत्र वगेरे मुनीन्द्रो
थया हता. ६

“ जज्ञे मुनीन्द्रस्तदनुक्रमेण श्रीजैनचंद्रो मुनिमार्गसेवी ।

प्रबोधितो येन दयापरेण अकव्वराख्यः प्रतिसाहिमुख्यः ॥

ते पछी अनुक्रमे मुनिओना मार्गने सेवनाग श्री जैनचंद्रमुनि थया. जे
दयालु मुनिए वादशाहोमां अप्रेसर एवा श्री अकवर वादशाहने प्रतिबोधित
कयो हजो. ७

तदन्वभूत श्रीजिनसिंहसूरिः स्वपाटवाल्हादितसर्वसूरिः ।

ततः स्वधीजिर्जितदेवसूरिः स्फुरत्प्रतापो जिनराजसूरिः ॥

श्री जैनचंद्रसूरिनी पाटे पोताना चातुर्यधी सर्व विद्वानेने आनंदित क-
रनार श्री जिनसिंहसूरि थया हता अन तेमनी पाटे पोतानी बुद्धिधी देवताना
सूरि बृहस्पतिने पण पराजव करनार अने प्रतापधी स्फुरणायमान एवा श्री जिन-
राजसूरि थया हता.

शिष्यो जिनरत्नसूरिसुगुरुः श्री जैनचंद्रस्ततो

गच्छन्ने गणभृद्गुरो गुणगणांनोधिर्जगद्विश्रुतः ।

तत्पटोदयः सैवमर्ध्नि च सूरिर्जास्वत्प्रतापोद्भुरः

पूज्यः श्रीजिनरत्नसूरिरभवत्सत्कीर्तिविद्यावरः ॥७॥

“ ते श्री जिनराजसूरिन. शिष्य जिनरत्नसूरि थया अने तेमना शिष्य
जिनचंद्र थया. जेओ गच्छना गणधरोमां श्रेष्ठ, गुणगणोना समुद्र
ने जगत्मां प्रख्यात थया. तेमनी पाटुनी उदयगिरिना शिखर उपर सूर्यना
वा प्रतापी, पूज्य अने सत्कीर्ति तथा स. विद्याधी श्रेष्ठ एवा श्री जिनसौख्य-
रि थया हता. ९